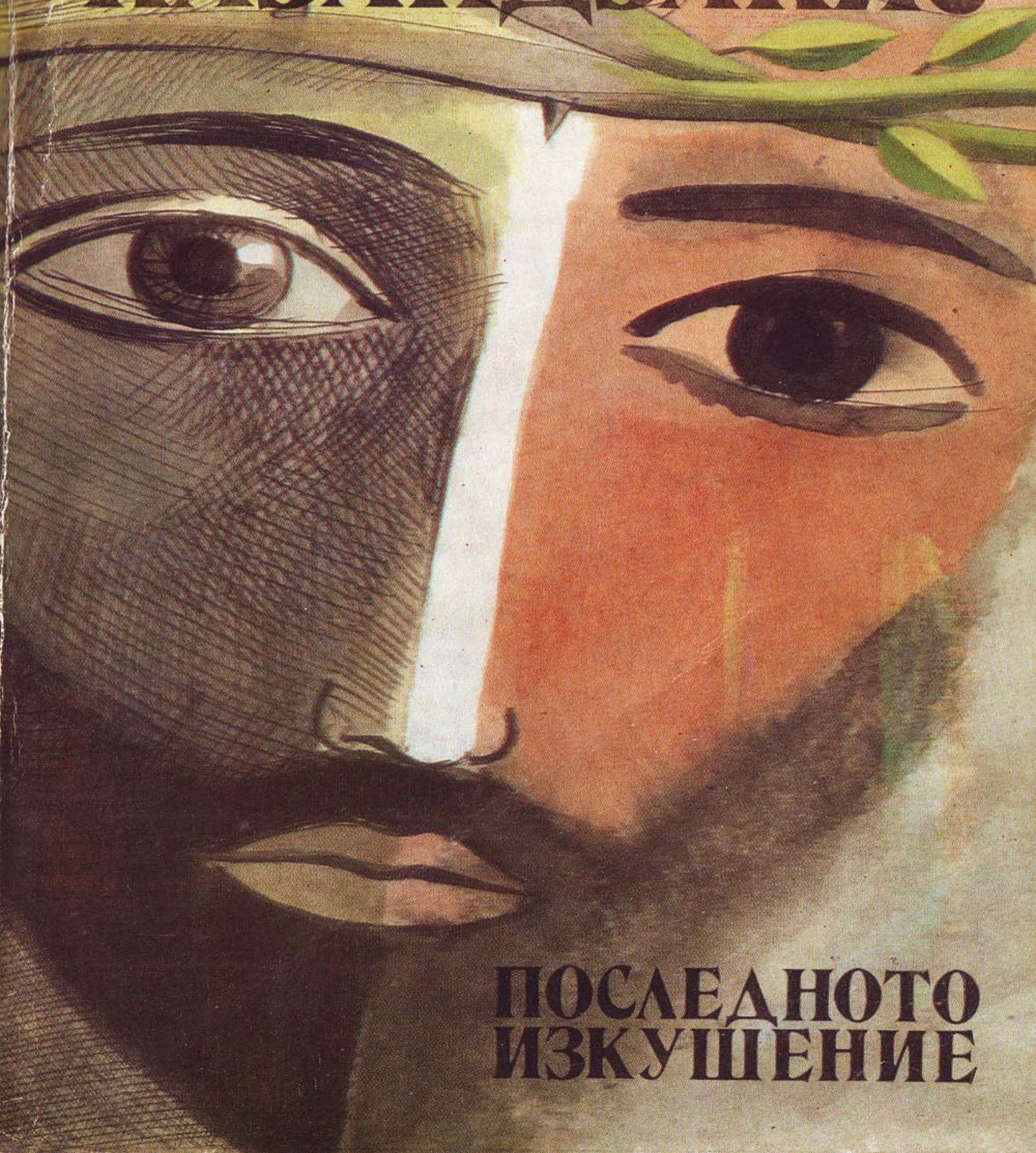

НИКОС КАЗАНДЗАКИС

ПОСЛЕДНОТО
ИЗКУШЕНИЕ

НИКОС КАЗАНДЗАКИС

ПОСЛЕДНОТО ИЗКУШЕНИЕ

Превод: Георги Куфов

chitanka.info

„Последното изкушение“ е роман, предизвикал и предизвикващ до днес бурни спорове, нееднозначни реакции. Верен на своето идейно и творческо кредо, големият гръцки писател Никос Казандзакис (1883–1957) е пресъздал в него един от най-трагичните и символични образи в историята на човечеството: образа на Исус Христос, чиято саможертва той тълкува по начин, коренно различен от догматичното ѝ и спекулативно манипулиране от страна на Църквата. Показателен е фактът, че за това свое произведение Казандзакис е бил отлъчен от нея и подложен на гонения, но силната въздейственост на романа, дълбокото убеждение на неговия автор в неизчерпаемия духовен заряд на Човека му осигурили най-широка популярност в цял свят. „Тази книга е изповед на борещия се човек“, заявява писателят, а „Последното изкушение“ на дава възможност да вникнем както в личната драма на един голям творец, така и в драматизма на епохата, в която е живял и която е пресъздавал.

МАРИН ЖЕЧЕВ

ИЗПОВЕД НА БОРЕЩИЯ СЕ ЧОВЕК

Никос Казандзакис принадлежи към онези писатели, чието творчество непрестанно печели от Времето. Изминаха малко повече от три десетилетия от смъртта му, а книгите му са преведени и издадени на почти всички езици в света, множат се и тези, които са му посветени. Страстен борец за правдини, Казандзакис е притежавал неспокоен и търсец дух, неизменно устремен към недостижимото. И наред със забележителните художествени достойнства на неговите произведения сигурно тъкмо този стремеж придава на творчеството му такъв широк обсег, такава популярност сред милиони читатели навред по Земята. Нещо повече: то става все по-актуално, в него хора от различни кътчета на планетата, на различна възраст и с различна социална принадлежност намират проблеми и теми, които ги вълнуват, храна за засищане на духовния си глад, нови хоризонти и простори. Наистина, всеки повреден прочит на произведение на Никос Казандзакис разкрива неподозирани дотогава дълбини, изненадва с неочаквани въпроси, които впрочем винаги са били за писателя по-важни от готовите отговори. Казандзакис отъждествявал Човека с търсеща личност, презряла съблазните и удобствата на делничното благополучие, устремена и извисена към труднодостижими върхове, но твърдо решена да ги изкачи и да хвърли оттам взор към други, още по-непристъпни. В една от първите си книги той формулира своето верую, което, малко изменено, е изписано и върху дървения кръст, издигащ се на хълма Мартиника в родния му град Ираклион, където е погребан през 1957 г., след като Църквата отказала да отреди място за тленните му останки в „осветена земя“:

*Не се надявам на нищо,
не се страхувам от нищо.
Свободен съм!*

„Последното изкушение“, което сега се издава за пръв път у нас, е роман, станал причина за отлъчването на големия писател от Църквата. Но той и преди това бил включван в списъка на отхвърлените от „законните владетели“ на човешката душа, у които предизвиквал негодувание и гняв със стремежа си към друг Бог — справедлив, разумен, човечен. Книгите му били анатемосани, но духът му се извисил от пепелта на проклятието, гласът му надвил опитите да бъде заглушен. Романът нашумял в много страни на света, твърдят отказ на Казандзакис да преклони глава пред Догмата и Мракобесието му спечелил привърженици в много страни, подновена била кандидатурата му за Нобелова награда.^[1] Всъщност в „Последното изкушение“ са намерили своеобразно отражение доста моменти от нелекия, но възходящ жизнен и творчески път на писателя, етапите в духовното му развитие. Без съмнение радостен е фактът, че след трите му най-известни романа: „Христос отново разпнат“, „Капитан Михалис“ и „Алексис Зорбас“, както и подир „Змия и лилия“, едно от неговите ранни и много поетични произведения, българският читател получава сега и „Последното изкушение“, творба, оставила трайна следа във Времето, спорна и противоречива, но ярка и бъдеща дълбок размисъл.

Никос Казандзакис е роден през 1883 г. в град Ираклион на остров Крит, по онова време османско владение. От детските си години той диша въздух, нажежен с предвестие за буря. Крит, чието население за двата века османско робство се вдига на осем големи и на стотици по-малки въстания, не е спокоен никога. „Свобода или смърт“, този девиз, пламтящ по знамената на борбата, е ръководен принцип, идеен и житейски, на неговите жители. Бащата на бъдещия писател, човек с огромен физически и духовен заряд, посветил се на борбата за освобождение на острова, се превръща за него в герой, вдъхващ му едновременно страхопочитание и възторг. Тази борба, предавана от поколение на поколение като свещен завет, съдържащ се и в песните, в легендите, го възпитава като човек и личност, калява и формира характера му. Това нейно огромно значение за живота и делото му Казандзакис изтъква в забележителната си равносметка „Рапорт пред Ел Греко“^[2], издадена и у нас: „Но повече от училища и учители, по-дълбоко и от първите радости и страхове, които породил у мен

картината на света, едно наистина изключително чувство оказа неизмеримо влияние върху живота ми: борбата между Крит и Турция.“

Казандзакис израства, изпълнен с готовност за саможертва, обзет от стремеж да се бори, и то на определена страна, за определена и велика идея, от желание да заеме мястото си в редиците на борците след своя дядо, след баща си. Преживяното в онези дни винаги му е помагало да отличава и разбира хората, посветили съществуването си на голяма идея, на мисия.

Детството на този писател има много сходни черти с това на нашия Димитър Талев, също така израснал в семейна среда, изпълнена с възрожденски и борчески дух, с идеалите на националноосвободителната борба, За Казандзакис Крит (както Македония при Талев) е основното в неговата човешка и творческа съдба и от родната земя той черпи като от непресъхващ извор сили и упоритост. „Ако не можеш с пушка — казва баща му, когато при едно от поредните въстания са принудени да бягат от Крит, — трябва да помогнеш за освобождението с ума си.“ И умът е пушка. Затова едва ли е случаен фактът, че младежът завършва с блестящ успех средното си образование, получава специална грамота за своята надареност и застава, изпълнен с вълнение и очакване, пред вратите на широкия свят.

Правото сигурно не е най-привлекателната научна дисциплина за неговата неспокойна натура, но той не дръзва да се противопостави на баща си и в продължение на четири години е сред първенците студенти в Атинския университет. Подготвя и първата си творба — „Змия и лилия“, която, независимо от очевидното влияние на Д’Анунцио, разкрива трепетите на младия писател, свидетелствува за въпросите, които не дават покой на мисълта и въображението му. Той участва в няколко драматургични конкурса, единия от които печели.

Награда за отличното завършване на университета е пътуването до Франция и последвалата го аспирантура. През 1907 г. Никос Казандзакис стъпва в Париж, тогава истинска световна столица на идеите, на бляскавата мисъл и слово, на поезията и изкуството. Там той се запознава с идеите на Ницше, които, го увличат („Обичах го заради въпросите, които задава, те са интересни. Не заради отговорите, невинаги добри. Въпросите са тези, които най-много ме интересуват.“), слуша в Колеж дьо Франс лекции на Бергсон, от когото

заимствува тезата за „предопределеността“ на човека, много характерна за по-сетнешните му изяви. В редица свои произведения Казандзакис изгражда героите и техните конфликти по традиционната за античността схема, т.е. като предварително обусловени, като предопределени от бога и съдбата.

Чете много, поддава се на различни влияния. Стреми се да види света и човека от висините, достигнати от великите мислители и творци. Запознава се задълбочено с Данте, а по-късно и превежда неговата „Божествена комедия“, навлиза в идеите на будизма, търси импулси у Клодел, Уитман, Шопенхауер, Достоевски, Толстой, Гьоте, Маркс, Франциск Асизки, чиито трудове и творби чете най-често безразборно, без някаква предварително изготвена система.

Първата световна война и Великата октомврийска социалистическа революция го разтърсват с убеждението, че постарому вече не може нито да се живее, нито да се пише, събуждат у него борческия дух, желанието да се посвети на битката за свобода, за разкрепостяване на човека. Лута се, търси, страда заедно със страдащите хора, терзае се от мисли за неясното бъдеще на човечеството, на света, посещава Съветския съюз. Попаднал в кръга на комунисти от различни страни в Берлин през 1921–1923 г., той сериозно се захваща с изучаване на Маркс, с идеите на Ленин, които го завладяват. За това допринася и запознанството му с Роза Люксембург, с Карл Либкнехт, а нестихващият копнеж на Казандзакис по новото, още неизвестното, одухотвореното личи с особена сила в неговата поема „Одисея“, произведение, което писал над тринадесет години и което преработвал десетки пъти. Тази поема е своеобразно чистилице, през което писателят трябвало да премине, за да достигне един по-реален творчески свят. В нея се таи страшна изповед, а действителното и фантастичното, истинското и измисленото са сплетени по сложен и необичаен начин. Неуморен странник, у когото кипи кръвта на Одисей, авторът ни води през страни и идеи, алегорично ни разкрива историята на света от периода между двете световни войни. „Одисея“ е забележителна творба, все още недостатъчно проучена от познавачите и изследователите на творчеството на Казандзакис. Състои се от 33 333 стиха, а в някои от вариантите си достигала 42 000. Нейните герои са прокълнати и осъдени — без вяра, без закон и още преди да настъпи

смъртта им, носят нейния печат. Оставени да живеят, те всъщност са оставени да загинат.

Писателят пътува почти без прекъсване: Съветския съюз, Франция, Испания, Япония, Китай, Англия... Завижда само на онези, които са видели повече страни и неща от него. На един въпрос, кое му е оказало най-голямо влияние, отговаря без двоумение „Сънищата и пътуванията!“. Автор е на интересни пътеписи, чрез които сякаш е навлизал в тайните на художествената проза, школувайки се, преди да пристъпи към създаване на своите знаменити романи.

Пил от много извори, Казандзакис се завръща помъдриял към своята Итака — родната му Гърция изпъква пред него с цялата си свежест и прелест, той ще ѝ се отдаде, изпълнен с обновени възможности и много знания. Вдъхновен от нея, той създава и романи, които му отреждат най-видно място в гръцката, а и в световната литература: „Алексис Зорбас“, „Христос отново разпнат“, „Капитан Михалис“, „Последното изкушение“, „Бедният от Асизи“, „Рапорт пред Ел Греко“. Борбата на неговия народ против фашизма, жестоките му страдания го тласкат да разкрие онова, което и през годините на скиталчество е било дълбоко съхранено в сърцето му: любовта към човека и вярата в неговите добродетели, убеждението, че истинските качества на индивида, на нацията се проявяват в изключителни ситуации, в моменти на най-тежки изпитания.

Много са перипетиите в житейския път на Никос Казандзакис. Прокуден от родината си, той я напуска за няколко месеца през 1947 г., ала не ще се завърне в нея жив. Забранявани в Гърция, неговите книги излизат най-напред в чужди страни, но гръцкият народ го обича и тачи, а когато писателят умира през 1957 г. във Фрайбург, той вече е известен из целия свят.

Образът на Христос неслучайно често привлича вниманието на Казандзакис. Той е централен и в романа „Последното изкушение“. Но това не е евангелският Христос, а обикновен, дълбоко страдащ и неуверен в силите и ролята си човек, чиято истинска стойност е символна, както неведнъж е изтъквал авторът на „Последното изкушение“. Преминал всички стадии на „борещия се човек“, негов възвишен прототип, този герой изразява мъчителните търсения и противоречия на самия писател, посочил по повод на „Последното изкушение“: „Тази книга е изповед на борещия се човек. Чрез нея

изпълних дълга си, дълг на човек, който много се е борил, много е бил огорчаван и много се е надявал.“

Независимо от отдалечеността на времето, в което е съсредоточено действието на този роман, читателят днес неминуемо ще открие в него черти от това, в което живее. „От миналото вземам само формата — заявява впрочем самият писател. — Но обичам единствено съвременния живот. Аз съм критянин, който тачи преданията, за да ги надживее.“

„Последното изкушение“ привидно следва познатия ни от Новия завет път на Христос и ни поднася известни събития и случки около тази легендарна фигура. С това обаче близостта между романа и Библията се изчерпва, защото трагедията на героя е разкрита в произведението на Казандзакис по свършено нов начин — чрез вълнуващо разгръщане на темата за човека, приел в решителен момент да стане изкупителна жертва, за да помогне на останалите. Ала как? В „Последното изкушение“ долавяме отзвук от личните терзания и съмнения на писателя, съзираме жалоните по изминатия от него път на духовно съзряване и извисяване. „Месия е народът, аз, ти, всички ние, достатъчно е да грабнем оръжието“, разсъждава Юда, който не може да се примири с пасивността и безволието на нерешителния и слаб Исус. Не в смирението, а в борбата вижда Казандзакис спасение за човечеството и неслучайно съратник на Исус става именно Юда, докато останалите му ученици се оказват дребни хорица, страхливци, обзети от желание да влязат в царството небесно без никакъв риск за себе си. Те не са в състояние да разберат истинската трагедия на Учителя и затова Исус поверява на Юда тежката задача: да го предаде, за да подготви избавлението...

Основната идея на Казандзакис е изразена отчетливо в този роман, неслучайно настроил Църквата и нейните служители срещу неговия автор. Блажено и сладко е изкушението, надвиснало над мъченика Исус в последния миг на живота му: той се вижда като обикновен човек, обкръжен с уюта на семейството и близките, спокоен и заслонен от бурите на живота, от драматичните и гибелни борби. Ала това изкушение не надвива героя на Казандзакис и той с облекчение отърсва душата си от него: не, не е отстъпил, не е изменил на своята мисия, не е слязъл от Кръста на страданието и борбата. Предстои му да

възкръсне, безсмъртен, както е безсмъртна вярата, както е безсмъртна идеята за свобода, равенство и братство...

„Последното изкушение“ ни дава възможност да вникнем и в личната драма на един голям творец, и в драматизма на епохата, в която той е живял и която е пресъздавал. Връзката между писател и време е неразривна и тук, както впрочем във всяко произведение на Никос Казандзакис, син на Гърция, гражданин на света.

Марин Жечев

[1] Той обаче така и не бил удостоен с нея. — Б.р. ↑

[2] От ДИ „Народна култура“ през 1984 г. — Б.р. ↑

ПРЕДИСЛОВИЕ ОТ АВТОРА

Двойната същност на Христос е била за мен винаги дълбока, неразрешима загадка; копнежът, този толкова човешки, толкова свръхчовешки копнеж, човекът да стигне до Бога — или по-точно: човекът да се възвърне при Бога и да се отъждестви с него; тази носталгия, толкова загадъчна и същевременно толкова действителна, отваряше в мен големи рани и извори.

Още от младини моето първо и основно терзание, източник на всичките ми радости и всичките ми огорчения, е било това: безспирната, безмилостната борба между духа и плътта.

Вътре в мен — прастари човешки и предчовешки тъмни сили на Лукавия; вътре в мен — прастари човешки и предчовешки светли сили на Бога; а душата ми беше арената, където тези две войски се срещаха и сблъскваха.

Голямо терзание; обичах тялото си и не исках да загине; обичах душата си и не исках да пропадне; мъчех се да помирят тези две противоположни космогонни сили, да осъзнаят, че не са врагове, а съратници, и да се радват, да се радвам и аз заедно с тях, на хармонията.

Всеки човек е богочовек, плът и дух; ето защо загадката на Христос не е загадка само на една определена религия; тя е общочовешка; във всеки човек пламва борбата между Бога и човека, а същевременно — и копнежът за помирение. Повечето пъти тази борба е неосъзната, трае малко, една слаба душа не може да издържи да противостои дълго време на плътта; натежава, става и тя плът и борбата свършва. Но за хората с отговорност, които денонощно стоят с впити във върховния Дълг очи, борбата между плътта и духа пламва безмилостно и може да продължи чак до смъртта.

Колкото са по-силни душата и плътта, толкова борбата е по-плодотворна, а крайната хармония — по-богата. Бог не обича слабите души и отпуснатите телеса. Духът иска да се бори със силна,

изпълнена със съпротива плът; той е месоядна птица, която е вечно гладна, яде плът и я унищожава, като я асимилира.

Борба между плътта и духа, бунт и съпротива, помирение и подчинение, и накрая, върховната цел на борбата: сливането с Бога — ето нагорнището, по което пое Христос и ни кани да го поемем и ние, като следваме кървавите му дири.

Как да тръгнем и ние за този най-висок връх, където, първороден син на спасението, стигна Христос — ето върховния Дълг на борецкия се човек.

Нужно е, за да можем да го последваме, да опознаем дълбоко неговата борба, да изживеем терзанията му — как победи потъналите в цвят клопки на света, как пожертва големите и малките човешки радости и се изкачи, от саможертва на саможертва, от подвиг на подвиг, до върхната точка на борбата — Кръста.

Никога не съм следвал с толкова страх кървавия му път към Голгота, никога не съм изживявал с толкова напрежение, с толкова разбиране и обич Живота и Страданията на Христос, както през дните и нощите, когато пишех „Последното изкушение“. Докато пишех тази изповед на терзанията и на голямата надежда на човека, толкова се вълнувах, че очите ми се наливаха със сълзи; никога не бях почувствал с такава сладост, с такава болка как кръвта Христова пада капка по капка в сърцето ми.

Защото, за да се изкачи до върха на саможертвата, до Кръста, до върха на нематериалното, до Бога, Христос премина през всички стадии на борецкия се човек. През всички, затова неговата болка ни е толкова позната и му съчувстваме, затова крайната му победа ни изглежда толкова и наша бъдеща победа. Това, което е дълбоко човешко у Христос, ни помага да го разберем и да го обикнем, и да следваме Страданията му, сякаш са наши страдания. Ако той нямаше вътре в себе си този топъл човешки елемент, никога не би могъл да докосне сърцето ни с такава увереност и нежност; и не би могъл да стане образец в живота ни. Борим се и ние, виждаме го и него как се бори и добиваме смелост; виждаме — не сме съвсем сами на този свят, бори се и той заедно с нас.

Всеки Христов миг е борба и победа. Той победи неотразимото очарование на простата човешка радост, победи изкушенията,

превръщаше непрекъснато плътта в дух и възлизаше; стигна до върха на Голгота и се качи на Кръста.

Но и там борбата му не свърши; горе, на Кръста, го очакваше Изкушението, Последното Изкушение; в миг, като мълния, духът на Лукавия разстла пред угасващите очи на Разпнатия съблазнителното видение на един спокоен, щастлив живот; уж беше поел, така му се стори, по лесния равен път на човека, беше се оженил, народили му се бяха деца, обичаха го и го тачеха хората; и сега, вече стар, седеше на прага на своя дом, спомняше си за своите младежки копнежи и се усмихваше доволен; колко добре, колко разумно постъпи, като пое по пътя на човека, какво беше онова безразсъдство да иска, уж да спаси света! Колко се радва, че се бе отървал от страданията, от мъченичеството и Кръста.

Ето какво беше последното изкушение, което, в едно мигновение, дойде да смути сетните мигове на Спасителя.

Но изведнъж Христос разтърси глава, отвори очи, видя; не, не, не се бе предал, слава богу, не бе дезертирал, изпълни мисията, която Бог му повери, не се ожени, не живя щастливо, стигна до върховната саможертва — разпнат е на Кръста.

Затвори доволен очи; и тогава се разнесе ликуващият вик: „Завърших!“.

Сиреч, изпълних дълга си, разпнат съм, не се поддадох на изкушението.

За да дам един най-висок образец на борещия се човек, за да покажа, че не трябва да се бои от страданието, от изкушението и смъртта, защото всички те могат да бъдат победени, дори са победени, затова бе написана тази книга. Христос страда и оттогава страданието стана свято; до последния миг Изкушението се бори да го измами, но Изкушението бе победено; разпнат бе Христос, и оттогава смъртта е победена.

Всяка пречка в неговия път се превръщаше в повод и белег на победа; имаме вече един образец пред нас, който ни проправя път и ни вдъхва смелост.

Тази книга не е биография, а изповед на борещия се човек. Като я публикувам, аз изпълнявам дълга си; дългът на един човек, който много се е борил, много огорчения е изпитал през живота си и много се е надявал. Убеден съм, че всеки свободен човек, който ще прочете

тази книга, тази изпълнена с любов книга, ще обикне повече откогато и да било, по-добре откогато и да било, Христос.

I

Лек, свеж ветрец, божа благодат, повя и го омая.

Над него, бухнали, гъсто се преплитаха звездите, разцъфнало бе небето, а долу, на земята, камъните лъхаха още, напечени от дневния зной; на земята и на небето — дълбока тишина, направена от вечните, по-безмълвни и от безмълвието, гласове на нощта. Покой, сладост; закрил бе очите си Бог — слънцето, луната, — и бе заспал. Мрак, навярно беше полунощ; и както размишляваше, очарован, какъв рай само е това, какво уединение, изведнъж вятърът се промени, натежа; не беше вече ветрец божа благодат, а мазен, тежък зловонен дъх, сякаш пышкаше и се мъчеше да заспи, но не можеше, там, ниско долу, сред смърдяща гнилоч или сред влажни, подгизнали градини, някакъв звяр или някакво село; въздухът се сгъсти, изпълни се с тревога, издигаха се хладки дихания от животни, хора и космати духове; и остър мирис на току-що изваден от пещта хляб, и на кисела човешка пот, и на лаврово масло, с което жените мажат косите си.

Човек се догаждаше, подушваше, но не виждаше нищо; ала полека-лека очите привикваха, в тъмнината сега можеше да се различат, като водоскоци, финикови палми, един строен, строг, почерен и от нощта кипарис, редколистни маслинови дървета, вятърът ги разклащаше и те просветваха сребристо в мрака. И горе, върху една зелена земна гръд, разхвърляни, къде куп до куп, къде усамотени, четвъртити бедняшки къщурки, направени от нощ, кал и кирпич, и измазани с вар; а на терасите — чувстваше се по миризмата и вонята — спяха човешки тела, кои покрити с бели чаршафи, кои непокрити.

Това не беше вече тишина; блажената пуста нощ се изпълни с тревога; човешки ръце и крака не намираха отдих и се мятаха насам-натам, гърди въздишаха, гласове из безброй уста се стремяха, отчаяно, упорито, да се слоят стройно сред безмълвния, богонавестен хаос; нещо копнееха да извикат, нещо се мъчеха да открият, но не можеха, и се разсейваха, и чезнеха в несвързано бълнуване.

Но изведнъж, изсред селото, от най-високата тераса — пронизителен, сърцераздирателен вик; една душа се разкъсваше: „Боже на Израил, Боже на Израил, Адонаи^[1], докога?“. Не беше един човек, беше цяло село, което сънуваше и викаше, цялата, ведно с костите на умрелите, ведно с корените на дърветата, земя на Израил. Земята на Израил, обхваната от родилни болки, не можеше да роди, и викаше.

Доста време — тишина; и изведнъж отново, но сега само жалба, само гняв: „Докога? Докога?“ — се разнесе отново вик, който раздра, от земята до небето, въздуха. Селските кучета се разбудиха и започнаха да лаят, а жените, горе, върху плоските покриви, се изплашиха и се сгушиха в мъжките пазви.

А младежът, който спеше и сънуваше, чу в просъница вика, размърда се и сънят се уплаши и понечи да избяга; планината се разреци, видя се вътрешността ѝ: не беше от камък, а от сън и шемет; а и тайфата мъжаги, които се изкачваха по нея, като пристъпваха с широки крачки, със свирепи лица, само мустаци и бради, и вежди, и дълги ръчища, също започнаха да се разреждат, удължиха се, разшириха се, преобразяваха се и се разнищваха като облаци, повлечени от силен вятър; още малко и щяха да изчезнат измежду слепоочията на спящия.

Но свари, натежа умът, потъна отново в съня — и планината пак се втвърди, само камък, облаци се сгъстиха, станаха плът и кости, чу се запъхтяно дишане, бързи стъпки, и червенобрадият отново се появи на върха на планината, разгърден, бос, разпален, а зад него, все още долу сред скалите, многоглавата задъхана тайфа. И отгоре отново се захлупи, добре изграден, небесният свод, сега само с една звезда, увиснала към изток, голяма като късче жар. Разсъмваше се.

Младежът, изтегнат върху талаша, дишаше дълбоко, тежка беше умората от деня, отдъхваше си; по едно време клепачите му, сякаш Зорницата ги беше докоснала, примигнаха; но не се събуди; сънят отново ловко го бе обгърнал, и пак сънуваше. Чернобрадият се беше спрял, бликаше потта от тясното му, дълбоко набраздено чело, от подмишниците и бедрата му. Пара се вдигаше от него — от гняв и от тичане; понечи да изругае, въздържа се.

— Докога, Адонаи, докога? — само прошепна той жално и преглътна ругатнята.

Но яростта все още не беше стихнала; извърна се назад и изведнъж вътре в него се разгъна дългият преминат път: планините се сносили, потрепна сънят, изчезнаха хората и спящият видя над главата си, на ниския, изплетен от тръстики таван, да се разстила, като извезан въздух, многоцветна, с пъстри шарки, трептяща, Ханаанската земя. На юг Идумейската пустиня, цялата в мараня, потръпваше като гръб на леопард; по-нататък удавяше и изпиваше светлината, гъсто, отровно, Мъртво море; още по-нататък, ограден като с ров от заповедите на Йехова, безчовечният Йерусалим, и течаха по калдъръмите му кървищата от принесените в жертва на Бога агнета и пророци; още по-нататък, езическата, заразната Самария, с един кладенец по средата и една нашарена жена, която вадеше вода; и по-нататък, горе, накрай севера, слънчева, усмихната, потънала в зеленина — Галилея. И от единия до другия край на съня, Йордан-река, главната Божия жила, която тече и напоява без разлика безплодните пясъци и градините, Йоан Кръстителя и еретиците в Самария, блудниците и рибарите на Генисарет.

Зарадва се силно младежът в съня си, като видя светите земи и светите води, и протегна ръка да ги докосне; но изведнъж махнатият мрак затрептя, заигра Обетованата земя, обляна в розовата светлина на зората, и направена от лека роса и вятър, и прастар човешки копнеж — и угасна. И щом угасна, чуха се дрезгави викове и ругатни, и отново се появи, изсред скалите и египетските смокини, сега преобразена, неузнаваема, многоглавата тайфа; колко се бяха сбръчкали, смачкали мъжагите, колко бяха повехнали, а брадите им се влачеха по земята! Дребосъчета, запъхтени мъничета, капнали, и всяко от тях носеше странни оръдия за изтезания: едни — кървави ремъци с желяза, други — чекии и остени, трети — дебели гвоздеи с големи глави, а три нискогъзи джуджета — един много тежък кръст, и последното, най-изпадналото, кривогледото — един трънен венец.

Червенобрадият се понаведе, изгледа ги и поклати пренебрежително едрата си недодялана глава: „Не вярват, затова повехнаха; не вярват, затова се тормозя...“ — чу го да си казва спящият.

Червенобрадият протегна косматото си ръчище.

— Погледнете! — каза той и посочи полето долу, потънало в утринна мъгла.

— Нищо не виждаме, главатарю; тъмнина.

— Нищо ли! Не вярвате, значи!

— Вярваме, главатарю, вярваме, затова те следваме; но не виждаме нищо.

— Погледнете пак!

Като сабя стовари ръчището си, разреже мъглата, откри се полето; синьо езеро се усмихваше и проблясваше, отместваше мъглата, пробуждаше се. Сред посевите, под финиковите палми и из околните чакълести брегове на езерото — големи гнезда с яйца: белееха се села и селца.

— Там е! — каза водачът и посочи едно голямо село сред зеленината.

Над него три вятърни мелници бяха вече разперили рано-рано крилата си и се въртяха.

По житнобледото, мургаво, сънно лице на младежа изведнъж се изписа ужас. Размаха ръце, за да прогони съня, който беше седнал върху клепачите му и ги мътеше; напрегна всичките си сили да се събуди, сън е, каза си той, да се събудя, да се отърва. Но дребосъчетата се въртяха упорито около него, не искаха да се махнат; а червенобрадият със свирепия поглед сега клатеше заканително пръст към голямото село в полето и им казваше:

— Там е! Там долу живее и се крие, облича се в дрипи, ходи бос, прави се на дърводелец, преструва се, че не е той, за да се спаси; но къде ще ни избяга! Зърна го Божието око, връз него, момчета!

Вдигна ходилото си, за да се юрне, но дребосъчетата увиснаха по краката и ръцете му; свали ходилото си.

— Много са дрипльовците и босяците, главатарю, много са дърводелците; дай ни някакъв белег — кой е, какъв е, къде е, та да го познаем; иначе не тръгваме; да си го знаеш, главатарю, не тръгваме, уморихме се.

— Ще го сграбча в прегръдките си да го целуна; ето, това е знакът. Напред сега, друм! И тихо, не викайте; по това време той спи, опичайте си ума, да не се събуди и да ни избяга; в името Божие, върху му бре, момчета!

— Върху му, главатарю! — в един глас извикаха мърльовците и вдигнаха широките си ходила, за да тръгнат.

Ала един слаб, кривоглед гърбушко, този, който носеше трънения венец, се хвана за един бодлив храст, опъна се.

— Никъде не отивам! — извика той. — Дотегна ми. Колко нощи го гоним? Колко краища и села обходихме? Броите ли? Тръгнахме наред по обителите на есеите^[2] в Идумейската пустиня, навлязохме във Витания, където пребихме напразно клетия Лазар, стигнахме на Йордан-река, но Кръстителя ни прогони, не бил, казва, Този, когото търсим, да се махаме! Махнахме се, влязохме в Йерусалим, търсихме, в Храма, в дворците на Анна, на Каяфа, в бордеите на книжниците и фарисеите — никой! Всички — безчестни, развратници, лъжци, убийци, махнахме се. Минахме тичешком през прокълнатата Самария, стигнахме в Галилея, обиколихме навред: Магдала, Кана, Капернаум, Витсаида. Търсихме от колиба в колиба, от лодка на лодка, намирахме най-порядъчния, най-богобоязливия. „Ти си! — викахме му. — Какво се криеш? Стани да спасиш Израил!“ А той гледаше оръдията, които носехме, хващаше го страх, започваше да рита и да пищи: „Не съм! Не съм!“, и го удряше на вино, на карти, на жени, напиваше се, богохулстваше, развратничеше, за да видим, че е грешник, че не е Онзи, когото търсим, та да се отърве... Главатарю, да ме прощаваш, но и тук ще ни сполети същото; напусто Го гоним, няма да Го намерим; още не се е родил.

— Неверни Тома — извика червенобрадият, сграбчи го за врата и го държа доста време така увиснал във въздуха, като се смееше. — Неверни Тома, харесваш ми!

Извърна се към другарите си:

— Той е остенът, а ние — работните волове; оставете го да ни ръчка, та да нямаме никога мира!

Пищеше късето, болеше го; червенобрадият го пусна на земята. Засмя се отново, изгледа околоръст странните мутри на другарите си.

— Колцина сме? — каза той. — Дванайсет; по един от всяко племе на Израил. Дяволи, ангели, мърльовци, нищожества, от всички раждания и помятания на Господа, избирайте и вземайте!

Беше в настроение; кръглите му ястребови очи блестяха, протягаше ръка, хващаше ги един по един за рамото, с яд, с нежност; оглеждаше всеки във въздуха, засмиваше се; пускаше го, хващаше друг.

— Здравей, цицио, проклетнико, заграбвачо, безсмъртни Аврамико! И ти, бабаитино, дърдорко и лакомнико! И ти, богобоязливий и страхопъзльо; не крадеш, не прелюбодействаш, не убиваш, защото се боиш; всичките ти добродетели са дъщери на страха. И ти, магаренце смирено, дете те пребиват от бой и пак издържаш; издържаш на глад, на жажда, на студ, на камшика; работяга, нечестолюбив, блюдолизец; всичките ти добродетели са дъщери на сиромашията. И ти, хитра лисицо, дете стоиш пред пещерата на лъва, на Йехова, и не влизаш. И ти, кротка овчице, дете следваш, блеейки, Бога, който ще те изяде. И ти, шарлатанино, син на Леви, башпраматарина, дете продаваш Бога на драм; башкръчмарино, дете черпиш хората с Бога, та се напиват и отварят кесията и сърцето си, башмошенико. И ти, зловни, нефели, твърдоглави отшелнико, дете си гледаш лицето и ваеш Бога зловар, нефел и твърдоглав, и падаш ничком и му се кланяш, защото ти прилича. И ти, дете душата ти отвори сарафчийница, седиш на прага, бръкваш в кесията, даваш милостиня на бедния, заемаш на Господа, държиш тефтер и записваш — толкова пендари дадох милостиня на еди-кой си, еди-кой си ден, еди-кой си час; и заръчваш да поставят в ковчега ти тефтера, та да го разтвориш пред Бога, да направите сметка, да събереш безсмъртните милиони. И ти, лъжецо, бърборко, фантазоре, дете престъпяш всички Божи заповеди, крадеш, прелюбодействаш, убиваш, а сетне почваш да плачеш, удряш се по гърдите, откачаш китарата от стената и превръщаш греха в песен; знаеш си ти, хитрецо неден, че всичко прощава на певеца Бог, защото умре за песен. И ти, остър остен на задниците ни, Тома, и аз, аз, щурият байрактар, дете навирих нос, зарязах жена си и децата си, и търся Месията! Всички заедно, дяволи, ангели, мърльовци, кекльовци, всички са нужни за великата ни цел, връз него бре, момчета!

Засмя се, плю си на дланите, разпери мотовилите си.

— Връз него бре, момчета! — извика отново той и се спусна тичешком по надолницето към Назарет.

Хора и планини — дим бяха и изчезнаха, изпълниха се спящите клепачи с мрак без сънища; и вече, в безконечния сън, се чуваха само тежки, широки ходила, които тъпчеха планината и се спускаха надолу.

Сърцето на спящия биеше силно. „Идат! Идат! — разнесе се покъртителен вик в недрата му. — Идат!“ Скоси, така му се стори в съня му, подпря с работния си тезгях вратата и натрупа върху него всичките си сечива — рендета, длета, триони, тесли, чукове, отвертки, и един много тежък кръст, дето го работеше тези дни; а после се свря отново сред талаша и треските и зачака.

Странна тишина, тревожна, плътна, задушаваша, не се чуваше диханието нито на селото, нито на Бога; всичко, дори демонът, будуваният, беше потънало в бездънен, тъмен, пресъхнал кладенец — сън ли беше това, смърт ли, безсмъртие ли, Бог ли? Младежът се изплаши; видя опасността, напрегна всички сили, протегна ръка да се хване за гърлото, което се задушаваше — и се събуди.

Беше вир-вода от пот; не помнеше нищо от съня; само това: че някой го гонеше. Кой? Един ли? Мнозина ли? Хора ли? Демони ли? Не помнеше. Наостри уши, послуша се; в тишината на нощта, диханието на селото сега се чуваше от много гърди, от много души; от време на време някое дърво изшумоляваше, някое куче излайваше жално, някоя майка на края на селото приспиваше протяжно, чувствено, бебето си... Изпълнена с познати, любими, тихи шумове и въздишки беше нощта, земята говореше, Бог говореше, и младежът се успокои; за миг се бе уплашил, че е останал съвсем сам на света.

В съседство, от къщурката, където спяха родителите му, се чу задъханото дишане на стария му баща; не можеше, горкият, да спи, кривеше и току отваряше и затваряше с голямо усилие уста, за да заговори; от години се мъчи да издаде човешки глас, но присяда, скован на постелята си, не може да раздвижи езика си; поти се, напруга се, текал му лигите, и от време на време, след страшна борба, на пресекулки, отчаяно, успява да натъкми една дума, само една, все същата: „А-до-на-и!“. Адонаи, нищо друго, Адонаи... И щом изрече цялата тази дума, успокоява се час, два; сетне отново го обзема терзанието и пак започва да отваря и затваря уста.

— Аз съм виновен... аз съм виновен... — прошепна младежът и очите му плувнаха в сълзи. — Аз съм виновен...

Слушаше синът в тихата нощ мъката на баща си и него също го обземаше мъка и започваше, неволно, също да отваря и затваря уста, и да се поти. Затвори очи, послуша се да чуе какво правеше старият му баща, за да го направи и той, въздишаше и надаваше отчаяни,

несвързани викове, заедно с него — и тъкмо тогава отново се унесе в сън.

И едва се бе унесъл в сън, разтресе се къщата, прекатури се тезгяхът, отърколиха се долу сечива и кръст, вратата се отвори и на прага се изправи, огромен, като се смееше гръмко, разтворил обятия, червенобрадият.

Нададе вик младежът и се събуди.

[1] Господи (евр.). — Бел.прев. ↑

[2] Еврейска религиозна секта от времето на Исус Христос. — Бел.прев. ↑

II

Приседна върху талаша, опря гръб на стената; над главата му висеше ремък с два реда остри гвоздеи; всяка вечер, преди да си легне, бичуваше и разкървяваше тялото си, за да си стои спокойно през нощта и да не безобразничи. Леки тръпки го бяха обхванали; не си спомняше какви изкушения бяха пак дошли в съня му, но чувстваше, че се бе избавил от голяма опасност. „Не мога повече, дотегна ми...“ — прошепна той и вдигна нагоре очи, като въздъхна. Новородената светлина, неуверена, бледа, се промъкна през пролуките на вратата; жълто-зелените тръстики на тавана придобиха някаква странна мекота, блестяща, скъпоценна, като слонова кост.

„Не мога, дотегна ми...“ — отново прошепна той и стисна с негодувание зъби. Впи поглед в пространството; целият му живот премина пред очите му — тоягата на баща му, която цъфнала, когато се сгодил за майка му, а сетне мълнията, която поразила годеника и го сковала, и после майка му, дето го гледаше, гледаше и не продумваше нищо; но той чуваше безмълвната ѝ жалба, права беше майка му, греховете му бяха ден и нощ като нож в сърцето му, и се мъчеше, напразно, през последните тези години, да победи Страх, само той беше вече останал, всички други демони бе надвил — бедността, любовта към жената, домашните радости, младостта, всичките ги беше надвил и само Страхът беше още останал; да го победи и него, да успее, мъж е вече, дошъл е часът...

„Ако баща ми е скован, аз съм виновен... Ако Магдалена стана блудница, аз съм виновен... Ако Израил пъшка още под ярема, аз съм виновен...“

Един петел, навярно в съседната къща, на чичо му, равина, изпляска с криле горе на покрива и изкукурига няколко пъти, ядосано; сигурно му беше вече дотегнала нощта, проточила се беше прекалено дълго, и извика на слънцето да се покаже вече.

Опрян на стената, младежът слушаше. Светлината падаше върху къщите, вратите се отваряха; улиците се съживяваха, възнасяше се

полека-лека от пръстта и от дърветата, и през пролуките на къщите утринната глъчка, Назарет се събуждаше. Дълбока въздишка се чу откъм съседната къщурка, и веднага след това — яростният вик на равина, който будеше Бога и му напомняше думата, която беше дал на Израил: „Боже на Израил! — викаше му той. — Боже на Израил! Докога?“. И се чуваше как коленете му се удряха сухо, бързо, по дъските.

Младежът поклати глава.

— Моли се — прошепна той, — прави метани, вика Бога, сега ще ми почука на стената, за да започна и аз метаните.

Веждите му ядно се сбраха.

— Не ми стига Господ, ами си имам и хората! — каза той и удари силно с юмрук по общата стена, за да покаже на суровия равин, че е буден и се моли.

Скочи прав; смъкна се изпозакърпената му дреха от раменете, разкри се тялото му, стройно, изпечено от слънцето, изпъстрено със сини и червени петна; той вдигна бързо дрехата си и загърна голата си плът, дълбоко засрамен.

През прозорчето на тавана светлината падна върху него, бледа, и озари меко лицето му — измъчено, гордо, само упоритост. Мъхът по бузите и брадичката му се беше превърнал в черна къдрава брада; гърбав нос, дебели устни; и както бяха полуразтворени, зад тях зъбите му проблясваха снежнобели. Не беше красиво това лице, но имаше някакъв скрит, вълнуващ чар; дали вина за това имаха клепките му, гъсти, много дълги, които хвърляха странна синкава сянка върху цялото лице? Или вината беше в очите, големи, черни като маслини, изпълнени със светлина, изпълнени с тъма, само закана и нежност? Искряха като змийските, гледаха те през дългите клепки и ти се завиваше свят.

Изтърси стърготините, заплели се в брадата и под мишниците му, доловило беше ухото му тежки стъпки, които се приближаваха, позна ги.

— Той е, иде пак; пак иде, какво иска от мен? — изръмжа той с досада и се помъкна към вратата, за да се послуша.

Но изведнъж се спря изплашен: кой беше преместил тезгяха зад вратата и струпал върху него кръста и сечивата? Кой? Кога? Пълна е с демони нощта, пълна е със сънища, спим, и те намират вратите

отворени, сноват навън-навътре и обръщат наопаки къщата и главата ни.

— Някой е дошъл нощес в съня ми — промълви той тихо, сякаш се боеше, че този някой е още тук и ще го чуе. — Някой е дошъл, сигурно; Бог, Богът или Демонът? Кой може да различи? Разменят си лицата, кога Бог става съвсем тъмен, кога пък Демонът — само светлина, и умът на човека се обърква...

Потръпна; накъде да поеме? Два пътя; кой да избере?

Тежките стъпки все повече се приближаваха; младежът се огледа с тревога, сякаш търсеше къде да се свре, да избяга. Боеше се от този човек и не го щеше; дълбоко в себе си имаше една стара рана, която не можеше да се затвори: бяха още деца, играеха си, онзи беше три години по-голям от него, събори го на земята, наби го; вдигна се битото дете, не продума нищо; но повече не отиде да играе с децата, срамуваше се, страхуваше се, свит съвсем сам в двора на къщата си, кроеше как един ден ще измие този срам; да им покаже, че е по-добър от всички тях и да ги тръшне всичките. И все още, след толкова години, раната му е отворена и кърви.

— Още ли ме гони? — прошепна той. — Още ли? Какво иска от мен? Няма да му отворя.

Един ритник разтресе вратата; младежът скочи, напрегна всички сили, отмести тезгяха, отвори. На прага стоеше, възбуден, бос, разгърден, с къдрава червена брада, един мъжага; държеше печена царевица и я ядеше. Плъзна поглед наоколо из работилницата, видя опрения на стената кръст, мутрата му се намръщи; протегна крак, влезе.

Приклезна в един ъгъл, ръфаше настървено царевицата, не продумваше нищо; младежът, прав, бе извърнал лице от него и гледаше навън, през отворената врата, тясната, неразсънена уличка, прах не се бе още вдигнал, влажна беше земята и миришеше; светлината и нощната роса бяха увиснали по клоните на отсрещната маслина и цялото дърво се смееше. Очарован, младежът вдишваше утринния свят.

Но червенобрадият се извърна.

— Затвори вратата — изръмжа той. — Имам да ти говоря.

Чу грубия глас младежът, стресна се; затвори вратата, приседна на тезгяха, зачака.

— Дойдох — каза червенобрадият, — дойдох, всичко е готово.

Замълча, захвърли царевницата, вдигна суровите си сини очи, впи ги в младежа; изпъна дебелия си, целия в бръчки, врат.

— Готов ли си и твоя милост?

Усилила се бе светлината, ясно се различаваше сега лицето на червенобрадия; едро, грубо, изменчиво; не беше едно, бяха две лица; когато едната половина се смееше, другата заплашваше; когато едното страдеше, другото оставаше неподвижно, вдървено; и когато в един миг двете се помиряваха, човек пак чувстваше, под помирението, че се бореха непомирени Богът и Демонът.

Младежът не отвърна нищо; червенобрадият го изгледа гневно изпод око.

— Готов ли си и твоя милост? — отново запита той, като вече се надигаше, за да го сграбчи за мишницата, да го разтърси, за да се разсъни, да отговори; но не свари; изсвири тръба, конници нахълтаха в тясната уличка, зад тях се чува тежко, ритмично да бият крак по земята римските войници; червенобрадият стисна юмрук, вдигна го към тавана.

— Боже на Израил — изръмжа той, — дойде часът; днес, не утре, днес!

Обърна се отново към младежа.

— Готов ли си? — отново запита той и без да дочака отговор: — Не, не, няма да занесеш кръста, това казвам аз! Събра се народът, слезе и Варава от планината с момчетата си, ще разбием затвора, ще грабнем Зилот и тогава ще стане — не клати глава! — тогава ще стане чудото. Попитай и чичо си, равина. Събра ни вчера всички в синагогата, защо не дойде и твоя милост? Изправи се и ни говори: „Няма да дойде Месията — извика ни той, — няма да дойде, докато ние стоим със скръстени ръце. Бог, народ, трябва заедно да се борят, за да дойде Месията!“. Това ни каза, та да го знаеш; не стига, казва, само Бог, не стига само народът, трябва и двамата заедно, чу ли?

Хвана го за мишницата, разтърси го.

— Чу ли? Къде ти е умът? Трябваше да бъдеш там да чуеш чичо си, да дойдеш на себе си, нещастнико!

Зилот, казва, дето искат днеска да го разпнат неверниците римляни, може да е Онзи, когото от толкова много поколения очакваме; ако го оставим без помощ, ако не се хвърлим да го спасим,

да го знаеш, ще умре, без да разкрие кой е; ако се хвърлим да го спасим, ще стане чудото; кое чудо ли? Ще захвърли дрипите си и ще блесне царската корона на Давид върху главата му. Всички се разплакахме; вдигна старият равин ръце към небето, извика: „Боже на Израил, днес, не утре, днес!“. И всички вдигнахме ръце, сграбчихме небето и завикахме, заплашвахме и плачехме: „Днес, не утре, днес!“. Чуваш ли, сине на Дърводелеца, или пък си говоря на вятъра?

Младежът, с притворени очи, впити отсреща в стената, където висеше ремъкът с острите гвоздеи, се заслушваше; през грубия, изпълнен със закана глас на червенобрадия, от съседната стая се чуваха, приглушени, дрезгави, усилията на стария му баща, който напразно отваряше и затваряше уста, да заговори... Сливаха се двата гласа в сърцето на младежа и изведнъж цялата борба на човека му се стори напразна.

Червенобрадият го сграбчи за рамото, блъсна го.

— Къде ти е умът, завеяни? Чу ли какво казва братът на баща ти, старият Симеон?

— Няма да дойде така Месията... — прошепна младежът, вперил сега очи в изработения нов кръст, върху който падаше розова, мека, светлината на зората. — Не, няма да дойде така Месията; няма да се откаже той никога от дрипите си, не носи царска корона, не се хвърля никога народът да го спаси; нито Бог. Не се спасява. Умира с дрипите си; всички, и най-преданите, го изоставят, умира съвсем сам, на върха на една пуста планина, а на главата си носи венец от тръни.

Червенобрадият се извърна, изгледа го изненадан; половината му лице сияеше, другата половина беше съвсем мрачна.

— Откъде знаеш това? Кой ти го каза?

Но младежът не отвърна; скочи от тезгяха, съмнало се беше вече съвсем, грабна шепа гвоздеи и чука, и пристъпи към кръста. Но червенобрадият го изпревари; с един скок стигна до кръста и започна бясно да го удря с юмруци и да го плюе, сякаш беше човек. Извърна се, брадата, мустаците, веждите му бодяха лицето на младежа.

— Не те ли е срам? — извика му той. — Всички дърводелци в Назарет, Кана, Капернаум отказаха да изработят кръст за Зилот, а пък ти?... Не те ли е срам? Не те ли е страх? Ами ако дойде Месията и те завари да изработваш кръста му? Ами ако този, Зилот, дето ще бъде

разпнат днес, е Месията? Защо нямаш и ти смелост да отвърнеш на центуриона: „Не изработвам кръстове за героите на Израил?“.

Сграбчи побъркания дърводелец за рамото.

— Защо не отговаряш? Къде гледаш?

Тури му един, залепи го на стената.

— Ти си бързливец — подхвърли му той презрително, — бързливец, бързливец, това казвам аз! Няма да направиш никога нищо в живота си!

Пронизителен глас процепи въздуха; червенобрадият пусна младежа, извърна мутрата си към вратата, послуша се; глъчка, мъже и жени, много хора, викове: „Глашатаят! Глашатаят!“. Въззе се отново пронизителният глас във въздуха:

— Синове и дъщери на Авраам, на Исаак, на Яков! Господарска заповед, отворете ушите си, чуйте: затворете работилниците си и пивниците, не захващайте работа на нивите, вземете, майки, децата си, а вие, старци — тоягите си, елате, куци, глухи, сковани, да видите! Да видите как се наказват тези, които вдигат глава срещу господаря ни императора — да живее много години! Да видите как престъпният бунтар, Зилот, умира!

Червенобрадият отвори вратата, видя множеството, което мълчеше навъсено, видя върху един камък глашатая, тънък, дълговрат, дългокрак, гологлав, изплю се.

— Проклет да си, предател такъв! — изръмжа той и затвори яростно вратата.

Върна се при младежа; жлъч беше избила в очите му.

— Любувай му се на сина на баща си, на Симо, предателя! — изръмжа той.

— Не е виновен той, аз съм виновен — отвърна съкрушено младежът, — аз...

И след малко добави:

— Заради мен го изгони майка ми от къщи, заради мен... И сега той...

Половината лице на червенобрадия, светлото, за миг — сякаш му дожаля за младежа — се смекчи.

— Как ще ги изкупиш всички тези грехове, клетнико? — попита той.

Младежът мълча доста време; току отваряше и затваряше уста, но езикът му се заплиташе.

— С живота си, брате мой Юда, с живота си... — успя най-сетне да изрече той. — Нищо друго нямам.

Червенобрадият се стресна; светлината сега навлизаше в работилницата през пролуките на вратата и отгоре, през прозорчето на тавана; очите на младежа блестяха, големи, съвсем черни; а гласът му беше изпълнен с огорчение и страх.

— С живота си ли? — възкликна червенобрадият и хвана младежа за брадичката. — Не ми извърщай лицето си настрани, мъж си вече, погледни ме право в очите; с живота си ли? Какво искаш да кажеш?

— Нищо.

Сведе глава, замълча; и изведнъж извика:

— Не ме питай, не ме питай, Юда, брате мой!

Юда взе в дланите си лицето на младежа, повдигна го, изгледа го продължително, мълчаливо; после, спокойно, го пусна; отправи се към вратата; развълнувало се бе изведнъж сърцето му.

Навън глъчката все повече се усиляваше, възнасяше се шумолът от голите ходила и от тътрузените скандали, а въздухът звънтеше от бронзовите гривни на жените и от дебелиите халки на краката им. Изправен на прага, червенобрадият гледаше народа, който все повече се стичаше от страничните улички, нарастваше и се изкачваше към другия край на селото, към прокълнатия хълм, където щеше да стане разпъването. Мъжете не говореха, ругаеха през зъби, удряха с тоягите си по калдъръма, а някои стискаха скришом, в пазвата си, нож; жените пищяха; много от тях бяха отметнали забрадката си, разпуснали бяха косите си и вече проточваха оплакването.

Най-отпред, като овен водач — старият равин на Назарет, Симеон. Нисичък, прегърбен от годините, сгърчен от лошата болест, охтиката, същинско скеле от сухи кокали, които, несъкрусима, душата крепеше и не ги оставяше да рухнат, две мършави, с огромни орлови нокти, ръце стискаха и потропваха по камъните със свещената патерица с двете преплетени змии на върха ѝ. Миришеше този жив мъртвец като град, който гори; човек чувстваше, като гледаше огъня в очите му, че това грохнало тяло, плът и кости, и нокти, изгаряше; и когато отваряше уста и викаше: „Боже на Израил!“, дим изскачаше

отгоре, от главата му. Зад него пристъпяха приведени старците с тоягите си, с дебели вежди, с чаталести бради, с едри кокали; зад тях — мъжете, по-назад — жените, и на опашката — децата, и всяко държеше по един камък в ръка, а някои — и прашки, метнати през рамо. Вървяха всички вкупом, с тих, глух грохот, като море.

Опрян на рамката на вратата, Юда гледаше жените и мъжете, разпалваше се сърцето му. „Тези тук — мислеше си той и кръвта му нахлуваше в главата, — тези тук, с Бога заедно, ще направят чудото; днес, не утре, днес!“

От тълпата се отдели една мъжкарана, с висок задник, разгърдена, дива, наведе се, взе един камък, запрати го с все сила към вратата на дърводелеца и изкрещя:

— Проклет да си, разпъвачо!

И изведнъж, от единия до другия край на улицата, избухнаха викове и ругатни, а децата смъкнаха от рамото си прашките; тури й един, затвори червенобрадият вратата.

— Разпъвач! Разпъвач! — гръмнаха отвред дюдюкания и вратата закънтя от камъните.

Младежът, коленичил пред кръста, размахваше чука и ковеше, удряше силно, сякаш искаше да заглуши дюдюканията и ругатните от улицата; кипеше вътрешно, искри хвърчаха от свъсените му вежди; удряше бясно, а потта се стичаше по челото му.

Червенобрадият коленичи, сграбчи го за мишницата, изтръгна му яростно чука; фрасна един на кръста, събори го долу.

— Ще го занесеш ли?

— Да.

— Не те ли е срам?

— Не.

— Няма да те пусна; ще го направя на парчета.

Огледа се, протегна ръце, за да намери някоя тесла.

— Юда, Юда, брате мой — произнесе младежът бавно, умолително. — Не ми препречвай пътя.

Гласът му неочаквано беше станал мрачен, дълбок, неузнаваем; червенобрадият се развълнува.

— Кой път? — попита той тихо и зачака.

Погледна разтревожено младежа. Сега светлината падаше изцяло върху лицето и голата тънкокоста горна част на тялото му; устните му

се бяха поизкривили, стиснати, сякаш се мъчеха да сдържат някакъв силен вик.

Червенобрадият видя неговата мършавина и бледост, и заядливото му сърце го съжали. От ден на ден бузите му все повече хлътваха, топеше се; колко време беше минало, откакто го беше видял последния път? Няколко дни; беше отишъл на обиколка из близките села край Генисарет; обработваше желязото, правеше мотики, кирки, сърпове, подковаваше коне, побърза да се завърне в Назарет, защото получи вест — разпъват Зилот. Какъв го беше оставил този свой стар приятел и какъв го бе заварил! Колко големи бяха станали очите му, колко хлътнали бяха слепоочията му, и какво беше това огорчение около устата му?

— Какво ти има? Защо си се стопил така? Кой те измъчва?

Младежът се усмихна слабо; понечи да отвърне: „Бог“, но се сдържа; това беше големият негов вътрешен вик, не искаше да го остави да се изтръгне от устата му.

— Боря се — отговори той.

— С кого?

— Не знам; боря се.

Червенобрадият потъна с очи в очите на младежа; питаше ги, молеше ги, заплашваше ги; но черните като маслини очи, безутешни, изпълнени с ужас, не отвърщаха.

И изведнъж Юда сякаш се побърка; както се беше надвесил връз тъмните, мълчаливи очи, червенобрадият видя, така му се стори, цъфнали дървета, сини води, много хора, и вътре, дълбоко в зеницата, отвъд цъфналите дървета и водите, и хората, един голям, черен кръст, който обхващаше цялата зеница.

Изблещи очи, скочи; понечи да заговори, да попита: „Да не би да си ти... ти?...“, но устните му се бяха схванали; понечи да сграбчи младежа в прегръдките си, да го целуне, но ръцете му увиснаха във въздуха, сковани.

И тогава, като го видя с разтворени обятия, с разрошени червени коси, с изблещени очи, младежът нададе вик; изскочи през капака на ума му страшният нощен сън — тайфата на нехранимайковци, оръдията на разпъвача, виковете: „Връз него бре, момчета!“, и главатарят им, червенобрадият, сега го позна, беше този тук Юда ковача, дето налиташе и се смееше гръмко.

Устните на червенобрадия се раздвижиха.

— Да не би да си ти... ти... — заекна той.

— Аз ли? Кой?

Червенобрадият не му отвърна; хапеше мустаците си и го гледаше. Половината му мутра пак сияеше, а другата половина беше потънала в мрак. Прехвърляше в ума си небивалиците, които обгръщаха този младеж още от раждането му, че и отпреди това... Тоягата на Йосиф, дето единствена тя, сред толкова тояги на женихи, цъфнала, и равинът му дал прекрасната Мария, посветената на Бога. А сетне гърмът, дето паднал в деня на сватбата и сковал жениха, преди да се докосне до жена си. А после, помирисала, казва, булката една снежнобяла лилия и заченала в утробата си син... Ами съня, дето видяла, казва, през нощта, когато родила: видяла да се разтварят небесата, да се спускат ангелите, да кацат като птици на скромния покрив на къщата ѝ, да свиват гнезда и да чуруликат; и едни пазели на прага, други влезли в къщата, запалили огън, стоплили вода, за да изкърпят новороденото; а трети варели мляко, та да пие лехусата...

Червенобрадият се приближи бавно, колебливо, надвеси се връз младежа; изпълнен с копнеж, молба и страх беше сега гласът му:

— Да не би да си ти... ти?... — отново попита той и не посмя да довърши думата си.

Младежът подскочи уплашено.

— Аз ли? Аз ли? — възкликна той и се засмя сухо, саркастично. — Ами че не ме ли виждаш? Не съм способен да говоря, нямам смелост да стъпя в синагогата, щом видя хора, бягам, престъпям безсрамно Божиите заповеди — работя в събота, не обичам баща си и майка си, лъжа, и през целия ден блудствам с очи. И сега, на, правя кръстове и разпъвам? — каза той и се помъчи отново да се засмее.

Червенобрадият не каза нищо, задушаваше се; отвори вратата; нова, многогласна тълпа се появи от другия край на улицата — чорлави старици, немощни старци, куците, слепите, прокажените, цялата утайка на Назарет; изкачваха се и те, пъшкаха, тътреха се към хълма на разпъването. Наближаваше определеният час; време беше да си върви, каза си червенобрадият, да се смеси с народа, да се втурнат всички вкупом, да грабнат Зилот — и тогава ще се види този ли е, или не е Спасителят? Но се поколеба; изведнъж го обвя някакъв студен полъх, не, не ще да е и днешният разпнат Онзи, когато от толкова

векове очаква еврейското племе. Утре! Утре! Утре! Колко години ни дрънкаш това, Боже на Авраам! Утре! Утре! Утре! Кога най-сетне? Хора сме, дотегна ни вече!

Беше се разярил; хвърли кос яростен поглед към младежа, който ковеше, опрян с целите си гърди на кръста. „Да не би пък да е този — помисли си той и потръпна, — да не би да е този, разпъвачът? Странни, тъмни са пътищата господни; да не би да е този?“

Зад стариците и сакатите, равнодушни, мълчаливи, сега се появиа римските стражи, с щитовете и копията си, с бронзовите си шлемове; подкарваха човешките стада и гледаха отвисоко, с пренебрежение, на еврейската паплач.

Червенобрадият ги гледаше свирепо, кръвта му закипя; извърна се младежът; и сякаш той беше виновен, не искаше повече да го гледа, сви юмрук.

— Отивам си — извика му той, — прави каквото щеш, разпъвачо; бѣзливец си, загубен човек, предател си и ти като брат си, глашатая! Но огън ще запрати връз теб Бог, както го запрати и върху баща ти, та да те изгори. Това казвам аз, и ми помни думата!

III

Младежът остана сам, опря се на кръста, избърса си потта от челото; дишаше тежко, задъхано; в един миг целият свят около него се завъртя, но отново спря. Чу, че майка му кладе огън и се залавя рано-рано с готвенето, за да свари да изтича и да види и тя разпъването; всичките ѝ съседки бяха вече тръгнали. Баща му ръмжеше още и се мъчеше да раздвижи езика си; но само гърлото му беше живо и гъргореше. Навън улицата отново бе опустяла.

И както стоеше опрян на кръста и беше затворил очи, и не мислеше за нищо, слушаше само как сърцето му бие, изведнъж подскочи от болка; усети отново как невидимата хищна птица впива дълбоко нокти отгоре в черепа му. „Пак дойде... Пак дойде...“ — прошепна той и започна да трепери. Чувстваше как остриите нокти се забиват дълбоко, как пробиват костта и достигат мозъка му. Стисна зъби, за да не извика, да не се уплаши пак майка му и да се разпищи. Хвана с две ръце главата си и я стисна здраво, сякаш се боеше да не му избяга. „Пак дойде... Пак дойде...“ — промълви той, като трепереше.

Първия, най-първия път, когато беше едва дванайсетгодишен и седеше със стариците в синагогата, и ги слушаше как обясняват, като въздишаха и се потяха, словото Божие, беше усетил отгоре по главата си леки тръпки, пролазили бяха много нежно, като милувка; затворил бе очи.

Каква сладост беше само, кое пухкаво крило го отнесе и го изкачи на седмото небе? Това навярно ще да е бил раят! И от затворените му клепачи и полуотворената му блажено уста се разля безкрайна, дълбока усмивка, лизна трепетно плътта му и цялото му лице изчезна. А старците видяха загадъчната човекоядна усмивка, догадиха се, че Бог беше сграбчил в ноктите си момчето, сложиха пръст на устните си и замълчаха.

Минаха години; чакаше, чакаше, но милувката не идваше вече; и ето, един ден, беше Пасха, пролет, божа благодат, беше отишъл в селото на майка си, в Кана, да си избере жена; майка му му даваше зор,

искаше да го ожени. Та нали беше вече двайсетгодишен, бузите му се бяха покрили с мъх, гъст, къдрав, кръвта му кипеше, не можеше вече да спи нощем; и майка му го беше поела в разгара на младостта му, и бе успяла да го накара да отиде в Кана, в селото и, и да си избере жена.

И така, стоеше с една червена роза в ръка и гледаше селските девойки, които играеха хоро под една голяма, разлистена топола. И както гледаше и претегляше, и ги искаше всичките, и не му даваше сърце да си избере, изведнъж чу зад себе си кръшен смях, като свежа вода от недрата на земята. Извърна се, идеше право към него, с всичките си оръжия — гривни, халки, обеци и червени сандали и разпуснати коси — единствената дъщеря на равина, брата на баща му, накичена като фрегата при попътен вятър — Магдалена. Разтърси се умът на младежа. „Тази искам!“ и протегна ръка да ѝ даде розата. Но както протягаше ръка, десет нокти се впиха в главата му, две крила яростно запляскаха над него и покриха плътно слепоочията му. Той нададе пронизителен вик и се строполи по очи на земята с пяна на уста; а горката му майка метна върху лицето му забрадката си, взе го в прегръдките си, потънала от срам, поведе го и си отидоха.

И оттогава вече се съсипа. При пълнолуние, когато обикаляше из нивите, или в тишината на нощта в съня си, а най-често през пролетта, когато разцъфва и ухае целият свят; всеки път, когато и той искаше да се порадва, да вкуси от най-простите човешки радости — да хапне, да поспи, да се събере с приятели и да се посмее, да срещне на улицата някоя девойка и да си каже: „Харесва ми!“ — изведнъж върху него се впиваха десет хищни нокти и желанието изчезваше.

Но никога, както сега на разсъмване, хищните нокти не се бяха стоварвали връз него с такава ярост; сви се под тезгяха, свря глава в раменете си; дълго време стоя така, а светът беше изчезнал; чуваше само някакво бучене вътре в себе си, а над него пляскаха крила и го удряха.

Полека-лека хищните нокти се откопчваха, отпускаха се, освобождаваха бавно, един след друг, първо мозъка, после костта, сетне кожата на главата му, и изведнъж младежът почувства облекчение и голяма умора; измъкна се изпод тезгяха, вдигна ръка, опипа припряно под косата си темето си; стори му се, че беше пробито; но не откри, пипнешком, никаква рана под пръстите си;

успокои се; но когато смъкна и видя на светло ръката си, потръпна: от пръстите му капеше кръв.

— Разяри се Бог — прошепна той, — разяри се... Започват кървищата.

Вдигна очи, погледна — никой; но във въздуха се усещаше острата миризма на звяр. „Пак дойде... Стои около мен и под краката ми, и над главата ми...“ — помисли си той с ужас.

Сведе глава, зачака; безмълвен, неподвижен беше въздухът, а светлината играеше, ужким кротко, безопасно, на отсрещната стена и по изплетения от тръстика таван. „Няма да си отворя устата — реши той, — няма да пророня нито дума; може да ме съжали, да си отиде...“

Но едва реши това и отвори уста, и заговори; изпълнен с жалба беше гласът му:

— Защо ме разкървавяваш? Защо се разяряваш? Докога ще ме преследваш?

Замълча; с отворена уста, с настръхнала коса, с изпълнени с ужас очи, наведен, той се заслушваше.

Отначало — нищо; неподвижен, безмълвен въздухът, но изведнъж някой над него заговори; наостри уши, заслуша; слушаше и току разтърсваше силно глава, сякаш казваше: „Не! Не! Не!“.

Накрая отвори и той уста; гласът му сега не трепереше.

— Не мога! Неук съм, мързелив, страхлив, обичам хубавото ядене, виното, смеха, искам да се ожения, да имам деца, остави ме!

Замълча отново, послуша се.

— Какво казваш? Говориш прекалено високо, не чувам!

Закри с длани ушите си, за да смекчи суровия глас над него; сгърчил лице, притаил дъх, слушаше; слушаше и отвърщаше:

— Да, да, страх ме е... Да стана да говоря ли? Какво да кажа? Как да го кажа? Неук съм, не мога, ти казвам! Какво каза? Царството небесно ли? Не ме е еня мен за царството небесно; харесва ми земята; искам да се ожения, ти казвам, да взема Магдалена, пък макар и да е блудница; аз съм виновен, че стана такава, и аз ще я спася... Не света, не света, Магдалена ще спася; стига ми!... Говори по-тихо, за да те чувам!

Засенчи с ръка очите си, заслепяваше го меката светлина, която влизаше през прозорчето; беше вперил поглед високо, в тавана, и чакаше. Сдържаше дъха си, заслушваше се; и колкото повече слушаше,

толкова повече лицето му просветваше дяволито, доволно, а плътните му месести устни потръпваха; и изведнъж прихна да се смее.

— Да, да — промълви той, — добре си го разбрал; да, нарочно; правя го нарочно, за да се отвориш от мен, да отидеш да намериш някой друг, да се отърва!

Доби смелост:

— Да, да, нарочно; и ще правя през целия си живот кръстове, за да бъдат разпъвани месиите, които избираш!

И като каза това, откачи от стената ремъка с гвоздеите, препаса го; погледна през прозорчето, слънцето се беше вече изкачило, а небето горе беше синьо и сурово, като стомана. Трябваше да побърза; тъкмо по пладне, в разгара на жегата щеше да стане разпъването.

Коленичи, подложи рамо под кръста, обгърна го; вдигна едното си коляно, подпря се, много тежък, непоклатим му се стори кръстът, затътри се към вратата, като залиташе. Направи, пъшкайки, две крачки, три, стигаше вече, но изведнъж коленете му се подгънаха, зави му се свят и падна по очи, затиснат от кръста, на прага.

Схлупената къщурка се разтресе; чу се пронизителен женски писък, междинната врата се отвори, появи се майка му. Бледомургава, висока, с големи очи; преминала беше вече първата си младост, навлизаше в неспокойната медена горчивина на есента. Сини кръгове опасваха очите ѝ, устните ѝ бяха сочни и надиплени като на сина ѝ, но брадичката ѝ беше по-твърда и волева. Носеше теменужна ленена забрадка и две дълги сребърни обеци се полюляваха, единствените ѝ украшения на ушите ѝ.

Зад нея, когато отвори междинната врата, се видя, приседнал на постелята, гол до кръста, жълто-зелен, подпухнал, със стъклени неподвижни очи, баща му; жена му току-що го беше нахранила и той все още дъвчеше с мъка хляба, маслините, лука; а къдравите бели косми на гърдите му бяха целите в лиги и трохи. До него прочутата съдбоносна тояга, дето беше цъфнала в деня на годежа, сега стоеше изсъхнала.

Майката се появи, видя сина си да се мята, паднал под кръста, впи нокти в бузите си и го загледа, без да се спусне да го повдигне; дотегнало ѝ беше вече току да ѝ го донасят на ръце, припаднал; и да го гледа да обикаля из нивите и пустошта, да стои с дни и нощи гладен, да не иска да се захване за работа, само да седи с часове, втренчил очи

във въздуха, заваян, непрокопсан. И само когато му поръчваха кръст, за да бъдат разплати хора, залавяше се трескаво да работи, денонощно, като бесен. И не отиваше вече в синагогата, не искаше да стъпи повече в Кана, нито на някой панаир, а когато имаше пълнолуние, умът му мръдваше и горката му майка го слушаше как бълнува и вика, сякаш се караше с някой демон.

Колко пъти беше умолявала брата на мъжа си, стария равин, който умееше със заклинания да прогонва злите духове, та идваха открай света обладаните от зъл дух и ги изцеряваше. Ето и онзи ден беше паднала в нозете му:

— Чуждите лекуваш, а сина ми защо не щеше да го изцериш? — оплака му се тя.

А равинът поклати глава.

— Мария — отвърна ѝ той, — не е зъл дух този, който измъчва сина ти, не е зъл дух, а Бог; какво мога тогава да сторя аз?

— Няма ли лек? — попита го горката.

— Бог е, ти казвам, цял няма.

— Защо го измъчва?

Старият заклинател въздъхна; не отговори.

— Защо го измъчва? — отново попита майката.

— Защото го обича, Мария — отвърна накрая старият равин.

Майката го погледна изплашено; отвори уста да попита, но равинът ѝ запуши устата.

— Такъв е законът Божи, не питай — каза той, като смръщи вежди и ѝ направи знак да си върви.

Години продължаваше това зло и на Мария, макар че беше майка, ѝ беше дотегнало вече; и сега, когато го видя паднал по очи на прага, а кръвта се стичаше по челото му, не се помръдна; само въздъхна издън душа. Не въздъхна за сина си, а за своята си орис; много нещастен беше животът ѝ; нещастна с мъжа си, нещастна със сина си; овдовя, преди да се ожени, и беше майка, без да има син. И старееше, все помногобройни ставаха всеки ден белите косми, без да опознае младостта, топлината на мъжа, сладостта и гордостта на омъжената; сладостта и гордостта на майката. Пресъхнали ѝ бяха вече сълзите от плач; колкото сълзи ѝ бе дал Бог като пай, проляла ги бе, и сега гледаше сина си и мъжа си със сухи очи. И ако по някой път още плачеше, плачеше, когато оставаше сама, и беше пролет, и гледаше

отвъд, към зелените нивя, и до нея идваха уханията на цъфналите дървета; но в тези мигове не оплакваше нито мъжа си, нито сина си, а живота си, който минаваше напразно.

Младежът се беше понадигнал и бършеше с края на дрехата си кръвта; извърна се, видя, че майка му го гледа строго, ядоса се. Познаваше той този поглед, който не му прощаваше нищо, познаваше тези устни, стиснати, огорчени; не можеше и той повече да търпи; дотегнало му беше в тази къща със схванати старци и неутешими майки, и унизителни всекидневни напътствия — яж, работи, ожени се! Яж, работи, ожени се!

Майката отвори заключената си уста.

— Исусе — промълви тя укорно, — с кого се караше пак днес на разсъмване?

Синът прехапа устни, за да не изтърве някоя тежка дума, отвори вратата, слънцето влезе вътре заедно с пращен, горещ вятър от пустинята. Избърса потта и кръвта от челото си, подложи отново рамо и вдигна кръста, без да отвърне.

Майката прихвана косата си, която се беше разпиляла върху раменете ѝ, прибра я под забрадката, пристъпи крачка, приближи се към сина си. Но когато го огледа на светлина, сепна се изненадана; как се променя непрекъснато и тече като вода лицето му! Всеки ден го виждаше сякаш за първи път, всеки ден откриваше в очите, в челото, в устата някаква непозната светлина, някаква усмивка, кога сатанинска, кога изпълнена с печал, някакво лакомо сияние, което лижеше челото, брадичката, шията му и го разяждаше; днес в очите му горяха големи черни пламъци.

За миг, изплашена, понечи да му извика: „Кой си ти?“, но се сдържа.

— Дете мое! — промълви тя с трепереци устни; замълча и зачака да види дали наистина този мъж беше нейното дете; ще се обърне ли да я погледне, да ѝ заговори? Но той не се извърна; напъна се, нагласи кръста на раменете си и прекрачи прага, без да залитне.

Майката, опряна на рамката на вратата, го гледаше как стъпва леко от камък на камък по калдъръма и върви нагоре; откъде намери, Боже мой, толкова сила! Не беше това кръст, а две крила, които го носеха.

— Боже Господи! — прошепна объркана майката. — Кой е този? Чий е този син? Не прилича на баща си, не прилича на никого, всеки ден се променя, не е един, а много, ще се побъркам!

Спомни си как една привечер го държеше на гърдите си, в малкия двор, до кладенеца; лятно време, над нея лозницата беше натежала от гроздове; кърмеше новороденото и както го кърмеше, се унесе в сън; само за миг, но свари да види някакъв безкраен сън: уж един ангел, горе, на небето, държеше, увиснала на ръката му, една звезда, като фенер, и вървеше, и осветяваше земята долу; и имаше, уж, един път, в тъмнината, сияен, с много извивки, като светкавица, и се проточваше и угасваше в краката ѝ... И както гледаше очарована и се питаше откъде ли започваше този път и защо свършваше до ходилата ѝ, вдигна очи и какво да види? Звездата беше застанала над главата ѝ. И в далечината, на звездноосветения път се появиха трима конници, а на главите им блестяха три златни корони. Спряха се за миг, погледнаха към небето, видяха, че звездата застава на едно място, пришпориха и тримата конете си и препуснаха. Майката сега различаваше добре лицата им; единият, средният — бяла роза, голобрад момък, русокос; от дясната му страна — един жълт мъж, със заострена съвсем черна брада, с полегати очи; от лявата му страна — един арапин със снежнобяла къдрава коса, със златни халки на ушите, с ослепително бели зъби. И докато ги огледа добре майката и докато закрие очите на сина си, за да не ги заслепи силният блясък, тримата конници бяха вече довтасали, спешиха се и коленичиха пред нея; а синът ѝ беше пуснал гърдата и стоеше прав върху коленете ѝ.

Първи се приближи белият царски син, свали короната от главата си и я постави смирено в краката на младенеца; после се затътри на колене черният, измъкна от пазвата си шепа рубини и смарагди и ги изсипа, много нежно, върху детската глава; трети протегна ръка жълтият и положи в нозете на младенеца цял наръч дълги паунови пера, за да си играе... А младенецът ги гледаше и тримата, усмихваше им се, но не протягаше ръчичките си да пипне даровете...

И изведнъж уж тримата царе изчезнаха, и се появи едно овчарче, облечено в овчи кожи, и с две ръце държеше пръстена паница с топло мляко; и щом младенецът го видя, заподскача върху коленете на майка си, наведе личицето си, завря го в паницата и започна да пие жадно и доволно млякото...

Опряна на рамката на вратата, майката си припомняше този безкраен сън; въздъхна. Какви надежди беше породил в нея този неин единствен син, какво ѝ бяха предсказали гадателките, как го гледаше самият стар равин, как разтваряше Писанията и четеше пророците над младенческата глава и оглеждаше гърдите му, очите му, ходилата му, за да открие някакъв белег! Но уви, колкото повече минаваше времето, толкова повече надеждите чезнеха, по лош път поемаше синът ѝ, все повече се отклоняваше от пътя на хората...

Пристегна здраво забрадката си, бутна мандалото на вратата и пое и тя по нагорнището, да иде да види разпъването, да ѝ мине времето.

IV

Вървеше майката, вървеше, бързаше да се измъкне, да се изгуби в тълпата. Чуваше, отпред, как жените пищяха, а отзад, разярени, пъхнали късите ножове в пазвата си, немити, чорлави, боси, пъхтяха мъжете, по-назад — старците, още по-назад — куците, слепите, сакатите. Стриваше се земята под човешките ходила, на облаци се вдигаше прахът, смърдеше въздухът, а слънцето отгоре беше започнало вече да жари.

Обърна се една старица, видя Мария, изрече някакво проклятие; две съседки извърнаха лице настрани и плюха, за да прогонят злото от лошата среща; а една младоженка придърпа настръхнала дрехата си, за да не я докосне майката на разпъвача, която тъкмо минаваше. Въздъхна Мария, закри се плътно с теменужната си забрадка, само устата ѝ се виждаше, затворена, огорчена, и бадемовидните ѝ очи, изпълнени с жал. Вървеше съвсем сама, препъваше се в камъните, бързаше да се свре, да се изгуби сред множеството; около нея се разнасяше шушукане, но тя крачеше с твърдо сърце. „Синът ми, галеникът ми — мислеше си тя, — синът ми, галеникът ми, докъде стигна!“ — и хапеше края на забрадката си, за да не избухне в плач.

Настигна тълпата, задмина мъжете, навлезе, свря се сред жените; беше сложила ръка на устата си, само очите ѝ се виждаха сега, никоя съседка нямаше да я познае вече, успокои се.

Изведнъж зад нея се надигна вой, юрнаха се мъжете, избутваха жените, за да излязат отпред, приближаваха казармата, където беше затворен Зилот, бързаха да разбият вратата ѝ и да го освободят. Мария се отдръпна встрани, скри се под една сводеста врата, загледа. Дълги мазни бради, дълги мазни коси, запенени уста, старият равин, качен на раменете на един мъжага с диво изражение, размахваше ръце към небето и викаше. Какво викаше? Нададе ухо Мария, заслуша.

— Имайте вяра, чада мои, в народа на Израел — викаше той, — напред, всички заедно, не се бойте; дим е Рим, ще духне Бог и той ще се разнесе! Спомнете си за Макавеите, спомнете си как прогониха и

посрамира властелините на света — гърците; по същия начин ще изгоним и ние и ще посрашим римляните; един е Господът на Силите, нашият Бог!

Възбуден до крайност, подскачаше старият равин и играеше хоро върху широките рамене на мъжаката; нямаше сили да тича, остарял бе, разяли го бяха постите и метаните, и големите надежди; грабна го грамадният планинец и сега тичаше с него пред народа и го размахваше като знаме.

— Ей, Варава — викаха му хората, — ще го изтървеш!

Но той безгрижно подхвърляше и люлееше върху раменете си стареца и крачеше.

Зовяха Бога и въздухът над главите на хората се нажежи, пламъци избухнаха и съединиха небето със земята, загубиха си ума хората. Този свят, направен от камъни и треви, и месо, се разреци, стана прозрачен, и зад него се появи другият, направен от пламъци и ангели.

Разпали се Юда, протегна ръце, грабна от плещите на Варава стария равин, метна го като на кон на раменете си и започна да реве:

— Днес, не утре, днес!

А и равинът, пламна и той, и захвана с тънкия си угасващ глас да пее победния псалм, и целият народ му заприглася:

— „Обградиха ме народите; в името на моя Бог аз ги разпръсвам! Обкръжиха ме народите; в името на моя Бог аз ги разпръсвам! Обкръжиха ме като оси; в името на моя Бог аз ги разпръсвам!“

Но както пееха и разпръсваха наум народите, възправи се пред тях, в самото сърце на Назарет, с дебели зидове, четвъртити, с четири ъгли, с четири кули, с четири огромни бронзови орли, крепостта на врага — казармата. На катове, на катове вътре в нея обитаваше демонът: високо на кулите — жълти и черни, с орли на тях, знамената на Рим; по-долу, кръвожадният центурион на Назарет, Руф, с войската си; още по-долу, конете, кучетата, камилите, робите. И още по-долу, сврян в един дълбок пресъхнал кладенец, с дълга коса, трезв, девствен, бунтовникът Зилот^[1]; той щеше да тръсне глава и всички тези прокълнати катове над него, хора, роби, коне, кули, щяха да се сгромолясат; така винаги Бог, дълбоко в основата на неправдата, закопава малкия презрян вик на справедливостта.

Този Зилот беше последният потомък на големия род на Макавеите; прострял бе десницата си над него Богът на Израил и не даваше това свещено семе да изчезне. Четиридесет юноши беше намазал с катран развратният старик цар Ирод една нощ и ги бе запалил като факли; защото бяха смъкнали златния орел, който този предател цар на Юдея беше заковал на неосквернения дотогава горен праг на Храма. Четиридесет и един бяха заговорниците; бяха хванали четиридесетте, но водачът им се бе изплъзнал; сграбчил го беше за косата Богът на Израил и го бе спасил — голобрадо момче беше още този Зилот, праправнукът на Макавеите.

Оттогава години наред бродеше по планините и се бореше да освободи свещените земи, които Бог беше дарил на Израил. „Само Адонаи е нашият господар — разгласяваше той, — не плащайте на земните управници поголовен данък, не оставяйте орлинообразните им идоли да сквернят Храма Божи, не колете волове и овце за жертвоприношения на тиранина император! Един е Бог, нашият Бог; един е народът, народът на Израил; един е плодът на цялото земно дърво — Месията!“

Но неочаквано оттегли ръката си от него Богът на Израил и центурионът на Назарет, Руф, го залови; селяни, работници, стопани се бяха стекли от всички околни села, дойдоха и рибарите от Генисаретското езеро; от много дни насам прескачаше от къща на къща, от рибарска лодка на рибарска лодка, сграбчваше минувачите по улиците една мрачна, кривогледа, двусмислена вест: „Ще разпънат на кръст Зилот; отиде и той, загина!“ — викаше им тя; или пък понякога: „Да сте живи и здрави, братя, дойде Спасителят, вземете големи палмови клони и хайдете, всички заедно, в Назарет, да го посрещнете с «добре дошъл»!“

Изправи се на колене върху раменете на червенобрадия старият равин, протегна ръка към казармата, завика отново:

— Дойде! Дойде! Вътре в пресъхналия кладенец стои прав Месията и чака! Кого чака? Нас, народа на Израел! Напред, строшете вратата, спасете Спасителя, за да ни спаси!

— В името на Бога на Израел! — изрева с дивото си гласище Варава и вдигна брадвата, която носеше.

Зарева народът, размърдаха се късите ножове в пазвите, дечурлигата приготвиха прашките, втурнаха се всички, с Варава

начело, към желязната врата. Всички очи се бяха заслепили от многото Божия светлина, не видяха една ниска странична вратичка, която се откряна и от нея излезе, като бършеше просълзените си очи, съвсем бледа, Магдалена. Съжалила беше от душа осъдения на смърт и беше слязла през нощта в сухия кладенец да го дари със сетната радост, най-сладката, която ТОЗИ свят можеше да даде. Но осъденият на смърт беше от суровата дружина на Зилотите и беше дал клетва, докато Израил не се освободи, да не реже косите си, да не сложи вино в устата си, да не спи с жена. И цяла нощ Магдалена седеше срещу него и го гледаше; ала той, отвъд, много надалеч, иззад черните коси на жената, виждаше Йерусалим, не днешния, покорения, блудния, а бъдещия свещен Йерусалим, със седемте триумфални крепостни врати, със седемте ангели хранители, със седемдесет и седемте народа на тази земя, паднали по очи в нозете му. Докосваше осъденият на смърт свежата гръд на бъдния Йерусалим и смъртта изчезваше, светът ставаше ласкав, закръгляше се, изпълваше шепата му; затваряше очи, държеше гръдта на Йерусалим в дланта си и мислеше само за едно — за Бога, за неостригания, трезвия, девствения Бог на Израил. През цялата нощ държеше Зилот върху коленете си Йерусалим и изграждаше вътре в душата си такова, каквото той го искаше, не от ангели и облаци, а от хора и земя, топло през зимата, прохладно през лятото, царството небесно.

Видя старият равин да излиза от казармата опозорената си дъщеря и извърна лице; това беше големият му срам в живота; как беше излязла от чистата му, богобоязлива утроба тази блудница? Кой зъл дух или каква неизлечима горест я бе поразила, та бе поела по пътя на позора? Веднъж се завърна от панаира в Кана и избухна в плач, искаше да се убие, а после избухна в смях, и започна да се шари, да се кичи, да обикаля навън; сетне напусна бащиния си дом и отиде да вдигне шатрата си в Магдала, на кръстопътя, откъдето минаваха керваните на търговците...

Пазвата ѝ беше още отворена; отправи се безстрашно към хората, червилото по устните и по бузите ѝ се беше изтрило, очите ѝ бяха помътнели — цяла нощ бяха гледали мъжа и бяха плакали; видя, че баща ѝ извърна лице посрамен, и се усмихна горчиво; беше надмогнала този срам и страха от Бога, и бащината обич, и хорското

мнение; злословеха, че имала седем зли духа; нямаше седем зли духа, седем ножа имаше забити в сърцето си.

Старият равин отново завика, та всички да отправят поглед към него и да не видят дъщеря му; достатъчно беше, че я бе видял Бог, той да съди. Въртеше се върху раменете на червенобрадия.

— Отворете очите на душата си — викаше той, — погледнете небето; Бог е застанал над нас, разкъса се небето, появи се ангелското войнство, изпълни се въздухът с червени и сини крила!

Пламна небето, вдигна очи народът, видя над себе си Бог да се спуска въоръжен; вдигна Варава брадвата:

— Днес, не утре, днес! — извика той.

Втурна се народът към казармата; нахвърлиха се върху желязната врата, подложиха лостове, домъкнаха стълби, донесоха огън; и изведнъж желязната врата се отвори и се появиха двама бронзови конници; въоръжени до зъби, с неподвижни лица, изпечени от слънцето, охранени, самоуверени. Пришпориха конете, вдигнаха копията, и изведнъж улиците се изпълниха с пети и гърбове, които бягаха с писъци към хълма на разпъването.

Плешив, само кремъчен камънак, този прокълнат хълм беше пълен с тръни. Който и камък да повдигнеше човек, щеше да намери под него засъхнали капки кръв; всеки път, когато евреите вдигаха глава и искаха свобода, изпълваше се този хълм с кръстове и на тях се гърчеха и ревяха бунтовниците; през нощта идваха чакалите и им ръфаха краката, а на другия ден, сутринта, гарваните им изкълваха очите.

В подножието на хълма народът спря задъхан; налетяха и други бронзови конници, закръжаха, изблъскаха еврейската тълпа и застанаха като преграда. Наближаваше вече пладне, а кръстът още не беше донесен; двама цигани на върха на хълма държаха чуковете и гвоздеите и чакаха; селските кучета довтасаха, изгладнели; лицата, извърнати към хълма, под нажеженото небе, изгаряха маслиненочерни очи, гърбави носове, спечени бузи, усукани, мазни, сплетени бакенбарди; а дебелите жени, с потънали в пот подмишници, с намазани с лой коси, се топяха под слънцето и миришеха.

Една тайфа рибари, мутри, и гърди, и ръце, разядени от слънцето и ветровете, с глуповато удивени детски очи, бяха също дошли от Генисаретското езеро да видят чудото — как Зилот, тъкмо когато онези

безчестници ще го поведат да го разпнат, ще хвърли дрипите си и изведнъж ще изскочи един ангел с меч. Бяха пристигнали още снощи, с пълни кошове с риба; продадох я изгодно и бързо, нагласиха се в една кръчма, пиха, напиха се, забравиха защо се бяха домъкнали в Назарет, сетиха се за жената и запяха за нея, после се сбиха, сдобриха се, и на разсъмване си спомниха отново за Бога на Израил, измиха се и тръгнаха, махмурлии, да видят чудото.

Чакаха, чакаха, дотегна им; изядоха и по няколко маждрака по гърба, съжалиха, че дойдоха.

— Аз казвам да се върнем на лодките си бре, момчета — обади се един с прошарена къдрава брада, здравеняк, с чело като черупка на мида. — Помнете ми думата, и този ще го разпнат и небесата няма да се разтворят, край нямат нито гневът Божи, нито човешката неправда. Какво ще кажеш и твоя милост, сине на Зеведей?

— Край няма и лекомислието на Петър — отвърна другарят му, един с остра четинеста брада и див поглед рибар, и се засмя. — Да прощаваш, Петре, бели косми вече ти покараха, но умът ти още не ти е дошъл; за миг пламваш и угасваш, като съчки. Ами че не беше ли ти, хубостнико, дето ни подбуди, тичаше като побъркан от камък на камък и викаше: „По-бързо, братя, веднъж в живота си вижда човек чудо; да вървим в Назарет да го видим!“. А сега, като изяде два маждрака по гърба и веднага се сащиса, промени тропара: „По-бързо, братя, хайде да си вървим!“. Добре ти викат Ветропоказател!

Двама-трима от рибарите, които чуха думите му, се разсмяха; а един овчар, който смърдеше на пръч, вдигна тоягата си.

— Не го ругай, Якове — каза той, — макар и да е Ветропоказател, той е най-добрият от всички нас; сърце — злато!

— Сърце злато, имаш право, Филипе — обадиха се всички и протегнаха ръце да погалят и успокоят Петър.

Но той се беше задъхал от яд; всичко друго както и да е, но да му викат Ветропоказател, това не искаше; може и да беше такъв; може и да тръгваше по всеки подухнал ветрец; но не го вършеше от страх, не; вършеше го от добросърдечие.

Яков видя, че Петър се нацупи, притесни се; съжали, че говори така сурово с по-възрастен от него, и каза, за да отклони разговора:

— Я ми кажи, Петре, какво прави брат ти Андрей? Още ли е в пустинята край Йордан река?

— Още, още — отвърна Петър и въздъхна. — Кръстил се е дори, божем, яде и той скакалци и див мед, като учителя си; и дано Господ да ме изкара лъжец, ама скоро ще го видим да обикаля из селата и да вика и той: „Покайте се! Покайте се! Дойде царството небесно!“. Кое царство небесно? Не ни ли е срам, ще кажа аз!

Яков поклати глава; смръщи дебелиите си вежди.

— Струва ми се, че същото го прихвана и непрокопсания ми брат Йоан — каза той. — Отиде и той в манастир, там далече, в Генисаретската пустиня, да се покалугери; не бил, казва, роден за рибар; и ме остави мен съвсем сам с двама старци и пет лодки да си блъскам главата.

— Ами че какво му липсваше на този хубостник? Всички Божи блага имаше, какво му стана в разцвета на младостта му? — попита Филип овчарят и скришом се радваше вътрешно, че и богатите си имат някакъв червей, който ги гризе.

— Изведнъж се съкълдиса — отвърна Яков, — въртеше се по цяла нощ в постелята си, като онези момчурляци, на които им се е дощяло женитба.

— Ами че да се беше оженил тогава! Булки, на, колкото си щеш!

— Не искал, казва, да се ожени за жена.

— Ами какво тогава?

— За царството небесно и той, като Андрей. Рибарите прихнаха да се смеят.

— Честито! — рече един стар рибар и потри злорадо мазолестите си ръце.

Петър тъкмо отваряше уста да заговори, но не свари; разнесоха се дрезгави викове:

— Разпъвачът! Разпъвачът! Ето го!

Като една се извърнаха, раздразнено, всички глави: отвъд, на пътя, се появи синът на Дърводецеа, изкачваше се, залиташе и пъшкаше, нарамил кръста.

— Разпъвачът! Разпъвачът! — изрева множеството. — Предателят!

Двамата цигани видяха от върха на хълма, че кръстът иде, скочиха радостни, напекло ги беше слънцето, плюха си на ръцете, взеха казмите и започнаха да копаят дупка; бяха поставили наблизко,

върху един камък, гвоздеите, дебели, с широки глави; три им бяха поръчали, пет бяха изковали.

Мъже, жени бяха изплели верига с ръцете си, за да не пуснат разпъвача да мине; Магдалена се отдели от тълпата, впи очи в сина на Мария, който се изкачваше. Сърцето ѝ се изпълни с мъка; спомни си игрите им, когато бяха още малки деца, той — на три години, а тя — на четири; какви дълбоки, неизказани радости бяха тогава, каква неизразима сладост! За първи път и двамата, много дълбоко, много смътно, почувстваха, че единият е мъж, а другият — жена; две тела, които някога са били сякаш едно цяло и някакъв безмилостен Бог ги бе разделил, и сега парчетата се бяха отново намерили и искаха да се съберат, да станат пак едно цяло. И колкото повече порастаха, толкова по-ясно съзнаваха какво чудо е това единият да е мъж, а другият — жена, и се гледаха с безмълвен ужас; чакаха, като два звяра, да нарасне гладът, да дойде часът, да се нахвърлят един на друг, и каквото Бог бе разделил, да го съберат отново. И една привечер, на един панаир в Кана, тъкмо когато протягаше ръка да ѝ даде, като годежен пръстен, роза, връхлетя връз тях безмилостният Бог и пак ги раздели; и оттогава вече...

Очите на Магдалена се наляха със сълзи; пристъпи крачка, носачът на кръста тъкмо минаваше край нея.

Наведе се към него, докоснаха се намазаните ѝ с благоуханно масло коси до голите му разкъравени рамене.

— Разпъвачо! — изръмжа тя задавено, дрезгаво, като трепереше.

Извърна се младежът, впи за миг големите си тъжни очи в нея; около устните му заигра гърч, устата му се разкриви; но наведе рязко глава и Магдалена не свари да различи — болка ли бе това, ужас ли, или усмивка? Все тъй надвесена връз него, задъхана, тя му заговори:

— Не те ли е срам? Не помниш ли? Докъде изпадна!

И след малко, сякаш бе чула гласа му да ѝ отговаря:

— Не, не — извика му тя, — не е Бог, нещастнико, не е Бог, Демонът е!

В това време народът се бе втурнал да му препречи пътя; един старец вдигна тоягата си и го удари; двама говедари, които бяха слезли от планината Табор, за да присъстват и те на чудото, протегнаха и те остените си И го ръчнаха; а Варава усети, че брадвата заигра в ръката

му. Старият равин видя, че племенникът му е в опасност, свлече се от врата на червенобрадия и се спусна да го защити.

— Чакайте, чада мои — извика той, — не преграждайте пътя на Бога, голям грях е! Не пречете на писаното да мине! Нека мине кръстът, Господ го изпраща, нека циганите приготвят гвоздеите, нека бъде качен пратеникът на Адонаи на кръста, не се бойте, имайте вяра! Такъв е законът Господен: да опре ножът до кокала, иначе чудо не става! Слушайте вашия стар равин, чада мои, истина ви казвам; ако не стигне човекът до ръба на пропастта, не израстват на плещите му криле!

Отдръпнаха говедарите остените си, паднаха камъните от стиснатите юмруци, отстраниха се хората, за да освободят пътя на Господа; и синът на Мария, нарамил кръста, мина, като залиташе. Отвъд, откъм маслиновата гора, се чуха щурците, които стържеха въздуха; едно гладно касапско куче горе на хълма лаеше радостно; и там, сред тълпата, една жена с лилава забрадка изпищя и припадна.

Петър сега стоеше със зяпнала уста, изблещени очи, и гледаше сина на Мария. Познаваше го; бащината къща на Мария в Кана беше срещу бащината къща на Петър; и старите й родители, Йоаким и Ана, бяха стари близки приятели на родителите му; свети хора, и ангелите току влизаха и излизаха от бедната им къщурка, а веднъж съседите видяха и самия Господ, преобразен като просяк, да прекрачва през нощта прага им; разбраха, че е бил Господ, защото къщата на Йоаким и Ана се разлюля, сякаш в нея беше влязъл земертърс. И след девет месеца стана чудото: старата Ана, шейсетгодишната, роди Мария. Нямаше още пълни пет години Петър, но помнеше какви празненства бяха станали, как се вдигна цялото село и се стекоха всички, мъже, жени, да изкажат честитките си; и едни носеха брашно и мляко, други — фурми и мед, а трети — бебешки дрешки, подаръци за лехусата и детето; а майката на Петър избабува бебето, стопли вода, сипа в нея сол и изкъпа новороденото, което плачеше... И ето сега синът на Мария, ей го на, минава край него, нарамил кръста, и хората го заплюват и го замерят с камъни... Гледаше го, гледаше го и сърцето му възнегодуваше; злочеста беше орисията му, на този тук, сина на Мария, избра го безмилостно Богът на Израил да прави кръстове, та да разпъват на тях пророците! „Всемогъщ е — помисли си Петър и потръпна, — всемогъщ е, можеше да избере и самия мен, но се

отървах; избра сина на Мария.“ И неочаквано, възнегодуващото сърце на Петър се успокои; и той изпита изведнъж дълбока признателност към сина на Мария, който бе поел и понесъл върху своите рамене греха.

И докато Петър прехвърляше всички тези неща в ума си, синът на Мария се спря, капнал.

— Изморих се, изморих се... — промълви той и се огледа, за да намери някой камък да приседне, някой човек, да се опре.

Но видя само хиляди очи, които го гледаха с омраза, и вдигнати юмруци; стори му се, че чува пърхане на крила на небето, сърцето му подскочи; може Бог, в последния миг, да се смили над него и да изпрати ангелите си; вдигна очи; не бяха ангели, бяха гарвани. Ядоса се; обзе го упорство; протегна решително крак, за да стъпи, да изкачи хълма, но камъните пропаднаха под стъпалото му; олюля се, политна напред; но Петър свари, спусна се и го задържа; взе му кръста, нарами го.

— Чакай да ти помогна — каза му той, — умори се.

Извърна се синът на Мария, изгледа го, не го позна; като сън му се струваше целият този път, на раменете му изведнъж им беше олекнало и сега летеше във въздуха, както летим в сънищата. „Не ще да е бил кръст — помисли си той, — не ще да е бил кръст; крила са били!“ Избърса потта и кръвта от лицето си и пое с крепка врачка подир Петър.

Огън беше въздухът, лижеше камъните; охранените овчарски кучета, които циганите водеха, за да излечат кървищата, се бяха излегнали под една скала около дупката, изкопана от господарите им; дишаха тежко, а потта течеше от повесените им езици. Чуваше се, под слънчевия пек, как главите пращят, а мозъците кипят; при такава жегла всички межди се размърдват и се разместват — благоразумие и безумие, кръст и крило, Бог и човек.

Няколко състрадателни жени помогнаха на Мария да се съвземе, отвори очи, видя сина си бос, измършавял, Наближаваше вече върха, а пред него един мъж му носеше кръста. Въздъхна, огледа се, сякаш търсеше помощ; видя съселяните си, рибарите, понечи да се приближи, да се опре на тях; но не свари; тръба изсвири, там в казармата, появиха се нови конници, вдигна се прах, юрна се народът, и докато свари Мария да се качи на някой камък, за да види, конниците

бяха вече налетели, с бронзовите си шлемове, с червените си хламиди, с охранените си нагли коне, които стъпкваха хората.

С вързани отзад ръце, с разкъсани окървавени дрехи, със сива, на четинести фъндъци брада, с дълги коси, полепнали по раменете му от пот и кръв, пристъпяше, втренчил право пред себе си очи, бунтовникът Зилот.

Народът, когато го видя, се изплаши; човек ли беше това, този потънал в дрипи, ангел ли, или демон, който криеше зад стиснатите си устни някаква страшна неизразима тайна? Бяха се уговорили, старият равин и народът, щом се появи Зилот, да подемат всички заедно, високо, военния псалм „Разпилени бяха враговете ми!“, за да вдъхнат смелост на бунтовника; но сега гърлата им се задавиха; всички почувстваха, че този мъж тук нямаше нужда от смелост; той стоеше по-високо от смелостта, непобедим, несломим, и държеше във вързаните си отзад ръце свободата. Гледаха го изплашени и мълчаха.

Центурионът, изпечен от слънцето на Изтока, яздеше най-отпред и теглеше с въже, вързано отзад на седлото му, бунтовника. Беше се съвсем отвортил от евреите, от десет години вече все издига кръстове и ги разпъва; десет години им запушва устата с камъни и пръст, за да не викат; напразно! Един разпъва, а хиляди се нареждат на опашка и с нетърпение чакат реда си, пеят безсрамните псалми на някакъв някогашен свой цар и не се боят от смъртта. Имат си свой Бог кръволок, който пие кръвта на първородните мъжки деца; имат си свой закон, звяр човекоядец с десет рога. Откъде да ги хванеш? Как да ги тръшнеш долу? Не се боят от смъртта, а онзи, който не се бои от смъртта, често си беше мислил за това центурионът тук, в Изтока, който не се бои от смъртта, е безсмъртен.

Дръпна юздите на коня си, спря; плъзна поглед наоколо по еврейската сбирщина, по изпитите лица, по хитрите пламтящи очи, по мазните бради, по сплъстените косища... Изплю се с погнуса; да се махне, да се махне оттук, да се върне вече в Рим с многото бани, с театрите, амфитеатрите и изкъпаните жени. Отвортил се бе от Изтока, от вонята и мръсотията му и от евреите.

Кръстът беше вече забит на върха на хълма, циганите изтръскваха потта си върху камъните, синът на Мария беше седнал на една скала, гледаше циганите, кръста, народа, центуриона, който се спеша пред тях, гледаше, гледаше и виждаше само море от черепи и

над тях — нажеженото небе. Петър се приближи към него, наведе се да го заговори, заговори го, но в ушите му се блъскаше цяло кипящо море, не чу нищо.

Даде знак центурионът, развързаха Зилот, а той се протегна спокойно, за да се отърси от изтръпването, и започна да се съблича. Магдалена се промъкна през краката на конете, разтвори прегръдките си и понечи да се приближи към него; но той махна с ръка, отпъди я. Една старица с благородническа външност, стройна, безмълвна, си проправи път през множеството, сграбчи го в обятията си, а той се наведе, целуна и двете ѝ ръце, продължително, държеше я в прегръдките си и я притискаше до гърдите си — а после извърна лице, старицата постоя още малко, безмълвна, без сълзи, и го гледаше.

— Бъди благословен — прошепна тя и отиде да се облегне на скалата, при циганските кучета, които, изтегнати под рядката сянка, се задъхваха.

Центурионът скочи, метна се отново на коня си, за да го виждат и да го чуват всички, вдигна бича си към множеството, за да престанат виковете, заговори:

— Евреи, чуйте думите ми, Рим говори; тишина! — Посочи с палеца си Зилот, който беше вече смъкнал дрипите си, стоеше под слънцето и чакаше. — Ей този, дето стои сега гол пред Римската империя, вдигна глава срещу Рим; смъкна, още като младеж, императорските орли, хвана балкана, закле народа да хване също балкана, да развее знамето — дошъл бил, казва, денят, в който из недрата ви щял да излезе Месията, за да повали Рим! Мълчете, не викайте; бунтовник, убиец, предател, това са престъпленията му; а сега слушайте, евреи; питам, отсъдете сами: какво наказание му се полага?

Замълча, огледа тълпата под себе си, зачака. Ръмжеха възбудено хората, блъскаха се, полюшваха се вкупом, втурваха се към центуриона, стигаха до краката на коня му и изведнъж бързо отстъпваха изплашени, и пак налитаха като вълни.

Центурионът се ядоса; пришпори коня си, отправи се към тълпата.

— Питам — изрева той, — бунтовник, убиец, предател, какво наказание?

Червенобрадият скочи побеснял; не можеше да сдържи повече сърцето си; искаше да извика: „Да живее свободата!“. Отваряше вече

уста, но другарят му Варава свари, сграбчи го и му запуши устата.

Доста време се чуваше само някакво бучене, като на море; никой не дръзваше да заговори, но всички ломотеха тихо, дишаха задъхано, въздишаха. И изведнъж, над безразборната глъчка, се разнесе тънък младежки глас; всички се извърнаха с възторг и ужас; върху раменете на червенобрадия отново се бе покатерил старият равин; вдигна и двете си мършави ръце, сякаш се молеше, сякаш проклинаше, и извика:

— Какво наказание ли? Царска корона!

Изрева народът, за да заглуши гласа му, жал му стана за равина; центурионът не го чу; постави като фуния ръка на ухото си.

— Какво каза, хахамино? — извика той и пришпори коня си.

— Царска корона! — с все сила извика отново равинът.

Лицето му сияеше, целият пламтеше, мятеше се върху врата на ковача, подскачаше, танцуваше, сякаш искаше да литне.

— Царска корона! — отново извика той, щастлив, че бе станал глас на своя народ и на своя Бог, и разпери ръце, сякаш го разпъваха във въздуха.

Центурионът побесня; скочи от коня си, откачи от седлото бича, тръгна към народа; пристъпяше тежко, разместваше камъните, пристъпяше мълчаливо, като масивен звяр, бивол или глиган. Притихна народът, притаи дъх; сега пак се чуваха само щурците в маслиновата гора, и гарваните, които бързаха.

Направи още две крачки, после още една, спря; удари го вонята от отворените уста и от немитите изпотени тела — еврейщината. Пристъпи още, стигна до стария равин; покачен на врата на ковача, той гледаше отвисоко центуриона и цялото му лице се усмихваше блажено; дошъл бе мигът, за който цял живот бе копнял — да го убият и него, като пророците.

Центурионът притвори очи, изгледа го косо; напрегна всички сили, задържа ръката си, която се бе вдигнала, за да разбие, само с един юмрук, размирната старческа глава. Обузда яростта си, не беше изгодно за Рим да убие стареца, щяха да скочат отново всички на крак и пак щеше да подхване хайдушката война този проклет непокорен народ, не беше изгодно за Рим да пъкне отново ръката си в това еврейско гнездо на оси. Овладея силата си, намота бича около мишницата си; обърна се към равина, гласът му беше станал дрезгав.

— Личността ти, старче — каза той, — е почитана само защото аз я почитам; аз, Рим, желая и ѝ придавам някакво достойнство; достойнство от само себе си тя няма; затова и няма да вдигна бича. Чух, ти отсъди; сега ще отсъдя и аз.

Обърна се към двамата цигани, които стояха от двете страни на кръста и чакаха.

— Разпнете го! — изрева той.

— Аз отсъдих — каза със спокоен глас равинът, — отсъди и ти, центурионе; но остава да отсъди още един, най-големият.

— Императорът ли?

— Не, Бог!

Центурионът се засмя.

— Аз съм в Назарет гласът на императора; императорът е за целия свят гласът на Бога; Бог, император, Руф — отсъдиха!

И като изрече това, размота от мишницата си бича и се запъти към върха на хълма, като удряше яростно камъните и тръните по земята.

— Бог да ти го върне, трижди прокълнати, на децата ти и на децата на децата ти! — прошепна един старец и вдигна ръце към небето.

Бронзовите конници в това време бяха обкръжили кръста, а долу народът кипеше от гняв, повдигаше се на пръсти, за да види, трепереше от тревога — ще стане ли, няма ли да стане чудото? Мнозина оглеждаха небето — кога ще се разтвори; жените бяха вече зърнали пъстроцветни крила във въздуха; равинът, коленичил върху широките рамене на ковача, се мъчеше да види през краката на конете и червените хламиди на конниците какво ставаше там горе, около кръста. Гледаше към върха на надеждата, към върха на отчаянието, гледаше и не проронваше дума; чакаше. Знаеше си го старият равин, добре си го знаеше той Бога на Израил, безмилостен беше, имаше си свои закони, свой Декалог, даваше, да, думата си и я удържаше, но не бързаше; имаше си своя мярка и мереше времето с нея, поколения и поколения минаваха и думата му стоеше бездейна във въздуха и не слизаше на земята; а пък когато слизаше, тежко му и трижди горко му на човека, когото избираше да му я повери! Колко пъти, от единия до другия край на Светото писание, избраниците Божии биваха убивани и Бог не простираше десницата си да ги спаси! Защо? Защо? Не бяха ли

изпълнили волята му? Да не би пък волята му да е била всичките му избраници да бъдат убивани? — питаше се равинът, но не смееше да тласне ума си по-нататък. Бездна е Бог — мислеше си той, — бездна, по-добре да не се приближавам!

Синът на Мария седеше все още настрани на един камък, стискаше силно, с две ръце, треперещите си колене и гледаше. Двамата цигани бяха сграбчили Зилот, дошли бяха и от римските стражи и го дърпаха, и се боричкаха с него, смееха се гръмко, ругаеха и се мъчеха да го качат на кръста. Кучетата видяха борбата, разбраха и скочиха на крака.

Достолепната старица-майка се отдели от скалата, на която се беше опряла; пристъпи напред.

— Смелост, дете мое! — извика тя. — Да не изстенеш, да не се посрамиш!

— Това е майката на Зилот — прошепна старият равин, — майка му, благородничката от рода на Макавеите!

Бяха прекарвали сега дебело въже, двойно, под мишниците на Зилот, опряха стълби на ръцете на кръста, и започнаха да го издигат полека; снажен човек беше Зилот, тежък, по едно време кръстът се наклони, щеше да падне; тури един ритник центурионът на сина на Мария и той стана, като се олюляваше, взе теслата и отиде да закрепи с камъни и клинове кръста, да не падне.

Мария, майка му, не издържа повече; засрами се, когато видя сина си, галеника си, заедно с разпъвачите; заглуши сърцето си, проправи си с лакти път, за да мине; на рибарите от Генисарет им стана жал за нея, престориха се, че не я виждат, и тя се втурна през конете да грабне сина си и да се махнат оттук.

Една старица, нейна съседка, я съжали; хвана я за мишницата.

— Мария — каза ѝ тя, — не прави тъй, къде отиваш? Ще те убият!

— Отивам да измъкна сина си оттам — отвърна Мария и избухна в плач.

— Не плачи, Мария — каза пак старицата. — Виж другата майка, дето стои, без да се помръдне, и гледа как разпъват сина ѝ; погледни я, да ти вдъхне смелост!

— Не плача само за сина си, съседке; плача и за тази майка.

Но старицата, която навярно беше много патила през живота си, поклати проскубаната си глава.

— По-добре майка на разпъвача — промълви тя, — отколкото на разпнатия.

Но Мария не я чу, бързаше; пое по нагорнището и потъмнелите ѝ очи търсеха навсякъде сина ѝ; но и светът също беше помътнял, потъмнял беше, и майката различаваше сред гъстата мъгла само коне и бронзови доспехи, и един огромен, от земята до небето, новоиздялан кръст.

Един конник се извърна, видя я, вдигна копието си и ѝ направи знак да се махне; спря се майката, наведе се и изпод коремите на конете видя сина си, коленичил, да размахва теслата, за да закрепи кръста сред камъните.

— Дете мое! — извика тя. — Исусе!

Толкова сърцераздирателен беше викът на майката, че заглуши цялата глъчка от хората, от конете и от кучетата, които лаеха изгладнели. Синът се извърна, видя майка си, лицето му помръкна, отново захвана яростно да удря.

Циганите, покатерени на стълбите, бяха вече изпънали Зилот на кръста, държаха го вързан с въжета, да не се изтърколи долу, и тъкмо вземаха гвоздеите, за да му приковат ръцете. Тежки капки кръв, топли, изтръскаха лицето на сина на Мария; изплаши се, остави теслата, оттегли се зад конете, озова се до майката на осъдения. Разтрепера се, зачака да чуе как плътта ще се разкъса: цялата му кръв се сбра точно сред дланите му, вените му се издуха, забиha силно, сякаш щяха да се пръснат; почувства как върху дланите му се появи по един белег, съвсем кръгъл, като глава на гвоздей, и който го болеше.

— Дете мое — разнесе се отново гласът на майка му. — Исусе!

Дълбок стон се чу горе на кръста, див рев от недрата не на човека, а от недрата на земята: „Адонай!“.

Чу го народът, разкъса се сърцето му — самият той ли извика, земята ли? Или пък разпнатият, комуто забиваха първия гвоздей? Всичко се бе сляло в едно, разпъваха всички, народ, земя, Зилот, и те ревяха. Кръвта бликна, изтръска конете, една едра капка падна върху устните на сина на Мария, топла, солена, и разпъвачът се олюля; но майката свари и го сграбчи в прегръдките си, не падна.

— Дете мое — прошепна тя, — Исусе.

Но той беше затворил очи, чувстваше в ръцете, в краката, в сърцето си непоносими болки.

Достолепната старица, неподвижна, гледаше как синът ѝ се гърчи върху двете кръстосани греди, хапеше устни и мълчеше; но чу зад себе си сина на Дърводелеца и майка му, закипя в нея гневът, извърна се; този е отстъпникът юдей, дето направи кръста за сина ѝ, тази е майката, която го е родила; изпълни я роптание — такива синове предатели да живеят, а синът ми да се гърчи и да реве горе на кръста! Протегна и двете си ръце към сина на Дърводелеца, пристъпи, застана пред него; той вдигна очи, видя я, бледа, сурова, безмилостна; видя я и наведе глава. Устните ѝ се раздвижиха.

— Проклет да си от мен — произнесе тя бавно, дрезгаво, — проклет да си от мен, сине на Дърводелеца, и както ти разпна, така да те разпнат!

Обърна се към майка му.

— А мъката, която ме гори, Мария, и теб да те изгори!

Каза това, извърна лице и впери отново очи в сина си. Магдалена сега беше обгърнала основата на кръста, докосваше нозете на Зилот и го оплакваше; а косите и ръцете ѝ бяха потънали в кръв.

Циганите накъсваха с нож, поделяха си сега дрехите на разпнатия; хвърлиха жребий, поделиха си дрипите му; беше останала само бялата му кърпа за глава, с големи петна кръв по нея.

— Хайде да я дадем на сина на Дърводелеца — казаха те, — добре поработи и той, горкият.

Завариха го да седи превит на две на слънце и да зъзне; подхвърлиха му окървавената кърпа.

— Паят ти, майсторе — каза единият. — Хайде, до следващия път, по живо, по здраво!

Засмя се и другият циганин.

— Да ти се връща, майсторе! — подкачи го той и го потупа приятелски по гърба.

[1] „Зилотис“ на гръцки означава „ревнител, радетел“. — Бел.прев. ↑

V

— Да си вървим, чада мои! — извика старият равин, разпери ръце и подбра обърканото, отчаяното множество от мъже и жени. — Да си вървим! Искам да ви разкрия една голяма тайна, смелост!

Започнаха да тичат по тесните улички, отзад конниците ги подкарваха с викове, пак щеше да се лее кръв, пицяха стопанките и затваряха вратите, два пъти старият равин падна, както тичаше, захвана отново да кашля и да храчи кръв, вдигнаха го на ръце Юда и Варава, стигнаха всички запъхтени, като стадо, и се свряха в синагогата. Натъпкаха се вътре, изпълни се и околният двор, залостиха външната врата.

Всички впиха очи в устата на равина; зачакаха; сред толкова огорчения каква тайна можеше да им разкрие старецът, та да зарадва сърцата им? От години се блъскаха от беда на беда, от разпъване на разпъване, току все изникваха от Йерусалим, от Йордан река, от пустинята, или се спускаха от планините, в дрипи, във вериги, с пяна на уста, пратениците Божи — и всички биваха разпнати.

Сърдит шепот се надигна; големите клони, палмите, които красяха стените, и пенталфите^[1], и разгънатите свещени свитъци на аналоя с големите думи — богоизбран народ, Обетована земя, Царство небесно, Месия — не можеха вече да ги утешат. Прекалено дълго се проточи надеждата, започна да се превръща в отчаяние; човекът бърза, Бог не бърза, не можеха повече да чакат. И нарисуваните надежди дори, които обхващаха две от стените на синагогата, не можеха вече да ги измамат. Веднъж равинът, на младини още, както си четеше Йезекиил, скочи крайно възбуден — викаше, плачеше, танцуваше, но не му олекваше; плът бяха приели вътре в него словата на пророка, взе четки и бои, залости се в синагогата и захвана в някакво свещено изстъпление да разстила върху стената виденията си, за да му олекне: безбрежна пустиня, черепи и кости, планини от човешки кости, и отгоре небе, нажежено желязо, съвсем червено; и една великанска ръка изскачаше изсред небето, и бе сграбчила за врата и го държеше във

въздуха пророк Йезекиил. Но видението преливаше, обхващаше и другата стена — сега Йезекиил беше застанал, затънал до колене в костите, с отворена, яркозелена, уста, и из нея излизаше една ивица с червени букви: „Народе на Израил, народе на Израил, Месията дойде!“. Костите се нанизваха, надигаха се черепите, пълни със зъби и кал, и страшната ръка отново се подаваше от небето и държеше върху дланта си, съвсем млад, сияен, само смарагди и рубини — Новият Йерусалим.

Гледаше рисунките, клатеше глава народът, мърмореше; и старият равин се ядоса.

— Какво мърморите? — извика им той. — Не вярвате ли в Бога на бащите си? Още един беше разпнат, с още една крачка се приближи Спасителят; това ще рече разпъване, маловерни!

Грабна един свитък от аналоя и с рязко движение го разгъна; през отворения прозорец влизаше слънцето, един щъркел се спусна от небето и кацна на отсрещния покрив, сякаш и той искаше да чуе. Радостен, ликуващ изскочи гласът от съсипаните гърди:

— Затръбете в Сион с тръбата на победата! Разгласете в Йерусалим радостната вест! Извикайте: „Дойде Йехова при народа си! Вдигни се, Йерусалим, крепки сърцата! Гледай: от изток и запад Господ подкарва стадата си. Междите са сравнени, хълмовете изчезнаха, всички дървета разливат уханието си. Йерусалим, сложи си доспехите на славата си; щастие на народа на Израил, вовеки веков!“

— Кога? Кога? — чу се един глас изсред множеството.

Всички се извърнаха; едно съсухрено, сбръчкано като стафида старче, се беше надигнало на пръсти и викаше:

— Кога, кога, отче?

Равинът ядосано нави пророчествата.

— Бързаш ли, Манасий? — възкликна той. — Бързаш ли?

— Бързам, разбира се! — отвърна старчето и сълзи потекоха от очите му. — Нямам време, ще умра.

Равинът протегна ръка, посочи Йезекиил, затънал в костите.

— Ще възкръснеш, Манасий; гледай!

— Стар съм, ти казвам; ослепях; не виждам.

Петър се намеси; приближаваше вече да си отиде денят, през нощта щеше да лови риба в Генисаретското езеро, бързаше.

— Отче — каза той, — обеща ни някаква тайна, та да се поутеша сърцето ни; каква тайна?

Всички затаиха дъх; струпяха се около стария равин, влязоха и онези от двора, които можаха да се сместят, голяма жегла и човешка смрад, клисарят хвърли няколко „кедрови сълзи“ в кадилницата, та да се отмирише въздухът.

Качи се на една седалка старият равин, за да не се задуши.

— Чада мои — каза той, като си избърса потта, — сърцето ми се изпълни с кръстове; черната ми брада посивя, сивата ми брада побеля, зъбите ми изпадаха на земята, това, което е викал старият Манасий, и аз го виках години наред: „Докога, Господи, докога? Ще умра, значи, без да видя Месията ли?“.

Питах, питах, и една нощ чудото стана: Бог отвърна. Не, това не беше чудо; всеки път, когато питахме, Бог отговаря, ала нефелна е плътта, тежко чува, и затова не чуваме: но нея нощ чух — и тъкмо това беше чудото.

— Какво чу? Всичко кажи, отче! — извика отново Петър.

Проправи си път с лакти и застана пред равина; а равинът се наведе, изгледа Петър и се усмихна.

— Рибар като твоя милост, Петре, е и Господ; излиза и той през нощта, и лови риба; особено когато има пълнолуние. И нея нощ луната, съвсем кръгла, плуваше по небето, едно бяло небе, като мляко, много състрадателно, дружелюбно. Не можех да мигна, не ме свърташе вкъщи, хванах сокаците, излязох от Назарет, изкачих се нависоко, приседнах на един камък, вперил бях очи на юг, към свещения Йерусалим. Надвесваше се месецът и ме гледаше като човек, и ми се усмихваше; гледах го и аз, устата му, бузите му, вдлъбнатините на очите му, й въздишах, защото съзнавах, че ми говори, че ми говори сред нощната тишина, а аз не можех да го чуя... Долу, на земята, лист не трепваше, неожънатото поле миришеше като хляб, а от околните планини, Табор, Гелбое, и Кармил, течеше мляко. „Това е Божията нощ — мислех си аз. — Това пълнолуние е нощното Божие лице, такива ще бъдат нощите в бъдещия Йерусалим...“

И като си помислих това, очите ми се наляха със сълзи, стана ми жално, хвана ме страх — остарях, ще умра, значи, без очите ми да се порадват на Месията?

Скочих прав, обхванала ме бе пак свещената ярост, разпасах се, разголих се, останах под окото Божие, както майка ме е родила. За да ме види, че остарях, съсухрих се и се сгърчих като смокинов лист наесен, като грозд, изкълван от птиците и увиснал гола джибра във въздуха; да ме види, да ме съжали и да побърза!

И както си стоях съвсем гол пред Господа, почувствах как лунната светлина минава през плътта ми, бях станал целият само дух, слях се с Бога, чух гласа му, не отвън, не отгоре ми; вътре в мен. Вътре в мен; оттам ни идва истинският глас Божи. Чух: „Симеоне, Симеоне, няма да те оставя да умреш, преди да видиш, да чуеш, да пипнеш с ръцете си Месията!“. Умът ми мръдна от радост; започнах да пляскам с ръце, да тупам с крака, да танцувам съвсем гол под месечината. Колко трая това хоро? Един миг ли? Хиляда години ли? Утолих се, олекна ми; облякох се, препасах се, слязох в Назарет. Щом ме видяха, петлите, там горе, върху покривите на къщите, захванаха да кукуригат, небето се смееше, събуждаха се птиците, вратите се отваряха и хората ме поздравяваха с „добро утро“, а бедната ми къщурка блестеше, горни прагове, долни прагове, врати, прозорци, целите в рубини. Дървета и камъни, хора и птици подушваха около мен Господа; и самият центурион, кръволокът, се спря изненадан: „Какво става с теб, стари равине? — попита ме той. — Главня си горяща; опичай си ума, да не подпалиш Назарет!“. Но аз не му отвърнах, за да не молепсам дъха си.

От години крия до самата си плът тази моя тайна; радвах ѝ се ревниво, с гордост, единствен аз, и чаках; ала днес, на този черен ден, когато нов кръст се заби в сърцето ни, не мога да трая повече, жал ме е за народа, разкривам радостната вест: „Иде, не е вече далеч, при някой кладенец тук близо до нас ще да се е спрял да пие вода, при някоя фурна, където тъкмо вадят самуните, да хапне парче хляб, но ей сегичка на, ще се появи; защото така е казал Бог, а каквото той каже, не го взема назад: «Няма да умреш, стари Симеоне, преди да видиш, да чуеш, да пипнеш с ръцете си Месията!»“ Всеки ден все повече чувствам как силите ми си отиват, и колкото по си отиват, толкова по приближава Спасителят; на осемдесет и пет години съм, не може да се забави повече!

Едно къосе, спаружено, кривогледо, с тясна, остра мутра, скочи.

— Ами ако живееш хиляда години, отче? Ами ако не умреш никога, отче? Виждали сме го и това; Енох и Илия още живеят! — каза

то и кривогледите му очички заиграха хитро.

Но равинът се направи, че не го е чул; ала изсъсканите думи на кривогледия се забиха като нож в сърцето му; вдигна повелително ръка.

— Искам да остана сам с Бога — каза той. — Вървете си!

Опразни се храмът, пръсна се народът, остана старият равин съвсем сам; заключи вратата, опря се на стената, на която пророк Йезекиил се рееше във въздуха, и потъна в размисъл. „Бог е — разсъждаваше той — всемогъщ, каквото ще, това прави; има си хас да излезе прав онзи хитрец Тома? Тежко и горко ни, ако Бог реши да живея хиляди години! Ами ако реши да не умра никога? Ами тогава Месията? Напразна е, значи, надеждата на племето на Израил? Хиляди години носи в утробата си Словото Божие и го храни, както майката — зародиша. Прояде ни и плътта, и костите, стопихме се. Само за този Син живеем, хванаха го болките рода на Авраам, освободи го вече, Господи! Бог си, издържаш; ние не издържаме, милост!“

Сновеше напред-назад в синагогата, отиваше си вече денят, заличиха се рисунките, погълна го Йезекиил мракът; гледаше старият равин наоколо сенките, които се спускаха, дойде му наум всичко, което беше видял и патил през живота си, колко пъти, с какъв копнеж бечал от Галилея в Йерусалим, от Йерусалим в пустинята, и гонитба на Месията! Но винаги един кръст слагаше край на надеждата му, и отново се връщаше в Назарет посрамен. Но днес...

Хвана с две ръце главата си.

— Не, не — прошепна той със страх, — не, не, не може да бъде!

Дни и нощи наред главата му бучи до пръсване; нова надежда се промъкна в нея, по-голяма от главата му, едно безумие, един демон, и гризе ума му. Не му е за първи път; от години тази лудост впила нокти в ума му; пропъжда я, но идва отново; през деня не смее, идва през нощта; през нощта, в тъмнината или в сънищата му. Но днес, днес, посред бял ден... Ами ако е той?

Опря се на стената, затвори очи; ето го, пак минава пред него, задъхан, нарамил кръста, а около него въздухът трепти; навярно така трепти и около архангелите... Вдига очи; никога досега старият равин не беше виждал толкова небе в човешки очи! Да не би да е той? Господи, Господи, защо ме измъчваш? Защо не отвърщаш?

Пророчествата прорязваха като мълния ума му; а старческата му глава ту се изпълваше със светлина, ту потъваше безнадеждно в тъма. Разтваряха се недрата му и излизаха патриарсите; отново поемаше вътре в него безкрайния си път племето му, твърдоглаво, изпоизранено, с виторогия коч-водач Мойсей, от земята на робството до Ханаанската земя; а сега, от Ханаанската земя до бъдещия Йерусалим. И в това ново странстване не проправяше път патриархът Мойсей, а друг един, главата на равина бучеше, друг един, с кръст на рамо...

С един скок се озова до вратата, отвори я; облъхна го въздухът, пое си дъх; слънцето беше залязло, връщаха се птиците да спят, уличките се изпълниха със сенки, земята се разхлади. Заклучи, пъхна тежкия ключ в пояса си, поколеба се за миг, но изведнъж взе решение и пое, приведен, към къщата на Мария.

Мария седеше в малкото дворче на къщата си, на високо столче, и предеше. Не си беше отишъл още денят, лятно време, и светлината се оттегляше бавно по лицето на земята и не искаше да си ходи. Хора и работен добитък се завръщаха от полската работа, наклаждаха стопанките огън за вечерното готвене, ухаеше привечерта на горящо дърво. Предеше Мария, а умът ѝ се завърташе и развърташе заедно с вретеното, спомени и въображение се сливаха, полуистина, полуприказка беше животът ѝ, години продължаваше все тъй скромното ѝ всекидневие, и изведнъж, нечакан пъстроцветен паун, идеше чудото и покриваше мъчителния ѝ живот с дългите си златни криле.

— Където щеш ме отведи, Господи, каквото щеш ме прави; ти ми избра мъжа, ти ми дари сина, ти ми даде болката. Казваш ми „викай“, и аз викам; казваш ми „мълчи“, и аз мълча; какво съм аз? Шепа кал в ръцете ти и ме ваеш; прави ме каквото си щеш; само за едно те моля: Господи, смили се над сина ми!

Един снежнобял гълъб литна от отсрещния покрив, запърха за миг над главата ѝ, сетне се приземи наперено върху чакъла на двора и започна да пристъпя и да обикаля около краката на Мария; разперваше опашка, извиваше шия, накланяше глава и гледаше Мария, и кръглото му око блестеше в привечерната светлина като рубин. Гледаше я, говореше ѝ, сякаш искаше да ѝ разкрие някаква тайна, ах, да дойдеше сега старият равин, той разбира езика на птиците, щеше да ѝ разясни... Гледаше гълъба, съжали го, спря вретеното си, повика го много нежно,

а той, зарадван, с един скок се покачи върху сбраните ѝ колене. И там, сякаш копнееше за тези колене, това беше цялата тайна, приклекна, прибра криле и застина.

Почувства Мария сладката тежест, усмихна се. „Ах, да можеше винаги да се спуска с такава сладост Бог върху човека!“ — помисли си тя. И щом си помисли това, отново си спомни онази утрин, когато двамата се изкачиха, двамата годеници, на върха на пророк Илия, на целуваната от небето планина Кармил, за да помолят огнения пророк да се застъпи пред Бога да добият син и да го посветят на милостта му. Същата вечер щяха да се оженят и тръгнаха преди разсъмване, да ги благослови пламенният отшелник мълниеносец. Съвсем чисто беше небето, много сладостна есента, човешките мравки се бяха струпали в полето, ширата кипеше в бъчвите, смокините се сушаха на низове по гредите, на петнайсет години — Мария, сивобрад — женихът, но държеше в крепката си ръка и се подпираше на съдбоносната цъфнала тояга.

Тъкмо по пладне стигнаха на свещения връх, коленичиха, докоснаха окървавения остър гранит с върха на пръстите си, и целите трепереха; една искра изскочи от гранита и опари върха на пръста на Мария. Отвори уста Йосиф да призове светия стопанин на върха, но не свари; из основите на небето връхлетяха, натежали от ярост и град и се извиха като фуния над острия гранит, с рев, облаците. И докато се спусне Йосиф да грабне годеницата си и да се сврат в някоя пещера, страхотен гръм запрати Бог, небе и земя се сляха, а Мария падна по гръб, в несвяст. И когато се съвзе и отвори очи, и се огледа, видя, проснат по очи върху черния гранит, Йосиф скован.

Мария протегна ръка и погали, съвсем леко, за да не го изплаши, гълъба на коленете си.

— Сурово се спусна тогава Господ — промълви тя, — сурово ми заговори... Какво ми каза?

Често я бе питал равинът, смаян от чудесата, които едно след друго ставаха около Мария.

Я си спомни, Мария, така, чрез гръм, понякога Господ говори на хората, помъчи се да си спомниш, за да ушим съдбата на сина ти — казваше ѝ той.

— Гръм беше, отче, търкаляше се и се спускаше от небето, като волска кола.

— Ами зад гърма, Мария?

— Да, прав си, отче, зад гърма говореше Бог, но не можах да доловя ясно думите му, прощавай.

Милваше гълъба и се мъчеше, след трийсет години, да си припомни гърма и да различи скритото слово...

Затвори очи; почувства в шепата си топлото телце на гълъба и сърцето му, което тупаше. И изведнъж, без да проумее как, без да знае защо, но беше сигурна в това — гръм и гълъб бяха едно и също нещо, това туптене на сърцето и гърмът, всичко беше Бог; нададе вик Мария и скочи права, страшно изплашена; за първи път сега чу ясно скритото в гърма, в гугукането на гълъба, слово: „Здравей, Мария... Здравей, Мария...“, наистина, ето какво ѝ бе извикал Бог: „Здравей, Мария...“

Извърна се, видя мъжа си, опрян на стената, все тъй да отваря и затваря уста; мръкна се вече, а той още се мъчи и поти... Мина край него, не му каза нищо, застана на прага да погледне дали синът ѝ си идва; беше го видяла да омотава около косата си окървавената кърпа за глава на разпнатия и да се спуска към полето... Къде беше отишъл? Защо се бави? Пак ли ще осъмне сред нивята?

Майката застана на прага и видя стария равин, който се подпираше тежко на патерицата си и идеше, и пышкаше; отдысно и отляво белите кичури на слепоочията му потрепваха от вечерния ветреца, който бе почнал да се спуска от Кармил.

Отдръпна се Мария почтително, влезе равинът, хвана и погали ръката на брат си, не му заговори, какво да му каже? Умът му бе потънал в мрачни води; обърна се към Мария.

— Очите ти блестят, Мария — каза той. — Какво ти е? Господ ли дойде пак?

— Открих, отче! — възкликна Мария, която не можа да се сдържи.

— Откри ли? Какво, с божията помощ?

— Словото на гърма.

Равинът се стресна.

— Велик е Богът на Израил! — извика той и вдигна високо ръце. — Тъкмо затова идвам, Мария, да те разпитам отново... Нали днес бе разпната една наша надежда, и сърцето ми...

— Открих, отче — повтори Мария. — Както си седях тази вечер и предях, и си мислех отново за гърма, почувствах, за първи път, как

вътре в мен заглъхва гърмът, и зад гърма чух, спокоен, ясен, един глас, гласа Божи: „Здравей, Мария!“

Равинът се тръшна на едно столче, сграбчи с две ръце слепоочията си и потъна в размисъл; след много време вдигна глава.

— Нищо друго ли, Мария? Ослушай се добре в себе си, за да чуеш; от думата, която ще изречеш, може да зависи съдбата на Израил.

Изплаши се Мария, като чу думите на равина; вкопчи се отново умът ѝ в гърма, гърдта ѝ затрепери.

— Не — прошепна най-сетне тя, изтощена, — не, отче... Каза и други неща, много други неща, но не мога, правя каквото мога, но не мога да ги чуя.

Равинът положи ръка върху главата на големооката.

— Пости и се моли, Мария — каза той, — не разсейвай ума си по преходните неща, понякога един венец — блясък на мълния ли е, светлина ли, не мога да различа! — опасва лицето ти; пости и се моли, и ще чуеш... „Здравей, Мария“, с благост начева словото Божие; помъчи се да чуеш и останалото.

Мария пристъпи към поставката на стомната, за да прикрие вълнението си, откачи един бронзов тас, напълни го със студена вода, взе шепа фурми и се наведе да ги сложи в ръцете на стареца.

— Не съм гладен, не съм жаден, Мария — каза той, — да си жива и здрава; седни, искам да ти кажа нещо.

Взе най-ниското столче Мария, седна до краката на равина; наклони глава, зачака.

Старецът претегляше една по една думите в ума си, трудно беше това, което искаше да каже, една надежда беше толкова неуловима и фина като паяжина, че не знаеше какви недоволни и фини като паяжина думи да намери, за да не я претовари, и да я превърне в увереност. Пък и не искаше да изплаши майката.

— Мария — каза той най-сетне, — тук, в тази къща, броди, като лъв в пустинята, една загадка... Ти не си като другите жени, Мария; не го ли съзнаваш?

— Не, не го съзнавам, отче — прошепна Мария. — Аз съм като всички жени, обичам всички грижи и радости на жената, приятно ми е да плета, да готвя, да отивам на чешмата, да водя сладки приказки със съседките и да сядам привечер на прага, да гледам минувачите. И сърцето ми, като на всички жени, отче, е пълно, и моето, с мъка.

— Не си като другите жени, Мария — произнесе с тържествен глас равинът и вдигна ръка, сякаш искаше да възпре всяко възражение. — А синът ти...

Равинът замълча; това, как да намери думи да го каже, беше най-трудното. Погледна нагоре към небето, послуша се; горе на дърветата — птици, които се готвеха да спят, други, които се готвеха да се събудят, въртеше се колелото, слизаше под краката на хората денят.

Равинът въздъхна; как отлитат дните, как се прогонват, с каква ярост, един друг, разсъмва се, мръква се, преминава слънцето, преминават месечините, децата стават мъже, черните косми побеляват, морето ръфа сушата, планините оплешивяват, а Очакваният още не се появява!

— Синът ми... — промълви Мария, и гласът ѝ трепереше — синът ми, отче?

— Не е като другите синове, Мария — отвърна смело равинът.

Претегли отново думите си и след малко добави:

— Понякога, през нощта, когато е сам и мисли, че никой не го гледа, очертанията на лицето му, Мария, светят в мрака. Аз, да ме прости Господ, пробих малка дупка високо в стената, покачвам се и оттам го гледам, дебна го какво прави. Защото, казвам го, объркал съм се, нищо не струва мъдростта ми, развивам, навивам Писанията, не мога да разбера какъв е, кой е... Наблюдавам го скришом и забелязвам в мрака, Мария, една светлина, която му лиже и гложди лицето. И затова с всеки изминал ден става все по-блед и чезне; не е болест, не е и молитвата, и постът, не, тази светлина го гложди.

Мария въздъхна. „Тежко и горко на майката, дето ражда син, който не прилича на другите...“ — помисли си тя, но не продума нищо.

Старецът сега се наведе към Мария, сниши глас, устните му горяха.

— Здравей, Мария — каза той, — всемогъщ е Бог, неведоми са намеренията му, може синът ти...

Но клетата майка извика:

— Съжали ме, отче! Пророк ли? Не, не, Господ, и да го е писал, да го отпише! Човек го искам като всички, ни повече, ни по-малко, като всички. Да изработва и той, както някога и баща му, корита, люлки, рала, покъщнина, а не, като сега, кръстове, да разпъва хора. Да

се ожени за някоя къщовница от почтен дом, с прикя, и да бъде и той въртокъщник, да му се народят деца, и да излизаме всяка събота, всички наедно, баба, деца и внуци, на разходка, да ни се любуват хората.

Равинът се подпря тежко на патерицата си, надигна се.

— Мария — каза той строго, — ако Бог слушаше майките, щяхме да се скапем от добруване и сигурност; помисли върху всичко, което си казахме, когато останеш сама...

И като каза това, равинът се обърна към брат си, за да му пожелае „лека нощ“; провесил език, с унесени, стъклени очи, втренчени във въздуха, той се мъчеше да заговори. Мария поклати глава.

— От сутринта се мъчи и още не се е облекчил — каза тя, пристъпи и му избърса разкривената уста, от която течеха лиги.

Но тъкмо когато подаваше ръка равинът, за да се сбогува и с Мария, вратата се отвори крадешком и на прага се появи синът. Лицето му проблясваше в тъмнината, а кървавата кърпа за глава беше залепнала на косите му; мръкнало се беше, не се виждаха изпрашените му крака, потънали в кръв, нито едрите сълзи, които браздяха бузите му.

Прекрачи прага, хвърли бърз поглед наоколо, забеляза равина и майка си, и по-навътре в мрака, близо до стената, стъклените очи на баща си.

Мария понечи да запали светилника, но равинът я спря.

— Почакай — прошепна той, — ще поговоря с него.

Потисна мъката си, пристъпи към него.

— Исусе — каза той нежно с нисък глас, за да не чуе майката. — Исусе, дете мое, докога ще Му се противиш?

И тогава се разнесе див вик, къщурката се разтресе:

— Докато умра!

И изведнъж, сякаш му бе изтекла всичката сила, той се строполи на земята; облегна се на стената, задъхан, изтощен. Старият равин понечи отново да заговори, наведе се към него, но бързо отскочи назад: сякаш се бе приближил до голям огън, който му бе опалил лицето. „Бог е около него — помисли си той, — Бог, и не пуска никой да отиде при него; да си вървя!“

Тръгна си равинът замислен, затвори се вратата, и сякаш в тъмнината дебнеше някакъв звяр, та Мария не смееше да запали светилника. Стоеше изправена сред стаята и слушаше как мъжът ѝ гъгнеше отчаяно, а синът ѝ, проснат на земята, дишаше уплашено, сякаш се задушаваше; сякаш го душеха; кой го душеше? Клетата майка, впила нокти в бузите си, току все питаше, оплакваше се на Господа; „Майка съм — викаше му тя, — не ти ли е жал за мен?“ Но никой не ѝ отвърщаше.

И както стоеше така, неподвижна, безмълвна, и чувстваше как всички фибри на тялото ѝ треперят, изведнъж се разнесе ликуващ див вик; развързал се беше езикът на парализирания, излезе най-сетне, сричка по сричка, от разкривената уста, цяла дума и къщурката закънтя: А-ДО-НА-И! И щом го изрече, старецът потъна изведнъж, като олово, в сън.

Събра смелост Мария, запали светилника; пристъпи към огнището, коленичи, повдигна капака на гърнето, което вреше — да види дали има достатъчно вода, дали иска сол.

[1] Вид петолъчна звезда, знак от еврейската верска символика. — Бел.прев. ↑

VI

Светлееше синьо-бяло небето, Назарет още спеше и сънуваше, полюляваше се над възглавието му Зорницата, а лимоните и финиковите палми бяха още обвити в розово-синьо було; дълбока тишина; дори черният петел не беше още пропял; отвори синът на Мария вратата, тънморави кръгове бяха опасали очите му, но ръката му не трепереше; отвори вратата и без да се извърне назад да погледне майка, баща, без да затвори вратата, напусна бащината си къща завинаги. Направи две крачки, трета, спря; стори му се, че чу как две тежки ходила тръгнаха след него; извърна се — никой. Пристегна кожения си обкован колан, върза на косата си кърпата за глава с червените петна, пое по тесните криволичещи улици, едно куче го залая жално, една кукумявка усети, че светлината вече наближава, и прелетя, тихо, изплашено, над главата му. Исус премина бързо край залостените врати, излезе при зеленчуковите и овощните градини, започваха вече да чуруликат първите пойни птички; в един бостан старец се беше впрегнал и въртеше колелото на долапа; денят започваше.

Нито торба, нито тояга, нито сандали; а пътят — дълъг. Да мине през Кана, през Тибериада, Магдала, Капернаум, да заобиколи Генисаретското езеро, да навлезе в пустинята... Беше чувал за един манастир там някъде, за хора добродетелни и прости, облечени в снежнобели дрехи. Не ядели месо, не пиели вино, не докосвали жена; само се молели на Бога и познавали билки, и лекували болестите на тялото; знаели тайни заклинания и лекували душата от демоните. Колко пъти му беше говорил за този свят манастир чичо му равинът и бе въздишал! Единадесет години беше прекарал като монах там, славословял беше Господа и лекувал хората; но един ден — уви! — яхнало го изкушението, всемогъщо е, божем, и то, видял една жена, зарязал целомъдрения живот, съблякъл бялото расо, оженил се и му се родила — така му се пада! — Магдалена; справедливо наказал Бог отстъпника!

— Там ще отида, там вътре ще се свра, под крилото му... — прошепна синът на Мария и ускори крачките си.

Каква радост беше само, колко време беше копнял, откакто беше станал на дванайсет години, да зареже и дом, и родители, да хвърли камък подире си, да се отърве от наставленията на майка си, от мученето на баща си и от унижителните, дето разяждат душата, всекидневни грижи! Да отърси човешкия прах от краката си и да се махне, да потърси убежище в пустинята. И днес най-сетне тури един ритник, запрати всичко зад себе си, излезе от колелото на хората, вкопчи се целият в колелото на Бога, избави се!

Бледото печално лице просветна за миг; може би Божиите нокти да са го сграбчвали толкова години, за да го отведат там, където сега, без впити в него нокти, по своя воля отива! Започва ли тогава да се слива желанието му с желанието Божие? Не е ли това най-големият, най-трудният дълг на човека? Не ще ли рече тъкмо това щастие?

Почувства, че на сърцето му олеква; нито нокти вече, нито борба, нито викове; много състрадателно дойде Бог на разсъмване, като лек, свеж ветрец, и му каза: „Да вървим!“. И отвори вратата; и сега, какво помирение само е това, какво щастие! „Не мога да трая повече — каза той, — ще вдигна глава и ще запея псалма на избавлението: «Ти, покрив и убежище мое, Господи...»“ Радостта му не се побираше в сърцето му, преливаше; вървеше под меката светлина на зазоряването, сред големите Божии блага — маслините, лозята, житата, — и псалмът на радостта изскачаше от слабините му и искаше да се възнесе в небето. Вдигна глава, отвори уста, но изведнъж дъхът му се пресече; в този миг ясно чу зад себе си двете ходила, които тичаха; стъпките се приближаваха; послуша се; позабавиха тичането си и ходилата. Коленете му се подкосиха; спря, спряха и ходилата.

— Знам кой е — промълви той разтреперан, — знам...

Но стори сърцето си камък, извърна се рязко, за да свари да види — никой!

Към изгрев-слънце небето беше станало вишневочервено, вятър не появяваше, налети, класовете свеждаха глава и чакаха сърпа. Никой — нито животно, нито човек, а полето — ширнало се открито; само отзад, в Назарет, над една-две къщи вече започваше да се издига дим; жените се събуждаха.

Дойде му малко сърце на място. „Да не губя време — помисли си той, — да си плюя на петите, да свърна там, зад хълма, да ме изгуби...“ И започна да тича.

От двете му страни посевите бяха цял ръст високи, тук, в това поле на Галилея, се бе родило житото; и лозята, тук пълзяха още по планинските склонове диви лози. Далече някъде се чу поскърцването на волска кола; магаретата с един скок ставаха от земята, подушваха въздуха, навирваха опашка и зареваваха. Първите жътварки се появили; смехове, приказки, блестяха наточените сърпове; видя ги слънцето, издигна се и се стовари върху мишниците им, върху гърлата и прасците им.

Видяха отдалеч сина на Мария, че тича, прихнаха да се смеят.

— Кого гониш, бре? — извикаха му те. — Кой те гони?

Но когато се приближи, видяха го отблизо, познаха го; млъкнаха всички, скупчиха се една до друга.

— Разпъвачът! — прошепнаха те. — Разпъвачът, проклет да е! Видях го вчера как разпъва...

— Погледни кърпата, дето си е сложил на главата; цялата е в кръв!

— Тя му е паят от дрехите на разпнатия; кръвта на невинния върху главата му!

Поеха по-нататък; но сега гърлото им се беше свило; не се смееха.

Отмина ги синът на Мария, остави зад себе си жътварките, прекоси житата, пое през лозята по ниския планински склон; видя една смокиня, понечи да се спре, да откъсне един лист, да го помирише, много обичаше миризмата на смокиновия лист, напомняше му на човешка подмишница. Като малък още затваряше очи, миришеше го и му се струваше, че отново се напъхва в майчината си пазва и суче. Но тъкмо когато спря и протягаше ръка да откъсне листа, обля го студена пот; двете ходила, които тичаха подир него, изведнъж също спряха. Косите му настръхнаха; с все тъй вдигната във въздуха ръка, той се огледа — пустош, само Бог; мокра беше пръстта, капки падаха от листата, една пеперуда, във вдлъбнатината на един камък се мъчеше да разпери измокрените си крилца, за да литне.

— Ще извикам — реши той, — ще извикам, та да ми олекне!

Когато оставаше сам горе, в планината, или по пладне в пустото поле — преливаше от радост ли, от огорчение ли? Или, над всичко друго, преливаше от страх? Чувстваше, че отвред го обграждаше Бог и надаваше див вик, сякаш искаше да направи излаз и да се измъкне. Кога кукуригаше като петел, кога виеше като гладен чакал, и кога пък скимтеше като бито куче. Но тъкмо отваряше уста да извика и погледът му зърна пеперудата, която се мъчеше да разпери крилцата си; наведе се, вдигна я полека и я положи високо върху един смокинов лист, който слънцето беше започнало да огрява.

— Сестро моя — прошепна той, — сестро моя...

И я гледаше съчувствено.

Остави пеперудата да се грее и пое отново на път; и веднага по мократа пръст се разнесоха глухо, на няколко крачки зад него, стъпките на ходилата. Отначало, когато тръгнаха от Назарет, тропотът им сякаш идеше от много далеч, и то много лек; постепенно ставаха все по-дръзки, приближаваха се; след малко, мислеше си синът на Мария настръхнал, след малко щяха да го настигнат. „Господи, Господи — шепнеше той, — помогни ми да стигна бързо в манастира, преди да свари да се нахвърли върху мен.“

Сега слънцето обхващаше полето, стоварваше се върху птиците, животните, хората, от земята се възне смесен шум, овце и кози се разшетаха из планинския склон, овчарче засвири с кавала си, кротна се светът. След малко, щом стигнеше там, вляво, до голямата тополя, щеше да зърне любимото си приветливо село — Кана. Когато беше още голоблад момък и не го беше сграбчил в ноктите си Бог, колко пъти беше идвал с майка си на шумни панаири! Колко пъти се бе любувал и той на девойките от околните села, когато играеха хоро под гъстия листак на същата тази голяма тополя и земята радостно кънтеше! Но веднъж, когато беше на двацет години, и стоеше стаил дъх под тополата и държеше една роза...

Потръпна. Появи се изведнъж пак Онази пред него, скришом любената, хиляди пъти любената, а в пазвата си бе скрила, отдясно — слънцето, отляво — луната, и под прозрачната ѝ дреха се издигаха и спускаха денят и нощта...

— Остави ме! Остави ме! Обрекли са ме на Бога и отивам да го срещна в пустинята! — извика той и пое отново.

Отмина тополата, разстла се пред него Кана — ниските варосани къщи, четвъртитите тераси, целите в позлата от окачените царевици и тикви, които се сушаха. Провесили голите си крака от парапетите, девицетата нанизваха на памучен конец огненочервени чушки и окичваха като с гердани къщите.

Премина със сведени очи край тази клопка на Сатаната, като бързаше да не го види някой, да не види никого; ходилата зад него сега шляпаха силно по калдъръма, бързаха и те.

Слънцето се беше изкачило, покриваше вече света; въртяха сърпа жътварките, пееха и жънеха; ръкойките бързо ставаха наръчи, снопове, кръстци, и се извисяваха край харманите. „Жито и торба!“ — пожелаваше забързан синът на Мария на стопаните и продължаваше да върви. Кана беше изчезнала зад маслините, сенките се сгушваха до дънера на дърветата; приближаваше пладне. И както се любуваше синът на Мария на света и умът му беше отправен към Бога, сладка миризма на току-що изваден от пещта хляб раздразни ноздрите му; и изведнъж почувства, че е гладен; и щом усети това, цялото му тяло потръпна; колко години беше гладувал, но не бе изпитал свещения ламтеж за хляба! А сега...

Подушиха ноздрите му въздуха, тръгна по миризмата, прекрачи един ров, прехвърли една ограда, навлезе в едно лозе, зърна под една изкорубена маслина схлупена къщурка-колиба, над сламения ѝ покрив се издигаше и виеше дим. Една чевръста старица, остроноса, наведена над малка зидана пещ до входа на колибата, се мъчеше с фурната; до нея едно куче, черно с жълти петна, беше опряло предните си лапи на малката пещ, и разтворило уста, дълбока, гладна, пълна със зъби. То чу стъпки в лозето и се спусна с лай към чуждия човек. Извърна се изненадана старицата, видя младежа; очите ѝ, малки, без мигли, блеснаха; зарадва се, че вижда мъж в усамотението си; спря с лопата в ръка.

— Добре дошъл — каза тя, — гладен ли си? Откъде с добром идеш?

— От Назарет.

— Гладен ли си? — попита отново старицата и се засмя. — Ноздрите ти играят като на зайчар.

— Гладен съм, стрино, прощавай.

Тежко ухо имаше бабата, не чу.

— Какво? — рече тя. — Говори високо.

— Гладен съм, прощавай, стрино.

— Да ти простя ли? Защо? Срамота не е, момчето ми, нито гладът, нито жаждата, нито любовта! Всички тези неща са от Бога дадени; заповядай тогава, не се срамувай.

Засмя се отново, видя се единственият ѝ зъб.

— Тук ще намериш — каза тя — хляб и вода; любов — по-нататък, в Магдала.

Зашепа един самун, поставен върху пезула на пещта, отделно от другите.

— На, това е хлябът, дето го оставяме при всяко вадене от пещта; казваме го хляба на щуреца, за странниците; не е мой; твой е, отчупи си и яж.

Седна синът на Мария до дънера на старата маслина и започна да яде спокойно; колко вкусен беше този хляб, колко студена водата, а двете маслини, дето старицата му даде за катък, колко сладки бяха, с малка костилка, месести като ябълки! Дъвчеше спокойно, ядеше, чувстваше как тялото и душата му се сливаха, бяха станали в този миг едно цяло, поемаха с една уста хляба, маслината, водата и се радваха и двамата, и се хранеха. Старицата, опряна на малката пещ, му се любуваше.

— Гладен беше — каза му тя и се засмя, — яж, млад си, път още много пред теб, грижи много; яж, да набереш сила, да издържиш.

Отчупи му още един крайшник, даде му още две маслини, привърза припряно чембера си, който се бе смъкнал от главата ѝ и беше разкрил проскубания ѝ череп.

— Закъде с добром, момчето ми? — попита го тя.

— За пустинята.

— Закъде? Какви ги приказваш!

— За пустинята.

Старицата сбърчи беззъбата си уста, погледът ѝ стана сърдит.

— За манастира ли? — изкрещя тя с неочаквана ярост. — Защо? Какво ще търсиш там? Не ти ли е жал за младостта ти?

Младият човек мълчеше; старицата поклати проскубаната си глава; изсъска като змия.

— За да намериш Бога ли? — попита тя саркастично.

Чу се, почти безпльтен, гласът на младежа:

— Да...

Старицата тури един ритник на кучето, което се мотаеше в слабите ѝ като клечка крака, пристъпи към младежа.

— Ех, нещастнико — извика тя, — ами че Бог не се намира в манастирите, намира се в къщите на хората! Там, където има мъж и жена, там е и Бог; там, където има деца и грижи, и готвене, и кавги, и сдобрявания, там е и Бог. Не слушай какво разправят скопците; като не стига до гроздето, лисицата казва, че било зелено! Този, дето ти викам аз, домашният, а не манастирският, е истинският Бог; на него да се кланяш; а другият е за скопците и дембелите!

Говореше старицата, и колкото повече говореше, толкова повече се разпалваше; приказва, крещя, изкара си яда, успокои се, побутна младия човек по рамото.

— Прощавай, момчето ми — каза тя, — но имах един син, голям колкото теб, една сутрин умът му мръдна, отвори вратата, замина, отиде в манастира в пустинята, при Лечителите, зло да ги сполети дано и никога да не се изцерят! И го загубих. И сега току слагам-вадя от пещта, но кого да нахраня? Децата ми ли, да речеш? Внуците ми ли? Останах като изсъхнало дърво.

Помълча малко, избърса очите си, поде отново:

— Години вдигах ръце към Господа, виках: „Защо се родих? Имах един син, защо ми го взе?“. Виках, виках, но къде ти да чуе! Само веднъж, на празника на пророк Илия, видях среднощ как небето се отвори. „Викай, като си нямаш работа!“ — чух един гръмък глас, и небето пак се затвори; оттогава не виках повече!

Синът на Мария стана; подаде ръка, за да се сбогува със старицата, но тя си отдръпна своята; и започна пак да съска като змия.

— Пустиня, така ли, пустиня ти се е дощяла на твоя милост? Ами че нямаш ли очи, момчето ми? Не виждаш ли слънцето, лозята, жените? Хайде, ти казвам, в Магдала, и си гледай здравето! Не си ли чел никога Писанията? Аз не ща, казва Господ, не ща молитви и пости; искам месо! Кое то ще рече: искам да ми правите деца!

— Остани със здраве, стрино — каза младият човек. — Господ да ти плати за хляба, с който ме нахрани.

— Господ да ти плати и на теб, дете мое — отвърна старицата по-меко. — Господ да ти плати и на теб за доброто, което ми стори;

отдавна не е минавал край съборетината ми мъж; и ако пък минеше някой, той биваше старец...

Прекоси отново лозето, прескочи оградата, излезе на пътя.

— Не мога да гледам хора — промълви той, — не искам; и хлябът, дето ти го дават, горчив. Един е пътят към Бога, този, по който поех днес; минава сред хората, не се докосва до тях и извежда в пустинята. Ах, кога ще стигна?!

Думите му още звучаха, когато зад него избухна смях; извърна се изплашен; един смях без уста бе разбунтувал въздуха, съскащ, злъчен, недоброжелателен.

— Адонаи! — изтръгна се от свитото му гърло вик. — Адонаи!

И гледаше с настръхнала коса въздуха, който се смееше гръмко; хукна като обезумял; и веднага се разнесоха стъпките на двете ходила, които пак тичаха подире му.

— Всеки миг ще ме настигнат... Всеки миг ще ме настигнат... — мълвеше той и тичаше.

Жънеха още жените, носеха мъжете снопите на хармана, а малко по-нататък други отвяваха; горещ ветрец духаше, подхващаше сламата, поръсваше с позлата земята и оставяше тежкото жито да се трупа на хармана. Грабваха минавачите шепа жито, целуваха го и пожелаваха на стопаните: „И догодина!“.

Отвъд, между два хълма, се появи Тибериада; голяма, новоизградена, езиčníца, изпълнена със статуи и театри, и кръчми, и нашарени жени. Синът на Мария, само като я видя, се изплаши; веднъж, още като дете, беше ходил с чичо си, равина, когото бяха повикали да прогони злите духове от една знатна римлянка; яхнал я беше, божем, демонът на къпането, излизаше навън по улиците чисто гола и гонеше минавачите. Влязоха в двореца ѝ и тъкмо по това време благородничката пак я бяха хванали бесовете, и тичаше, дибидюс гола, към външната врата, а робините търчаха подир нея да я хванат. Препречи ѝ с тоягата си пътя равинът, спря я; а тя, щом видя момчето, се нахвърли върху него; изпищя синът на Мария и припадна; и оттогава, щом си спомнеше за този безсрамен град, и се разтреперваше.

— От Бога прокълнат град, чедо мое — казваше му равинът. — Когато минаваш оттук, минавай бързо, гледай надолу към земята и

мисли за смъртта; или гледай нагоре към небето и мисли за Бога; жив да си, когато отиваш в Капернаум, хвани по друг път.

Смееше се под слънцето безсрамницата, хора влизаха и излизаха през вратите ѝ, пешаци, конници, знамена с двуглави орли се вееха на кулите ѝ, блестяха бронзовите оръжия. Веднъж синът на Мария беше видял, проснат в един зелен мочур, извън Назарет, подут леш на кобила; от зейналия ѝ, пълен с черва и мръсотии търбух, влизаха и излизаха цели пълчища раци и торни бръмбари, а над него бръмчаха облаци едри златистозелени мухи; а два гарвана бяха заврели остриите си човки в двете големи очи с дълги клепки, и смучеха... Блестеше лешът, гъсто заселен, съживен, сякаш се търкаляше радостно върху пролетната трева, изпълнен с доволство, навирил четирите си подковани крака към небето.

— Такова е, като мършата на кобилата, и Тибериада... — прошепна синът на Мария и не можеше да откъсне очи от нея. — Такива са били и Содом, и Гомор; такава е и грешната човешка душа...

Един як старик мина, яхнал магаренцето си; видя го, спря.

— Какво зяпаш, момчето ми? — каза той. — Не я ли познаваш? Това е новата ни знатна дъщеря, Тибериада, блудницата; гърци, римляни, бедуини, халдеи, цигани и евреи все я яхат, ала насита в яхането тя няма. Чуваш ли какво ти казвам? Насита в яхането тя няма; две и две правят четири!

Извади от дисагите си шепа орехи, почерпи го.

— Добър човек ми се виждаш — каза той, — и беден; вземи ги да ги дъвчеш по пътя; и да казваш: да е жив и здрав старият Зеведей от Капернаум!

Снежнобяла чаталеста брада, дебели лакомни устни, къс врат като на бик, очите му черни, бързи, грабливи; навярно много нещо беше изяло това трътлесто тяло през живота си, много нещо изпило, много нещо любило; и все още къде ти да се насити!

Един мъжага, разгърден, кривокрак, целият само косми, с качулата гега, мина, спря се, и възбудено, без да поздрави стареца, се обърна към сина на Мария.

— Не си ли, твоя милост, синът на Дърводелеца от Назарет? Не си ли ти, твоя милост, този, дето прави кръстове и ни разпъва?

Чуха разговора две старици жътварки от близката нива, приближиха се.

— Аз — промълви синът на Мария, — аз...

И понечи да си тръгне.

— Къде отиваш? — каза и го сграбчи за мишницата овчарят. — Няма да се отървеш така! Разпъвач, предател, ще те затрия!

Но якият старик сграбчи гегата, изтръгна я от ръцете му.

— Филипе — каза той, — чакай, чуй и мен, стареца. Я ми кажи, става ли нещо на този свят без волята Божия?

— Не, дядо Зеведей, не става...

— Е, значи, воля Божия е да прави и този тук кръстове, остави го; нека не се бъркаме, за твое добро ти го казвам, в Божиите работи; две и две правят четири.

В това време синът на Мария се беше откопчил от клещите на овчаря и беше поел отново; крещяха подире му двете старици и яростно размахваха сърповете си.

— Дядо Зеведей — обади се мъжagата, — да вървим да си измием и двамата ръцете, понеже се допряхме до него, разпъвача; да вървим да си измием устните, понеже говорихме с него.

— Зарежи това — отвърна старецът, — хайде да вървим, да ми бъдеш другар в пътя; бързам, синовете ми ги няма, единият отиде, казва, в Назарет да види разпъването, а пък другият отиде, казва, в пустинята, та да стане светец; останах самичък с рибарските си лодки; да отидем да изтеглим мрежите; сигурно са се напълнили с риба; ще ти дам и на теб за едно готвене.

Поеха по пътя, в настроение беше старецът, засмя се.

— А бре, какво си пати и самият Господ — каза той. — Намери си белята с нас. Викат рибите: „Да не ни окъоравиш, Господи, та да влезем в мрежите!“. Викат рибарите: „Окъорави рибите, Господи, та да влязат в мрежите!“. Кого от двамата да послуша Господ? Кога слуша рибите, кога рибарите, и така върви светът!

В това време синът на Мария беше поел по една стръмна козя пътека, за да не мине през греховното селце Магдала и да се омърси. То лежеше, прелестно, простодушно, сред палмите, на големия кръстопът, през който денонощно минаваха кервани, едни от Ефрат и Арабската пустиня към Голямото море, други от Дамаск и Финикия към свежозеленото легло на Нил. Има и кладенец със студена вода при входа на селото, а на оградата му седи една жена, разгърдена, нашарена, и се усмихва на търговците... Да избяга, да тръгне по друг

път, да пресече направо към езерото, да навлезе в пустинята! Там, край един пресъхнал кладенец, седи Бог и го чака.

Спомни си за Бога, преля сърцето му, ускори крачките си. Слънцето се смили най-сетне над девойките, дето жънеха, наклони се накъм заник, смекчи се; изтегнаха се жътварките по гръб на кръстците, да си поемат дъх, да си кажат и по някоя неприлична шега, да се поразсеят; цял ден на слънце, разгърдени, изпотени, редом до мъжете, които също се потяха, девойките се бяха разпалили, и сега, с шегата и смеха, се поразхладиха.

Слушаше синът на Мария смеховете и закачките им, изчервяваше се, бързаше да не чува повече хората. Насочваше мислите си другаде, прехвърляше думите на грубоватия в приказките си овчар Филип, въздишаше.

— Не знаят те колко страдам — прошепна той, — не знаят защо правя кръстове, не знаят с Кого се боря...

До една колиба двама селяни изтърсваха от брадите и косите си паспала от сламата и се миеха; навярно бяха братя, а старата им майка слагаше на пезула сиромашката вечеря, печеше на жаравата царевици и въздухът ухаеше.

Видяха двамата селяни сина на Мария, изнемощял, потънал в прах, стана им жал за него.

— Ей, къде търчиш, бре? — извикаха му те. — Отдалеко ще да идеш, торба не носиш, чакай да хапнеш с нас парче хляб.

— Да хапнеш и една царевица — каза майката.

— Да пийнеш и глътка вино, та да ти се зачервят бузите.

— Не съм гладен, не ща, да сте живи и здрави! — отвърна той и отмина.

„Ако научат кой съм — помисли си той, — ще ги хване срам, че са влезли в досег с мен и са ме заговорили.“

— Да ти е жив и здрав инатът! — извика му единият от братята. — Не рачи да ни почетеш!

„Аз съм разпъвачът!“ — понечи да му отвърне той, но се уплаши. Наведе глава и продължи пътя си.

Като меч падна вечерта, не свариха хълмовете да порозовеят, земята стана теменужна и веднага черна; а светлината, която се беше покатерила по върховете на дърветата, скочи на небето и изчезна. Мракът завари сина на Мария горе, на хълма; един стар кедър бе впил

разкривените си корени там, на високото, брулен от ветровете, измъчен много; но се държеше здраво, корените му бяха проявили камъните; от полето се изкачваше мирис на жито и на горящо дърво; от пръснатите къщурки се издигаше вечерният дим.

Гладен беше синът на Мария, жаден, за миг завидя на работните хора, дето бяха завършили надницата си; и сега се завръщат, капнали от умора и гладни, в сиромашката си къщурка и отдалеч виждат огъня накладен, издига се димът, а жена им приготвя вечерята.

Изведнъж почувства, че беше по-самотен и от лисиците, и от кукумявките, дето си имат и те едно гнездо и същества топли и любими, които ги чакат; а той си нямаше никого, нито дори майка си. Сгуши се до дънера на кедъра, сви се на кълбо, започна да зъзне.

— Благодаря ти, Господи, за всичко — прошепна той. — За самотата, за глада, за студа; нищо не ми липсва.

И щом изрече това, сякаш осъзна неправдата спрямо него, огледа се като сгачен звяр, а слепоочията му запрацяха от гняв и страх; повдигна се на колене, впери поглед в тъмната пътека, откъдето още се чуваше как ходилата разбутваха камъните и се изкачваха; стигаха вече върха. Дрезгав глас се изтръгна от гърлото му, без да ще; сам се изплаши, като го чу:

— Заповядай, Господи, не се крий, мръкна се, никой не те гледа, покажи се!

Затаи дъх, зачака.

Никой не отвърна; само гласовете на нощта възлизаха, спокойни, нежни, вечни — щурци и щурчета, нощни птици, които въздишаха, и много далеч, кучета, дето различаваха в мрака това, което хората не могат да видят, и лаеха... Изпъна врат, беше сигурен, някой стоеше под кедъра, пред него; сега шепнеше тихо, изплашено: „Господарке моя... Господарке моя...“, за да примами невидимия, и зачака. Не зъзнеше вече, по челото и под мишниците му изби пот.

Гледаше, гледаше, ослушваше се; струваше му се ту че чува тихо кикотене в мрака, ту че вижда как въздухът се извива на вихър и се сгъстява, и се превръща в тяло, и отново се разсейва и изчезва...

Топеше се синът на Мария, мъчеше се да закрепи тъмния въздух; не викаше вече, не умоляваше, чезнеше; коленичил, изпънал врат, под кедъра, чакаше.

Израниха се коленете му от камъните, опря се на ствола на кедъра, затвори очи; и тогава, спокойно, без да извика, изпод клепачите си, я видя; друга я очакваше, инаква дойде; очакваше злощастната жалейна майка, с протегнати над главата му ръце, да го прокълне; а сега! Съвсем бавно, разтреперан, отвори очи: страшно женско тяло блестеше пред него, плътно облечено от горе до долу в доспехи от дебели бронзови люспи; но главата не беше човешка, а глава на орел, с жълти очи и закривен клюн с къс месо; и гледаше спокойно, безмилостно сина на Мария.

— Друга те очаквах — прошепна той, — а инаква дойде; не си Майката... Милост, кажи ми, коя си ти?

Питаше, чакаше, питаше отново; само съвсем кръглите жълти очи блестяха в мрака.

И изведнъж синът на Мария разбра.

— Проклятието! — извика той и се строполи по очи на земята.

VII

Блещукаше небето над него, а отдолу земята го нараняваше с камънаците и тръните си; беше разперил ръце и се мятеше, сякаш цялата земя беше кръст, и той ръмжеше разпнат върху нея.

Минаваше над него нощта, с малката и голямата си свита — нощните птици и звездите; и отвред кучетата, подчинени на човека, лаеха из харманите и пазеха имота на господаря си. Студено беше, зъзнеше; за миг го грабваше сънят, отнасяше го леко в страни, топли и далечни, но изведнъж го захвърляше отново долу, на земята, върху камъните.

Към полунощ чу весели звънци, които минаваха в подножието на хълма, а подир звънците — жална песен на камилар. Разнесоха се приказки, някой въздъхна, женски глас бликна, бистър, свеж, в нощта, но скоро пътят отново се смълча... Яхнала камила със златисто седло, с посърнало от плач лице, с размазани по бузите ѝ шарила, Магдалена минаваше посред нощ. Бяха пристигнали богати търговци от четирите краища на света, не я намериха край кладенеца, нито в къщурката ѝ, проводиха камиляра си с камилата с най-златистата сбруя да я доведе бързо; дълъг много бе пътят им, изпълнен със страхотии, но си мислеха за едно тяло, което се намираше в Магдала, и това им придаваше смелост; не го завариха, изпратиха камиляра и сега седяха наредени в двора ѝ, със затворени очи, и чакаха.

Полека-лека звънците заглъхваха в нощта, ставаха по-ласкави, като нежен смях му се струваха сега те на сина на Мария, като вода, която бликаше от шадраван в просторна градина, бълбукаше и го зовеше гальовно по име; и така, меко, лъстиво, поведен от звънците на камилата, синът на Мария отново потъна в сън.

И видя сън: уж светът беше зелена, цъфнала ливада, а Бог — мургаво овчарче с два вити рога, нежни още, новопокарали; и седеше край едно езерце и свиреше на кавал; такива сладостни, примамващи звуци синът на Мария никога не беше чувал; свиреше овчарчето Бог и на тумби на тумби пръстта започваше да потръпва и да се размърдва,

заобляше се, оживяваше, и ливадата се изпълни изведнъж с прелестни, увенчани с рога, елени. Наведе се, погледна водата Бог, и езерцето се изпълни с риби; вдигна очи към дърветата, и листата им се извиха, превърнаха се в птички, които зачуруликаха; усили се, развихри се мелодията на кавала, и две насекоми, големи като човеци, изскочиха от пръстта и веднага започнаха да се прегръщат върху пролетната трева; търкаляха се от единия до другия край на ливадата, съединяваха се, разделяха се, отново се съединяваха, смееха се безсрамно, подиграваха се на овчарчето и съскаха. А овчарчето свали от устата си кавала и загледа наглата, безсрамна двойка; и изведнъж не се стърпя повече; вдигна крак, стъпка с ходилото си кавала, и внезапно земята се отвори и от един път елени, птици, дървета, води и прилепената двойка изчезнаха...

Нададе вик синът на Мария, събуди се; но свари, тъкмо когато се събуждаше, да зърне две прилепени тела, на мъж и на жена, които се сгромолясаха в тъмния отвор на недрата му. Скочи ужасен.

— Такава кал, значи — прошепна той, — е вътре в мен, такава мръсотия!

Разпаса кожения ремък с гвоздеите, стъпка дрехата, която бе облякъл, и започна, безмилостно, безмълвно, да бичува бедрата си, гърба си, лицето си; усети как кръвта бликна и го запръска, олекна му.

Съмваше се; звездите избледняха, студът пронизваше костите му; кедърът над него се изпълни с чуруликане и крила. Огледа се; пуст беше въздухът; бронзовото орлоглаво Проклятие беше станало отново, на дневна светлина, невидимо.

„Да се махна, да се измъкна — помисли си той, — да не стъпя в Магдала, проклета да е! Да поема направо през пустинята, да се свра в манастира; там ще умъртвя плътта и ще я направя дух!“

Опря длан, погали старческия ствол на кедъра, почувства как душата на дървото се изкачва от корените и се разлива до най-високите, най-нежните върхари.

— Остани със здраве, сестро моя — прошепна той, — посрамах се нощес под покрива ти; прости ми.

Изрече това и пое, с тъжни предчувствия, съвсем отпаднал, по надолнището.

Тръгна по пътя, полето се пробуждаше, падаха първите слънчеви лъчи и изпълваха претъпканите хармани със злато.

— Няма да мина през Магдала — прошепна той отново, — страх ме е...

И се спря да определи накъде да пресече напърно, за да стигне до езерото. Откри първия по-къс път отдясно, пое по него; знаеше, че Магдала се пада отляво, езерото отдясно, и закрачи уверено.

Вървеше, вървеше, а мислите му се носеха, тичаха от Магдалена блудницата при Бога, от кръста в рая, от майка си и баща си към далечните морета, към далечните земи, към хилядоликите бели, жълти и черни хора. Никога не бе излизал извън пределите на Израил, но още от малък, в скромната къщурка на баща си, затваряше очи и умът му политаше, като обучен сокол със златни звънчета, от град на град, от море на море, и писукаше радостно. Не гонеше нищо, изнуряваше тялото си, измъкваше се от плътта си, издигаше се в небето; нищо друго не желаше.

Вървеше, вървеше, пътеката се виеше, навиваше се и се развиваше сред лозята, поемаше сред маслините, тръгваше отново нагоре; и синът на Мария я следваше, така както следваме течащата вода, или проточената, жална песен на камиляра. Като сън му се струваше целия този път, едва докосваше земята, кракът му оставяше съвсем леко човешкия си отпечатък върху пръстта — петте пръста, петата. Поклащаха отрупаните си с плод клони маслините и го поздравяваха, провесваха се гроздовете и се допираха до земята, а зърната им бяха почнали да блестят; блестяха и девойките, които минаваха с белите си забрадки, с изпечените си от слънцето стегнати прасци, и го поздравяваха: „Шалом!“ (Мир!)

Понякога, когато нямаше жива душа на пътеката, тежките ходила отново се чуваха зад него, светваше и угасваше някакво бронзово сияние във въздуха, злъчният смях пак избухваше над главата му; но търпеше синът на Мария, приближаваше се към избавлението, скоро щеше да зърне езерото, и отвъд сините води, сред червените скали, кацнал като орлово гнездо — манастирът...

И както си тичаше умът му и следваше пътеката, изведнъж се спря изплашен: пред него се простираше, под финиковите палми, на завет, в една котловина, Магдала. Връщаше се, дърпаше се назад умът му, не искаше, но краката му го отвеждаха безпогрешно към греховния, изпълнен с благоухания отшелнически дом^[1] на братовчедка му Магдалена.

— Не искам! Не искам! — промълви той изплашено и понечи да се върне назад.

Но тялото му не го слушаше; стоеше там като зайчар и душеше въздуха.

„Ще се махна!“ — отново реши той в себе си, но не се помръдна.

Гледаше прастария кладенец с мраморната ограда околоръст, чистите варосани къщурки, кучетата лаеха, кокошките кудкудякаха, жените се смееха, камилите, натоварени, коленичили около кладенеца, преживяха. „Трябва да я видя, да я видя — прозвуча някакъв нежен глас вътре в него, — да я видя, нужно е. Бог водеше краката ми, Бог, а не умът ми, за да я видя, да падна в нозете ѝ и да ѝ поискам прошка... Аз съм виновен, аз! Преди да вляза в манастира и да облека снежнобялото расо, ще ѝ поискам прошка; иначе няма да мога да се спася... Благодаря ти, Господи, че ме отведе там, където не исках!“

Зарадва се; пристегна колана си и се запуска към Магдала.

Около кладенеца, тръшнали се по корем, стадо камили се бяха нахранили и сега, бавно, търпеливо, преживяха; още бяха с товара си и навярно идеха от благоуханни далечни страни, защото целият въздух миришеше на подправки.

Спря край кладенеца; една старица вадеше вода, наклони стомната си, даде му да пие; пи, понечи да я попита дали Мария си е вкъщи, но го хвана срам. „Бог ме тласна към къщата ѝ, вярвам му; сигурно е тук“ — каза си той и пое по приятно сенчеста уличка. Имаше много другоземци, едни с бели джелебии като бедуини, други със скъпи индийски шалове. Една вратичка се отвори, една матрона с широк задник, с черни мустачки, се показва, видя го, прихна да се смее.

— А бре, добре дошъл, майсторе! И твоя милост ли отиваш на поклонение? — извика тя и затвори вратата, като се смееше гръмко.

Изчерви се силно синът на Мария, но си даде смелост: „Трябва, трябва — каза си той — да падна в краката ѝ, да ѝ поискам прошка...“

Ускори крачките си, къщата се намираше на другия край на селото, сред градинка от нарови дървета; помнеше я добре; зелена еднокрила врата, и на нея, нарисувани от един бедуин, неин любовник, две змии, едната черна, другата бяла, преплетени; а на горния праг — разпънат голям жълт гущер.

Обърка пътя, обикаляше, въртеше се, срамуваше се да попита; приближаваше пладне, застана под сянката на една маслина, да си

отдъхне. Един богат търговец мина, с черна къдрава брадичка, с черни бадемовидни очи, с много пръстени, и миришеше на мускус; синът на Мария тръгна след него.

„Ще да е ангел Господен — помисли си той, като го следваше и се любуваше на господарската му осанка и на скъпия шал, който покриваше раменете му, с извезани на него пъстри цветя и птици — Ангел Господен ще да е, слязъл е да ми покаже пътя.“

Крачеше чуждестранният млад благородник уверено по кривите сокаци, показва се зелената врата с двете преплетени змии. Една бабичка седеше отпред на столче, беше запалила мангал и печеше раци; до мангала, в две дълбоки паници, продаваше и топли кюфтета от нахут, обилно поръсени с пипер, и печени тиквени семки.

Младият благородник се наведе, даде една сребърна монета на старицата, влезе вътре; влезе след него и синът на Мария.

На двора, наредени един след друг, седяха направо на земята, с кръстосани крака, четирима търговци: двама старци, с боядисани нокти и клепки, и двама млади, с чернобоядисани бради и мустаци. Всички бяха приковали поглед в ниската затворена вратичка на стаята на Мария; от време на време отвътре изскачаше някой вик или кикотене като от гъдел, смях, краката на леглото заскърцваха и веднага секваха тънките приказки, които чакащите бяха подхванали, а самите те се попреместваха, със задавен дъх. Много се бавеше да свърши бедуинът, който беше влязъл преди доста време, бавеше се, а всички на двора, и стари, и млади, бързаха. Седна индийското благородниче в редицата, а зад него и синът на Мария.

Едно голямо нарово дърво, отрупано с плод — в средата на двора, а отдясно и отляво на вратата — два високи кипариса, единият мъжки, а другият женски, протегнал широко разтворените си клони; една клетка от ракията беше окачена на наровото дърво, с една шарена яребица, която сновеше насам-натам, кълвеше, подритваше решетката и кудкудякаше.

Изваждаха поклонниците от пояса си фурми и дъвчеха или гризеха индийски орех, та да им мирише на хубаво устата, подхващаха помежду си приказки, за да мине неотминаващото време. Извърнаха се, поздравиха благородничето, изгледаха пренебрежително бедно облекения зад него син на Мария. Първият старец въздъхна и каза:

— Няма по-голямо мъченичество от моето; пред рая съм, а вратата е затворена.

А единият от младите, със златни гривни на глезените си, се засмя.

— Нося подправки от Ефрат и ги карам към голямото море; виждате ли тази яребица пред нас с червените нокти? Ще дам цял товар канела и пипер да купя Мария, да я сложа в златна клетка и да поема на път; така че, каквото ще правите, правете го по-бързо, мераклии такива! Повече целуване няма да има.

— Да си жив и здрав, юначето ми — обади се тогава другият старец с благоуханна снежнобяла брада, с тънкости благороднически ръце, с боядисани с къна длани. — Да си жив и здрав, думите ти днеска ще направят още по-сладко любенето й.

Младият благородник беше свел тежките си клепачи, полюляваше бавно горната част на тялото си, а устните му мърдаха, сякаш се молеше; беше вече потънал, още преди да влезе в рая, във вечното блаженство. Слушаше кудкудякането на яребицата, слушаше гъделичкането и поскърцването в залостената стая, и до вратата, старицата, която поставяше раците живи и те подскачаха върху жарта...

„Това е раят — мислеше си в премала той, — това е тежкият сън, дето го наричаме живот, и сънуваме рая, друг рай няма; сега мога да стана и да си отида; от друга радост нямам нужда...“

Един мъжага със зелена чалма, пред него, го побутна с коляно и се засмя.

— Благородниче от Индия, какво казва твоят Господ за всички тези неща? — подметна му той.

Младият човек вдигна клепачите си.

— Кои всички тези неща? — попита той.

— Ами на, за мъжете, за жените, за раците, за любовта...

— Че всичко е сън, братко мой.

— Опичайте си ума тогава, юначетата ми! — обади се старецът със снежнобялата брада, който сега прехвърляше зърната на дълга кехлибарена броеница. — Опичайте си ума — да не се събудите!

Вратичката се отвори и се появи, муден, с подути очи, като се облизваше, бедуинът. Старецът, чийто ред беше дошъл, изведнъж скочи прав, чевръст като дваисетгодишен момък.

— Хайде, със здраве, карай по-бързо, дядо, съжали ни! — извикаха му тримата, чийто ред идеше.

Но той вървеше и се разпасваше, къде ти време за приказки! Тури й един на вратата и я затвори след себе си.

Всички гледаха завистливо бедуина и никой не смееше да го заговори; чувстваха — още плуваше той много далеч, в дълбоки води; и наистина, не се и обърна да ги погледне; запристъпя по двора, като се препъваше, стигна до външната врата, замалко не прекатури мангала и се изгуби в страничните улички. И тогава, за да отклони мислите си другаде, пълният мъжага със зелената чалма захвана, ни в клин, ни в ръкав, да говори за лъвове и топли морета, и за далечни острови, направени от корали...

Времето минаваше; от време на време се чуваше протракването на броеницата, бавно, меко, а очите отново се бяха приковали в ниската вратичка; бавеше се, бавеше се да излезе старецът...

Индийското благородниче стана с щастливо изражение; всички изненадано се извърнаха. Защо стана? Няма ли да се люби? Ще си отиде ли? Лицето му сияеше, бузите се бяха леко смалили; пристегна здраво брокатения си шал, постави длан на сърцето и устата си, поздрави и сянката му спокойно прекрачи прага.

— Събуди се... — каза младият човек със златните гривни на глезените и понечи да се засмее.

Но внезапно всички ги бе обхванал някакъв странен страх; и започнаха припряно да говорят сега за робските пазари в Александрия и Дамаск и за загуби, и печалби... Но скоро захванаха отново да приказват безсрамно за жени и момчета и току вадеха език и се облизваха.

— Господи, Господи — шепнеше синът на Мария — къде ме захвърли? В чий двор? Да стоя на опашка с какви хора? Това, Господи, е най-големият срам, дай ми сили да го понеса!

Огладняха поклонниците, един от тях извика, влезе старицата, раздаде на четиримата мъже хляб, раци и кюфтета, донесе и стомна с вино от фурми, седнаха с кръстосани крака, поставиха по средата яденетата и ченетата започнаха да потракват. Един от тях дойде на кеф, запрати една голяма черупка от рак по вратичката, извика:

— Ехей, карай по-бързо, дядо, свършвай вече!

И всички прихнаха да се смеят.

— Господи, Господи — прошепна отново синът на Мария, — дай ми сили да не си отида, докато ми дойде редът!

Старецът с благоуханната брада се извърна, съжали го.

— Ей, юначето ми, не си ли гладен, твоя милост, не си ли жаден? Ела да хапнеш един залък, да се подкрепиш.

— Да се подкрепиш, горкичкият ми — каза със смях и мъжagата със зелената чалма, — та когато ти дойде редът да влезеш вътре, да не ни посрамиш нас, мъжете!

Но синът на Мария се изчерви силно, сведе глава, не отвърна нищо.

— Сънува и този — каза старецът, като отърси брадата си, която беше цялата в трохички и парченца от раци, — сънува, кълна се в свети Велзевул! Помнете ми думата — ей сега ще стане и този и ще си отиде!

Изплаши се синът на Мария, огледа се; ами ако наистина е право индийското благородниче, и всичко това, дворове, нарове, мангали, яребици, хора, е сън? Ами ако се намира все тъй под кедъра и сънува?

Извърна се, сякаш търсеше помощ; и видя на външната врата, до мъжкия кипарис, да стои, в бронзови доспехи, в пълно въоръжение, неподвижна, орлоглавата му спътница; и за първи път почувства, като я гледаше, облекчение и сигурност.

Излезе старецът, капнал, влезе мъжagата със зелената чалма. Минаха часове, дойде ред на младия човек със златните гривни на глезените; дойде ред и на стареца с кехлибарената броеница; в двора остана да чака, съвсем сам, синът на Мария.

Слънцето клонеше към залез, два облака, които плуваха горе по небето, спряха, натежали от злато; рядко златиста слана падна по дърветата, лицата на хората и земята.

Излезе старецът с кехлибарената броеница, постоя за миг на прага, избърса очи, носове, устни, от които течаха сълзи, сополи и лиги, и се затътри прегърбен към външната врата.

Синът на Мария стана; извърна се към мъжкия кипарис, спътницата му вдигаше и тя крак, за да тръгне след него. Понечи да ѝ заговори, да я помоли: чакай ме отвън, пред вратата, искам да бъда сам; няма да избягам — но си знаеше, думите му щяха да отидат на вятъра, не продума нищо. Пристегна ремъка на кръста си, вдигна очи,

погледна небето, поколеба се, но един дрезгав, сърдит глас се разнесе откъм стаята:

— Има ли още някой? Да заповяда!

Викаше Магдалена.

Събра всички сили, тръгна, открехната беше вратата, влезе, треперещ.

Магдалена, изтегната по гръб на леглото, съвсем гола, цялата в пот, с разпилени гарвановочерни коси върху възглавницата, със сплетени зад главата си ръце, беше извърнала лице към стената и се прозяваше. Изморила се беше от зори да се бори с мъжете, на слоеве на слоеве миришеше тялото ѝ, миришеха косите и ноктите ѝ на ухания от всички народности; а мишниците, шията и гърдите ѝ бяха целите в хапаници.

Синът на Мария сведе очи; беше застанал сред стаята и не можеше да пристъпи. Магдалена, с лице към стената, неподвижна, чакаше; но не чуваше нито мъжко ръмжене зад себе си, нито мъж да се съблича, нито задъхано дишане. Изплаши се; извърна изведнъж лице, за да види — и веднага нададе вик, грабна чаршафа и се зави.

— Ти! Ти! — извика тя и закри с длани устните и очите си.

— Мария — промълви той, — прости ми!

Дрезгав, мъчителен, сякаш късаше всичките струни в гърлото ѝ, избухна смехът на Магдалена.

— Мария — повтори той, — прости ми!

И тогава тя скочи, изправи се на колене, плътно закрыта с чаршафа, и вдигна юмрук.

— Затова ли си направи труда да дойдеш, юначето ми? Затова ли се смеси с любовниците ми, за да ме измамиш и да стъпиш в къщата ми! За да ми смъкнеш тук, в топлатата постеля, Бога, плашилото? Закъсня, много късня, юначето ми; а твоя Бог, не го искам; изгори ми сърцето!

Говореше, стенеше, а зад чаршафа гърдите ѝ се издигаха и спускаха сърдито.

— Изгори ми сърцето... изгори ми сърцето... — отново изстена тя и две сълзи бликнаха и останаха кацнали върху дългите ѝ ресници.

— Не богохулствай, Мария; аз съм виновен, не Бог; затова и дойдох, да ти поискам прошка.

Но Магдалена избухна.

— Като мутрата ти е и твоят Бог, едно и също сте и двамата, няма разлика. Когато се случи някоя нощ да се сетя за него — проклет да е този час! — на, ей тъй, с твоето лице иде връз мен в тъмнината; и когато се случи — проклет да е този час! — да те срещна по пътя си, струва ми се, че пак виждам Бог да се нахвърля връз мен.

Вдигна юмрука си във въздуха.

— Зарежи Бога! — извика тя. — Махай се, да не те гледам; само едно убежище и една утеха има за мен — калта! Само една има за мен синагога, в която влизам и се моля, и се пречиствам — калта!

— Мария, чуй ме, остави ме да ти кажа; не се терзай, затова дойдох, сестро моя, за да те измъкна от калта. Много са греховете ми, ще отида в пустинята да ги изкупя; много са греховете ми, но най-тежкият е твоето нещастие, Мария.

Посегна разярена с острите си нокти Магдалена към неканения гост, сякаш искаше да му издере бузите.

— Кое нещастие? — изпищя тя. — От добре по-добре прекарвам, нямам нужда да ми съчувства светинята ти! Боря се сама, съвсем сама, не търся помощ нито от хора, нито от дяволи, нито от богове; боря се да се спася и ще се спася!

— Да се спасиш от какво? От кого?

— Не от калта, както ти си мислиш; благословена да е! На нея се уповавам за всичко; това е за мен пътят на спасението.

— Калта ли?

— Калта! Позорът, мръсотията, това легло, това мое тяло, изпохапаното, омърляното от всичките лиги и потища, и мазнотии на света! Не ме гледай така, с лакомите си овчи очи, не се приближавай, бързливце! Не те искам, гнус ме е от теб, не ме докосвай; за да забравя един мъж, за да се избавя от него, се отдадох на всички мъже!

Синът на Мария сведе глава.

— Аз съм виновен — отново произнесе задавено той и сграбчи ремъка, с който се бе препасал, още с пръските от кръв по него. — Аз съм виновен, прости ми, сестро; но ще се издължа.

Див смях отново раздра гърлото на жената.

— Аз съм виновен... Аз съм виновен, сестро... аз ще те спася... Блееш полужалко, а не вдигнеш мъжки глава да си признаеш истината! Копнееш за тялото ми и не смееш да кажеш това и се заяждаш с душата ми; и искаш, уж, да я спасиш! Коя душа, завеяни? Душата на жената е плътта; и ти знаеш това, знаеш го, но не смееш юнашки да вземеш тази душа в ръцете си, да я налюбиш! Да я налюбиш, да я спасиш! Жал ми е за теб и ме е гнус от теб!

— Седем демона те владеят, безсрамнице! — извика сега младият човек и стана огненочервен от срам. — Седем демона; прав е клетият ти баща.

Магдалена скочи, прибра ядосано косата си, усука я, завърза я с червен копринен ширит. Известно време не продума нищо; най-сетне устните ѝ се раздвижиха.

— Не са седем демона, сине на Мария, не са седем демона, а са седем рани; ранена сърна, знай това, е жената, и друга радост няма, горката, освен да лиже раните си.

Очите ѝ овлажняха; вдигна рязко ръка, избърса ги с длан, ядоса се.

— Какво дойде тук и застана до леглото ми? Какво искаш от мен? Върви си!

Младият човек пристъпи още крачка, приближи се към нея.

— Мария, спомни си, когато бяхме още малки деца...

— Не си спомням! Какъв мъж си ти? Още ли ще се лигавиш, не те ли е срам? Никога нямаш смелост да застанеш като мъж, съвсем сам, да нямаш нужда от никого; ту се хващаш за полата на майка си, ту за моята... ту за полата на Господа! Не можеш да останеш сам, защото се боиш; не смееш да погледнеш душата си право в очите, нито тялото си, защото се страхуваш! И отиваш да се завреш в пустинята, да завреш мутрата си в пясъка, защото се боиш! Боиш се, боиш се, нещастнико; гнус ме е от теб, жал ми е за теб, а когато си мисля за теб, сърцето ми се къса.

Не можеше повече, избухна в плач. Бършеше яростно сълзите си, но шарилата ѝ непрекъснато се стичаха заедно със сълзите и цапаха чаршафите.

Сърцето на младия човек потръпна от болка; ах, ако не се боеше от Бога, да я сграбчи в прегръдките си, да ѝ избърше сълзите, да ѝ погали косите, да я приласкае, да я вземе, да заминат.

Наистина, ако е мъж, това трябва да направи, да я спаси; а не молитви и пости, и манастири; какво я е еня нея за тях, как могат да я спасят жената всички тези неща? Да я вземе от това легло, да се махнат, да открие работилница в някое далечно село, да заживеят като мъж и жена, да имат деца, да страдат, да се радват като хора... Този е пътят за спасението на жената, та да се спаси заедно с нея и мъжът, друг път няма!

Мръкваше се вече; чуха се гръмотевици, много далеч, мълния се промъкна през пролуките на вратата, светна и угасна, съвсем бледо беше сега лицето на Мария. Нови гръмотевици се чуха, по-наблизо; сгъстило се беше небето над земята, задуха.

Младият човек изведнъж почувства голяма умора, коленете му се подкосиха, седна с кръстосани крака на пода; противна миризма, от която му се догади, го удари в носа, стисна с ръка гърлото си, за да не повърне — мускус, пот, пърчовина.

Гласът на Мария се чу в тъмнината.

— Извърни лицето си настрана; ще сляза да запаля светилника, гола съм.

— Ще си отида — каза тихо младият човек, събра всички сили, стана.

Но Мария се направи, че не го е чула.

— Погледни дали няма още някой на двора; кажи му да си върви.

Младият човек отвори вратата, подаде глава; въздухът се беше смрачил, редки, едри капки се стрелваха и тупваха по листата на нара, небето бе увиснало над земята, готово да се стовари. Старицата със запаления мангал се беше вмъкнала в двора и опряла на мъжкия кипарис; едрите капки все повече се сгъстяваха.

— Никой — каза младият човек и затръшна вратата.

Бурята се беше вече разразила.

Магдалена в това време скочи от леглото, наметна се с топъл вълнен шал, извезан с лъвове и елени, който ѝ беше подарил един от любовниците ѝ, арапин, тази сутрин; зарадваха се, потръпнаха раменете и слабините ѝ от приятната топлина на дрехата. Протегна се на пръсти и откачи светилника от стената.

— Никой — отново изрече младият човек, гласът му беше станал по-ласкав.

— Ами старицата?

— Под кипариса е; бурята се разрази.

Мария изскочи на двора, различи запаления мангал, отправи се към него.

— Бабо Ноеми — каза тя и посегна към мандалото на външната врата, — вземи мангала и раците си, върви си; ще туря мандалото; тази вечер — никой!

— Имаш ли си любовник вътре? — изсъска старицата ядосана, понеже губеше нощните клиенти.

— Да — отвърна Магдалена, — вътре е; върви си!

Надигна се старицата, като мърмореше, прибра си нещата.

— Халал да ти е хубостникът, дриплъто... — изфъфли тя тихо.

Но Мария я избута, бързаше; залости външната врата; небето се беше отворило, изливаше се цялото в двора ѝ; тя изписка радостно, както някога, като дете, когато гледаше първите дъждове; когато влезе вътре, шалът ѝ беше вир-вода.

Младият човек стоеше нерешително сред стаята. Да си отиде ли, да не си ли отиде? Каква е волята Божия? Хубаво беше тук, топло, а пък и свикна с миризмата, от която му се гадеше; навън — дъжд и вятър, и студ. Не познава никого в Магдала, а Капернаум е далеч. Да си отиде ли? Да не си ли отиде? Душата му се люшкеше като камбана.

— Исусе, вали като из ведро; струва ми се, че днеска цял ден не си ял; помогни ми да накладе огън, да сготвим...

Гласът ѝ беше нежен, загрижен, като на майка.

— Ще си отида — каза младият човек и се обърна към вратата.

— Седни да хапнем заедно — произнесе Магдалена повелително. — Гнус ли те е? Боиш се да не се омърсиш, като ядеш с една блудница ли?

Младият човек се наведе към огнището, пред двете предпазни решетки; взе от ъгъла дърва и подпалки, накладе огън.

Усмиваше се Магдалена, умирило ѝ се беше сърцето; наля в едно гърне вода и го постави върху решетките; а от една торбичка, окачена на стената, взе две пълни шепи сушен египетски грах и ги хвърли в него. Коленичи с двата крака пред запаления огън, послуша се; навън небесните водопади се бяха отприщили.

— Исусе — каза тя тихо, — попита ме дали помня, когато бяхме деца и си играехме...

Но младият човек, коленичил и той пред огнището, гледаше огъня и умът му беше далеч. Сякаш беше вече стигнал в манастира в пустинята, сякаш беше вече облякъл снежнобялото расо, разхождаше се в пустошта, а сърцето му, малка щастлива златна рибка, плуваше в спокойните дълбоки Божии води. Навън — крайт на света; а вътре в него — мир, любов, сигурност.

— Исусе — отново се разнесе до него гласът ѝ, — попита ме дали помня, когато бяхме деца и си играехме...

Лицето на Магдалена проблясваше пред пламъците, съвсем червено, като нажежено желязо. Но младият човек, потънал в пустинята, не я чу.

— Исусе — отново произнесе жената, — ти беше на три години, а аз — една година по-голяма от тебе. Три стъпала имаше пред вратата на къщата ми и аз седях на най-високото и те гледах как се мъчиш с часове, как падаш и ставаш, и не можеш да се изкачиш на първото стъпало. А аз не ти подавах ръка да ти помогна; исках да дойдеш и да ме достигнеш, но първо да се измъчиш много... Помниш ли?

Един от демоните, един от седемте ѝ демони, я подбуждаше да говори и да дразни мъжа до нея.

— И чак след цели часове успяваше да се изкачиш на първото стъпало, напъваше се сега да се изкачиш на второто... А след това — на третото, където седях аз, неподвижна, и те чаках. А после...

Младият човек скочи; протегна ръка.

— Мълчи! — извика той. — Не продължавай по-нататък!

Но блестеше и играеше лицето на жената, лижеха пламъците веждите ѝ, устните, брадичката, разголената ѝ шия. Взе шепа дафинови листа, хвърли ги в огъня, въздъхна.

— А после ме хващаше за ръка, хващаше ме за ръка, Исусе, и влизахме вътре и лягахме върху чакъла на двора; долепахме си ходилата, усещахме как топлината на телата ни се слива, как се изкачва от прасците към бедрата, от бедрата към слабините, затваряхме очи...

— Мълчи! — извика отново младият човек и се присегна да ѝ запуши устата, но се сдържа, побоя се да докосне устните ѝ.

Сниши сега глас жената, въздъхна.

— По-голяма наслада не съм изпитвала никога през живота си — прошепна тя.

И след малко добави:

— Тази наслада оттогава търся от мъж на мъж, тази наслада, Исусе, и не я намирам...

Младият човек свря лице между коленете си.

— Адонаи — прошепна той. — Адонаи, помощ!

В топлата тиха стая се чуваше само как огънят поглътваше дърветата и пращеше; и гозбата, която къкреше и ухаеше; а навън мъжките води с бучене се изливаха от небето, а земята разтваряше слабините си и кудкудякаше.

— Исусе, за какво мислиш? — попита Магдалена и сега не смееше да погледне мъжа в очите.

— За Бога — отвърна той задавено, — за Бога, за Адонаи.

И веднага щом изрече това, той се разкая, че бе произнесъл в тази къща светото му име.

Магдалена скочи, закричи напред-назад от огъня до вратата, закипяха мислите й.

„Той е — помисли си тя, — той е големият враг; той се намесва винаги, зъл е, ревнува, не ни оставя да се порадваме...“

Застана пред вратата, послуша се; ревеше небето, беше се извил вихър, нарове на двора щяха да се пречупят от блъскане.

— Дъждът спря — каза тя.

— Ще си отида — произнесе младият човек и стана.

— Наяж се по-напред, да понабереш сили; къде ще вървиш по това време? Тъмно като в рог, вали.

Откачи от стената една кръгла рогозка, простря я на пода, сне гърнето, отвори едно долапче, свряно в стената, извади един сухарен ечемичен кравай и две глинени паници.

— Това е яденето на блудницата — каза тя. — Ако не те е гнус, богобоязливий, яж.

Младият човек беше гладен, протегна бързо ръка; жената се изкиска.

— Така ли ще ядем — изсъска тя, — така ли, без молитва? Няма ли да благодариш на Бога, че изпраща хляба, граха и блудниците?

Приседна му залъкът в гърлото на младия човек.

— Мария — каза той, — защо ме мразиш? Защо ме обиждаш? Ето, споделям тази вечер хляба с теб, помирихме се; станалото станало; прости ми. Затова дойдох.

— Яж и не хленчи; вземи си сам прошката, ако не ти я дават; мъж си.

Присегна се, раздели хляба, засмя се.

— Благословено името — изрече тя — на Онзи, който изпраща хляба, граха и блудниците на този свят; и богобоязливите гости!

Седнали с кръстосани нозе един срещу друг, озарени от светилника, те не продумаха нищо повече; гладни бяха и двамата, много се бяха блъскали днеска и двамата, ядяха да наберат сили.

Навън дъждът започна да стихва; облекчи се небето, насити се земята, чуваха се само радостните ручейчета, които се стичаха по селския калдъръм и бълбукаха.

Наядоха се; в долапчето имаше и по глътка черно вино, изпиха го; имаше и няколко медени фурми, подсладиха си устата. Стояха и двамата известно време загледани мълчаливо в огъня, който започваше да гасне; мислите им се възнасяха и спускаха, танцуваха заедно с последните пламъчета.

Младият човек стана, сложи още дърва в огнището, студено беше; взе отново шепа дафинови листа Магдалена, хвърли ги в огъня, благоухание изпълни стаята. Отиде при вратата, отвори я; беше се вдигнал вятър, облаците се бяха вече разнесли; току-що окъпани, съвсем чисти, две големи звезди блещукаха над двора на Мария.

— Вали ли още? — попита младият човек, застанал отново сред стаята нерешително.

Но Магдалена не отвърна; разгъна една рогозка, извади от сандъка си дебели вълнени одеяла и чаршафи, дарове от любовниците ѝ, постла пред огъня.

— Тук ще спиш — каза тя, — студено е, вятър се е вдигнал, приближава полунощ; къде ще ходиш? Ще измръзнеш; тук ще спиш, край огъня.

Младият човек потръпна.

— Тук ли? — възкликна той.

— Страх ли те е? Не се бой, невинното ми гълъбче, няма да те закача; няма да посегна на девствеността ти, гиздавецо мой, халал да ти е!

Сложи още дърва в огъня, намали фитила на светилничето.

— Спи си безгрижно — каза тя; — утре и двамата имаме много работа; ти ще поемеш отново пътя да дириш спасението си; а пък аз

ще поема по друг път, моя си, да диря и аз спасението си. Всеки с пътя си, никога вече няма да се срещнем; лека нощ!

Изтегна се в леглото си, зарови лице във възглавницата; хапеше цяла нощ завивките и едва се сдържаше да не извика, да не се разплаче и да я чуе мъжа, който спеше край огъня, та да се изплаши и да избяга. Слушаше го цяла нощ как диша спокойно, отморено, като накърмено пеленаче; а тя будуваше и плачеше тихо в себе си, повлечено, нежно, и го люлееше като майка.

И на сутринта, призори, през полусведените си клепачи, го видя, че стана, притегна кожения ремък на кръста си и отвори вратата. Там се спря; и искаше, и не искаше да си тръгне. Извърна се, погледна към леглото, пристъпи колебливо една крачка, приближи се; наведе се; не беше станало още достатъчно светло в стаята, наведе се, сякаш искаше да види жената, да я докосне. Лявата си ръка беше пхнал под ремъка, с дясната стискаше брадичката и устата си.

Изтегната по гръб, неподвижна, със закрыта от косите ѝ гола гръд, тя го гледаше през клепките си и цялото ѝ тяло трепереше.

Устните му помръднаха.

— Мария...

Но щом чу гласа си, той се изплаши; с един скок се озова на прага, прекоси бързо двора, дръпна мандалото на външната врата...

И тогава Мария Магдалена скочи от леглото, отметна настрани завивките и започна да плаче.

[1] Непреводимо игрословие: „аскитарио“, или „аскитирион“, означава „отшелнически дом“, но и „зала, салон за упражнения“. — Бел.прев. ↑

VIII

Отвъд Генисаретското езеро, в пустинята, сврян пред пепелявочервеникави скали, изграден от пепелявочервеникави камъни, се гушеше манастирът. Полунощ; от небето се изливаха, като порой, неударимите води; хиените, вълците, чакалите, по-надалеч двойка лъвове, ревяха разярени от безспирните гръмотевици. Мълниите току прорязваха потъналия в непрогледен мрак манастир, сякаш Богът на Синай го бичуваше. Монасите, проснати по очи в килиите си, се молеха на Адонаи да не потопи отново земята. Нали беше дал дума на патриарха Ной? Не беше ли изпънал от земята до небето дъгата, знака на помирението?

Само в килията на игумена седмораменният светилник гореше, игуменът Йоаким седеше на високия си стол от кипарисово дърво; слаб, изнемощял, с дълга бяла брада, скръстил ръце, затворил очи, той слушаше; слушаше насреща си, прав пред един аналой, младия послушник Йоан, който четеше пророк Даниил.

— Нощно видение падна върху ми; видях четирите ветрове на небесата да се нахвърлят върху Голямото море; и четири големи звяра излязоха от морето, и никой не приличаше на другия. Първият приличаше на лъв и имаше крила на орел; гледах го, докато му изтръгнаха крилата и го изправиха на нозете му, сякаш беше човек, и завряха в гърдите му човешко сърце. И ето, втори звяр излезе, и приличаше на мечка; и някой му извика: „Яж много месо!“. Гледах, и ето, трети звяр, и приличаше на леопард, с четири крила на гърба, сякаш беше птица; имаше четири глави този звяр и му се даде властта...^[1]

Послушникът спря за малко, извърна се неспокойно, погледна игумена. Не го чуваше вече да въздиша, нито да впива, развълнуван, нокти в стола си, не чуваше дори дишането му. Ами ако е умрял? Дни наред отказва да сложи залък в устата си, разсърди се на Господа и иска да умре; иска да умре, заяви го ясно на братята, за да се разтовари душата от тялото му, да не ѝ тежи и да може да се качи на небето, да

отиде при Господа. Имаше да се жалва от него игуменът Йоаким, трябваше да го види, да му говори; ала олово беше тялото, пречеше му да се изкачи, и тогава реши да го изрита, да го зареже долу в пръстта, и да се изкачи той, истинският Йоаким, на небето и да каже на Господа жалбата си. Негов дълг беше. Та не беше ли един от Отците на Израил? Народът има уста, но говор няма; не може да застане пред Бога и да си каже болката; но Йоаким може и трябва.

Вгледа се послушникът; под седемте пламъка, главата на игумена, съсухрена като старо проядено дърво, сбръчкана от слънцето и постите, колко приличаше на онези, избелени от дъждовете, останали от прастари времена глави на зверове, които понякога керваните намираха в пустинята! Какви ли видения беше познала тази глава, колко ли пъти небесата се бяха разтваряли пред нея, колко ли пъти — мрачините на преизподнята! Като стълбата на Яков беше умът му, по която се качваха и слизаха всички терзания и надежди на Израил.

Игуменът отвори очи; видя, че послушникът стои пред него целият преbledнял; под светлината на масленика, русият мъх по бузите му блестеше девствен; очите му, големи, бяха изпълнени с възбуда и печал.

Строгото лице на игумена се смекчи; много обичаше той този красив младеж, беше го отвлякъл от баща му, стария Зеведей, довел го бе тук и го бе отдал на Бога. Нравеха му се покорството и дивостта му, устните му, които мълчаха, и ненаситните му очи, мекотата и пламът му. „Този — мислеше си той — един ден ще говори с Бога, каквото аз не можах, този ще го може, а двете рани, които имам на плещите си, този ще ги превърне в крила; жив не се изкачих на небето, този ще се изкачи.“

Беше дошъл веднъж с родителите си в манастира да отпразнуват Пасха; игуменът беше далечен роднина на стария Зеведей, посрещна ги радушно и ги сложи да ядат на трапезата му; и докато ядяха, нямаше още шестнайсет години тогава, Йоан почувства, както се беше навел, как погледът на игумена падна върху темето му, как разтвори костите и проникна през шевовете на главата в мозъка му като слънце. Изплаши се, вдигна очи, погледите им се срещнаха, над пасхалната трапеза, във въздуха... От него ден младежа вече не го свърташе нито в рибарската лодка, нито в Генисаретското езеро, въздишаше, вехнеше, и

един ден на стария Зеведей му дойде до гуша: „Умът ти не е при рибата — кресна му той, — а при Господа! Хайде тогава в манастира; двама сина имах, Господ пожела да си ги поделим; да си ги поделим тогава, да му стане хатърът!“

Гледаше сега игуменът, че младежът стои пред него, имаше намерение да му се скара, но като го погледна, лицето му се смекчи.

— Защо спря, чедо мое? — попита той. — Остави видението по средата; не бива; пророк е, уважение трябва.

Огненочервен стана младежът, разгъна отново кожения свитък върху аналоя и започна пак с монотонен напевен глас да чете:

— Сетне, в нощното си видение, съзрях четвърти звяр, ужасен, отвратителен, и страшно силен; имаше големи железни зъби, ядеше, натрошаваше, стъпкваше всичко, каквото оставаше; не приличаше на никого от другите зверове и имаше десет рога...

— Спри — извика игуменът, — стига!

Изплаши се младежът, като чу вика, отърколи се свещеният текст върху плочите, вдигна го, опря върху му устни, целуна го, и отиде, и застана в ъгъла, приковал поглед в своя старец; а той беше впил сега нокти в стола си и викаше:

— Всичките тези неща, които предрече, Данииле, станаха; преминаха и четирите звяра връз нас; премина и ни разкъса лъвът с крила на орел; премина и ни изяде мечката, дето се храни с еврейско месо; премина и ни ухапа, Изтока, Запада, Севера и Юга, четириглавият леопард; седи върху нас, не е преминал още, не си е отишъл, подлият звяр с железните зъби, с десетте рога. Всичките позори и ужаси, Господи, които предсказа, че ще ни изпратиш, ни ги изпрати, жив да си! Но предрече и доброто — защо не го изпращаш! Защо се циганиш? Щедро ни дари с беди; дари ни щедро и с милостите си! Къде е Синът човечески, дето ни го обеща? Чети, Йоане!

Младежът пристъпи от ъгъла, където стоеше със свитъка до гърдите си, отиде при аналоя и започна отново да чете; но сега и неговият глас беше станал сърдит, като на стареца.

— Гледах в нощните си видения, и ето, върху облаците небесни дойде един, който приличаше на Сина човечески; пристъпи напред и го отведоха при великия Старец. Дадох му властта, царуването и славата; и всички народи, и народности, и хората от всички езици му

служеха. Властта му е власт вечна, която няма да свърши никога, а царуването му е непоклатимо.

Не можеше да се сдържи повече игуменът; пристъпи от стола си, направи крачка, направи още една, стигна до аналоя, политна да падне, но свари и положи тежко дланите си върху свещения ръкопис, закрепил се.

— Къде е Синът човечески, дето ни го обеща? Каза ли го, или не го каза? Не можеш да го отречеш; тук е написано!

Удряше с яд и ликуване с ръка по пророчеството.

— Тук е написано! Прочети отново, Йоане!

Но послушникът не свари да започне; игуменът бързаше, грабна Писанието, вдигна го високо към светлината и захвана, без да гледа, с тържествуващ глас да чете:

— Дадох му властта, царуването и славата; и всички народи, и народности, и хората от всички езици му служеха. Властта му е власт вечна, която няма да свърши никога; а царуването му е непоклатимо.

Остави свитъка разтворен върху аналоя; погледна през прозореца в мрака.

— Къде е тогава Синът човечески! — гледаше в мрака и викаше. Не е вече твой, наш е, щом си ни го обещал! Къде е да му дадеш властта, царуването и славата, да управлява твоя народ, народът на Израил, целия свят! Схвана ни се вратът да гледаме небето и да чакаме да се разтвори. Кога? Кога? Да, какво ни го натрапваше? Знаем го; един твой миг — хиляди години за човека; да, но ако си справедлив, Господи, мери времето с мярката на човека, а не с твоята мярка; това ще рече справедливост!

Тръгна към прозореца, но коленете му се подкосиха, поспря се и протегна ръце, сякаш искаше да потърси опора във въздуха; младежът се спусна да го задържи, но игуменът се ядоса, направи му знак да не се докосва до него. Напрегна всички сили, стигна до прозореца, опря се; изпъна врат, погледна: мрак, светкавиците бяха вече намалели, но водите все още громоляха върху скалите, които обграждаха като крепостна стена манастира; а египетските смокини, всеки път, когато ги удряше блясъкът на мълния, се гърчеха, сякаш се преобразяваха, превръщаха се в тълпа от сакати, с отрязани, разкатани от проказа ръце, вдигнати към небето.

Игуменът напрегна душа, тяло, послуша се: далече отново се чувоят на зверовете в пустинята; не бяха гладни, страхуваха се; един звяр над тях ревеше, приближаваше се в тъмнината, обгърнат в огън и вихри... И както се послушваше към пустинята, игуменът се стресна; извърна се, погледна; някой невидим влезе в килията му! Разлюляха се седемте пламъка на светилника, за малко да угаснат; а деветте струни на арфата, която беше опряна в ъгъла и си отдъхваше, затрептяха, сякаш някаква невидима ръка ги бе сграбчила, за да ги скъса; игуменът започна да трепери.

— Йоане! — произнесе той тихо и се огледа. — Йоане, ела при мен!

Спусна се младежът от ъгъла си, приближи се към него.

— Заповядай, отче — каза той и опря коляно на пода, за да направи метан.

— Йоане, иди да повикаш калугерите; имам да им кажа нещо, преди да си отида.

— Преди да си отидеш ли, отче? — възкликна младежът и потръпна.

Зад стареца окото му зърна да се размахват две големи черни крила.

— Отивам си — каза игуменът и гласът му изведнъж сякаш идеше отвъд, от другия бряг, — отивам си! Не видя ли как седемте пламъка подскочиха и щяха да се откъснат от фитилите си? Не чу ли как деветте струни на арфата затрептяха до скъсване? Отивам си, Йоане, върви да повикаш калугерите, искам да им говоря.

Сведе младежът глава, излезе. Игуменът остана сам, прав, в средата на килията, под светилника със седемте пламъка; сега вече беше останал съвсем сам с Бога, можеше да му говори свободно, никакъв човек не го чуваше. Вдигна спокойно глава, знаеше, че Бог стои пред него.

— Ида — каза му той, — ида; какво влизаш в килията ми и искаш да угасиш светлината, да строшиш арфата и да ме грабнеш! Ида, не само по твоя, но и по моя воля; ида и държа в ръце плочите, на които са написани жалбите на народа ми; и искам да те видя, да ти говоря. Знам, не чуваш; правиш се, че не чуваш; но ще тропам на вратата ти, докато отвориш; а ако не отвориш — тук няма никой, за да ме чуе, — ще ти говоря свободно; ако не отвориш, ще строша вратата

ти! Лют си, обичаш лютите, само тях наричаш свои синове; досега правехме метани, плачехме, казвахме: да бъде волята ти! Но не издържаме повече, Господи; докога ще чакаме? Лют си, обичаш лютите, ще се разлютим; нека бъде вече и нашата воля!

Говореше игуменът и се ослушваше в околния въздух, да чуе; но сега дъждът беше спрял, гръмотевиците се отдалечаваха, избухваха глухо, нататък, на изток, към пустинята; а над побелялата глава на стареца — седемте пламъка не трепваха.

Игуменът замълча, зачака; почака доста време, да се разлюлеят отново пламъците, да се изплаши отново арфата — нищо! Поклати глава старецът.

— Проклето да е човешкото тяло — промълви той, — намесва се и не оставя душата да види и да чуе Невидимия. Убий ме, Господи, та да мога да застана пред теб, без междинната стена на плътта, да ми говориш и да чуя!

В това време вратата на килията безшумно се беше отворила и влизаха един след друг недоспали, облечени в бяло, като призраци, калугерите; застанаха всички край стените и зачакаха; бяха чули последните думи на игумена и им се бе пресякъл духът. „Говори с Бога, кара се с Бога, ей сега ще падне върху ни гръм!“ — казаха си те и стояха разтреперани.

Игуменът гледаше, но очите му бяха другаде, не виждаха, и послушникът се приближи към него, направи метан.

— Отче — произнесе той тихо, за да не го стресне, — отче, дойдоха.

Игуменът чу гласа на духовния си послушник, извърна се, видя. Тръгна от средата на килията, пристъпи бавно, държеше колкото можеше по-изправено грохналото си тяло, стигна до стола; качи се на ниското столче отпред, застана там. Амулетът със свещените слова се развърза от мишницата му; послушникът свари и отново го върза стегнато; не се оскверни — не се допря до земята, по която стъпваме. Присегна се игуменът, взе, досами стола, игуменската патерица с дръжка от слонова кост; и изведнъж, сякаш придоби сила, вдигна високо глава и изгледа наредените покрай стените калугери.

— Е, калугери — каза той, — имам да ви кажа една дума, сетната си; отворете си ушите; комуто му се спи, да си върви! Трудно е това,

което ще кажа, всичките ви надежди и всичките ви страхове трябва да се събудят, да наострят уши и да отговорят!

— Слушаме, игумене свети — каза най-старият от всички, отец Авакум, и постави ръка върху сърцето си.

— Това е сетната ми дума, калугери; дебелоглави сте, с притчи ще говоря!

— Слушаме, игумене свети — каза отново отец Авакум.

Сведе глава игуменът, сниши глас.

— Първом станаха крилата, а после ангелът! — каза той и млъкна.

Изглежда с присвити очи, един по един, калугерите, поклати глава.

— Какво ме гледате със зяпнала уста, калугери? Вдигна ръка, помръдна устни, някакво възражение ли имаш да кажеш, отче Авакум?

Калугерът постави длан на сърцето си, заговори:

— Каза: „Първом станаха крилата, а после ангелът“; никога не сме виждали това слово в Писанията, игумене свети.

— Къде ти да го видите, отче Авакум! Мътен е още мозъкът ви, уви! Разтваряте пророците, но очите ви не могат да видят нищо друго освен буквите. Но какво могат да кажат буквите? Те са черните решетки на затвора, където душат духа и той вика. Между буквите и редовете, и наоколо, по неизписаната хартия, се движи свободно духът; движа се и аз заедно с него, нося ви голяма вест: първом станаха крилата, а после ангелът, калугери!

Старият Авакум отново отвори уста.

— Угаснал светилник е умът ни, игумене свети; запали го. Запали го, за да разумеем притчата, да видим.

— В началото, отче Авакум, беше копнежът за свобода; свобода не съществуваше; но изведнъж, на дъното на робията, един човек раздвижи окованите си ръце бързо, силно, сякаш бяха крила; а сетне друг, и друг, и друг, а после цял един народ.

— Народът на Израил ли? — издигнаха се радостни гласове, които питаха.

— Народът на Израил, калугери! Този е великият страшен миг, който преживяваме; копнежът за свобода се разгоря, крилата израснаха, дойде освободителят! Дойде освободителят, калугери; защото, от какво, мислите, е направен този ангел на свободата? От великодушието и милостта Божия ли? От любовта му ли? От

справедливостта му ли? Не, направен е от търпението, упоритостта и борбата на човека!

— Непоносимо бреме, голям дълг вменяваш на човека, игумене свети — осмели се да възрази старият Авакум. — Толкова вяра ли му имаш?

Но игуменът отмина възражението, умът му беше прикован в Месията.

— Той е наш син! — извика той. — Затова и Писанията го наричат Син человечески! Поколения и поколения, хиляди мъже и жени на Израил се съединяват, защо мислите? За да се насладят бедрата им ли, за да се обрадва коремът им ли? Не; толкова хиляди пъти любене, докато излезе Месията!

Тропна силно с патерицата си игуменът.

— Опичайте си ума, калугери! Може да дойде посред бял ден; може и посред нощ! Бъдете винаги готови — изкъпани, гладни, будни; тежко ви, ако ви завари немити, заспали и сити!

Притиснаха се калугерите един до друг, не дръзваха да вдигнат очи, да погледнат игумена, чувстваха как, най-отгоре от главата му върху тях се спуска някакъв яростен пламък.

Слезе пътникът за другия свят от стола си, тръгна с крепка крачка, приближи се до изплашените, скупчени отци, протегна патерицата си, докосна ги един по един.

— Опичайте си ума, калугери! — извика той. — Само за миг, ако секне копнежът, отново ще се превърнат във вериги крилата! Будувайте, борете се, дръжете и денем и нощем запален факела — душата си! Размахвайте, укрепвайте крилата. Аз бързам, тръгвам си, отивам да говоря с Господа; тръгвам си, това са сетните ми думи: размахвайте, укрепвайте крилата!

Изведнъж дъхът му секна; игуменската му пастирска тояга се изплъзна от ръцете му; тихо, меко, старецът бавно се свлече на колене, отърколи се безшумно върху плочите. Нададе вик послушникът, спусна се да задържи стареца си; размърдаха се калугерите, наведоха се, положиха го върху плочите, свалиха седмораменния светилник и го поставиха до бледото му, застинало лице. Блестеше брадата му, разтвори се белият хитон, разкри се грубото расо с остриите железни шипове, което обгръщаше, целите в кръв, гърдите и слабините на стареца.

Старият Авакум постави ръка върху сърцето на игумена.

— Умря — каза той.

— Отърва се — обади се един калугер.

— Разделиха се, върнаха се в къщите си двете приятелки: плътта — в пръстта, а душата — при Бога — прошепна друг.

И както си говореха и се канеха да стоплят вода, за да го измият, игуменът отвори очи; калугерите се дръпнаха изплашени и го загледаха; лицето му сияеше, тънките дългопръсти ръце се раздвижиха и очите му се впериха възторжено във въздуха.

Коленичи старият Авакум, постави отново ръка върху сърцето на игумена.

— Бие — прошепна той, — не е умрял.

Извърна се към послушника, който беше паднал в нозете на стареца си и ги целуваше.

— Стани, Йоане, яхни най-бързата камила, тичай в Назарет, доведи стария Симеон, равина; той ще го изцери. Бързо, съмва се!

Съмваше се. Облаците се бяха разнесли, блестеше земята, току-що изкъпана, сита, и гледаше небето с благодарност; два скални сокола се издигнаха в небето и закръжиха над манастира, да се изсушат.

Избърса очите си послушникът, избра от обора най-бързата камила, една младичка, стройна, с бяла звезда на челото; накара я да коленичи, яхна я, нададе трептящ гърлен вик и камилата се изтръгна от земята, изправи се и започна, с големи крачки, да тича към Назарет.

Блестеше утрото върху Генисаретското езеро; искряха водите му под утринната светлина, кални край бреговете от пръстта, довлачена от нощните дъждове, по-навътре — синьо-зелени, още по-навътре — млечнобели. Рибарските лодки бяха прострели мокрите си платна да съхнат; а някои бяха вече излезли на риболов. Розово-бели морски птици се полюляваха блажено върху трептящата вода, по скалите стояха черни корморани, впили кръглите си очи в езерото — може пък случайно в радостта си някоя риба да изскочи и да заиграе в пяната! Край брега Капернаум се пробуждаше подгизнал, изтърсваха се петлите, ревяха магаретата, мучаха нежно телетата, и сред тези различни гласове отмерените разговори на хората придаваха на атмосферата сигурност и сладост.

В един страничен залив десетина рибари, забили яките си крака дълбоко в чакъла, теглеха бавно, умело, саковете и пееха тихо, над главите им стоеше старият Зеведей, господарят, бърбрица и голям хитрец. Преструваше се, че ги обича всички тях като свои деца и го боли за тях, но не им даваше дъх да си поемат; работеха му на надница и не рачеше старият гладник нито за миг да отпуснат ръце.

Хлопки зазвъняха, стадо овце и кози се спускаше към брега, кучета лаеха, някой изсвири; рибарите се извърнаха да видят, но старият Зеведей скочи.

— Филип е бре, момчета, с филипчетата си — каза той ядосано, — а ние да си гледаме работата!

И хвана и той въжетата, ужким да помогне.

От селото непрекъснато излизаха рибари, натоварени с мрежи, отзад жените носеха, като я крепяха на главата си, храната за деня, изпечените от слънцето момчета бяха вече стиснали веслата и отхапваха, през две-три требвания, от сухия си комат хляб. Филип се появи на една скала, изсвири; търсеше приказка, но старият Зеведей се навъси, тури ръце като фуния около устата си, извика:

— Имаме работа, Филипе, да си ми жив и здрав! Хайде, на добър час!

И му обърна гръб.

— Ей там, по-нататък, хвърля мрежите си Йона, да върви да приказва с него; ние тук да си гледаме работата бре, момчета!

И сграбчи отново един възел на въжето и задърпа.

Подхванаха пак тъжната, монотонна и провлечена работна песен рибарите и всички бяха вперили очи в червените кратуни, в шамандурите, които все повече се приближаваха.

Но тъкмо когато вече щяха да изтеглят на брега корема на сака, пълен с риба, проточен ропот се разнесе отвед откъм полето, пискливи викове, като оплакване, старият Зеведей наостри косматите си ушища, послуша се; а рибарите използваха сгодния случай, спряха.

— Какво е това бре, момчета, плач ли е това, жени нещо оплакват — каза Зеведей.

— Някой голедец ще да е умрял, ти да си жив, господарю — отвърна му един възрастен рибар.

Но старият Зеведей се беше вече покачил на една скала, хищните му очи огледаха цялото поле. Различи мъже, жени, които тичаха към

нивите, падаха, ставаха и проточваха жални викове. Селото закипя, жени минаха, като пицяха и си скубеха косите, зад тях вървяха мъже, приведени към земята, безмълвни.

— Какво става бре, момчета? — извика старият Зеведей. — Къде отивате? Защо плачат жените?

Но те отминаваха бързо към харманите и не му отвърщаха.

— Къде отивате? Кой е умрял? — крещеше Зеведей и махаше с ръце. — Кой е умрял?

Един нисък дебелан се спря, запъхтян.

— Житото! — отвърна той.

— Говори човешки, аз съм старият Зеведей, шеги не търпя! Кой е умрял?

— Житото, ечемикът, хлябът! — разнесоха се отвсякъде гласове.

Старият Зеведей остана със зяпнала уста; и изведнъж се плесна по бедрата, разбра.

— Пороят е отнесъл зърното от харманите — промълви той. — Ще има да плаче сиромашията!

Викове сега заляха цялото поле, селото, до последния човек заизлиза, строполяваха се жените по харманите, търкаляха се в калта, мъчеха се да съберат от ямичките и вадичките малкото утаено жито и ечемик. На рибарите им се подсякоха ръцете, нямаха сили да изтеглят мрежите; старият Зеведей се ядоса, като ги видя, че гледат и те към полето, с отпуснати ръце.

— А ние да си гледаме работата, момчета! — извика той, докато слизаше от скалата. — Давай!

Хвана пак въжето, престори се, че го тегли.

— Ние сме рибари, слава богу, не сме орачи. И какво като има потоп? Рибите знаят да плуват, не се дават; две и две правят четири!

Филип заряза стадото си, заскача от скала на скала, търсеше приказка, показва се.

— Нов потоп бре, момчета! — извика той. — Чакайте, за бога, да си поприказваме; крайт на света е дошъл! Я бройте бедите: завчера разпънаха голямата ни надежда, Зилот; вчера Господ отприщи небесните водопади тъкмо когато харманите бяха претъпкани, отиде ни хлябът; наскоро една от овцете ми роди агне с две глави... Крайт на света е това, ви казвам; оставете, за бога, работата, да си поприказваме!

Но старият Зеведей пламна, нахлу кръвта в голямата му глава.

— Я ни остави на мира, ще ти кажа аз, Филипе! — извика той. — Не виждаш ли? Имаме работа; ние сме рибари, а твоя милост чобанин, нека плачат орачите. Хайде, на работа бре, момчета!

— Не ти ли е жал, дядо Зеведей, за селяните, че ще пукнат от глад? — отвърна му овчарят. — Израилити, божем, са и те, наши братя, едно дърво сме всички; а пък орачите са корените; ако те изсъхнат, ще изсъхнем и ние всичките... И това още, дядо Зеведей: ако дойде Месията и ако ние сме пукнали вече всички, кои ще завари, за да ги спаси, я ми кажи?

Пухтеше като мях старият Зеведей, ако му стиснеха носа, щеше да се пукне.

— Хайде, за бога, хайде, при филипчетата си, дотегна ми вече да слушам за месиини; идва един, разпъват го; идва друг, разпъват го и него; ами не си ли чул какво обади Андрей на баща си Йона? Където и да отидеш, вика, където и да се обърнеш, все кръстове, напълниха се пресъхналите кладенци с месиини... Е, стига вече; добре си я караме и без месиини, белята си намерихме. Хайде, донеси ми буца сирене, пък аз ще ти дам риба; дай ми, за да ти дам — ето това е месията!

Засмя се, обърна се към слугите си:

— Хайде, бързо ръчички, юначетата ми, ще запалим сетне огън, ще турим котлето, ще хапнем; цяла копраля се изкачи слънцето.

Но тъкмо разперваше крачищата си Филип, за да отиде при стадото си, и спря; по тясната пътека, която обгръщаше, все покрай брега, цялото езеро, се показва едно магаре, натоварено до капване, а зад него — един мъжага, бос, разгърден, червенобрад. Държеше чаталеста пръчка и ръчкаше животното, бързаше.

— А бре, струва ми се, че това е Юда Искаротски, лошата брада! — обади се овчарят и се поспря. — Тръгна пак да обикаля по селата, да прави мотики и да подковава мулета; хайде да видим какво ще каже и той.

— Да го вземат мътните — измърмори старият Зеведей, — не ми харесва косъмът му; такава брада, чувал съм, е имал и прадыдо му Каин.

— Роден е в Идумейската пустиня, горкият, където още бродят лъвовете, не му връзвай кусур — каза Филип, пхна два пръста в устата си и започна да свири на магаретаря.

— Юда! — извика му той. — Добре си ни дошъл! Мини насам да те видим!

Червенобрадият се изплю, изруга, никак не му бяха приятни нито Филип овчарят, нито Зеведей дармоядът; но нали беше ковач, сиромаш човек, приближи се.

— Какво ни носиш от селата, дето ги обикаляш? Какво става на полето? — попита Филип.

Червенобрадият хвана магарето си за опашката, спря го.

— Всичко върви екстра, всемилостив е Господ, обича си народа, да е жив и здрав! — отвърна, като се засмя сухо той. — В Назарет разпъва пророците, а на полето прави потоп и взема хляба на народа си. Не чувате ли? Ридания се носят, оплакват жените житото като свой син.

— Каквото Господ стори, все е право сторено — възрази му старият Зеведей, ядосан, задето от много приказки му подяждаха кяра. — Каквото и да стори Господ, имам му вяра; Господ ме опазва, когато всички се удавят и само аз се спася; Господ ме опазва и когато всички се спасят и само аз се удавя; имам му вяра, ви казвам; две и две правят четири.

Червенобрадият, като чу тези думи, забрави, че е човек, дето каквото изчука, това ще изпука, и че чака на всички тях, пламна от яд и му изтърси направо:

— Имаш му вяра, дядо Зеведей, защото добре ти нарежда твоите работи Всемогъщият; та нали, божем, твоя милост си имаш пет рибарски лодки да ти работят, имаш и петдесет рибари като твои си роби, храниш ги толкова, колкото да не пукнат от глад и да имат сили да ти работят, а пък ти, чорбаджията, току само тъпчеш сандъците си и коремите си, и килерите си. И затова вдигаш ръце към небето и казваш: „Справедлив е Господ, имам му вяра! Хубав е светът, никога да не се промени!“. Ама я питай и Зилот, дето го разпънаха завчера, защото се бореше да ни освободи; я питай и селяните, дето за една нощ им взе Господ всичкото жито и сега се валят в калта и го събират зърно по зърно и плачат; питай и мен, дето обикалям по селата и виждам, и чувам мъката на Израил! Докога? Докога? Не си ли се питал никога това, дядо Зеведей?

— Да ти кажа правото, нямам вяра на червения косъм; ти си от рода на Каин, дето уби брат си; хайде, добър ти път, приказки с теб не

ща! — отвърна му Зеведей и му обърна гръб.

Червенобрадият фрасна с чаталестата пръчка магарето си, а то поприкликна, подскочи и започна да тича.

— Не бери грижа — измърмори той, — не бери грижа, стари готованино, ще дойде Месията да тури ред.

Свърваше вече зад скалите, извърна се.

— Пак ще си поприказваме, дядо Зеведей! — извика той. — Нали все ще дойде един ден Месията? Ще дойде и тогава ще сложи всеки мошеник на мястото му; имам му и аз вяра. Добра среща, чорбаджи, в деня на Божия съд!

— Да се не видиш макар, червеноруний! — отвърна му Зеведей.

Показал се беше вече коремът на сака, пълен беше с платики и барабулки.

Филип стоеше нерешително между двамата. Прави бяха думите на Юда, юнашки; често му идеше и на него да тупне всичко о земи, да му натрие мутрата на стария гладник, но нямаше смелост; голям собственик беше безбожникът му неден, могъщ и на суша, и по море; всичките пасища, където пасяха овцете и козите му, бяха негови, как да се заяде с него? Трябва да си или щур, или юнак; а Филип не беше нито едното, нито другото; беше дърдорко, дебелак и благоразумен.

И затова мълчеше, докато двамата се разправяха, и стоеше все тъй посрамен и нерешителен. Изтеглили бяха вече мрежите, наведе се и той заедно с рибарите, помагаше им да пълнят кошове, потапяше се и старият Зеведей до кръста във водата, командваше и риби, и хора.

Но тъкмо когато всички предоволни се любуваха на преливащите кошове, от отсрещната скала изведнъж прокънтя дрезгавото гласище на червенобрадия:

— Ей, дядо Зеведей!

Но той се направи на глух; гласът отново загърмя.

— Ей, дядо Зеведей, да прибереш, за твое добро ти го казвам, сина си Яков!

— Яков ли! — извика объркан старият.

Беше си изпатил с по-малкия си син, Йоан, загубил го беше, не искаше да загуби и този; друг син нямаше, а му трябваше за работата му.

— Яков ли? — отново извика той разтревожен. — Какво искаш да кажеш за Яков, проклети червеноруний?

— Видях го на пътя на сладки приказки с разпъвача, сдушва се с него!

— Кой разпъван, трижди прокълнатий?! Не го увъртай!

— Синът на Дърводецеа, дето прави кръстове в Назарет и разпъва пророците... Свърши, горкичкият ми Зеведей, затри се и този; двама сина имаше, единия ти го взе Господ, а другия — Дяволът!

Старият Зеведей остана със зяпнала уста; една летяща риба изскочи от водата, изпляска с перките си над главата на Зеведей, гмурна се отново в езерото и изчезна.

— Лош знак! Лош знак! — промълви старецът крайно изплашен.
— Да не би да си отиде така, като летящата риба и синът ми, да изчезне в дълбоката вода?

Обърна се към Филип.

— Видя ли летящата риба? — попита го той. — Нищо не става на този свят, без да си има свой смисъл. Какъв смисъл, казваш, да има това? Вие, овчарите...

— Ако беше агнешка плешка, щях да ти кажа, дядо Зеведей; но с рибите нямам вземане-даване — отвърна кисело Филип.

Беше ядосан, задето не бе имал смелост да му го рекне и той по мъжки, като Юда.

— Отивам да си видя добичетата — каза той.

Прекара над раменете гегата си, заподскача от скала на скала, настигна Юда.

— Чакай, брате! — извика му той. — Трябваш ми!

— Разкарай се, бълзливек такъв! — отвърна му червенобрадият, без да се извърне. — Върви при овцете си и не се завирай при мъжете; и не ми викай „брате“; не съм ти брат!

— Чакай, ти казвам, искам да ти река нещо; не се сърди!

Юда се спря, изгледа го пренебрежително.

— Защо не си отвори и ти устата да се обадиш? Какво се боиш от него? Още ли ще се боиш? Ами че не си ли още разбрал какво става, кой иде, къде отиваме? Настъпва часът, нещастнико, иде царят на юдеите с всичката си слава и тежко им, и горко на бълзливците!

— Юда — изрече умолително Филип, — натрий ми още мутрата, вдигни чаталестата пръчка, дето държиш, удари ме, та да ми се възвърне достойнството, дотегна ми вече и на мен самия да се страхувам.

Юда се приближи бавно, сграбчи го под мишницата.

— Това сърцето ти ли го казва, Филипе — промълви той, — или си приказваш ей тъй на вятъра?

— Дотегна ми, ти казвам; днеска се погнусих от душата си; карай напред, покажи ми пътя, Юда, готов съм.

Червенобрадият се огледа, сниши глас.

— Филипе, можеш ли да убиеш?

— Човек ли?

— Човек я, ами че какво — овца ли?

— Не съм убивал още, но сигурно ще мога; миналия месец повалих и убих само един бик.

— Човек е по-лесно; ела с нас.

Филип се стресна, разбра.

— И ти ли си от ония... зилотите? — попита той и по лицето му се изписа уплаха.

Много беше чувал за това страшно братство, „Свещените убийци“, както се наричаха те и всяваха ужас сред хората от планината Ермон долу до Мъртвото море, и още по-надолу, чак до Идумейската пустиня. Бродят въоръжени с железни лостове, въжета, ножове, прогласяват: „Не плащайте данъци на неверниците, един само е нашият Господар — Адонаи! Убивайте всеки евреин, който престъпва свещения закон, като се смее, говори и работи с враговете на нашия Бог, римляните; бийте, убивайте, проправете път да мине Месията! Прочистете света, пригответе пътищата, иде!“

Влизат посред бял ден в селата и градовете, издават сами присъда, убиват садукея предател, римлянина кръвопиец. Треперят от тях заможните, жреците, главните жреци ги анатемосват, та нали те вдигат бунтовете и докарват римските войници, и току започва клане и се лее като река еврейска кръв!

— И ти ли си от онези... зилотите? — попита отново тихо Филип.

— Страх ли те е, юначината ми? — каза червенобрадият и се засмя пренебрежително. — Не сме убийци, не се бой; за свобода се борим, за да се избави от робство нашият Бог, да се избави от робство душата ни, Филипе. Вдигни се, дойде часът да покажеш и ти дали си мъж; ела с нас!

Но Филип беше свел глава, съжалил беше вече, че бе отворил такива приказки с Юда; хубави са смелите думи, да седиш с някой твой приятел, да ядеш и да пиеш, и да подхванете големите приказки, и да разправяш: „Ще направя това, ще направя онова, ще им покажа аз!“ — ама варда! — не отивай по-нататък; ще си намериш белята.

Юда сега се беше надвесил връз него и му говореше; колко променен беше гласът му и колко нежно тежкото му ръчище докосваше и милваше рамото му.

— Какво е животът на човека, Филипе? — казваше му той. — Какво струва? Нищо не струва, щом не е свободен; за свобода се борим, ти казвам; ела с нас.

Филип мълчеше; да можеше да се измъкне! Но Юда го държеше за рамото.

— Ела с нас, мъж си, реши се. Имаш ли нож?

— Имам.

— Имай го винаги в пазвата си, може всеки миг да ти дотрябва; тежки дни преживяваме, брате мой, не чуваш ли леки стъпки, които се приближават? Това е Месията, не трябва да завари пътя затворен; повече и от хляба помага ножът; на, виж мен!

Разтвори дрехата си; направо на голо в тъмната му пазва проблясваше двуостър къс бедуински нож.

— Онзи серсемин Яков, синът на Зеведей, е виновен, задето не го забих днеска в сърцето на един предател; вчера, преди да тръгна от Назарет, го осъдихме, братята, на смърт...

— Кого?

— ... И се падна на мен жребият да го убия.

— Кого? — попита отново Филип, вече ядосан.

— Моя си работа — отвърна неочаквано червенобрадият. — Не се бъркай в работите ни.

— Нямах ли ми доверие?

Юда се огледа, наведе се, сграбчи сега Филип за мишницата.

— Слушай добре какво ще ти кажа, Филипе, и да не изтървеш нито думичка от устата си, защото е свършено с теб! Сега отивам в манастира, в пустинята, повикаха ме калугерите да оправа сечивата им; след няколко дни, три-четири, отново ще мина през свърталищата ти; премисли хубаво думите, които си казахме, да не се изтървеш и

разкриеш на някого тайната ни, вземи решение сам. И ако си мъж, и вземеш решението, което е редно, ще ти открия кого ще ударим.

— Кого? Познавам ли го?

— Не бързай, не си още брат.

Протегна ръчището си.

— Остани със здраве, Филипе — каза той, — незначителен човечец беше досега, живееш ли, не живееш ли, земята и хабер си е нямала; така бях и аз, незначителен човечец, до деня, когато влязох в братството. Не съм вече Юда червенобрадият, ковачът, дето работи като животно и има само една цел — как да нахрани тези крачища и корема, и грозноватата си куфалница; работя за една велика цел, чу ли? За една велика цел; а който работи, дори най-нищожният човек, за една велика цел, става велик. Разбра ли? Нищо повече не ти казвам; остани със здраве!

И като изрече това, Юда сръга магарето и потегли припряно към пустинята.

Филип остана съвсем сам; опря брада на гегата си и се загледа подир Юда, докато той свърна зад скалите и се изгуби.

„Море, добре ги приказва този червенобрадият — помисли си той, — хубави и свети неща; големи думи, ще речеш, но какво от това? Докато сме само на думи, всичко върви екстра; ама ако преминем на дела? Опичай си ума, клети Филипе, помисли и за овчиците си; тази работа трябва да се обмисли; чакай да видим какво ще стане по-нататък.“

Прекара гегата над раменете си, дочул беше звънците на козите и овцете си и пое към тях, като засвири с уста.

В това време слугите бяха наклали огън и турили котлето; водата вреше, хвърлиха в нея старчуги, миди и морски таралежи, и един зеленовлас камък, та да мирише на море гозбата, след малко щяха да хвърлят и платиките, и барабулките; къде можеха да им стигнат старчугите и мидите! Наклякали всички околоръст, изгладнели и нетърпеливи, рибарите тихо разговаряха. Старият рибар се наведе към съседа си и му пошушна:

— Хубаво му натри мутрата ковачът; търпение, ще дойде ден бедните да отидат на върха, а богатите — на дъното; това ще рече

справедливост.

— Мислиш ли, че ще стане това, друже? — отвърна другият, съсипан още от малко дете от гладуване. — Мислиш ли, че това ще стане някога на този свят?

— Има ли Бог? — отговори старецът. — Има; справедлив ли е? Може ли Бог да не е справедлив? Справедлив е; е, значи, ще стане! Търпение трябва само, чедо мое, търпение.

— Ей, какво си шушнете там? — обади се старият Зеведей, който подочу нещо и се усъмни. — Гледайте си работата, оставете Господа, знае си той какво прави. Виж ги ти!

Всички изведнъж млъкнаха; а старецът стана, взе дървената лъжица и разбърка гозбата.

[1] Преводът следва текста, даден от Казандзакис, за да се спази духът на книгата, изграден изцяло от особеностите на неговото слово. — Бел.прев. ↑

IX

В същото време, когато слугите на стария Зеведей вдигаха мрежите и утрото се спускаше девствено, сякаш току-що излязло от Божиите ръце, над езерото синът на Мария вървеше заедно с Яков, големият син на Зеведей; бяха оставили зад себе си Магдала, от време на време се поспираха да утешат жените, които ридяха за житото си, и отново поемаха, като разговаряха. Яков също бе замръкнал в Магдала, сварила го бе бурята; отиде и отседна у един свой приятел; и още преди да се пукне зората, стана и си тръгна.

В синята дрезгавина шляпаше в калта, крачеше и бързаше да стигне до Генисаретското езеро; бяха почнали вече да се уталожват вътре в него, да стихват, огорченията от всичко, което беше видял в Назарет, и разпнатият Зилот се беше превърнал в далечен спомен; рибарските лодки и слугите, и всекидневните грижи бяха отново завладели ума му. Прекрачваше ямите, които дъждът беше изровил, смееше се небето над него, оцеждаха се дърветата, полузасмени, полуразплакани, пробуждаха се птиците, Божя благодат; но когато се съмна съвсем, Яков видя харманите, опустошени от пороя, а по пътя течеше заедно с водата, цялата жътва от жито и ечемик. Първите селяни, заедно с жените си, се бяха вече стекли по нивите и воплите бяха започнали... И изведнъж, в един опустошен харман, той видя, приведен заедно с две бабички, сина на Мария.

Стисна тоягата си, изруга; изскочиха отново в главата му кръстът, разпнатият, Назарет; а сега, на, разпъвачът оплаква заедно с жените житото! Груба, сурова душа беше Яков, беше взел всички отлики на баща си, рязък в приказките, алчен, безжалостен; не приличаше на майка си Саломия, святата жена; нито на брат си Йоан, обичливия; стисна тоягата си и се запъти ядосан към хармана.

В този миг синът на Мария тъкмо се изправяше, за да излезе отново на пътя; стичаха се още сълзите по бузите му; двете старици го държаха за ръцете, целуваха го и не го пускаха да си върви. Кой друг би намерил, като този непознат пътник, блага дума да ги утеши?

— Не плачете, добри жени, не плачете — казваше им той, — ще се върна...

И изтегляше полака ръцете си от старческите длани.

Секна ядът на Яков; спря се изненадан; блестяха очите на разпъвача, пълни със сълзи, и ту поглеждаха нагоре порозовялото радостно небе, ту надолу — земята и хората, които, приведени, чоплеха калищата и ридаеха.

— Това ли е разпъвачът? Този ли? Сияе лицето му като на пророк Илия — прошепна Яков и се отдръпна развълнуван.

Синът на Мария беше вече прекрачил предела на хармана, видя Яков; позна го, постави длан на гърдите си, поздрави.

— Къде отиваш, сине на Мария? — каза синът на Зеведей, като смекчи гласа си.

И преди да чуе отговора, добави:

— Да вървим заедно, дълг е пътят, другар трябва за него.

„Дълг е пътят и не трябва другар за него“ — каза си синът на Мария, но не изрази мисълта си.

— Да вървим — рече той и поеха и двамата по равния път към Капернаум.

Известно време не продумаха нищо; от всеки харман се носеха женски вопли, старците, опрени на тоягите си, гледаха житото, което водата отнасяше, мъжете, с помръкнало лице, стояха неподвижни сред ожънатата си, опустошена нива, едни мълчаха, други ругаеха. Синът на Мария въздъхна.

— Ах, ако някой човек имаше сили — прошепна той, — ако имаше сили да умре от глад, за да не умре от глад народът!

Яков го погледна подигравателно с крайчеца на окото.

— Ако можеше да се превърнеш в жито, да те изяде народът, та да не умре, ще го сториш ли?

— Кой няма да го стори? — отвърна синът на Мария.

Ястребовите очи на Яков и дебелиите му провикнали устни трепнаха.

— Аз — отвърна той.

Синът на Мария мълчеше; Яков се засегна.

— Защо да се погубя? — изръмжа той. — Бог изпраща пороя, какво съм крив аз?

Погледна сърдито небето.

— Защо го стори Господ? Какво му е крив народът? Не разбирам; ти разбираш ли, сине на Мария?

— Не питай, брате, грехота е; и аз до онзи ден питах; сега разбрах; това е змията, дето е подмамила първите хора, та Бог ни е прогонил от рая.

— Кое това?

— Питането.

— Не разбирам — каза синът на Зеведей и ускори крачка.

Компанията на разпъвача не му беше вече приятна; думите му го потиснаха; а мълчанието му беше още по-непоносимо. Бяха стигнали сега на едно възвишение сред полето, в далечината заблещукаха водите на Генисаретското езеро; лодките бяха вече навлезли навътре, ловяха риба; слънцето се издигаше от пустинята, съвсем червено; на брега се белееше богато главно село.

Яков зърна лодките си, главата му се изпълни с риба, обърна се към досадния си спътник.

— Къде отиваш, сине на Мария? — попита той. — Ето го Капернаум.

Синът на Мария сведе глава, не отвърна; срам го беше да каже, че отива в манастира, та да стане светец.

Тръсна Яков глава, изгледа го; и неочаквано лоша мисъл му мина през ума.

— Не искаш да кажеш, а? — изръмжа той. — Пазиш го в тайна, така ли?

Хвана го за брадичката, повдигна главата му.

— Погледни ме в очите, казвай, кой те праща?

Но синът на Мария въздъхна.

— Не знам — промълви той, — не знам; може Бог, но може и...

Замълча; езикът му залепна за гърлото от страх; наистина, ами ако го пращаше Сатаната?

Яков избухна в сух, изпълнен с пренебрежение смях; сега го стискаше здраво за мишницата и го разтърсваше.

— Центурионът ли? — изръмжа той тихо. — Центурионът, приятелят ти, той ли те праща?

Да, сигурно той го изпращаше като шпионин; нови зилоти се бяха появили в планините и в пустинята, слизаха в селата, събираха тайно народа и му говореха за отмъщение и за свобода; и онзи

кръвопиец, центурионът на Назарет, беше пуснал във всички села продажни евреи да шпионират. Такъв, навярно, е и този, разпъвачът.

Смръщи вежди Яков, сниши глас, блъсна го и го запрати настрани.

— Слушай какво ще ти кажа, сине на Дърводецеца, тук се разделят пътищата ни. Не знаеш, твоя милост, къде отиваш, но аз знам; хайде, пак ще си поговорим. Къде ще ми избягаш? Ще те следя, нещастнико, и тежко ти и горко! Само това ще ти кажа, и ми помни думата: от пътя, по който си поел, жив няма да излезеш!

И като каза това, без да му подаде ръка, Яков се спусна тичешком по надолнището.

Бяха вече свалили бакърения котел от огъня, седнаха в кръг рибарите, присегна се първи с дървената лъжица Зеведей, избра най-голямата риба и започна да яде. Най-старият от групата протегна ръка да го спре.

— Господарю — каза той, — забравихме да кажем молитвата.

Старият Зеведей, с натъпкана уста, вдигна дървената лъжица и захвана, дъвчейки, да благодари на Бога на Израил, задето е изпратил рибите, житото, виното и олиото, за да се хранят поколенията на евреите, да издържат, докато дойде денят Господен — да се разпръснат враговете, да паднат всички народи в краката на Израил, да се покорят. „Затова ядем, Господи, затова се женим и добиваме деца, затова живеем — за твой хатър!“

И като каза това, напъна се и глътна рибата.

И тъкмо когато господари и слуги се радваха на труда си и ядяха, вперили очи в езерото, майката, която ги хранеше, ето ти го пристига, целият изкалян, запъхтян, Яков. Посъбраха се рибарите, за да му сторят място, а старият Зеведей му извика, в настроение:

— Добре дошъл, първородний! Късметлия си, сядай да ядеш; какви са новините?

Синът не отговори; седна с кръстосани крака до баща си, но не протегна ръка към димящия благоуханен котел.

Старият Зеведей се извърна плахо и го изглежда; добре познаваше той този си син, особняка, грубиянина, и се боеше от него.

— Не си ли гладен? — попита го той. — Каква е тази мутра? С кого се скара пак?

— С Бога, с дяволите, с хората! — отвърна той ядосано. — Не съм гладен.

„Уф! — каза си старият Зеведей. — Дойде пак да ни развали рибената чорба...“ — но се помъчи да изглежда в настроение, да отклони разговора на другаде; потупа ласкаво сина си по коляното.

— Ей, шмекер неден — каза той, като му намигна, — с кого разговаряше по пътя?

Яков подскочи.

— И шпиони ли си имаме вече? Кой ти каза? С никого!

Стана, отиде до езерото, нагази до колене, изми се; върна се при групата; гледаше ги как ядат и се смеят доволни, не издържа.

— Ядете и пиете, ваша милост, а други ги разпъват в Назарет заради вас!

Изрече това и потегли към селото, като мърмореше, не можеше да ги гледа повече.

Старият Зеведей го гледаше как се отдалечава, поклати едрата си глава.

— Намерих си белята със синовете си — каза той. — Единият ми излезе много мекушав, много богобоязлив; а пък другият — много опак човек, където и да отиде, където и да се свърне, все кавга захваща; намерих си белята. Никой от тях не излезе свестен човек — малко мекушав, малко опърничав, кога добър, кога куче, дето хапе, полудявол, полуангел, човек, с една дума!

Въздъхна, грабна една платика, да вървят на майната си грижите!

— Да са живи и здрави платиките — каза той, — и езерото, дето прави платиките, и Господ, дето прави езерата.

— Ами какво да каже тогава старият Йона, господарю? — обади се най-възрастният от групата. — Седи, горкият, всяка вечер на една скала и гледа към Йерусалим и оплаква сина си Андрей. Смахнат излезе и той; срещнал, вика, един пророк и обикаля с него, яде скакалци и мед,хваща хората и ги потапя в Йордан-река, да им измиел, вика, греховете!

— Сдобий се, вика, със синове, та да прокопсаш! — каза Зеведей. — Я ми подайте бре, момчета, бъклицата, има още вино; притесних се!

Стъпки, бавни, тежки, се разнесоха по чакъла; сякаш се приближаваше някакво едро животно, тежкоподвижно и разярено. Извърна се старият Зеvedей, понадигна се.

— Добре дошъл, Йона, добри човече! — извика той, като обърса наквазената си с вино брада. — Разправям се със синовете си и с платиките; ела да се поразправиш и ти с платиките и да ни кажеш какви са новините от светия Андрей, сина ти!

Появи се един стар рибар, нисък, пълен, бос, изпечен от слънцето, с огромна глава, цялата в бели къдрави косми; по кожата му се бяха образували люспи като на риба, очите му бяха мътни и остарели; наведе се, изгледа всички един по един; търсеше някого.

— Кого търсиш, дядо Йона? — попита Зеvedей. — Мързи ли те да отговориш?

Гледаше краката му, брадата му, косите му, сплетени с рибени кости и водорасли; а плътните му напукани устни се отваряха и затваряха като на риба и не казваха нищо. Рече старият Зеvedей да се засмее, но изведнъж го обхвана страх; едно налудничаво съмнение му мина през ума; протегна изплашен и двете си ръце, сякаш искаше да попречи на стария Йона да се приближи към него.

— Ехей, да не би да си пророк Йона? — извика той и скочи прав. — Толкова време си сред нас и криеш от нас, а? Заклевам те в името на Адонаи, говори! Веднъж чух светия игумен на манастира да говори за акулата, дето глътнала пророк Йона, а после го повърнала и изскочил от корема на рибата, човек както преди. Да, кълна се във вярата си, ей такъв като теб ни го описа игуменът: по косите му, вика, и по гърдите му се били заплели водорасли, а брадата му била пълна с новородени рачета. Бас държа, пък прощавай, дядо Йона, ама ако се поровя в брадата ти, ще намеря рачета!

Прихнаха да се смеят рибарите, но очите на стария Зеvedей гледаха отколешния му приятел със страх.

— Говори, човече Божи — току повтаряше той, — да не би да си пророк Йона?

Старият Йона поклати глава, не си спомняше да го е глътала някоя риба, ама пък може, вече толкова години се бори с рибите, откъде да помни?

— Той е, той е! — прошепна старият Зеvedей и очите му заиграха на всички страни, сякаш искаше да избяга.

Знаеше си той, особняци хора бяха пророците, не бива да им имаш вяра; току изчезват в огъня, в морето, във въздуха, и после, неочаквано, ето ти ги пред теб! Ами че Илия не се ли изкачи на небето, яхнал огън? И пак си е жив и здрав и досега; на който и планински връх да се качиш, ето ти го пред теб; същото и Енох — безсмъртен и той! На сега и пророк Йона ни се прави на прост, ужким, че е рибар и баща на Петър и Андрей. Я да го подхвана с добро, дръпнати хора са тези пророци, опърничави, можеш да си намериш белята.

Смекчи гласа си:

— Дядо Йона — каза той, — мили съседе, търсиш ли някого, Яков ли? Върна се от Назарет, но бил уморен, казва, отиде в селото; а пък ако питаш за сина си Петър, добре е, казва, добре е, не се притеснявай, скоро ще си дойде. Много, вика, здраве... Чуваш ли ме, дядо Йона? Дай ми знак.

Говореше му ласкаво, галеше го по дебелокожите му рамене; никой не знае, всичко става, може това тук рибище да е пророк Йона; да си опичаме ума тогава!

Старият Йона се наведе, взе една малка бодливка от котлето, лапна я наведнъж и почна да я дъвче с бодлите заедно.

— Тръгвам си — измърмори той и обърна гръб.

Заскърца отново чакълът; една чайка мина бръснещо над главата на Йона, задържа се за миг на място, запърха, сякаш бе зърнала в косата на стария рибар някое раче; но нададе дрезгав крясък, сякаш се изплаши, и си отиде.

— Опичайте си ума бре, момчета! — възкликна старият Зеведей. — Той е, главата си залагам, пророк Йона; нека двама от вас отидат да му помогнат, понеже Петър го няма, да не си намерим белята.

Двама мъжаги станаха, полуухилени, полууплашени.

— Загубената надница за твоя сметка, дядо Зеведей — казаха те, — да вървим; същински зверове са пророците, ей тъй, без никакъв повод, отварят уста, и кокалче дори не остава от теб! Останете със здраве!

Старият Зеведей се протегна доволен; добре я нагласи с пророка, извърна се към другите слуги:

— Хайде, момчета, бързо ръчички! Турете рибата в кошовите, тръгнете да обиколите селата; опичайте си ума! Големи хитреци са селяните, не са като нас, Божиите хорица, рибарите; давайте колкото се

може по-малко риба, вземайте колкото се може повече жито, дори и да е ланшно, олио, вино, пилета, зайци... Разбрахте ли? Две и две правят четири.

Скочиха слугите, започнаха да пълнят кошовите.

В далечината, отвъд скалите, се появи ездач на препускаща камила; старият Зеведей постави длан над очите си, взря се.

— Бре, момчета, я погледнете и вие, да не би да е синът ми Йоан? — извика той.

Сега ездачът минаваше през ситния пясък, приближаваше се.

— Той е! Той е! — развикаха се рибарите. — Добре ти е дошъл, господарю!

Сега ездачът минаваше пред тях, махна с ръка, поздрави.

— Йоане! — извика старият му баща. — Какво си се разбързал? Къде отиваш? Чакай малко, да те видим!

— Игуменът умира, бързам!

— Какво му има?

— Не иска да яде; иска да умре.

— Защо? Защо?

Но думите на ездача се изгубиха във въздуха.

Старият Зеведей се покашля, замисли се за миг, поклати едрата си глава.

— Господ да ни пази от светостта! — каза той.

Гледаше синът на Мария как Яков се спускаше със сърдити крачки надолу към Капернаум, сетне се тръшна на земята, кръстоса крака, а сърцето му беше изпълнено с жалба. Той, който толкова копнееше да обича и да го обичат, защо пораждаше в сърцето на хората толкова враждебност? Сам си е виновен; нито Бог, нито хората, той! Защо се държи толкова малодушно, защо поема по един път и няма смелост да стигне до края? Неспособник, клетник, страхливец! Защо не смее да се ожени за Магдалена, да я избави от позора и от смъртта? А когато Бог го сграбчваше в ноктите си и му заповядваше: „Стани!“, защо се вкопчваше о земята и не искаше да стане? И сега, защо го обхвана страх и отиваше да се свре в пустинята? Мислеше, че няма да го намери и там ли Бог?

Наближаваше слънцето да застане над главата му, воплите за житото бяха стихнали, примирили се бяха вече измъчените хора с бедата, спомниха си, че воплите не носеха никога избавление, млъкнаха. От хиляди години биват онеправдани, гладуват, нахвърлят се върху тях видимите и невидимите сили; и все пак успяват да я карат някак си; научиха се на търпение.

Едно зелено гущерче изскочи от нисък бодлив храст да се попече на слънце; видя мъжа, страшен звяр, възправил се над него, изплаши се и сърцето му затуптя силно под шията му; но доби смелост, прилепи плътно тялото си върху топлия камък, извърна кръглите си, съвсем черни очи и загледа доверчиво сина на Мария, сякаш го приветстваше с „добре дошъл!“, сякаш му казваше: „Видях, че си сам, дойдох да ти бъда дружина“. Зарадва се синът на Мария и затаи дъх, за да не го изплаши. И както го гледаше и чувстваше, че сърцето му бие като неговото, две пеперуди запърхаха помежду им, хвърчаха ту към него, ту към гущерчето и не си отиваха; черни, мъхести и двете, с червени пръски; летяха радостно, играеха си сред слънчевата светлина, и накрая взеха, че кацнаха върху кървавата гъжва на мъжа, с хоботчето си връз червените петна, сякаш искаха да изсмучат кръвта. Почувства той ласката им отгоре на главата си, спомни си за ноктите Божии, същата вест му носеха, така му се стори, и крилцата на пеперудата, и ноктите Божии; ах, да можеше, помисли си той, Бог винаги да се спуска при хората, не като орел с хищни нокти, не като гръм, а като пеперуда.

И както си седеше и размесваше пеперуди и Бог в мислите си, почувства гъдел по ходилата си, сведе поглед и видя, че под извивката на стъпалата му се нижеха, забързани, усърдни, едри русо-черни мравки, които мъкнеха, две-три наедно, по едно житно зърно с широките си челюсти. Бяха ги задигнали от полето, от устата на хората, и ги носеха в мравуняка си, като славославяха Бога, Великата Мравка, която се грижи за избрания си народ, мравките, и изпраща пороите в полето, тъкмо когато трябва — когато житото е струпано по харманите.

Синът на Мария въздъхна; Божии създания са и те, помисли си той, Божии създания са и хората, и гущерите, и щурците, които чувам в маслиновата гора, и чакалите, дето вият през нощта, и пороите, и гладът...

Чу, че някой диша задъхано зад него; изплаши се, толкова време го беше забравил, но то не го забравяше; усети, че сега и то седи кръстат зад него и диша.

— Божие създание е и Проклятието — прошепна той.

Почувства, че отвред го обгръща диханието Божие; облъхваше го ту топло и доброжелателно, ту сурово, безмилостно. Гущер, пеперуди, мравки. Проклятие — всичко е Бог.

По пътя се чуха звънци и викове; извърна се; минаваше дълъг керван от камили, натоварени със скъпи стоки, а едно смирено магаренце го водеше отпред; навярно идеха от пустинята, тръгнали бяха сигурно чак от Ниневия и Вавилон, от тлъстата речна земя на патриарха Авраам, и носеха копринени платове, подправки и слонова кост, а може и роби, и робини, и отиваха към Голямото море с пъстроцветните кораби...

Точеха се и край нямаха; какви богатства има на този свят, помисли си синът на Мария, какви чудеса! А на опашката на кервана, със зелени чалми, с бели джелебии, чернобради, със златни обеци, сега минаваха, като се клатушкаха в ритъма на разлюления ход на камилите, богатите търговци. Синът на Мария потръпна.

„Ще спрат в Магдала — мина му изведнъж през ума, — ще спрат в Магдала, отворена е вратата на Магдалена, отворена е ден и нощ, и ще влязат. Да я спася! Да можех да я спася! Теб, не племето на Израил, него не мога; теб, Магдалена! Не съм пророк аз, ако отворя уста, не знам какво да кажа; не потърка Бог с горящ въглен моите устни, не запрати в недрата ми своя гръм, та да изгоря, да изскоча побеснял по улиците и да закрещя! Думите да не са мои, а негови, и никак да не ме е еня; аз ще отворям уста, а той ще говори. Не съм пророк, аз съм човек, прост и боязлив, не мога да те измъкна от леглото на срама, и затова отивам в пустинята, в манастира, да се моля за теб. Всесилна е молитвата; разправят, че през битките, докато Мойсей държал ръцете си вдигнати към небето, синовете на Израил побеждавали; щом се уморявал и ги смъквал, побеждавали ги; ден и нощ ще държа вдигнати ръцете си към небето за теб, Магдалена!“

И като си каза това, погледна слънцето да види кога ще се наклони нахъм залез, та да тръгне по тъмно, да мине през Капернаум, без да го види някой, да заобиколи езерото и да навлезе в пустинята. Усили се копнежът му да стигне час по-скоро; отново въздъхна.

— Ах, да можех да ходя по водата и да прекося езерото! — прошепна той.

Гущерчето беше все тъй прилепено върху топлия камък и се грееше на слънце, пеперудите бяха литнали нависоко и се бяха изгубили в светлината, мравките все тъй мъкнеха, трупаха зърното в хамбарите си, пак се връщаха бързо на полето, и отново идеха натоварени; слънцето се канеше да залезе. Удължиха се сенките, минувачите станаха по-редки, привечерта падаше върху дърветата и пръстта и ги позлатяваше; и водите на езерото се бяха изпълнили със смут; при всяко мигване на окото променяха цвета си — обагряха се, ставаха светлотеменужни, потъмняваха; една голяма звезда увисна на небето, на запад.

„Сега ще дойде нощта, сега ще дойде черната Божия дъщеря, с керваните си от звезди...“ — помисли си синът на Мария, и преди да се изпълни небето, главата му се изпълни със звезди.

Канеше се вече да стане, да поеме отново на път, когато чу зад себе си рог и един пътник го повика по име. Извърна се; в дрезгавата светлина на привечерта различи някакъв човек, нарамил голям вързоп; правеше му знак и се изкачваше. „Кой ли ще да е?“ — помисли си синът на Мария и се мъчеше да разпознае чертите на пътника под вързоп; беше виждал някъде тази бледа мутра, и рядката брадичка, и тънките криви крака, и изведнъж нададе вик:

— Ти ли си, Тома? Пак ли захвана да обикаляш по селата?

Кривогледият хитър праматарин сега стоеше запъхтян пред него; положи долу вързоп си, избърса изпотеното си остро чело, и кривогледите му очички заиграха лукаво, и човек не можеше да разбере — радваха ли се, или се присмиваха.

Синът на Мария го обичаше, виждаше го често, идваше в работилницата му, пъхнал рога на кръста си, връщаше се от селата, поставяше вързоп на пейката и започваше да разправя за всичко, което беше видял при обиколките си, подиграваше се, смееше се, задяваше се; нямаше вяра нито на Бога на Израил, нито на другите богове; всички ни се подиграват, казваше той, за да им колим козлета и да им кадим тамян, и да си дерем гърлото да възхваляваме прелестите им... А синът на Мария го слушаше, отпускате се малко свитото му сърце, любуваше се на този дяволит ум, който, при цялата си

сиромашия, при цялата робия и злочестина на племето му, намираще сили, със смеха, с присмеха, да побеждава робията и сиромашията.

Ала и Тома праматаринът обичаше сина на Мария, благодушна овчица му се струваше той, болнава, която блее и търси Бога, за да търчи подире му.

— Ти си овца — казваше му той често и прихваше да се смее, — овца си, сине на Мария, но вътре в себе си имаш един вълк; и този вълк ще те изяде!

И измъкваше от пазвата си кога шепа фурми, кога някой нар или някоя ябълка, обрана от градините, и го черпеше.

— Добре, че те срещнах — каза той, след като си пое дъх. — Господ те обича; закъде си тръгнал, я ми кажи?

— За манастира — отвърна синът на Мария и посочи с ръка нататък, към езерото.

— Добре, че те срещнах тогава; връщай се обратно!

— Защо? Бог...

Но Тома се ядоса.

— Много ти се моля, не започвай пак с Бога; не можеш да му хванеш края на него; вървиш през целия си живот, вървиш през цялата си смърт, за да го стигнеш, но край няма негова милост! Остави го тогава, не го забърквай в нашите си работи; тук имаме вземане-даване с хората, с тези мошеници, с тези хитреци, слушай: опичай си ума с Юда, червенобрадия! Преди да тръгна от Назарет, го видях да си шушука с майката на разпнатия, а после с Варава и още други двама-трима главорези зилотовци, дочух името ти, опичай си ума, сине на Мария, не отивай в манастира!

Но синът на Мария сведе глава.

— Всички живини — каза той — сме в Божията ръка; когато Той поиска — спасява; когато поиска — убива; как можем да се противопоставим ние на това? Ще отида и Бог да ми помага!

— Ще отидеш ли? — извика Тома ядосан. — Ами че Юда се намира, ей сега, когато си говорим, в манастира и е скрил в пазвата си нож; ти имаш ли нож?

Синът на Мария потръпна.

— Не — каза той, — какво да го правя?

Тома се засмя.

— Овца... овца... овца... — измърмори той.

Вдигна вързопата си от земята.

— Остани със здраве — каза той, — прави каквото щеш; аз ти казвам: бягай! Ти ми казваш: отивам! Хайде, върви тогава, а сетне се бий по главата!

Разногледите му очички заиграха и той отново пое по надолнището, като си подсвиркуваше.

Вечерта се беше спуснала съвсем; потъмня земята, потъна езерото, запалиха се първите светилници в Капернаум. Дневните птици бяха сврели глава под крилата си, за да спят, нощните птици се събуждаха, излизаха на лов.

„Добър и свят е този час — помисли си синът на Мария, — никой няма да ме види, да тръгвам!“

Сети се за думите на Тома.

— Ще стане каквото Бог пожелае — прошепна той. — Ако Той ме подтикна да отида да намеря убиеца си, тогава да отида бързо; да ме убият, това мога да го сторя и ще го сторя.

Извърна се назад.

— Да вървим — каза той на невидимата си спътница и пое към езерото.

Приятна беше нощта, топла, влажна, лек южняк духаше, миришеше Капернаум на риба и жасмин. Старият Зеведей седеше на двора си, под големия бадем, с жена си Саломия; беше се наял, приказваха си. Синът му Яков вътре се въртеше в постелята си; разпнатият Зилот, синът на Дърводелеца, предателят, новата неправда, която Бог беше сторил на хората, да им вземе житото, всички тези неща се оплитаха в ума му, разпалваха сърцето му; не го оставяха да спи. А и приказките на стария му баща също го дразнеха. Скочи прав, беше пламнал, излезе на двора, прекрачи прага.

— Къде отиваш? — попита го разтревожена майка му.

— На езерото, да ме лъхне вятърът — изръмжа той и изчезна в тъмнината.

Старият Зеведей поклати глава, въздъхна.

— Пропадна светът, жено — каза той, — не се побират днеска младите в кожата си; нито лястовици, нито риби; лястовичориби. Не ги свърта в морето, изскачат във въздуха; но не издържат във въздуха, цопват отново в морето; и хоп! — пак отначало! Объркали са се; на, заповядай, виж сина ни, галеника си, Йоан! Манастир, ти вика,

молитви, пости, Господ! Много тясна му се вижда лодката, не го побира; и ето ти сега и този, Яков, дето го мислех за разумен, помни ми думата, нататък запрашва и той; видя ли го тази вечер как пламваше и кипеше, и не го свърташе вкъщи? И никак не ме е еня мен за това, ама кой ще командва рибарските ми лодки и ратаите? Целият ми труд, значи, ще отиде на вятъра? Притесних се мари, жено, донеси едно вино, донеси и октоподи за мезе, да дойда на себе си!

Старата Саломия се престори, че не е чула; пийнал си беше повечко тази вечер старецът ѝ, стига му толкова! Помъчи се да промени разговора.

— Млади са — каза тя, — не се съкълдисвай, ще им мине.

— Абе, имаш право, жено, сече ти умът; какво съм седнал да си блъскам главата? Така е, млади са, ще им мине. Болест е младостта, минава. И аз, когато бях млад, бях пламнал, въртях се в постелята си, мислех, че търся Бога; а аз търсех жена; твоя милост, бабо Саломия! Взех те, успокоих се. Същото е и със синовете ни; да си го махна от ума тогава! Олекна ми мари, жено, донеси едно вино, донеси за мезе и октопод, да пия, Саломия моя, за твоє здраве!

А малко по-нататък, в съседната махала, старият Йона седеше съвсем сам в къщурката си и кърпеше под светлината на масленичето си рибарската си мрежа; кърпеше, кърпеше, но умът му и мислите му не бяха при покойната му жена, която му беше умряла лани по това време, нито при празноглавия му син Андрей, нито при онзи вироглав хаймана, другия му син, Петър, дето обикаля още по кръчмите на Назарет и го беше напълно зарязал да се бори съвсем сам, стар човек, с рибите; мислеше за думите на Зеведей и беше изпаднал в голямо затруднение. Има си хас да е наистина пророк Йона? Погледна ръцете си, краката си, бедрата си — само люспи. А и дъхът му миришеше също на риба, и потта му — на риба, и той самият; и сега си спомни, онзи ден, когато оплакваше жена си, и сълзите му миришеха на риба; прав беше онзи хитрец Зеведей, намираше понякога в брадата си раци... Има си хас да е наистина пророк Йона? А, затова значи, не му се щеше да говори, с ченгел му излизаха отвътре думите, а когато ходеше по земята, все току се препъваше и се подхлъзваше; ама когато се топнеше в езерото, какво облекчение бе само, каква радост, как го

повдигаше водата в прегръдките си, как го галеше, лижеше го, бълбукаше в ушите му, а той й говореше като рибите, отговаряше й без думи, и от устата му изскачаха мехурчета!

„Сигурно съм пророк, Йона, възкръснах, избълва ме отново акулата, но сега ми дойде умът, пророк съм, ама се правя на рибар, дума не обелвам, не ща да си намеря пак белята... — Усмихна се, доволен от хитрината си. — Добре я скроих — каза си той, — никой не ме е подушил толкова години, нито дори самият аз; само онзи шмекер Зеведей, да е жив и здрав, задето ми отвори очите...“ Остави сечивата си на пода, потърка доволен ръце, отвори един долап, извади една кратуна, изви назад късия си и дебел люспест врат и започна да пие с гъргорене.

Пиеха двамата старци в Капернаум, доволни, крачеше все край брега нашият нощен пътник, потънал в размисъл, но не сам, чуваше зад себе си как пясъкът поскърцва; в двора на Магдалена се бяха спешили новите търговци, и сега, седнали с кръстосани крака върху чакъла, разговаряха тихо, дъвчеха фурми и печени раци и чакаха реда си. В манастира калугерите бяха положили в средата на килията му игумена и будоваха; още дишаше, беше изблецил очи и гледаше към отворената врата, лицето му беше съсухрено, напрегнато, сякаш игуменът се заслушваше.

— Ослушва се да чуе дали иде равинът от Назарет, та да го изцери...

— Ослушва се да чуе дали се приближават черните крила на архангела...

— Ослушва се да чуе стъпките на Месията, дето иде...

Шушнеха си калугерите и го гледаха, и душата на всеки беше готова, в този час, да приеме чудото. Наостряха всички слух, но чуваха само, в отвъдния ъгъл на двора, чука, който биеше върху наковалнята — Юда беше разпалил огньовете си и работеше през нощта.

Х

Далеч отвъд, в Назарет, в бедната си къщурка, Мария, жената на Йосиф дърводелеца, беше запалила светилника си, отворила беше вратата си и намотаваше изпредената прежда; намотаваше и бързаше, решила бе да се вдигне, да тръгне да обходи селата, да търси сина си. Намотаваха, но умът ѝ беше другаде, обикаляше по нивите, минаваше през Магдала и Капернаум, носеше се, самотен и отчаян, около брега на Генисаретското езеро. Търсеше сина си. Хвана пак накъдето му очи видят, сръга го пак с остена си Бог, не го е жал за него, не го е жал за мен, какво сме му сторили? Това ли са радостите и почестите, които ни обеща? Защо направи да цъфне тоягата на Йосиф, да взема този стар мъж, защо запрати мълния и пося в утробата ми този занесен мой единствен син? Цъфнал бадем бях, когато го държах в прегръдките Си, цялата, от корена до върха, бях разцъфтяла; минаваха съседите, любуваха ми се и казваха: „Благословена си сред всички жени, Мария!“. Минаваха керваните, спираха се: „Коя е тази, същински цъфнал бадем?“ — казваха, слизаха от камилите и пълнеха престилката ми с дарове. И изведнъж, появя вятър, окапах... Скръствам ръце върху бездейната гръд: „Господи, стана волята ти; направи ме да цъфна, духна връз мен, окапах; няма ли надежда да разцъфна пак, Господи?“.

„Няма ли надежда да се успокои сърцето ми? — питаше се и синът, когато рано-рано заобиколи езерото и зърна манастира, сврян сред червено-зелените скали. — Колкото повече вървя и се приближавам към манастира, толкова повече се вълнува сърцето ми; защо? Не съм ли поел по верния път, Господи? Не ме ли тласкаш към този свят скит? Защо тогава отказваш да простреш десницата си, да зарадваш сърцето ми?“

Двама калугери, облечени изцяло в бяло, излязоха през голямата манастирска врата; изкачиха се на една скала, взряха се в далечината, към Капернаум.

— Още... още... — каза единият, с нисък задник и гърбав, полупобъркан.

— Няма да го свари жив — обади се другият, един дангалак с разцепена като на акула уста, която му стигаше чак до ушите. — Хайде, Йеровоаме, аз ще остана тук да вардя, докато се покаже камилата.

— Аз ще отида да го гледам как ще умре — каза радостно гърбушкото и се свлече по скалата.

Синът на Мария стоеше нерешително на прага на манастира. Да влезе ли вътре? Да не влезе ли? Сърцето му се колебаеше. Дворът беше застлан с плочи; нито едно зелено дърво, нито едно цвете, нито една птичка; само диви египетски смокини наоколо... Кръгла нечовешка пустош беше този двор, а околострест, дупки, издълбани в скалата, като гробове — килиите.

„Това ли е царството небесно? — питаше се той. — Тук ли намира покой човешкото сърце?“

Гледаше, гледаше и не се решаваше да прекрачи прага. Две черни овчарски кучета скочиха от един ъгъл и почнаха да го лаят.

Гърбушкото видя госта, свирна на кучетата, млъкнаха; после се извърна и огледа от горе до долу новодошлия; много тъжни му се сториха очите му, много сиромашка дрехата, която носеше, а от краката му течеше кръв; съжали го.

— Добре дошъл, брате! — каза му той. — Кой вятър те доведе тук в пустинята?

— Бог! — отвърна с дълбок, безнадежден глас синът на Мария.

Калугерът се изплаши; никога не беше чувал името Божие да го произнася с такъв ужас човешка уста; скръсти ръце и замълча.

— Дойдох да видя игумена — каза след малко гостът.

— Може да го видиш, но той няма да те види; за какво ти е?

— Не знам; видях сън. Идвам от Назарет.

— Сън ли? — възкликна полупобърканият калугер и се засмя.

— Страшен сън, отче; оттогава сърцето ми няма покой; свят човек е игуменът, Бог го е научил да тълкува какво казват птиците и сънищата; и дойдох.

Никога не си беше наумявал да дойде в този манастир, за да попита игумена какъв смисъл имаше сънят, дето беше видял през нощта, когато работеше кръста — страшната гонитба насън, и

червенобрадият, който се втурваше напред, и джуджетата, дето го следваха с оръдията за мъчение. Но сега, изведнъж, както стоеше на прага на манастира нерешително, като мълния проряза сънят ума му. „Затова дойдох! — извика той вътре в себе си. — За този сън дойдох, Бог ми го изпрати, за да ми покаже пътя, а игуменът ще ми го разтълкува.“

— Игуменът е на умиране — каза калугерът, — пристигна много късно, брате мой; върни се обратно.

— Бог ми повели — каза синът на Мария. — Може ли той да измами хората?

Калугерът се изкиска; много беше видял той, нямаше вяра на Господа.

— Нали е Господ? — каза той. — Каквото му скимне, това прави; ако не можеше да прави неправди, какъв ти всемогъщ щеше да бъде?

Потупа госта по рамото; искаше да го помилва, но тежко беше ръчището му, младежа го заболя.

— Не се притеснявай — каза му калугерът, — влез вътре; аз съм архондарят.

Влязоха в двора, вдигнал се беше вятър, пясък се носеше на вихрушки по плочите; мътно хало беше опасало слънцето; въздухът потъмня.

Сред двора зееше пресъхнал кладенец; през други времена ще да е имал вода, но сега беше пълен с пясък; върху протритата му ограда два гуцера излязоха да се погреят.

Килията на игумена беше отворена; калугерът хвана госта си за мишницата.

— Почакай тук — каза той, — да попитам братята, да разрешат; и не мърдай оттук.

Скръсти ръце на гърдите си, влезе вътре; сега кучетата бяха застанали от двете страни на прага, изпъваха врат, сякаш душеха, и скимтяха жално.

Игуменът лежеше в средата на килията, с крака към вратата; около него калугерите, капнали от нощното бдение, дремеха нащрек и чакаха. Умиращият, изтегнат върху рогозката, с все тъй напрегнато лице, беше вперил очи в широко отворената врата. Седмораменният светилник все още гореше до главата му и огряваше изпъкналото му

лъскаво чело, ненаситните очи, орловия нос, бледосините му устни и дългата бяла брада, която покриваше до долу разкритите костеливи гърди. В една пръстена кадилница бяха поръсили върху разпалените въглени тамян, омачкан с рози, и въздухът благоухаеше.

Калугерът влезе, забрави защо влезе и приклепна, заедно с кучетата, на прага.

Слънцето сега обхващаше вратата и искаше да влезе, да докосне краката на игумена; а синът на Мария стоеше отвън и чакаше. Тишина; само двете кучета скимтяха, а оттатък се чуваше, бавно, равномерно, чукът, който биеше по наковалнята.

Чакаше гостът, дълго време, светлината нарастваше, бяха го забравили; и той се беше забравил, прав, под утринното слънце; мразовита беше нощта, и сега се сгряваха приятно костите му. Неочаквано, след пълната тишина, се разнесе гласът на калугера, който, горе на скалата, вардеше.

— Идат! Идат!

Изскочиха навън; оставиха игумена сам.

Синът на Мария набра смелост, пристъпи плахо две крачки, застана на прага на килията; вътре цареше спокойствието на смъртта, спокойствието на безсмъртието, краката на игумена проблясваха, бледи, тънкокости, задени от слънце; една пчела жужеше на тавана, някакво черно мъхесто насекомо пърхаше меко около седемте пламъка, прехвъркваше от един на друг, сякаш искаше да избере на кой да изгори.

И неочаквано игуменът се размърда; напрегна всички сили, повдигна глава — и изведнъж изблеци очи, устата му остана отворена, ноздрите му потръпваха жадно и душеха въздуха. Синът на Мария постави ръка на сърцето си, после на устните, сетне на челото, поздрави. Устните на игумена се раздвижиха.

— Дойде... дойде... — прошепна той много тихо и синът на Мария не го чу.

Но по цялото лице на игумена, строгото, изтерзаното, се разля усмивка на неизразимо блаженство. И изведнъж очите се затвориха, ноздрите застинаха, затвори се устата, а двете ръце, скръстени върху гърдите, се свлякоха отдясно и отляво, с разтворени извърнати длани.

В това време двете камили коленичиха в двора, спуснаха се калугерите, помогнаха на стария равин да слезе, а младичкият

послушник питаше с тревога:

— Жив ли е? Жив ли е още?

— Диша още — отвърна старият Авакум, — всичко вижда, всичко чува, но не говори.

Тръгна напред равинът, зад него послушникът със скъпоценната торба, в която бяха мехлемите и билките, и чародейните муски на лечителя. Двете черни кучета, с подвити между краката опашки, дори не извърнаха глава; отпуснали шия на земята, те скимтяха жално, като хора.

Равинът ги чу, поклати глава: „Пристигнах много късно...“ — помисли си той, но не каза нищо.

Коленичи до игумена, наведе се над него, постави ръка върху сърцето му; доближи устни до устните на игумена.

— Много късно — прошепна той, — пристигнах много късно... Вие да сте живи, отци!

Нададоха вик калугерите, наведоха се и благоговейно целунаха мъртвеца, както повеляваше редът, според сана на всеки: старият Авакум — по очите, останалите калугери — по брадата и извърнатите длани, а послушниците — по краката; а един взе от празната седалка игуменската патерица и я постави отъясно на светите останки.

Коленичил, старият равин го гледаше; не можеше да откъсне очи от него: каква беше тази ликуваща усмивка? Какво означаваше тайнственото, около затворените очи, сияние? Някакво слънце беше огряло това лице, някакво незалязващо слънце, и не си отиваше. Кое слънце?

Огледа се; калугерите, коленичили, още се прощаваха; Йоан беше прилепил устните си връз нозете на мъртвеца и плачеше; местеше старият равин очи от един калугер на друг, сякаш питаше; и изведнъж, във вътрешния ъгъл на килията, погледът му зърна сина на Мария, който стоеше, скръстил ръце, неподвижен, спокоен; но и върху неговото лице се бе разляла същата усмивка, като на мъртвеца, ликуваща и безметежна.

— Господи на Силите, Адонаи! — прошепна старият равин със страх. — Още ли ще смущаваш сърцето ми? Помогни на ума ми да проумее, да вземе решение!

На другия ден, слънцето, кървавочервено, разгневено, опасно от тъмен кръг, изскочи от пясъците; палещ вятър се вдигна откъм изгрева

в пустинята, почерня светът. Двете черни манастирски кучета понечиха да залаят, но устата им се напълни с пясък, спотаиха се; камилите, прилепени връз земята, затвориха очи и зачакаха.

Калугерите, хванати на верига един за друг, пристъпваха бавно, пипнешком, и се мъчеха да не паднат; притиснати в редица един зад друг, те носеха, обгърнали го здраво, за да не им го изтръгне вятърът, тялото на игумена и отиваха да го погребат; люлееше се пустинята, издигаше се и спадаше, като море.

— Това е пустинният вятър, това е диханието на Йехова — прошепна Йоан, опрян с цяло тяло на сина на Мария. — Изсушава всеки зелен лист, пресушава всеки извор, изпълва с пясък устата; ще положим светите останки в някоя яма и пясъчните вълни ще дойдат да ги покрият.

В един миг, сред мъглявината, тъкмо когато прекрачваха прага на манастира, изскочи, черен, огромен, с чука на рамо, и ги изгледа, червенобрадият, ковачът; но изведнъж пясъкът го обгърна, изчезна. Зърна сред пясъчната вихрушка тази хала синът на Зеведей, изплаши се; хвана се за ръката на другаря си.

— Кой беше той? — попита той тихо. — Видя ли го?

Но синът на Мария не отвърна. „Всичко нагласява добре Господ — помисли си той, — както си иска; ето, сега, на края на света, в пустинята, събира ни, Юда и мен; нека бъде тогава твоята воля, Господи...“

Пристъпяха всички заедно, приведени, и забиваха крака в парещия пясък; с полите на расото си бяха запушили устата и ноздрите си; но ситният пясък се беше вече вмъкнал в гърлата и дробовете им. Вятърът завъртя стария Авакум, който вървеше най-отпред, и го събори долу; заслепени от облаците пясък, калугерите не го забелязаха, минаха връз него; свиреше пустинята, звънтяха камъните, нададе дрезгав вик старият Авакум, но никой не го чу.

„Защо да не бъде диханието на Йехова свежий вятър, който идва откъм Голямото море? — разсъждаваше синът на Мария и искаше да каже това на другаря си, но не можеше да отвори уста. — Защо да не изпълва с вода вятърът на Йехова пресъхналите кладенци в пустинята? Защо да не обича зелените листа, защо да не го е жал за човека? Ах, да се намереше някой човек, който да отиде при него; да падне в краката

му и да свари, преди да стане на пепел, да му изкаже болката на човека, болката на земята и на зеления лист!“

Юда стоеше още пред ниската врата на страничната килия, която му бяха дали за работилница; гледаше, и се хилеше, погребалното шествие, което ту потъваше и изчезваше, ту отново се появяваше и се клатушкаше: Зърнало беше окото му човека, когото гонеше, мрачният му поглед просия. „Велик е Богът на Израил — прошепна доволен той, — всичко нарежда добре; докара предателя до върха на ножа ми!“

Стисна радостно мустаците си, влезе вътре; тъмна беше къщурката, но в ъгъла грееха, в малка пещ, разжарени въглени; трътлестият калугер, полусветец, полупобъркан, беше хванал меха и раздухваше огъня.

— Е, отче Йеровоам — обади се в настроение ковачът, — това ли е вятърът Божи, дето казват? Много ми харесва; така щях да духам и аз, ако бях бог.

Засмя се калугерът.

— Аз нямаше да духам никак, уморих се... — каза той и остави меха, за да избърше потта от челото и врата си.

Юда се приближи към него.

— Ще ми сториш ли една услуга, отче Йеровоам? — каза той. — Вчера в манастира дойде гост, един млад човек с черна брадичка, бос, полупобъркан, като светиня ти; и с кърпа на главата, с червени петна.

— Аз го видях първи! — възкликна калугерът, като се наду. — Ами че той, майсторе, е съвсем побъркан; видял, казва, някакъв сън и дошъл от Назарет да му го изтълкува игуменът. — Бог да го прости!

— Слушай тогава; ти нали си и архондар? Когато дойде някой, нали ти натъкмяваш килията, постилаш му да спи, носиш му да яде, нали?

— Ами че аз я! Не ставам, казва, за друго, та затова върша работата на архондаря; мия, мета, храня гостите.

— Тогава постели му тази вечер в килията, където спя аз; не мога да спя без дружина, какво да ти кажа, Йеровоаме! Виждам лоши сънища, идва Сатаната и ме изкушава, страх ме е да не съгреша; когато усещам до себе си диханието на друг човек, се успокоявам! Хайде, пък ще ти подаря една овча ножица, да подстригваш брадата си; да подстригваш и калугерите; да стрижеш и камилите, та да не ти викат вече хаймана... Чуваши ли какво ти казвам?

— Дай овчата ножица!

Затършува ковачът в торбата си, измъкна една огромна ръждясала ножица; калугерът я грабна, извади я на светлина; отваряше я, затваряше я, не можеше да ѝ се нагледа.

— Велик си, Господи, и чудни са делата ти — измърмори той, изпълнен с благочестиво умиление.

— И така? — каза Юда и го раздруса, за да го събуди.

— Ще го имаш вечерта — отвърна калугерът, грабна ножицата и излезе.

Калугерите се завръщаха вече; не можаха да отидат далеч, вятърът на Йехова ги въртеше и ги поваляше долу, намериха една яма, отърколиха в нея трупа, повикаха стария Авакум да каже молитвата, но не го откриха, старият равин на Назарет се надвеси връз ямата, извика на опразнената бездушна плът: „Пръст си, върни се в пръстта; отиде си от теб душата, не трябваш вече; изпълни си дълга. Изпълни си дълга, плът, помогна на душата да слезе в изгнание на земята, да повърви доста слънца и луни по пясъка и камъните, да съгреши, да страда, да закопнее за родината си, небето, за баща си, Бога. Плът, не си му нужна вече на игумена, разпадни се!“.

Докато равинът говореше, върху трупа на игумена се беше вече наслоил пласт ситен пясък, лицето, брадата, ръцете му бяха вече покрити. И други облаци пясък се вдигнаха и калугерите си тръгнаха. И тъкмо когато полупобърканият калугер грабна овчата ножица и излезе, калугерите влизаха в манастира, заслепени, с напукани устни, с ожулени подмишници, и носеха стария Авакум, когото бяха намерили на връщане, полузарит в пясъка.

Старият равин избърса с мокро парче плат очите, устата и врата си, приседна на пода пред празния игуменски стол и заслуша през мандалосаната врата как диханието на Йехова изсушаваше и съсипваше света. От едното до другото му слепоочие пророците прекосяваха ума му, в също такъв огнен въздух зовяха Бога, и навярно такъв огнен са чувствали връз устните и очите си Господа на Силите да се приближава. „Пустиня, палещ вятър, мълния е Бог — знам това — шепнеше той, — не е разцъфнала градина; а човешкото сърце е зелен лист, върти го Бог и го изсушава. Какво да правим, как да се отнасяме с него, та да смекчи малко лика си? Ако му принесем в жертва агнета, не искам, вика, не искам мяса, само псалмите насищат

гледа ми; ако отворим уста и подхванем псалмите, не искам приказки, вика, само месото на агнето, на сина, на единствения син, насища глада ми!“

Старият равин въздъхна; беше се уморил, разпалил се бе от размисъл за Бога, огледа се да намери някой ъгъл да се изтегне; уморени, неспали, калугерите се бяха пръснали по килиите си, да спят и да сънуват игумена; четиридесет дни душата му ще обикаля из манастира, ще влиза в килиите, ще гледа какво правят калугерите, ще им дава напътствия или ще им се кара; и така, легнаха да си отдъхнат и да го видят насън. Огледа се старият равин, не видя никого; само двете черни кучета бяха влезли вътре, излегнали се бяха върху плочите, душеха празния стол и скимтяха жално; навън вятърът блъскаше яростно вратата, за да влезе и той вътре.

Но тъкмо когато равинът се канеше да легне до кучетата, забеляза, че от ъгъла го гледа, прав, неподвижен, синът на Мария. Сънят веднага избяга от уморените му клепачи; приседна неспокоен равинът и направи знак на братовия си син да се приближи; а той, сякаш очакваше поканата, пристъпи към него, а около устните му затрептя горчива усмивка.

— Исусе — каза равинът, — седни, искам да ти говоря.

— Слушам — отвърна младият човек и приседна срещу него. — И аз искам да поговоря с теб, чичо Симеоне.

— Какво дириш тук? Майка ти обикаля по селата, търси те и ридае.

— Тя търси мен, аз търся Бога, никога няма да се срещнем — отвърна синът.

— Безсърдечен си; никога не обикна и ти, като всеки човек, баща си и майка си.

— По-добре; разжарен въглен е сърцето ми; когото докосне, изгаря го.

— Какво ти е? Защо говориш така? Какво ти липсва? — възкликна равинът и изпъна врат, за да огледа добре сина на Мария. — Очите ти овлажняха; скрита мъка те гризе, дете мое; разкрий ми болката си, да ти олекне. Една дълбока мъка...

— Една ли? — промълви младият човек и горчивата усмивка сега се разля по цялото му лице. — Една ли? Много!

Равинът се уплаши, като чу сърцераздирателния вик, постави ръка върху коляното на младежа, за да му вдъхне смелост.

— Слушам, дете мое — каза той ласкаво. — Разкрий болките си, измъкни ги от сърцето си, те виреят в мрака; светлината ги убива. Не се срамувай, не се бой, говори.

Но синът на Мария сега не знаеше какво да каже, какво да разкрие най-напред, какво да запази неизказано дълбоко в сърцето си и какво да сподели, та да му олекне; Бог, Магдалена, седемте греха, кръстовете, разпънатите преминаваха и разкъсваха недрата му...

Равинът го милваше по коленете, гледаше го, молеше го мълчаливо.

— Не можеш ли, дете мое? — каза накрая той тихо, нежно. — Не можеш ли?

— Не мога, чичо Симеоне.

— Много ли са изкушенията? — попита той още по-тихо, още по-нежно.

— Много, много — отвърна младежът със страх. — Много.

— И аз — изрече старият равин и въздъхна, — и аз, дете мое, като бях млад, страдах много... Измъчваше ме Бог и мен, изпитваше ме, искаше да види дали издържам, колко издържам... Много бяха изкушенията и при мен; едни със свирепи лица, не се боях от тях; други, с кротки, изпълнени с ласкавост; от тях се боях, и дойдох, знаеш това, тук, в този манастир, където дойде и ти, да намеря покой. Но тъкмо тук Господ, дето ме гонеше, ме хвана; проводи едно изкушение, облечено като жена... Поддадох се, уви, на изкушението и оттогава — да не би пък тъкмо това да е искал и Господ? Затова ли ме е измъчвал? — оттогава се успокоих; успокои се и Господ, помирихме се. Така и ти ще се помириш с него, дете мое, и ще се изцериш.

Синът на Мария поклати глава.

— Аз, май — прошепна той — няма да се изцерея толкова лесно.

Замълча; и равинът до него също мълчеше; и двамата дишаха бързо, задъхано.

— Не знам откъде да започна — каза младежът и понечи да стане. — Няма да почна, срам ме е!

Но равинът сега му стисна силно коленете.

— Не ставай! — каза той повелително. — Не си отивай; изкушение е и срамът, победи го; остани. Аз ще те питам, имай

търпение, аз ще те питам, а ти ще отговаряш. Защо дойде в манастира?

— За да се отърва.

— Да се отървеш ли? От какво? От кого?

— От Бога.

— От Бога! — извика старият равин изплашено.

— Гонеше ме, впиваше в главата ми, в сърцето ми, в слабините ми ноктите си и искаше да ме блъсне...

— Къде?

— В пропастта.

— Коя пропаст?

— В неговата пропаст. Да се вдигна, казва, и да говоря; какво да кажа? „Нямам какво да кажа — му виках, — остави ме!“ Но той не ме оставяше. А, не ме ли оставяш, така ли? Сега ще видиш! Ще видиш и ще се отвориш от мен и ще ме оставиш. И тогава потънах във всички грехове.

— Във всички грехове ли? — извика равинът.

Но младежът не го чу; негодувание и мъка го бяха обхванали.

— Защо избра мен? Защо не разкрие гърдите ми и да види? Всички змии са се преплели вътре в мен и съскат; съскат и танцуват; всички грехове; и най-напред...

Запъна се, бликна пот по корените на косите му, замълча.

— И най-напред?... — произнесе равинът тихо.

— Магдалена! — каза младежът и вдигна глава.

— Магдалена!

Лицето на стария равин беше преbledняло.

— Аз съм виновен, аз, задето тръгна по пътя, по който тръгна; още от малко дете аз я тласнах към плътта. Признавам си, слушай, стари равине, та да настръхнеш; ще да съм бил на три години, вмъквах се в къщата ти, когато ви нямаше всички, хващах Магдалена за ръка, събличахме се, лягахме долу, долепахме си ходилата; каква радост само беше това, какъв грях! И оттогава вече Магдалена пропадна; пропадна; не можеше вече да живее без мъж, без мъже...

Погледна стария равин; но сега той беше сврял глава между коленете си и мълчеше.

— Аз съм виновен, аз, аз! — извика синът на Мария и се заудря по гърдите.

И след малко продължи:

— И да беше само това! Но още от малък тая вътре в себе си, дълбоко, не само демона на блудството, но и демона на горделивостта, стари равине! Още от малък, още не можех устойчиво да ходя, вървах все покрай стените и се държах, за да не падна, а виках вътре в себе си, нагло: „Господи, направи ме Бог! Господи, направи ме Бог! Господи, направи ме Бог!“. И пристъпях все покрай стените, и вървах. А веднъж държах, прегърнат, един голям грозд, и мина една циганка; приближи се, приклепна и ми взе ръката. „Дай ми гроздето — рече ми тя, — та да ти кажа съдбата ти.“ Дадох ѝ гроздето, и тя се наведе, огледа дланта ми. „О! О! — извика циганката. — Виждам кръстове, кръстове и звезди! — Засмя се. — Ти ще станеш цар на юдеите!“ — каза ми тя и си отиде. А аз повярвах това, надух се, и оттогава вече, чичо Симеоне, оттогава вече умът ми мръдна. Не съм разкрил това досега на никого, на теб първи го казвам, чичо Симеоне; оттогава вече умът ми мръдна.

Помълча и след малко добави:

— Аз съм Луцифер! — извика той. — Аз! Аз!

Равинът измъкна глава изсред коленете си, присегна се към устата на младежа.

— Мълчи! — заповяда му той.

— Няма да мълча! — отвърна младежът разпалено. — Сега вече отиде, няма да мълча! Аз съм лъжец, лицемер, страхливец; никога не казвам истината, нямам смелост; гледам някоя жена, която минава, и се изчервявам, свеждам глава, но очите ми се изпълват с блудство; не протягам ръка да грабна, да бия, да убия, не защото не искам, а защото се боя; искам да вдигна глава срещу майка си, срещу центуриона, срещу Бога, но се страхувам. Страхувам се; страхувам се; ако разтвориш недрата ми, ще видиш, че вътре седи и трепери като заек, Страхът. Страхът, нищо друго; той е за мен баща ми, майка ми и Бог.

Старият равин му взе ръцете, задържа ги в своите, за да го успокои; но младежът се мятеше и цял се тресеше.

— Не се плаши, дете мое — казваше му равинът и го утешаваше. — Колкото повече демони имаме вътре в себе си, толкова повече ангели можем да направим; ангели наричаме разкаялите се демони, имай вяра. Ала искам да те попитам само едно нещо: Исусе, познал ли си някога жена?

— Не — отвърна младежът тихо.

— Не искаш ли да познаеш?

Младежът се изчерви; не продума нищо; но кръвта му биеше лудо в слепоочията му.

— Не искаш ли да познаеш? — отново попита старецът.

— Искам... — отговори младежът толкова тихо, че равинът едва го чу.

Но изведнъж се стресна, сякаш се събуди.

— Не искам! — извика той. — Не искам.

— Защо? — попита равинът, който не можеше да намери друг лек за болката на младежа.

Знаеше това от самия себе си; знаеше го от цяла сюррия обладани от демона, които се пенеха, кресяха, богохулстваха, не ги побираше светът; вземаха някоя жена, и тя ги побираше; направяха деца и се кротваха.

— Не ми стига — каза младежът вече с укрепнал глас, — не ме побира.

— Не ти стига ли? — възкликна равинът изненадан. — Какво искаш тогава?

През съзнанието на младежа мина Магдалена, кипра, с висок задник, с нашарени очи, устни, бузи, разгърдена, смееха се и блестяха зъбите ѝ на слънцето; но докато се разхождаше и се кършеше в мислите му, тялото ѝ се променяше, превръщаше се в много тела, сега синът на Мария виждаше едно езеро, навярно беше Генисаретското, и около езерото хиляди мъже и жени, хиляди Магдалени, с вдигнати лица, щастливи, а слънцето падаше връз тях и те блестяха. Не беше слънце; беше самият той, синът на Мария, който се надвесваше връз тях и лицата им се изпълваха със сияние. Радост ли? Любов ли? Избавление ли? Не можеше да определи; виждаше само сиянието.

— Какво мислиш? — попита равинът. — Защо не отговаряш?

Младият човек избухна.

— Вярваш ли в сънищата, чичо Симеоне? — попита той неочаквано. — Аз вярвам; само на тях вярвам. Веднъж видях сън. Вързали ме бяха, уж, невидими врагове, на един изсъхнал кипарис, от краката ми чак догоре дълги червени стрели бяха забити в мен и течеше кръв; и бяха сложили на главата ми венец от тръни, а сред тръните — преплетени огнени букви, които гласяха: „Свети Богохулник“. Аз съм Свети Богохулник, равине Симеон; така че не ме питай повече; ще захвана богохулствата!

— Захвани богохулствата, дете мое — каза тихо старият равин и взе отново ръцете му. — Захвани богохулствата, та да ти олекне!

— Вътре в мен един демон вика: „Ти не си син на Дърводелеца; ти си син на цар Давид! Не си човек, ти си Синът на човека, за когото предсказа Даниил. И още по-нагоре: Син Божи! И още по-нагоре: Бог!“

Слушаше приведен равинът и по грохналото му тяло преминаваха тръпки. Пяна поръби пресъхналите устни на младежа; езикът му залепна на небцето, не можеше вече да говори; какво друго да каже? Всичко каза; почувства, че сърцето му се беше опразнило. Дръпна се рязко, освободи ръцете си от пръстите на равина, стана. Обърна се към стареца.

— Имаш ли да ме питаш още нещо? — каза той саркастично.

— Не — отвърна старецът.

И почувства как силата му се изля на земята и изчезна. Много демони беше измъкнал през живота си от устата на хората; от всички краища на света идваха обладани от демони и ги изцеряваше; те имаха малки лесни демони: демонът на къпането, на гнева, на болестта; ала сега... Как да се пребори с такъв демон?

Навън вятърът на Йехова блъскаше все още вратата и искаше да влезе; друг глас не се чуваше; нито един чакал на земята, нито един гарван във въздуха; всички твари се бяха притаили изплашени и чакаха да премине Гневът Господен.

XI

Синът на Мария се опря на стената, затвори очи; устата му горчеше като отрова; а равинът отново бе сврял старческата си глава между коленете си и мислеше за ада, и за демоните, и за човешкото сърце... Не, не са адът и демоните долу в земните мрачини, а вътре в човешките гърди — и на най-добродетелния, и на най-праведния. Бездна е Бог, бездна е и човекът, и не смееше старият равин да отвори сърцето си и да види какво има вътре.

Мълчаха доста време; дълбока тишина; двете черни кучета също се бяха уморили да оплакват умрелия и се бяха унесли в сън; и изведнъж нежно, пронизително съскане се разнесе на двора.

Първи го чу полупобърканият Йеровоам и скочи на крака; всеки път, когато се вдигнеше вятърът на Йехова, това нежно съскане се разнасяше на двора и калугерът скачаше радостно. Слънцето залязваше, но дворът беше още залят от светлина и очите на калугера различаха върху плочите, до пресъхналия кладенец, една голяма змия, черна, на жълти петна, която беше изправила издутата си шия, изплезваше трептящия си език и съскаше. По-лъстива овчарска свирка от тази змийска шия Йеровоам не беше чувал никога; от време на време, през лятото, когато сънуваше и той жена, такава я виждаше, като змия, изпълзяваше на рогозката, на която той спеше, пъхваше език в ухото му и засъскваше.

Изскочи и тази вечер Йеровоам от килията си, пристъпи, притаил дъх, към разпалената змия, която свиреше; гледаше я, гледаше я, свиреше и той и се разпалваше. И полека-лека от пресъхналия кладенец и от околните египетски смокини и из пясъка се появиха една качулата синя змия и още една, с два рога, и други, жълти, пъстри, съвсем черни... Пълзяха бързо, като струйки вода, събраха се с първата змия, глашатая, преплетоха се всички наедно, триеха се една о друга, и се лижеха взаимно. Змийски грозд провисна сред двора, а Йеровоам отваряше уста и лигите му течаха; това е любовта, така се съединява мъжът с жената, мислеше си той, затова ни е изгонил Господ

от рая... И прегърбеното му нелюбено тяло се полюляваше и то насам-натам заедно със змиите.

Чу старият равин примамливото свирене, вдигна глава, послуша се. „Съединяват се змиите — помисли си той — под миросания Божи вятър; Той духа и иска да изгори света, а змиите се вдигат и се любят...“ За миг умът на стареца се унесе, прилъстен; равинът изведнъж потръпна. „Всичко е от Бога дадено — каза си отново той, — всичко има двояк смисъл, единият — явен, другият — скрит; простият народ проумява само явния смисъл; казва: това е змия, по-нататък умът му не отива; но боговдъхновеният ум вижда отвъд зримата змия и скрития ѝ смисъл; днес, в този миг, след изповедта на сина на Мария, змиите, които изпълзяха и съскат пред вратата на килията, имат, навярно, някакъв дълбок скрит смисъл... Какъв смисъл?“

Сви се на пода, слепоочията му бучаха; какъв смисъл? Студена пот обля набръчканото му спечено лице и той ту хвърляше кос поглед към бледия младеж, ту, затворил очи, отворил уста, се вслушваше в змиите навън. Какъв смисъл?

Старият му наставник, великият заклинател Йосафат, който беше игумен, когато равинът се беше покалугерил в този манастир, го беше научил на езика на птиците; знаеше старият равин какво казват лястовиците, гълъбите, орлите; обещал му беше да го научи да разбира какво казват и змиите, но не свари; умря и отнесе тайната със себе си... Навярно тези тук змии носят някаква вест тази вечер! Каква вест?

Сви се отново, стисна главата си, мозъкът му бучеше; дълго време се въртеше и въздишаше, и чувстваше как бели и черни светкавици прорязваха мозъка му. Какъв смисъл? Каква вест?

И изведнъж нададе вик; стана от пода, взе патерицата на игумена, опря се на нея.

— Исусе — каза той с нисък глас. — Исусе, как чувстваш сърцето си?

Но младежът не го чу; беше потънал в неизразимо блаженство; за първи път тази вечер, след толкова години, сега, когато бе взел решение да се изповяда и да говори, различаваше в тъмата на сърцето си отчетливо всяка една от змиите, които съскаха вътре в него, даде им име, и щом им даде име, стори му се, че излязоха от недрата му, изпълзяха навън, и му олекна.

— Исусе — отново попита старецът. — Как чувстваш сърцето си? Олекна ли му?

Наведе се, улови го за ръка.

— Ела — каза му той нежно и постави пръст на устните си.

Отвори вратата, държеше го за ръка, прекрачи прага; сега змиите, разпалени, прилепени, се опираха на земята само на опашките си, изправили се бяха като сплит и танцуваха сред нажежената пясъчна вихрушка натам, накъдето ги отвяваше Бог; а понякога се вдървяваха и заставаха неподвижно, премалели.

Синът на Мария отстъпи назад, когато ги видя; но равинът му стисна ръката; протегна патерицата, докосна леко змийския грозд.

— Ето ги — каза той тихо и погледна усмихнат младежа. — Отидоха си.

— Отидоха ли си? — възкликна младежът учудено. — Отидоха ли си? Откъде?

— Ами че не чувстваш ли сърцето си олекнало? От сърцето ти!

Синът на Мария изблеци очи, гледаше ту равина, който му се усмихваше, ту змиите, които, всички вкупом, се придвижваха сега, танцувайки, и се отправяха към сухия кладенец; сложи ръка на сърцето си и почувства, че бие бързо, ликуващо.

— Да отидем вътре — каза старецът и пак го хвана за ръка.

Влязоха, затвори равинът вратата.

— Слава богу — произнесе той развълнуван и погледна със странен смут сина на Мария.

„Чудо е това — мислеше си той, — само чудеса е животът на този младеж, който стои сега пред мен...“ И му идеше ту да простре над него ръце, да го благослови, ту да се наведе и да му целуне краката... Но се сдържа; колко пъти досега го беше излъгал Бог! Колко пъти, като гледаше пророците, които се появяваха в последно време от планинските склонове или от пустинята, си беше казвал: „Този е Месията! Този!“. Но Бог го мамеше и сърцето на равина, което беше готово да разцъфне, оставаше пак пън без цветове. И затова се сдържа. „Нека го изпитам по-напред — помисли си той. — Това бяха змиите, дето го разяждаха отвътре, махнаха се, очисти се; сега може да стане и да говори на хората; и тогава ще видим.“

Вратата се отвори, влезе архондарят Йероваам; носеше сиромашката вечеря на двамата гости — ечемичен хляб, маслини и

мляко; обърна се към младежа.

— Постлах ти рогозката за спане в друга килия тази вечер; ще имаш и другар.

Но умът и на двамата гости беше другаде, не го чуха; от дълбините на сухия кладенец отново се чуха змиите, капнали вече, още съскаха.

— Женят се — ухили се калугерът, — духа вятърът Божи, а те — да се не видят макар! — не се боят, женят се.

Погледна стареца и му намигна; но той беше почнал да топи хляба в млякото и да дъвче, да набере сили, да превърне хляба, маслината и млякото в ум, та да може да говори на сина на Мария; хвърляше поглед гърбушкото ту към единия, ту към другия, дотегна му, отиде си.

Ядяха сега и двамата, седнали с кръстосани крака, един срещу друг, безмълвни. В килията се беше смрачило; пейките, игуменският стол, аналоят с още разтворен върху него пророк Даниил, блестяха мъхнати в тъмнината; а въздухът в килията още миришеше на тамян; навън вятърът стихваше.

— Кротна се вятърът — каза по едно време равинът, — отмина Господ.

Младият човек не отвърна. „Отидоха си, отидоха си — мислеше си той, — отидоха си змиите вътре от мен... Дали това е искал Бог? Дали затова ме доведе тук, в пустинята, за да се изцерея? Задуха, чуха го змиите, излязоха от сърцето ми, отидоха си. Слава Богу!“

Равинът се нахрани, вдигна длани, благодари на Бога; обърна се към младежа.

— Исусе — каза той, — умът ти тук ли е? Аз съм старият равин на Назарет, чуваш ли ме?

— Чувам те, чичо Симеоне — обади се младежът и изскочи от голямата глъбина.

— Дойде часът, дете мое; готов ли си?

— Готов ли? — възкликна младежът и потръпна. — Готов, за да извърша какво?

— Знаеш добре какво, мен ли питаш? Да се вдигнеш и да говориш.

— На кого?

— На хората.

— И какво да кажа?

— Не бери грижа; отвори си устата, нищо друго не иска от теб Бог. Обичаш ли хората?

— Не знам; гледам ги и ме боли за тях; нищо друго.

— Стига и това, дете мое, стига; вдигни се и им говори. Може тогава мъката ти да нарасне, но тяхната мъка ще се облекчи; може затова Бог да те е изпратил на този свят; ще видим!

— Може затова Бог да ме е изпратил на този свят ли? Откъде знаеш това, отче? — възкликна младежът и с цялата си душа зачака да чуе.

— Не знам това, никой не ми го е казал, но може. Видях поличби; когато беше още дете, взе веднъж глина и направи една птичка; и както я галеше и ѝ говореше, стори ми се, че на глинената птичка ѝ израснаха крила и хвъркна от шепата ти... Може тази глинена птичка да е човешката душа, Исусе, дете мое, човешката душа в твоите ръце.

Младежът стана; отвори предпазливо вратата, подаде навън глава, послуша се; змиите бяха занемели напълно; зарадва се. Обърна се към стария равин.

— Дай ми благословията си, отче — каза той, — не ми говори вече, не мога повече, стига.

И след малко добави:

— Уморих се, чичо Симеоне; отивам да си легна; понякога Бог идва през нощта и разяснява деня; лека нощ, чичо Симеоне!

Пред вратата го чакаше архондарят.

— Да вървим — каза той, — да ти покажа къде съм ти постлал; как те казват, юначето ми?

— Син на Дърводелеца.

— А мен — Йеровоам; викат ми и Перко; викат ми и Гърбушко; нека си викат! Аз си гледам работата; гложда сухия комат, дето ми го е дал Господ.

— Какъв комат?

Гърбушкото се засмя.

— Не разбираш ли, серсемино? Душата ми. И когато я довърша, лека нощ! Идва смъртта и ме изяжда и мен.

Спря, отвори една ниска вратичка.

— Влез вътре — каза той — на, ей там наляво, в ъгъла, е рогозката ти!

Избута го, като се смееше гръмко, вкара го вътре.

— Приятни сънища, юначето ми; това го има в манастирския въздух — ще сънуваш жени!

Изкиска се и затръшна вратата.

Синът на Мария се спря; мрак; отначало не различаваше нищо. Полека-лека варосаните стени започнаха слабо да светлеят, в една ниша в стената проблесна стомна, а в ъгъла искряха, впити в него, две очи.

Пристъпи бавно, пипнешком, с протегнати ръце; кракът му се препъна в разгънатата рогозка; спря. Двете очи се движеха и го следяха.

— Добър вечер, друже — поздрави синът на Мария.

Но никой не отвърна.

Юда, свит на кълбо, с брадичка върху коленете, се беше опрял на стената и го гледаше; тежко, задъхано се чуваше дишането му. „Ела... ела... ела... — шепнеше той в себе си и стискаше ножа в пазвата си. — Ела... ела... ела... — шепнеше той, докато гледаше как синът на Мария идва и се приближава — ела... ела... ела...“ и го примамваше.

Там, в родното му село, Кариот в Идумея, по същия начин, помнеше, братът на майка му, заклинателят, примамваше чакалите, зайците и яребиците, които искаше да убие. Лягаше на земята, очите му горяха, впиваше ги в дивеча и започваше да свири — само копнеж, молба и повеля: „Ела... ела... ела...“ и зверчето се замайваше и със сведена глава, останало без дъх, изнемощяло, се повличаше към устата, която свиреше...

И изведнъж Юда започна да свири; отначало много тихо, нежно; но свиренето непрекъснато се усилваше, разпалваше се, заплашваше, и синът на Мария, който си беше легнал да спи, се стресна изплашен. Кой беше до него? Кой свиреше? Усети лъх на разпасан звяр във въздуха, разбра.

— Юда, брате мой, ти ли си? — попита той тихо.

— Разпъвачо! — изръмжа Юда и тупна гневно с пета по пода.

— Юда, брат мой — отново изрече младежът, — разпъвача го боли повече от разшития.

Червенобрадият се извърна рязко с цялото си тяло, обърна се с лице към сина на Мария.

— Заклех се пред моите братя зилоти, заклех се пред майката на разпнатия да те убия; добре си дошъл, разпъвачо; изсвирих и ти дойде.

Скочи прав, сложи мандалото на вратата, върна се и отново се сви в ъгъла, с лице към Исус.

— Чу ли какво казах? Да не почнеш да ревеш, пригответи се!

— Готов съм.

— Да не се развиваш; бързо! Докато е още тъмно, да си отида.

— Добре съм те заварил, Юда, брате мой; готов съм. Не изсвири ти, Бог изсвири и дойдох; всичко е нагласила добре Милостта му, дойде, тъкмо когато трябваше, Юда, брате мой; тази вечер сърцето ми се пречисти, олекна му, мога да се представя на Бога; уморих се да живея и да се боря със себе си. Изпъвам врат, Юда, готов съм.

Изръмжа ковачът, смръщи вежди; никак не му харесваше, гнус го беше да се докосне до врат, който му се подлагаше беззащитен, като на агне. Той искаше съпротива, да се вкопчат тяло с тяло, да се разпали кръвта им и да дойде, както прилича на мъже, най-накрая, справедливата отплата за борбата — убиването.

Изпънал беше синът на Мария врат и чакаше; но ковачът протегна ръчището си, блъсна го настрана.

— Защо не се противиш? — изръмжа той. — Какъв мъж си ти? Стани да се борим!

— Ама не искам, Юда, брате мой; да се противя ли? Защо? Каквото искаш ти, това искам и аз; това, сигурно, иска и Бог. Затова и е нагласил всичко толкова добре. Видя ли? Аз тръгнах за този манастир, по същото време си тръгнал и ти; пристигнах и сърцето ми изведнъж се пречисти, приготвих се да бъда убит; взел си и ти ножа, сврял си се в този ъгъл, приготвил си се да убиеш; и ето, отвори се вратата и влязох... Какви други поличби искаш, Юда, брате мой?

Но ковачът хапеше яростно мустаците си и мълчеше, кипеше кръвта му, нахлуваше в главата му, обагряше се, побеляваше, отново се обагряше мозъкът му.

— Защо правиш кръстове? — избухна накрая Юда.

Младежът сведе глава; това именно беше тайната му; как да я разкрие? Как можеше да има вяра ковачът на сънищата, които Бог му изпраща, на гласовете, които чува, когато е сам, на острите нокти, дето се впиват отгоре в главата му и искат да го вдигнат на небето? А той не ще, противи се и се хваща за греха, за да не си отиде от земята!

— Не мога да ти обясня това, Юда, брате мой, прости ми — каза той съкрушено, — не мога...

Примъкна се ковачът, за да различи в тъмнината лицето на младежа; изгледа го хищно и бавно се оттегли, и отново се опря на стената. „Какъв човек е този, не мога да разбера — помисли си той, — демон ли е някакъв, или Бог го направлява? Безпогрешно, проклет да е, го направлява... Не се противи, а пък това е най-голямата съпротива; не мога да коля аз агнета; хора мога, агнета не мога...“

И избухна:

— Страхливец си ти, нещастнико, да се не видиш макар! Удрят ти шамар по едната буза, а ти извъръщаш веднага и другата буза; видиш ли нож, веднага изпъваш врат; гнусно е за един мъж да те докосне.

— Бог не го е гнус — прошепна синът на Мария спокойно.

Ковачът въртеше нерешително в ръката си ножа. По едно време му се стори, че в тъмнината някаква светлина трепти около сведената глава на младежа; отмаляха му ръцете, изплаши се.

— Дебела ми е главата — каза той, — но говори, ще разбера. Кой си ти? Какво искаш? Откъде идеш? Какви са тези басни, с които си заобиколен — разцъфнала тояга и светкавици, и припадъците, дето те хващат, както си вървиш, и гласовете, дето чуваш, уж, в тъмнината? Каква е тайната ти, я ми кажи?

— Болката, Юда, брате мой.

— За кого? За кого те боли? За твоята несрета и сиромашия ли? Или пък да не би да те боли за Израил? Говори тогава! За Израил ли? Това да ми кажеш, чу ли? Това, нищо друго; болката за Израил ли те разяжда?

— Болката за човека, Юда, брате мой.

— Остави хората; хора са и гърците, дето ни клаха толкова години; хора са и римляните, дето ни колят още и мърсят Храма и Бога ни; какво те е еня за тях? Израил гледай; ако те боли, за Израил да те боли — всички останали, проклети да са!

— Мен и за чакалите ме боли, и за врабчетата, Юда, брате мой; и за тревата.

— Охо! — възкликна подигравателно червенобрадият. — И за мравките ли?

— И за мравките; всички са от Бога, надвесвам се връз мравката, виждам в лъскавото ѝ съвсем черно око Божието лице.

— Ами ако се надвесиш и връз моето лице, сине на Дърводелеца?

— И там ще видя, много надълбоко, Божието лице.

— Ами не те ли е страх от смъртта?

— Защо да ме е страх от нея, Юда, брате мой? Смъртта е врата, която се затваря, врата, която се отваря; отваря се и влизаш вътре.

— Къде вътре?

— В лоното Божие.

Юда въздъхна ядосан... „Не се хваща този — помисли си той, — не се хваща, защото не се бои от смъртта...“ Опря брада на ръката си, загледа го, мъчеше се да вземе решение.

— Ако не те убия — каза той най-сетне, — какво имаш намерение да правиш?

— Не знам; каквото реши Бог; мисля да се вдигна и да говоря на хората.

— Какво ще им кажеш?

— Откъде искаш да знам, Юда, брате мой? Аз ще си отворя устата, а Бог ще говори.

Светлината около главата на младежа се усили, лицето му грееше, изпито, печално, а очите му, големи, съвсем черни, привличаха Юда с неизразима ласкавост. Червенобрадият сведе очи, смутен. „Ако знам, че ще излезе да говори и да разпали сърцата на Израил, та да се нахвърлят върху римляните, няма да го убия.“

— Защо се бавиш, Юда, брате мой? — попита младежът. — Да не би Бог да не те е проводил да ме убиеш? Да не би друга да е волята му и дори ти да не я знаеш и ме гледаш и се мъчиш да я откриеш? Аз съм готов да бъда убит, готов съм и да живея; вземи решение.

— Не бързай — отвърна Юда тежко. — Дълга е нощта, имаме време.

Замълча.

— Не може човек да говори с теб! — извика той след малко, побеснял. — Белята си намира; едно те питам, друго ми отговаряш, не се хващаш; по-уверен беше умът ми, по-уверено беше сърцето ми, преди да те видя и да те чуя... Остави ме, извърни нататък лицето си, спи; искам да бъда сам, да прехвърля всичко, да видя какво да правя.

И като каза това, червенобрадият се извърна с ръмжене към стената.

Легна синът на Мария върху рогозката си, скръсти ръце, спокоен.

„Каквото е рекъл Господ, това ще стане“ — помисли си той и затвори с упование очи.

Една кукумявка се измъкна от кухнята на отсрещната скала, видя, че Божият вихър беше преминал, попрехвъркна безшумно насамнатам и започна да кряска нежно и да зове еша си: „Отиде си Господ! — викаше му тя. — Пак се отървахме, любов моя! Ела!“. Високо горе прозорчето на килията се изпълни със звезди. Отвори синът на Мария очи, видя звездите, зарадва се, местеха се бавно, изчезваха, изкачваха се други, минаваха часовете.

Юда се въртеше, все още с кръстосани крака, върху рогозката си, пухтеше, мърмореше, от време на време ставаше, отиваше до вратата, отново се връщаше. През клепките си синът на Мария го гледаше и чакаше. „Каквото е рекъл Господ, това ще стане“ — мислеше си той и чакаше. Часовете минаваха.

В съседния обор една камила изстена уплашено; навярно бе видяла вълк в съня си или пък лъв. Нови звезди се изкачваха на изток, големи, застрашителни, строени като войска.

Изведнъж, в дълбокия още мрак, един петел пропя; Юда скочи прав; само с една крачка се озова до вратата; отвори я рязко, затвори я отново. Тежко се разнесоха стъпките му по плочите.

И тогава синът на Мария се извърна; видя в отсрещния ъгъл, в тъмнината, права, будна, вярната си спътница.

— Прощавай, сестро моя — каза ѝ той, — не е дошъл още часът.

XII

Днес Генисаретското езеро вдигаше големи вълни, влажен беше вятърът, горещ, дошла беше вече есента, земята миришеше на лозови листа и на презряло грозде. Рано-рано се бяха стекли от Капернаум жени и мъже, гроздоберът беше в разгара си, и чепките, налети със сок, лежаха връз пръстта и чакаха. Девоите блестяха и те като зърната, хапнали бяха доста винно грозде и устните им лепнеха от мъст, а момците, в кипежа на младостта си, се задущаваха, гледаха като бичета девоите, които беряха гроздовете и кудкудякаха. От лозе на лозе — само виковете и гръмки смехове; все по-дръзки ставаха девоите, задъваха момците, а те все повече се разпалваха и се примъкваха; лукавият демон на гроздобера тичаше насам-натам и се кикотеше, и пощипваше жените.

Просторната селска къща на стария Зеведей гъмжеше, широко разтворена; вляво на двора беше пресата и младежите носеха преливащите кошове и я пълнеха; четирима мъжаги, Филип, Яков, Петър и селският обущар, един благодущен дангалак, Натанаил, миеха косматите си прасци и се готвеха да влязат да мачкат. Та нали всеки сиромаш в Капернаум си имаше своето лозенце, за винцето си през годината, и всяка есен донасяше в тази преса гроздето си, мачкаше го и си вземаше своя дял от ширата; вземаше и старият Зеведей, трупачът, своя пай и пълнеше кюповете и бъчвите си за цялата година. Седеше, значи, старият Зеведей на високия патар, държеше в ръце дълга пръчка и ножче и бележеше с резки кошовете на всеки един, записваше си и всеки стопанин в ума си, та да не бъде оцетен никой вдругиден, при разпределението на ширата; скубач беше старият Зеведей, нямаха му вяра, и всички си отваряха очите на четири.

Прозорецът, който гледаше откъм двора навътре в къщата, беше отворен, и старата Саломия, стопанката на дома, изтегната на миндера, слушаше и гледаше всичко, каквото ставаше на двора; така забравяше болките, които пронизваха коленете и ставите й. Ще да е била извънредно хубава на младини, тънкокоста и нежно мургава, едроока,

от добър род; три села си я оспорваха: Капернаум, Магдала и Витсаида; трима женихи тръгнаха едновременно и отидоха при стария ѝ баща, с многото кораби; и всеки беше с богата свита от приятели и с камили с преливащи кошове, ала хитрият старец претегли добре в себе си тялото, душата и имота на всеки един и избра този, Зеведей. И той я взе и ѝ се радва, но сега голямата красавица остаря, окапаха прелестите ѝ, изаде ги времето, и старецът ѝ, здравенякът му неден, от време на време, през големите празници, скита нощем и си играе с вдовиците.

Но днес лицето на старата Саломия сияеше; пристигнал беше вчера синът ѝ, любимецът ѝ, Йоан, от светия манастир; беше, наистина, бледен и слаб, молитвите и постите го бяха сломили; но сега ще го задържи тя при себе си, няма да го остави вече да си отиде, ще го храни, ще го пои, да закрепне и да лъснат отново бузите му: добър е Господ, прекланяме се пред милостта му, ама да не иска чак пък да пие кръвта на децата ни; с мярка и постите, с мярка и молитвите, да се спогаждат, со кротце, со благо, човекът и Господ — мислеше си старата Саломия и гледаше с копнеж към вратата, кога ще се появи от лозята, където беше отишъл и той на гроздобер, Йоан, изтърсакът ѝ.

Под големия, натежал от плод бадем в средата на двора, приведен, безмълвен, Юда червенобрадият размахваше чука си и надяваше железни обръчи на бъчвите за вино. Ако го погледнеше отдясно човек, лицето му беше навъсено и само злост; ако го погледнеше отляво — неспокойно и тъжно; още преди доста дни се беше измъкнал като крадец от манастира, обхождаше селата и стягаше бъчвите за новата шира; влизаше в къщите, работеше, слушаше приказките, записваше в ума си думите и делата на всеки, та да предаде всичко на братството. Но къде го онзи, някогашния червенобрад, кресльото и кавгаджията! Беше станал, откакто беше напуснал манастира, неупознаем.

— А бре, отвори си и ти устата, Юда Искаротски, загубена главо! — извика му старият Зеведей. — Какво толкова мислиш? Две и две правят четири, още ли си нямаш хабер от това? Отвори уста бре, човече, кажи една дума, гроздобер е това, не шега; в такъв ден и щуравите кози се смеят!

— Не го вкарвай в грях, дядо Зеведей! — обади се Филип. — Отишъл, казва, в манастира и иска да стане калугер; не си ли чул за

това? Дяволът, като остарее, се покалугерява!

Юда се извърна, хвърли убийствен поглед към Филип, но не каза нищо; гнус го беше от него, не беше мъж той, бърборко, кречетало, в последния миг го хвана страх и отказа да влезе в братството. „Имам овце, вика, как да ги оставя!“

Прихна да се смее старият Зеведей; обърна се към червенобрадия.

— Опичай си ума, нещастнико! — извика му той. — Прилепчива болест е калугерството, варда да не я прихванеш! На косъм беше да загази и синът ми; но да е жива и здрава бабата ми, разболя се, чул за това галеникът й, поизучил бил вече от стария игумен билките и дойде да я цери. И помнете ми думата — няма да мръдне вече оттук. Къде да отиде? Да не е луд? Там, в пустинята, глад, жажда, метани и Господ; а тук — ядене, вино, жени и Господ; навсякъде е Господ; защо тогава да върви да го търси в пустинята? Какво ще кажеш и ти, Юда Искарיותски?

Но червенобрадият размахваше чука и не отвърщаше. Какво да му каже? Всичко му беше наред на този проклет старец, къде ти да разбере тревогите на другите? И Господ дори, дето други, за нищо нещо, ги правеше на пух и прах, стария Зеведей, мръсника, готованина, цицията, му трепереше косъм да не му падне от главата! Покриваше го като вълнено рухо през зимата, като прохладна ленена кошуля през лятото. Защо? Какво му намираше толкова? Да не би да го беше еня, проклетия дъртак, за Израил? Пет пари не дава! Обича онези негоднии римляните, защото му вардят имането. Господ да ги поживи, вика, пазят реда, ако ги няма тях, ще се нахвърлят връз нас пройдохите и босящите, и тогава — отиде ни имотът!... Ама не бери грижа, проклети дъртако, ще дойде часът! Това, което Господ забравя и не сторва, да са живи и здрави зилотите, те ще се сетят за него и ще го сторят... Търпение, Юда, не казвай нищо, търпение, ще дойде денят на Саваот!

Вдигна очи, двата тюркоаза, погледна Зеведей и го видя да плува в кръвта си, по гръб, вътре в пресата, и цялото му лице се засмя.

В това време четиримата мъжаги си бяха измили хубаво-хубаво краката и бяха скочили в пресата; мачкаха, блъскаха гроздето, потъваха до коленете, навеждаха се, вземаха по цели шепи зърна, ядяха, изпълваха се брадите им с джибри, и ту се залавяха за ръце и играеха

хоро, ту всеки сам и поотделно подскачаше и крещеше. Миризмата на ширата ги беше напила; а и не беше само миризмата; гледаха през отворената външна врата, отвъд лозята, как гроздоберачките се навеждаха и прелестите им се виждаха чак над коленете, и как гърдите им се полюляваха над лозовите листа, като гроздове.

Гледаха ги мъжагите и умът им помътняваше — не беше това преса, не беше това земя и лозя, това е раят и седи старият Саваот горе на патара, държи дълга пръчка и чекия, и бележи какво дължи всеки, колко коша грозде е донесъл и с колко стомни вино, утре-другиден, като умре, ще го почерпи. Колко стомни вино, колко казани ядене, колко жени!

— Кълна се във вратата си — извика Петър, — ако дойдеше ей сегичка на Господ и ми кажеше: „Ей, Петре, Петренцето ми, днеска съм на кеф, поискай ми някоя милост и ще ти я сторя; какво искаш?“ — „Да мачкам грозде, Господи! — щях да му отвърна. — Да мачкам грозде през цялата вечност!“

— И да не пиеш вино ли, диване такова? — нахока го Зеведей.

— Не, човече божи; да мачкам грозде!

Не се смееше; сериозно беше лицето му, възторжено. Спря за малко, протегна се под слънцето; гол беше до кръста и върху сърцето му се чернееше, изрисувана, една голяма риба; един майстор, стар затворник, преди години му я беше надупчил с игла толкова изкусно, че сякаш си мърдаше опашката и плуваше радостно и се заплиташе в къдравите косми на гърдите му; а над рибата — четирираменен кръст с рибарски куки.

Но Филип се сети за овцете си, не му харесваше на него да копае земята, да се грижи за лозята, да мачка грозде; присмя се на Петър:

— А бре, каква работа ти се е доцяла на теб, да мачкаш грозде вечно! Аз пък щях да му кажа, небето и земята да станат зелена ливада, пълна с кози и овце, да ги доя, да пускам млякото горе от планината да тече като река в полето, да образува езера, да пие сиромашията; и всяка вечер да се събираме всички овчари с главния чобанин, Господа, да наклаждаме огън, да печем агнета, и да си разправяме приказки; това ще рече рай!

— Да се не видиш макар, серсемино! — измърмори Юда и отново погледна свирепо Филип.

Сновяха навън-навътре младоците, голи, космати, само с по една шарена дрипа на кръста; слушаха празните приказки и се смееха; имаха си и те вътре в себе си един рай, но не го разкриваха, изсипваха кошовете в пресата и с един скок прекрачваха прага и отиваха отново при гроздоберачките.

Отвори Зеведей уста да каже и той някоя шега, но остана така, зяпнал; на вратата се беше появил и ги слушаше един странен гост; носеше, закачена за врата му, черна козя кожа, бос, рошав, с жълто като восък лице; очите му, черни, големи, горяха.

Краката спряха да мачкат и тъпчат, глътна Зеведей шегата си и всички се извърнаха към вратата. Кой е този жив смъртник, дето стои на прага? Секнаха смеховете, а старата Саломия се показва на прозореца, погледна; и изведнъж нададе вик:

— Андрей!

— А бре, дете мое, Андрей! — извика Зеведей. — Какъв е този хал? От пъкъла ли идеш, или пък слизаш в пъкъла?

Петър скочи от пресата, хвана брат си за ръка, гледаше го с обич и страх и не продумваше нищо; този ли е, Боже мой, Андрей, охраненият момък, прочутият левент, първи в риболова и гуляите, дето беше сгоден за най-хубавото момиче в селото, Рут русокосата? Удави се една нощ заедно с баща си, вдигна нея нощ Бог страшен вятър и я удави; и Андрей тръгна накъдето му видят очите и отиде да се отдаде всецяло на Бога. Кой знае, мислеше си той, ако се слееше с него, може би щеше да намери вътре в него и Рут; не търсеше, види се, Бога, търсеше годеницата си.

Гледаше го, гледаше го Петър със страх; какъв му го предадохме на Господа и какъв ни го връща сега!

— Е, е, какво го гледаш и го опипваш толкова време? — извика Зеведей на Петър. — Пусни го да влезе вътре, да не би да духне вятър и го събори на земята! Влез вътре, Андрей, дете мое, наведи се, вземи някоя чепка, яж; имаме и хляб, слава Богу, и риба, яж да дойдеш на себе си, да не те види в такъв хал горкият ти баща, Йона, че ще се свре отново в акулата от страх!

Но Андрей вдигна костеливата си ръка.

— Не ви ли е срам! — извика той. — Не се ли боите от Бога? Светът пропада, а вие тук мачкате грозде и се смееете!

— Олеле, намерихме си белята и с този! — измърмори Зеведей и се обърна сега много ядосан към Андрей. — Защо не ни оставиш на мира, твоя милост, ще кажа аз! Дотегна ни вече. Това ли прогласява твоят пророк, Кръстителя? Друга песен да запее, да му кажеш; дошъл бил, казва, краят на света, щели да се отворят гробовете и да излязат умрелите, щял да слезе, казва, Господ — Второ Пришествие! — и да разтвори тефтерите си, и тежко ни и горко! Лъжи! Лъжи! Не го слушайте бре, момчета, гледайте си работата, мачкайте гроздето!

— Покайте се! Покайте се! — изрева синът на Йона.

Изтръгна се от ръцете на брат си и застана сред двора; изправи се пред стария Зеведей с вдигнат към небето пръст.

— За твое добро ти казвам — изрече Зеведей, — седни да ядеш, пий и едно вино, да дойдеш на себе си; гладът те е побъркал, нещастнико!

— Охолството те е побъркало, дядо Зеведей! — отвърна синът на Йона. — Ала земята се разтваря под краката ти, земетръс е Бог и ще погълне и пресата ти, и лодките ти, и теб, корем прокълнат!

Беше се разпалил, въртеше очи и ги впиваше ту в този, ту в онзи, и викаше:

— Преди тази шира да стане вино, ще дойде и краят на света! Сложете си власеница, посипете главата си с пепел, удряйте се по гърдите, викайте: „Грешен съм! Грешен съм!“. Дърво е земята, изгни, иде Месията със секирата!

Юдата остави чука, горната му устна се беше вдигнала нагоре, блестяха под слънцето остриите му зъби. Но Зеведей не можа повече да се сдържи.

— Ако вярваш в Бога, Петре — извика той, — вземи го, махайте се! Тук имаме работа. Иде! Иде! Кога носи огън, кога тефтери, а сега, ето ти го, държи, казва, секира! Я ни оставете на мира, ще кажа аз, демагози! Държелив е този свят, държелив е бре, момчета, мачкайте гроздето и се не бойте!

Петър потупваше ласкаво брат си по рамото, за да го успокои.

— Мълчи — казваше му той тихо, — мълчи, братко мой, не викай; уморен си от пътя, да вървим вкъщи, да си отдъхнеш; да те види и старият ни баща, да се успокои сърцето му.

Хвана го пак за ръка и полека, много грижовно, сякаш беше сляп, го поведе; поеха по тясната уличка и изчезнаха. Старият Зеведей

прихна да се смее.

— Ех, горкичкия ми Йона, рибни ми пророче, яка ти душа!

Но тогава старата Саломия си отвори устата; все още чувстваше върху себе си как големите очи на Андрей я изгарят.

— Зеведей — каза тя, като поклати беловласата си глава. — Зеведей, стари грешнико, мери си думите, не се смей; един ангел стои над нас и записва; на каквото се подиграваш, същото ще те сполети!

— Права е майка — обади се Яков, който дотогава държеше устата си заключена. — За малко да те сполети същото и твоя милост, с хубостника ти Йоан; и все още, струва ми се, не ти се е разминало; не бере грозде, казват носачите, ами седи и се лигави с жените за Господ и пости и безсмъртни души... Яка ти душа и на твоя милост, тате!

Засмя се сухо, не можеше да търпи разглеzenia си брат, безделника, и захвана да мачка ядосано гроздето.

Нахлу кръвта в едрата глава на Зеведей; не понасяше той много-много този си син, големия, защото твърде му приличаше, и щеше да избухне кавга, ако в този миг не се бе появила на прага, опряна на ръката на Йоан, Мария, жената на Йосиф от Назарет. Целите в прах бяха краката ѝ с тънките стройни глезени, и разкъравени от дългия път; от доста дни беше зарязала къщата си, обикаляше от село на село и търсеше клетия си син, и плачеше; побърка му Господ ума, излезе от човешкия път, въздиша майка му и жив го оплаква. Пита, разпитва, някой не го ли познава, висок, строен, бос, носи синя дреха и черен кожен колан, да сте го виждали? Никой не го е виждал; и едва сега, да е жив и здрав малкият син на Зеведей, откри следите му; намира се в манастира, в пустинята, облякъл е бяло расо, проснал се е по очи на земята и се моли... Йоан я съжали, разкри ѝ всичко; и сега, опряна на ръката му, влезе в двора на стария Зеведей, да си отдъхне мъничко, преди да тръгне за пустинята.

Надигна се с достолепие старата Саломия.

— Добре си ни дошла, Мария мила — каза тя. — Влез вътре.

Смъкна Мария забрадката си чак до веждите, поприведе се, мина, свела очи, през двора, хвана ръцете на старата си приятелка и започна да плаче.

— Голям грях е да плачеш, дете мое — каза старата Саломия и я сложи да седне до себе си на миндера. — Сега синът ти се намира под Божията стряха, на сигурно място.

— Тежка е майчината мъка, стрино Саломия — отвърна Мария и въздъхна. — С един син ме дари Бог и той белязан.

Чу старият Зеведей жалбата ѝ, не беше лош, когато не му се засягаше интересът, слезе от патара, за да я утеши.

— От младостта е, Мария — каза ѝ той, — от младостта е, не се притеснявай, ще мине. Като виното е и тази хубостница, но бързо изтрезняваме и влизаме, без да ритаме вече, в хомота; и синът ти ще изтрезнее, Мария. На, и този ми син, дето го виждаш, сега започна да изтрезнява, слава Богу!

Йоан се изчерви, но не каза нищо; влезе вътре да донесе студена вода и медени смокини, за да почерпи гостенката. Двете жени седяха една до друга, опрели глави и си говореха тихо за отнесенения син; говореха си шепнешком, за да не ги чуват мъжете, та да се намесят и да развалят дълбоката, чисто женска сладост, която болката пораждаше в тях.

— Молел се, ми казва синът ти, стрино Саломия, молел се, мазоли хванали ръцете и коленете му от метаните; и не ядял, казва, стопил се е, започнал да вижда крила във въздуха; и не искал дори вода да пие, за да видел, вика, ангелите... Докъде ще стигне това зло, стрино Саломия? И дори чичо му, равинът, дето е изцерил толкова обладани от зли духове, не може да излекува сина ми... Защо ме е прокълнал Господ, стрино Саломия, какво съм му сторила?

Положи глава върху коленете на старата си приятелка и избухна в плач.

Йоан се появи с бронзов тас с вода и пет-шест смокини върху смокинов лист.

— Не плачи, стрино — каза ѝ той, като постави смокините в скута ѝ. — Свято сияние облива лицето на сина ти, не го виждат всички, видях го аз една нощ как лиже ѝ разяжда лицето му и се изплаших. А старият Авакум виждал насън, всяка нощ, умрелия игумен; държал, разправя, за ръка сина ти, водел го от килия на килия, вдигал пръст и го сочел; не говорел, казва, нищо, усмихвал се и го сочел. И стария Авакум го хващало страх, скачал на крака, събуждал калугерите и всички заедно се мъчели да изтълкуват съня; какво ли искал да им каже игуменът? Защо им сочел новия им гостенин и се усмихвал? И неочаквано завчера, в деня, когато си тръгнах, Божие просветление, изтълкуваха съня: този да го направим игумен, заръчва

умрелият, този да го направим игумен... Отидоха веднага, старо и младо, всички калугери и намериха сина ти; паднаха му в краката, воля Божия, му викаха, да станеш игумен на манастира. Но синът ти отказа. „Не, не — викаше, — не е този моят път, не съм достоен, ще си отида!“ Тъкмо когато напусках манастира, по пладне вече, чух виковете му, отказваше; а калугерите го заплашваха, че ще го заключат в някоя килия, ще турят на вратата вардачи, за да не избяга.

— Хвала на теб, Мария — възкликна старата Саломия и старческото ѝ лице просветна. — Щастлива майка! Духнал е Господ в утробата ти, а ти не разбираш това!

Слушаше богонавестената и клатеше безутешно глава.

— Не искам аз сина си светец — прошепна тя, — човек го искам, като другите, да се ожени, да ме сдобие с внучета; това е Божият път.

— Това е човешкият път — обади се тихо Йоан, сякаш го беше срам, че ѝ противоречи. — Другият, този, който следва синът ти, е Божият път, стрино.

Викове и гръмки смехове се чуха откъм лозята, двама младички носачи влязоха разпалени в двора.

— Лоши хабери, чорбаджи! — извикаха те, като се заливаха от смях. Надигнали се, казва, хората в Магдала, взели камъни и погнали горгоната си да я убият!

— Коя горгона, бре? — извикаха мъжагите, дето мачкаха гроздето, и спряха хорото. — Магдалена ли?

— Магдалена я, да е жива и здрава! Двама кираджии, които минаха край нас, ни донесоха новините; налетял, вика, в Магдала, вчера в събота, от Назарет, ужас и страхотия, Варава, главатарят на разбойниците...

— Още един и този, да се не види дано! — изръмжа старият Зеведей ядосан. — Зилот бил, казва, искал да спаси и той, дивашката му мутра една, Израил! Да пукне дано, негодник такъв! И после!

— И после, отишъл вечерта в къщата на Магдалена, заварил двора пълен с хора; работела проклетницата и на светия ден, събота! И тогава — кой е видял Господа, та не се е уплашил! — врѣхлетял вътре Варава, измъкнал от пазвата си ножа, извадили камите и търговците, намесили се и съседите, счепкали се всички здравата. Двама от нашите били ранени, яхнали камилите си търговците и офейкали, строшил Варава вратата, за да хване хубостницата и да я заколи. Но къде ти

Магдалена! Хвъркнало пилето! Измъкнала се от другата врата, изчезнала! Втурнало се да я гони цялото село; ама се мръкнало, къде ти да я намерят! Съмнало се, пръснали се навсякъде, търсили, хванали дирите ѝ, открили, казва, следите от стъпките ѝ върху пясъка, накъм Капернаум!

— Добре да я посрещнем, момчета! — обади се Филип и облиза провисналите си кози устни. — Само тя липсва в рая, забравихме я — Ева! Добре да ни е дошла!

— Работи воденицата ѝ и в събота, на хубостницата! — каза и благодущният Натанаил и се усмихна хитро под мустак.

Спомни си една привечер, пред събота — изкъпа се, обръсна се, сложи си чисти дрехи, и дойде Изкушението, онова след баня, хвана го за ръка и отидоха в Магдала; отидоха в Магдала, право в къщата на Магдалена, да е жива и здрава! Беше зимно време, замряла беше воденицата ѝ, и Натанаил остана съвсем сам през цялата събота, и мелеше ли, мелеше... Усмихна се Натанаил доволен; голям грях, ще речеш, да, наистина, голям грях, но Господ, на Него се уповаваме, прощава; кротък, беден, стеснителен, неженен, седеше Натанаил цял живот пред едно тезгяхче, на един ъгъл в селото, и майстореше налъми за селяните и груби сандали за овчарите... Живот ли беше това? Удари го на коцкарлък веднъж, само един-единствен път през живота си, порадва се и той като човек, пък макар и да беше събота, Господ, казахме, разбира от такива работи и прощава...

Но старият Зеведей се намръщи.

— Бели! — измърмори той. — Да вървят по-надалеч да си вадят очите! Кога пророци, кога блудници, кога разплакани майки, кога Варавовци, до гуша ми дойде!

Обърна се към мъжагите, дето мачкаха гроздето.

— А пък вие си гледайте работата, момчета! Мачкайте гроздето!

А вътре старата Саломия и Мария на Йосиф чува новините, спогледаха се и бързо наведоха глави, без да продумат. Юда остави чука и отиде да се облегне на рамката на външната врата; чул беше всичко, врязал го бе в ума си, и на минаване хвърли свиреп поглед към стария Зеведей.

Застана на вратата, послуша се; ухото му долови викове, видя да се вдига прах, мъже тичаха, жени пицяха: „Хванете я! Хванете я!“ и още преди да сварят тримата мъже да скочат от пресата и старият

скубач да се смъкне от патара си, Магдалена, изплезила език, дрипава, влезе в двора и падна в краката на старата Саломия.

— Помощ, господарке! — извика тя. — Помощ, идат!

Съжали старата Саломия грешницата, вдигна се, затвори прозореца, обърна се към сина си.

— Залости вратата, дете мое — каза тя.

А после към Магдалена:

— Клекни долу, скрий се.

Мария на Йосиф, приведена, гледаше тази безпътна жена със съчувствие и ужас; само честните жени знаят колко горчива и непоносима е честта, и затова изпитваше състрадание към нея; но същевременно и като някакъв звяр ѝ се струваше това грешно тяло, мъхнат, тъмен, опасен; когато синът ѝ беше на двайсет години, този звяр за малко да ѝ го грабне, но се отърва... Отърва се от жената — помисли си Мария и въздъхна, — отърва се от жената, но от Бога...

Положи старата Саломия ръка върху пламналата глава на Магдалена.

— Защо плачеш, дете мое? — каза ѝ тя съчувствено.

— Не искам да умра — отвърна Магдалена, — хубав е животът, не искам!

Протегна и Мария на Йосиф ръка, не се боеше вече от нея, не се гнусеше, докосна я.

— Не се бой, Мария — каза ѝ тя, — Бог те закриля, няма да умреш.

— Откъде знаеш това, лельо Мария? — произнесе Магдалена и погледът ѝ просия.

— Време ти дава Господ, време да се покаеш, Магдалена — отговори уверено майката на Исус.

Но както си приказваха трите жени и страданието тъкмо ги сближаваше, разнесоха се викове откъм лозята:

— Идат! Идат! Ето ги!

И докато старият Зеведей се свлече от патара си, разярани мъжаги се появиха на външната врата, а Варава, разпален, ръмжащ, прекрачи прага.

— Ей, дядо Зеведей! — извика той. — С твое разрешение или без твое разрешение, ще влезем; в името на Бога на Израил!

И като каза това, преди още старият стопанин да свари да отвори уста, Варава, с една лашка, беше изкъртил вътрешната врата и беше сграбчил Магдалена за плитките.

— Вънка! Вънка, блуднице! — крещеше той и я тътреше през двора.

Влязоха и другоселците вътре, грабнаха и я вдигнаха на ръце, и сред дюдюкания и гръмки викове, я отнесоха до една яма, близо до езерото, и я хвърлиха в нея; а после, жени и мъже се пръснаха около ямата и напълниха полите си с камъни.

В това време старата Саломия беше скочила от постелята си и макар че болките я пронизваха, се довлече на двора и захока мъжа си.

— Посрами се, дядо Зеведей! — извика му тя. — Остави хайманите да поругаят къщата ти и да изтръгнат от ръцете ти една жена, която те помоли за милост!

Обърна се и към сина си Яков, който стоеше нерешително сред двора:

— И ти вървиш по стъпките на баща си, не те ли е срам? Няма ли ти да станеш по-добър? И за теб ли интересът е твоят Бог? Тичай да защитиш една жена, дето цяло едно село иска — и не го е срам! — да я убие!

— Отивам, майко, успокой се — отвърна синът, който не се боеше от нищо на този свят, освен от майка си.

Ужас го обземаше всеки път, когато тя се обръщаше ядосана към него; защото съзнаваше — не беше неин този суров и строг глас, а древният, загрубял в пустинята глас на вироглавото племе на Израил.

Извърна се Яков, направи знак на двамата си другари, Филип и Натанаил.

— Да вървим! — каза той.

Плъзна поглед към бъчвите, за да види Юда; беше си отишъл.

— Идвам и аз — каза побеснял и Зеведей.

Боеше се да остане сам с жена си; наведе се, взе от земята тоягата си и пое след сина си.

Цялата изранена, Магдалена се беше свлякла в един ъгъл на ямата, вдигнала беше ръцете си, за да предпази главата си, и пищеше; околоръст на ямата, мъжете и жените я гледаха и се смееха; отвред, от лозята, носачите и гроздоберачките зарязаха работата си и надойдоха; младежите ламтяха да видят, полуголо, окървавено, прочутото тяло, а

девойките мразеха и завиждаха на тази жена, която се радваше на всички мъже, а пък те си нямаха никого.

Варава протегна ръка, за да секнат виковете, да обяви присъдата, да почне замерването с камъни. И тъкмо в този миг се появи Яков, понечи да се добере до главатаря зилот, но Филип го задържа за ръката.

— Къде отиваш? — каза той. — Къде отиваме? Ние сме трима души и половина, а те са цяло село, загубени сме!

Но Яков още чуваше в себе си суровия глас на майка си.

— Ей, Варава, главорез такъв! — извика му той. — Дошъл си тук в нашето село, за да убиваш хора ли? Пусни жената, ние ще я съдим; ще дойдат старейшините от Магдала и Капернаум да я съдят; ще дойде и баща ѝ, равинът от Назарет; това казва Законът!

— Прав е синът ми! — намеси се тогава и старият Зеведей, който довтаса с дебелията си сопа. — Прав е, това казва Законът.

Варава с рязко движение се извърна изцяло към тях.

— Старейшините са продажници! — извика той. — Зеведей е продажник, нямам им вяра; аз съм законът! И на който от вас му държи, юначаги, нека дойде да премерим сили!

Мъже и жени от Магдала и Капернаум се струпяха около Варава и в зениците им се четеше убийство; цяла сюртия момчета довтасаха от селото с прашките си.

Филип хвана Натанаил за рамото, дръпна го назад; обърна се към Яков:

— Хайде, като щеш, сам се оправяй, сине на Зеведей; ние не идваме; не сме се побъркали.

— Не ви ли е срам, бързливи такива!

— Не, не ни е срам; хайде, сам се оправяй!

Яков се извърна към баща си; но той се покашля.

— Аз съм стар — каза той.

— Е, и тъй! — извика Варава и се засмя гръмко.

Старата Саломия се появи, опряна на ръката на малкия си син; зад нея, със сълзи в очите — Мария на Йосиф. Извърна се Яков, видя майка си, стресна се; пред него — страшният главорез с разярената тълпа селяни; зад него — майка му, сурова, безмълвна.

— Е, и тъй? — изръмжа отново Варава и запретна ръкави.

— Няма да се посрамя! — прошепна синът на Зеведей и пристъпи напред.

И Варава веднага тръгна към него.

— Ще го убия! — възкликна по-малкият син и скочи да застане до брат си.

Но майка му го задържа.

— Ти мълчи — каза му тя, — не се бъркай!

И тъкмо когато двамата противници се канеха да се вкопчат един в друг, радостен вик се разнесе откъм брега на езерото:

— Маран ата! Маран ата! Господ иде!

Един изпечен от слънцето младеж, запъхтян, се втурна към тях, като размахваше ръце и викаше:

— Маран ата! Маран ата!

— Кой иде? — завикаха всички и го наобиколиха. — Кой?

— Господ! — отвърна младежът, като сочеше зад себе си към пустинята. — Господ, ето го!

Всички се извърнаха; слънцето вече залязваше, денят стана поласкав. Появи се един човек, който се изкачваше откъм брега, облечен беше изцяло в бяло, като калугер от манастира. Олеандрите край езерото бяха в цъфтежа си, и мъжът в бялата дреха се присегна, откъсна един червен олеандров цвят и го втъкна между устните си; две чайки, които крачеха по крайбрежния чакъл, се отдръпнаха, за да мине.

Старата Саломия вдигна беловласата си глава, подуши въздуха.

— Дете мое — каза тя на сина си, — кой иде? Промени се въздухът.

— Сърцето ми просто ще се пръсне, майко — отвърна синът. — Струва ми се, че е Той!

— Кой?

— Мълчи!

— Ами кои са тия подире му? Охо, цяла войска тича след него, дете мое!

— Бедняците са това, майко, дето събират баберките; не е войска, не се бой.

И наистина като войска започнаха да се появяват зад него цели тълпи дриплъовци, мъже, жени и деца, с торби и кошници, и се пръскаха наоколо по обраните лозя и търсеха. Всяка година, по жътва, по гроздобер, по маслинобер, се стичаха от цяла Галилея тези стада на

гледа и обираха баберките от нивите, от лозята, от маслините, които стопаните оставяха за сиромасите, както повеляваше законът на Израил.

Изведнъж облеченият в бяло се спря, видя множеството, изплаши се. Да избягам! Старият му страх отново го обхвана, да се върне в пустинята, там е Бог; а тук — хората; да избягам! Съдбата му отново увисна на косъм! Назад ли да поеме? Напред ли?

Всички около ямата бяха спрели и го гледаха; Яков и Варава стояха все тъй запретнати, един срещу друг; а Магдалена повдигна глава, послуша се; живот ли, смърт ли, какво означаваше тази тишина? Имаше някаква промяна във въздуха и изведнъж тя скочи права, вдигна ръце, нададе вик:

— Помощ!

Чу облеченият в бяло вика, позна гласа, стресна се.

— Магдалена! — прошепна той. — Магдалена! Да я спася!

И се отправи бързо към хората.

Беше разтворил обятията си и пристъпяше; и колкото повече се приближаваше към хората и различаваше разярените им, мрачни, измъчени лица и очите им, изпълнени с гняв, сърцето му се вълнуваше, душата му преливаше от дълбока обич и състрадание. „Това са хората — мислеше си той, — всички са братя, всички, а не го знаят, и затова се измъчват и изпадат в грях... Ако го знаеха, колко радост и прегръдки, какво щастие!“

Стигна до тях, качи се на един камък, протегна наляво и надясно разтворените си ръце, едно слово изскочи дълбоко от душата му, ликуващо, радостно:

— Братя!

Изненадаха се хората, спогледаха се, никой не отговори.

— Братя — отново се чу ликуващият глас, — добре съм ви заварил!

— Зле си дошъл, разпъвачо! — отвърна му Варава и грабна един тежък камък на земята.

— Дете мое! — разнесе се сърцераздирателен вик.

И Мария се спусна и прегърна сина си; смееше се и плачеше, и го милваше; но той, безмълвен, отстрани от себе си ръцете на майка си, пристъпи към Варава.

— Варава, брате мой — каза той, — добре съм те заварил; приятел съм, добра вестнося, радост голяма!

— Не се приближавай! — изрева Варава и застана пред него, за да скрие от погледа му Магдалена.

Но тя беше чула любимия глас, скочи.

— Исусе! — извика тя. — Помощ!

С един скок Исус се озова на ръба на ямата; Магдалена се вкопчваше с ръце и крака за камъните и се катереше; наведе се Исус, подаде ѝ ръка, а тя я сграбчи, изкачи се изнемощяла, цялата в кръв, и се строполи на земята.

Спусна се Варава, стъпи върху гърба ѝ и я притисна силно.

— Моя е, ще я убия! — изрева той и вдигна камъка. — Оскверни съботата, смърт!

— Смърт! Смърт! — закрещя и тълпата, която сега се изплаши да не би жертвата да ѝ избяга.

— Смърт! — извика и Зеведей, който виждаше, че дрипльовците заставаха около новодошлия и се разпалваха все повече.

Тежко и горко, ако оставят дрипльовците да вършат каквото си искат.

— Смърт! — отново извика той, като удари с тоягата си. — Смърт!

Исус задържа вдигнатата ръка на Варава.

— Варава — произнесе той със спокоен, печален глас, — ти не си ли престъпвал никога някоя Божия заповед? Не си ли откраднал никога през живота си, не си ли убил, не си ли прелюбодействал, не си ли лъгал?

Обърна се към тълпата, която ревеше; изглежда бавно всички, един по един.

— Безгрешният от вас — каза той — нека пръв хвърли камък.

Множеството се раздвижи; един по един всеки се отдръпваше и се мъчеше да откъсне от себе си погледа, който му разбъркваше вътрешностите и паметта. Мъжете си спомниха колко лъжи бяха изrekli през живота си, спомниха си за безчестията, които бяха сторили, за чуждите жени, с които бяха спали; а жените спуснаха забрадките си, и камъните, които стискаха, се изплъзнаха от ръцете им.

Старият Зеведей, като видя, че работите вървят в изгода на дрипльовците, побесня; извърна се отново Исус, изглежда пак, един по

един, всеки дълбоко в очите.

— Безгрешният от вас, нека пръв хвърли камък.

— Аз! — скочи Зеведей. — Дай ми камъка, който държиш, Варава; чистото небе не се бои от светкавици; аз ще хвърля пръв!

Зарадва се Варава, даде му камъка си, отдръпна се; стисна камъка Зеведей, застана над Магдалена, прицели се да хвърли камъка така, че да я удари право в главата; тя се беше свила на кълбо в краката на Исус, спокойна; съзнаваше, че там, където сега се намираще, не биваше да се бои от смърт.

Дрипльовците гледаха стария Зеведей сърдито; и един от тях, най-мършавият, се обади:

— Ей, дядо Зеведей! — извика му той. — Има Бог, ръката ти ще се вдърви, не те ли е страх? Я си спомни; не си ли лапнал никога правото на някой сиромаш? Не си ли изкарал никога на търг лозето на някой сирак? Не си ли влизал никога нощем в къщата на някоя вдовица?

Слушаше старият грешник и ту се прицелваше с камъка, ту се сдържаше; и изведнъж нададе вик; ръката му внезапно отмалая, отпусна се безсилна, а големият камък се отърколи, падна върху крака му и му преби пръстите.

— Чудо! Чудо! — завикаха дрипльовците. — Магдалена е невинна!

Побесня Варава, сипаничавото му лице се наля с кръв; спусна се към сина на Мария, вдигна ръка и му зашлеви един плесник; а Исус спокойно извърна към него и другата си буза.

— Ударй и другата буза, Варава, брате мой — каза той.

Изтръпна му ръката на Варава и той изблещи очи. Кой е този? Какъв е този? Призрак ли, човек ли, демон ли? Отстъпи назад и го загледа като побъркан.

— Ударй и другата буза, Варава, брате мой — отново го подкани синът на Мария.

И тогава се появи, от сянката на маслината, където стоеше и гледаше, Юда; беше видял всичко, не се бе обадил; дали ще убият или не Магдалена, не го беше еня; но се радваше, като слушаше Варава, и как дрипльовците му го рекнаха на Зеведей и вдигнаха глава. И когато видя, че Исус, с новото си бяло расо, се появи на брега на езерото, сърцето му заби: „Сега ще се види — прошепна той — кой е, какво

иска, какво има да каже на хората!“. И наостри ушицето си. Но още първата дума, „братя“, не му хареса; направи кисела мутра. „Не му е дошъл още умът — измърмори той, — не, не сме всички братя, нито евреи и римляни, нито евреите помежду си; не са наши братя продажните садудеи, първенците, ония, дето се сдушват с тиранина... Лошо започваш, сине на Дърводецеца, опичай си ума!“ Но когато видя как Исус подлага и другата си буза, без гняв, с някаква горда, нечовешка ласкавост, той се уплаши. „Какъв е този? — извика той вътре в себе си. — Да подложиш и другата си буза, това може да го направи само ангел, ангел или куче...“

Скочи, сграбчи за мишницата Варава, тъкмо когато се канеше да се нахвърли върху сина на Мария.

— Не го докосвай! — каза му той глухо. — Махай се!

Варава погледна изненадан Юда. И двамата бяха в същото братство, често бяха нахълтвали заедно в села и градове и бяха убивали предателите на Израил, а сега...

— Юда — прошепна той, — ти ли? Ти ли?

— Аз; върви си!

Варава все още се колебаеше; Юда беше по-горен от него в братството, не можеше да му се противи; но все пак честолюбието не му позволяваше да си отиде.

— Върви си! — отново заповяда червенобрадият.

Сведе бунтарят глава и изгледа свирепо сина на Мария.

— Къде ще ми отидеш? — измърмори той, като сви юмрук. — Пак ще се срещнем!

Обърна се към своите хора:

— Да вървим! — каза той с половин уста.

XIII

Наближаваше вече да докосне темелите на небето слънцето, дневната жегата понамаля; вятърът стихна, заблестя езерото, розово и синьо; няколко щъркела стояха на един крак върху скалите, впили очи във водата; гладни бяха още.

Дриплъвците бяха приковали поглед върху сина на Мария, чакаха, не искаха да си отидат; какво чакаха? Бяха забравили глада и голотията си, бяха забравили злостта на стопаните, дето нямаха сърце да оставят няколко зърна по обраните си лозя, та да си подслади и сиромашията гърлото. От сутринта обикаляха от лозе на лозе и кошниците им бяха останали празни; същото не стана ли и през жътвата? Обикаляха пак от нива на нива, а торбите им — празни. Ами децата им, дето ги чакаха всяка вечер с отворена уста! Но сега, не знаят защо, не знаят как, сякаш кошниците им изведнъж се бяха напълнили; гледаха този, облечения в бяло пред тях, и не им се щеше да си отидат... Чакаха; какво чакаха? Не знаеха.

И синът на Мария ги гледаше и чакаше и той; чувстваше всички тези души обвесени на шията му. За какво им е? Какво искат от него? Какво може той, който няма нищо, да им даде? Гледаше ги, гледаше ги, за миг се изплаши, понечи пак да си отиде, но се засрами; какво ще стане с Магдалена, която се беше вкопчила в краката му? А и толкова очи, които го гледат с трепетно очакване, как да ги изостави без утеха? Да си тръгне, за да отиде къде? Навред беше Бог и го тласкаше накъдето си искаше милостта му; не милостта му, силата му, всемогъщата. Съзнаваше вече синът на Мария: неговият дом е тази земя; друг дом няма; а неговата пустиня са хората; друга пустиня няма. Сведе глава.

— Да бъде волята ти, Господи — прошепна той и се остави вече на милостта Божия.

Един старец от дриплъвците се промъкна напред и заговори:

— Сине на Мария, гладни сме, но не искаме от теб хляб; беден си и ти като нас; отвори уста, кажи ни една блага дума, та да се

наситим.

И един младеж се престраши.

— Сине на Мария — каза той, — неправдата ни души, не може да понесе повече сърцето ни; каза, че носиш някаква блага дума; кажи я благата дума, въздай справедливост!

Гледаше синът на Мария хората, слушаше гласа на свободата и глада, обзе го чувство на ликуване; сякаш бе очаквал този глас от години, и сега ето дойде, позова го по име; обърна се към народа с разтворени обятия:

— Братя — каза той, — да вървим!

И изведнъж народът, сякаш бе очаквал от години това подканване, сякаш за първи път бе чул истинското си име, заликува.

— Да вървим — завикаха всички, — в името Божие!

Застана начело синът на Мария, тръгнаха всички като един човек; тумбест хълм, все още свежозелен сред лятната жегата, се извисяваше край брега на езерото; през целия ден го жареше слънцето, и сега, в ласкавата привечер, благоухаеше на мащерка и зрели маслини. Навярно бе имало някакъв древен езически храм на този връх, защото по земята още лежаха отломки от изваяни капители, а през нощта суеверните рибари виждаха, когато ловяха риба в езерото, едно бяло привидение, седнало на мраморните късове; а пък една нощ старият Йона го чул да плаче.

Към този именно хълм вървяха, възторжени, начело — синът на Мария, а зад него, като едно семейство, тълпата бедняци.

Обърна се старата Саломия към малкия си син.

— Дете мое — каза тя, — прихвани ме през кръста; да вървим и ние.

Взе Мария за ръка.

— Мария — каза ѝ тя, — не плачи; не видя ли едно сияние около лицето на сина ти?

— Нямам аз син, нямам вече син — отвърна майката и избухна в ридания. — Всички тези дрипльовци имат, а аз нямам...

Плачеше, вайкаше се и вървеше; беше вече сигурна; синът ѝ я беше изоставил завинаги. Когато се спусна да го прегърне, да го вземе да се приберат вкъщи, той я изгледа изненадано, сякаш не я познаваше; и когато му каза: „Аз съм майка ти“, протегна ръка и я отстрани.

Старият Зеведей видя, че жена му се изкачва и тя с множеството, изкриви мутрата си, стисна тоягата, извърна се към сина си Яков и двамата му другари, Филип и Натанаил, посочи възбудената шумна тълпа.

— Вълци са тези бесни, проклети да са; хайде да завием и ние заедно с тях, да не ни вземат за овце и ни изядат; да вървим подир тях! И си опичайте ума: каквото и да им каже онзи вятърничавият син на Мария, ние ще го освиркваме, чувате ли? Да не го оставим да вдигне глава; напред, всички заедно, а очите ви — на четиринайсет!

И като изрече това, захвана и той, куцук-куцук, да се изкачва.

Тъкмо тогава се появиха двамата синове на Йона; Петър бе хванал брат си за ръка и му говореше спокойно, меко, за да не го разсърди; но той гледаше с тревога тълпата, която се изкачваше, и облечения в бяло, който я водеше.

— Кои са тези? Къде отиват? — попита Петър Юда, който стоеше още нерешително на пътя.

— Синът на Мария — отвърна навъсен червенобрадият.

— Ами тази тълпа подире му?

— Бедняците, дето баберкуват обраните лозя; видели го и се хванали за него, и сега отива, вика, да им говори.

— Какво ще им каже? Та той не може да раздели на две магарета слама!

Юда повдигна рамене.

— Ще видим! — изръмжа той и пое също по нагорнището.

Две мургави мъжкарани се връщаха от лозята капнали от умора, разгорещени, и носеха, крепена в равновесие на главата си, по една голяма кошница с грозде; доця им се и на тях компания. „Да вървим и ние — казаха си те, — да ни мине времето“, и поеха в опашката.

Старият Йона, метнал на гръб мрежата си, крачеше към бедната си къщурка; гладен беше, бързаше; видя синовете си, видя народа, който се изкачваше нагоре, спря се със зяпнала уста, и загледа с кръглите си риби очи. Не мислеше нищо, не се питаше кой е умрял, кой се е оженил, къде отиват толкова хора заедно; не мислеше нищо, само гледаше със зяпнала уста.

— Хайде, риби пророко Йона — извика му Зеведей, — да вървим, има гуляй; омъжва се, казва, Мария Магдалена, хайде да се повеселим!

Йона раздвижи дебелиите си устни, понечи да заговори, но се отказа; разтърси рамо, намести на гърба си мрежата и пое към махалата си, като стъпваше тежко. След доста време, когато наближаваше вече коптора си, подир много родилни мъки, мозъкът му снесе: „Пусти да опустееш дано, Зеведей, зевзек неден!“ — измърмори той, тури една лашка на вратата и влезе вътре.

Когато старият Зеведей стигна заедно със своите хора на върха на хълма, Исус вече седеше на един капител и още не беше отворил уста, сякаш ги чакаше; пред него, бедняците, насядали на земята с кръстосани крака, а жените им прави, го гледаха. Слънцето беше залязло, ала на север планината Хеврон задържаше все още светлината и не я пускаше да си отиде.

Исус беше скръстил ръце на гърдите си и гледаше как светлината се бореше с мрака; от време на време отместваше бавно погледа си към лицата на хората, обърнати към него — сбръчкани, измъчени, изпити от глад; очите им, приковани на него, го гледаха така, сякаш той беше виновен и му се оплакваха.

Когато видя Зеведей с неговите хора, Исус стана.

— Добре дошли — каза той, — приближете се всички насам, няма сила гласът ми, искам да ви говоря.

Зеведей, като старейшина на селото, мина напред и се нагласи на един камък; от дясната му страна — двамата му синове, а също така Филип и Натанаил; от лявата — Петър и Андрей. По-назад, сред женорята, прави, старата Саломия и Мария на Йосиф; другата Мария, Магдалена, се беше свлякла в краката на Исус, скрила лице в ръцете си. По-настрани, под един измъчен бор, разкривен от ветровете, Юда чакаше; суровите му сини очи стрелкаха през боровите иглички сина на Мария.

А той скришом трепереше и се мъчеше да си придаде смелост; това беше мигът, от който толкова години се боеше, дойде, победи Бог, доведе го насила там, където искаше — пред хората, да говори. И сега, какво да им каже? Като мълнии минаваха през ума му малкото радости в живота му, многото огорчения, борбата с Бога, а сетне, всичко, което беше видял, когато обикаляше съвсем сам — планините, цветята, птиците, овчарите, които носят радостни на раменете си изгубената

овца, рибарите, които мятат мрежите си, за да уловят риба, орачите — как сеят, как жънат, как отвяват и носят в дома си зърното... Небето и земята току се разтваряха и затваряха в ума му, всички Божии чудеса, и не знаеше кое първо да избере, всички, всички искаше да разкрие, за да утеши неутешимите... Като Божия приказка се разстла пред него светът, като приказката, която майката на майка му разправяше, за да не плаче, изпълнена с царски дъщери и змейове, и Бог се навеждаше от небето и я разказваше на хората. Разтвори обятията си, усмихна се.

— Братя — каза той, гласът му, неукрепнал още, трепереше, — братя, с притчи ще говоря, прощавайте; прост човек съм, малко ми е четмото и писмото, беден съм и аз и онеправдан, много неща има да каже сърцето ми, но умът ми не може да ги разправи, отварям уста и, без да искам, словото излиза като приказка; братя, прощавайте, с притчи ще говоря.

— Слушаме, сине на Мария — извика народът, — слушаме!

Отвори отново Исус уста:

— Излязъл сеячът да засее семето си. И както си сеел, част от семето паднало на пътя, и дошли птиците и го изкълвали; друго паднало върху камъните, нямало пръст, за да се храни, изсъхнало; трето паднало сред тръните, избуяли тръните и го задушили; и накрая четвърто паднало на хубава земя, пуснало корени, изкласило, дало плод и нахранило хората. Онзи от вас, братя мои, който има уши, за да чуе, нека чуе!

Всички мълчаха, споглеждаха се объркани; но старият Зеведей търсеше повод за кавга, скочи.

— Не разбирам — каза той, — пък да ме прощаваш; имам уши, слава Богу, имам уши и чувам, но не разбирам; какво искаш да кажеш? Я ни го поразчепкай!

Засмя се злорадо, поглади надутото бялата си брада.

— Да не би пък твоя милост да си сеячът?

— Аз съм — отвърна скромно Исус.

— Виж го ти него! — възкликна старият селски първенец, като удари с тоягата си по земята. — А ние, значи, сме камъните и тръните, и нивите, където ти сееш, а?

— Да, вие — отвърна все така спокойно синът на Мария.

Андрей, наострил уши, слушаше; гледаше Исус и сърцето му биеше развълнувано; така биеше и когато за първи път срещна край

брега на Йордан-река, изпит от слънчевия пек, обвит в кожа от див звяр, Йоан Кръстител. Всичко му бяха излождили молитвите, бдението, гладът, всичко, и само две огромни очи, два пламтящи въглена, му бяха останали, и едно гърло, което викаше: „Покайте се! Покайте се!“. Викаше, и вдигаше вълни Йордан-река, и спираха керваните, не можеха да вървят камилите по-нататък... Ала сега този тук пред него се усмихваше, имаше тих и треперещ глас, една неопитна птичка, която се мъчеше да запее, а очите му не горяха, галеха. Пърхаше сърцето на Андрей между двамата, объркано.

Йоан полека се отмести от баща си и се приближаваше към Исус; почти беше стигнал до краката му. Зеведей го видя, ядоса се още повече; дотегнали му бяха вече лъжепророците, всеки ден никнеха все нови и подвеждаха хорицата; и всички, сякаш са се наговорили, се заяждат със стопаните, с жреците, с царете; всичко добро и устойчиво на този свят, те искат да го сринат; и ето ти го сега и този босяк, сина на Мария! А, трябва да му извия врата, преди да е избуюл този!

Извърна се да види какво казва и тълпата, та да понабере кураж; видя, че големият му син, Яков, е смръщил вежди, и не можеше да разбере дали беше от притеснение или от гняв, видя, че жена му си бършеше очите и пристъпваше все по-близо до Исус, отправи поглед към дриплъвците, уплаши се, като ги видя, всички те, гладните, гледаха със зяпнала уста сина на Мария, като птички, които майка им храни.

— Да се не видите макар, дриплъвци такива! — измърмори той и се сви до сина си. — Да не се обадя, че ще си намеря белята!

Разнесе се тих прочувствен глас; някой, седнал в краката на Исус, заговори; тези, които се бяха излегнали по-назад, се понадигнаха, за да видят; малкият син на Зеведей се беше примъкнал полека-лека до краката на Исус, изпънал бе шия и говореше.

— Ти си сеячът — казваше той, — а ние камъните, тръните и нивите, но какво е семето, което носиш?

Мъхестото девствено лице гореше; черните бадемовидни очи гледаха Исус с тревога; цялото трептящо, пухкавото му тяло се беше напрегнало и чакаше; от отговора, който щеше да получи, предугаждаше, зависеше животът му, този живот и другият.

Исус се беше навел, за да чуе; помълча известно време; слушваше се в сърцето си, мъчеше се да намери простото слово,

всекидневното, безсмъртното; топла пот ороси лицето му.

— Какво е семето, което носиш? — отново попита с трепетно очакване синът на Зеведей.

И изведнъж Исус скочи, разтвори ръце, наклони се към хората.

— Обичайте се едни други! — изтръгна се от недрата му този вик. — Обичайте се едни други!

И щом го каза, почувства, че сърцето му се опразни и той се свлече върху капитела, изтощен.

Разнесе се шепот, развълнува се народът, мнозина поклатиха глава, някои се изсмяха.

— Какво каза? — попита един старец, който недочуваше.

— Да се обичаме, казва, едни други!

— Тая няма да я бъде! — възкликна старецът и се ядоса. — Гладният не може да обикне сития, онеправданият не може да обикне несправедливия; тая няма да я бъде! Хайде да си вървим!

Юда, опрян на бора, сграбчи ядосано червената си брада.

— Това ли, значи, дойде да ни кажеш, сине на Дърводелеца? — промърмори той. — Тази ли е голямата вест, която ни носиш? Да обичаме, значи, и римляните ли? Да изпъваме врат, както твоя милост подложи бузата си, и да им казваме: „Братко мой, заколи ме.“

Чу шепота Исус, видя, че лицата се навъсиха, а очите потъмняха; разбра; огорчение се разля по лицето му, напрегна всички сили, стана.

— Обичайте се едни други! Обичайте се едни други! — отново прозвуча, умолителен и упорит, гласът му. — Обич е Бог! Някога и аз мислех, че е свиреп, докосва планините и те задимяват; докосва хората и те умират; сврях се в манастира, за да се спася, падах по очи, чаках, сега ще дойде, казвах си, да се стовари върху мен като гръм; и той дойде една сутрин, облъхна ме като свеж ветреца и ми каза: „Стани, дете мое!“. Станах и дойдох; ето ме!

Скръсти ръце и наведе тялото си напред, сякаш поздравяваше хората.

Старият Зеведей се покашля, изплю се, стисна тоягата си.

— Свеж ветреца Бог, а? — изръмжа той тихо, ядосан. — Да се не видиш макар, богохулнико!

Синът на Мария говореше, слезе сега долу, при хората, гледаше ги един по един, молеше ги един по един, сновеше насам-натам, вдигаше към небето ръце.

— Баща е — казваше той, — никоя мъка няма да остави без утеха, никоя рана — неизцелена; колкото повече страдаме на тази земя, толкова, че и повече ще се наситим на небето и ще се радваме...

Умори се, качи се пак на капитела, седна.

— Трай, коньо, за зелена трева! — чу се един глас и наоколо избухна смях.

Ала Исус, увлечен, не чуваше нищо.

— Блажени гладуващите и жадуващите за справедливост... — викаше той сега.

— Не стига само справедливост — обади се един от гладните, — не стига само справедливост; искаме и хляб!

— И хляб — произнесе Исус и въздъхна, — и хляб; тях Бог ще ги насити. Блажени скърбящите; тях Бог ще ги утеши. Блажени бедните, смирените, онеправданите; за тях, за вас, бедни, смирени, онеправдани, Бог е приготвил царството небесно.

Двете мъжкарани, които стояха с кошниците с грозде на главата, се спогледаха бързо и без да продумат нищо, свалиха кошниците и започнаха, едната надясно, а другата наляво, да раздават гроздето на бедните. Магдалена, паднала в краката на Исус, не смееше още да вдигне глава, да видят хората лицето ѝ; но скришом, заровила лице в косата си, целуваше нозете на сина на Мария.

Яков не издържа повече, скочи прав и си отиде; а Андрей се изтръгна от ръцете на брат си, застана пред Исус, разярен.

— Аз ида от Йордан-река, в Юдея — извика му той, — където един пророк прогласява: „Слама са хората, а аз — огънят; дойдох да изгоря, да пречистя земята; дойдох да изгоря, да пречистя душата, да влезе Месията!“. А ти, сине на Дърводелеца, проповядваш любов, така ли? Ами че защо не се обърнеш да видиш навред около себе си? Лъжци, убийци, крадци, подлеци, богати и бедни, несправедливи и онеправдани, книжовници и фарисеи! Всички! Всички! Лъжец и подлец съм и аз, и този ми брат, Петър, и старият охранен Зеведей, дето слуша „любов“ и си мисли за лодките си и за ратаите си, и как да окраде колкото се може повече от пресата!

Като чу това, старият Зеведей побесня; пламна като огън трикатиият му врат, издуха се вените на шията му; скочи прав и вдигна тоягата си, за да удари; но старата Саломия свари и му сграбчи ръката.

— Не те ли е срам? — каза му тя тихо. — Хайде да си вървим!

— Няма да командват тук в моя край дрипльовците и голтаците!
— извика той високо, за да го чуят всички.

Кипеше и прекипяваше; обърна се към сина на Мария:

— А и твоя милост, майсторе, не ми се прави на Месия, защото тежко ти и горко, нещастнико, ще те разпънат и теб, та да се успокоиш; и не ми е жал за твоя милост, загубеняко, жал ме е за горката ти майка, че си й едничък син!

И като изрече това, посочи Мария, която сега се бе строполила на земята и си удряше главата о камъните.

Ала гневът на стареца не стихваше; току удряше с тоягата си и викаше:

— Любов, казва, всички братя, ела, вълко, изяж ме! Ами че мога ли аз да обичам врага си? Мога ли да обичам бедняка, дето обикаля около къщата ми и иска да ми строши вратата и да ме обере? Любов, вика, чуй го ти празноглавеца! А бре, да са живи и здрави, ще кажа аз, римляните, пък макар и да са езичници, да са живи и здрави, те поддържат реда!

Ропот избухна, надигна се сиромашията, спусна се от своя бор и Юда; изплашена, старата Саломия постави длан върху устата на мъжа си, за да я запуши; извърна се към тълпата, която се приближаваше, възбудена, изпълнена със закана.

— Не го слушайте, деца мои, от яд е това, едно има наум, друго казва.

Обърна се към стария.

— Да вървим — изрече тя повелително.

Направи знак и на любимеца си, който седеше спокоен, щастлив, в краката на Исус.

— Да вървим, дете мое — каза тя, — мръкна се.

— Аз ще остана, майко — отвърна младежът.

Мария се надигна от камъните, върху които се беше строполила, избърса си очите, тръгна, като се олюляваше, да вземе и тя сина си, да си вървят; беше се уплашила, клетата, и от обичта, която проявяваха към него бедните, и от заканите, които бе изрекъл богатият селски първенец.

— Заклевам ви в името Божие — казваше тя на този и на онзи, както си вървеше, — не го слушайте; болен е... болен... болен...

Приближи се, треперееща, към сина си, който, изправен, скръстил ръце, гледаше сега към езерото.

— Ела, дете мое — каза му тя нежно, — ела да се приберем вкъщи...

Чу той гласа ѝ, извърна се, изгледа я изненадан, сякаш се питаше коя е тази...

— Ела, дете мое — отново каза Мария, като го прихвана през кръста. — Защо ме гледаш така? Не ме ли познаваш? Аз съм майка ти. Ела, братята ти те чакат в Назарет, и старият ти баща...

Синът поклати глава.

— Коя майка? — каза той спокойно. — Кои братя? Майка и братя са ми тези...

Протегна ръка и посочи дриплъвците и жените им, и прав, безмълвен, пред бора, Юда червенокосия, който го гледаше гневно.

— А мой баща е...

Вдигна пръст към небето.

— ... Бог.

Сълзи рукохнаха от очите на клетата, поразена от гръм Мария.

— Има ли по-нещастна майка на този свят от мен? — извика тя. — Един син имах, един, а сега...

Чу старата Саломия сърцераздирателния вик, остави мъжа си, върна се обратно; хвана Мария за ръка, но тя се задърпа; обърна се отново към сина си.

— Няма ли да дойдеш? — извика тя. — Няма ли да дойдеш? За последен път ти казвам: ела!

Зачака; безмълвен, синът отново беше извърнал лице към езерото.

— Няма ли да дойдеш? — нададе покъртителен вик майката.

Вдигна ръка.

— Не се ли боиш от майчината клетва?

— Не се боя от нищо — отвърна синът, без да се извърне. — Не се боя от никого, само от Бога.

Лицето на Мария се изпълни с гняв; вдигна юмрук, отваряше вече уста, за да го прокълне, но старата Саломия свари и постави длан върху устата ѝ.

— Недей! Недей! — извика ѝ тя. — Недей! Прихвана я през кръста, задърпа я насила.

— Да вървим — каза ѝ тя, — да вървим, Мария, дете мое; имам да ти кажа нещо.

Поеха двете жени по надолнището към Капернаум, старият Зеведей вървеше напред ядосан и откъсваше с тоягата си главите на магарешките бодили; а старата Саломия говореше на Мария.

— Защо плачеш, Мария, дете мое? — казваше ѝ тя. — Не видя ли?

Мария я погледна учудено; сдържа риданията си.

— Какво? — попита тя.

— Тъкмо когато той говореше, не видя ли сини крила, хиляди сини крила зад него? Зад него, Мария, кълна ти се, цели пълчища ангели!

Но Мария, отчаяна, клатеше глава.

— Нищо не видях... нищо не видях... — шепнеше тя. — Нищо!

И след малко добави:

— Какво да ги правя ангелите, лельо Саломия? На мен ми се ще да го следват деца и внуци, деца и внуци, а не ангели!

Ала очите на старата Саломия бяха пълни със сини крила; протегна ръка, докосна гърдта на Мария и ѝ пошушна тихо, сякаш ѝ доверяваше някаква голяма тайна:

— Благословена си и благословен е плодът на утробата ти, Мария.

Но тя поклащаше глава, плачеше и вървеше, неутешима.

В това време дриплъовците, разярени, бяха наобиколили Исус, удряха с тоягите си и се заканваха, размахваха празните си кошници, викаха:

— Добро е словото ти, сине на Мария; смърт на богатите!

— Застани начело, да отидем да запалим къщата на стария Зеведей!

— Не, да не я изгорим — възразяваха други, — да я разбием, да си поделим житото му, олиото, виното, сандъците с хубави дрехи... Смърт на богатите!

Исус размахваше отчаяно ръце, викаше:

— Не казах това! Не казах това! Братя, обич!

Но сиромашията, побесняла от глад, къде ти да чуе!

— Прав е Андрей! — викаха бедняците. — Първо огън и секира, а после обич!

А Андрей, застанал до Исус, слушаше, свеждаше глава замислен и мълчеше. „Учителят ми там, в пустинята — мислеше си той, — говореше и думите му строшаваха, като камъни, главите на хората; а този тук раздава словото като хляб на хората... Кой е прав? Кой? Кой от двата пътя води към спасението на света? Насилието ли? Любовта ли?“

И както прехвърляше тези неща в ума си, изведнъж усети върху главата си две ръце; Исус се беше приближил до него и бе поставил нежно ръце върху главата му; пръстите му, много дълги, красиви и гъвкави, обгръщаха всичко, каквото хващаха, и сега се бяха проточили по цялата глава на Андрей. И той не се помръдна; чувстваше как шевовете на главата му се разтварят и как се излива, гъста като мед, и се спуска в мозъка му, как обхваща устата, гърлото, сърцето му, как стига до слабините му и се разстила чак до ходилата му неизразима сладост. Изпитваше дълбока радост, с цялото си тяло, с цялата си душа, до дъното на съществуването си, като зажадняло дърво, което поливат; мълчеше; дано никога не се махнат тези ръце от него! Чувстваше, вътре в себе си, след толкова борба, мир и сигурност.

Малко по-настрани, двамата неразделни приятели, Филип и Натанаил, спореха.

— Харесва ми — казваше благодушният дангалак, — сладки са думите му, като мед; ще ми повярваш ли? Слушах го и се облизвах.

— Не ми харесва — възразяваше му овчарят, — не; едно приказва, а друго върши; вика „Любов! Любов!“, а пък прави кръстове и разпъва!

— Свърши тая, Филипе, ти казвам, свърши! През кръстовете трябваше да мине, мина; навлезе сега в Божия път!

— Дела искам! — упорстваше Филип. — Нека първо дойде да благослови овците ми, дето почна да ги хваща шута, и ако оздравеят, ще му повярвам; иначе, вятър го вее! Какво ми клатиш глава? Ако иска да спаси света, нека почне от овците ми!

Нощта се спускаше и покриваше езерото и лозята, и лицата на хората. Колата на Давид се появи на небето; една червена звезда, като капка вино, увисна на изток, над пустинята.

Исус изведнъж почувства, че е уморен, че е гладен и че иска да остане сам. А и хората полека-лека се сещаха за пътя и за къщите си, и за малките си деца, които чакаха, налегнаха ги грижите, мигновение беше това, увлякоха се, мина, грабна ги пак колелото на всекидневните нужди; и крадешком, сякаш дезертираха, един по един, двама по двама се измъкваха и си отиваха.

Огорчен, Исус полегна върху древните мраморни отломки; никой не му подаде ръка да му пожелае „лека нощ“, никой не го попита дали е гладен, или дали има къде да преспи. Беше извърнал лице към земята, която потъмняваше, и чуваше забързаните стъпки, които се отдалечаваха, отдалечаваха се и заглъхваха. И изведнъж — тишина; вдигна глава — никой. Огледа се — мрак; хората си бяха отишли, само звездите бяха над него, а вътре в него — само умората и гладът. Къде да отиде? На коя врата да почука? Свлече се отново долу, жалба изпълни сърцето му: „Лисиците имат леговище, за да спят — прошепна той, — а аз нямам...“ Затвори очи, за да попречи на сълзите да потекат, и се зави плътно с бялото си расо, защото заедно с нощта бе налегнал и хаплив студ, и зъзнеше.

Неочаквано иззад мраморните отломки се разнесе въздишка и тих плач; отвори очи; различи някаква жена, която се влачеше по корем в тъмнината и се приближаваше; разплете косите си и започна да бърше изранените му от камъните крака; позна я по миризмата ѝ.

— Магдалено, сестро моя — каза той и положи ръка върху топлата уханна глава. — Магдалено, сестро моя, върни се вкъщи, и повече не прегрешавай!

— Исусе, брате мой — произнесе тя, като му целуваше краката, — остави ме да следвам сянката ти, докато умра; знам сега, дете мое, какво е любов.

— Върни се вкъщи — отново изрече Исус, — когато дойде часът, ще те повикам.

— Искам да умра за теб, дете мое — каза отново жената.

— Ще дойде часът, Магдалено, не бързай, не е дошъл още; ще те повикам тогава; а сега върви...

Тя понечи да се възпротиви, но сега гласът му прозвуча много строго:

— Върви!

Пое Магдалена по надолнището, за кратко време се чуваха леките ѝ стъпки, а после, полека-лека, заглъхнаха; остана във въздуха само уханието на тялото ѝ; ала повя нощният ветреца, отнесе и него.

Остана сега синът на Мария съвсем сам; над него — Бог с нощното си съвсем тъмно лице, изпъстрено със звезди. Нададе ухо към звездния мрак Исус, сякаш искаше да чуе някакъв глас; зачака, не чу. Искаше да отвори уста и да запита Невидимия: „Доволен ли си от мен, Господи?!“, но не смееше; много неща искаше да каже на Невидимия, но не смееше; внезапната тишина, която настъпи около него, го плашеше: „Сигурно не е доволен, не е доволен от мен — помисли си той изведнъж и потръпна. — Но какво съм виновен аз, Господи? Казвах ти това; колко пъти съм ти го казвал това? Не мога да говоря! Но ти все ме подтикваше, кога засмян, кога ядосан, и тази сутрин дори, в манастира, тъкмо когато калугерите ме гонеха, за да ме направят, мен недостойния, игумен, и бяха залостили всички врати, за да не избягам, ти ми отвори една тайна вратичка, сграбчи ме за косата и ме изхвърли навън, пред толкова хора! «Говори! — заповяда ми ти. — Дойде часът!»“ Ала аз стисках устни, мълчах; ти викаше, но аз мълчах; и тогава ти не издържа повече, спусна се, отвори ми устата, не я отворих аз, ти ми я отвори насила, ти ми я намаза, не с разжарен въглен, както имаш обичай да намазваш устните на пророците си, не с разжарен въглен, а с мед! И заговорих. Яростно бе сърцето ми, подтикваше ме да викам и аз, като пророка ти Кръстителя: „Огън е Бог, иде! Къде ще се скриете, хора беззаконни, несправедливи, безчестни? Иде!“ Това искаше сърцето ми да извикам, но Ти ми намаза устните с мед и извиках: „Любов! Любов!“

„Господи, Господи, не мога да се боря с теб; тази вечер слагам оръжие; да бъде волята ти!“

Изрече това и му олекна; отпусна глава на гърдите си като сънлива птичка, затвори очи и се унесе в сън. И изведнъж му се стори, че уж е извадил от пазвата си една ябълка, разтвори я, взе семето ѝ и го пося пред себе си в пръстта; и щом го посади, семето отхлупи земята, покара кълн, извиси ствол, разклони се, разлисти се, цъфна, върза плод, изпълни се с червени ябълки...

Камъните се разтресоха, чува се човешки стъпки, изплаши се сънят и избяга; повдигна Исус клепачи; един човек стоеше пред него;

не беше вече сам, зарадва се; спокойно, безмълвно, приемаше топлото човешко присъствие.

Нощният гост се приближи, коленичи.

— Гладен си навярно — каза той; — донесох ти хляб и риба, и мед.

— Кой си ти, брате мой?

— Синът на Йона, Андрей.

— Всички ме изоставиха, отидоха си; и наистина съм гладен; как тъй ти, брате мой, се сети за мен и ми носиш тези Божи блага — хляб, риба, мед? Остава само благата дума.

— Нося ти я и нея — каза Андрей.

Мракът му вдъхваше смелост; не видя Исус двете сълзи, които се отърколиха по бледите бузи на младежа; нито треперещите му ръце.

— Нея първо, благата дума, брате мой — каза Исус и му подаде ръка усмихнат.

— Равунї... — промълви синът на Йона и се наведе, и му целуна краката.

XIV

Времето не е нива, та да се измерва с аршин; не е море, та да се измерва с миля; то е туптящо сърце. Колко време продължи това годеничество? Дни ли? Месеци ли? Години ли? Обикаляше синът на Мария от село на село, от планина на планина, понякога с лодка, от единия бряг на езерото до другия, приветлив, състрадателен, с блага дума на уста, облечен в бяло, като жених; а Земята беше годеницата му. Полагаше крак на земята, повдигаше го и земята се изпълваше с цветя; поглеждаше дърветата, и те цъфваха; вдигаше се попътен ветреца, когато се качваше на лодка; хората го слушаха и пръстта в тях се превръщаше в криле. През всичкото това време, докато продължи годеничеството, вдигаше човек който и да е камък, и намираше под него Бога; потропваше на която и да е врата, и излизаше Бог да му отвори; поглеждаше в очите на приятеля си, в очите на брат си, и виждаше вътре в гледеца да седи Бог и да му се усмихва.

Клатеха фарисеите с възмущение глава.

— Йоан Кръстителя пости, плаче, заплашва, не се смее; а твоя милост, където сватба и веселба — ти първи! Ядеш и пиеш, смееш се, и онзи ден на една сватба, в Кана, не си се засрамил да се хванеш и ти с момичетата на хорото, и си играл с тях; къде се е чуло и видяло пророк да се смее и да играе хоро?

Гледаха го с помътнели очи и го ругаеха. А той се усмихваше.

— Не съм аз пророк, братя мои фарисеи отвърщаше им той, — не съм пророк, жених съм.

— Жених ли? — крещяха фарисеите и понечваха да раздерат дрехите си.

— Жених, братя мои фарисеи; как да ви го кажа другояче, не знам. Пък прощавайте.

Обръщаше се към другарите си, към Йоан, към Андрей, към Юда, към селяните и рибарите, които, привлечени от благостта на лицето му, зарязваха, за да го чуят, нивите и лодките си, и към жените, които тичаха подире му с пеленачетата си на гърди.

— Радвайте се и ликувайте — казваше им той, — докато женихът се намира сред вас; ще дойдат и дните на вдовството и сирачеството, но уповавайте се на Отеца; как имат вяра цветята на земята и птиците на въздуха? Не сеят, не жънат, а Отецът ги храни; не предат, не тъкат, ала кой цар е могъл някога да се облече с такова великолепие? Не берете грижа за тялото си какво ще яде и какво ще пие, и какво ще облече; пръст е било и на пръст ще стане; за душата си се грижете, безсмъртната, за царството небесно!

Юда го слушаше и мръщеше вежди; не го беше грижа него за царството небесно; голямата му грижа беше царството земно; и не на цялата земя, а само на земята на Израил, тя е направена от камъни и хора, а не от молитви и облаци; и тази земя я тъпчат варварите римляни, езичниците; тях първо да прогонят, тях, пък сетне ще се погрижим и за царствата небесни!

Гледаше Исус свъсените му вежди, четеше по бръчките, които като бурни вълни браздяха челото му, скритите му мисли, и му се усмихваше.

— Юда, брате мой — казваше му той, — небе и земя са едно цяло, камък и облак са едно цяло, царството небесно не е във въздуха, а вътре в нас, в сърцето ни; за него говоря; промени сърцето си, и небето, и земята се прегръщат, евреи и римляни се прегръщат, всички стават едно цяло.

Но червенобрадият сдържаше и мътеше вътре в себе си негодуванието, търпеше, чакаше. „Не знае какво говори този, завеният — мърмореше той в себе си, — не знае какво му става; само ако се промени светът, ще се промени и сърцето ми; само ако се пръждосат римляните от земята на Израил, ще ми олекне!“

Един ден малкият син на Зеведей се обърна към Исус.

— Рави — каза му той, — не обичам Юда, прости ми; когато се приближавам към него, някаква тъмна сила бликва от тялото му, хиляди тънки-тънки игли, и ме нараняват; а онзи ден, привечер, видях как един черен ангел се наведе към ухото му и му пошепна нещо; какво ли му е казал?

— Догаждам се какво му е казал — отвърна Исус и въздъхна.

— Какво? Страх ме е, рави; какво му е казал?

— Ще го узнаеш, когато му дойде времето, брате мой; и аз не знам още съвсем ясно какво.

— Защо го вземаш със себе си? Защо го оставяш да те следва и денем, и нощем? И когато му говориш, гласът ти е по-ласкав, отколкото когато говориш на нас; защо?

— Така трябва, Йоане, брате мой; той има по-голяма нужда от обич.

И Андрей следваше новия учител, и с всеки изминал ден светът се променяше, ставаше по-благ; не светът, а сърцето му! Не бяха вече грях яденето и смехът, земята се закрепи и небето се навеждаше върз нея като баща; и денят Господен не е ден на гняв и пожарища, не е край на света; а е жътва, гроздобер, женитба, хоро; безспирно възраждащата се девственост на света; при всеки настъпващ ден земята се обновява и Бог отново ѝ дава дума да я държи в святата си длан.

Минаваха дните и Андрей се смекчаваше, помиряваше се със смеха и яденето, бледите му бузи поруменияха; и когато на обяд или вечерта лягаха под някое дърво или им оказваха гостоприемство в някоя къща и Исус вземаше, както имаше обичай, хляба, благославяше го и го поделеше, душата на Андрей веднага преобразяваше хляба и го превръщаше в обич и смях; от време на време се сещаше за близките си и въздишаше.

— Какво ли правят старият Йона и Зеведей? — промълви той веднъж и погледът му се изгуби някъде далече, сякаш тези двама старци бяха на края на света. — Ами Яков, ами Петър? Къде ли се намират? В кой ли свят теглят?

— Всички ще ги намерим — отвърна Исус и се усмихна, — всички ще ни намерят; не се притеснявай, Андрей; широки са дворовете на Отеца, всички ще ни поберат.

Една вечер Исус влезе във Витсаида; втурнаха се децата да го посрещнат с „добре дошъл“, като размахваха маслинови и върбови клонки; отваряха се вратите, излизаха стопанките, зарязваха шетането, за да тичат подир него, да чуят благото слово; качваха синовете на раменете си схванатите си родители, повеждаха за ръка внуците слепите си дядовци, помъкваха яките мъже обладаните от зъл дух и тичаха подире му, та да положи ръка върху тях, да ги изцери.

Случи се Тома, праматаринът, него ден да обикаля, здравата натоварен, из селото; надуваше волския си рог, разгласяваше стоката си — гребенчетата, конците, сребърните обеци, бронзовите гривни и

чудодейните женски мазила и белила. Видя го Исус и изведнъж въздухът се раздвижи — не беше това Тома, кривогледият праматарин; сега държеше отвес, намираше се в далечна страна, а около него голямо множество, строители градяха, чираци носеха камъни и вар, голямо здание, мраморни колони, величествен храм се издигаше, и тичаше навсякъде, и мереше с отвеса главният майстор Тома... Трепна окото на Исус, примигна, и Тома се озова пред него, натоварен със стоката си, и хитрите му кривогледи очички гледаха присмехулно; протегна Исус ръка над него.

— Тома — каза му той, — ела с мен; ще те натоваря с други стоки, подправки и накити за душата, да обикаляш до края на света, да ги разгласяваш и да ги раздаваш на хората.

— Чакай да продам първо тези — отвърна отраканият праматарин, като се ухили, — пък сетне, ще видим!

И току извиси тънкия си гласец и захвана да разгласява гребенчетата, конците и мазилата си.

Един старец, първенец, много богат, суров и безчестен, стоеше на вратата си, разперил и опрял ръце на рамката ѝ, и внимателно оглеждаше тълпата, която се приближаваше; най-отпред тичаха цяла тайфа деца, размахваха върбовите и маслиновите клонки, чукаха по вратите, викаха: „Иде, иде, иде синът на Давид!“. Един облечен в бяло човек, с разпуснати на раменете си коси, ги следваше, спокоен, усмихнат, протягаше ръце наляво, надясно, сякаш благославяше къщите; подире му тичаха мъже и жени и се надпреварваха да се докоснат до него, за да се изпълнят със сила и святост; зад тях — слепи и парализирани, а вратите непрекъснато се отваряха и от тях излизаха все нови и нови хора.

— Кой е пък този? — питаше старият първенец неспокойно и стискаше здраво подпорните греди на вратата си, за да не би да нахълтат вътре и го ограбят.

— Това е новият пророк, дядо Анания — отвърна му един човек, като се спря. — Ей този, облеченият в бяло, дето го виждаш, държи в едната си ръка живота, а в другата — смъртта, и ги раздава, както му скимне; за твое добро ти казвам, карай я кротката с него.

Изплаши се старият Анания, като чу това; много неща му тежаха на душата, и нощем често се стряскаше насън и си глътваше езика от страх; виждаше лоши сънища, уж че е в пъкъла, потопен до шия в

огъня, и се пече... Има си хас този тук да може да го спаси! Всичко е магия на този свят, магьосник е и тоя, да застелем софрата, да влезем в харч, да яде, пък може и да стори чудото си.

Взе решение, пристъпи до средата на улицата, постави длан на сърцето си.

— Сине на Давид — каза той, — аз съм старият Анания, грешник съм аз, а твоя милост — светец; научих, че си благоволил да дойдеш в селото ни, застлах ти трапеза да хапнеш, заповядай, ако обичаш. За нас, грешните, божем, идват на този свят светците; жадна е душата ми за святост.

Исус се спря.

— Добри са думите ти, дядо Анания — каза той, — добре съм те заварил!

Влезе в богатия селски дом, дойдоха слугите, застлаха на двора софрите, донесоха възглавници, излегна се Исус, излегнаха се от двете му страни Йоан, Андрей, Юда и хитрият Тома, който се престори и той за ученик, за да си похапне; насреща им се нагласи старият стопанин, като прехвърляше в ума си как да подхване умело разговора, да заприказва за сънища и да накара заклинателя да им направи заклинание. Донесоха яденетата, донесоха и две стомни с вино, прав, народът ги гледаше как ядат и говорят за времето, за Бога и за лозята. Ядоха и пиха, донесоха слугите кани и легени, измиха си гостите ръцете, канеха се да станат; и тогава старият Анания вече не издържа. „Направих харч — помисли си той, — застлах му и яде, и пи, и той, и тия, дето се мъкнат с него; право е сега да си плати.“

— Даскале — каза той, — виждам лоши сънища; за голям, чувам, заклинател те смятат, аз сторих каквото можах за твоя милост; нека и светиия ти стори нещо и за мен; съжали ме и ми направи заклинание. Говориш, разправят, и правиш магии с притчи; кажи тогава някоя притча, та да разбере скрития ѝ смисъл и да се изцерея; всичко не е ли магия? Стори и ти магията си!

Исус се усмихна; погледна стареца в очите; много пъти беше виждал, потръпвайки, хищните челюсти на ситите, дебелите им вратове, бързите им грабливи очи; ядат и пият, смеят се, всичко е тяхно, крадат, танцуват, блудстват и не съзнават, че ще горят в пъкъла; само по някой път, насън, отварят очи и виждат... Гледаше, гледаше

Исус преситения старец, месищата му, очите му, страха му — и истината отново се превърна в него в приказка.

— Отвори си ушите, дядо Анания — каза той, — отвори си сърцето, дядо Анания; ще говоря.

— Отворих си ушите, отворих си сърцето, на добър час, слушам.

— Имало едно време, дядо Анания, един богаташ, несправедлив и безчестен, ядял и пиел, обличал се в коприна и пурпур, и никога не дал дори едно зелено листо на съседа си Лазар, който гладувал и мръзnel. Примъквал се под масата му Лазар да събере трохите, да оближе кокалите; но слугите го изхвърляли навън, и той сядал на прага и идвали кучетата, и му лижели раните. Но ето че дошъл и техният час и умрели и двамата; единият отишъл във вечния огън, а другият — в лоното на Авраам. Вдигнал веднъж богаташът очи и видял съседа си Лазар да се смее и да се радва в лоното Авраамово, извикал: „Отче Авраам, отче Авраам, изпрати Лазар да си намокри върха на пръста, та да ми разхлади устата; изгарям!“. Ала Авраам му отвърнал: „Спомни си, когато ти ядеше и пиеше, и се радваше на благата на света, а този тук гладуваше и мръзнеше; даде ли му някога поне едно зелено листо? Дойде сега и неговият ред да се радва, а пък ти да гориш във вечността.“

Въздъхна Исус и замълча; старият Анания, със зяпнала уста, чакаше да чуе още, устните му се схванаха, гърлото му пресъхна; погледна умолително Исус.

— Свърши ли? — попита той и гласът му трепереше. — Свърши ли, няма ли друго?

Юда се засмя.

— Така му се пада! — каза той. — Който яде и пие прекалено на този свят, ще го повърне в пъкъла!

Но най-малкият син на Зеведей се наведе към гърдите на Исус.

— Рави, словото ти не облекчи сърцето ми — каза той тихо, — колко пъти ни заръчваш: „Прощавай на врага си, обичай го; и седем, и седемдесет и седем пъти да ти стори зло, ти седем, и седемдесет и седем пъти му стори добро; само така враждата ще изчезне от света; ами сега Бог не може ли да прости?“

— Бог е справедлив — изпревари Исуса червенобрадия и хвърли кос саркастичен поглед към стария Анания.

— Бог е всеблаг — възрази Йоан.

— Няма ли, значи, надежда? — заекна старият домовладика. — Свърши ли притчата?

Тома стана, пристъпи крачка към външната врата; спря.

— Не, не е свършила, господарю — каза той подигравателно, — има още...

— Я кажи, чедо мое, жив да си...

— Богаташът го казвали Анания — изрече той.

Грабна вързоп с стоките си и излезе от къщата; спря се сред улицата и започна да се смее заедно със съседите.

Кръвта нахлу в едрата глава на стария първенец, обърна очи.

Протегна Исус ръка, погали къдравите коси на любимия си другар.

— Йоане — каза той, — всички имат уши, чува, всички имат ум, отсъдиха; Бог е справедлив, казаха и не можах да отидат по-нататък; но ти имаш сърце, и си каза: справедлив е Бог, но това не стига; той е и всеблаг; тази притча, няма как, трябва да има друг край.

— Рави — промълви младежът, — прости ми; наистина, това каза сърцето ми: човекът прощава, а Бог не прощава ли? Не може да бъде, това е голямо богохулство; притчата трябва да има друг край.

— И има друг край, скъпи мой — каза Исус с усмивка. — Дядо Анания, слушай, та да ти дойде сърце на място; слушайте и всички вие, дето сте в двора, и вие, съседите, дето се смееете на улицата; Бог е не само справедлив, а и добър; и не е само добър, а е и Отец. Чул Лазар думите на Авраам, въздъхнал: „Господи — рекъл си наум, — как мога да бъда щастлив в рая и да знам, че има един човек, една душа, която ще гори във вечността? Поразхлади го, Господи, да се поразхлади и аз; избави го, Господи, да се избавя и аз; иначе, ще започна и аз да горя“. И Бог чул мислите му, зарадвал се. „Лазаре, обични мой — рекъл, — слез да доведеш за ръка жадния; непресъхващи са изворите ми, доведи го да пие, да се разхлади, та да се разхладиш и ти с него.“ — „Във вечността ли?“ — попитал Лазар. „Във вечността!“ — отвърнал Бог.

Исус стана, мълчеше; нощта беше паднала, пръсна се шепнешком народът, завръщаха се мъже и жени в бедните си къщурки и сърцата им бяха сити. Може ли думата да храни? Може, когато е добра, казваха си те.

Протегна ръка Исус, за да се сбогува със стария стопанин; но той падна в краката му.

— Рави — промълви той, — прости ми!
И избухна в плач.

Същата нощ, под маслините, където легнаха да спят, Юда отиде при сина на Мария. Не можеше да се успокои; трябваше да го види, да приказва с него, да прехвърлят всичко, да поговорят без заобикалки; когато в къщата на безчестния Анания заликува, че богаташът гори в пъкъла, запляска с ръце и извика: „Така му се пада!“, Исус го изгледа продължително, косо, сякаш му се караше; и този поглед още го пронизваше. Така че трябваше да си разчистят сметките; недомлъвките и потайните погледи не му харесваха.

— Добре дошъл — каза Исус, — очаквах те.

— Не си допадаме с твоите хора, сине на Мария — веднага започна червенобрадият. — Нямам целомъдрието и благостта на твоя любимец Йоан; нито съм заваян и вятърничав като Андрей, който мели според както духа вятърът; аз съм саможив звяр, майка ми ме е родила тайно и ме е захвърлила в пустинята и съм сукал мляко от вълчица; и станах груб, непреклонен и честен; когато обичам, на пръст ставам, за да стъпва по мен; когато не обичам, го убивам.

Постепенно гласът му ставаше дрезгав; в тъмнината от очите му изскачаха искри. Положи Исус ръка върху страшната глава, за да я умири; ала червенобрадият с рязко движение отхвърли миролюбивата ръка от себе си; въздъхна.

— Мога — изрече той, като претегляше всяка своя дума, — мога да убия и този, когото обичам, ако видя, че се отклонява от правия път.

— Кой е правият път, брате мой Юда?

— Избавлението на Израил!

Исус затвори очи, не отвърна; двата пламъка, които изскачаха в мрака, го изгаряха; изгаряха го и думите на Юда. Кой е Израил? Защо само Израил? Не сме ли всички братя?

Чакаше червенобрадият отговор, но синът на Мария мълчеше; хвана го за рамото, разтърси го, сякаш искаше да го събуди.

— Разбра ли? — запита го той. — Чу ли какво ти казах?

— Разбрах — отвърна Исус, като отвори очи.

— Казвам ти всичко право в очите, за да знаеш кой съм, какво искам, дай ми отговор; искаш ли да вървя с теб, или не ме щеш? Искam

да знам.

— Искам те, Юда, брате мой.

— И да ме оставяш да казвам мнението си свободно, да се опъвам, да казвам не, когато твоя милост казваш да, а? Защото, казвам ти го, за да си го знаеш, всички може да те слушат със зяпнала уста, аз не мога; не съм роб, примири се с това, свободен човек съм!

— Това търся и аз, Юда, брате мой — свобода.

Червенобрадият скочи; сграбчи Исус за рамото.

— Да освободиш Израил от римляните ли? — извика той и дъхът му пареше.

— Да освободя душата от греха.

Юда пусна, побеснял, рамото на Исус, удари с юмрук по ствола на маслината.

— Тук пътищата ни се разделят — изръмжа той и погледна враждебно Исус в упор. — Първо освободи тялото от римляните, а после душата от греха; това е пътят! Можеш ли да поемеш по него? Не захващат да градят една къща от покрива; започват от темелите.

— Темелът е душата, Юда.

— Темелът е тялото, сине на Мария; от него да започнеш. Казах ти го веднъж, казвам ти го пак: опичай си ума, тръгни по пътя, който ти казвам; затова, да го знаеш, вървя с теб; за да ти соча пътя.

Под съседната маслина Андрей чу в просъница разговор, събуди се; послуша се — беше гласът на рави и един друг, дрезгав и сърдит. Изплаши се; да не би през нощта да са дошли някакви хора да сторят зло на рави? Знаеше той, откъде минеше, оставяше след себе си много младежи и много жени, и много сиромаси, които го обичаха; ала и много богаташи, и големци, и старци, които го мразеха и желаеха гибелта му; да не би тези негодяи да са изпратили някой бабаитин да го пребие? Примъкна се към гласовете, като залази в тъмнината, но червенобрадият чу тътрене, надигна се на колене.

— Кой е там? — извика Юда.

— Аз, Андрей, Юда — отвърна той.

— Върви да спиш, сине на Йона; говорим за наши си работи.

— Спи, Андрей, чедо мое — каза и Исус.

Сега Юда сниши глас; Исус чувстваше върху лицето си тежкия му дъх.

— Разкрих ти в манастира, помниш ли, че братството ме натовари да те убия; но в последния момент се отказах; пъхнах ножа в канията и си тръгнах от манастира призори, като крадец.

— Защо се отказа, Юда, брате мой? Аз бях готов.

— Чаках.

— Чакаше какво?

Юда мълчеше; и неочаквано изрече:

— Да видя дали си Този, когото Израил очаква!

Исус потръпна; облегна се на ствола на маслината, цял трепереше.

— Не искам да избързам и да убия Избавителя, не искам! — извика Юда и избърса челото си, което изведнъж плувна в пот. — Разбра ли? Не искам! — извика той така, сякаш го душеха.

Пое си дълбоко дъх.

— Може и ти самият да не го знаеш — казах си аз. — Нека потърпя, да го оставя да поживее още; да поживее, да видим какво ще каже, какво ще направи; и ако не е Този, когото очакваме, винаги ще имам време да го утрепя; това си казах и те оставих жив.

Доста време червенобрадият пъхтеше, ровеше с палеца на крака си пръстта; и изведнъж сграбчи Исус за мишницата, гласът му излизаше дрезгав, отчаян.

— Не знам как да те наричам: син на Мария, син на Дърводелеца или син на Давид? Та нали още не знам кой си; но дори и ти не знаеш; трябва да узнаем това, да ни олекне и на двамата; това не може да продължи така! Не гледай другите, те те следват като овце и блеят; не гледай, че жените ти се любуват и плачат; жени са, сърце имат, мозък нямат, не ни трябва; ние двамата трябва да разберем кой си, какъв е този пламък, който те изгаря — Богът на Израил или Демонът? Трябва, трябва!

Исус трепереше с цялото си тяло.

— Какво да правим, Юда, брате мой? Как да узнаем това, помогни ми!

— Има начин.

— Кой?

— Да отидем при Йоан Кръстителя; той ще ни каже; той вика: „Иде! Иде!“, и като те види, ще разбере — ти ли си, или не си Този, който иде? Да се успокоиш и ти, да знам и аз какво да правя.

Исус потъна в дълбок размисъл; колко пъти го беше завладявала тази тревога, и падаше по очи на земята, мятеше се и пяна му излизаше от устата, и хората го мислеха за обладан от дявола и отминаваха със страх, а той беше на седмото небе, измъкваше се умът му от клетката си, издигаше се и тропаше по Божиите врати и питаше: „Кой съм? Защо съм се родил? Какво да направя, за да спася света? Кой е най-прекият път? Да не би да е моята смърт?“

Вдигна глава; видя Юда целият надвесен връз него.

— Юда, брате мой — каза той, — легни до мен и Бог ще дойде като сън да ни отнесе; и утре, по живо по здраво, рано-рано, тръгваме за пророка на Юдея; и каквото е рекъл Бог, това ще стане; готов съм.

— И аз съм готов — отвърна Юда и се изтегнаха един до друг.

Навярно и двамата бяха много уморени, защото сънят ги грабна веднага; и на разсъмване, когато се събуди първи, Андрей ги намери и двамата прегърнати в съня си.

Слънцето заля езерото, грейна светът. Най-отпред вървеше и проправяше път червенобрадият, а след него Исус с двамата си предани другари, Йоан и Андрей; Тома имаше още стоки за продаване и поостана в селото. „Добре ги казва нещата синът на Мария — прехвърляше в изменчивия си ум големият хитрец, — много ще ядат и ще пият във вечността сиромасите, когато хвърлят петалата; но дотогава какво ще стане с нас тук, на този свят? Опичай си ума, клети Тома, да не го загазиш: за да бъдем по-сигурни, най-добре е да имам два вида стоки в кошницата си: най-отгоре, за мостра, гребенчетата и мазилата; и отдолу, на дъното, за мераклиите клиенти — царството небесно.“ Изкиска се, натовари отново вързоп на гърба си, наду волския рог, пусна тънкия си гласец и захвана да разгласява, рано-рано, из уличките на Витсаида, земните си стоки.

Петър и Яков, в Капернаум, бяха станали и те призори и заедно теглеха сака; показаха се вече в мрежата рибите, мяха се и проблясваха на слънце; при друг случай двамата рибари щяха много да се радват, че сакът им е толкова тежък; но днес умът и на двамата беше много надалеч и не говореха. Не говореха, но вътре в себе си и двамата бяха захванали кавга, кога със съдбата, задето ги държеше вързани, от деди и прадеди, за това езеро, кога със собствения си ум, дето току

тегли и претегля и не оставя сърцето им да литне. „Живот ли е това, дето водим — викаха те в себе си, — да мятате мрежи, да ловим риба, да ядем, да спим, да съмва нов Божи ден и да захващаме пак същото, каквото изчукаш, това ще изпукаш, всеки ден, всяка година, цял живот? Докога? Докога? Така ли, значи, ще умрем?“ Никога досега не бяха мислили за това, сърцето им беше спокойно и следваше безропотно прастария път, така живяха родителите им, така са живели дедите им, хиляди години, около същото това езеро, борейки се с рибите; и някой ден скръстваха вдървените си ръце и умираха; и идваха децата и внуците и поемаха по същия път, безропотно... А и тези двамата, Петър и Яков, добре си я караха досега, не можеха да се оплачат; но напоследък изведнъж светът стана тесен, задушаваша се; гледаха надалеч, отвъд езерото. Къде? Накъде? И двамата не знаеха; задушаваша се.

И не им стигаше тази грижа, ами минават пътници и всеки ден донасят нови вести — парализирани, казва, прохождат, слепи проглеждат, мъртъвци възкръсват... „Кой е този нов пророк? — питат ги пътниците. — Братята ви са с него, значи, сигурно знаете. Не е, казва, синът на Дърводелеца от Назарет, а синът на Давид, вярно ли е?“ Но те повдигаха рамене, привеждаха се отново над саковете си и им идеше да се разплачат, за да им олекне. Понякога, когато пътниците се отдалечаваха, Петър се обръщаше към другаря си: „Ти вярваш ли ги тези чудеса, Якове?“ — питаше го той. „Тегли сака и трай там!“ — отвърщаше грубоватият в приказките си син на Зеведей и с рязко дръпване изтегляше с цял разтег към себе си претъпкания сак.

И днеска пак, на разсъмване, мина един каруцар.

— Ял, казва, новият пророк в къщата на онзи вариклечко, стария Анания, във Витсаида; и като се наял и му донесли слугите, та се измил, приближил се, казва, и пошепнал нещо скришом на ухото на стария Анания; и изведнъж старецът се побъркал, избухнал в плач и захванал да раздава имането си на бедните.

— Какво му казал? — попита Петър и погледът му отново се зарея отвъд езерото.

— Ех, ако го знаех! — възкликна каруцарят и се засмя. — Щях да го прошепвам на ухото на всеки богаташ, та да си поеме дъх и сиромашията... Останете си със здраве, добър улов! — каза той и си пое по пътя.

Обърна се Петър да заговори с другаря си, но веднага се отказа; какво да му каже? Стари неща ли? Не му ли дотегнаха? Идеше му да тупне всичко оземи, да се вдигне и да хване накъдето му очи видят. Да се махне! Не го свърташе вече в къщурката на Йона, нито в този леген с вода, Генисаретското езеро. „Не е живот това, не, не е? — промълви той. — Да се махна оттук!“

Яков се извърна.

— Какво си мърмориш? — попита той. — Мълчи!

— Да ме вземат мътните, нищо! — отвърна Петър и захвана яростно да тегли.

И тъкмо в това време, на зеления хълм, където Исус за първи път говори на хората, се появи на върха му първи Юда; стискаше един кривак, откършил го беше от един чворест пърнар по пътя, тропаше силно с него по земята и крачеше; зад него се показаха, запъхтени, другите му трима спътници. Спряха се за малко на върха, да огледат света наоколо; езерото блестеше честито, галеше го слънцето и то се смееше; върху него, бели и червени пеперуди — рибарските лодки; а над тях — крилатите рибари, чайките; отзад, Капернаум шумеше, слънцето се бе изкачило, денят ликуваше.

— Ето го Петър! — възкликна Андрей, като посочи долу на брега брат си, който теглеше мрежата.

— И Яков! — възкликна и Йоан, като въздъхна. — Още не могат да се откъснат от земята...

Исус се усмихна.

— Не въздишай, обични ми другарю — каза той. — Легнете всички тук да си отдъхнете, а аз ще отида да ги доведа.

Пое по надолнището, вървеше бързо, леко. „Като ангел — помисли си Йоан и му се любуваше, — само крила му липсват.“ Стъпваше от камък на камък и се спускаше; стигна на брега, позабави крачка; отиде и застана зад двамата приведени рибари. Дълго време ги гледаше, неподвижен; гледаше ги и не мислеше за нищо; чувстваше само как някаква сила изтича от него; чезнеше. Светът олекваше, издигаше се във въздуха, плуваше като облак над езерото; и заедно с него олекваха и се възнасяха и двамата рибари, възземаше се тържествено мрежата им, не беше вече мрежа това, не бяха вече риби това; хора бяха, хиляди щастливи хора, и танцуваха.

Двамата рибари изведнъж почувстваха на главата си, най-отгоре, странно нежно тръпнене, изплашиха се; изправиха се рязко, извърнаха се; Исус стоеше неподвижен, безмълвен, и ги гледаше.

— Прости ни, рави! — извика Петър засрамен донемайкъде.

— Защо, Петре? Какво направихте, та да ви простя?

— Нищо — промълви Петър; и изведнъж извика: — Живот ли е това? Дотегна ми!

— И на мен! — обади се и Яков и тупна мрежата оземи.

— Елате — каза Исус и протегна ръцете си, — елате, ще ви направя рибари на хора.

Хвана ги за ръка, застана помежду им.

— Да вървим — каза той.

— Да не се ли сбогувам със стария Йона? — обади се Петър, който се сети за баща си.

— Не извъръщай назад глава, Петре, нямаме време; да вървим.

По същото това време старият Йона, приведен над огнището, готвеше и чакаше сина си Петър, за да ядат. Само един син му беше останал вече, да е жив и здрав; Петър, разумен и къщовник; другия, Андрей, отдавна го беше отписал; ходеше кога с тоя, кога е оня шарлатанин, и оставяше стария си баща съвсем сам да се бори с ветровете и разнебитената лодка, да кърпи мрежите, да готви, да шета вкъщи; откакто му умря бабата, той се бори с всичките тези домашни дяволи; но да ми е жив и здрав Петър, той ми помага и ми дава смелост. Опитва гозбата — готова; погледна слънцето, приближаваше пладне. „Гладен съм — измърмори той, — но ще го чакам; няма да ям.“ Скръсти ръце и зачака.

Малко по-нататък, къщата на стария Зеведей беше отворена, пълен с кошове и стомни беше дворът, а в ъгъла — казанът; в ония дни варяха, вадеха ракия от гроздето и цялата къща миришеше на джибри. Старият Зеведей със старицата си седеше под една окапала лозница пред ниска софричка и обядваше; старият Зеведей дъвчеше с беззъбата си уста и говореше за файдата и кяра си, още от време беше хвърлил око на къщурката на съседа си, длъжник му беше старият Наум, нямаше да му се изплати и идната седмица, ако е рекъл Господ, щеше да изкара къщичката му на търг; петимен беше от години да му я вземе, да бутне междинната стена, да разшири двора си; имаше си лозарска преса, но искаше да има и маслобойна, да мели селото

маслините си, а той да взема полагаемия му се дял. Къде да намести маслобойната? На всяка цена трябва, значи, да вземе къщурката на стария Наум... А старата Саломия го слушаше, ала умът ѝ беше при малкия ѝ син, Йоан, любимеца ѝ. Къде ли обикаля? Какъв мед капе от устата на новия пророк, колко ѝ се искаше да го види отново, да го чуе пак да говори и да сменя Бога в човешкото сърце! Добре стори синът ѝ, пое по добрия път, благословията ми да има! А аз оная нощ сънувах, че треснах, уж, вратата и я затворих зад себе си, заряхах къщата си с претъпканите килери и с пресите, и тръгнах подир него, тичах с него боса, гладна, и за първи път и аз почувствах какво ще рече щастие...

— Чуваш ли какво ти казвам? — подвикна ѝ старият Зеведей, като видя по едно време, че очите на старицата му станаха унесени. — Къде ти е умът?

— Чувам — отвърна тя и го гледаше така, сякаш го виждаше за първи път.

В този миг познати гласове се чува на улицата, вдигна старецът очи.

— Ето ги! — извика той.

Видя облечения в бяло, а от двете му страни — двамата си синове, изскочи на прага със залък в устата.

— Ей, момчета! — извика той. — Накъде сте издули платната? Така ли се минава край къщата ми? Стойте!

— Имаме работа, дядо Зеведей! — отвърна му Петър.

Другите продължаваха да вървят.

— Каква работа?

— Заплетени работи! — възкликна Петър и прихна да се смее.

— И ти ли бре, Якове, и ти ли? — изкрещя старецът и изблеци очи.

Глътна несдъвкан залъка, издра си гърлото, прибра се, погледна жена си; а тя поклати глава.

— Прости се със синовете си, дядо Зеведей — каза тя, — взе ни ги.

— Мислиш, че и Яков ли? — възкликна смаян старецът. — Ами че той има ум, не може да бъде!

Но старата Саломия не отвърна. Какво да му каже? Къде ти да разбере! Стана, не беше вече гладна, отиде на прага и загледа как

радостната дружина пое по царския път, който води, заедно с Йордан-река, към Йерусалим. Вдигна старческата си ръка.

— С благословията ми — промълви тя тихо, за да не я чуе старецът й.

На излизане от селото срещнаха Филип, който пасеше овцете си край езерото; беше се покатерил на една висока червена скала, опрял се беше на гегата си и гледаше, приведен, долу водата на езерото; любуваше се на сянката си, която се полюляваше, съвсем черна, върху синьо-зелената вода. Чу поскърцване на чакъла долу, на пътя, вдигна глава от гегата си, позна пътниците.

— На добър час! — извика им той. — Тук сме и ние! Закъде сте поели?

— За царството небесно! — извика Андрей. — Идваш ли?

— А бре, говори като човек, Андрей; ако отивате в Магдала за сватбата, идвам и аз; покани ме, божем, и мен Натанаил; жени племенника си.

— Оттатък Магдала отиваш ли? — извика му Яков.

— Имам овце — отвърна Филип. — Къде да ги оставя?

— На милостта Божия! — обади се Исус, без да се извърне.

— Ще ми ги изяде вълкът! — чу се гласът на Филип.

— Нека ги изяде! — извика Йоан.

„Абе, тези са се побъркали съвсем!“ — помисли си овчарят и изсвири, за да събере овцете си.

Тръгна на път дружината, застана отново начело Юда, най-припреният, с кривака си; леко им беше на сърцето, подсвиркваха си като косове, смееха се и вървяха. Петър се приближи към Юда, челника; само неговото лице беше още съвсем мрачно; не свиреше, не се смееше, проправяше път, и бързаше.

— Наистина, Юда, ако може да попитам — къде отиваме? — запита го тихо Петър.

Половината мутра на червенобрадия се засмя.

— В царството небесно — отвърна той.

— Остави шегите; кажи ми, за бога, къде отиваме? Мен ме е страх да попитам учителя.

— В Йерусалим.

— Охо! — възкликна Петър и подръпна сивите си коси. — Три дни път! Ако знаех това, щях да си взема сандалите и един хляб, и

кратунка с вино, и тоягата си.

Цялата мутра на червенобрадия се засмя.

— Ех, клети Петре — каза той, — завъртя ни колелото, свърши вече! Прости се със сандалите си и с хляба, и с виното, и с тоягата си. Отидохме си бре, Петре, не го ли разбра? Отидохме си от света; отидохме си и от сушата, и от морето, влязохме във въздуха!

Наведе се към ухото на Петър.

— Има още време — каза му той. — Върви си!

— Къде да отида сега вече, Юда? — възкликна Петър и разпери ръце, завъртя ги на всички страни, сякаш се задушаваше. — Всичко това вече ми се струва безинтересно! — каза той и посочи езерото, рибарските лодки, къщите на Капернаум.

Червенобрадият поклати едрата си глава.

— Същото казвам и аз — продума той, — не мърмори тогава, ами да вървим!

XV

Първи ги подушиха селските кучета и започнаха да лаят; после децата, и хукнаха към Магдала да отнесат новината.

— Иде! Иде!

— Кой бре, деца? — отваряха вратите и питаха хората.

— Новият пророк!

Изпълваха се праговете с жени и женици, мъжете зарязваха работата си, а болните се окриляха и се готвеха да се дотърят, да го докоснат. Спечелил си беше вече голямо име в околностите на Генисарет, слепите, схванатите, епилептиците, които беше изцерил, разгласяваха от село на село достойнствата и силата му.

— Докосна потъмнелите ми клепачи и отново видях светлината.

— Заповяда ми: хвърли патериците и ходи! И аз почнах да играя хоро!

— Цяла тайфа дяволи хранутех вътре в себе си, а той дигна ръка и им заповяда: „Махайте се, вървете при свинете!“ И веднага заритаха и изскочиха от вътрешността ми, влязоха в свинете, които пасяха край брега, и те пощръкляха, хвърлиха се една през друга във водата и се удавиха.

Чу добрата вест Магдалена и излезе от къщурката си; от деня, в който синът на Мария ѝ заповяда да се върне в къщата си и повече да не съгрешава, не беше се подавала дори на прага си; плачеше, миеше душата си със сълзи; мъчеше се да заличи от ума си живота си, да забрави всичко, срамотии и веселби по цели нощи, да се роди отново с девствено тяло. През първите дни се вайкаше и ридаше; но с времето се успокояваше, болката ѝ се смекчаваше, лошите сънища, които я измъчваха, изчезнаха, и сега всяка нощ в съня ѝ идваше Исус, отваряше вратата като стопанин, седаше на двора под цъфналия нар, изморен, потънал в прах, идеше от много далеч, огорчили го бяха хората, и Магдалена всяка вечер му стопляше вода и измиваше светите му нозе; а сетне разпускаше косите си и му ги избърсваше. А той си отдъхваше, усмихваше се и ѝ говореше. Какво ѝ казваше? Не помнеше;

но на сутринта, когато се събуждаше, скачаше от постелята си съвсем лека, изпълнена с радост, и през последните дни беше започнала, тихичко, за да не я чуят съседите, да чурулика нежно, като кадънка. И сега, щом чу от виковете на децата, че той иде, скочи, смъкна забрадката си, за да скрие безброй пъти целуваното си лице, само двете ѝ очи се виждаха, големи, черни като маслини, дръпна мандалото на вратата и излезе да го посрещне.

Развълнувано беше тази вечер селото, девойките се гиздеха и приготвяха светилниците си, за да отидат на сватбата; женеше се племенникът на Натанаил, един як момчак, мургав, тантурест, с голям нос, обуцар и той като чичо си; а булката беше покрита с гъсто було, различаваха се само очите ѝ, които пронизваха булото, и големите сребърни обеци на ушите ѝ. Седеше на високо кресло сред къщата и чакаше да дойдат гостите, да дойдат и селските девойки със запалените си светилници, да дойде и равинът, да разгъне Писанията и да прочете благословията, а после, да се пръждосат, всички да си отидат, и да остане сама с онзи с големия нос.

Чу и Натанаил, че децата викат „Иде! Иде!“ и изтича да покани и приятелите си на сватбата. Завари ги седнали край кладенеца при входа на селото; жадни бяха, пиеха вода; а Магдалена, коленичила пред Исус, беше измила краката му и сега ги бършеше с косите си.

— Ако ви е приятно — каза Натанаил, — тази вечер се жени племенникът ми; заповядайте на сватбата; ще прием вино от гроздето, дето го мачках в двора на стария Зеведей през лятото.

Обърна се към Исус.

— Много неща чуваме за светостта ти, сине на Мария — каза той. — Стори ми милостта, ела да благословиш новата семейна двойка, да добият мъжки деца, за прослава на Израил.

Исус стана.

— Нравят ни се — каза той — човешките радости; другари, да вървим!

Хвана за ръка Магдалена, изправи я.

— Ела с нас, Мария — каза ѝ той.

Тръгна начело, радостен; обичаше празненствата — лицата на хората сияят, младите, дето се женят и не оставят огъня в огнищата да угасне; растения, буболечки, птици, животни, хора, всички са светли,

мислеше си той, докато отиваше на сватбата, всички са Божии твари; защо живеят? За да славят Бога; нека живеят тогава вечно!

Девойките, току-що изкъпани, облечени в бяло, със запалени светилници, вече стояха пред затворената богато украсена врата и пееха стари сватбени песни, които хвалеха невестата и се задяваха с жениха и викаха Господа да благоволи да заповяда и той, сватба се вдига, израилтянин се жени, може, от тези две тела, дето ще се слейт нощес, да излезе Месията... Пееха, да мине времето, бавеше се да дойде женихът, да тури един на вратата, да я отвори насила и да започне сватбата.

И тъкмо тогава, ето ти го, пристигна и Исус със своите хора; извърнаха се девиците, видяха Магдалена, секна им песента и се отдръпнаха намусени. Какво търси тук тази нечестивата сред девиците? Къде е селският старейшина да я изпъди? Оскверни се сватбата!

Извърнаха се и омъжените, изгледаха я враждебно; и поканените почтени стопани, които също чакаха пред затворената врата, на вълни на вълни се размърдваха и замърморваха; ала Магдалена блестеше, същинска запалена факла, и чувстваше, застанала така до Исус, нова девственост в душата си, а устните си усещаше нецелунати. Изведнъж множеството се отдръпна и стори път, и селският старейшина, едно съсухрено, жлъчно старче, се приближи към Магдалена, докосна я с края на тоягата си и ѝ направи знак да се махне.

Исус чувстваше върху лицето си, върху разкритите си гърди и върху ръцете си ядовитите погледи на хората; тялото му беше пламнало, сякаш го бяха уболи безброй невидими тръни; изгледа старейшината, почтените жени, намръщените мъже, възмутените девици, и въздъхна; докога ще остават слепи очите на хората и няма да виждат, че всички сме братя?

Ропотът сега беше нараснал; чуваха се вече, в тъмнината, и първите закани; приближи се Натанаил към Исус, за да го заговори, но той спокойно го отстрани, проправи си път, пристъпи към девиците; светилниците се поразмърдаха, пуснаха го да мине, застана сред тях, вдигна ръка.

— Сестри мои девици — изрече той, — докосна Бог устата ми, една блага дума ми довери, за да ви почерпя с нея в тази свята нощ на

брака; сестри мои девици, отворете ушите си, отворете сърцата си; и вие, братя, замълчете, ще говоря!

Всички се извърнаха неспокойни; по гласа му мъжете се догадиха, че е ядосан, а жените, че е нажален; млъкнаха всички; откъм двора на къщата се чу как двамата слепи музиканти настройваха лаутите си; Исус вдигна ръка.

— Какво, мислите, сестри мои девици — каза той, — че е царството небесно? Сватба; жених е Бог, а невеста е човешката душа; сватбата става на небето и всички хора са поканени. Простете ми, братя, така ми говори Бог, с притчи ще приказвам.

„Сватба имало в едно село; десет девици взели светилниците си и излезли да посрещнат жениха; петте били благоразумни, взели със себе си и по едно гърненце, пълно с олио; другите пет били неблагоразумни; не взели със себе си повече олио. Застанали пред къщата на невестата, чакали, чакали, ала женихът се бавел; доспало им се, заспали; и ето ти, къде полунощ, се чул вик: «Иде женихът; тичайте да го посрещнете!». Скочили десетте девици да напълнят светилниците си, които вече гаснели, ала петте неблагоразумни девици нямали друго олио.

— Дайте ни малко олио, сестрици — казали те на благоразумните, — светилниците ни гаснат.

Но благоразумните отвърнали:

— Не ни е останало в повече; вървете да си вземете.

Но докато да изтичат неблагоразумните девици да намерят олио, пристигнал женихът, влезли благоразумните девици вътре, затворили вратата.

И ето ти след малко довтасали неблагоразумните девици със запалени светилници и започнали да тропат на вратата.

— Отворете ни! Отворете ни! — викали и се молели те.

А благоразумните девици се смеели отвътре.

— Така ви се пада! — отвръщали им те. — Сега вече вратата е затворена, вървете си!

А другите плачели и се молели:

— Отворете! Отворете!

И тогава...“

Исус замълча; огледа наоколо старейшината, гостите, почтените стопанки, девиците със запалените светилници и се усмихна.

— И тогава?... — обади се Натанаил, който слушаше със зяпнала уста и кроткият му ленив ум беше започнал да се поразмърдва. — И тогава, рави, какво станало?

— Какво би сторил ти, Натанаиле, ако беше жених? — запита го Исус и впери в него големите си изкусителни очи.

Натанаил мълчеше; не му беше още съвсем ясно какво щеше да направи; ту си казваше, че ще ги изгони, та нали вратата е била вече затворена, така повелява Законът; ту пък му ставаше жал за тях и понечваше да им отвори...

— Какво щеше да сториш ти, Натанаиле, ако беше жених? — отново попита Исус и очите му галеха, бавно, настойчиво, умолително, наивното благо лице на общаря.

— Щях да им отворя... — отвърна с нисък глас той, за да не го чуе старейшината.

Не можеше повече да се противи на очите на сина на Мария.

— Хвала на теб, друже Натанаил! — възкликна радостно Исус и протегна ръка към него, сякаш го благославяше. — В този миг ти влезе, приживе, в рая. Същото направил и женихът; повикал слугите. „Отворете вратата; сватба е това, всички да ядат, да пият, да се радват; нека влязат неблагоразумните девици; и им измийте, освежете им краката, защото много са тичали.“

Под дългите ресници очите на Магдалена плувнаха в сълзи; ах, да можеше да целуне тази уста, дето изрича такива думи! Простият и благодушният Натанаил от главата до петите, сякаш наистина беше влязъл в рая; ала старият селски първенец, злъчният, вдигна тоягата си.

— Не караш според Закона, сине на Мария — изпищя той.

— Не кара Законът според сърцето ми — отвърна спокойно Исус.

Не беше още свършил думата си, когато се появи женихът, изкъпан, благоуханен, със зелен венец върху гъстите си къдрави коси; пийнал беше, дошъл беше на кеф и носът му лъщеше; тури една лашка, отвори вратата, втурнаха се след него поканените; влезе и Исус, хванал Магдалена за ръка.

— Кои са неблагоразумните девици и кои благоразумните? — попита тихо Петър Йоана. — Какво разбра ти?

— Че Бог е баща — отвърна синът на Зеведей.

Дойде равинът, стана бракосъчетанието, стояха сред къщата невестата и женихът, минаваха поканените, целуваха ги, пожелаваха им да добият син, който да избави Израил от робство. А сетне засвириха лаутите, пиха, танцуваха, пи, танцува и Исус със своите хора, мина времето, изгря луната, пое пак на път. Дошла бе есента, но дневната жегата още се чувстваше и приятен беше пътят сред влажната прохлада на нощта.

Вървяха, извърнали лице към Йерусалим, бяха пили и светът се беше променил, тялото им беше станало съвсем леко, като душа, крачеха окрилени, отляво им беше Йордан-река, отдясно — мирната плодородна равнина Завулон. Изтягаше се тя под лунния светлик, уморена, довольна, беше изпълнила и тази година дълга, който ѝ бе възложил, още от хиляди години, Бог, извиси с цял ръст посевите, отрупа лозята с грозде, покри с плод маслините; и сега лежеше уморена, довольна като лехуса.

— Каква радост е само това, братя! — току повтаряше Петър и не можеше да се насити на тазвечерния път и на сладостта на другарството. — Истина ли е това? Сън ли е? Магия ли са ни направили! Иде ми така да подхвана някоя песен, да ми олекне!

— Всички заедно! — обади се Исус, излезе начело, изпъна шия и поде първи.

Слаб, но приятен беше гласът му, само чувство; отдясно и отляво, мелодични, изпълнени с нежност — гласовете на Йоан и Андрей, известно време трите тънки гласа пееха съвсем сами, трепетни, прелестни; тръпнеше му на човек сърцето, казваше си: „Няма да издържат повече, сега ще примрат и трите, един връз друг“. Ала от много дълбок извор бликаха гласовете, закрепваха отново. И изведнъж — каква радост беше това, каква сила! — разтърсиха въздуха, тежки, ликуващи, изпълнени с мъжество, гласовете на Петър, Яков и Юда; всички заедно, всеки според своя чар и сила, възнасяха високо в небето радостния псалм на светото пътуване:

*О, няма по-хубаво нещо, по-сладко
от братята, които заедно вървят!
То е като свещеното масло, което се стича
по брадата на Аарон,*

*то е като леката прохлада на Ермон,
която се спуска по планината Сион;
там Бог праща благословия и живот
но веки веков!*

Минаваха часовете, потъмняваха звездите, съмваше се, оставиха зад себе си червената пръст на Галилея, навлязоха в черноземната Самария.

— Да поемем по друг път — предложи Юда и се спря. — Еретична е тази земя, прокълната; да минем през моста над Йордан, да тръгнем по другия бряг. Грехота е да се докосваш до нарушителите на Закона, омърсен е техният Бог, омърсени са и водата, и хлябът им; залък самаряански хляб е залък свинско месо, ми казваше майка ми; да поемем по друг път!

Но Исус хвана кротко Юда за ръка и продължиха да вървят.

— Юда, брате мой — каза му той, — чистият докосва омърсения и омърсеният се пречиства; ние за това сме дошли, заради лешниците; за какво сме им потрябвали на добродетелните? Тук, в Самария, една добра дума може да спаси някоя душа; добрата дума, Юда, доброто дело — една усмивка към минаващия самарянин; разбра ли?

Юда се озърна със свиреп поглед, да не би да го чуят другите, сниши глас:

— Не е този пътят, не, не е; но ще имам търпение, докато стигнем отвъд при светия отшелник; той ще отсъди. Дотогава върви дето си щеш, прави каквото си щеш, аз няма да те оставя.

Прекара кривака над раменете си и тръгна напред, съвсем сам.

Вървяха, приказваха си другите, говореше им Исус за Отеца, за любовта, за царството небесно; обясняваше им кои души бяха неблагоразумните девици, кои благоразумните; какво бяха светилниците, каквото — олиото, кой бе женихът; и защо неблагоразумните девици не само влезли в къщата на жениха като благоразумните, но че дошли слугите и измили, само на тях, изморените им крака. Слушаха четиримата му другари и умът им се разтваряше, укрепваше сърцето им; грехът им се стори като някаква неблагоразумна девица, която стои с угаснал светилник пред Божиата врата и умолява, и плаче...

Вървяха, вървяха, а в това време небето над тях се заоблачи, потъмня лицето на земята; замириса въздухът на дъжд.

Стигнаха в първото село, в подножието на свещената прадядовска планина Гаризим; при входа на селото се намираше древният кладенец на Яков, сред финикови палми и тръстики; тук е идвал и е вадел вода патриархът Яков, и пиел, той и овцете му; каменната му ограда беше протрита от въжетата, които от поколения и поколения се триеха о нея; Исус беше уморен и краката му се бяха разкървали от камъните.

— Аз ще остана тук — каза той, — уморих се; вие влезте в селото, потропайте по вратите, все ще се намери някоя добра душа да се смили да ни даде един хляб; ще дойде и някоя жена при кладенеца да извади вода, та да пием; имайте вяра в Бога и в хората.

Тръгнаха петимата; по пътя Юда се отказа.

— Не влизам аз в омърсено село — каза той, — не ям омърсен хляб; ей тук под тази смокиня ще остана да ви чакам.

В това време Исус беше легнал сред тръстиките, на сянка; жаден беше, но кладенецът беше дълбок, как да пие? Сведе глава и се отдаде на размисъл; труден път си беше избрал, слабо беше тялото му, уморяваше се, огъваше се, нямаше сили да повдигне душата му; падаше; но веднага го облъхваше с лек, свеж ветреца Бог, и пак набираше сили тялото, вдигаше се и продължаваше... Докога? До смъртта ли? Отвъд смъртта ли?

И както размишляваше за Бога и за хората, и за смъртта, тръстиките се раздвижиха и една млада жена, с гривни и обици, със стомна на главата, се отправи към кладенеца; постави стомната на оградата и Исус я гледаше изсред тръстиките как размотава въжето, което носеше, спусна ведрото, извади вода, напълни стомната; жаждата му се усили.

— Стрино — каза той, като се измъкна от тръстиките, — дай ми да пия.

Жената, като го видя да се появява така изведнъж пред нея, се изплаши.

— Не се бой — продума той отново, — добър човек съм, жаден съм, дай ми да пия.

— Как така — отвърна тя, — ти си галилеец, виждам го по дрехите ти, да искаш вода от една самарянка?

— Ако знаеше кой е този, който ти казва: „Стрино, дай ми да пия“, щеше да паднеш в нозете му и щеше ти да го помолиш да ти даде да пиеш от живата вода.

Жената се учуди.

— Нямаш нито въже, нито ведро; а кладенецът е дълбок; как ще извадиш вода, за да ми дадеш да пия?

— Който пие от тази вода, на кладенеца, пак ожаднява — отвърна Исус, — но който пие от водата, която ще му дам аз, няма вече да ожаднее вовеки веков.

— Господарю — възкликна тогава жената, — дай ми да пия от тази вода, та да не ожаднея вовеки веков; да не идвам всеки ден на кладенеца.

— Хайде, повикай мъжа си — каза ѝ Исус.

— Нямам мъж, господарю.

— Право казваш; петима си имала досега, а този, когото имаш сега, не е твой.

— Пророк ли си, господарю?! — извика удивена жената. — Всичко ли знаеш?

Исус се усмихна.

— Имаш ли да ме попиташ нещо? Говори свободно.

— Едно нещо ще те попитам, господарю, дай ми отговор. Досега бащите ни се кланяха на Бога на тази свещена планина, Гаризим; сега вие казвате, че само в Йерусалим трябва да се кланяме на Бога. Кое е правото? Къде се намира Бог? Просвети ме.

Исус сведе глава, замълча; тази грешна жена, която се терзаше от мисълта за Бога, развълнува дълбоко сърцето му; мъчеше се да намери, за да ѝ угоди, добра дума, за да я утеши; и изведнъж вдигна глава, лицето му сияеше.

— Запази дълбоко в душата си, жено, думата, която ще ти кажа: ще дойде ден, дойде вече, когато нито на тази планина, нито в Йерусалим хората ще се кланят на Бога; дух е Бог и само с дух можем да се покланяме на духа.

Жената се обърна, поприведе се, погледна с мъчителна тревога Исус.

— Да не би да си ти — произнесе тя тихо и гласът ѝ трепереше, — да не би да си ти Този, когото очакваме?

— Кого очаквате?

— Знаеш; защо искаш да кажа името му? Знаеш, грешни са устните ми.

Исус отпусна глава върху гърдите си, сякаш се ослушваше в сърцето си; сякаш то трябваше да даде отговор; и жената, приведена към него, чакаше нетърпеливо.

Но както стояха и двамата така, развълнувани и мълчаливи, чуха се радостни викове, появиха се учениците, като размахваха триумфално един хляб; видяха учителя с една непозната жена, поспряха се; видя ги и Исус и се зарадва; отърва се от отговор на страшния въпрос на жената; направи знак на другарите си да се приближат.

— Елате — извика им той, — тази добра жена дойде, Бог я прати, да извади вода, за да пием.

Приближиха се другарите му, само Юда се отдръпна, за да не пие самарянска вода и да се омърси.

Напълни самарянката стомната си, пиха ожаднелите; напълни отново стомната си, закрепи я изкусно на главата си и пое, мълчалива, замислена, към селото.

— Рави, коя беше тази жена? — попита Петър. — Приказвахте си, сякаш се познавате от години.

— Това беше една моя сестра — отвърна Исус. — Аз ѝ поисках вода, защото бях жаден, а тя утоли жаждата си.

Петър се почеса по дебелата глава.

— Не разбирам — каза той.

— Няма значение — произнесе Исус, като погали посивялата глава на приятеля си. — Едно по едно ще разбереш всичко, с време, не бързай; а сега сме гладни, да ядем!

Седнаха под финиковите палми и Андрей започна да разказва как влезли в селото и тръгнали по просия; тропали по вратите, пъдели ги от врата на врата и ги освиркваха; най-сетне, на другия край на селото, една дребна старица откrehнала вратата си, огледала нагоре-надолу улицата, жива душа няма; подаде ни крадешком един хляб и затвори бързо вратата; грабнахме го и дим да ни няма!

— Жалко — каза Петър, — че не знаем името на жената, да го споменем пред Господа.

Исус се засмя.

— Не се огорчавай, Петре — каза той. — Господ го знае.

Взе Исус хляба, благослови го, благодари на Бога, че е накарал старицата да им го даде, и после го подели на шест големи парчета, по един за всеки от другарите му; ала Юда избута с тоягата си своя пай и извърна лице настрани.

— Не ям самарянски хляб — каза той, — не ям свинско.

Исус не му възрази; знаеше, сурово беше това сърце, време трябваше, за да се смекчи; време и умение, и много любов.

— Ние — каза той на останалите — ще ядем; самарянският хляб става галилейски, когато го ядат галилеи, свинята става човек, когато я ядат хора, в името Божие тогава!

Засмяха се четиримата другари, ядоха с охота, вкусен беше самарянският хляб, нахраниха се; а сетне скръстиха ръце, уморени бяха, унесоха се в сън; и само Юда будуваше, удряше с тоягата си земята, сякаш я биеше.

„По-добре глад, отколкото срам“ — мислеше си той, за да се утеши.

Първите дъждовни капки започнаха да тупат по тръстиките; заспалилите скочиха.

— Започнаха първите дъждове — каза Яков, — ще си утоли жаждата земята.

Но докато обмисляха къде да намерят някоя пещера, та да се сврат, вдигна се вятър, севернякът прогони облаците, проясни се небето, тръгнаха пак на път...

Проблясваха във влажния въздух все още смокини по дърветата, наровете бяха отрупани, присягаха се другарите, откъсваха по някой плод, освежаваха се. Селяните повдигаха глава от земята, гледаха ги учудено; какво търсят галилеи в техния край, какво се смесват със самаряните и ядат техния хляб, и късат плодове от техните дървета? Да се пръждосат оттук, да се махнат! Един старец не изтрая, показва се от градината си.

— Ей, галилеи! — извика им той. — Вашият беззаконен закон праща проклетие върху тази свещена земя, по която стъпвате; какво търсите тогава по нашите места? Разкарайте се оттук!

— Отиваме в свещения Йерусалим, да се поклоним — отвърна Петър и спря, изпъчил гърди, пред стареца.

— Тук да се поклоните, отстъпници, на тази богонавестена планина, на Гаризим! — изкрещя старецът. — Чели ли сте Писанията?

Тук, в подножието на Гаризим, под дъбовете, Бог се е явил на Авраам; показал му, от единия до другия край, планините и полята, от планината Хеврон чак до Идумея и страната Мадиям. „Ето Обетованата земя — казал им той, — където тече мляко и мед; дадох ти думата си, че ще ти я дам; и ще ти я дам.“ Стиснали си ръцете, сключили съгласие. Чувате ли, галилеи? Това казват Писанията; и който иска да се поклони, тук, на това свещено място трябва да се поклони; а не в Йерусалим, дето убива пророците!

— Свято е всяко място, дядо — каза със спокоен глас Исус. — А Бог е навред, дядо, и всички сме братя.

Старецът се извърна изненадан.

— И самаряните, и галилеите ли?

— И самаряните, и галилеите, дядо; и юдеите; всички.

Сграбчи старецът брадата си, потъна в размисъл; изгледа Исуса от горе до долу.

— И Богът и Дяволът ли? — попита той накрая, тихо, за да не го чуят невидимите сили.

Исус се изплаши, никога не се бе питал дали милостта Божия е толкова голяма, че един ден да прости и на Луцифер и да го приеме и него в царството небесно.

— Не знам, дядо — отвърна той, — не знам; човек съм, за хората ме е грижа; останалото е Божя работа.

Старецът не каза нищо; стискаше още брадата си, в дълбок размисъл, и гледаше как странните пътници вървяха двама по двама и се изгубиха сред дърветата.

Свечери се; студен вятър се вдигна, откриха една пещера, вмъкнаха се в нея; сгушиха се един до друг, за да се стоплят, беше му останал на всеки по къшей хляб, изядоха го; излезе навън червенобрадият, събра дърва, запали огън, съживиха се другарите, седнаха околоръст и загледаха мълчаливо пламъците. Слушаха как духаше вятърът, как виеха чакалите, далечните глухи гръмотевици, които се сгромолясваха от планината Гаризим. През входа на пещерата виждаха една голяма звезда, утехата им; но скоро дойдоха облаци и я закриха. Затвориха очи, облегнаха се, всеки на рамото на другия, метна

скришом Йоан дебелията си шаячна дреха върху гърба на Исус и всички заедно, плътно притиснати, като прилепи, заспаха.

На другия ден навлязоха в Юдея; гледаха как полека-лека дърветата се променяха; пожълтели тополи се редяха край пътя, и отрупани с плод рожкови, и дълголетни кедри; а и местността беше камениста, безводна, труднопроходима; пък и селяните, които се появяваха от ниските тъмни врати, бяха направени и те от кремък. От време на време, изсред тези камънаци се подаваше някое диво синьо цвете, скромно, прелестно; а понякога, сред глухата пустош, дълбоко в някой овраг, някоя яребица закудкудякваше. „Намерила е навярно някъде мъничко вода и пие...“ — мислеше си Исус и усещаше върху дланта си топлото ѝ коремче и му ставаше радостно.

Колкото повече приближаваха Йерусалим, толкова по-сурова ставаше местността, Бог се променяше; не се смееше тук земята, както в Галилея, и Бог също беше от кремък, като селата, като хората; и небето, дето се опита да повали в Самария, да поразхлади земята, тук беше като нажежено желязо. Тежка жегата, вървяха задъхани; издълбани в скалите, се чернееха много гробове, хиляди прадеди бяха изтлели вътре в тях, върнали се бяха пак в камъка. Отново се стъмни, свряха се в изпразнените гробове, легнаха и заспаха рано, за да влязат на другия ден в свещения град отпочинали.

Само Исус тази нощ не можеше да заспи; обикаляше гробовете, слушваше се в нощта, сърцето му беше неспокойно; вътре в него — мрачни гласове, голямо ридание, сякаш хиляди хора в него страдаха и викаха... Към полунощ вятърът спря и нощта утихна; и тогава, в тишината, сърцераздирателен вик процепи въздуха; отначало помисли, че е някой гладен чакал; но сетне с ужас осъзна, че това беше сърцето му.

— Боже мой — прошепна той, — кой вика вътре в мен? Кой плаче?

Измори се, свря се и той в един гроб, скръсти ръце, предаде се на милостта Божия; и на разсъмване видя сън: уж беше с Мария Магдалена, летяха и двамата, спокойно, безшумно, над един голям град; докосваха съвсем леко, едва-едва, покривите и продължаваха нататък; но ето че на края на града, най-последната врата се отвори и се появи един грамаден старец, с цял лакът брада, с искрящи сини очи; беше със запретнати ръкави, а ръцете и краката му бяха целите в кал;

вдигна глава и ги видя, че летят. „Чакайте! — извика им той. — Искан да ви кажа нещо!“ Спряха се. „Какво нещо, старче? Слушаме.“ — „Месия е онзи, който обича целия свят; Месия е онзи, който умира, защото обича целия свят“ — отвърна старецът. „Нищо друго ли?“ — попита Магдалена. „Не ти ли стига?“ — извика старецът ядосан. „Можем ли да влезем в работилницата ти?“ — попита пак Магдалена. „Не, не виждаш ли, ръцете ми са целите в глина? Вътре правя Месията.“

Сепна се Исус, събуди се, тялото му беше наистина съвсем леко, сякаш летеше; съмваше се; другарите му се бяха вече събудили и очите им скачаха от скала на скала, от хълм на хълм, нататък, към Йерусалим.

Тръгнаха, бързаха; вървяха, вървяха, но все им се струваше, че планините пред тях се местеха и се отдалечаваха, а пътят ставаше все по-дълъг.

— Струва ми се, че няма да стигнем никога в Йерусалим, братя; какво е това нещо, дето ни сполетя, не виждате ли? Все повече се отдалечава! — възкликна Петър отчаян.

— Все повече се приближава — възрази му Исус, — смелост, Петре; ние правим крачка, за да го срещнем, и той прави крачка, за да ни срещне; като Месията.

— Месията ли? — обади се Юда и се извърна рязко.

— Месията иде — изрече с дълбок глас Исус. — Месията иде, знаеш добре това, Юда, брате мой, ако ние вървим да го намерим, ако извършим някоя добра или смела постъпка, ако кажем някоя блага дума, Месията ускорява крачките си и иде; ако сме нечестни, лоши, страхливци, Месията се връща назад, отдалечава се. Един подвижен Йерусалим е Месията, братя, бърза и той, бързаме и ние, вървете по-бързо, да отидем да го намерим! Уповаваме се на Бога и на човешката душа, безсмъртната!

Покуражиха се, ускориha всички крачка, Юда излезе пак най-отпред, и сега по цялото му лице се бе изписало задоволство. „Хубаво ги казва нещата — говореше си сам на себе си той и крачеше, — хубаво ги казва, прав е синът на Мария; същото ни викаше и старият равин; от нас зависи избавлението; ако скръстим ръце, никога земята на Израил няма да види избавление; ако грабнем всички оръжие, ще видим свобода...“

Говореше си сам Юда и вървеше; и изведнъж се спря, объркан. „Кой ли е Месията? — промълви той. — Кой ли? Да не би пък да е целият народ?“

Пот започна да се стича на капки по пламналото чело на Юда. „Да не би пък да е целият народ?“ За първи път му идваше наум тази мисъл, развълнува се. „Да не би пък Месията да е целият народ? — току си повтаряше той наум. — Но тогава за какво са ни всички тези пророци и лъжепророци, дето ги опипваме с мъчителна тревога, за да видим — е ли, не е ли Месията? Море Месията е народът, ти, всички ние, стига да грабнем оръжието!“

И щом си каза това, пое отново, като размахваше тоягата си във въздуха.

И както си вървеше, и се радваше, и си играеше като с тоягата с новата си мисъл, изведнъж нададе вик: пред него, върху двувърха планина, блестеше, прекрасен, снежнобял, горд, свещеният Йерусалим. Не извика на другарите си, които се изкачваха след него; искаше да му се полюбува сам, колкото се може по-дълго време, съвсем сам; заблестяха в зениците на сините му очи дворци и кули, и крепостни врати, и по средата, богоохранимият Храм, целият в позлата, кедър и мрамор.

Довтасаха и останалите другари, възкликнаха и те.

— Хайде да възпеем красотите на господарката ни^[1] — предложи Петър, добрият певец. — Давайте, момчета, всички заедно!

Хванаха се и петимата да играят хоро около Исус, който стоеше по средата неподвижен, и подеха свещения химн.

*Как заликувах, когато ми казаха: „Стани,
отиваме в дома Господен!
Спряха нозете ми пред твоя двор,
Йерусалим!
Йерусалим, яка си ти крепост, мир на силните ти
кули, щастие на дворците ти!
За братята ми, за моите близки, мир, мир
над теб, Йерусалим!“*

[1] Йерусалим на гръцки е в женски род; понякога е в множествено число. — Бел.прев. ↑

XVI

Улици, тераси, дворци, площади, целият Йерусалим в зелено одеяние; та нали тъкмо тогава беше големият празник на есента и с маслинови, и лозови клони, с вейки от палми, с борове и кедри бяха издигнати хиляди шатри, както повеляваше Богът на Израил, за да помнят четиридесетте години, които бащите им бяха прекарвали под шатрите в пустинята. Жътвата и гроздоберът приключиха, свърши годината, окачиха на един охранен черен козел греховете си и го прогониха, като го замерваха с камъни, в пустинята; и сега чувстваха голямо облекчение, пречистила се беше душата им, нова година начеваше, нови тефтери разтваряше Господ и осем дни под зелените шатри сега ще ядат и ще пият, и ще славословят Бога на Израил, който благослови жътвата и гроздобера и изпрати и козела да се натовари с греховете им. Богопослан Месия беше и той, и като поемаше на своя гръб всички прегрешения на народа и отиваше да погине в пустинята от глад, погиваха заедно с него и греховете им.

Преливаха просторните дворове на Храма от кървища, цели стада жертвени животни се колежа всеки ден, смърдеше светият град от миризмата на загоряло, тор и лой; а свещеният въздух кънтеше от дудуците и роговете. Преяждаха хората, препиваха, натежаваше душата; през първия ден псалми, молитви и метани, и, невидим, Йехова прекрачваше доволен шатрите и също празнуваше, ядеше и пиеше с народа си; неколцина; дето имаха видения, го бяха зърнали с очите си как мляска с език и си бърше брадата. Но след втория и третия ден изобилното месо и изобилното вино удряше в главата, хората захващаха дебелашките шеги и смехове, и неприличните кръчмарски песни; и се запрегръщаха мъже и жени безсрамно посред бял ден; отначало вътре в шатрите, после, открито, сред улиците, върху зелените листа. И от всички махали излизаха изпомазани като с мистрия, оплескани с мускус, прочутите йерусалимски блудници; и простодушните селяни, и рибари, които бяха тръгнали от всички краища на Ханаанската земя да се поклонят на свята светих, падаха в

тези многопохватни обятия и се слисваха; никога и през ум не им беше минавало, че в любенето може да има толкова изкусност и толкова сладост.

Вървеше Исус бързо, сърдит, по улиците, прекрачваше заваляните по земята мъртвопияни хора, сдържаше дъха си, гадеше му се от миризмите и мръсотиите, и от безсрамните смехове.

— Да вървим, да вървим — подканяше той другарите си, — бързо!

От дясната му страна беше Йоан, от лявата — Андрей, прегърнал ги бе и тъй крачеше.

Но Петър току се поспираше, срещаше поклонници от Галилея, почерпваха го едно вино, даваха му и някое мезе, подхващаха разговор; повикваше Петър и Юда; идваше и Яков; не искаха никой приятел да се докачи; но тримата, дето вървяха най-отпред, бързаха, подвикваха им, и отново поемаха.

— Ех бре, не ни оставя учителят да се поразтушим и ние като хората — мърмореше Петър, който беше вече дошъл на кеф. — Намерихме си белята!

— Къде ти е умът, горкички ми, Петре — казваше му Юда и поклащаше голямата си глава. — На гуляй ли, мислиш, сме тръгнали? На сватба ли, мислиш, отиваме?

Но както бързаха така, дрезгав глас се разнесе от една шатра.

— Ей, Петре на Йона, ей, загубен галилеецо, минаваш, главата си удряш в мен и хабер си нямаш! Чакай да пиеш една, да ти светне пред очите, та да ме видиш!

Петър позна гласа, спря.

— А бре, добре съм те заварил, Симоне, загубен киренеецо!

Извърна се към двамата си другари.

— Момчета, тук няма да се отървем, ще спрем и ще пийнем. Прочут къркач е Симон, известен кръчмар близо до вратата на Давид; от кол и въже, но добър човек, трябва да го почетем.

И наистина, добър човек беше Симон; доплувал беше на младини от Кирена, отвори кръчма, и всеки път, когато Петър идваше в Йерусалим, при него отиваше да отседне, ядяха и пиеха двамата, приказваха си, шегуваха се, удряха го кога на песни, кога на кавга, помиряваха се, пак пиеха, а после Петър се увиваше в една черга, лягаше на пейката и се унасяше в сън. Седеше сега Симон под шатрата

си, изплетена от лозови пръчки, стиснал беше една стомна под мишница, държеше един бронзов тас и пиеше съвсем сам.

Прегърнаха се двамата приятели; полупияни бяха и двамата, изпитваха един към друг такава обич, че очите им се овлажниха; след като минаха първите възклицания и прегръщания, и почерпванията, едно подир друго, Симон прихна да се смее.

— Главата си залагам — каза той, — и вие отивате да се кръщавате; добре правите, имате благословията ми; и аз завчера се кръщавах и не съжалявам; забавно е.

— И видя ли подобрение? — попита Юда, който не пиеше, само ядеше, та умът му сечеше.

— Какво да ти кажа, приятелю? От години не бях влизал във вода; аз и водата сме на нож; аз съм човек на виното; водата е за жабите; ама завчера си казах: „А бре, що не отида да се кръстя и аз? Цял свят, кърораво и сагато отива, няма как, все някои от новокръстените ще пият и вино, не може да бъде всички да са глупаци, ще се запозная с тоя, с оня, ще хвана клиенти; вратата на Давид, цял свят я знае кръчмата ми!“ Да не ви разправам надълго и нашироко, отидох; същински дивак пророкът, лют звяр, какво да ви кажа! Пламъци изскачаха от ноздрите му, Боже опази! Сграбчи ме за врата, потопа ме във водата, чак до брадата, закрепях, отиде, ще ме удави безбожникът му неден! Ама се отървах и се измъкнах навън; и ето ме!

— И видя ли подобрение? — попита Юда отново.

— Ами на, кълна се във виното, добре ми стана от банята, много добре; олекна ми. Кръстителя казва, че ми е олекнало от греховете ми; ама, между нас да си остане, аз мисля, че ми олекна от мазнотиите; защото, когато излязох от Йордан, върху водата имаше цял пръст мазнина.

Избухна в смях, напълни таса, пи, пиха сетне и Петър, и Яков; напълни отново таса, обърна се към Юда:

— Ами твоя милост не пиеш ли, майсторе? Вино е, човече Божи, не е вода!

— Не пия никога — отвърна червенобрадият и отблъсна таса.

Симон изблеци очи.

— Да не би да си от ония?... — попита той, като сниши глас.

— От тях — отвърна Юда, махна рязко с ръка и прекъсна разговора.

Две нашарени жени минаха, поспряха се, намигнаха на четиримата мъже.

— Нито жена ли? — попита Симон смаян.

— Нито! — отвърна сухо червенобрадият.

— Какво тогава, нещастнико? — извика Симон, който не издържа повече. — Защо е направил Господ виното и жената, я ми кажи? За да му минава на него времето или за да ни минава нашето?

В този миг се появи тичешком Андрей.

— Хайде, по-скоро! — извика той. — Учителят бърза.

— Кой учител? — възкликна кръчмарят. — Оня с белите дрехи ли, босият?

Но тримата другари бяха вече тръгнали и Симон Киренееца, пред шатрата си, смаян, с празния тас в ръка, със стомната под мишница, ги гледаше и поклащаше голямата си глава: „Още един Кръстител ще стане и тоя! — промълви той. — Още един щурав! Абе, какво никнат напоследък като гъби; да пием една за негово здраве; Господ ум да му дава!“ — изрече той и напълни таса.

В това време Исус и другарите му стигнаха в големия двор на Храма; спряха се, измиха краката, ръцете и устата си, за да влязат в Храма, да се поклонят; хвърлиха бърз поглед наоколо: една след друга тераси, пълни с хора и животни, сенчести галерии, колони от бял и син мрамор, обвити с лози и златисти гроздове; и навред бараки и палатки, и каруци, сарафи, бръснарници и винопродавници, и месарници; кънтеше въздухът от викове и кавги, и смехове; миришеше домът Господен на пот и мръсотия.

Исус постави ръка върху ноздрите и устата си; погледна наоколо — никъде Бог! „Мразя, презирам празниците ви, отвращава ме смрадта от тлъстите телета, които ми колите; не мога да слушам псалмите ви и лаутите...“ Не вече пророкът, не и Бог, а сърцето на Исус възнегодуваше и викаше; прилоша му, всичко изведнъж изчезна, разтвори се небесата, и един ангел, огненокос, се спусна, като подритваше във въздуха; пушеци и пламъци изскачаха от косите и главата му, стъпи на един черен камък сред двора и насочи мечата си към гордия златомраморен Храм...

Политна Исус, хвана се за рамото на Андрей; отвори очи, видя Храма, хората, които гъмжаха, ангелът беше изчезнал в светлината, протегна Исус ръце към другарите си.

— Прощавайте — каза той, — не мога да издържа, ще припадна; да си вървим.

— Без да се поклоним ли? — възкликна възмутен Яков.

— Покланяме се вътре в нас, Якове — промълви Исус, — всяко тяло е храм.

Тръгнаха. „Не издържа на вонята и кървищата, и виковете, не е месията този...“ — мислеше си Юда и вървеше най-отпред, като потропваше с кривака си. Един суров фарисей се мятеше, проснат ничком на най-долното стъпало на Храма, целуваше стръвно мрамора и ръмжеше; на врата и на мишниците му висяха дебели нанизии муски, пълни със страшни сентенции от Писанията. Коленете му бяха хванали мазоли, като на камилите, от метаните, и мутрата, и шията, и гърдите му бяха целите в кървящи рани; всеки път, когато яростният вихър Господен го поваляше долу, вкопчваше се в остри камъни и се порязваше.

Андрей и Йоан дръпнаха бързо Исус, за да не го види; Петър се приближи към Яков, наведе се към ухото му.

— Познаваш ли го? — попита той. — Това е най-големият син на Йосиф Дърводелеца; обикаля, продава муски и току го прихваща, започва да се търкаля по земята и целият се изпопробива.

— Този, дете бясно преследва учителя ли? — попита Яков и се поспря.

— Същият; понеже, вика, срамял дома му.

Излязоха през Златната Врата на Храма, преминаха долината Кедрон, поеха към Мъртво море. Отдясно остана Гетсиманската градина и маслиновата ѝ горичка, съвсем бяло, нажежено беше небето над тях, навлязоха в Елеонската планина, по-ласкав стана мъничко светът; светлина капеше от всеки маслинов лист, ята гарвани връхлитаха едно след друго към Йерусалим.

Андрей беше прихванал Исус през кръста и му говореше за стария си учител, Кръстителя; колкото повече се приближаваше към леговището му, Исус вдишваше със страх лъвския му дъх.

— Той е самият пророк Илия; спусна се от планината си, Кармил, за да изцери пак с огън човешката душа; една нощ видях с очите си огнената му колесница да кръжи над главата му; друга една нощ един гарван му донесе в клюна си пламтящ въглен, за да се наяде... Веднъж събрах смелост, попитах го: „Ти ли си Месията?“.

Подскочи, сякаш беше настъпил змия. „Не — отвърна той и въздъхна, — не; аз съм волът, който оре; той е семето.“

— Защо си отиде от него, Андрей?

— Търсех семето.

— Намери ли го?

Андрей притисна върху сърцето си ръката на Исус; целият се изчерви.

— Да — отвърна той, но толкова тихо, че Исус не го чу.

Спускаха се бавно, запъхтени, към Мъртво море; жар сипеше слънцето отгоре и главите им се пръскаха; пред тях се издигаше все по-високо въздушна стена — планината Моав; зад тях, бели като вар — планините на Юдея; пътят все повече се виеше и се спускаше като в дълбок кладенец, и дъхът им секваше.

„Слизаме в пъкъла... слизаме в пъкъла...“ — мислеха си всички и им миришеше на катран и сяр.

Светлината ги заслепяваше, пристъпяха пипнешком, краката им бяха в рани; очите им горяха. Чу се звън на хлопки, две камили минаха, не бяха камили, бяха привидения, и се стопиха в слънчевия пек.

— Страх ме е... — прошепна малкият син на Зеведей. — Това е пъкълът.

— Смелост! — отвърна му Андрей. — В сърцето на пъкъла — не си ли чувал за това? — се намира раят.

— Раят ли?

— Сега ще видиш.

Слънцето вече залязваше, моавските планини бяха станали тъмнотеменижни; а планините на Юдея — розови; започна да им пооеква на човешките клепачи. И изведнъж, след един завой на пътя, очите се освежиха; и очите, и телата сякаш се потопиха в хладка вода; точно по средата, пред тях, на пясъка, каква беше тази неочаквана зеленина, и ромон на вода, и отрупани с плод нарове, и бели сенчести къщурки? Въздухът ухаеше на жасмин и рози.

— Йерихон! — извика Андрей радостно. — По-сладки фурми от тукашните няма никъде по света, нито по-чудодейни рози; и умрели да са, потапяш ги във вода и възкръсват.

Нощта се спусна изведнъж; първите светилници вече горяха.

— Да си на път, да се спуска нощта, да стигнеш до някое село, да гледаш как първите светилници се запалват и да нямаш какво да ядеш, нито къде да спиш, и да се осланяш за всичко само на милостта Божия и на човешката добрина — това, струва ми се, е една от най-големите чисти радости на този свят — каза Исус и се спря да се полюбува на този свят час.

Селските кучета подушиха пришълците, започнаха да лаят, заразтваряха се врати, показаха се запалени светилници, потършуваха из тъмнината, прибраха се пак вътре. Тръгнаха да обикалят другарите вратите, тропаха, черпеха ги на драго сърце с резен хляб, с шепа фурми или зелени наkisнати маслини, или някой нар; събраха всички тези Божии и човешки дарове, приютиха се в един градински кът, наядоха се, и сетне веднага дойде сънят и ги грабна; и цяла нощ, в съня си, чуваха как пустинята се полюлява и ги приспива, като море; и само Исус чу тръби в съня си и стените на Йерихон да рухнат.

Наближаваше вече пладне, когато другарите, изплезили език, съвсем преbledнели, стигнаха до прокълнатото Мъртво море; рибите, довлечени от течението на Йордан, още щом се докосваха до него и умираха; редки ниски дървета край брега стърчаха като кости; неподвижни гъсти оловни води; и ако човек беше богобоязлив и се наведеше, щеше да види в черното дъно две разкапани блудници, Содом и Гомор, как се прегръщат.

Изкачи се Исус на една скала и се взря; пустиня, изгаряше земята, а планините се бяха стопили; беше хванал под мишницата Андрей и го питаше:

— Къде е Йоан Кръстителя? Не виждам никого... никого...

— Ей там, оттатък — отвърщаше Андрей, — зад тръстиките, реката се кротва; водата образува вир и пророкът кръщава; да вървим да го намерим, знам пътя.

— Уморен си, Андрей, остани с другите; ще отида сам.

— Той е суров, ще дойда с теб, рави.

— Искам да отида сам, Андрей, остани.

Тръгна към тръстиките; сърцето му биеше силно, поставяше ръка отгоре му, коткаше го, за да се успокои; нови ята гарвани се появиха от пустинята и се отправиха бързо към Йерусалим.

Изведнъж чу, че някой върви след него; извърна се — беше Юда.

— Забрави да ме повикаш — обади се червенобрадият и се усмихна язвително. — Това е най-трудният час и искам да бъда с теб.

— Ела — каза Исус.

Отпред — Исус, след него — Юда, вървяха мълчаливо; отместваха тръстиките, потапяха краката си в хладката речна тиня; една черна змия изскочи, изпълзя на един камък, вдигна глава и шия, половината ѝ тяло прилепено на камъка, половината — изправено, гледаше ги с лукавите си очички и съскаше. Исус се поспря, махна ѝ приятелски, сякаш я поздравяваше; вдигна Юда дъбовия си кривак, но Исус протегна ръка, възпря го.

— Не я закачай, Юда, брате мой — каза той. — Изпълнява си и тя дълга, като хапе.

Усилил се бе пекът, а южнякът, който духаше, донасяше откъм Мъртво море тежка смрад на леш. Сега започна да се чува някакъв глас, див, дрезгав; от време на време Исус различаваше някои думи: „Огън, секира... безплодно дърво...“ А сетне, по-силно: „Покайте се! Покайте се!“ и изведнъж избухнаха ридания и викове от голямо множество. Вървеше Исус бавно, безмълвно, сякаш се приближаваше към пещерата на звяр, отместваше тръстиките, глъчката се усиляше — и изведнъж прехапа устни, за да не извика: върху една скала, над водите на Йордан, стоеше, с крака като клечки, човек ли беше, скакалец ли, или Ангелът на Глада? Или пък Архангелът на Отмъщението? На вълни на вълни се разбиваха хората връз скалите и ревяха. Араби с боядисани нокти и мигли, халдеи с дебели халки на носа, евреи с дълги мазни бакенбарди... Викаше ли, викаше онзи и се пенеше, южнякът го разклащаше като тръстика. „Покайте се! Покайте се! Дойде денят Господен! Валяйте се долу, хапете пясъка, крещете! Рече Господът на Силите: «В този ден ще заповядам на слънцето да залезе по пладне, ще строша рогата на новия месец, ще разлея тъма по небето и земята; ще преобърна смеха ви и ще го направя плач, а песните ви — оплакване; ще духна и всичките ви накити — ръце, крака, носове, уши, коси — ще окапят!»“

Пристъпи припряно Юда, сграбчи Исус под мишницата.

— Чуваш ли, чуваш ли? Ето как говори Месията! Той е Месията!

— Не, брате мой, Юда — отвърна Исус, — така говори онзи, който държи секира и проправя път на Месията, а не Месията.

Наведе се, откъсна едно тънко, стройно стръкче и го втъкна между зъбите си.

— Този, който проправя път, е Месията — изръмжа червенобрадият.

Избута Исус, да не се крие повече зад тръстиките и да се покаже.

— Хайде, върви да те види — изрече той повелително. — Той ще отсъди.

Излезе Исус на слънце, пристъпи две крачки колебливо, препъна се, спря; беше приковал очи в отшелника, цялата му душа се бе превърнала в очи и шареше, качваше се, слизаше, от краката клечки до разпалената глава, и над главата, по невидимия ръст на пророка. Гърбом беше застанал Кръстителя, почувства по цялото си тяло напрегнатия поглед, който го разчовъркваше, ядоса се, извърна се целият, притвори кръглите си ястребови очи, за да се взре; кой беше този мълчалив, неподвижен, облечен в бяло млад човек, който го гледаше? Някъде, някога го беше виждал. Къде? Кога? Мъчеше се да си спомни, с тревога. Да го беше видял насън някоя нощ? Често виждаше насън такива облечени целите в бяло; не му говореха, гледаха го, махаха му с ръка, сякаш го поздравяваха, сякаш се сбогуваха с него, и пропяваше призори петелът и ставаше светло и те изчезваха.

Изведнъж Кръстителя, както го гледаше, нададе вик, сети се: един ден, тъкмо по пладне, се беше излегнал на брега на реката, беше взел, написан върху козя кожа, пророк Исаяя — и изведнъж, камъни, води, хора, тръстики, реки, изчезнаха; изпълни се въздухът с пламъци, тръби и крила; разтвори се словата на пророка като врати и излезе Месията! Спомни си; беше облечен в снежнобели дрехи, строен, изпит от слънцето, бос, и стискаше със зъби, като този, един зелен стрък!

Очите на отшелника се изпълниха с радост и уплаха; спусна се от скалата, приближи се, изпъна сухата си, мършава шия.

— Кой си ти? Кой? — попита той и страшният му глас трепереше.

— Не ме ли познаваш? — произнесе Исус и пристъпи още крачка.

И неговият глас трепереше; знаеше — от отговора на Кръстителя зависеше съдбата му.

„Този ли е, този ли?“ — мислеше си Кръстителя, биеше силно сърцето му; не можеше, не смееше да вземе решение; изпъна отново

врат.

— Кой си ти? — попита той отново.

— Не си ли чел Писанията? — отвърна му Исус благо и с укор, сякаш му се караше. — Не си ли чел пророците? Какво казва Исая? Предтеча, не си ли спомняш?

— Ти ли си? Ти ли? — прошепна отшелникът, сграбчи го за раменете и затършува в очите му.

— Дойдох... — изрече колебливо Исус и млъкна.

Дъхът му секна, не можеше да продължи; сякаш протягаше крак и опипваше, за да види, може ли, не може ли да стъпи, без да пропадне...

Надвесен връз него, суровият пророк го оглеждаше, безмълвен; дали беше чул простата, страшната дума, която се бе изплъзнала от устата на Исус?

— Дойдох... — отново произнесе синът на Мария толкова тихо, че дори Юда, който дебнеше зад тях, наострил уши, не можа да го чуе.

Този път пророкът подскочи; чу.

— Какво? — възкликна той и косите му настръхнаха.

Един гарван мина над главите им и изграчи дрезгаво — като човек, който се дави, или се смее, или се присмива; Кръстителя се ядоса; наведе се да вземе камък и да го запрати по него; гарванът беше отминал, но той търсеше, търсеше камък и се радваше, че времето течеше и умът му така полека-лека се успокояваше... Изправи се.

— Добре дошъл — каза той спокойно и го погледна без обич.

Сърцето на Исус подскочи; ушите му ли бяха забучали, или наистина пророкът му беше казал „Добре дошъл?“. Ако беше истина — каква изненада, каква радост и какъв страх!

Кръстителя хвърли поглед наоколо, плъзна го по Йордан-река, по тръстиките, по хората, които, коленичили в калта, изповядваха открито греховете си, обгърна бързо и се сбогува с царството си и след това се обърна към Исус.

— Сега аз — каза той — мога да си отида.

Гласът на Исус прозвуча уверен, решителен.

— Не още; първо ще ме кръстиш, Предтеча.

— Аз ли? Ти трябва да ме кръстиш мен, Господи...

— Не говори високо, да не ни чуят, не е дошъл още моят час; ела!

Напрягаше Юда слух да чуе, но чуваше само шепот, някакъв игрив, радостен шепот, като ромон на два леещи се ручея, които се сливат.

Множеството, което се бе насъбрало на брега, се раздвижи; кой беше този странен поклонник, който беше смъкнал от себе си бялото си расо и слънцето падна връз него и го покри? И, без да изповяда греховете си, навлизаше във водата с такова благородство и увереност? Кръстителя вървеше първи, потопиха се и двамата в сините струи, една скала се подаваше от лицето на водата, Кръстителя се покачи на нея; до него Исус беше стъпил на пясъчното дъно и водата обгръщаше тялото му чак до брадата.

В мига, в който Кръстителя вдигна ръка да облее с вода и лицето му и да изрече благословията, народът нададе вик: внезапно течението на Йордан застина неподвижно и отвед доплуваха цели множества пъстроцветни риби, обкръжиха Исус и започнаха, като разтваряха и прибираха перките си и размахваха опашки, да танцуват. И един космат дух, благ старец, целият оплетен във водорасли, излезе от дълбините на реката, опря се на тръстиките и със зяпнала уста загледа това, което ставаше пред него; и беше изблещил очи от радост и уплаха.

Народът, като видя такива чудеса, занемя; мнозина се строполиха по очи на брега, за да не гледат; други, сред страшния пек, зъзнеха; а един, като видя стареца, който се появи целият в тиня от дълбините, извика: „Йордан!“, и припадна.

Кръстителя напълни с вода една дълбока раковина, ръката му трепереше, и захвана да облива лицето на Исус.

— Кръщава се рабът Божи... — започна той и спря; не знаеше какво име да каже.

Обърна се към Исус да го попита, и тъкмо когато всички, изправени на пръсти, чакаха да чуят името, чу се пърхане на крила, което идеше от небето, една бяла сияйна птица — птица ли, или някой от серафимите на Йехова? — се спусна и застина над главата на кръщавания; постоя някое време неподвижно; и изведнъж описа три кръга, три венеца от светлина заблестяха във въздуха и се чу как

птицата извика, като че ли изрече име, някакво нечувано досега име, тайно, сякаш небето отвърщаше на немия въпрос на Кръстителя.

Забучаха ушите на хората и слепоочията им потръпнаха; думи бяха това, ведно с пърхане на крила, глас Божи, глас птичи, някакво странно чудо, и Исус се напрегна целият, за да чуе; догаждаше се, че това беше истинското му име; но не можа да го чуе; долови само как вътре в него се разбиваха много вълни, блъскаха се много криле, горчиви и велики слова. Вдигна очи; птицата се беше вече издигнала наврѹх небето и се бе превърнала в светлина сред светлината.

Само Кръстителя, който вече от години в пустинята и в жестокото усамотение беше научил езика Божи, разбра.

— Кръщава се — промълви той на себе си, треперещ, — кръщава се рабът Божи, синът Божи — Надеждата на човека!

И направи знак на Йордан-река, че водите ѝ вече могат да потекат; тайнството свърши.

XVII

Слънцето се появи от пустинята като лъв; потропа по всички врати в Израил и из всички еврейски къщи се възнесе суровата утринна молитва към твърдоглавия Бог на евреите.

„Възхваляваме Те, славословим Те, Боже наш и Боже на бащите ни, Всемогъщия и страшния, Ти, който ни помагаш и ни закриляш; слава на Теб, Безсмъртний, слава на Теб, защитнико на Авраам. Кой може да се мери с Теб по сила, с Теб, Царю, дето убиваш и възкресяваш и носиш избавление? Слава на Теб, Избавителю на Израил! Изтръгни и разгроми и разпръсни, ама по-скоро, докато сме още живи, враговете ни!“

Изгревът завари Исус и Йоан Кръстителя седнали над Йордан, във вдлъбнатината на една стръмна скала; цяла нощ държаха и двамата в ръцете си света, вземаше го ту единият, ту другият, размишляваха какво да го правят; лицето на единия беше строго и решително, и току вдигаше и сваляше ръце, сякаш наистина държеше секира и удряше; на другия лицето беше кротко и нерешително, а очите му — изпълнени с милост.

— Не стига ли любовта? — попита той.

— Не стига, не — отвърна Кръстителя яростно. — Дървото прогни, повика ме Бог и ми даде секирата; донесох я и я положих до дънера на дървото; изпълних си аз дълга, изпълни сега и ти своя; вземи секирата и удряй!

— Ако бях огън, щях да горя; ако бях дървар-секач, щях да удрям; но съм сърце, обичам.

— Сърце съм и аз, затова не мога да понасям неправдата, безсрамието, безчестието; как можеш да обичаш несправедливите, безсрамните, безчестните? Удряй! Едно от задълженията на човека, едно от най-големите, е гневът!

— Гневът ли? — възкликна Исус и сърцето му се възпротиви. — Не сме ли всички братя?

— Братя ли? — извика Кръстителя язвително. — Братя ли? Този ли, мислиш, че е Божият път — обичта? Гледай!

Протегна косматата си костелива ръка, посочи му в далечината смърдящото като мърша Мъртво море.

— Навел ли си се да видиш на дъното му двете блудници, Содом и Гомор? Разгневи се Бог, запрати огъня си, ритна земята, стана сушата море и погълна Содом и Гомор; този е пътят Божи, следвай го. Какво казват пророците? „В деня Господен от дървото ще тече кръв, камъните ще оживеят, ще се вдигнат от къщите, където са вградени, и ще убият стопаните си!“ Тръгнал е денят Господен и иде; аз го съзрях първи и нададох вик, взех секирата Божия, поставих я до дънера на света; виках, виках, теб виках да дойдеш; дойде, отивам си.

Сграбчи ръцете му, сякаш поставяше в тях тежка секира; Исус се отдръпна, изплаши се.

— Имай още малко търпение, моля те — каза той, — не бързай. Ще отида да поговоря с Бога в пустинята; там се чува по-ясно гласът му.

— По-ясно и гласът на Изкушението; опичай си ума; дебне те Сатаната, строява войската си, знае си добре — за него ти си вече живот или смърт; и ще се нахвърли върху теб с цялата си свирепост и ласкавост; опичай си ума; пустинята е пълна със сладостни гласове и смърт.

— Не могат да ме измамат сладостните гласове и смъртта, другарю, имай ми вяра.

— Имам ти; тежко и горко, ако нямах! Върви; говори със Сатаната, говори и с Бога и взemi решение. Ако си този, когото очаквах, решението е вече взето от Бога, няма да се отървеш; ако не си, какво ме е еня мен, дори да се затриеш? Хайде сега, пък ще видим; ама бързо; не искам да оставя света съвсем сам.

— Какво каза онзи див гълъб, дето запърха над мен, тъкмо когато ти ме кръщаваше?

— Не беше див гълъб; ще дойде ден, когато ще чуеш думите, които той изрече; но дотогава ще висят над теб като мечове.

Исус стана, протегна ръка; гласът му трепереше.

— Предтеча любими — каза той, — прощавай; може и завинаги.

Кръстителя прилепи устата си върху устните на Исус, продължително; пламтящ въглен беше устата му и устните на Исус се

опариха.

— На теб вече предавам душата си — каза Кръстителя и стисна силно меката му ръка. — Ако си този, когото очаквах, чуй сетните ми заръки, защото, мисля, че няма да те видя отново в този живот; никога вече.

— Слушам — прошепна Исус, като потръпна. — Какви заръки?

— Промени лицето си, заякчи ръцете си, укрепи сърцето си; тежък ще бъде животът ти, кръв и тръни виждам на челото ти, дръж се, брате мой и старши мой, смелост! Два пътя се откриват пред теб — пътят на човека, равният, и пътят на Бога, стръмният; тръгни по потрудния път, прощавай! И не се огорчавай от разделите; дългът ти не е да плачеш, а да удряш, удрай! Нека не трепери ръката ти; този е пътят ти; и не забравяй: две рожби Божии са и те, но първо се е родил Огънят, а после Любовта; нека почнем от Огъня; хайде, на добър час!

Слънцето се беше вече издигнало, откъм Арабската пустиня се появиха кервани, нови поклонници пристигаха, с пъстроцветни чалми на бръснатите си глави; едни бяха окачили на врата си муски — полумесеци от бели глигански бивни; други — мънички бронзови богини, само слабини; а трети — гердани от зъбите на враговете си. Зверове от Изтока, дошли да бъдат кръстени; видя ги Кръстителя, нададе остър вик и се смъкна от скалата; камилите приклекнаха, коленичиха върху калта на Йордан, и тогава се разнесе безмилостният глас на пустинята: „Покайте се! Покайте се! Дойде денят Господен!“.

В това време Исус завари другарите си да седят мълчаливи, тъжни, на брега на реката и да го чакат. От три дни и три нощи не се беше появил; и Кръстителя три денонощия беше зарязал кръщаването и говореше с него; говореше, говореше, а Исус свеждаше глава и го слушаше; какво му казваше, надвесен връз него като хищна птица? Защо единият беше толкова суров, а другият — толкова печален? Юда пухтеше сърдито и крачеше напред-назад, и щом паднеше нощта, приближаваше се скришом до скалата, за да чуе; говореха си двамата, буза до буза, наостряше ухо Юда, но долавяше само някакъв шепот, бърз шепот, като ромон на ручей, нищо друго; единият даваше, другият поемаше и се пълнеше, сякаш синът на Мария беше стомна, поставена под чешма. И червенобрадият се смъкваше отново от скалата и започваше пак да обикаля в тъмнината, побеснял. „Срам за мен — мърмореше той, — срам за мен, да обсъждат работите на Израил, а аз

да липсвам! На мен трябваше Кръстителя да повери тайната си, на мен трябваше да даде брадвата, аз, а не този, мога да я въртя. Защото само мен ме боли за Израил; а този, завеният, прогласява, пък и не го е срам, че всички сме братя, и несправедливите, и онеправданите, и израилитите, и римляните, и гърците, проклети да са!“

Лягаше в основата на скалата, далеч от другарите си, не ги искаше; унасяше се за миг в сън, сторваше му се, че чува гласа на Кръстителя и отделни, откъслечни думи: „Огън, Содом и Гомор, удряй!“ Скачаше прав; но сега, когато беше буден, не чуваше вече нищо; само нощните птици и чакалите, и ромона на Йордан сред тръстиките... Слизаше на реката, потапяше пламналата си глава във водата, да я угаси. „Нали ще слезе от скалата? — мърмореше той. — Ще слезе, и тогава, ще не ще, ще узная!“

И така, когато го видя сега да се приближава, скочи; скочиха и останалите му другари, радостни, и се затекоха да го посрещнат; докосваха го по раменете, по плещите, милваха го, а очите на Йоан плувнаха в сълзи; гледаха го, не можеха да му се нагледат; ала лицето му им се струваше много умислено; дълбока бръчка прорязваше сега по средата челото му.

Петър не изтрая.

— Рави — обади се той, — какво ти говореше с дни и нощи Кръстителя? Какво ти каза, та те огорчи? Промени се лицето ти.

— Малко са дните му — отвърна Исус, — останете при него; кръстете се, аз тръгвам.

— Къде отиваш, рави? — извика малкият син на Зеведей и го хвана за дрехата. — Ще дойдем с теб, всички.

— Отивам в пустинята сам; пустинята не ще придружители; отивам да говоря с Бога.

— С Бога ли? — възкликна Петър и закри лицето си. — Ами че тогава няма да се върнеш вече!

— Ще се върна — каза Исус и въздъхна. — Трябва да се върна; на косъм виси светът; ще ми даде заръки Бог и ще се върна!

— Кога? Колко дни пак няма да те има? Къде ни оставяш? — завикаха всички и не го пускаха да тръгне.

И само Юда, настрани, безмълвен, ги слушаше и ги гледаше с презрение. „Овце... овце... — измърмори той. — Слава на Бога на Израил — аз съм вълк!“

— Ще се върна, когато Бог пожелае, братя; прощавайте! Останете тук, чакайте ме. Добра среща!

Всички останаха като вкаменени и го гледаха как пое бавно към пустинята; сега не вървеше, както преди, съвсем леко, сякаш едва се докосваше до земята; тежка беше походката му, замислена. Откърши една тръстика, за да се подпира на нея, изкачи се на сводестия мост, застана на върха му, погледна надолу; видя около реката поклонниците, потопени в калната вода, а почернелите им от слънцето лица сияеха, щастливи; срещу тях, на брега, други се блъскаха още по гърдите и изповядваха във въздуха греховете си; и с пламтящи очи гледаха да им направи знак Кръстителя, та да се потопят и те в светата вода. А суровият отшелник, потопен до кръста в Йордан, кръщаваше накуп хората и ги избутваше към брега, без обич, сърдито, а подир тях идеха нови тълпи; блестяха на слънцето клинообразната му катраненочерна брада и къдравите му коси, които никога не бяха видели гребен; а широката му огромна уста, вечно отворена, викаше.

Плъзна Исус поглед по реката, по хората, нататък, към Мъртво море, към арабските планини, пустинята; наведе се, видя сянката си, която течеше заедно с водата към Мъртво море.

„Какво щастие щеше да бъде — мислеше си той — да седя край реката, да гледам как водата тече към морето, да текат, отразени на нея, дърветата, птиците и облаците, а през нощта и звездите, и да тека и аз с нея! И да не ме гризе грижата за света...“

Но се сепна, пропъди от себе си изкушението, откъсна се от моста, слезе с бързи стъпки и се изгуби зад пустите скали. Стоеше на брега червенобрадият и не го изпускаше из очи; видя го как изчезна, изплаши се да не му избяга, запретна дрехата си и тръгна подир него; настигна го, тъкмо когато се готвеше да навлезе в безбрежното пясъчно море.

— Сине Давидов — извика му той, — чакай! Къде ме оставяш?

Исус се извърна.

— Юда, брате мой — изрече той умолително, — не идвай; трябва да остана сам.

— Искам да знам! — отвърна червенобрадият, като пристъпяше към него.

— Не бързай; ще узнаеш, когато дойде часът; само това ще ти кажа, Юда, брате мой, та да бъдеш доволен: всичко върви добре!

— Всичко върви добре, това не ми стига; вълкът не се насища с вести; не го знаеш ти това, но аз го знам.

— Ако ме обичаш, имай търпение; погледни дърветата; бързат ли те да съзреят плода си?

— Не съм дърво, човек съм — възрази червенобрадият, като продължи да върви. — Човек съм, а това ще рече: едно нещо, което бърза; имам си свои закони.

— Законът Божи е един и същ и за дърветата, и за хората, Юда. Скръцна със зъби червенобрадият.

— И как се казва този закон? — попита той язвително.

— Време.

Юда се спря, стисна юмрук, не приемаше този закон, прекалено бавно се движеше, а той бързаше; имаше душата му свой закон, противен на времето.

— Бог живее много години — извика той, — безсмъртен е; така че може да има търпение, да чака; ала аз съм човек, едно нещо, ти казвам, което бърза; не искам да умра, преди да видя, не само да видя, да видя и да пипна ей с тези тук две мои ръчища, това, което съм намислил!

— Ще го видиш, — отвърна Исус и помахна с ръка, за да го успокои. — Ще го видиш и ще го пипнеш, Юда, брате мой, имай вяра; добра среща! Бог ме чака в пустинята.

— Ще дойда с теб.

— Двама в пустинята не се побират; върни се обратно.

Като овчарско куче, което чува гласа на господаря си, червенобрадият изръмжа, показаха се зъбите му; но сведе глава, върна се обратно. Премина тежко моста, говореше си сам и вървеше; спомни си, когато обикаляше с Варава — да е жив и здрав! — и бунтовниците по планините, какъв дух беше тогава, на суровост и свобода, какъв водач главорез беше Богът на Израил! Такъв водач му трябваше; защо ходи с този тук заваяния, дето се бои от кръв и вика: „Любов! Любов!“, сякаш е неомъжена мома, дето се задушаваше от мерак? Но нека потърпим още, да видим какво ще донесе от пустинята!

Беше вече навлязъл в пустинята Исус и колкото повече напредваше навътре, струваше му се, че навлиза в пещерата на лъв; и

потръпваше не от страх, а от смътна непонятна радост; радваше се, защо? Не можеше да си го обясни. И изведнъж си спомни; спомни си, преди хиляди години, когато беше още малко дете, не можеше още да говори добре, една нощ сънува — най-първия сън, за който си спомняше в живота си; беше видял в съня си, уж че се вмъква в някаква дълбока пещера и намери една лъвица, която беше родила и кърмеше рожбите си; и щом я видя, уж огладня и ожадня, просна се заедно с лъвчетата и започна и той да суче, а после, уж излязоха всички заедно на една ливада и захванаха да си играят на слънце... Но както си играеха, майка му Мария се появи в съня му, видя го с лъвовете и изпищя; и той се събуди, ядоса се, обърна се към майка си, която спеше до него: „Защо ме събуди? — извика й той. — Бях с братята си и с майка си!“ „Сега разбирам защо се радвам — помисли си той, — влизам в пещерата на майка си лъвицата, в пустинята...“

Тревожно свистене се чуваше от змиите и от палещия вятър, който духаше сред камънаците; и от невидимите духове на пустинята.

— Душо моя — наведе се към душата си Исус и й заговори, — тук ще покажеш дали си безсмъртна.

Чу зад себе си стъпки, наостри уши; поскърцваше пясъкът, някой вървеше, спокойно, уверено, и се приближаваше; Исус потръпна. „Бях я забравил — помисли си той, — но тя не ме забравя, иде с мен, Майката.“ Добре знаеше, Проклятието беше; но отдавна вътре в себе си той го наричаше Майка...

Пое отново, отклони мислите си другаде, сети се за дивия гълъб; някаква дива птица сякаш беше затворена вътре в него, птица ли, или пък беше душата му, която се блъскаше, за да избяга? Да не би да е избягала? Да не би тя да е била дивият гълъб, който хвъркаше и гукаше, и кръжеше над него през цялото време, докато Йоан го кръщаваше? Нито птица, нито серафим; душата му.

Проумя това, успокои се; пое отново, чуваше зад себе си как пясъкът поскърцва, но сега сърцето му беше укрепнало, всичко можеше вече да издържи с достойнство; всемогъща е човешката душа — мислеше си той, — приема какъвто образ й се хареса, превърна се тогава в птица и прърхаше над мен... И както си вървеше, вече успокоен, изведнъж извика и се спря. „Да не би пък да е бил — дойде му наум, — да не би пък този див гълъб да е бил някаква измама на окото, някакво бучене на ухото, някаква вихрушка? Защото, помня,

тялото ми блестеше, съвсем леко, всемогъщо, като душа, и каквото исках, да чуя, го чувах; и каквото исках да видя, го виждах; и току ваех вятъра, както ми се щеше... Боже мой, Боже мой, сега, когато ще остана сам, кажи ми истината, не ме мами, не мога повече да слушам гласове във въздуха!“

Вървеше и слънцето с него, беше стигнало вече наскре небето, над главата му; краката му изгаряха от нажежения пясък, огледа се да намери някъде сянка; и както се взираше, чу плясък на криле над себе си — ято гарвани се спускаха към една вдлъбнатина, където нещо черно вонеше и се разкапваше.

Запуши си носа, приближи се; гарваните бяха налетели върху мърша, впибаха клюновете си в нея и ядяха; като видяха, че се приближава човек, отлетяха сърдити, всеки с по къс месо в ноктите си, закръжиха във въздуха и закрещяха на пришълеца да се махне. Наведе се Исус, видя зейналия корем, черната полуоскубана кожа, късите възлести рога и разложения врат, с цели наниз муски...

„Козелът — прошепна той и потръпна, — свещеният козел, връз когото стовариха греховете си хората, прогониха го, от село на село, от планина на планина, в пустинята, и тук псовиса...“

Наведе се, изрови с ръце пясъка, колкото можа по-дълбоко, покри леша.

— Брате мой — изрече той, — непорочен беше, чист, като всички животни; но хората, подлещите, стовариха връз теб греховете си и те убиха; изтлей в мир, не им дръж карез; хора са, клетки, слаби твари, нямат мъжеството да изплатят сами греховете си и ги стоварват върху един безгрешен... Плати заради тях, брате мой, прощавай!

Пое отново, но след малко се извърна развълнуван, махна с ръка, извика:

— Добра среща!

Подгониха го гарваните, побеснели, беше им отнел вкусната мърша и сега го следваха, та дано падне и той, да им разтвори корема си, да ядат. Защо се отнесе несправедливо с тях? Не ги ли е създал Бог да ядат мърши? Трябва, тогава, да си плати!

Мръкваше се вече, уморен беше; приседна на един голям камък, кръгъл като воденичен. „Няма да вървя по-нататък — промълви той, — тук, върху този камък, ще се укрепя и ще се боря!“ Тъмнината се спусна изведнъж от небето, издигна се от земята, покри света; и заедно

с мрака — и студът. Зъбите му загракаха, загърна се в бялото си расо, сви се на кълбо, и затвори очи; но щом ги затвори, хвана го страх; сети се за гарваните, отвред сега чакалите започваха да вият, гладни, усети около себе си пустинята да мърда като звяр... Изплаши се, отвори отново очи; небето се беше изпълнило със звезди, почувства утеха. „Те са серафимите — помисли си той, — те са шестокрилите сияния, които пеят псалми около престола Господен; ала са далеч, много далеч, не ги чуваме; и излязоха, за да ми бъдат дружина...“ Звездната светлина озари съзнанието му; забрави, че е гладен, че му е студено; живинка беше и той, една мимолетна светулка в мрака, която възпяваше Бога; малка светулка беше душата му, смирена сестра, бедно облечена, на ангелите... Покуражи се, като се сети за високия си произход и видя душата си да стои и тя редом с ангелите около престола Господен; и тогава, вече успокоен, без страх, затвори очи и заспа.

Събуди се, вдигна лице към изток, видя страшната пещ, слънцето се издигаше над пясъка; това е лицето Божие, помисли си той и постави длан пред очите си, за да не го ослепи. „Господи — промълви той, — пясъчно зрънце съм, различаваш ли ме сред пустинята? Едно пясъчно зрънце, което говори и диша, и те обича; обича те и те нарича Отче; друго оръжие освен обичта нямам; с него тръгнах на борба, помогни ми!“

И като изрече това, стана и очерта с тръстиката един кръг около камъка, където бе спал.

— Няма да изляза от този кръг — изрече той високо, за да го чуят невидимите сили, които го дебнеха, — няма да изляза от този кръг, ако не чуя гласа Божи; но да го чуя ясно, а не като объркан шум, както има обичай, не като чуруликане или гръм; ясно, с човешки думи да ми говори и да ми каже какво иска от мен и какво мога, не какво мога, какво трябва да направя; и само тогава ще се вдигна, ще изляза извън този кръг, ще се върна при хората, ако е такава повелята му; да умра, ако е такава волята му; каквото иска, но да знам. В името Божие!

Коленичи върху камъка, с лице към слънцето, към голямата пустиня; затвори очи, събра мислите си, онези, които бяха останали в Назарет, в Магдала, в Капернаум, при кладенеца на Яков, на Йордан-река, и започна да ги подрежда в боен строй; тръгваше на война.

Изпънал шия, затворил очи, той се вгълби в себе си; бучене на вода, шумолене на тръстики, човешки ридания; на вълни на вълни идат

от Йордан-река виковете и ужасите; и далечните, потънали в кръв надежди. Трите дълги нощи, които прекара върху скалата със светия отшелник, първи изплуваха в ума му, в пълно въоръжение, и се втурнаха в пустинята, за да влязат в боя заедно с него.

Като огромен скакалец скочи върху му първата нощ, със сурови пепелявожълти очи, с пепелявожълти крила, със странни зелени букви на корема си; а дъхът му беше като на Мъртво море; вкопчи се в него и крилете му започнаха настървено да стържат въздуха. Нададе вик Исус, извърна се; Кръстителя стоеше до него; беше протегнал мършавата си ръка, в дълбокия мрак, към Йерусалим.

— Погледни, какво виждаш?

— Нищо.

— Нищо ли? Пред теб е свещеният Йерусалим, блудницата, не я ли виждаш? Седи и се кикоти върху дебелите колене на римлянина. „Не я искам! — вика Господ. — Това ли е жена ми? Не я искам!“ Като куче, иззад краката на Господа, лая и аз: „Не я искам!“. Обикалям укрепените му с кули стени и лая: „Блудница! Блудница!“. Четири са широките му крепостни врати: на едната седи Гладът, на другата — Страхът, на третата — Неправдата, на четвъртата, северната — Безчестието. Влизам, снова нагоре-надолу по улиците му, приближавам се, оглеждам хората му; погледни мутрите им; три — тежки, тлъсти, прекалено охранени; три хиляди — сбръчкани от глад. Кога загива един свят? Когато трима господари преяждат, а три хиляди души умират от глад; погледни още веднъж мутрите им; седи върху всички Страхът, треперят ноздрите им, подушват деня Господен; погледни жените; и най-почтената поглежда под око слугата си, облизва устни и му кима: ела! Разкрих покривите на дворците им, гледай! Царят е сложил на коленете си жената на брат си и гали голотата ѝ. Какво казват Свещените Писания? „Който погледне голотата на братовата си жена — смърт!“ Но няма да бъде убит този, кръвосмесителят, ще бъде убит аз, отшелникът, защо? Защото дойде денят Господен.

През цялата онази първа нощ Исус, седнал в краката на Кръстителя, гледаше отворените четири врати на Йерусалим, през които сновяха навън-навътре Гладът, Страхът, Неправдата и Безчестието; и над свещената блудница се трупаша, пълни с гняв и град, облаците.

През втората нощ протегна отново слабата си като клечка ръка Кръстителя, тури една лашка, отмести времето и мястото.

— Наостри уши; какво чуваш?

— Не чувам нищо.

— Нищо ли? Не чуваш ли Беззаконието, кучето, дето има безсрамието да се качи на небето и да лае по вратата Господня? Не мина ли през Йерусалим, не чу ли жреците, първосвещениците, книжовниците, фарисеите да обикалят около Храма и да лаят? Ала Бог не може да търпи повече наглостта на земята; вдига се, стъпква планините, слиза; пред него е Гневът, зад него — трите небесни ловни кучки; Огънят, Проказата, Лудостта. Къде е храмът с гордите, обковани със злато колони, които го крепяха и казваха: „Вечно! Вечно! Вечно!“. Пепел е Храмът, пепел са жреците, първосвещениците и книжовниците, и фарисеите, пепел са свещените им муски, копринените им джубета и златните им пръстени! Пепел! Пепел! Пепел! Къде е Йерусалим? Държа запален фенер, търся сред планините, в мрака Господен, викам: Йерусалим! Йерусалим! Йерусалим! Пустош, пълна пустош, дори гарван не отвръща; наядоха се гарваните, отидоха си; чак до коленете затъвам в черепи и кости, идат риданията и искат да ме обхванат, но аз им крясвам и ги прогонвам, смея се, навеждам се и избирам най-дългите кости, правя от тях кавали и възпявам Господа.

Смееше се през цялата втора нощ Кръстителя и се любуваше, в мрака Божи, на Огъня, на Проказата, на Лудостта; а Исус обгърна коленете на пророка.

— Не може ли чрез любовта да дойде на този свят спасението? — попита той. — Чрез любовта, чрез радостта, чрез милостта?

А Кръстителя, без дори да се извърне да го погледне, отвърна:

— Не си ли чел никога Писанията? Спасителят прекършва кръста, троши зъбите, хвърля огън и опалва нивите, за да засее. Изскубва тръните, бурените, копривата; как можеш да премахнеш на земята лъжата, безчестието, неправдата, ако не премахнеш несправедливите, безчестните, лъжците? Да се прочисти земята, не я жали, да се прочисти земята, да се засее с нови семена!

Мина втората нощ, мълчеше Исус, чакаше третата нощ — дано гласът на пророка се смекчи!

През третата нощ Кръстителя се въртеше върху скалата, неспокоен; не се смееше, не говореше, оглеждаше тревожно и опипваше мишниците на Исус, ръцете му, плещите, коленете, клатеше глава, мълчеше; душеше въздуха. Под звездния светлик се различаваха очите му, които проблясваха кога съвсем зелени, кога съвсем жълти, а по спаруженото му чело се стичаха, размесени, кръв и пот. Най-сетне, на разсъмване, когато върху им падна бялата зора, той хвана ръцете на Исус, погледна го в очите, смръщи вежди.

— Когато те видях за първи път да се появяваш изсред речните тръстики и да идеш към мен, сърцето ми подскочи като теленце; как подскочило сърцето на Самуил, когато за първи път видял рижавокосото голобrado овчарче Давид? Така подскочи и моето сърце; ала нали е месо, обича месото, нямам му вяра; а тази нощ, сякаш те виждам за първи път, оглеждам те, подушвам те и не намирам покой; гледам ръцете ти, не са това ръце на дървар, не са ръце на спасител; много меки, много жалостиви, как ще въртят секирата? Гледам очите ти, не са това очи на спасител; изпълнени са със състрадание.

Стана, въздъхна.

— Странни, тъмни са пътищата ти, Господи — промълви той. — Ти можеш да изпратиш един бял гълъб да подпали, да превърне в пепел света; ние гледаме небето, чакаме да изпратиш някой гръм, някой орел, някой гарван; а ти изпращаш един бял гълъб! Какво да се ровим? Какво да се опъваме? Прави каквото щеш!

Разтвори ръце, прегърна Исус, целуна го по дясното рамо, после по лявото.

— Ако си този, когото очаквах — изрече той, — друг си те представях, иначе дойде; напразно ли, значи, донесох секирата и я поставих до дънера на дървото? Или пък, да не би и любовта да може да държи секира?

Потъна в размисъл.

— Не мога да отсъдя — промълви той най-сетне. — Ще умра, без да видя; няма значение, такава е съдбата ми; жестока, но ми харесва.

Стисна ръка на Исус.

— Хайде, на добър час, поприказвай си в пустинята с Бога, но се върни скоро, да не остане светът самичък.

Отвори Исус очи, отскочиха и се стопиха във въздуха и Йордан-река, и Кръстителя, и кръстените, и камилите, и риданията на хората, и се ширна пред него пустинята. Слънцето се бе издигнало, жареше; пара се вдигаше от камъните като от хлябове, и почувства, че гладът разкъсва вътрешностите му. „Гладен съм — прошепна той, като гледаше камъните, — гладен съм!“ Спомни си за хляба, с който ги бе гостила старата самарянка, колко вкусен, сладък като мед беше! Спомни си за меда, с който го гощаваха в селата, през които минаваше, за нариснатите маслини, за фурмите, за светата вечеря, когато, седнали със скръстени нозе на брега на Генисарет, махаха от пиростиите наредените върху скалата благоуханни риби; а после му идеха наум и го разстройваха смокините, гроздето, наровите...

Пресъхна, запуши се гърлото му, жаден беше; какви реки текат на този свят, какви води подскочат от камък на камък, как се лее от единия до другия край на израилската земя Йордан и се влива в Мъртво море, и изчезва — а той няма и капка вода да пие! Сети се за водите и жаждата му нарасна; зави му се свят, клепачите му запримигаха, два лукави духа, като зайчета, се измъкнаха от парещия пясък, изправиха се на задните си крака, заиграха, извърнаха се, видяха отшелника, изпискаха радостно и започнаха да подскочат и да се приближават към него; покачиха се на коленете му, скочиха на раменете му, прохладно едното, като вода, топло другото и уханно, като хляб, и когато той протегна с ламтеж ръце да ги сграбчи, с един скок изчезнаха във въздуха.

Затвори очи, събра отново мислите си, които гладът и жаждата бяха разпилели, насочи ума си към Бога и вече не чувстваше нито глад, нито жажда; насочи ума си към спасението на света. Ах, да можеше да дойде денят Господен с любов! Не е ли всемогъщ Бог? Защо да не стори чудото си, да докосне сърцата, та да разцъфнат? Как докосва всяка година, през Пасха, пъновете, тревите, тръните и те цъфват? Някоя сутрин да се събудят хората и целите им недра да са разцъфнали!

Усмихна се; вътре в него светът беше цъфнал, кръвосмесителят цар се бе кръстил, пречисти се душата му, изгони жената на брат си, Иродиада, и тя се върна при мъжа си; а първосвещениците и големците отвориха килерите и сандъците си и раздадоха богатата си на бедните; и бедните си отдъхнаха, прогониха от сърцето си омразата, завистта и

страха... Погледна Исус ръцете си; секирата, която Предтечата му беше дал, беше цъфнала; клонче от цъфнал бадем държеше сега в ръцете си.

С тази голяма радост беше минал денят, легна върху камъка и заспа; и през цялата нощ в съня си виждаше води да текат и малки зайчета да играят, и странно шумолене, и влажни ноздри, които го подушваха... Към полунощ, един гладен чакал, така му се стори, се беше приближил до него и го душеше. Псовисал ли е, не е ли псовисал? Постоя за миг нерешително; и Исус, в съня си, го хвана жал за него; понечи да разтвори гърдите си, да го нахрани, но се сдържа, запази плътта си за хората.

Събуди се преди зазоряване; големи звезди бяха обгърнали небето, мъхав беше въздухът, син. В този час се събуждат петлите, помисли си той, пробуждат се селата, отварят очите си хората и виждат на малкото си прозорче светлината, която е дошла; събуждат се и пеленачетата, започват да плачат, и майката пристъпва, като крепи пълната си нянка... Раздвижи се светът, за миг, над пустинята, с хората и къщите си, с петлите, с пеленачетата, с майките — направени всички от утринна роса и въздух; и ще се издигне сега слънцето и ще ги смукне... Сърцето на отшелника се сви. Да можех, помисли си той, да превърна тази роса във вечна! Ала бездна са помислите Божии, страшна пропаст е любовта му; посажда един свят, изкоренява го, тъкмо когато е в плод, посажда друг... „Кой знае, може и любовта да държи секира...“ — спомни си той думите на Кръстителя и потръпна. Погледна пустинята; беше се разлютила, цялата зачервена, помръдна под слънцето, което днес изскочи сърдито, опасно от мътен кръг. Духна вятър, до ноздрите му достигна смрад от катран и сяр; изникнаха в съзнанието му, потънали в катран, с дворците си, театрите, кръчмите и бардаците си, Содом и Гомора... „Милост, Господи! — викаше Авраам. — Не ги изгаряй! Нали си добър? Смили се над създанията си!“ — „Справедлив съм — отвърна му Бог, — ще ги изгоря!“

Този ли е, значи, пътят Господен? Наглост голяма е, значи, да се вдига сърцето, това късче мека кал, и да му вика: „Чакай!“. Какъв е нашият дълг? Да гледаме надолу, да откриваме по пръстта дирите Господни, да ги следваме; гледам надолу, различавам ясно върху Содом и Гомора стъпалото Божие; ходилото Божие е цялото това

Мъртво море, стъпил и потънали дворци, театри, кръчми, бардаци, Содом и Гомора! Ще стъпи пак, ще потъне отново земята — царе, първосвещеници, фарисеи, садудеи, всички на дъното!

Без да се усети, беше започнал да вика; разпали се умът му, закипя; забравил бе, че коленете му не го държаха, понечи да стане, да тръгне и да върви подир следите Божии, но се строполи по гръб на земята, изнемощял. „Не мога, не ме ли виждаш? — извика той и вдигна очи към нажеженото небе. — Не мога; защо си избрал мен? Не мога да издържа!“ И както викаше, там пред него се зачерня, изкормен върху пясъка, по гръб, козелът; спомни си, беше се навел към потъмнелите му очи и бе различил в тях лицето си. „Аз съм козелът — промълви той, — аз; Бог го постави на пътя ми, за да видя кой съм и накъде вървя...“ И изведнъж се разплака: „Не искам... не искам... не искам... — прошепна той. — Не искам да съм сам! Помощ!“

И тогава, както се бе привел и плачеше, повя приятен ветрец, отнесе вонята на катран и леш, изпълни се с благоухание светът; и се чуха отдалеч да звънтят и да се приближават гривни и смехове, и води; разхладиха се клепачите, подмишниците, шията на отшелника; вдигна очи; пред него, върху един камък, една змия с женски очи, с женски гърди, се облизваше и го гледаше. Отстъпи назад отшелникът, изплаши се. Змия ли е това? Жена ли? Или лукав пустинен дух? Такава е била и змията, която се увила около забраненото дърво в рая и подмамила първия мъж и първата жена, и се съединили, и родили греха... Разнесе се смях и сладък глезлив женски глас произнесе:

— Стана ми жал за теб, сине на Мария; ти извика: „Не искам да бъда сам, помощ!“. Стана ми жал за теб и дойдох; какво искаш от мен?

— Не те искам, не съм те викал; коя си ти?

— Душата ти.

— Душата ми ли?! — възкликна Исус и закри ужасен очи.

— Душата ти; страх те е да останеш сам; така се страхуваше и праотецът ти, Адам. „Помощ!“ — извика и той, стегнаха се, изстискаха се плътта и душата му и от реброто му излезе жената, да му бъде дружина...

— Не искам! Не искам! Спомних си за ябълката, която ти даде на Адам да я изяде, и ангела с меч!

— Помниш и затова страдаш, и викаш, и не можеш да намериш пътя; аз ще ти го покажа; дай ми ръката си, не гледай назад, не, не си

спомняй; гледай гръдта ми как тръгва напред, следвай я, мъжо мой; тя знае безпогрешно пътя.

— Ще ме вкараш и мен в сладкия грях и в ада; няма да дойда; друг е моят път.

Прихна в подигравателно кикотене змията и тогава се видяха остриите ѝ зъби с отровата.

— Искаш да следваш дирите Божии, дирите на орела ли, червей такъв? Да поемеш върху себе си, ти, синът на Дърводелеца, греховете на цял един народ? Не ти ли стигат твоите грехове? Каква наглост е да мислиш, че твой дълг е да спасиш света!

„Права е... права е... — помисли си отшелникът разтреперан. — Каква наглост е да искам да спася света!“

— Искам да ти кажа една тайна, любими сине на Мария... — смекчи змията гласа си и очите ѝ заблестяха.

Плъзна се по камъка като вода и започна, цялата изпъстрена с шарки, да лъкатуши и да се приближава; стигна до краката на отшелника, покачи се и се сви на кълбо върху коляното му, после се проточи и обгърна бедрата, кръста, гърдите му и се опря на рамото му, и отшелникът неволно се наведе да я чуе. Близна змията с езика си ухото на Исус и се чу много примамващ далечен глас, сякаш идеше от Галилея, около Генисаретското езеро:

— Магдалена... Магдалена... Магдалена...

— Какво? — възкликна Исус и подскочи. — Какво Магдалена?

— ... да я спасиш! — изсъска сега повелително змията. — Не Земята, нарежи Земята, нея, Магдалена, да спасиш!

Тръсна Исус глава, за да прогони от себе си змията, ала тя пъхаше и си играеше в ухото му с езика си и му говореше:

— Хубаво, свежо, много вещо е тялото ѝ, минали са през него всички племена, но Бог ти го е отредил, още от детството си, на теб, вземи го! Бог е сътворил мъжа и жената да си прилягат като ключа с ключалката; отвори я; вътре в нея седят децата ти, вкочанени, накуп, и чакат да им дъхнеш, да се размразят, да станат и да излязат да походят на слънце... Чуваш ли какво ти казвам? Вдигни очи; намигни ми; намигни ми, скъпи, и ще ти донеса още в този миг, върху прохладно легло, жена ти.

— Жена ми ли?

— Жена ти. Ами че как аз, казва Бог, се ожених за блудницата Йерусалим? Минаха през нея всички племена; но аз се ожених за нея, за да я спася. Как пророк Осия се ожени за блудницата Гомер, дъщерята на Дивлаим? Така и сега Бог ти повелява да спиш с Мария Магдалена, да имаш деца от нея, жена ти, да я спасиш.

Змията сега беше опряла гърдта си, твърда, свежа, съвсем кръгла, върху гърдите на Исус и пълзеше бавно, оплиташе го, увиваше се около него; а той пребледня, затвори очи, видя сочното, с висок задник, тяло на Магдалена да пристъпя кръшно по брега на Генисаретското езеро, да се взира към Йордан-река и да въздиша. Протягаше ръка, него търсеше; а лоното ѝ беше пълно с деца, негови; трябваше само да помръдне ъгълчето на окото си, да намигне, и изведнъж, какво щастие! Как щеше да се промени, да се смекчи, да се очовечи животът му! Този е пътят му, този! Щеше да се върне в Назарет, в майчината си къща, щеше да се помири с братята си, младежки щуротии бяха това, да спаси, казва, света, да умре за хората, щуротии бяха, ала да е жива и здрава Магдалена, изцери се, върна се в работилницата си, залови се за старата си любима работа, майстореше пак люлки, корита, рала, народиха му се деца, стана човек. Стопанин. Почитат го селяните, привдигат се, когато минава; работи през цялата седмица, а в събота отива в синагогата, с чистите си дрехи от лен и коприна, изтъкани от жена му Магдалена, със скъпата кърпа-покривало на главата, със златния венчален пръстен на ръката; и ще си има и свой стол в храма, като старейшините, и ще седи, и ще слуша, спокойно, равнодушно, разпалените полупобъркани книжовници и фарисеи как се препират и потят, като тълкуват Свещените Писания... Ще се усмихва под мустак и ще ги гледа съчувствено. Къде са тръгнали да си блъскат главата тези загубени боготълкуватели? Той, спокойно, безпогрешно, тълкува Свещените Писания, като си взе жена, сдоби се с деца, и майстори люлки, корита, рала...

Отвори очи, видя пустинята. Кога мина денят! Слънцето отново клонеше на заниз; гърди до гърди, прилепена о него, прохладната змия чакаше; съскаше тихо, изкусително, жално, нежен приспивен напев се лееше във вечерния въздух и цялата пустиня се люлееше приспивно като майка.

— Чакам, чакам... — съскаше изкусително змията. — Падна нощта, студено ми е; реши се, намигни ми и вратата ще се отвори, за да влезеш в рая... Реши се, любими, Магдалена чака...

Премаляха му слабините на отшелника; и тъкмо когато отваряше уста да каже „да“, почувства, че някой над него го гледа; вдигна изплашен глава; и видя във въздуха две очи, само две съвсем черни очи и две съвсем бели вежди, които се повдигнаха и му направиха знак: Не! Не! Не! Сви се сърцето на Исус; погледна отново умолително, сякаш искаше да извика: „Остави ме, разреши ми, не се сърди!“. Ала сега очите гледаха гневно, а веждите току се вдигаха и спускаха заканително.

— Не! Не! Не! — нададе тогава вик Исус и две едри сълзи се отърколиха от очите му.

И изведнъж змията се отлепи от него, нави се на кълбо и с глух трясък се пукна, и въздухът натежа от вонятай.

Падна по очи Исус, напълниха се устните му, ноздрите му, клепачите му с пясък; не мислеше за нищо, забрави, че е гладен, че е жаден, плачеше; плачеше, сякаш му бяха умрели жена му и всичките му деца, сякаш целият му живот беше отишъл напусто.

— Господи, Господи! — прошепна той, като хапеше пясъка. — Отче, нямаш ли милост? Да бъде волята ти! Колко пъти съм ти го казвал досега, колко пъти ще ти го кажа още? Цял живот ще се мятам, ще се противя и ще го казвам: Да бъде волята ти!

И така, като мълвеше, плачеше, гълташе пясък, Исус заспа; и щом се затвориха очите на тялото му, отвори се очите на душата му и видя: една змия-призрак, дебела колкото човешко тяло, дълга от единия до другия край на нощта, се беше проснала на пясъка и бе разтворила широко голямата си яркочервена уста; а срещу тази уста, една пъстра яребица пърхаше трепереща, мъчеше се да разпери крилата си и да избяга, но не можеше; пристъпяше, препъваше се, с настръхнала от ужас перушина, издаваше тънки-тънки писукания и пристъпяше...

А змията беше приковала връз нея очи, неподвижна, с разтворена уста, и не бързаше; беше сигурна. Залиташе, преплиташе крака яребицата и вървеше полека-лека право към разтворената уста; а Исус стоеше, гледаше и трепереше и той като яребицата... Призори яребицата беше вече до разтворената уста; замята се за миг, хвърли

бърз поглед наоколо, сякаш искаше да потърси помощ — и изведнъж изпъна шия и влезе, с главата напред, със събрани крака, и устата се затвори; и Исус различи как към корема на змията заслиза, бавно-бавно, едно кълбо от пера и месо, и рубинени крака — яребицата...

Исус скочи прав, много изплашен; вълнуваше се пустинята, розова; съмваше се.

— Бог... — промълви той треперещ. — Бог... И яребицата...

Гласът му секна; нямаше сили да довърши гласно мисълта си. Но в себе си си каза: „... човешката душа, човешката душа, яребицата!“ Потъваше, пропадеше в тази мисъл, с часове. Слънцето се изкачваше, подпалваше пясъка, пробиваше темето на Исус, влизаше вътре и изсушаваше мозъка му, шията му, гърдите му; вътрешностите му висяха като остатъци от гроздове в лозята през есента. Езикът му се беше залепил за небцето му; кожата му се белеше, костите му стърчаха; краищата на пръстите му бяха станали тъмносини.

Вътре в него времето беше станало малко, като сърцебиене, голямо като смъртта; не беше вече гладен, нито жаден, не искаше деца и жени; цялата му душа се беше събрала в очите му; виждаше, нищо друго; виждаше. По едно време, към пладне, очите му се замъглиха, изчезваше светът, гигантска уста се разтваряше пред него, долната ѝ челюст беше земята, а горната — небето, и той пристъпяше бавно, тътреше се към разтворената уста, треперещ, с изпъната шия...

Минаваха, бели и черни светкавици, дните и нощите; и веднъж, в полунощ, дойде и застана пред него и разтърси гордо гривата си един лъв; и се чу гласът му, човешки:

— Приветствам с „добре дошъл“ във владенията ми и поздравявам венценосеца отшелник, който победи малките добродетели, малките радости, щастието! Не ни харесват на нас лесните и сигурните неща, поемаме към трудните, не ни побира нас жената Магдалена, искаме да се оженим за жената Земя; въздъхна невестата, Женихо, запали светилниците си небето, пристигнаха поканените, да вървим.

— Кой си ти?

— Ти самият; гладният лъв между сърцето и слабите ти, който броди нощем край кошарите, край царствата земни и се готви да скочи вътре, да яде. Втурвам се от Вавилон в Йерусалим и Александрия, от Александрия в Рим, и викам: „Гладен съм; всичко е мое!“. Настъпва

денят, влизам отново в гърдите ти, свивам се, ставам, аз, страшният лъв, агне; правя се на смирен, на отшелник, който не желае нищо, който може уж да преживява само с едно житно зрънце, с една глътка вода, с един благ, доброжелателен Бог, когато нарича, за да му се подмаже, Отче; ала скришом, сърцето ми се изпълва с ярост, със срам, и чака с нетърпение да дойде нощта, да смъкна от себе си и да захвърля овчата кожа, и да започна пак да бродя нощем и да рева, и да стъпвам с четирите си крака върху Вавилон, Йерусалим, Александрия и Рим.

— Не те познавам, никога не съм пожелал царствата земни; стига ми царството небесно.

— Не ти стига; лъжеш, се другарю, не ти стига; но не смееш да надникнеш в себе си, между слабините и сърцето си, да ме видиш... Какво ме гледаш накриво и си слагаш лоши неща наум? Мислиш, че съм нечист дух и съм дошъл, проведен от Лукавия, да те съблазня ли? Празноглави отшелнико, каква сила може да има изкушението, което идва отвън? Крепостта се превзема само отвътре; аз съм най-дълбокият глас на твоята същност, аз съм лъвът вътре в теб, а ти се загърна в овча кожа, та хората да не се боят да се приближат до теб, за да ги изяждаш. Спомни си, когато беше още малко дете, една вълшебница халдейка погледна дланта ти. „Звезди много виждам — каза тя, — кръстове много, ще станеш цар!“ Какво се правиш, че си забравил това? Ден и нощ го помниш; вдигни се, сине Давидов, да влезеш в царството си!

Исус, със сведена глава, слушаше; полека-лека започваше да разпознава гласа, полека-лека си спомняше, че го чуваше понякога в сънищата си, и веднъж, когато го наби, още като дете, Юда, и друг път, когато напусна дома си и обикаляше по цели дни и нощи из нивите, и го налегна гладът, и се завърна посрамен вкъщи, двамата му братя, Симо куцийт и Яков набожният, стояха на прага и го освиркаха; тогава, вярно, чу вътре в себе си как лъвът изрева... И онзи ден дори, когато носеше кръста, за да разпнат Зилот, и вървеше през възбудената тълпа, и всички го гледаха с погнуса, и му подвикваха грубо, изскочи отново вътре в него лъвът, и то с такава сила, че го събори на земята.

И сега, в този глух и пуст среднощен час, ето го, излезе и застана пред него вътрешният му лъв и зарева; галеше се о него, изчезваше, пак се появяваше, сякаш сновеше навън-навътре, пляскаше го гальовно

с опашката си и си играеше... И все повече чувстваше Исус как сърцето му се изпълва с ярост. Вярно, прав беше лъвът, стига вече; дотегна ми да гладувам, да тъгувам, да се правя на смирен, да подлагам и другата си буза за плесник; дотегна ми да се подмазвам на човекоядеца Бог и да го наричам Отче, за да го накарам, с ласкателствата си, да се смекчи; да слушам братята ми да ме ругаят, майка ми да плаче, хората да се смеят, когато минавам, да ходя бос, да минавам през пазара, да гледам фурмите, меда, виното, жените, и да не мога да си купя; и да се надявам само на съня си да ми ги донесе, да ги вкуся и да прегърна въздуха. Дотегна ми; ще се вдигна, ще препаша прадядовския си меч, нали съм син на Давид? Да вляза в царството си! Прав е лъвът; стига идеи и облаци, и царства небесни; от камъни и пръст, и плът е царството ми!

Изправи се; откъде намери сили да скочи така, и започна да препасва, да препасва, дълго време, един невидим меч, и ревеше като лъв. Препаса се; извика: „Да вървим!“. Извърна се, лъвът беше изчезнал, гръмък смях се разнесе над него и един глас изрече: „Гледай!“. Мълния проряза нощта и застина; под неподвижната мълния — опасани със стени и кули градове; къщи, улици, площади, хора; а наоколо поля и планини, и море; отдясно — Вавилон, отляво — Йерусалим и Александрия, отвъд морето — Рим. И се разнесе отново гласът: „Гледай!“.

Вдигна очи Исус; един ангел с жълти крила падна от небето надолу с главата; ридание се разнесе и в четирите царства, издигаха хората ръце към небето и ръцете им падаха, разядени от проказа; разтваряха устни да извикат „Помощ!“ и устните им падаха, разядени от проказа; изпълниха се пътищата с ръце и носове, и уста.

И тъкмо протягаше Исус ръце да извика на Бога: „Милост, съжали се над хората!“ и втори ангел с пъстри крила, със звънци на краката и врата си, падна от небето с главата надолу; и изведнъж, по цялата земя, избухна гръмък смях и кикот, тичаха прокажените, беше ги обхванала лудост, и каквото им беше останало от тялото, примираше от смях.

Исус си запуши ушите, за да не чува, трепереше; и тогава трети ангел, с червени крила, падна като звезда от небето; четири огнени фонтана се вдигнаха, четири стълба дим, угаснаха звездите; лек ветрец

повя, разсея се димът; Исус погледна; четирите царства — четири шепи пепел.

И чу се отново гласът:

— Това са царствата земни, които тръгваш да завладееш, нещастнико; това са тримата мои ангели, любимите ми: Проказа, Лудост, Огън; дойде денят Господен, моят ден! — загърмя гласът и мълнията изчезна.

Зората завари Исус паднал от камъка, със заровено в пясъка лице; навярно бе плакал много през нощта, защото очите му бяха подут и го смъдяха; огледа се; да не би този безкраен пясък да е душата му? Мърдаше пясъкът, оживяваше; чуваха се пронизителни викове, смехове, подигравки, плачове; малки зверчета, като зайци, като катерици, като белки, подскачаха и се приближаваха към него; и всички имаха червени очи, като рубини... „Тръгнала е лудостта — помисли си той, — тръгнала е лудостта да ме изяде...“ Нададе вик; зверчетата изчезнаха; и един архангел с полумесец, окачен на шията му, с една радостна звезда между веждите му, се изправи пред него и разпери зелените си крила.

— Архангеле! — промълви Исус и постави длан пред очите си, за да не се заслепи.

Прибра архангелът крилата си, усмихна се.

— Не ме ли познаваш? — попита той. — Не ме ли помниш?

— Не, не! Кой си ти? Дръпни се по-надалеч, архангеле, заслепяваш ме.

— Помниш ли, когато беше малко дете, не беше още проходил, хващаше се за вратата на къщата ви, хващаше се за дрехата на майка си, за да не паднеш, и викаше вътре в себе си, викаше силно: „Боже мой, направи ме бог! Боже мой, направи ме бог! Боже мой, направи ме бог!“.

— Не ми припомняй това нагло богохулство; спомням си!

— Аз съм онзи вътрешен твой глас; аз виках. Аз викам още, но се правиш, че не ме чуваш, защото се страхуваш; ала, щеш не щеш, ще ме чуеш, настъпи часът. Още преди да се родиш, аз те избрах; измежду всички хора, теб; работя и светя вътре в теб, не те оставям да изпаднеш в малките добродетели, в малките радости, в щастието. Ето, сега, в

тази пустиня, където те доведох, дойде жената, изгоних я; дойдоха царствата, изгоних ги; аз ги изгоних, аз, не ти; за много по-големи неща по-нататък те държа аз, за много по-трудни.

— За по-големи ли, за по-трудни ли?

— За какво ламтеше и викаше, когато беше още дете? Да станеш бог; това ще станеш!

— Аз ли? Аз ли?

— Не се плаши, не охкай; това ще станеш. Дори си станал вече. Какви думи, мислиш, спусна върху теб дивият гълъб при Йордан-река?

— Казвай! Казвай!

— „Ти си мой син, мой единствен син!“ — ето вестта, която дивият гълъб ти донесе; не беше див гълъб; беше архангел Гавриил. Здравей тогава, сине, единствен Божи сине!

Две крила запляскаха в гърдите на Исус; усети, че между веждите му гори голяма бунтовна зорница; един глас се надигна в него: „Не съм човек, не съм ангел, но съм твой роб; аз съм твой син, Адонаи; ще седна на трона ти, за да съдя живи и мъртви; и ще държа в дясната си ръка и ще си играя с едно кълбо, света; стори ми място да седна!“.

Гръмък смях се разнесе във въздуха; стресна се Исус, ангелът беше изчезнал; нададе сърцераздирателен вик:

— Луцифер!

И падна по очи върху пясъка.

— Добра среща отново! — разнесе се подигравателният глас. — Добра среща, един ден, скоро!

— Никога! — изръмжа Исус, заровил лице в пясъка. — Никога, Сатана!

— Добра среща! — чу се отново гласът. — През тази Пасха, нещастнико!

Проточи ридание Исус; едри, горещи капки, сълзите, западаха върху пясъка; измиваше се с плача, промиваше се, пречистваше се душата му; дълги часове. Привечер появя свеж ветрец, слънцето стана ласкаво, порозовяха далечните планини; и тогава се чу милостива повеля и една невидима ръка го докосна по рамото.

— Вдигни се, дойде денят Господен; тичай да отнесеш тази вест на хората; идвам!

XVIII

Кога премина пустинята и стигна до Мъртво море, и свърна, та навлезе отново в обработена земя и в гъстия от човешки дихания въздух! Не вървеше той, откъде да намери сили? Две невидими ръце го крепяха под мишниците. Рехавият облак, който се беше появил в пустинята, се сгъсти, почерня, обхвана небето, разнесоха се гръмотевици, западаха първите капки; потъмня земята, пътищата изчезнаха; и изведнъж се отвориха небесните водопади, сви шепите си Исус, напълниха се с вода, пи; спря се; накъде да поеме? Раздираха светкавиците небето, проблясваше за миг лицето на земята, синьо, жълто, съвсем бледо; и веднага отново потъваше в мрака. Накъде ли се пада Йерусалим? Накъде — Йоан Кръстителя? Ами другарите му, които го чакаха сред речните тръстики? „Боже мой — промълви той, — просвети ме; блесни с мълния, покажи ми пътя!“ И едва изрече това и светкавица проряза точно пред него небето, направи му знак Бог и той пое отново уверено по посока на светкавицата.

Валеше силно; бликаха мъжките води на небето, изливаха се и се сливаха с женските води на земята, реки и езера. Земя, небе, дъжд се наговориха, подгониха го и го подкараха към хората. Газеше в калта, заплете се в някакви храсти, спускаше се и се изкачваше по ровове; под светлината на мълния видя над себе си отрупан с плод нар; протегна ръка, откъсна един нар, изпълни се шепата му с рубини, поразхлади се гърлото му; откъсна си още един, и още един, наяде се, благослови ръката, която бе посадила нара, укрепна плътта, пое отново на път. Вървеше, вървеше; ден ли беше, нощ ли? Мрак. Натезаха краката му от калищата, сякаш вдигаше цялата земя, и вървеше; изведнъж под блясъка на светкавиците различи пред себе си, високо на един хълм, малко селце; пламваха и угасваха под мълните къщите му, съвсем бели; подскочи радостно сърцето му; хора живееха в тези къщи, братя, дощя му се да докосне човешка ръка, да усети човешки дъх, да яде хляб, да пие вино, да говори. Толкова години колко страстно обичаше самотата, бродеше по полята и планините, говореше с

птиците и зверовете, не искаше хората; а сега, каква радост е само това — да докосне човешка ръка!

Ускори крачка, пое по каменистото нагорнище, възвърнаха му се силите, знаеше сега къде отиваше, къде го отвеждаше пътят, който Бог му беше посочил. Колкото по-нагоре се изкачваше, толкова по-рехави ставаха облаците, разкри се малко небе, показа се слънцето, в изгрева си; чу се кукуригането на селските петли, кучетата лаеха, върху плоските покриви жени кряскаха; синкав дим се издигаше над покривите, миришеше на горящо дърво.

— Благословено да бъде семето човешко... — промълви Исус, когато минаваше край първите селски къщи и чуваше вътре в тях човешки говор.

Камъни, води, къщи — блестяха; не блестяха, смееха се; жадната земя утоли жаждата си; слънцето, което беше изчезнало, се появи отново; същински потоп беше това, хора и животни се изплашиха, но започнаха облаците да се разсейват, показа се, яркосиньо, небето, дойде си отново сърце на място. Целият подгизнал, щастлив, Исус вървеше по тесните улички, които бълбукаха; показа се едно девойче, теглеше бяла едровиместа коза, водеше я на паша.

— Как го казват, девойче, селото ви? — попита го Исус и му се усмихна.

— Витания.

— Ами на коя къща мога да потропам, за да пренощувам? Не съм тукашен.

— Която врата намериш отворена, влез! — отвърна девойчето и се засмя.

Която врата намериш отворена, влез; добросърдечно е това село, обича чуждинците — мислеше си Исус и вървеше, за да намери отворена врата. Не бяха това сокаци, превърнали се бяха в реки, най-големите камъни се подаваха из водата, прескачаше от камък на камък и така продължаваше пътя си. Вратите — затворени, съвсем черни от дъжда; свърна зад първия ъгъл, една ниска врата, сводеста, синьо боядисана, зееше широко отворена; една девойка, закръглена, с едра брадичка, с дебели устни, стоеше сред двора, престилката ѝ беше пълна със зърно, което тя щедро хвърляше и хранеше кокошките; още една девойка се виждаше вътре, в смътната светлина на къщата; седеше на стана, тъчеше и тихо пееше.

Исус се приближи, застана на прага; постави ръка на сърцето си, поздрави.

— Чуждѝнец съм — каза той, — галилеец; гладен съм, нямам къде да спя и ми е студено; добър човек съм, пуснете ме да преспя тази нощ в дома ви; видях, че е отворен и влязох; прощавайте.

Девојката се извърна, шепата ѝ беше пълна със зърно, изгледа го спокойно, от глава до пети, усмихна се.

— На главата ни отгоре — каза тя. — Добре си дошъл.

Тъкачката се измъкна от стана, излезе на двора; бледа и крехка, с черни плитки, намотани на двоен венец на главата ѝ, с големи, кадифени, тъжни очи; на тънката си шия носеше гердан от тюркоази, за да не я лови лошо око; погледна госта, изчерви се.

— Самички сме — каза тя, — брат ни Лазар го няма; отиде на Йордан-река да се кръсти.

— И какво пречи, като сме самички? — обади се другата. — Няма да ни изяде. Заповядай вътре, човече, не я слушай; страхливка е. Ще повикаме съселяните ни да ти бъдат дружина, ще дойдат и старейшините да те поразпитат кой си, къде отиваш и какво ни носиш; и тъй, заповядай в сиромашката ни къща... Какво ти стана? Студено ли ти е?

— Студено ми е и съм гладен, и ми се спи — отвърна Исус и прекрачи прага.

— И за трите ще се намери цяр — каза девојката, — не се тревожи; и за да знаеш, мен ме викат Марта, а сестра ми — Мария; ами теб?

— Исус от Назарет.

— Добър човек ли? — подкачи го Марта и се засмя.

— Добър — отвърна той със сериозно изражение. — Добър, доколкото мога, Марта, сестро моя.

Влезе в къщурката; запали Мария светилника, сложи го на поставката му, освети се къщата; варосани, блестящи от чистота стени, дълъг дървен нар покрай стената с дюшеци и възглавници; два сандъка от кипарисово дърво, украсени с шарки, няколко ниски столчета; в единия ъгъл станът, в другия — две малки делви за зърното и олиото; и вдясно от вратата — стомната със студена вода върху поставката, и до нея, един дълъг ленен пешкир висеше на дървен клин; къщата

миришеше на кипарисово дърво и дюли; в дъното — широко огнище, угасено, а около него бяха окачени готварските прибори.

— Ще ти запаля огън, да се поизсушиш, седни — каза Мария, постави му едно столче досами решетката на огнището и изтича бързо на двора, донесе наръч лозови пръчки и лаврови съчки, и два дебели маслинови пъна; приклепна, натъкми като колибка подпалките, запали огън.

Приведен, Исус беше обхванал с две ръце главата си и, опрял лакти на коленете, гледаше. „Какъв свещен обред е това — мислеше си той, — да натъкмиш дървата, да запалиш огън, да е студено и да идва пламъкът, като състрадателна сестра, да те сгрее! И да влизаш в чужда къща, гладен, уморен, и да излязат други две непознати сестри да те утешат!“ Очите му овлажняха.

Вдигна се Марта, влезе в килера, донесе хляб, маслини, мед и едно медно канче вино и ги постави в краката на госта.

— Това е за първо ядене — каза тя, — да ти се отвори охота; сега ще сложа гърнето, да хапнеш топла храна, да дойдеш на себе си; идеш от много далеч, види се.

— От края на света — отвърна той и посегна пощеливо към хляба, маслините и меда.

Какви чудеса само са тези неща, каква радост, колко щедро ги праща Бог на хората! Ядеше, ядеше и благославяше Господа.

През това време Мария, изправена до него, досами поставката на светилника, гледаше, мълчаливо, ту огъня, ту неочаквания гостенин, ту сестра си, която просто хвърчеше, радостно възбудена, че в къщата ѝ има мъж и му прислужва.

Вдигна Исус канчето с вино, погледна двете девойки.

— Марта и Мария, сестри мои — каза той, — чували сте навярно, че когато станал потопът по времето на Ной, всички хора били грешни, всички се удавили; ала малцината добродетелни влезли в Ковчега и се спасили; Мария и Марта, давам ви клетва: ако отново стане потоп и ако се случи тъй, че да зависи от мен, ще ви повикам да влезете, сестри мои, в новия Ковчег, защото тази вечер дойде един непознат, зле облечен, бос гостенин, и му накладохте огън да се стопли, дадохте му хляб да се наяде, казахте му една блага дума и царството небесно слезе в сърцето му; пия за ваше здраве, сестри мои, добре съм ви заварил!

Мария се приближи и седна в краката му.

— Не се насищам да те слушам, чуждинецо — каза тя и цялата се изчерви силно. — Говори още.

Сложи Марта гърнето, застла софрата, извади студена вода от кладенеца на двора; сетне изпрати едно съседче да обади на тримата големи селски старейшини, ако им е, казва, приятно, да заповядат в дома ѝ, защото им е дошъл гост.

— Говори още — отново каза Мария, като видя, че Исус мълчи.

— Какво искаш да ти кажа, Мария? — попита Исус и докосна леко черните ѝ плитки. — Добро е мълчанието; то казва всичко.

— Не ѝ стига мълчанието на жената — отвърна Мария. — Иска, горката, и една блага дума.

— И благата дума не ѝ стига на жената, не я слушай — обади се изведнъж Марта, която тъкмо наливаше олио в светилника, за да изкара тази вечер, когато щяха да благоволят да дойдат старейшините и да подхванат тежките приказки. — И благата дума не насища горката жена; тя иска и мъж, който да тропа с крак, та къщата да се тресе; иска и едно бебе, да суче от нея, та да ѝ олеква на гърдите... Много неща иска жената, Исусе Галилеецо, много неща, ама откъде да ги знаете вие, мъжете!

Понечи да се засмее, но не можа; беше на трийсет години и неомъжена.

Замълчаха; слушаха как огънят поглъщаше маслиновите пънове и лижеше глиненото гърне, което къкреше; погледът и на тримата беше потънал в пламъците; най-сетне Мария заговори:

— По време когато жената седи и тъче, да знаеш само колко неща ѝ минават през ума! Ако знаеше, щеше да я съжалиш, Исусе Назаретянино.

— Знам — каза Исус, като се усмихна. — Някога и аз бях жена, в друг живот, и тъчех.

— И за какво си мислеше?

— За Бога; за нищо друго, Мария, за Бога; ами ти?

Мария не отвърна, но гръдта ѝ се изду; слушаше Марта разговора, мълвеше нещо, въздишаше, но се сдържаше, не говореше; ала накрая не издържа.

— И Мария, и аз — каза тя и гласът ѝ изведнъж беше станал възгруб, — и Мария, и аз, и всички неомъжени на този свят, за Бога си

мислят, не бери грижа; но го слагат на коленете си, като мъж.

Сведе Исус глава, не отвърна нищо; свали Мария гърнето, готова беше вечерята; влезе в килера да донесе глинените паници, да сипе яденето.

— Ще ти разкрия нещо, което ми дойде наум веднъж, когато тъчех — произнесе Мария тихо, за да не я чуе сестра ѝ в килера. — Мислех си него ден и аз за Бога, и казах: „Боже мой, ако някой път благоволиш да влезеш в бедния ни дом, ти ще бъдеш домакинът, а ние — гостите“. А сега...

Гърлото ѝ се задави, замълча.

— А сега? — попита Исус и се приведе да чуе.

Марта се появи с паниците.

— Нищо... — промълви Мария и стана.

— Заповядайте да ядем — обади се Марта. — Старейшините ще довтасат всеки миг; да не ни заварят да ядем.

Седнаха с кръстосани крака и тримата, взе Исус хляба, вдигна го високо и произнесе молитвата, толкова пламенно, с такава страст, че двете сестри, изненадани, се извърнаха и го погледнаха; и щом го погледнаха, се изплашиха; лицето му сияеше, зад главата му въздухът се беше нажежил и трептеше; протегна Мария ръка.

— Господи — извика тя, — ти си домакинът, а ние гостите; заповядай ни!

Сведе Исус глава, за да не видят вълнението му; това беше първият вик, първата душа, която го позна.

Ставаха от софрата тъкмо когато вратата притъмня и един грамаден старец застана на прага, с дълга до пояс брада, с едри кости, ръцете му бяха изкорубени и възлести, гърдите му космати, като на коч-водач. Стискаше качулата гегга, по-висока от ръста му, не за да се подпира, а за да удрия и да вкарва в ред хората.

— Старейшино Мелхиседек — казаха и двете девойки и се поклониха, — добре си дошъл в бедния ни дом.

Влезе, опразни се прагът, появи се друг дълголетник; този пък тънък, с продълговата конска глава, беззъб; ала от малките му очи изскачаха пламъци и човек не можеше да издържи да ги гледа дълго време; на змията, казват, отровата ѝ е зад очите; а този тук зад очите си имаше огън; а зад огъня — повратлив и злонамерен ум.

Приведоха се девойките, поздравиха го с „добре дошъл“, влезе и той вътре; а зад него се появи третият старец, този пък сляп, нисък, много тлъст; протягаше напред тоягата си, тя имаше очи и го водеше безпрепятствено; беше шегаджия и добросърдечен, и когато съдеше съселяните си, не му даваше сърце да накаже някого. „Не съм аз Бог — казваше той, — който съди, ще бъде съден; помирете се бре, деца, че да не си намеря и аз на другия свят белята!“ И кога плащаше от собствената си кесия, кога той влизаше в затвора, за да отърве виновника. Едни го наричаха побъркан, други — светец, а старият Мелхиседек не искаше да го види пред очите си; но какво да прави, като беше най-могъщият собственик в селото и от жреческия род на Аарон!

— Марта... — каза Мелхиседек и гегата му стигна чак до гредите на тавана. — Марта, кой е чуждинецът, дето е дошъл в селото ни?

Исус стана от ъгъла си край огнището, където се беше спотаил до огъня.

— Твоя милост ли? — попита старейшината и го изгледа от глава до пети.

— Аз — отвърна Исус, — от Назарет.

— Галилеец ли? — изфъфли вторият старец, онзи злъчният. — Нищо добро не може да излезе от Назарет, Писанията го казват.

— Не го докачай, дядо Самуиле — обади се слепият. — Вярно, глуповати са галилейците, дърдорковци, недодялани са, селяндури; ама са добри хора; добър човек е и тазвечерният ни гостенин; познавам това по гласа му.

Обърна се към Исус.

— Добре дошъл, чедо мое — каза той.

— Праматарин ли си? — попита старият Мелхиседек. — Какво продаваш?

Говореха старейшините, а през отворената врата влизаха по-видните мъже на селото, добрите стопани; научиха, че е пристигнал чуждинец, сложиха си хубавите дрехи и дойдоха да го поздравят с „добре дошъл“, да видят откъде иде, какво разправя и той, та да мине времето; влязоха, значи, и седнаха с кръстосани крака долу, на пода, зад тримата старейшини.

— Не продавам нищо — отвърна Исус. — В моя край бях дърводелец; но заряхах работата си, напуснах майчината си къща, обрекох се на Бога.

— Добре си сторил, чедо мое — каза слепият, — отървал си се от света; ала опичай си ума, нещастнико; с лош дявол си се забъркал сега, с Бога; как ще се отървеш от него?

И като изрече това, прихна да се смее.

Старият Мелхиседек, като го чу, идеше му да се пръсне от яд; но не каза нищо.

— Калугер ли? — изсъска вторият старец подигравателно. — Левит ли си твоя милост, зилот ли, лъжепророк ли?

— Не, не, старейшино — отвърна Исус притеснено. — Не, не.

— Какво тогава?

В този момент завлизаха жените, натъкмени, да видят чуждѝнеца; да ги види и чуждѝнецът. Стар ли е? Млад ли? Красив ли? Какво продава? Има си хас да е някой жених за хубавите стари моми Марта и Мария? Време им е вече да ги прегърне мъж, ще се побъркат, горките; да отидем да видим. Накичиха се, дойдоха, наредиха се зад мъжете, прави.

— Какво тогава? — попита отново злъчния старец. Исус протегна длани към огъня; изведнџ го бяха обхванали студени тръпки; дрехите му бяха още мокри, пара се вдигаше от тях; помълча известно време. „Подходящ е този миг — помисли си той, — за да заговоря; да разкрия словото, което Бог ми довери; в тези мъже и жени, които се пилеят в празни грижи, ще пробудя Бога, който спи вътре в тях. Какво продавам ли? Царството небесно, ще им отвърна, спасението на душата, вечния живот; нека дадат всичко, което имат, за да купят този Голям Бисер.“ Хвърли бърз поглед, плъзна го, под светлината на масленичето, по лицата около себе си, хищни, лукави, проядени от унижителните човекоядни грижи, сбръчкани от страха. Стана му жал за тях; понечи да стане да заговори, но много уморен беше тази вечер, от много нощи не беше лягал под човешки покрив, да отдъхне главата му върху възглавница; спеше му се, опря се на опушената стена на огнището и затвори очи.

— Уморен е — осмели се тогава да се обади и Мария, като погледна умолително старейшините, — уморен е, старейшини мои, не го измъчвайте...

— Права си! — изръмжа Мелхиседек, опря се на тоягата си и понечи да стане да си върви. — Право казваш, Мария; говорим му така, сякаш го съдим; забравяме — обърна се той към втория старец, — забравяш, дядо Самуиле, че често ангелите слизат на земята, облечени като хора сиромаси, с някаква проста дреха, боси, без тояга, без торба, като този тук, добре е санким да си опичаме ума, да се държим с чуждѝнеца, сякаш е ангел; това казва благоразумието.

— Това казва и щуротията — обади се отново слепият, като се разсмия грѣмко, — това казвам и аз; не само чуждѝнеца да го вземаме за ангел, ами всеки човек, на, и дядо Самуил дори!

Побесня злѣчният старик, понечи да отвори уста, но се разколеба. „Богат е кѡравият — каза си той, — един ден може да имаме нужда от него; да се направим на глухи; това казва благоразумието.“

Мекият светлик на огъня падаше върху косата и умореното лице, и разкритите гърди на Исус, и хвърляше синкави отблясъци в гарвановочерната му къдрава брада.

— Хубавеляк е — шушукаха си жените помежду си, — пѣк макар и да е беден. Видя ли очите му? Не съм виждала по-нежни очи през живота си! И на мъжа ми не са такива, дори когато ме държи в прегръдките си.

— Аз пѣк не съм виждала по-сурови — обади се друга. — Страх да те хване! Иде ти да зарежеш всичко и да хванеш балкана.

— Ами видя ли, мари, как го поглѣщаше с очи Марта: ще се побърка, горката, тази вечер.

— Ама пѣк той Мария поглеждаше скришом — каза друга една. — Ще се степат двете сестри, помнете ми думата; съседки сме, ще чуем виковете им.

— Да вървим! — изкомандва старият Мелхиседек. — Напразно си направихме труда да дойдем, спи му се на гостенина; ставайте, старейшини, да си вървим!

Протегна тоягата си, за да отстрани мъжете и жените и да мине. Но тъкмо когато беше стигнал до прага, бързи стѣпки се чува на двора, един човек, бледен, изнемощял, се втурна вътре и се строполи пред огъня; спуснаха се към него двете сестри и го запрегрѣщаха изплашени.

— Братко мой — викаха те, — какво те е сполетяло? Кой те гони?

Първият старейшина се поспря; побутна новодошлия с тоягата си.

— Лазаре — каза той, — сине на Манахим, ако носиш някаква лоша вест, да си отидат жените, да останат само мъжете да я чуем.

— Царят залови Йоан Кръстителя и му отрязва главата! — извика Лазар на един дъх.

Изправи се, цял трепереше; нисък, жълтеникав, с провиснали подпухнали бузи; а очите му, избеляло зелени, проблясваха край огъня като на див котарак.

— Не си загубихме вечерта — обади се доволен слепият. — От сутринта, когато се събудихме, до този час, когато отиваме да спим, нещо се случи все пак, светът се поразмърда; да се разположим тогава на столчетата и да чуем; харесват ми на мен новите хаберы, пък макар и да са лоши.

Наведе се към Лазар.

— Разправяй, жив да си, юначето ми; кога и как, и защо се случи лошото; всичко да разкажеш, подред, не бързай; та да ни мине времето, поемим си дъх, слушаеме.

Исус беше скочил прав, гледаше Лазар и устните му трепереха; ново знамение е това, изпращаше му го Бог, отиде си от този свят Предтечата, не беше нужен повече, подготви пътя, изпълни си дълга, отиде си... Дойде моят час... дойде моят час... — помисли си Исус и потръпна, но мълчеше, приковал поглед в пребледнелите, позеленели устни на Лазар.

— Уби ли го? — изръмжа старият Мелхиседек и удари гневно с тоягата си по земята. — Докъде изпаднахме! Кръвосмесителят да убива светеца, развратникът — отшелника! Дойде краят на света!

Ужас обхвана жените, започнаха да пищят; на слепия му стана жал за тях.

— Като че ли нещо много се изсили, дядо Мелхиседек — обади се той. — Добре стои на краката си светът, не се бойте бре, жени!

— Прерязаха му гърлото на света, угасна гласът на пустинята, кой ще вика вече на Бога за нас, грешните? — хленчеше Лазар и от очите му течаха сълзи. — Осиротя светът!

— Не бива да вдигаш глава срещу властта — изсъска вторият старец. — Каквото и да вършат силните, затваряй си очите, не гледай; Бог гледа, ти не се меси; така му се пада!

— Роби, значи, така ли? — изрева Мелхиседек. — Ами че тогава защо, я ми кажи, му е дал на човека Господ главата? За да я вдига срещу тираните; това казвам аз!

— Старейшини, замълчете, за да чуем как е станала бедата! — обади се слепият ядосано. — Казвай сега, чедо мое, Лазаре!

— Отивах да се кръстя и аз, та дано ми се възвърне отново здравето — подхвана Лазар. — Та нали напоследък не бях добре, ставах все по-зле, виеше ми се свят, очите ми се подуха; а пък бърбреците ми...

— Добре, добре, знаем ги тия — прекъсна го слепият. — Понататък!

— Отидох на Йордан-река, долу, под моста, там, където се събира народът и се кръщава; чух викове и плач, казах си, няма нищо, навярно хората си изповядват греховете и затова плачат; продължих по-нататък, стигам, и какво да видя? Мъже и жени се бяха проснали по очи в речната кал и ридаеха... Питам: „Какво става, братя? Защо плачете?“ — „Убиха Пророка!“ — „Кой?“ — „Онзи безчестният, дето престъпва законите, Ирод!“ — „Как? Кога?“ — „Напил се, затанцувала пред него чисто гола онази безсрамница, доведената му дъщеря, Саломия, сащисал се мръсникът му неден от хубостта ѝ. «Какво искаш да ти дам? — рекъл ѝ той и я турил да седне на коленете си. — Половината ми царство?» — «Не» — отвърнала тя. «Какво искаш тогава?» — «Главата на Йоан Кръстителя!» — «Вземи я!» — отговорил ѝ той и ѝ я донесъл върху сребърно блюдо.“

Отпадна Лазар, не можеше повече да говори, строполи се отново долу; всички мълчаха; прачеше светилникът, потрепваше, готов да угасне, стана Марта, наля му олио, дойде на себе си.

— Това е краят на света... — отново каза старият Мелхиседек след дълго мълчание и стисна брадата си.

Претегляше през цялото това време в ума си света, припомняше си беззаконията, безчестията, току пристигаха от Йерусалим вестите: езичниците оскверняват свещения Храм, жреците колят всяка сутрин един телец и две овци и ги принасят в жертва не на Бога на Израил, ами на онзи прокълнат безбожник римския император; богатите

отварят сутрин вратата си, виждат пред прага си хора, умрели от глад през нощта, повдигат копринените си дрехи, прекрачват трупове и отиват под колонадите около Храма да се поразходят... Претегли всичко в ума си старият Мелхиседек и отсъди: дошъл е краят на света. Обърна се към Исус.

— Какво ще кажеш и твоя милост? — попита го той.

— Идвам от пустинята — отвърна Исус и гласът му изведнъж беше станал много дълбок и всички се извърнаха да го погледнат. — Идвам от пустинята и видях — трима ангели вече са тръгнали от небето, за да връхлетят на земята, видях ги с очите си, появиха се от края на небето, идат! Първият е Проказата, вторият е Лудостта, третият, най-жалостивият, е Огънят. И чух глас: „Сине на Дърводелеца, изработи един Ковчег, сложи в него всички добродетелни, които намериш, бързо! Дойде денят Господен, моят ден; ида!“

Тримата старейшини нададоха вик; мъжете станаха от пода, където бяха седнали с кръстосани крака, челюстите им тракаха; а жените, изгубили и ума и дума, се юрнаха всички наведнъж към вратата, за да избягат; Мария и Марта отидоха при Исус и застанаха до него, сякаш търсеха от него закрила; нали се беше заклел да ги вземе в Ковчеза? Дойде часът.

Старият Мелхиседек избърса потта, която се стичаше по побелелите му слепоочия.

— Истина казва този чуждинец — извика той, — истина! Чуйте, братя, чудото: тази сутрин, като станах, разгънах, както съм свикнал, Свещените Писания и попаднах на дните на пророк Йоил: „Затръбете с тръбите на Сион, нека заехти свещената планина; всички, които обитават земята, треперете; защото иде денят Господен с тъма и облаци; пред него огън, зад него огън; като коне да препускат надолу, като бойни колесници да кънтят връз камъните; а по планинските върхове пламъците пращат, като живи същества връхлитат и поглъщат тръстиките... Такъв е денят Господен! Препрочетех два-три пъти страшното предизвестие и започнах, сред двора си, да го пея, бос; а след това се проснах по очи и завиках: «Ако ще дойдеш скоро, Господи, изпрати ми знамение; да се приготвя, да се смиля над бедните, да разтвори килерите си, да изкупи греховете си... Изпрати ми някоя светкавица, някакъв глас, някой човек, да ми го каже, да сваря!»“

Обърна се към Исус.

— Ти си това знамение — изрече той. — Бог те провожда; ще сваря ли, няма ли да сваря? Кога ще се разтвори небето, чедо мое?

— Всеки изминал миг, старейшино — отвърна Исус, — е едно готово да се разтвори небе; всеки миг Прокъсната, Лудостта, Огънят пристъпват крачка и напредват; крилете им вече докосват косите ми.

Лазар беше изблецил избелелите си зелени очи и гледаше Исус; пристъпи крачка, като се олюляваше.

— Да не би твоя милост да си Исус от Назарет? — попита той. — Разправят, че тъкмо когато палачът грабнал балтията, за да отсече главата на Кръстителя, протегнал пророкът ръка към пустинята и извикал: „Исусе Назаретянино, зарежи пустинята, ела при хората; ела, за да не остане светът самичък!“. Ако твоя милост си Исус от Назарет, благословена е земята, по която стъпваш; домът ми е осветен, кръстен съм, изцерих се; падам в краката ти и ти се покланям! — каза той и падна на колене да целуне изранените нозе на Исус.

А хитрият и обигран старейшина Самуил бързо се съвзе; за миг умът му се обърка, но скоро се окопоти отново. „Каквото ти сърце сака — помисли си той, — можеш да намериш у пророците; на една страница Господ се гневи на народа си, вдига юмрук, за да го унищожи; до нея, на другата страница, мед и масло. Според сутрешния ни кеф намираме и пророчеството, което ни допада; да не си разваляме тогава лезета...“ Поклати конската си глава и се усмихна скришом, дълбоко под мустака и брадата си; но не отвори уста да каже нещо; остави народа да се плаши, добре е за него, ако не е страхът, бедните са повече и по-яки, загубени сме!

И тъй, мълчеше и гледаше презрително Лазар, който целуваше краката на госта и му говореше.

— Ако галилейците, тези, с които се запознах на Йордан-река — казваше му той, — са твоите ученици, равви, дадох ми една заръка, ако се случи да те срещна: ще си отидат, казаха, и ще те чакат в Йерусалим, при вратата на Давид, в кръчмата на Симон Киренееца. Изплашили са се, тъй де, от убийството на Пророка и бягат да се скрият; започнало е гонение.

В това време жените дърпаха мъжете си да си вървят; добре усетиха те това, очи на усойница има този чуждинец; гледа те и умът ти се побърква; говори ти и светът се сгромолясва; да вървим да си ходим!

На слепия пак му стана жал за хората.

— Смелост, деца! — извика той. — Големи работи чувам, но не се бойте; всичко пак ще се уреди с добро, ще видите; крепък е светът, здрави темели има; докато държи Господ, ще държи и той. Не слушайте окатите, мене слушайте; аз съм сляп, затова виждам по-добре от всички ви: безсмъртно е племето на Израил, подписало е договор с Бога, турил е печата си Бог, дал ни е в дар цялата земя. Така че не се бойте, приближава полунощ, да вървим да спим! — завърши той, протегна напред тоягата си и тръгна право към вратата.

Застанаха начело тримата старейшини, поеха след тях мъжете, подире им — жените, опразни се къщата.

Двете сестри постлаха на гостенина да спи на дървения патар; извади Мария от сандъка си ленено-копринените чаршафи, булчинските си; донесе и Марта пухения си атлазен юрган, дето го пази непокътнат толкова години в раклата си и чака дългожеланата нощ, когато ще завие с него мъжа си; донесе и благоуханни треви, босилек и джоджен, и напълни възглавницата му.

— Ще спи тази нощ като жених — каза Марта и въздъхна.

Въздъхна и Мария, но не продума нищо. „Господи — каза си тя наум, — не ме слушай, добър е светът, пък макар и да си въздишам; добър е, само от самотата се боя; а този гостенин много ми харесва.“

Прибраха се във вътрешната стаичка двете сестри, легнаха на твърдите си постели; двамата мъже — на дървения нар, един срещу друг на двата му края, а ходилата им се допираха. Лазар беше щастлив; какъв дух само, каква святост, какво блаженство витае из цялата къща! Дишаше спокойно, дълбоко, опираше съвсем лекичко ходилата си до светите ходила и чувстваше как се изкачва и се разлива по цялото му тяло някаква тайнствена сила, някаква Божествена увереност, и не го боляха вече бъбреците, не риташе бунтовно сърцето му, усмирена, щастлива, течеше кръвта му от ходилата към главата и напояваше болнавото измъчено тяло. „Това ще рече кръщение — мислеше си той, — тази вечер се кръстих; кръсти се и къщата, кръстиха се и сестрите ми; дойде Йордан-река в дома ми.“

Ала двете сестри къде ти да мигнат! От години не беше спал чужд мъж в къщата им; пътниците отсядаха винаги при някой големец,

къде ти да се унижат да дойдат в къщурката им, дето хем беше настрани, хем схлупена, а брат им болнав и чужак, не обичаше компаниите; а тази вечер, какво неочаквано добро само! Потрепваха ноздрите им, душеха въздуха; как се бе променил, колко благоухаеше, не на босилек и джоджен, не! Миришеше на мъж!

— Изпрати го, казва, Бог да изкове Ковчег, и ни даде дума, че ще ни тури и нас в него... Чуваш ли какво ти казвам, Мария, или спиш?

— Не спя — отвърна Мария и стискаше с две ръце гърдите си, които я боляха.

— Господи — продължи Марта, — нека дойде по-бързо край на света, да влезем в Ковчег заедно с него; аз ще му прислужвам, не ме е еня за това, а ти ще му правиш компания; и щял да плува, казва, Ковчегът по водите вечно; и аз вечно ще му прислужвам, а ти вечно ще седиш в краката му и ще му правиш компания; така си представям аз рая; ами ти, Мария?

— И аз — отвърна Мария и затвори очи.

Говореха си и въздишаха, а Исус спеше дълбоко и си отдъхваше; и сякаш това не беше сън, сякаш беше навлязъл с цялото си тяло, с цялата си душа, в Йордан-река, разхлаждаше се, олекваше му на тялото от пустинния пясък, олекваше и на душата му от добродетелите и лошотиите на хората, възвръщаше си девствеността. И по едно време, в съня си, му се стори, че излезе, уж, от Йордан-река и пое по една неотъпкана зелена пътека и влезе в просторна, цялата в цвят и плод градина; и, уж, не беше вече той, Исус, синът на Мария от Назарет, а Адам Първосътворения. И беше току-що излязъл от Божиите ръце, плътта му беше още хладна глина, и се беше излегнал върху обсипаната с цветя трева, на слънце, за да изсъхне; да се уплътнят костите му, да придобие цвят лицето му, да се стегнат седемдесет и двете стави на тялото му, та да може да стане и да проходи. И както си лежеше на слънце и съзряваше, птици запърхаха над главата му, прехвъркваха от дърво на дърво, разхождаха се по пролетната трева; приказваха си помежду си и чуруликаха, гледаха и оглеждаха с любопитство чудноватото ново създание, което лежеше на тревата, и всяка от птиците си казваше думата и отминаваше.

А той, уж, разбираше езика на птиците и се радваше, като ги слушаше: паунът, разперил опашката си като ветрило, се надуваше, обикаляше нагоре-надолу, хвърляше коси кокетни погледи към

изтегнатия на земята Адам и му обясняваше: „Аз бях кокошка, залюбих един ангел и станах паун; има ли по-красива птица от мен? Няма!“

Гургулицата прехвъркваше от дърво на дърво, вдигаше шия към небето и викаше: „Любов! Любов! Любов!“. А дроздът: „Аз единствен от всички птици и в най-силния мраз пея и се сгрявам!“. Лястовицата: „Ако мен ме нямаше, дърветата никога нямаше да цъфнат!“. А пък петелът: „Ако не бях аз, никога нямаше да се съмне!“. А пък чучулигата: „Когато се издигам сутрин в небето, за да пея, сбогувам се с децата си, защото не знам дали ще се върна жива от песента си!“. Славейт: „Не ме гледай, че съм бедно облечен; имах и аз големи лъскави криле, но ги превърнах в песен!“. А един жълтонос кос дойде и кацна на рамото на Първосътворения, наведе се към ухото му и му заговори тихо, сякаш му доверяваше голяма тайна: „Долепени са вратите на рая и на ада; съвсем еднакви са и двете, зелени и двете; прекрасни и двете; опичай си ума, Адам! Опичай си ума, Адам! Опичай си ума, Адам!“.

И тъкмо тогава, при приказките на коса, той се събуди, на зазоряване.

XIX

Големи неща стават, когато Бог и човек се свържат; Бог без човека нямаше да има на тази земя един ум, който да отразява най-смислено създанията му и да изследва с наглост и страх мъдрото му всемогъщество; нямаше да има на тази земя едно сърце, което да го боли за чуждите грижи и да се мъчи да създаде добродетели и огорчения, които Бог не е пожелал или е забравил, или се е страхувал да сътвори; духнал обаче връз човека и му придал силата и дързостта да продължи сътворението.

А пък и човекът, без Бога, човекът, такъв, какъвто се ражда незащитен, бездруго щяха да го съсипят гладът, страхът и студът; но и да се бе спасил, щеше да пълзи като плужек сред лъвовете и въшките; и дори ако успееше, чрез безспирна борба, да застане на задните си крака, нямаше никога да може да се измъкне от топлата, нежна и плътна прегръдка на майка си, маймуната... — разсъждаваше Исус и за първи път почувства днес, толкова дълбоко, че Бог и човек могат да се слепят в едно.

Беше поел рано-рано по пътя за Йерусалим и докосваше с лактите си Бога отдясно и отляво, вървяха заедно и имаха и двамата една и съща грижа: земята се беше отклонила от правия път, вместо да се изкачва към небето, спускаше се надолу към ада; трябваше заедно и двамата, Бог и син Божи, да се борят да я възвърнат в правия път; затова толкова бързаше и Исус, сечеше пътя с големи крачки, копнееше да се срещне с другарите си, да започне борбата. Слънцето, което се издигаше от Мъртво море, и птиците, които, облени от светлината, пееха, и трептящите листа на дърветата, и белият път, който се разстиляше чак до стените на Йерусалим и го притегляше, всичко му викаше: „Карай по-бързо! Карай по-бързо! Загиваме!“ — „Знам това, знам това — отвърщаше Исус, — знам това, ида!“

Рано-рано и другарите му се промъкваха край стените, пусти бяха още сокаците на Йерусалим; и не всички заедно, а пръснати, двама по двама, Петър и Андрей, Яков и Йоан, а Юда, съвсем сам, най-

отпред; страхуваха се, хвърляха коси погледи на всички страни, да не би да са тръгнали подире им, тичаха; възправи се пред тях Давидовата крепостна врата, поеха наляво по първата тясна уличка и се вмъкнаха крадешком в кръчмата на Симон Киренеца.

Трътлестият кръчмар, с червен подут нос, със зачервени подпухнали очи, махмурлия, току-що беше станал от сламеника си; посръбвал си бе до среднощ с неколцина къркачи, негови клиенти, пяха, караха се, легна си много късно, и сега, неохотно, кисел, почистваше с гъба тезгяха от остатъците от гуляя; стоеше прав, но не се беше още разсънил; струваше му се, че сънува — ужким държи гъба и почиства тезгяха... Но както се измъчваше между съня и будността, чу, че някакви запъхтени хора влизат в кръчмата му, извърна се; очите му го смъдяха, устата му беше тръпчива, брадата му — пълна с люспи от печени тиквени семки.

— Кои сте вие бре, проклетници недни? — изръмжа дрезгаво той. — Я се разкарайте оттук, ще кажа аз! Домъкнахте ми се да ядете и да пиете рано-рано, а? Нямам кеф, ай, чупете се!

Разсънваше се, като викаше, и полека-лека започна да разпознава стария си приятел Петър и другарите му, галилейците; пристъпи напред, изгледа ги отблизо, прихна да се смее.

— А бре, какви са тия мутри? Приберете си езиците, та да не висят, натиснете си пъпа, че ще ви се развие от страх. Пу, да не ви е уроки, юначаги галилейци!

— За бога, Симоне, ще вдигнеш на крак целия свят с виковете си — отвърна му Петър и се присегна да му запуши устата. — Затвори вратата; царят уби пророка, Кръстителя, не си ли чул това? Отрязал му главата и я турил на една тепсия...

— Така му се пада; проглушил му беше ушите, че бил взел, казва, братовата си жена. Карай да върви! Цар е, прави каквото си ще; и после, да ви кажа правичката, и на мен ми проглуши ушите: „Покайте се! Покайте се!“ Уф, братко!

— Ама щял, вика, да избие всички кръстени, щял да ги прекара под нож; а ние се кръстихме, разбра ли?

— Ами че кой ви каза, серсеми такива, да се кръстите? Така ви се пада!

— Ама и твоя милост, къркач неден, се кръсти! — нахока го Петър. — Нали ни каза? Какво викаш тогава?

— Друго нещо е това, мръсен рибар такъв, аз не съм се кръстил; кръщение ли е това? Накиснах се във водата, изкъпах се; и всичко, дето ми дрънкаше онзи лъжепророк, ми влизаше през едното ухо и излизаше през другото; така правят всички, дето имат пипе; ала вие, празноглавци такива... Където има лъжепророци, които обещават големи работи, първи търчите там! Скочете, ви казват, във водата, и вие — пляс! — скачате и зъзнете; не убивайте въшките си в събота, защото е, казва, голям грях; и вие не ги убивате и тогава те ви убиват; не си плащайте поголовния данък, и вие не си го плащате; и — храс! — вземат ви главата; така ви се пада! Седнете сега да пийнете по една, да дойдете на себе си; пък да се разсъня и аз!

Две дебели бъчви се чернееха във вътрешната част на кръчмата; върху едната беше нарисуван, с червена боя, един петел; върху другата, с пепелявочерни бои, една свиня; напълни Симон една кана с вино от бъчвата с петела, взе четири чаши, натопи ги в едно ведро с мръсна вода да ги измие, удари го миризма на вино, разсъни се.

Влезе един слепец, застана до вратата на кръчмата; пъхна тоягата си между краката си и захвана да настройва една много стара лютня, да се покашля сухо и да плюе, за да прочисти гърлото си. Камилар беше на младини Елиаким, и веднъж, по пладне, като минавал през пустинята, видял под една финикова палма, в яма с вода, една гола жена, която се къпела, и вместо да извърне, безсрамникът му с безсрамник, лице настрани, впил очи в красивата бедуинка; за зла участ, мъжът ѝ, клекнал зад една скала, бил наклал огън, за да сготви; видял как камиларят се приближавал и поглъщал с очи голотата на жена му, нахвърлил се върху него, взел два разжарени въглена и ги угасил в очите на камиларя... От него ден клетият Елиаким го ударил на псалми и песни; обикаля по кръчмите и къщите в Йерусалим с лютнята си и кога пее псалми за благостта Божия, кога възпява женската голота, дават му някой сух къшей хляб, шепа фурми, две маслини, и поема по-нататък.

Настрои лютнята си, прочисти гласа си, изпъна шия и захвана да тананика любимия си псалм: „Помилуй ме, Господи, в голямата си милост и в безкрайното си състрадание прости прегрешението ми...“ Но тъкмо в този момент кръчмарят дойде с каната с вино и чашите; чу псалмопение, побесня.

— Стига! Стига! — изкрещя той. — Проглуши ми и ти ушите; все същата песен: „Помилуй ме, та помилуй ме...“ Да пукнеш дано! Аз ли, бре, съгреших? Аз ли вдигнах очи да гледам чуждите жени, когато се къпят? Господ ни е дал очите, за да не гледаме, още ли не си разбрал това? Така ти се пада тогава! Хайде, разкарай се!

Взе отново тоягата си слепецът, стисна лютнята под мишница и, без да каже гък, пое надругаде.

— „Помилуй ме, Господи... Помилуй ме, Господи...“ — тананикаше си кръчмарят ядосан. — Погледнал Давид любовно чуждите жени, погледнал любовно и този тук, къоравият, чуждите жени, а ние си намерихме белята... Ох, братко!

Напълни чашите с вино, пиха; напълни отново своята, пи.

— Отивам сега да ви сложа във фурната една агнешка главичка, екстра мезе! Такова, че майката да яде и на детето си да не дава!

И като каза това, изскочи чевръсто на двора, където си беше измайсторил сам малка пещ, донесе съчки и лозови пръчки, запали я, пъхна вътре в нея тепсията с агнешката главичка и се върна при компанията си; умираще за вино и приказки.

Но другарите нямаха настроение; сврени край огъня, те бяха вперили очи във вратата, седяха като на тръни, искаха да си вървят; разменяха с половин уста по някоя дума и веднага пак занемяваха. Юда се надигна, застана на вратата; гнус го беше да гледа тези бързлици, дето бяха загубили и ума и дума от страх, как само търчаха, кога свариха да стигнат до Йордан-река в Йерусалим и дойдоха, останали без дъх, та се свряха в тази отдалечена кръчма! И сега, наострили уши като зайци, треперят и току повдигат пети, за да хукнат... Да пукнете дано, галилейски юначаги! Благодаря ти, Боже на Израил, че не си ме направил като тези тук мутри; роден съм в пустинята и не съм направен от мека галилейска пръст, а от бедуински гранит. И всички вие, дето се лигавехте с него, и току, хайде клетви и целувки, а сега — беж, крачета, та да си отървете кожата! Ала аз, дивакът, загубеният, главорезът, няма да го изоставя, ще го чакам тук, докато се върне от пустинята при Йордан-река, да видя какво носи; и тогава ще взема решение; защото мен не ме е еня за кожата ми; само едно нещо ме гори: мъката на Израил!

Дочу вътре в кръчмата полугласни караници, извърна се.

— Аз казвам да се върнем в Галилея, там сме на сигурно място; спомнете си за езерото ни бре, момчета! — казваше Петър и въздишаше.

Видя зелената си лодка да се полюшва върху сините вълни и сърцето му го заболя; видя крайбрежния чакъл, лавровите дървета, претъпканите с риба мрежи, очите му овлажняха.

— Хайде, да си вървим бре, момчета! — каза той. — Да тръгваме!

— Дадохме му дума да го чакаме в тази тук кръчма; честно е да си удържим на думата — обади се Яков.

— Ще заръчаме на киренееца — предложи Петър, за да уреди работата — да му каже, ако дойде.

— Не, не! — възрази Андрей. — Как ще го оставим съвсем сам в този суров град? Тук ще го чакаме.

— Аз казвам да се върнем в Галилея — отново повтори упорито Петър.

— Братя — обади се Йоан и хвана умолително другарите си за ръцете и раменете, — братя, замислете се над последните думи на Кръстителя; протегна ръце под меча на палача и извика: „Исусе Назаретянино, зарежи пустинята, аз си отивам, ела при хората; ела, за да не остане светът самичък!“. Дълбок смисъл имат тези думи, другари; Бог да ми прости, ако изрека някое богохулство, ала...

Духът му секна; Андрей го хвана за ръката.

— Казвай, Йоане, за какво страшно нещо се догаждаш и не смееш да го разкриеш?

— ... ала, ако учителят ни е... — заекна той.

— Кой?

Тих, отпаднал, изпълнен с ужас, прозвуча гласът на Йоан:

— ... Месията!

Всички подскочиха. Месията ли?! Толкова време са с него и да не им мине това през ума! Отначало го вземаха за добър човек, за светец, който носи любовта на този свят; а после, за пророк, но не суров като някогашните, а усмихнат и кротък; сваляше той на земята царството небесно, ще рече, благоденствието и справедливостта. А праотцовският, твърдоглав Бог на Израил, Йехова, той го нарече Отче, и веднага щом му каза Отче, и се смекчи, и всички станахме негови деца... Ами сега какво ще рече тази дума, дето му се изплъзна от

устата на Йоан — Месия! Това значи: меч Давидов, всемогъщество на Израил, война! А те, учениците, първите, които го последваха, големи сановници, тетрарси^[1] и патриарси^[2] около престола му! Както Бог на небето има около себе си ангелите и архангелите! Така и те — етнарси^[3] и патриарси тук, на земята! Очите им блеснаха.

— Вземам си думите назад, момчета! — обади се Петър и силно се изчерви. — Аз няма да го изоставя никога!

— Нито пък аз!

— Нито пък аз!

— Нито пък аз!

Юда се изплю сърдито, удари с юмрук по рамката на вратата.

— А бре, юначаги! — извика им той. — Докато го мислехте за неспособник, беж да ви няма! А сега, като подушихте разкош и слава: никога няма да го изоставя аз! Море, всички съвсем ще го зарежете един ден, помнете ми думата, и аз, само аз, няма да го предам, на, Симон Киренееца за свидетел!

Кръчмарят, който ги слушаше и се смееше под провисналите си мустаци, намигна на Юда.

— Брей, виж ги ти! — каза той. — А пък искат да спасят света!

Ала носът му подуши миризмата от пещта.

— Ще изгори главичката! — извика той и с един скок се озова на двора.

Другарите се гледаха един друг объркани.

— Затова, значи, Кръстителя, щом го видя, се вцепени! — обади се Петър, като се плесна по челото.

Разпалиха се, разбъбриха се.

— Ами видяхте ли гълъба над главата му, тъкмо когато го кръщаваха?

— Не беше гълъб, беше светкавица!

— Не, не, гълъб беше, и гукаше!

— Не гугукаше, ами говореше; с ушите си го чух; и казваше: „Свят! Свят! Свят!“.

— Това беше Свети Дух! — каза Петър и очите му се изпълниха със златни криле. — Свети Дух се спусна от небето и всички се вдървихме, не си ли спомняте? Аз исках да си помръдна крака, за да се приближа, но беше изтръпнал, не можех да шавна! Реших да извикам, но устните ми се сковаха; вятърът спря, тръстиките, реката, хората,

птиците, всички, всички се вкамениха от страх, и само ръката на Кръстителя се движеше бавно-бавно и кръщаваше...

— Нищо не видях, нищо не чух! — обади се Юда раздразнено. — Очите ви, ушите ви са били пияни!

— Не си видял, червенобради, защото не си искал да видиш! — тросна му се Петър.

— А пък твоя милост, папуробради, си видял, защото си искал да видиш; Свети Дух ти се е дощяло да видиш, и Свети Дух си видял! И си седнал сега да накараш и тези завеяни глави да го видят, като ги подвеждаш!

Яков досега слушаше, не казваше нищо; гризеше си ноктите и мълчеше; но накрая не се сдържа.

— Я, чакайте бре, момчета! — каза той. — Да не пламваме като прахан; елате, нека обмислим добре тази работа; смятате ли, че наистина Кръстителя е казал тези думи, преди да му вземат главата? Нещо не ми изглежда много ясна тая; и първо на първо, кой от нас е бил там, та да чуе това? И после още нещо: дори да ги е имал наум тези думи Кръстителя, пак е нямало да ги изрече, защото щеше да научи за това царят, щеше да изпрати шпиони да научат кой е този Исус в пустинята, щеше да го хване и да му отреже и на него главата; две и две правят четири, както казва баща ми; нека не хвърчим много нависоко!

Но Петър се ядоса.

— Две и две правят четиринайсет, казвам аз! Пък нека умът си казва каквото си ще, да се не види макар! Налей, Андрей, да пием, да удавим ума, па да видим!

Един дангалак, със сбръчкани бузи, бос, загърнат с бял чаршаф, с цели нанизии муски на врата си, нахълта в кръчмата, постави длан на гърдите, поздрави.

— Сбогом, братя! — извика той. — Заминавам; отивам при Господа; имате ли да ми дадете някаква заръка?

Без да дочака отговор, той си тръгна тичешком и влезе в съседната къща.

Тъкмо в този миг кръчмарят влизаше с тепсията и светът замириса на хубаво; окото му зърна смахнатия дингил.

— На добър час! — извика му той. — И много здраве! Друг чешит е и тоя! — добави Киренееца и прихна да се смее. — Абе,

наистина вече е дошъл краят на вековете, напълни се светът с побъркани; видял, казва, и той Господа онази нощ, като отивал да пусне една вода; и оттогава къде ти вече да склони да живее! Не иска вече да яде, поканен съм, казва, на небето, там ще ям; уви се, значи, в савана си, тръгна да обикаля по вратите, приема заръки, сбогува се и поема... Така си пати всеки, който се доближава много до Бога; варда, момчета, за ваше добро ви го казвам, не се примъквайте много до него; прекланям се пред милостта му, ама отдалеч! Сторете място!

Постави сред масата тепсията с димящата главичка; устните му, очите му, ушите му се смееха.

— Прясна главичка! — извика той. — Йоан Кръстителя! Да ви е сладко!

На Йоан му се догади и се отдръпна; а Андрей, който тъкмо се присягаше, остана така, с увиснала във въздуха ръка; главичката, положена върху тепсията, с отворени, неподвижни мътни очи, ги оглеждаше един по един.

— Симоне, проклетнико! — възкликна Петър. — Ще ни накараш да се погнусим и да не се докоснем до нея; как да ѝ извадя сега очите, дето толкова ги обичам за мезе? Ще ми се струва, че ям очите на Кръстителя!

Кръчмарят примираше от смях.

— Не се тревожи, Петре — каза той. — Ще ги изям аз; ама най-напред езичето му — да ми е сладко! — дето все дрънкаше: „Покайте се! Покайте се! Дойде краят на света!“. Ама по-напред дойде твоят край, нещастнико!

И като каза това, измъкна ножа, отрязва езика и го глътна на един залък; изпи и една пълна чаша, погледна с гордост двете си бъчви.

— Както и да е бре, момчета, жал ми е за вас; ще променя приказката, да ви излезе от ума главичката на Кръстителя, та да можете да изядете агнешката... И така, къде ти да ви мине през ума кой е изписал тези картинки, на които не можете да се нагледате, върху бъчвите — петела и свинята? Моя милост, с ей тия ръце, ам'чи к'во си мислите! И догаждате ли се защо петел и свиня? Отде да знаете вие, тъпанарите галилейци! Да ви поясня тогава, та да ви се отвори мозъчето!

Петър гледаше главичката и се облизваше на сухо, но още не смееше да се присегне да ѝ извади очите и да ги изяде; все тъй му

беше в ума Йоан Кръстителя; така си блещеше и той очите и гледаше хората.

— Слушайте тогава — продължи кръчмарят, — та да ви се отвори мозъчето. Когато Господ завършил света — за какво ли са му били притрябвали тези бели и на него, горкия! — и захванал да си мие ръцете от калищата, повикал при себе си всички новородени и ги попитал горделиво: „А бре, птици и живини, как ви се вижда светът, дето го измайсторих, намирате ли му някакъв кусур?“ Всички започнали веднага да реват, да мучат, да мяукат, да врещят, да блеят и да чуруликат: „Никакъв! Никакъв! Никакъв!“ — „Благословията ми да имате — рекъл Господ, — и аз, на кълна се във вярата ми! — не му намирам никакъв кусур; златни ми ръце!“ Но окото му зърнало петела и свинята, които стояли с наведени глави и не казвали ни дума. „Мари, свиньо — извикал Господ, — и твоя милост, превъзходителството петелът, защо мълчите? Не ви харесва, значи, светът, който сътворих? Липсва ли му нещо, санким?“ Ала те — ни гък! Та нали дяволът ги бил подучил, като им прошепнал на ухото: „Липсва му един нисък корен — ще му кажете — дето дава грозде, намачкваш го, туряш го в бъчви и правиш вино.“ — „Защо не говорите бре, живини?“ — викнал отново Господ и вдигнал ръчището си; и тогава вече двете живини — дяволът им вдъхнал смелост — вдигнали глава: „Какво да ти кажем, Първомайсторе? Златни ти ръце, добър е светът ти, пу, да не му е уроки! Ала му липсва един нисък корен, дето дава грозде, намачкваш го, туряш го в бъчва и правиш вино.“ — „Така ли, а? Сега ще ви покажа аз на вас, маскари недни! — креснал Господ и го хванали дяволите. — Вино ще ми искате и пьянства, и кавги, и бълвочи, а? Да се роди гроздето!“ Запретнал ръкави, взел кал, направил лоза, посадил я. „Проклета да е от мен! — рекъл. — Който препие — на петела акъла да има и на свинята зурлата!“

Прихнаха да се смеят другарите, забравиха Кръстителя, нахвърлиха се лакомо на печената главичка; и най-първи Юда, който разцепи на две черепа и напълни шепата си с агнешки мозък. Като видя как опустошават всичко, кръчмарят се уплаши; и кокалчетата й няма да ми оставят, каза си той.

— А бре, момчета! — извика Киренееца. — Хубаво ядете и пиете, ама не забравяйте и покойния Йоан Кръстителя. Олеле, главичката му!

Всички останаха със залък в уста; а пък Петър, който беше сдъвкал и се канеше да глътне окото, се смръзна; да го глътне, гнус го беше; да го изплюе, жал го беше; какво да прави? Само Юда пет пари не даваше за нищо; кръчмарят напълни чашите.

— Вечна му памет! Язык за главичката му! Хайде, да ви се връща бре, момчета!

— И на теб, шмекер неден! — обади се Петър, напъна се и глътна окото.

— Не бери грижа, не ме е страх мен — отвърна кръчмарят. — Не се бъркам в Божиите работи и хич не ме е еня да спасявам света! Кръчмар съм, не съм нито ангел, нито архангел като ваша милост, отървах се! — каза той и грабна остатъка от главичката.

Тъкмо отваряше Петър уста да каже нещо, но гласът му секна; един мъжага, сипаничав, див, се беше спрял на вратата и гледаше навътре; отдръпнаха се другарите към ъгъла, а Петър се скри зад широките рамене на Яков.

— Варава! — изръмжа Юда и смръщи вежди. — Влез вътре!

Наведе Варава дебелия си врат, различи в полумрака учениците, грубата му мутра се ухили саркастично.

— Добре съм ви заварил, овчиците ми! — каза той. — Обиколих цялата земя, за да ви открия.

Надигна се кръчмарят, замърмори, донесе му купа.

— Само твоя милост ни липсваше, капитан Варава — изломоти той.

Яд го беше на него, защото всеки път, когато идваше в кръчмата му, се напиваше, подхващаше кавга с римските войници, които минаваха, а пък той, Симон, си намираше белята.

— Не започвай пак със старите си привычки, свиньо-петльо!

— А бре, докато онези гадове тъпчат земята на Израил, аз няма да се дам, набий си го това в главата! Донеси мезе, стари негоднико!

Кръчмарят избута към него тепсията с кокалите.

— Яж — рече той, — кучи зъби имаш, трошат кокали!

Изпразни на един дъх купата си Варава, засука мустаците си, извърна се към другарите.

— Ами къде е добрият овчар, овчици мои? — каза той и очите му засвяткаха. — Имам една стара сметка с него.

— Напи се, още преди да си пил — сопна му се строго Юда. — Много поразии ни сториха досега твоите юначества, стига!

— Какво си се заял с него? — осмели се и Йоан. — Свят човек е той, и когато ходи, гледа надолу, да не настъпи някоя мравка.

— Страх го е да не го настъпи някоя мравка, казваш. Мъж ли е това?

— Спаси от ноктите ти Магдалена и ти не можеш да преглътнеш това! — дръзна сега и Яков.

— Посрами ме! — изръмжа Варава и погледът му помътня. — Посрами ме, ще ми плати за това!

Но Юда го сграбчи за ръката, дръпна го настрана; заговори му тихо, припряно, сърдито.

— Какво правиш тук? Защо заряза галилейските планини? Там определи убежището ти братството; тук, в Йерусалим, други командват.

— Нали се борим за свобода? — възрази Варава сърдито. — Свободен съм тогава да правя каквото си ща; дойдох да видя и аз какъв е този Кръстител, дето прави разни чудесии; да не би пък той да е Този, когото очакваме? Да дойде вече, да застане начело, да започне сечта. Но не го сварих; бяха му отрязали вече главата; какво ще кажеш и твоя милост, Юда, вожде мой?

— Аз казвам да станеш и да си вървиш, не се бъркай в чуждите работи.

— Да си вървя ли? С целия си ли ми го казваш? Дойдох за Кръстителя, попадам на сина на Дърводелеца. От колко време го гоня! И сега, когато Бог ми го изпрати под носа ми, да го изтърва ли?

— Върви си! — отсече заповеднически Юда. — Моя работа е това, не се присягай!

— Какви намерения имаш? Братството иска да го затрие, знаеш това; поставен е от римляните, плащат му да вика за царството небесно, за да се залъгва народът, да не гледа земята и робията си; и сега твоя милост... Какви намерения имаш?

— Никакви; моя си работа; върви си!

Варава се извърна, хвърли последен поглед към другарите, които бяха наострили уши, за да чуят.

— Добра среща, овчиците ми! — извика им той злостно. — Никой не може да се отърве лесно от Варава, пак ще си приказваме! —

добави той и изчезна към вратата на Давид.

Кръчмарят намигна на Петър.

— Даде му нареждания — каза му той тихо. — Братство, ти казват; като убият един римлянин, да бъдат избити десет евреи; десет, че и петнадесет; опичайте си ума бре, момчета!

Наведе се, пошепна на ухото на Петър:

— И слушай, какво; не се доверявайте на Юда Искаротски; тези червенобрадите...

Но замълча; червенобрадият отново си седна на столчето.

Йоан се изправи разтревожен, застана на вратата, погледна нагоре-надолу, никъде го нямаше учителя. Денят беше настъпил, изпълниха се улиците с хора; а отвъд вратата на Давид — пустош, чакъл, пепел, нито едно зелено листенце; само бели настърчали камъни, надгробни камъни; смърдеше въздухът от кучешките и камилските лешове... Изплаши се Йоан от толкова дивотия; всичко тук беше камък, от камък и мутрите на хората, камък и сърцата им, камък и Бога, комуто се кланяха; къде е Бог, Отеца, състрадателният, когото им бе довел техният рави? Ах, кога най-сетне ще се появи любимият им учител, та да се завърнат в Галилея!

— Братя, да си вървим! — обади се Петър, който не можеше повече да трае. — Няма да дойде!

— Чувам го, че иде... — прошепна плахо Йоан.

— Къде го чуваш, перко неден? — обади се Яков, комуто не се нравеха небивалиците на брат му и също бързаше вече да се завърне при езерото и лодките си. — Къде го чуваш, я ми кажи?

— Вътре в сърцето си — отвърна малкият му брат. — То първо чува, първо вижда...

Яков и Петър повдигнаха рамене; но кръчмарят се намеси.

— Право е момчето — каза той. — Не повдигайте рамене; чувал съм, че, какво мислите, е бил Ноевият Ковчег, дето го казват? Човешкото сърце! Там вътре седи Бог с всичките си създания; всички, казва, се удавили и отишли на дъното, и само то плува върху водата с товара си; то знае всичко, така е, не се смейте, то, човешкото сърце!

Заехтяха тръби, хората на улицата се отдръпнаха настрани, надигна се глъчка; догадиха се другарите, изскочиха на вратата.

Красиви юноши, левити, крепяха украсена със злато носилка, и вътре в нея, изтегнат, гладеше брадата си, облечен в коприна, с тлъсто

охранено лице, със златни пръстени, един много дебел големец.

— Каяфа! — възкликна кръчмарят. — Онзи пръч попът, първосвещеникът! Стиснете си носа бре, момчета, от главата се вмирисва рибата!

Стисна си носа, изплю се.

— Отива пак в градината си да яде, да пие и да си играе с жените си и с момчетата си. Ех, мо'ре, да бях Господ! На един косъм, разправят, виси светът; щях да го отрежа този косъм, да, на, кълна се във виното, щях да го отрежа, та да отиде светът по дяволите!

— Хайде, да си вървим — каза пак Петър. — Тук не сме добре; и моето сърце има уши и очи — бягай! — вика ми то, бягайте, нещастници!

Каза, че беше чул сърцето си, но едва изрече това и наистина го чу, изплаши се, скочи прав, взе една тояга, която му попадна в тъгла; скочиха и всички останали, видяха уплахата на Петър, изплашиха се и те.

— Ако дойде, Симоне, познаваш го, кажи му, че сме тръгнали за Галилея — заръча Петър.

— Ами кой ще плати? — попита неспокойно кръчмарят. — Главичката, виното...

— Вярваш ли в другия живот, Симоне Киренеецо? — запита го Петър.

— Вярвам, божем.

— Е, давам ти дума, ако щеш, ще ти я дам и писмено, там ще ти платя.

Кръчмарят се почеса по куфалницата си.

— Какво? Не вярваш ли в другия живот? — възкликна строго Петър.

— Вярвам бре, Петре, вярвам, ама не чак пък толкова...

[1] *Тетрарх* — управител на четири области или военачалник на четири отряда. — Бел.прев. ↑

[2] В случая „*патриарх*“ трябва да се вземе в библейския смисъл на думата, сиреч племенен вожд, родоначалник и пр. — Бел.прев. ↑

[3] *Етнарх* — светски вожд на еврейска общност през римско време. — Бел.прев. ↑

XX

Но както си говореха, някаква синя сянка падна върху прага; всички изведнъж отстъпиха: Исус стоеше на прага, с разкъравени крака, с потънали в кал дрехи и неузнаваемо лице. Кой беше това? Благият учител или суровият Кръстител? Усукани като плитки, косите му падаха върху раменете му, кожата му беше изпечена и загрубяла, бузите — хлътнали, а очите му бяха станали по-големи, обхващаха лицето му; дясната му ръка беше силно стисната в юмрук. Такъв, съвсем същият, беше и юмрукът на Кръстителя, такива и косите му, бузите, очите; учениците, зяпнали, безмълвни, го гледаха; да не би двамата да са се слели в едно?

„Този уби Кръстителя — мислеше си Юда и се отдръпна, за да мине смуцаващият гост, — този... този...“ Гледаше как Исус прекрачва прага, как влива строго очи връз всеки един, как прехапва устни... „Всичко, всичко негово е взел — мислеше си червенобрадият, — ограбил му е тялото. Ала душата? Ала суровото слово? Сега ще отвори уста и ще видим...“

Известно време всички мълчаха; промени се атмосферата в кръчмата, и кръчмарят се беше спотаил в един ъгъл и гледаше Исус с облещени очи. Исус пристъпяше бавно, хапеше устни, вените на слепоочията му се бяха издули; и неочаквано прозвуча гласът му, дрезгав, суров; другарите потръпнаха; не беше това неговият глас, а гласът на страшния пророк, на Кръстителя.

— Отивате ли си?

Никой не отвърна; бяха се спотулили един зад друг.

— Отивате ли си? — отново попита Исус, гневно. — Казвай, Петре!

— Рави — отвърна той с неуверен глас, — рави, Йоан чу в сърцето си стъпките ти и станахме да те посрещнем...

Исус смръщи вежди; обзе го огорчение и гняв, но се сдържа.

— Да вървим — каза той и се извърна към вратата.

Видя Юда, който, застанал прав по-настрани, го гледаше със суровите си сини очи.

— Идваш ли и ти, Юда? — попита го той.

— Не те оставям аз, знаеш това; до смъртта.

— Не е достатъчно, чуваш ли, не е достатъчно; и отвъд смъртта; да вървим!

Кръчмарят изскочи изсред бъчвите си, където се беше сврял.

— На добър час, момчета! — извика той. — И добра упавия! На добър час, галилейци, и когато влезете по живо по здраво в рая, не забравяйте за виното, дето ви почерпих! И главичката!

— Имаш думата ми — отвърна му Петър, а лицето му беше сериозно и огорчено.

Беше го хванал срам, задето беше излъгал от страх; и учителят сигурно беше разбрал това, щом като веждите му заиграха така сърдито. „Петре, страхливец, лъжец, предател такъв! — хокаше себе си Петър. — Кога, бре, ще станеш и ти човек? Кога ще победиш страха? Кога ще спреш да се въртиш, вятърна мелнищо?“

Стоеше все още на входа на кръчмата и чакаше да види накъде ще поеме учителят; но той, неподвижен, беше наострил уши и слушаше, отвъд вратата на Давид, една тъжна еднообразна мелодия от тънки, пресекливи гласове; това бяха прокажените, които се бяха разположили сред праха и протягаха своите ръце-чукани и тихо възпяваха величието на Давид и милостта Божия, задето Бог им бе дал проказата, та да изкупят тук, на земята, греховете си, а на другия ден, в бъдния живот, да засияе във вечността лицето им, като слънце.

Исус се натъжи, извърна лице към града; дюкяните, работилниците, кръчмите бяха отворени, изпълнени бяха улиците с хора; как търчаха, как викаха, как се стичаше потта по тях! Страхотен вой от коне, хора, рогове, тръби, като някакъв ужасен звяр му се струваше този свещен град, един болен звяр, чиито недра бяха изпълнени с проказа и лудост, и смърт.

Все по-силно ревяха улиците, и хората тичаха. Защо бързат? Защо тичат? — мислеше си Исус. — Къде отиват? — Въздъхна. — Всички, всички в ада!

Почувства смут. Може би неговият дълг беше да остане тук, в този град, човекоядец, да се качи на покрива на Храма и да прогласи: „Покайте се, дойде денят Господен?“. Тези нещастници, задъханите,

дето сноват нагоре-надолу по улиците, имат по-голяма нужда от покаяние и утеха от безгрижните рибари и орачи на Галилея. Тук ще остана, тук най-напред ще възвестя гибелта на земята и царството небесно!

Андрей не можа да сдържи мъката си, приближи се към Исус.

— Рави — каза той, — хванаха Кръстителя, убиха го.

— Няма нищо — отвърна тихо Исус, — свари да изпълни дълга си. Да ни се връща, Андрей.

Видя, че очите на стария ученик на Предтечата се наляха със сълзи.

— Не се огорчавай, Андрей — каза му той и го погали по рамото, — не е умрял; умират само онези, които не са сварили да станат безсмъртни; той свари; Бог му даде време.

И щом изрече това, в ума му настъпи просветление; вярно, всичко на този свят зависи от времето; то кара да съзрява всичко; ако имаш време, сварваш да обработиш вътре в себе си човешката кал и да я превърнеш в дух; и тогава не се боиш от смъртта; ако нямаш време, погубваш се... „Господи — замоли се мислено Исус, — Господи, дай ми време... Само за това вече те моля; дай ми време...“ Чувстваше в себе си още много кал, много човек; гневеше се още, боеше се, завиждаше, а когато се сещаше за Магдалена, погледът му потъмняваше; и снощи дори, когато погледна крадешком Мария, сестрата на Лазар...

Изчерви се, засрами се, и изведнъж взе решение: „Ще се махна от този град, не е дошъл още моят час да загина, не съм още готов. Господи — замоли се той отново, — дай ми време; време, нищо друго...“ Кимна на другарите си.

— Съратници — каза той, — връщаме се в Галилея. В името Божие!

Като капнали огладнели коне, които се завръщат в любимия си обор, тичаха другарите към Генисаретското езеро. Начело вървеше пак Юда червенобрадият; подсвиркваше си; от години не беше чувствал сърцето си толкова радостно; много му се харесваха сега, след пустинята, лицето и суровостта и гласът на учителя... „Уби Кръстителя — току си повтаряше той, — взе го със себе си, агнето и лъвът се сляха, станаха едно; като най-древните зверове, да не би да е и агне, и лъв Месията?“ Вървеше и си подсвиркваше и чакаше; няма

как, през някоя от тези нощи, преди да стигнем до езерото, ще си отвори устата да заговори; да ни каже тайната, какво е правил в пустинята и дали е видял Бога на Израил; и какво са си приказвали двамата — и тогава ще отсъдя.

Мина първата нощ; безмълвен, Исус гледаше звездите; около него другарите, уморени, спяха; само сините очи на Юда искряха в мрака; будоваха и двамата, един срещу друг, и не говореха.

Тръгнаха отново на път на разсъмване, оставиха зад себе си камънаците на Юдея, навлязоха в бялата земя на Самария; пуст беше кладенецът на Яков, никаква жена не вадеше вода, та да им даде да пият, минаха бързо през еретичните земи, показаха се любимите планини — покритата със сняг Ермон, прелестната Тавор, свещената Кармил.

Потъмня денят; налягаха под гъстия листак на един кедър, видяха как слънцето потъна, Йоан изрече вечерната молитва; „Отвори ни вратата си, Господи; денят угасва, слънцето се снишава, слънцето потъва, слънцето изчезва. Идваме пред вратата ти, Господи, отвори ни. О, Вечни, умоляваме те, прости ни! О, Вечни, умоляваме те, помилуй нас! О, Вечни, спаси ни!“

Тъмносин беше въздухът, небето беше загубило слънцето, не беше още намерило звездите, снишаваше се връз земята ненакичено. В този неустойчив полумрак, тънки, дългопръсти, се белееха ръцете на Исус, опрени на земята; въртеше се още вътре в него и го глождеше вечерната молитва, чуваше как човешките ръце чукаха отчаяно, трепереци, на вратата Господня; а вратата не се отваряше. Тропаха хората и викаха; какво викаха?

Затвори очи, за да чуе ясно; дневните птици се бяха прибрали в гнездата си, нощните не бяха още отворили очите си, селата на хората бяха далеч, не се чуваше нито човешка глъчка, нито лай; и другарите измърмориха вечерната молитва, но им се спеше, свещените слова потънаха в тях, без отзвук. Ала Исус чуваше в себе си как хората тропат на вратата Господня — сърцето му. По топлото, човешко негово сърце тропаха и викаха:

— Отвори ни! Отвори ни, спаси ни!

Притисна Исус гърдите си, сякаш и той тропаше и молеше сърцето си да се отвори; и както се мъчеше, и мислеше, че е съвсем сам, почувства, че някой зад него го гледа; извърна се; студените

пламтящи очи на Юда бяха впити в него. Исус потръпна; неопитомен, горд звяр беше този червенобрад; от всичките другари, него чувстваше и най-близко, и най-далеч от себе си; на никого другиго сякаш нямаше да даде сметка за нищо, само на този; протегна дясната си ръка.

— Юда, брате мой — каза той, — погледни; какво държа?

Червенобрадият изпъна в полумрака врат, за да види.

— Нищо — отвърна той, — не виждам нищо.

— Скоро ще го видиш — изрече Исус и се усмихна.

— Царството небесно — обади се Андрей.

— Семето — каза Йоан. — Помниш ли, рави, какво ни каза, когато за първи път отвори уста и ни заговори при езерото? „Излезе сеячът да засее семето си...“

— Ами ти, Петре? — попита Исус.

— Какво да ти кажа, учителю? Ако попитам очите си — нищо; ако попитам сърцето си — всичко. Между тях се колебае умът ми.

— Якове?

— Нищо; нищо не държиш, рави, пак прощавай.

— Погледнете! — каза Исус и вдигна рязко ръката си.

Вдигна я високо и я смъкна със сила, другарите му се изплашиха; а Юда се изчерви от радост, пялото му лице засия, сграбчи ръката на Исус и я целуна.

— Рави! — извика му той. — Видях! Видях! Държиш секирата на Кръстителя!

Но изведнъж се засрами, ядоса се, задето не можа да сдържи радостта си, отдръпна се пак и се опря на ствола на кедъра, и тогава се чу, спокоен, тежък, гласът на учителя:

— Донесе ми я и я опря на дънера на прогнилото дърво; затова се е родил, за да ми я донесе; да отиде по-нататък, не можеше; дойдох аз, наведох се, взех секирата; затова съм се родил; и сега започва и моят дълг: да поваля прогнилото дърво... Мислех, че съм жених и държах цъфнало бадемово клонче в ръка, а пък аз съм бил дървар-секач. Помните ли как гуляехме и танцувахме в Галилея и прогласявахме: красива е земята, земя и небе са едно и също нещо, сега ще се отвори раят и ще влезем? Другари, сън беше това, събудихме се.

— Няма ли царство небесно? — извика изплашено Петър.

— Има, Петре, има, но вътре в нас; вътре в нас е царството небесно, а навън — царството на Лукавия. Двамата царе се борят. Война! Война! Първият ни дълг: да повалим с тази секира Сатаната.

— Кой Сатана?

— Този свят около нас. Смелост, другари, не съм ви поканил на сватба, а на война; не знаех това, прощавайте; но онзи от вас, който мисли за жена, деца, ниви, щастие, да си върви! Не е срамата; да стане, да се сбогува спокойно с нас и да си върви по живо по здраво; има още време.

Замълча; огледа другарите си; никой не се помръдна; Вечерницата се търкаляше зад черните клони на кедъра като голяма водна капка; нощните птици разтърсиха тъмните си крила, събудиха се; свеж ветрец се спусна от планините; и изведнъж, сред вечерната сладост, Петър се обади.

— Където си ти, рави, там ще бъда и аз? — извика той. — Ще воювам заедно с теб, до смърт!

— Голяма дума изрече, Петре, не ми харесва; труден път поемаме, Петре, ще се нахвърлят връз нас хората, кой иска спасението си? Кога се е вдигнал някой пророк да спасява народа и народът да не го е пребил с камъни? Труден път поемаме, стискай си душата със зъби, Петре, да не ти излезе; слаба е плътта, нямай й вяра... Чу ли? На теб говоря, Петре!

Сълзи бликнаха в очите на Петър.

— Нямах ли ми доверие, рави? — промълви той. — Ала аз, дето сега ме гледаш и ми нямаш вяра, един ден ще умра за теб.

Присегна се Исус, погали Петър по коляното.

— Може!... Може!... — прошепна той. — Прощавай, Петре, скъпи!

Извърна се към другите.

— Йоан Кръстителя кръщаваше с вода — каза той, — и го убиха; аз ще кръщавам с огън, казвам ви това открито тази вечер, да си го знаете, когато ни налегнат черните дни, да не ми се вайкате; преди да тръгнем, ви казвам къде отиваме: на смърт; а след смъртта, към безсмъртието; това е пътят; готови ли сте?

Другарите изтръпнаха; строг беше този глас, не се шегуваше вече, не се смееше; зовеше на оръжие. Значи трябваше, за да влязат в царството небесно, да минат през смъртта ли? Нямах ли друг път?

Простовати хора бяха те, бедни, надничари; и неграмотни; а светът — богат и всемогъщ, как да се счепкат с него? И ако поне дойдеха ангели от небето да им помогнат! Ала никога никой от тях не беше виждал ангел да ходи по земята и да помага на бедните и преследваните. И затова мълчаха и току мереха и претегляха скришом в себе си опасността; а пък Юда ги гледаше под око и се подсмиваше гордо; само той не претегляше нищо; тръгваше на война, с пренебрежение към смъртта, не го беше еня за тялото му, нито пък за душата му; той имаше една голяма страст и една голяма радост — да загине за нея.

Най-сетне Петър първи отвори уста.

— Рави, ще дойдат ли ангели от небето да ни помогнат? — попита той.

— Ние сме ангелите Божии на земята, Петре — отвърна Исус. — Други ангели няма.

— Ами че тогава ще се справим ли сами? Какво ще кажеш и твоя милост, учителю? — попита Яков.

Исус стана, междувещдието му трепереше.

— Махайте се! — извика той. — Оставете ме!

Йоан се провикна:

— Рави, не те оставям сам; с теб съм до смъртта.

— И аз, рави! — обади се и Андрей и обгърна коленете на Исус.

Две едри сълзи се отърколиха от очите на Петър, но не отрони дума; и Яков сведе глава, юнак беше, засрами се.

— Ами ти, Юда, брате мой? — попита Исус, като видя, че червенобрадият гледа свирепо всички, безмълвен.

— Аз не изричам думи — грубо отвърна той, — нито пък плача като Петър; докато държиш секира, ще бъда с теб; зарежеш ли я, ще те зарежа и аз; не следвам теб, знаеш това; следвам секирата.

— Не те ли е срам да говориш така на рави? — обади се и Петър. Но Исус се зарадва.

— Прав е Юда — каза той. — И аз следвам секирата, другари.

Изтегнаха се всички на земята, опряха се на кедъра; звездите ставаха все повече на небето.

— От този миг — каза Исус — развяваме Божието знаме, тръгваме на война; звезда и кръст са извезани върху знамето Божие; на добър час!

Всички мълчаха; бяха взели решение и сърцето им се изпълни с мъжество.

— Ще говоря пак с притчи — каза Исус на другарите си, които мракът беше вече обгърнал. — Една притча, последната, преди да тръгнем на бой: Земята, знайте това, се крепи на седем стълба, а стълбовете — върху водата, а водата — върху облака, а облакът — върху вятъра, а вятърът — върху бурята, а бурята — върху гърма; а гърмът е опрян на Божиите нозе, като секира.

— Не разбирам, равни — обади се Йоан и се изчерви.

— Ще разбереш, като остареееш и станеш отшелник на някой остров, и небесата се разтворят над теб и умът ти пламне, Йоане, сине на Гърма! — отвърна му Исус и погали по косата любимия си другар.

Замълча; за първи път видя толкова ясно какво е гърмът Божи: една нажежена секира в Божиите нозе, и от тази секира зависят наред бурята, вятърът, облакът, водата, цялата земя. Години живя с хората, години със Свещените Писания, никой не му бе разкрил страшната тайна. Коя тайна? Че гърмът е Син Божи, Месията; той ще дойде да прочисти земята.

— Съратници — каза той и Петър видя как от челото му, в един миг, сред мрака, изскочиха два пламъка, като два рога, — съратници, отидох в пустинята, знаете това, да говоря с Бога; гладен бях, жаден бях, изгарях от жегата и седях свит върху един камък и виках Бога да се покаже. На вълни, на вълни налитаха върху мен демоните, разбиваха се, разпенваха се и се връщаха обратно; първо, демоните на плътта, сетне, демоните на ума, и последни, най-всемогъщите, демоните на сърцето; но аз държах като бронзов щит Бога и пясъкът около мен се изпълни с изпотрошени нокти и зъби и рога. И се чу тогава силен глас над мен: „Стани! Вземи секирата, която ти донесе Предтечата, удрай!“.

— Никой ли няма да се спаси? — извика Петър.

Но Исус не го чу.

— Натеза изведнъж ръката ми, сякаш някой пхна в нея секира; станах, и докато ставах, чу се отново гласът: „Сине на Дърводелеца, нов потоп връхлита; но вече не от вода, а от огън; построй нов Ковчег и избери, и вкарай в него праведните!“. Започна подборът, другари, готов е Ковчегът, отворена е още вратата му; влезте вътре!

Всички се размърдаха, дотътриха се и се струпаха около Исус, сякаш той беше Ковчегът, та да влязат.

— И се чу отново гласът: „Сине Давидов, когато стихнат пламъците и новият Ковчег спре при Новия Йерусалим, възкачи се на престола на прадедите си, управлявай хората! Старата Земя ще е изчезнала, старото небе ще е изчезнало; ново небе ще се разстеле над главите на праведните, и звездите ще засияят седмкратно по-силно; седмкратно по-силно и очите на хората.“

— Рави — извика пак Петър, — да не умрем, преди да видим този ден, и ще седнем отдясно и отляво на престола ти, всичките ти съратници!

Но Исус не го чу; погълнат от огненото видение в пустинята, той продължи:

— И се чу за сетен път над главата ми гласът: „Сине Божи, бъди благословен!“

„Син Божи! Син Божи!“ — завикаха всички в себе си, но никой не посмя да отвори уста.

Сега всички звезди се появиха на небето, снишиха се тази нощ повече, увиснаха между небето и хората.

— Ами сега, рави — попита Андрей, — накъде ще се отправим най-напред на поход?

— Бог — отвърна Исус — взе пръст от Назарет и сътвори това мое тяло; така че мой дълг е да отида да воювам най-напред в Назарет; оттам трябва да започне тялото ми да се превръща в дух.

— А сетне в Капернаум — обади се Яков, — да спасим родителите си.

— А после в Магдала — предложи Андрей, — да вземем горката Магдалена в Ковчег.

— А след това из целия свят! — извика Йоан, като разпери ръце към Изтока и Запада.

Петър ги слушаше и се смееше.

— Аз мисля за корема ни — каза той. — Какво ще ядем вътре в Ковчег? И затова предлагам да вземем само ядивни животни с нас; за какво са ни притрябвали, бога ми, лъвовете и папатаците?

Гладен беше и затова и умът, и мислите му се въртяха все около яденето; всички се засмяха.

— Умът ти се върти все около яденето — сопна му се Яков. — Тук говорим за спасението на света.

— И на всички вас — възрази му Петър — там ви е умът, но не си признавате; а аз, каквото ми мине през ума, си го казвам открито, добро или лошо; върти се умът ми, въртя се и аз с него; затова злите езици ми викат вятърна мелница; не съм ли прав, рави?

Смекчи се лицето на Исус, усмихна се; дойде му наум една стара история.

— Веднъж, казва, имало един равин, който искал да намери някой, дето майсторски да надува рог, да го чуват вярващите и да идват в синагогата; и затова взел, че разгласил: всички добри свирачи на рог да заповядат; ще ги изпробва равинът и ще избере най-добрия. Дошли петима, най-добрите; хванал всеки от тях рога си, надул го; като свършили, равинът взел да ги пита един по един: „За какво си мислиш, чедо мое, когато надуваш рога?“. Единият казал: „Аз си мисля за Бога“. Другият: „Аз пък за спасението на Израил“. Третият: „А аз за бедните, дето гладуват...“ „Аз за сираците и вдовиците...“ Само един, най-незначителният, зад другите, в ъгъла, не казвал нищо. „Ами ти, чедо мое, за какво мислиш, когато надуваш рога?“ — попитал го равинът. „Отче — отвърнал му той и се изчервил, — аз съм беден и неграмотен човек и имам четири дъщери, а не мога да им дам прикя, та да се омъжат и те, горките; когато надувам рога, значи, си мисля: Боже мой, виждаш, работя и се блъскам за теб; проводи и ти четирима женихи за щерките ми!“ — „Благословен бъди! — рекъл равинът. — Теб избирам!“

Извърна се Исус към Петър, засмя се.

— Бъди благословен, Петре — каза той, — теб избирам. Ядене ли ти е в ума? За ядене говориш. Бога ли имаш в ума си? За Бога говориш. Честно! Затова те и наричат вятърна мелница, дето мели житото, та да стане хляб, да ядат хората.

Имаха парче хляб, взе го Исус, подели го; падна се по залък на всеки, но рави го беше благословил, наядоха се; сетне налягаха, опрени единият на рамото на другия, и заспаха.

Всички неща спят, отдъхват си и нарастват през нощта; и камъните, и водите, и душите. И когато на сутринта другарите се

събудиха, душата им се беше разгърнала и беше обхванала цялото им тяло; и го беше изпълнила с радост и увереност.

Тръгнаха на път призори; свеж беше днес вятърът, струпаха се облаци, заесени се небето; закъснели жерави прелетяха, като мъкнеха лястовиците на юг. И другарите биеха път леко, небе и земя се бяха слели в сърцето им, и най-простото камъче блестеше, изпълнено с Бог.

Вървеше Исус най-отпред, съвсем сам, а умът му се беше вкопчил за Бога и зависеше от неговата милост; знаеше, сега вече беше изгорил корабите си, не можеше да се върне назад, съдбата му вървеше напред, следваше я, и каквото Бог реши, ще стане. Съдбата му ли? И изведнъж отново чу тайнствените стъпки, които толкова време безмилостно го следваха; наостри уши, послуша се; те бяха: бързи, тежки, решителни; но не вървяха сега зад него; вървяха отпред и го водеха... „По-добре — помисли си той, — по-добре; сега вече не мога да загубя пътя...“

Зарадва се; увеличи крачката; стори му се, че стъпките бързаха, забърза и той; вървеше, препъваше се о камъните, прескачаше малки ями, тичаше. „Да вървим! Да вървим!“ — шепнеше той на невидимия водач и крачеше. И изведнъж нададе вик; почувства в ръцете и краката си ужасни болки, сякаш му забиваха гвоздеи; строполи се върху един камък, потта се стичаше по него, студена, на капки... В един миг, главата му се завъртя; потъна под краката му земята, разстла се някакво море, тъмно, разярено, пусто; само една малка червена лодчица плуваше смело по него, със силно издуто платно... Гледаше я, гледаше я Исус и се усмихваше: „Това е сърцето ми — шепнеше той, — това е сърцето ми...“ и умът му отново укрепваше, болките стихваха, и когато учениците му стигнаха при него, завариха го да седи спокойно на камъка и да им се усмихва.

— Да вървим, момчета, по-бързо! — каза той и стана.

XXI

Съботата, разправят, е едно охранено момче, което си отдъхва на Божиите колене. Отдъхват си заедно с нея и водите, птиците не вият гнезда, хората не работят; обличат се, нагиздят се и отиват в синагогата да видят как равинът разгъва свещения свитък, където е записан, с червени и черни букви, Законът Божи; и да чуят как начетените вярващи търсят и откриват във всяка дума, във всяка сричка, с голяма вещина, волята Божия.

Събота е днес, и сега, ето, излизат вярващите от назаретската синагога и очите им са още заслепени от видението, което възправи пред тях старият равин Симеон. Толкова силна бе светлината в очите им, че се препъваха всички като слепци, пръскаха се из целия селски площад и се разхождаха бавно под големите финикови палми, за да се съвземат.

Равинът беше разтворил днеска Писанията наслуки; попадна на пророк Наум; постави пръст пак наслуки, попадна на тези свещени слова: „И ето, чуха се горе по планините краката на Вестоносеца с добрата вест!“ Прочете ги, препрочете ги, разпали се старият равин.

— Това е Месията — извика той, — иде! Огледайте се, погледнете вътре във вас; навред белези за идването му: вътре в нас, гневът, срамът, надеждата; вътре в нас викът: Стига вече! А навън, погледнете: седи Сатаната на престола на Вселената; на едното си коляно е сложил и гали тялото човешко, разплутото; на другото си коляно — душата човешка, блудницата. Настъпиха годините, които устата Божия, пророците, предрекоха; отворете Писанията, какво казват? „Когато ще се сгромоляса от престола си Израил и ще затъпчат свещената ни земя варварски крака, дошъл е краят на вековете!“ Какво казват още Писанията? Че последният цар ще бъде развратен, беззаконен, безбожен; а децата му — неспособници; и короната ще се изхлузи от главата на Израил. Развратният и беззаконен цар дойде, Ирод; видях го с очите си, когато ме повика в Йерихон да отида да го изцера; знаех тайни билки, взех ги, отидох; отидох, и от него ден не

можах да ям месо, защото видях как месото му се скапва; не можах да пия вино, защото видях кръвта му пълна с червеи; и вонята му още не се е махнала, повече от трийсет години, от ноздрите ми... Умря, псовиса; дойдоха синовете му, неспособни, хилави, кекльовци; изхлузи се от главата им царската корона...

„И тъй, излязоха пророкуванията, дойде краят на вековете! Глас се чу от Йордан: Иде! Глас се чу вътре в нас: Иде! Отворих днес Писанията, сбрах се буквите, извикаха: Иде! Остарях; помътнях очите ми, падат зъбите ми, сковават се коленете ми; радвам се! Радвам се, защото Бог ми даде думата си: «Симеоне, няма да умреш, преди да видиш Месията.» Така че, колкото повече приближава смъртта ми, приближава и Месията. Смелост, чада мои! Няма робия, няма Сатана, няма римляни; има само Месия, и иде. Мъже, препашете оръжията си, война! Жени, запалете светилниците, иде женихът! Не знаем часа и мига; може днес, може утре, бдете! Чувам по близките планини как под краката му камъните се разклащат; иде; излезте навън, може да го видите!“

Излезе навън народът, пръсна се навред под големите финикови палми, много объркани бяха думите на стария равин, и затова се мъчеха да ги позабравят, да спадне излишният плам, да си се натъкми отново душата във всекидневните грижи... И както се разхождаха и нетърпеливо чакаха кога ще стане пладне, та да се приберат вкъщи и да забравят, с приказките, с кавгите, с яденето, светите слова — ето ти го насреща, с изпокъсаните си дрехи, бос, с грейнало лице, синът на Мария; а зад него, плахи, скупчени, четиримата ученици, и най-последен, саможив, с тъмен поглед, Юда червенобрадият.

Стопаните се изплашиха; откъде изскочиха тези дрипльовци и не е ли това синът на Мария, дето върви най-отпред?

— Гледай го как ходи; разперва и размахва ръцете си като крила!

— Взе му Господ ума и сега се мъчи да хвъркне.

— Качва се на един камък, прави знаци, ще говори.

— Да отидем да се посмеем!

Исус наистина се беше качил на един камък, сред площада; събраха се хората около него и се смееха; зарадваха се, че дойде този смахнатият, та да забравят тежките думи на равина; война, казва, бдете, иде! От години и години все тази песен им гърми в ушите; дотегна им; сега, слава Богу, със сина на Мария, ще се поразсеят.

Размахваше Исус ръце и правеше знаци всички да се съберат около него; изпълни се светът с бради и раирани мантии и калпаци; едни дъвчеха фурми, за да залъжат глада си, други — слънчоглед, а най-старите и богобоязливите прехвърляха зърната на дълги броеници, направени от малки възли от синьо платно и във всеки възел имаше по една сентенция от Свещените Писания.

Блестяха очите на Исус, и в сърцето му, пред такова голямо множество, нямаше никакъв страх; отвори уста.

— Братя — извика той, — отворете ушите си, отворете сърцата си, чуйте словото, което ще ви кажа: Исаяя вика: „Духът Господен се изля връз мен, мен избра да донеса добрата вест на бедните, мен изпрати да провъзглася свобода за робите и светлина за слепите!“. Дойде предреченият този час, братя, мен проводи Богът на Израил да донеса добрата вест; помаза ме там, в Идумейската пустиня, оттам ида! Довери ми голямата тайна; взех я, преминах поля и планини — не чухте ли стъпките ми горе по планините? И дотичах в родното си село, тук най-напред да проглася радостната вест. Коя радостна вест ли? Дойде царството небесно!

Един старец с двойна гърбица, като на камила, размаха броеницата си, изкиска се.

— Думи на вятъра са думите, които казваш, сине на Дърводелеца, думи на вятъра; царство небесно, справедливост, свобода, ела, вълко, изяж ме — дотегна ни вече! Чудеса, чудеса! Тук да те видя! Направи чудеса, та да ти повярваме; иначе, трай си там!

— Всичко е чудеса, дядо — отвърна Исус. — Какви други чудеса искаш? Сведи очи — и за най-скромната тревичка един ангел-хранител се грижи за нея и ѝ помага да израсне; вдигни високо нагоре очи — какво чудо е звездното небе! А пък, ако затвориш очи, дядо, какво чудо е вътрешният ни свят, какво звездно небе е сърцето ни!

Слушаха го учудени; споглеждаха се.

— Този не е ли синът на Мария? С какво право говори така?

— Демон говори чрез устата му; къде са братята му да го вържат, да не ухапе някого!

— Отвори пак уста, мълчете!

— Дойде денят Господен, братя, готови ли сте? Малко часове ви остават, повикайте бедните, раздайте богатата си. Какво ви е грижа за земните блага? Иде огънят да ги изгори! Преди царството небесно —

царството на огъня; в деня Господен камъните, с които са изградени къщите на богатите, ще се вдигнат и ще ударят стопаните; златните монети в сандъците ще се изпотят и по тях ще се стичат кръвта и потта на сиромасите! Ще се отворят небесата, потоп от огън, и новият Ковчег ще плува върху пламъците; аз държа ключовете и отварям Ковчега и подбирам; братя мои назаретяни, от вас започвам, вие първи сте поканени, елате, влезте вътре; тръгнали са вече пламъците Божии и се спускат!

— Ууу! Ууу! Дойде синът на Мария да ни спаси! — задюдюкаха хората и прихнаха да се смеят.

Някои се наведоха, напълниха шепите си с камъни и зачакаха.

От единия край на площада се появи тичешком Филип овчарят; чул беше, че приятелите му са дошли и довтаса; очите му бяха подути и силно зачервени, сякаш беше плакал много, бузите му бяха хлътнали; в деня, когато се бе сбогувал при езерото с Исус и другарите му и им бе извикал през смях: „Няма да дойда, имам овце, как да ги оставя?“, разбойници бяха налетели от Ливан и му ги бяха отвлekli; останала му беше само гегата; стискаше я сега и обикаляше като свален от престола цар, от село на село, от планина на планина, и все още търсеше овцете си; проклинаше и заплашваше, точеше една широка кама и разправяше, че ще тръгне за Ливан; но когато оставаше сам, през нощта, плачеше. Изтича сега да се срещне със старите си приятели и да им изкаже мъката си, да тръгнат всички заедно за Ливан; чу смеховете и дюдюканията. „Какво става там? — прошепна той. — Защо се смеят?“ Приблжи се; сега Исус се беше разсърдил.

— Какво се смеете? — викаше той. — Какво събирате камъни, за да ударите Сина человечески? Какво се перчите с къщите си и с маслиновите си градини, и с лозята си? Пепел! Пепел! И синовете, и дъщерите ви — пепел! А пламъците, големите разбойници, ще се спуснат от планините, за да заграбят овцете ви!

— Какви разбойници, кои овце, какви са пък тия пламъци, дето сега ни изтърсва? — измърмори Филип и слушаше, опрял брада на гегата си.

Говореше Исус, а от бедняшките махали прииждаше простолудието; чуха, че се появил нов пророк за беднотията, и довтасаха; носи, казва, в едната си ръка небесен огън, за да изгори богатите; а в другата — теглилка, за да раздаде благата им на

сиромасите; той е новият Мойсей, и носи нов, по-справедлив Закон. И сега стояха прехласнати и го слушаха; дойде, дойде царството на бедните!

И както пак отваряше Исус уста да заговори, четири ръце се стовариха върху него и го сграбчиха, смъкнаха го от камъка и едно дебело въже бързо се омота около него; извърна се Исус — бяха братята му, синовете на Йосиф — Симо куцийт и Яков набожният.

— Вкъщи, вкъщи, обладани от дявола! — викаха му те и яростно го дърпаха.

— Нямам къща, пуснете ме; това е къщата ми, това са братята ми! — викаше Исус и сочеше хората.

— Вкъщи! Вкъщи! — викаха и стопаните и се смееха.

Един вдигна ръка и запрати камъка, дето държеше; той ожули челото на Исус, потече първата капка кръв. Старецът с двойната гърбица закрещя:

— Смърт! Смърт! Той е магьосник, прави заклинания; вика огъня да дойде да ни изгори, и ще дойде!

— Смърт! Смърт! — чуха се отвред викове.

Петър скочи.

— Срамота! — извика той. — Какво ви е сторил? Невинен е!

Един бабаитин се нахвърли върху него.

— И твоя милост, мисля, си с него, нали? — и го сграбчи за гръкляна.

— Не! Не! — изкрещя Петър. — Не, не съм! — и се мъчеше да откопчи ръчището му от гърлото си.

Другите трима другари на Исус се бяха объркали; Яков и Андрей претегляха силите си, а очите на Йоан бяха плувнали в сълзи; ала Юда разблъска с лакти тълпата, изтръгна Исус от двамата му побеснели братя, размота въжето.

— Махайте се! — извика им той. — С мен ще си имате работа, друм!

— Да вървиш в родината си да командваш! — изкрещя Симо куцийт.

— Командвам докъдето стигат ръцете ми, къпчо!

Обърна се към четиримата ученици:

— Не ви ли е срам! — извика им той. — Отрекохте се вече от него! Напред, да застанем около него, никой да не може да го докосне!

Засрамирах се четиримата, втурнах се и сиромасите, и дрипльовците.

— И ние сме с вас, братя! — завикаха те. — Да ги затрием!

— И аз съм с вас! — чу се един разярен глас. Филип размахваше гегата си и си проправяше път през тълпата, за да мине. — Идвам и аз!

— Добре дошъл, Филипе! — отвърна му червенобрадият. — Ела с нас! Бедни, онеправдани, всички заедно!

Стопаните, като видяха, че сиромашията вдига глава, побеснях; дойде синът на Дърводелеца да разбуну чутурата на беднотията, да преобърне световния порядък! Носел, казва, нов закон. Смърт! Смърт!

Разпалиха се, нахвърлиха се — едни с тояги, други с ножове, трети с камъни; старците останаха по-назад и крещяха, за да им вдъхнат смелост; потърсиха прикритие приятелите на Исус зад платаните около площада; други пък налитаха с голи ръце. Провираше се Исус между противниците, разперваше ръце, викаше: „Братя! Братя!“, но никой не го слушаше; сега камъните яростно свистяха и първите ранени ревяха.

Една жена изскочи от една уличка; плътно забрадено беше лицето ѝ с лилава кърпа за глава; виждаха се само половината ѝ уста, носът и големите ѝ черни очи, потънали в сълзи.

— За бога! — изпищя с тънък глас тя. — Да не го убие!

— Мария! — чуха се гласове. — Майка му!

Ала старците къде ти да ги заболи за майката! Побеснели бяха.

— Смърт! Смърт! — крещяха те. — Дойде да разбуди народа, да вдигне бунт, да раздаде имотите ни на дрипльовците и босяците! Смърт!

Бяха се вкопчили сега гърди с гърди; двамата синове на Йосиф се бяха отърколили долу и ревяха; Яков беше грабнал един камък и им беше пукнал главите; а Юда беше измъкнал късата си кама, застанал бе пред Исус и не даваше никой да се приближи до него; а пък Филип се бе сетил за овцете си, причерняло му беше пред очите и стоварваше слепешката гегата си върху главите.

За Бога! — разнесе се отново гласът на Мария. — Болен е, болен! Мръднал му е умът, съжалете го!

Но гласът ѝ се губеше; сега Юда беше сграбчил най-големия бабаитин и му бе опрял ножа си на гърлото; но Исус свари, задържа му ръката.

— Юда, брате мой! — извика той. — Кръв не! Кръв не!

— Ами какво? Вода ли! — извика ядосано червенобрадият. — Секира държиш, забрави ли? Дойде часът!

Разярил се беше и Петър от боя, който бе изял, грабна един голям камък, спусна се връз старците. Мария се промъкна в разгара на свадата, приближи се до сина си; хвана го за ръка.

— Дете мое — каза тя, — какво ти стана? Как стигна дотук? Ела вкъщи да се измиеш, да се преоблечеш, да обуеш сандалите си; ранен си, сине мой.

— Нямам къща — отвърна той, — нямам майка. Коя си ти?

Избухна майката в плач, впи нокти в бузите си и не продума повече нищо.

Запрати Петър големия камък, който падна и премаза крака на стареца с двойната гърбица; изрева той от болка и куцук-куцук се затътри по сокаците и се отправи към къщата на равина. Тъкмо в това време равинът се появи запъхтян; чул беше врявата, скочи, остави Свещените Писания, в които беше потънал целият, и се мъчеше, от буквите и сричките, да извлече волята Божия; но чу глъчката, взе патерицата си и забърза да види какво става; срещна на улицата неколцина ранени, научи всичко! Разбута народа, стигна до сина на Мария.

— Какви са тия работи, Исусе? — попита го строго той. — Нали носиш любов? Това ли ти е любовта, която донасяш? Не те ли е срам?

Обърна се към народа.

— Приберете се, чада мои, в къщите си — каза той. — Това е племенникът ми, болен е, горкият, болен е от години; не му дръжте карез за това, което е казал, простете му; не говори той, друг говори чрез устата му.

— Бог! — възкликна Исус.

— Ти мълчи! — каза равинът и го побутна укорно с патерицата си.

Обърна се отново към народа.

— Оставете го, чада мои, не му придиряйте много, не знае какво приказва; всички, бедни и богати, всички сме от семето на Авраам, не се карайте; пладне е вече, приберете се по къщите си; а този нещастник аз ще го изцеря.

Обърна се към Мария.

— Мария, прибери се вкъщи; сега ще дойдем и ние.

Хвърли майката сетен, изпълнен с нежност, поглед към сина си, сякаш се сбогуваше с него завинаги; въздъхна, прехапа забрадката си и тръгна, и изчезна в тесните улички.

Сега облаците бяха покрили небето; докато хората се трепеха помежду си, дъждът се канеше да се излее, да разхлади земята. Вдигна се вятър, последните листа по платаните и смокините се откъсваха и се пръсваха по земята. Площадът се беше опразнил; Исус се обърна към Филип, протегна му ръка.

— Филипе, брате мой — каза му той, — добре дошъл.

— Добре съм те заварил, рави — отвърна той и му стисна ръката. Подаде му гегата си.

— Вземи я, да се подпираш на нея.

— Да вървим, съратници — каза Исус. — Изтърсете праха от краката си; сбогом, Назарет!

— Ще ви изпроводя до края на селото — каза старият равин, — за да не ви закачи никой.

Хвана Исус за ръка, тръгнаха двамата начело; равинът усещаше в дланта си парещата ръка на Исус.

— Не се нагърбвай, дете мое, с чуждите грижи; ще те съсипят!

— Нямам свои грижи, отче; нека ме съсипят! — отвърна Исус.

Стигнаха до края на Назарет, показаха се градините, отвъд тях — нивите. Учениците, които вървяха отзад, се поспряха и промиха на един извор раните си; с тях бяха тръгнали и неколцина дрипльовци, и сакати; и двама слепи; очакваха да стори чудото си новият пророк; и всички говореха възбудено и радостно, сякаш се завръщаха от голяма битка.

Но четиримата ученици вървяха мълчаливи, разтревожени, и бързаха да настигнат учителя си, за да ги успокои; Назарет, родният край на учителя, ги беше освиркал и изгонил, лошо започваше големият поход! И ако пък ни прогонят и от Кана, мислеха си те, и от Капернаум, и отвсякъде около Генисаретското езеро, какво ще стане с нас? Къде ще отидем? На кои ще проповядваме словото Божие? Щом като народът на Израил ни отрича и ни освирква, към кои да се обърнем? Към неверниците ли?

Гледаха учителя, но никой не отваряше уста да го заговори; ала той видя в очите им страх, хвана Петър за ръката.

— Петре, маловерни — каза му той, — едно черно зверче с настръхнала козина седи свито в зеницата на окото ти и трепери — Страхът! Страх ли те е?

— Когато съм далеч от теб, равн, ме е страх; затова се и приближих; затова се приближихме всички; говори ни, та сърцето ни да укрепне.

Исус се усмихна.

— Когато се надвеса и взра дълбоко в душата си — каза той, — не знам как и защо, но истината излиза от мен като приказка; пак с приказка, другари, ще ви говоря:

„Веднџ един голям велможа женел сина си и заповядал да приготвят в двореца му богата вечеря; и след като говедата били заклани и масите застлани, изпратил слугите си да обадят на поканените: «Всичко е готово, заповядайте, ако обичате, на сватбата». Ала всеки от поканените намерил някакъв повод, за да не дойде. «Купих нива и отивам да я видя» — казал един. «Младоженец съм, не мога да дойда» — рекъл друг. «Пет чифта волове купих и отивам да ги изпробвам» — отвърнал трети. Върнали се слугите, казали на господаря си: «Никой от поканените не може да дойде; имали, казват, работа». Ядосал се велможата: «Тичайте бързо по площадите и кръстопътищата, съберете бедните, куците, слепите, сакатите, и ги доведете тук; поканих приятелите си, отказаха; ще изпълня тогава къщата си с неканените, та да ядат и да пият, и да се радват на сватбата на сина ми».“

Исус замълча; беше започнал спокоен, но докато говореше, си спомняше за назаретяните и евреите и между веждите му гневът се разпалваше. Учениците го гледаха учудени.

— Кои са поканените, кои неканените, кой се жени, не разбираме, прости ни, равн — каза Петър и отчаяно се чешеше по дебелата си куфалница.

— Ще разберете — отвърна Исус, — когато ще повикам поканените да влязат в Ковчега и те откажат, понеже имат, казва, лозя и ниви, и жени, и очите им, ушите, устните, ноздрите, ръцете им са петте чифта волове и орат; какво орат ли? Пъкъла!

Въздъхна; погледна другарите си, почувства, че е съвсем сам на света.

— Говоря — промълви той, — кому говоря? На вятъра; говоря и само аз се чувам; кога ще пораснат уши и на пустинята, та да ме чуе?

— Прости ни, рави — каза пак Петър, — буца кал е мозъкът ни; имай търпение, ще разцъфне.

Извърна се Исус, изгледа стария равин; но той беше впил поглед в земята, беше се догадил за страшния скрит смисъл и старческите му очи с окапали мигли се бяха налели със сълзи.

На изхода на Назарет, пред една дървена барака, стоеше митничарят, който събираше данъците, Матей по име; всички стоки, които влизаха и излизаха, плащаха данък на римляните. Нисък, пълен, жълтеникав; бледи, меки бяха ръцете му, изцапани с мастило пръстите му, черни ноктите му, големи и космати ушите му; а гласът му — тънък, като на евнух. Цялото село го мразеше и се гнусеше от него, никой не му подаваше ръка; и когато минаваха край бараката му, извъръщаха лице. Не казваха ли Писанията: Само на Бога сме длъжни да плащаме данък, а не на хората? А този тук служи на тирана, бирник, престъпва Закона, живее от беззаконието; на седем мили около него въздухът е заразен.

— Да минем бързо, момчета — каза Петър, — задръжте дъха си; извърнете лице!

Ала Исус се поспря; Матей, прав пред бараката, държеше в ръка калема, дишаше тежко и не знаеше какво да прави — да остане ли, колебаеше се; да влезе в бараката, не искаше; отдавна много му се искаше да види отблизо новия пророк, дето проповядва, че всички хора са братя; нали същият този казал веднъж: „Бог повече обича грешника, който се покаява, отколкото човека, който никога не е съгрешил“. А друг нали казал: „Аз не съм дошъл за добродетелните на този свят; дойдох за грешниците; с тях ми е приятно да говоря и да ям!“. А друг път пък, като го попитали: „Рави, кое е истинското име на Бога?“, той отговорил: „Любов“.

Тези думи напоследък Матей много дни и нощи ги прехвърляше в сърцето си, въздишаше и си казваше: „Кога ще го видя, да падна в краката му!“. И ето ти сега, когато беше пред него, се срамуваше да вдигне очи и да го погледне, стоеше със сведена глава, неподвижно, и

чакаше. Какво чакаше? Ей сега щеше да си отиде и щеше да го загуби завинаги.

Пристъпи Исус крачка, приближи се към него.

— Матей — каза той тихо и толкова ласкаво, че митничарят почувства как сърцето му се стапя.

Вдигна очи; Исус, пред него, го гледаше; нежен, всесилен поглед проникваше в недрата на митничаря, умиряваше се сърцето, просветяваше се умът, възнеха вътрешностите, и сега слънцето се лееше върху тях и ги сгряваше; каква радост беше само, каква увереност, какво помирение! Толкова прост ли е, значи, светът, толкова лесно — спасението?

Влезе вътре Матей, затвори тефтерите, взе един неизписан под мишница, напъха в пояса си бронзовата мастилница, втъкна калема над ухото си; измъкна после от пояса си ключа, заключи и захвърли ключа в градините. След като свърши това, пристъпи към Исус, коленете му трепереха; спря; да продължи ли, да не продължи ли? Щеше ли учителят да му подаде ръка? Вдигна очи, погледна Исус така, сякаш му викаше: „Съжали ме!“. И Исус му се усмихна, подаде му ръка.

— Добре дошъл, Матей — каза той. — Ела с мен.

Стреснаха се учениците, отдръпнаха се; старият равин се наведе към ухото на Исус.

— Дете мое — каза му той, — един митничар! Голям грях е това! Трябва да слушаш Закона!

— Отче — отвърна Исус, — слушам сърцето си.

Бяха излезли извън Назарет, минаха през градините, навлязоха в нивите; студен вятър духаше, в далечината планината Хеврон просветляше, поръсена с първия сняг.

Равинът отново хвана Исус за ръката, не искаше да се разделят, преди да му говори... Но какво да му каже? Откъде да подхване? Бог, казва, в Идумейската пустиня, му поверил в едната ръка огъня, а в другата — семето; той щял, казва, да изгори света и да посади нов... Поглеждаше равинът скришом Исус; да му повярва ли? Не казват ли Писанията, че Божият Избраник е като хилаво дърво, поникнало сред камънаците, пренебрегнато, изоставено от хората? Може, значи, може да е този... — помисли си старецът; опря се на него.

— Кой си ти? — попита го той тихо, за да не чуят другите.

— Толкова време, откакто се родих, чичо Симеоне, си все с мен и още ли не си ме познал?

Пресече му се на стария равин дъхът.

— Умът ми не може да го побере — промълви той, — не може да го побере...

— Ами сърцето ти, чичо Симеоне?

— Него не го слушам, дете мое; то води човека към пропастта.

— Към пропастта Божия, към спасението — каза Исус и погледна съчувствено стареца.

И след малко добави:

— Не помниш ли, отче, съня на израилското племе, който една нощ пророк Даниил видял във Вавилон? Седял Старият по дни на престола си; бели дрехите му като сняг, а косите на главата му — като бяло овнешко руно; а престолът му — направен от пламъци; и река от огън течала в нозете му. От двете му страни се настанили Съдниците; и разтворили се тогава небесата, и слязъл връз облаците, кой? Помниш ли, отче?

— Синът человечески — отвърна старият равин, — който поколения наред бива откърмен с този сън.

А имаше нощи, когато и на него му се беше присънил.

— И кой е този Син человечески, отче?

Коленете на стария равин се подкосиха; погледна младия човек със страх.

— Кой? — промълви той и погледът му се вкопчи в Исусовата уста. — Кой?

— Аз — отвърна спокойно Исус и постави ръка върху главата на свещенослужителя, сякаш го благославяше.

Старият равин се опита да заговори, но устните му не го слушаха.

— Остани със здраве, отче! — каза Исус и му подаде ръка. — Щастлив си ти, че бе удостоен, преди да умреш, да видиш това, за което през целия си живот си копнял; удържа Бог думата си, отче Симеоне!

Спря се равинът, изблеци очи, загледа го... Какъв е този свят около него? Престолите, крилата, белите светкавици, облаците, които се спускаха, Синът человечески върху облаците? Сънуваше ли? Да не би да беше пророк Даниил и се разтваряха пред него вратите на

бъдещето и виждаше? Не беше това земя, бяха облаци; и този младеж, който му подаваше ръка и му се усмихваше, не беше синът на Мария, а Синът човечески!

Зави му се свят; заби патерицата в земята, подпря се на нея, за да не падне, и се загледа; гледаше как Исус с гегата си минава под есенните дървета; небето се беше снишило, не можеше повече дъждът да се задържи на небето, заваля. Дрехите на стария равин подгизнаха, залепиха се о тялото му, стичаше се от косата му водата; зъзнеше, но стоеше сред пътя, неподвижен; а Исус и другарите му се бяха вече загубили сред дърветата; но старият равин, сред дъжда и вятъра, ги виждаше още, дрипави, боси, да вървят, да се изкачват... Къде отиваха? Накъде? Да подпалят, тези дриплъовци, тези босяци, тези невежи, света ли? Бездна е волята Божия...

— Адонаи — промълви тойл — Адонаи...

И сълзи се стичаха по лицето му.

XXII

Седи Рим върху народите, с разперени всемогъщи ненаситни ръце, и приема корабите, керваните, божествата и плодовете на цялата земя и на цялото море. Не вярва в никой бог и приема в двора си с иронично снизхождение всички богове: от далечната огнепоклонница Персия — слънцеликия син на Ахура-Мазда, Митра, яхнал свещения обречен на смърт бик; от многогърдата страна на Нил — Изида, която търси през пролетта, сред цъфналите ниви, четиринайсетте парчета на своя мъж и брат Озирис, разкъсан от Тифоните; от Сирия — със сърцераздирателно оплакване, прекрасния Адонис; от Фригия — положен върху покров, покрит с увехнали теменужки, Атис; от безсрамната Финикия — Астарта с хилядите си мъже; всички богове и духове на Азия и Африка, а от Гърция — белия горе Олимп, и черния на ада.

Прие всички богове, прокара пътища, прочисти морето от пиратите, сушата — от разбойниците, въведе ред и мир в света. Над него — никой, нито дори Бог; под него — всички: богове и хора, граждани и роби на Рим. Като хилядацветно украсен свитък се сгъна Времето в шепата му; и Пространството. Вечен съм — възгордя се той и погали двуглавия орел, който също прибра окървавените си криле и си почиваше в нозете на господаря си. Какъв блясък само е това, каква несмутима радост е да си всемогъщ и безсмъртен — мисли си Рим и широка, мазна усмивка се разлива по месестото му нашарено с белила и червила лице.

Усмихва се самодоволно и дори през ум не му минава за кого е прокарал пътищата по сушата и по морята, за кого се е трудил толкова векове, да донесе мир и сигурност на света. Побеждаваше, законодателстваше, трупаше богатства, като се разпростираше над целия мир — за кого? За босняка, който се изкачва в този миг по пустия път от Назарет за Кана, следван от цяла тълпа дрипльовци. Няма къде да спи, какво да облече, какво да яде; всичките му килери и коне, и

разкошните му копринени одеяния се намират още на небето; но вече са тръгнали и се спускат.

Върви сред праха и камъните, краката му са разкъравени, стиска скромната овчарска тояга и понякога се спира, опира се на нея и оглежда безмълвно околните планини, и горе, на планините — една светлина, Бог, който седи и наблюдава оттам, отвисоко, хората; вдига гегата си, поздравява го и продължава пътя си.

Наближава вече Кана; на кладенеца извън селото, една млада жена с издут корем, бледа, щастлива, вадеше вода и пълнеше стомната си; познаха я; беше девойката, на чиято сватба бяха отишли през лятото и ѝ бяха пожелали да роди син.

— Хванала е благословията ни — каза ѝ Исус и се усмихна.

А тя се изчерви, попита ги дали са жадни, не бяха жадни, сложи стомната върху главата си, навлезе в селото и се изгуби.

Тръгна начело Петър, захвана да обикаля и да тропа по всички врати; тичаше от праг на праг, обхванало го беше загадъчно опиянение, танцуваше, викаше:

— Отворете! Отворете!

Вратите се отваряха, жени се показваха, свечеряваше се вече, завръщаха се селяните от нивите, питаха учудени:

— Какво става бре, момчета? Защо тропате по вратите?

— Дойде денят Господен — отговаряше Петър, — потоп, момчета, носим новия Ковчег, които вярват, влизайте вътре; ето, учителят носи ключа му, побързайте!

Изплашиха се жените, приближиха се мъжете към Исус; той беше седнал на един камък и чертаеше с гегата си кръстове и звезди върху пръстта.

Струпаха се всички болни и сакати от селото.

— Рави, докосни ни, та да се изцерим; кажи ни някоя блага дума, да забравим, че сме прокажени, слепи и сакати.

А една снажна благородна старица, облечена цялата в черно, извика:

— Имах син и го разпнаха; възкреси го!

Коя беше тази благородна старица? Извърнаха се изненадани селяните; никой от селото им не беше разпнат; погледнаха натам, откъдето беше дошъл гласът — старицата беше изчезнала в здрача.

Исус, приведен към земята, чертаеше кръстове и звезди и се вслушваше в една бойна тръба, която се спускаше от отсрещния хълм; тежък, ритмичен тропот на крака се разнесе, и под вечерното слънце внезапно заблестяха бронзови щитове и шлемове; извърнаха се селяните, лицата им помръкнаха.

— Завръща се трижди прокълнатият от лов; пак отиде да лови бунтовници.

— Домъкна в селото ни щерка си, парализираната, да оздравее, казва, от чистия въздух; ала Богът на Израил държи тефтери и си записва, и не прощава; пръстта на Кана ще я погълне!

— Не викайте, нещастници! Ето го!

Трима конници яздеха най-отпред; в средата — центурионът на Назарет, Руф; пришпори коня си, приближи се до селенията; вдигна бича си.

— Защо сте се събрали? — извика той. — Разпръснете се!

Лицето му беше тъжно, само за няколко месеца беше остарял, косите му бяха посивели; мъката по единствената му дъщеря, която една сутрин внезапно се беше парализирала в леглото си, го беше сломила. Докато кръжеше с коня си и разпръскваше селяните, зърна Исус, който седеше настрани, върху един камък; за миг лицето му просветна; пришпори коня си, приближи се до него.

— Сине на Дърводелеца — каза той, — добре дошъл от Юдея; теб търсех.

Обърна се към селяните.

— Искам да поговоря с него, махайте се!

Видя учениците и дриплъвците, които следваха Исус от Назарет, позна неколцина, смръщи вежди.

— Сине на Дърводелеца — каза той, — разпъвал си, опичай си ума, да не те разпнат теб; не подстрекавай народа, не му разпалвай главата; тежка е ръката ми, а Рим е безсмъртен.

Исус се усмихна; знаеше си той добре, че Рим не е безсмъртен, но не продума нищо.

Разпръснаха се селяните с мърморене, спряха се по-надалеч и загледаха тримата бунтовници, които легионерите бяха заловили и ги караха в тежки вериги: един висок, с чаталеста брада старец и двамата му синове; с изправена глава гледаха и тримата, над римските

шлемове, хората и не виждаха нищо; само, изправен във въздуха, Бога на Израил, разгневен.

Юда ги позна, стари негови бойни другари, кимна им, ала те, заслепени от сиянието на Бога, не го видяха.

— Сине на Дърводелеца — каза центурионът, като се приведе от коня си, — има богове, които ни мразят и ни убиват, и други, които не благоволяват да се наведат и да ни погледнат, и трети, доброжелателни, много състрадателни, които изцеряват горките смъртни от болестите; сине на Дърводелеца, от кои е твоят бог?

— Един е Бог — отвърна Исус, — не богохулствай, центурионе!

Руф поклати глава.

— Не искам да се захващам в празни приказки за богове с теб — каза той. — Гнус ме е от евреите, да прощаваш, и все за Бога дрънкате; аз само това искам да те попитам: може ли твоят Бог...

Замълча; хвана го срам да се унижи да потърси услуга от евреин. Но изведнъж пред очите му се появи едно малко девическо легло и на него, изтегнато, неподвижно, едно бледо моминско тяло, с две големи зелени очи, които го гледаха, гледаха, и го молеха...

Преглътна срама, наведе се още повече от седлото.

— Може ли твоят Бог, сине на Дърводелеца, може ли да цери болни?

И загледа с тревожно очакване Исус.

— Може ли? — отново попита той, като видя, че Исус мълчи.

Исус се изправи бавно от камъка, на който седеше, приближи се до конника.

— Родителите — каза той — ядат ягоридите, а на децата им изтръпват устата; такъв е законът на моя Бог.

— Несправедлив! — извика центурионът и го побиха тръпки.

— Справедлив! — възрази му Исус. — Един корен са бащата и детето; заедно се изкачват на небето, заедно слизат в ада; удряш единия, нараняваш и двамата; съгрешава единият, наказваш и двамата; гониш ни и ни убиваш, ти, центурионе, и Богът на Израил удря и сковава дъщеря ти.

— Тежки са думите ти, сине на Дърводелеца; случи се веднъж да те чуя да говориш в Назарет, и думите ти ми се сториха по-благи, отколкото подобава и на римлянин; а сега...

— Тогава говореше царството небесно, а сега — края на света; от онзи ден, когато си ме чул, центурионе, Праведният Съдник седна на престола си, отвори тефтерите, повика Справедливостта и тя дойде, и застана с меч в ръка до него.

— Не отива ли, значи, отвъд справедливостта и твоят Бог? — извика центурионът с негодувание. — Там ли спря? Каква беше тогава новата вест, която ти разгласяваше в Галилея през лятото? Любов ли? Любов ли? Дъщеря ми няма нужда от справедливостта на Бога, има нужда от любовта му; търся един Бог, който да надхвърля справедливостта и да може да изцери детето ми; затова бях наредил и на кьораво, и сакато да те намери. Любов, чуваш ли, любов, а не справедливост!

— Безмилостни и без любов, римски центурионе, кой влага в жестоката ти уста тези думи?

— Любовта към детето ми, мъката; търся един Бог, който да изцери детето ми, за да повярвам в него.

— Блажени онези, които вярват в Бога, без чудеса.

— Блажени; но аз съм суров човек и трудно вярвам; видях много богове в Рим, хиляди имаме в кафезите си, дотегна ми.

— Къде се намира дъщеря ти?

— Тук, на най-високото място в селото, в една градина.

— Да вървим!

Изпружи се центурионът, скочи от коня си, тръгна начело заедно с Исус; зад тях, по-отдалече, ги следваха учениците, още по-назад — селянцията; от ариергарда на войската в този миг се появи и Тома, доволен донемайкъде; вървеше зад войниците и продаваше изгодно стоките си.

— Ей, Тома — извикаха му учениците, — още ли няма да дойдеш с нас? Сега ще видиш чудото и ще повярваш.

— Първо да видя — отвърна Тома. — Да видя и да пипна.

— Какво да пипнеш, хитри търговецо?

— Истината.

— Ами че има ли истината тяло? Какви са тия неща, дето ги дрънкаш, шурак неден!

— Ако няма тяло, за какво ми е? — отговори Тома, като се разсмя гръмко. — Аз трябва да пипна; не се доверявам нито на очите, нито на ушите си; имам вяра само на ръцете си.

Стигнаха горе, на най-високото място на селото, до една приветлива варосана къщичка, влязоха.

Едно девойче, на около дванайсет години, лежеше върху бяло легло, с отворени големи зелени очи; щом видя баща си, лицето му просветна; напъна се с всички сили душата да повдигне скованото тяло, но не можа, и радостта по лицето угасна. Приведе се Исус, взе ръката на девойчето; цялата му сила се сбра в дланта му; цялата му сила и любов, и милост. Не продумваше нищо; впиваше очи в двете зелени очи и чувстваше как душата му се излива стремително от краищата на пръстите му и навлиза в тялото на девойчето; а то го гледаше с копнение, с полуотворена уста, и му се усмихваше.

В стаята влязоха на пръсти учениците, и най-първи от всички — Тома, с вързопя със стоките на гръб, и рога, пъхнат в пояса му; наоколо, в градината и в тясната уличка, се пръснаха селяните; всички бяха затаили дъх и чакаха. Центурионът, опрян на стената, гледаше дъщеря си и се мъчеше да скрие вълнението си.

Полека-лека бузите на девойчето започнаха да поруменяват, гърдите му се повдигнаха, приятни тръпки преминаваха от ръката в сърцето и от сърцето чак до ходилата му; недрата му шумоляха и трептяха като листата на топола, когато повее лек ветрец; и Исус почувства ръката на девойчето да бие като сърце, да оживява в дланта му и тогава отвори уста, заговори:

— Девойчето ми — каза той с ласкава повелителност, — стани!

И девойчето се раздвижи спокойно, сякаш беше изтръпнало и сега изтръпването му минаваше, протегна се, сякаш се събуждаше, ръцете му се подпряха на леглото, повдигнаха тялото, и с един скок се озова в прегръдките на баща си. Изблеци кривогледите си очи Тома, протегна ръка, докосна девойчето, сякаш искаше да се увери, че е истинско; а учениците се изумиха, изплашиха се; народът, който се беше струпал наоколо, изрева за миг и изведнъж млъкна, изплашен; чуваше се само кръшният смях на девойчето, което прегръщаше и целуваше баща си.

Юда се приближи до учителя; лицето му беше сърдито и зло.

— Хабиш — каза му той — силата си за неверниците; вършиш добро на враговете ни; това ли е край на света, който ни носиш? Това ли са пламъците?

Но Исус беше много далеч, рече се по тъмни небеса, не го чу; беше се изплашил най-много от всички, като видя как девойчето скочи от леглото си; учениците го наобиколиха, заиграха хоро, не можеха да сдържат радостта си; добре, значи, бяха сторили, като бяха зарязали всичко и бяха тръгнали с него; истински е, върши чудеса. И Тома беше вдигнал теглилка в ума си, претегляше; на едното блюдо сложи стоките си, на другото — царството небесно; полюляваха се доста време блюдата, най-сетне спряха; по-тежко излезе царството небесно, изгодна работа — давам пет, а може да спечеля хиляда, напред тогава, в името Божие!

Приблѝжи се към учителя.

— Рави — каза той, — за твой хатър, ще раздам на бедните стоките си; не го забравяй това, моля ти се, вдругиден, когато дойде царството небесно; жертвам всичко, идвам с теб; видях и докоснах днеска истината.

Но Исус още беше много далеч, чу, ала не отговори.

— Ще запазя само рога — продължи старият праматарин, — за да свиря, да се събира народът; нови стоки продаваме, безсмъртни, безплатно!

Центурионът, притиснал дъщеря си в прегръдките си, се приближи до Исус.

— Човече Божи — каза той, — ти възкреси дъщеря ми; какво искаш да сторя за теб?

— Освободих дъщеря ти от веригите на Сатаната — отвърна Исус, — освободи и ти, центурионе, тримата бунтовници от веригите на Рим.

Сведе глава Руф, въздъхна.

— Не мога — промълви той тъжно, — наистина не мога; клетва съм дал на римския император, както ти си се заклел на Бога, на който се кланяш; редно ли е да престъпваме клетвата си? Поискай ми каквато друга отплата си щеш; заминавам другиден за Йерусалим и искам да ти се отплатя, преди да тръгна.

— Центурионе — отвърна Исус, — ще се срещнем един ден, в труден час, в свещения Йерусалим; тогава ще ти поискам отплата; а дотогава, имай търпение.

Положи ръка върху русите коси на девойчето, дълго време; затвори очи; чувстваше топлината на главата, мекотата на косите,

сладостта на жената.

— Дете мое — каза той най-сетне, като отвори очи, — една дума ще ти кажа, не я забравяй; хвани за ръка баща си и го поведи по правия път.

— Кой е правият път, човече Божи? — попита деvojчето.

— Любoвта.

Центурионът се разпореди, донесоха яденета и питиета, застлаха трапези.

— Каня ви — каза той на Исус и учениците му — да ядете и да пиете тази вечер в тази къща; празнувам възкресението на детето си; от години не съм се радвал; днес прелива от радост сърцето ми; добре сте дошли!

Наведе се към Исус.

— Голяма отплата дължа на Бога, комуто се кланяш — каза той. — Дай ми го да го изпратя в Рим и него заедно с другите богове.

— Сам ще отиде там — отговори Исус и излезе на двора да си поеме въздух.

Мръкна се; започнаха да светват горе на небето звездите; и долу, в малкото селце, запалиха светилниците и очите на хората заблестяха; тази вечер всекидневните разговори се извисиха цял ръст по-нависоко — хората чувстваха, Бог, като някакъв кротък лъв, беше дошъл в селото им.

Застлаха се масите и Исус седна сред учениците си, подели хляба мълчаливо; вътре в него още пърхаше неспокойна душата му, сякаш се беше избавила от голяма опасност, или сякаш беше извършила голям неочакван подвиг. И учениците около него също мълчаха; но сърцето им подскачаше радостно; значи всичко това — свършеци на света и царства небесни, не бяха сънища и екзалтации, а истина; и босоногият до тях мургав младеж, дето ядеше, говореше, смееше се, спеше и той като всички хора, беше наистина пратеник на Бога!

Матей, като свърши вечерята и всички легнаха да спят, седна с кръстосани крака под светилника, измъкна от пазвата си неначения тефтер, взе от ухото си калема, надвеси се връз неизписания лист и остана дълго време замислен. Как да започне? Откъде да започне? Бог го постави до този свят човек, за да записва вярно думите, които изрича, и чудесата, които върши, за да не се загубят, да научат за тях и бъдните поколения, да поемат и те по пътя на спасението. Сигурно

това е дългът, който Бог му е вменил; знае четмо и писмо, има, значи, тежка отговорност; каквото рече да се загуби, той да го улавя с калема си, да го полага върху хартията, да го прави безсмъртно. Нека се гнусят, нека не искат да дружат с него учениците, защото някога е бил митничар; ще им покаже той сега, че е по-добър грешникът, който се покаява, от безгрешния.

Топна калема в бронзовата мастилница, чу пърхане на криле от дясната си страна, сякаш някой ангел се приближи до ухото му и му задиктува, и започна с уверена и припряна ръка да пише: „Книга за родословието на Исус Христос, син Давидов, Син Авраамов. Авраам роди...“ Пишеше, пишеше, докато изтокът започна да светлее синьобял и се чуха първи петли.

Тръгнаха; застана начело Тома с волския рог, надуваше го, събуждаше селото, останете със здраве, викаше, добра среща в царството небесно. Зад него вървеше Исус с учениците и тълпата дрипльовци и сакати, които го следваха още от Назарет, а някои от Кана и очакваха; какво става, мислеха си те, ще дойде ли и благословеният час да се обърне и към тях, да ги избави от глада и болестите. Последен беше останал днес Юда; беше намерил едни широки дисаги, поспираше се пред вратите, подхващаше приказки със стопанките, полуумолителни, полузаканителни:

— За вас се трудим, за да се спасите, нещастници; помогнете ни и вие да не умрем от глад; и светците, санким, и те трябва да ядат, да съберат сили, за да спасяват хората; един хляб, шепа маслини, сирене, стафиди, фурми, каквото се случи, записва си Господ, и на другия свят заплаща; една нарисната маслина даваш, а с цяла маслинова градина ще ти заплати!

И ако някоя стопанка се колебаеше да отвори килера си, той ѝ викаше:

— Какво се стискаш? Утре-другиден, а може и тази вечер, ще се разтворят небесата, ще се изсипе огън и от всичкото ти имане само това, което дадеш сега, то ще остане; и ако се спасиш, на хляба, дето си ми дала, и на маслините, и на шишето с олио ще го дължиш, нещастнице!

Плашеха се жените, отваряха килерите, и докато стигне до края на селото, дисагите на Юда преливаха от подаанията.

Зимата беше настъпила, земята зъзнеше; много от дърветата бяха останали съвсем голи, мръзнеха; но маслината, финиковата палма, кипарисът, благословени от Бога, запазваха непокътната, и зиме и лете, премяната си; а и хората, тези, които бяха бедни, мръзнеха и те като оголените дървета. Йоан беше метнал на раменете на Исус вълненото си наметало и сега зъзнеше и той и бързаше да стигнат в Капернаум, та да отвори сандъците на майка си; много неща беше изтъкала старата Саломия през живота си, благородно беше сърцето ѝ и даваше; щеше да раздаде топли дрехи на другарите му, пък макар и да мърмореше онази цიცия Зеведей; тя, с упорството си и с ласкавостта си, се разпореждаше в къщата.

Бързаше и Филип; мислеше си за близкия си приятел в Капернаум, Натанаил, как по цял ден, приведен, поправя и кърпи сандали и цървули с ремъци; така нахалост му отиваше животът, къде ти да му остане време да отпрати мисълта си към Бога, да опре и той на небето стълбата на Яков и да се изкачи! Кога ще стигна, казваше си Филип, та да му разкрия великата тайна, да се спаси и той, горкият!

Хванаха по един пряк път, остана вдясно от тях Тибериада богоненавистната, с прокълнатия Тетрарх, дето уби Кръстителя. Приблужи се Матей да попита Петър какво помнеше от Йордан-река и за Кръстителя, за да ги запише едно по едно, но Петър се отдръпна и извърна лице настрани, за да не диша дъха на митничаря; и Матей се огорчи, стисна под мишница наченатия тефтер, изостана назад, видя двама каруцари, които постоянно сновяха до Тибериада, и започна да ги разпитва, за да научи и да опише в книгите си как е станало гнусното убийство; вярно ли беше, че Тетрархът бил пиан и че доведената му дъщеря Саломия танцувала гола... всички подробности трябваше да ги узнае Матей, за да ги обезсмърти върху хартията.

В това време стигнаха при големия кладенец, извън Магдала; облаци бяха закрили слънцето, потъмня лицето на земята, проточиха се черните нишки на дъжда и съединиха небето с пръстта. Вдигна очи Магдалена към малкото прозорче, видя, че небето се смрачава, налегна вече зимата, прошепна тя, да побързам! Завъртя рязко вретеното и захвана много чевръсто да преде отбраната бяла вълна, дето я беше взела, за да изтъче топло наметало на любимия си, та да не мръзне. От

време на време се любуваше на големия нар, отрупан с плод; пазеше ги Магдалена, не ги откъсваше, всичките ги бе отредила за Исус. Всемиловит е Бог, мислеше си тя, някой ден любимият ѝ отново ще мине по нейната уличка и тогава ще напълни ръцете си с нарове и ще ги положи в нозете му; да се наведе, да вземе един нар, да освежи гърлото си. Предеше, любуваше се на нара и прехвърляше в ума си своя живот; започваше и свършваше с Исус, сина на Мария. Какви огорчения, какви радости само! Защо я изостави? Отвори през последната нощ вратата ѝ като крадец и си отиде. Къде отиде? Още ли се бори със сенките? Вместо да копае земята, да обработва дървото или да лови риба в морето и да си има жена, от Бога дадена е и тя, и да спи с нея! Ах, да щеше да мине пак през Магдала, да изтича с наровете в престилката си, да го освежи!

И както премисляше всички тези неща и въртеше с бърза сръчна ръка вретеното, викове и трополене на крака се разнесоха на улицата и един рог засвири — божичко, не е ли това рогът на кривогледия Тома, праматарина? И се чу един тънък глас:

— Отворете, отворете вратите си! Дойде царството небесно!

Скочи Магдалена, гърдите ѝ се издуха: Дойде! Дойде! И по цялото ѝ тяло преминаха студени и топли тръпки; втурна се без забравка, с разпуснати на раменете коси, прекоси двора, излезе на прага, видя Господаря; нададе радостен вик и падна в нозете му.

— Рави, рави — изгука тя, — добре дошъл!

Беше забравила за наровете и обета си, прегръщаше светите колене, а синкавочерните ѝ коси се бяха разпилели връз земята; миришеха още на някогашните греховни ухания.

— Рави, рави, добре си дошъл — гукаше тя и го теглеше нежно към къщурката си.

А Исус се наведе, хвана я за ръката, изправи я; държеше я очарован и срамежлив, както неопитният жених държи невестата; тялото му ликуваше, издъно. Не беше това Магдалена, за която се бе навел и вдигнал от земята, а човешката душа, и той беше женихът ѝ. И Магдалена трепереше, цялата се изчерви, разстла косата си върху гърдите си, за да ги скрие; всички я гледаха учудени; колко се беше стопила и побледняла, лилави кръгове опасваха очите ѝ, а сочните ѝ устни също бяха повехнали, като цвете, което вече не поливат. Вървяха така двамата и се държаха за ръка и им се струваше, че това е сън, не

стъпваха по земята, издигаха се във въздуха и се рееха. Женитба ли беше това и сватбари ли бяха дриплъвците, които изпълваха цялата улица и вървяха след тях? А нарът, който се появи отрупан целият с плод на двора, добър дух ли беше, домашна богиня ли, или обикновена трижди щастлива жена, народила синове и дъщери и която сега стои гордо сред двора си?

— Магдалена — каза й тихо Исус, — всичките ти грехове са опростени, защото много си обичала.

А тя се приведе, цялата изпълнена с радост, и искаше да каже: „Девствена съм!“. Но не можа, от радост, да отвори уста; изтича, обра наровете, напълни престилката си, натрупа червените свежи плодове в нозете на Любимия; и стана точно така, както си го беше толкова пъти пожелавала в мислите си: наведе се Исус, взе един нар, разтвори го, напълни шепата си, освежи гърлото си; а сетне се наведоха и учениците, взеха си и те по един нар, освежиха се.

— Магдалена — каза Исус, — защо ме гледаш така угрижено? Сякаш се сбогуваш с мен?

— Посрещам те с „добре дошъл“ и се сбогувам с теб всеки миг, откакто съм се родила, Любими — отговори Магдалена толкова тихо, че само Исус и Йоан, който беше близо до нея, я чува.

Помълча и след малко додаде:

— Аз трябва да гледам теб, защото от мъжа се е родила жената и още не може да се откъсне от него; но ти трябва да гледаш небето, защото си мъж, а мъжа го е създал Бог; остави ме тогава да те гледам, дете мое.

Тя произнесе с толкова тих глас тази велика дума „Дете мое!“, че дори Исус не я чу; но гръдта й се изду и потръпна, сякаш кърмеше сина си.

Ропот се надигна от множеството, нови болни пристигаха, изпълваше се дворът.

— Рави — каза Петър, — хората мърморят, бързат...

— Какво искат?

— Една блага дума, едно чудо; погледни ги...

Извърна се Исус; сред разбунтувания въздух на приближаващата буря различи множество очи, които го гледаха с тревожно очакване и полуотворена уста, с неизразим копнеж. Един старец си проправи път сред тълпата; клепките му бяха окапали, очите му бяха като две рани;

на мършавата му шия висяха десет муски и във всяка муска имаше по една от заповедите на Декалога; застана на прага, подпря се на чаталестата си тояга.

— Рави — каза той и гласът му беше изпълнен с жалба и гняв, — рави, на сто години съм, пред мен са винаги, окачени на врата ми, десетте Божии заповеди; никоя не съм престъпил. Всяка година отивам в Йерусалим и правя жертвоприношение на светия Саваот един овен, паля свещи, кадя тамян; не спя през нощите, пея псалми; гледам ту звездите, ту планините и чакам, друга отплата не искам, да слезе Господ да го видя... Години и години, напразно; само единият ми крак е вече извън гроба и още не съм го видял. Защо? Защо? Голяма жалба ми е това, рави. Кога ще видя Господа, кога ще се успокоя?

И докато говореше, все повече се ядосваше, удряше с чаталестата си тояга и викаше.

Исус се усмихна.

— Старче — отвърна му той — някога на източната крепостна врата на един голям град имало един мраморен престол; на този престол седнали хиляди царе, слепи с дясното си око; хиляди царе, слепи с лявото око; хиляди царе, които виждали и с двете си очи — и всички викали на Господа да се покаже да го видят; ала всички влезли в гроба, без да го видят. И дошъл, като си отишли царете, един беден човек, бос и гладен, и седнал: „Господи — прошепнал, — човешките очи не издържат да гледат слънцето, ослепяват; как ще могат тогава да погледнат теб, Всемогъщи? Смили се, Господи, смекчи силата си, намали блясъка си, за да мога и аз, сиромасът и немощният, да те видя!“ И тогава — слушай, старче! — Господ се превърнал в къшей хляб, купа студена вода, топла дреха, колиба; и пред колибата една жена, която кърмела пеленаче. И сиромасът протегнал ръце, усмихнал се щастлив: „Благодаря ти, Господи — промълвил, — принизи се за мой хатър, превърна се в хляб, вода, топла дреха, жена и мой син, за да те видя; и те видях; покланям се и се прекланям на многоликото ти лице, любимото!“

Всички мълчаха; старецът въздъхна като бивол, протегна напред чаталестата си тояга и се изгуби в навалищата. Един момък, младоженец, вдигна тогава юмрук, извика:

— Носиш, казва, огън, за да изгориш света; да изгориш къщите ни и децата ни; това ли е любовта, която прогласяваш, че ни носиш?

Това ли е справедливостта? Огънят ли?

Плувнаха в сълзи очите на Исус, стана му мъчно за младоженеца; и наистина, това ли е справедливостта, която той носи? Огънят ли? Няма ли друг път, по който да стигнем до спасението?

— Кажи ясно какво трябва да направим, за да се спасим? — вдигна глас един стопанин и разбута с лакти тълпата, за да се приближи и чуе отговора — имаше тежко ухо, недочуваше.

— Отворете сърцата си, отворете килерите си, раздайте богатата си на бедните! — извика гръмко Исус. — Дойде денят Господен! Онзи, който се стиска и задържи за старините си един хляб, една делва олио, едно парче земя, ще се окачат този хляб и делвата, и земята на врата му, и ще го повлекат надолу в ада!

— Ушите ми бучат — обади се стопанинът, — зави ми се свят; ще си отида, да ме прощаваш!

И пое ядосан към богатия си дом.

— Виж го ти! Да раздадем на тези голтупановци богатата си! Това ли е справедливостта? Да се не видиш макар! — говореше си сам, ругаеше и вървеше.

Исус го гледаше как се отдалечава, въздъхна.

— Широка е вратата на ада — каза той, — широк е пътят, обсипан е с цветя; тясна е вратата на царството божие, и е нагорнище към нея; докато сме живи, можем да изберем; живот ще рече — свобода; но като дойде смъртта, станалото станало — няма спасение...

— Ако искаш да ти повярвам — извика един с патерици, — стори чудо, изцери ме. Куц ли ще вляза в царството небесно?

— А аз — прокажен ли?

— А аз — еднорък ли?

— А аз — сляп ли?

Запристъпяха вкупом недъгавите, спряха се заканително пред Исус; одързостиха се, започнаха да викат; един сляп старец вдигна тоягата си.

— Или ще ни изцериш — изкрещя той, — или няма да излезеш тази вечер жив от селото ни!

Петър изтръгна тоягата от ръцете на стареца.

— С такава душа — извика му той — никога няма да видиш светлината, кьорчо!

Разпалиха се недъгавите, разяриха се; разяриха се и учениците, застанаха редом с Исус; а Магдалена се присегна, изплашена, да залости вратата, но Исус я възпря.

— Магдалено, сестро моя — каза той, — нещастно е това поколение, само плът; задушават душата им навиците, греховете и тлъстините; отмествам плътта, костите, вътрешностите, за да намеря душата им, но не я намирам; ах, само огънят, мисля, може да ги изцери!

Обърна се към тълпата; очите му бяха сухи, безмилостни.

— Как опалваме нивата, за да засеем, та да отделите доброто семе? Така и Бог ще опали земята; не го е жал за тръните, за магарешките бодили, за змийските треви — това ще рече справедливост; останете със здраве!

Обърна се към Тома.

— Надуй волския рог, Тома, тръгваме!

Протегна овчарската си тояга, отмести се народът, изтръпнал; премина; Магдалена грабна отвътре шала си, остави вълната полуизпредена, гърнето в огнището, домашните си птици ненахранени, хвърли ключа от вратата сред пътя и, без да се извърне назад, последва, мълчаливо, плътно забрадена, сина на Мария.

XXIII

Посмрачаваше се вече, когато стигнаха в Капернаум; бурята беше преминала над главите им, беше духнал севернякът и я беше отнесъл накъм юг.

— Ще спим всички в нашата къща — казаха двамата синове на Зеведей. — Широка е, ще ни побере всички; там ще разположим стана си.

— Ами старият Зеведей? — обади се Петър и се засмя. — Чини ми се, че и на ангела си вода не дава.

Йоан се изчерви.

— Имам вяра в учителя — каза той. — Неговият дъх ще го направи добър, ще видиш.

Но Исус вървеше най-отпред, не чуваше; очите му бяха пълни със слепи, прокажени, недъгави... Ах, да можеше да дъхне във всяка душа, мислеше си той, да й извика: „Събуди се!“. И тогава, ако се събуди, тялото ще стане душа и ще оздравее...

Когато навлизаха вече в голямото село, Тома втъкна върха на рога в устата си, за да го надуе; но Исус протегна ръка.

— Недей — каза той, — уморих се...

И наистина лицето му беше бледо, а около очите му плътта беше посиняла; Магдалена потропа на първата врата, поиска купа вода, Исус пи, погледна я в очите.

— Дължа ти купа студена вода, Магдалена — каза й той и й се усмихна.

Спомни си какво беше казал на другата жена, на самарянката, при кладенеца на Яков.

— Ще ти дам за отплата купа жива вода — каза й отново той.

— Дал си ми я много отдавна, учителю мой — отвърна Магдалена и се изчерви.

Минаваха край къщурката на Натанаил, вратата беше отворена, стопанинът стоеше под смокинята на двора с косер в ръка и я

облекчаваше от изсъхналите клонки; Филип се отдели припряно от групата, влезе вътре.

— Натанаиле — каза той, — искам да поговоря с теб; зарежи подкастриянето.

Влязоха в къщата, Натанаил запали светилника.

— Зарежи светилниците и смокините, и къщата си — каза му Филип. — Да вървим.

— Къде?

— Къде ли? Ами че ти и хабер ли си нямаш? Дойде краят на света! Днес-утре ще се отворят небесата; на пепел ще стане светът! Хайде, по-бързо, да влезеш в Ковчег, да се спасиш.

— Какъв Ковчег?

— В прегръдките на нашия рави, сина на Мария, сина на Давид, от Назарет; завърна се ей сега от пустинята, срещнал се там някъде с Бога, поговорили си двамата, взели решение за погубването и спасението на света; поставил Господ ръката си върху косите на нашия рави и му рекъл: „Хайде да избереш кои да се спасят; ти си новият Ной; ето ти и ключа на Ковчег, да го отваряш и затваряш“ и му дал един златен ключ; окачил го е на шията си, ала човешкото око не може да го види.

— Говори ясно, Филипе, сащисах се; кога станаха всички тези чудесии?

— На, сега ти казвам, в пустинята около Йордан-река; убиха Кръстителя и душата му влезе в тялото на нашия рави; ако го видиш, няма да го познаеш; промени се, един такъв суров, искри изскачат от ръцете му; на, ей сега, в Кана, докосна дъщерята на центуриона на Назарет, схванатата, и тя изведнъж скочи на крака и започна да танцува; на, кълна се в приятелството ни! Но да не губим време, да вървим!

Натанаил въздъхна.

— А бре, Филипе, добре се бях нагласил, пък и имам толкова поръчки; гледай колко сандали и цървули трябва да направя; работата ми върви екстра, а сега...

Плъзна бавно поглед наоколо по любимите си сечива, столчето, на което седеше и кърпеше, обуцарските ножове, шилата, навосъчените конци, клечките... Въздъхна отново.

— Как да ги оставя? — промълви той.

— Ще намериш златни сечива там, горе, не се коси! Ще кърпиш златните сандали на ангелите, ще имаш вечно безброй поръчки, ший-разпаряй, работа няма да ти липсва; само че хайде по-бързо, ела да кажеш на учителя: „С теб съм!“, нищо друго. „С теб съм и ще те следвам, където и да отидеш, до смърт!“ Така се заклехме всички.

— До смърт! — възкликна кърпачът и потръпна. Грамадно беше тялото му, но сърцето му — заешко.

— Думата е такава, горкичкият ми! — успокои го овчарят. — Така се заклехме всички, но не се бой; не отиваме на смърт, отиваме на богатства; той, приятелю, не е човек, не! Той е Син на човека!

— Е, ами че това не е ли същото?

— Същото ли? Не те ли е срам да го кажеш? Не си ли чул никога да четат пророк Даниил? Син на човека ще рече Месия, иска да каже — цар! Скоро ще седне на престола на Вселената, а ние, дето сме се изхитрили да отидем с него, ще си поделим сановете и богатствата; и вече няма да ходиш и ти бос, ами ще носиш златни сандали и ангелите ще се навеждат да ти връзват връзките. Добра работа е, ти казвам, Натанаиле, не я оставяй да ти се изплъзне от ръцете; не ти ли стига, ако ти кажа, че с нас дойде и Тома, подуши печеното, хитрецът му неден, раздаде каквото имаше и нямаше на бедните и довтаса; довтасай тогава и ти; сега се намира в къщата на Зеведей, да вървим!

Но Натанаил още се колебаеше, не се решаваше.

— Грях ти на душата, бре Филипе, за мен — каза най-сетне той. — Ами ако видя, че работите не вървят, дим да ме няма, да си го знаеш! Каквото щеш си мисли, ама аз няма да се оставя да ме разпънат!

— Добре, добре — отвърна Филип, — заедно ще офейкаме, ами че как? Да не съм луд? Разбрахме се, да вървим.

— Е, тогава, в името Божие!

Заклучи вратата, пъкна ключа в пазвата си и поеха и двамата, прихванати през кръста, към къщата на стария Зеведей.

Исус и учениците му седяха пред запаленото огнище и се грееха; старата Саломия сновеше навън-навътре, сияеща от радост, всичките ѝ болести бяха минали, застилаше софрата, не се насищаше да се любува на синовете си и да прислужва на светия човек, който щеше да докара

царството небесно. Йоан се наведе, прошепна нещо на майка си, като посочи с очи учениците, които зъзнеха, облечени още в ленени летни дрехи; майка му се усмихна, влезе вътре, отвори сандъците, извади вълнени дрехи, и бързо, преди да се върне нейният старец, ги раздаде на другарите; а най-дебелото наметало, от снежнобяла вълна, го метна нежно върху плещите на Исус; а той се извърна, усмихна й се.

— Да си жива и здрава, Майко Саломия — каза й той. — Право и правилно е да се грижим за тялото; то е камилата, която душата е яхнала и минава през пустинята; така че, нека се грижим за него, за да издържи.

Старият Зеведей влезе, изгледа неочакваните гости, поздрави с половин уста и седна в един ъгъл; никак не му се харесваха тези шайкаджии, така ги наричаше, кой ги е поканил, та са дошли да заграбят къщата му? И на туй отгоре, беше им сложила такава богата софра тази разсипница жена му! Проклет да бъде часът, когато изникна и този тук новият, трижди смахнатият! Не стига, че му взе и двамата му синове, ами по цял ден има кавги с онази щуравата, жена си! Тя е със синовете си, добре сториха, казва, истински пророк е този, ще стане цар, ще прогони римляните и ще седне на престола на Израил; и тогава от дясната му страна ще се нагласи Йоан, а от лявата му — Яков, като големи велможи; не рибари и лодкари, а големи и знатни велможи. Ами че какво, да прогният цял живот тук във водата ли? С такива и други подобни неща му надуваше денем и нощем главата тази глупачка, тропаше с крак, викаше; а той, кога ругаеше и трошеше каквото му попаднеше отпреде, кога тръгваше накъдето му видят очите, обикаляше по брега на езерото като луд; а сега напоследък, го беше ударил на вино. И ето ти ги тази вечер — довякоха му се всичките тези шайкаджии, коджамити девет гърла, и водеха с тях и онази хубостница, безброй пъти любената Магдалена; седяха в кръг около софрата и не се и извъръщаха да го погледнат, него, домакина, да му поискат позволение!... Дотам ли я докарахме, значи! За тези хрантутници ли са работили толкова години той и родителите му? Хванаха го дяволите, скочи прав.

— Я, чакайте да ви кажа аз, юнаците ми! — извика им той. — Чия е тази къща, ваша или моя? Две и две правят четири! Искам да ми кажете!

— На Бога — отвърна Петър, който беше вече обърнал доста чашки и беше дошъл на кеф. — На Бога, дядо Зеведей. Не си ли научил, твоя милост, новините? Няма вече твое-мое, всичко е на Бога!

— Мойсеевият закон... — подхвана Зеведей.

Но Петър го сряза.

— Какво е станало, казваш, с Мойсеевия закон? Свърши той, дядо Зеведей, отиде, та се не видя! Сега имаме закона на Сина човечески, разбра ли? Всички сме братя! Отвори се сърцето ни, разгърна се, разгърна се с него и законът, прегръща сега всички хора, цялата Обетована земя! Свърши се с границите! Аз, дето ме гледаш, дядо Зеведей, ще отида да проповядвам словото Божие сред народите; ще стигна чак до Рим, да, не се смей, ще сграбча императора за гръкляна, ще го тръшна долу, ще седна аз на престола. Ами че какво си мислиш? Учителят го каза: не сме вече рибари, като твоя милост, та да ловим риба; рибари сме, ама ще ловим хора. И за твое добро ти казвам, коткай ни, донеси ни бол вино и ядене, големи велможи ще станем един ден; и то скоро. Един сух комат хляб ще ни дадеш, с цяла фурна самуни ще ти го заплатим вдругиден; и то какви самуни! Безсмъртни! Ще ядеш, ще ядеш, и край няма да имат!

— Виждам те разпънат наопаки, нещастнико! — изръмжа Зеведей, когото полека-лека, от думите на Петър, започна да го хваща страх и отново се сви в ъгъла си.

„По-добре да си държа езика — помисли си той, — не знаеш какво може да стане, колело е светът и се върти; може един ден тези серсеми... Я да си отваряме очите, че да не го загазим!...“

Учениците се смееха под мустак; виждаха, че Петър е направил главата и се шегува, но вътре в себе си, скришом, същите неща тъкмяха и те в ума си, но не се бяха още напили, за да ги разкрият. Големства и синове, копринени дрехи, златни пръстени, бол яденета, и царството небесно; и да чувстваш под еврейските си ходила света.

Пи още една старият Зеведей, покуражи се.

— Ами твоя милост, даскале — каза той, — защо не отваряш уста да заговориш? Подпалваш огъня, а после влизаш, твоя милост, в студената течаща вода и се разхлаждаш. Ами че кажи ми, бога ти, може ли да гледам как имането ми се разпилява и да не се развикам?

— Дядо Зеведей — отвърна Исус, — имало някога един много богат човек, ожънал, обрал гроздето и маслините си, напълнил

кюповете си, наял се, наситил се, легнал по гръб на двора си: „Душо моя — рекъл, — имаш много имане, яж, пий, наслаждавай се!“. И едва изрекъл това, и се чул глас от небето: „Безумецо, безумецо, тази нощ ще предадеш душата си на ада; а имането, дето натрупа, какво ще го правиш?“ Дядо Зеведей, имаш уши, чуваш какво ти казвам; имаш ум, разбираш какво искам да кажа; този глас небесен, нека звучи винаги над теб, дядо Зеведей, и денем, и нощем!

Сведе старият стопанин глава и не продума повече нищо.

И тъкмо в този миг вратата се отвори и на прага се появи Филип, а зад него грамадният мъжага Натанаил; не се колебаеше вече сърцето му; беше взел вече решение, приближи се към Исус, наведе се, целуна му краката.

— С теб съм, рави, до смърт!

А Исус положи ръка върху къдравата биволска глава.

— Добре дошъл, Натанаиле — каза той, — дето правиш сандали за хората, а ти самият ходиш бос; това ми харесва много; ела с мен!

И като изрече това, Исус го постави да седне от дясната си страна, сложи в ръцете му резен хляб и купа вино.

— Изяж — каза му той — този залък хляб, изпий тази купа вино, да станеш мой.

Изяде Натанаил хляба, изпи виното и изведнъж почувства как костите и душата му закрепнаха; изкачи се виното и обагри в розово мозъка му; вино, хляб, душа станаха едно цяло.

Натанаил седеше като върху жарава; искаше да заговори, но се срамуваше.

— Кажи, Натанаиле — подхвърли му учителят, — открий сърцето си, та да ти олекне.

— Рави — отвърна той, — исках да ти кажа, за да знаеш, аз съм бил винаги беден, каквото изчукам — изпукам! Не съм имал никога време да науча и аз Закона; сляп съм, рави, да прощаваш; това исках да ти кажа, за да знаеш; казах го и ми олекна.

Исус плъзна ласкаво ръка по широките плещи на новопосветения; засмя се.

— Натанаиле — каза той, — не въздишай; две пътеки водят към лоното Божие; едната е пътеката на разума, другата е пътеката на сърцето; слушай приказката, която ще ти кажа: „Един бедняк, един богаташ и един гуляйджия умрели в един и същи час и се представили

на Божия съд; никой от тях, през целия си живот, не бил научил Закона; Господ смръщил вежди, попитал бедняка:

— Защо не си научил Закона, докато си бил жив?

— Господи — отвърнал той, — бях беден, гладувах, работех ден и нощ, за да нахраня жена си и децата си, нямах време.

— По-беден ли си бил, твоя милост, от верния ми слуга Хилел?
— възкликнал ядосан Господ. — Не е имал да си плати, за да влезе в синагогата, да чуе как тълкуват Закона; покатерил се тогава на покрива ѝ и през таванското прозорче, проснат по корем, слушал; ала завалял сняг, но той не усетил това, понеже се бил прехласнал да слуша, и на сутринта влиза равинът и гледа — синагогата тъмна; вдига очи, вижда — на прозорчето едно човешко тяло; качва се на покрива, разравя снега, измъква Хилел; взема го на ръце, сваля го долу, наклажда огън, съживява го; и оттогава му разрешил да влиза свободно и да слуша; и станал прочут равин, цял свят го знае — Хилел. Какво ще кажеш?

— Нищо, Господи — промълвил беднякът и заплакал.

Обърнал се Господ към богаташа:

— Ами твоя милост, защо не си научил Закона, докато си бил жив?

— Аз бях много богат, имах много градини, много работа, много грижи; къде можех да сваря?

— По-богат ли си бил от сина на Харсом, Елеазар — прекъснал го Господ, — комуто баща му оставил хиляда села и хиляда кораба? И зарязвал всичко това и отивал, където чуел, че някой мъдрец тълкува Закона? Какво ще кажеш?

— Нищо, Господи — прошепнал и богаташът и също заплакал.

Обърнал се Господ към гуляйджията:

— Ами твоя милост бре, конте, защо не си научил Закона?

— Аз бях прекалено хубав, много жени ми паднаха в ръцете, много гуляи съм правил, къде ти да намеря време да погледна и Закона?

— По-хубав ли си бил от Йосиф, дето го обикнала жената на Потифар, и който бил толкова красив, че казвал на слънцето: «Блесни, слънце, че ще блесна аз!», а? И когато разгъвал Закона, буквите се разтваряли като врати и навън излизал, облечен в светлина и пламъци, смисълът на всяка от тях. Какво ще кажеш?

— Нищо, Господи — прошепнал и гуляйджията и също заплакал.

Плеснал Господ с ръце, повика Хилел, Елеазар и Йосиф; дошли.

— Съдете тези хора тук — казал им той, — дете единият поради бедността си, другият поради богатството си, а третият поради хубостта си, не научили Закона; казвай, Хилел; съди бедняка!

— Господи — отвърнал той, — как мога аз да го съдя? Знам какво ще рече сиромашия, знам какво ще рече глад; просто да му е!

— Ами ти, Елеазаре — рекъл Господ. — Ето ти богаташа, предавам ти го!

— Господи — отвърнал той, — как мога аз да го съдя? Знам какво ще рече да си богат; смърт; просто да му е!

— Ами ти, Йосифе? Твой ред е; ето ти го контето!

— Господи, как мога аз да го съдя? Знам каква борба, какво страшно мъчение е да победиш телесната си красота; просто да му е!“

Замълча Исус, усмихна се и погледна Натанаил; а той попита разтревожен:

— И после? Какво сторил Господ?

— Каквото ще сториш и ти — отвърна Исус и се засмя.

Засмя се и благодушният кърпач.

— Е, тогава, значи, съм спасен!

Сграбчи ръцете на учителя, стисна ги силно.

— Рави мой — извика той, — разбрах; две пътеки, казваш, водят към лоното Божие: пътеката на разума и пътеката на сърцето; аз поех по пътеката на сърцето; и те намерих!

Изправи се Исус, пристъпи към вратата; силен вятър се беше вдигнал, ревеше езерото; горе на небето — ситни, безбройни пясъчни зрънца — звездите; спомни си за пустинята, потръпна; затвори вратата.

— Велик Божи дар е нощта — каза той. — Тя е Майката на човека; идва тихо, нежно, и го покрива; слага прохладната си ръка на челото му и угасява в душата и в тялото дневните грижи; време е, братя, да се отпуснем в обятията ѝ.

Чу го старата Саломия, стана; стана и Магдалена от ъгъла край огнището, където, приведена, слушаше, щастлива, гласа на Възлюбения; застлаха двете жени рогозките, донесоха завивки; излезе на двора Яков, домъкна цял наръч маслинови съчки и ги струпа в огнището. Прав, сред стаята, извърнал лице към Йерусалим, Исус вдигна ръце и изрече с дълбок глас вечерната молитва: „Отвори ни

вратата си, Господи; денят си отива, слънцето се снишава, слънцето изчезва; идваме пред вратата ти, о Вечний, умоляваме те, прости ни; умоляваме те, помилуй нас; спаси ни!“.

— И ни изпрати и хубави сънища, Господи — каза Петър. — Дай ми да видя, Господи, насън старата ми зелена лодка съвсем нова, с червено платно!

Беше пил и беше дошъл на кеф.

Легна Исус в средата, около него учениците, и заеха надлъж и нашир цялата стая; нямаше място за стария Зеведей и жена му и затова те влязоха в малката пристройка към къщата; заедно с тях и Магдалена. Старият мърмореше, лишили го бяха от удобствата му, извърна се ядосан към старицата си и каза високо, за да го чуе и Магдалена:

— Хубава работа! Дойдоха дивите да изгонят питомните! Докъде я докарахме!

Но старата се обърна към стената и не му отговори.

Поостана и тази вечер Матей, не си легна да спи, приседна под светилника, измъкна от пазвата си наченатия тефтер и захвана да описва всичко — как влезе Исус в Капернаум, как дойде Магдалена с тях и как учителят разказа притчата: имало едно време един много богат човек... Завърши писането, угаси светилника, легна си и той да спи; само че малко по-настрани, защото учениците не бяха свикнали още с дъха му.

Едва свари Петър да затвори очи и сънят го грабна; и веднага дойде един ангел от небето, отвори му леко-леко слепоочията и влезе в него като сън. Имаше, уж, много народ на брега на езерото, и учителят стоеше и се любуваше на една съвсем нова зелена лодка с червено платно, която се полюляваше върху водата; отпред, на носа на лодката, блестеше една нарисувана голяма риба, досущ като рибата, която Петър си беше татуирал на гърдите. „Чия е тази хубава лодка?“ — попита той. „Моя“ — отвърна Петър гордо. „Хайде, Петре, вземи останалите другари, влезте навътре в езерото; да се любувам, казва, на юначеството ви!“ — „На драго сърце, рави“ — каза Петър, развърза дебелото въже, скочи в лодката, скочиха и останалите ученици, повя попътен ветреца, изду се червеното платно, навлязоха с песен навътре в езерото.

Но ето че изведнъж се вдигна вихър; завъртя се лодката, заскърцаха ребрата, готови да се строшат, започна да пропуска вода и да потъва; нададоха вопли учениците, проснати по корем на палубата; а Петър се беше вкопчил в мачтата и викаше: „Рави, рави, помощ!“. И ето, сред гъстия мрак, видя учителя, облечен в снежнобели дрехи, да ходи по вълните и да се приближава. Вдигнаха глави, видяха го и учениците. „Призрак! Призрак!“ — закрещяха те разтреперани. „Не се бойте! — извика им Исус. — Аз съм!“ А Петър му отвърна: „Господи, ако си наистина ти, заповядай ми да ходя и аз по вълните и да дойда да те посрещна.“ — „Ела!“ — заповяда му Исус. Скочи Петър от лодката, стъпи върху вълните, тръгна да ходи; но като видя разбунтуваното езеро, хвана го страх, започна да потъва. „Господи, спаси ме! — нададе вик той. — Давя се!“ Исус протегна ръка, повдигна го. „Маловерни — каза му той, — защо се изплаши? Нямах ли вяра в мен? Виж!“

Вдигна ръка над вълните и каза: „Усмирете се!“ и изведнъж вятърът стихна, успокоиха се водите, и Петър избухна в ридания; поставена бе и този път на изпитание душата му и отново излезе посрамена.

Нададе силен вик Петър и се събуди; брадата му беше поръсена със сълзи. Приседна на рогозката, опря гръб на стената, въздъхна; чу го Матей, който още не се бе унесъл в сън.

Защо въздъхна, Петре? — попита го той.

Петър понечи за миг да се направи на глух, да не отговори; та нали не му харесваха никак разговорите с митничари; ала сънят го душеше, трябваше да го измъкне от себе си, да му олекне; затова се дотътри до Матей и захвана да разказва съня си, и докато го разказваше, все току го поразкресяваше; а Матей слушаше ненаситно, записваше си го в ума си, та утре, живот и здраве, като се пукне зората, да го натъкми в тефтерите си.

Петър завърши, но сърцето му още се издигаше и пропадеше, като лодката в съня му; и изведнъж се сепна изплашен.

— Да не би учителят наистина да е идвал през нощта и да ме е взел, и да сме навлезли навътре в езерото, за да ме изпита? Никога не съм виждал по-живо море, по-истинска лодка, по-осезаем страх. Да не би да не е било сън? Какво ще кажеш и ти, Матей?

— Сигурно не е било сън; това чудо наистина е станало — отвърна Матей и захвана да прехвърля издълбоко в ума си как да

разкаже това в книгите си.

Много трудна работа, понеже не беше съвсем сигурен, че е било сън; не беше съвсем сигурен, че е било и истина; беше и двете; това чудо беше станало, но не на тази земя и на това море, другаде; но къде?

Затвори очи, за да размисли и да намери отговор; ала дойде сънят и го отнесе.

Силен вятър с дъжд днес през целия ден; рибарите не излязоха на риболов, затвориха се в рибарските си колиби, кърпеха мрежите си и си приказваха за странния гостенин, който беше отседнал у стария Зеведей. Това е, казва, самият Йоан Кръстител, който възкръснал веднага след като палачът му отрязал главата, навел се, взел я, залепил я отново на врата си и дим да го няма! Но, за да не го хване пак Ирод и да му отсече отново главата, отишъл и влязъл в сина на Дърводецеца от Назарет и станали, казва, един и същи човек; ако го видиш, ще се сащисаш: един ли е, двама ли, да се побъркаш просто; ако го гледаш право в мутрата; той е един благ човек, който ти се усмихва; ако се помръднеш малко, едното му око става гневно и иска да те разкъса; а другото те подканва да се приближиш, завива ти се свят, не знаеш вече какво ти става, зарязваш къщата си и децата си и тръгваш с него! Един стар рибар слушаше, поклати глава.

— Това сполетява всички — каза той, — дето не се женят, ами току искат на всяка цена да спасят света; качва се семето в главата им и ги удря в акъла. А бре, ожени се, отпусни силата си връз жената, направи деца, та да мирясаш!

Чул беше снощи и старият Йона новините, чакаше в сиромашката си къщурка; не може иначе, мислеше си той, ще дойдат синовете ми да видят жив ли съм, умрял ли съм; чака цяла нощ, и след като се нанада, обу днеска високите си капитански ботуши, дето си ги беше направил, когато се ожени и ги слагаше само в големи дни, загърна се добре в една изпокъсана мушама и пое под дъжда към къщата на приятеля си Зеведей. Намери вратата отворена, влезе.

Огнището беше запалено, десетина мъже седяха с кръстосани крака пред огъня, и две жени; едната я позна, беше старата Саломия, другата беше млада, някъде я беше виждал, но не си спомняше. В къщата цареше полумрак; при проблясъците на огъня, когато за миг всички се извърнаха и лицата се осветиха, разпозна двамата си синове,

Петър и Андрей; но никой не го чу, че влезе, никой не се обърна да го погледне; всички, изпънали врат, със зяпнала уста, слушаха един човек, който бе извърнал лице към тях и им говореше. Какво им казваше? Наостри старият Йона ушицето си, отвори уста, да чуе; от време на време долавяше някоя дума — справедливост, Бог, царство небесно... Все същото и същото, дотегнало му беше вече толкова години? Вместо да казват как да ловиш риба, как да закърпваш платното, как да калафатиш лодката или как да не ти е студено, да не се мокриш, да не гладуваш, тези тук са седнали да си приказват за небето! А бре, защо не кажете нещо и за земята, и за морето? Ядоса се старият Йона, покашля се да го чуят, та да се извърнат; никой не се извърна; повдигна мотовилите си, тропна с капитанските си ботуши, ала напусто! Всички бяха зяпнали в устата бледия човек, който говореше.

Само старата Саломия се извърна, погледна го, но без да го вижда; пристъпи тогава старият Йона, стигна до огнището, приклепна зад синовете си, протегна ръчицето си, докосна Петър по рамото, побутна го; а той се извърна, видя баща си, сложи пръст на устните си, направи му знак да мълчи; и отново обърна лице към бледия млад човек. Сякаш той не беше Йона, баща му, сякаш не беше вярно, че не го беше виждал от месеци — стана му мъчно, а сетне го хвана яд, избухнуваха му ботушите си, понеже бяха почнали да го стягат, та да ги запрати връз мутрата на учителя; да млъкне вече, та да поговори и той с децата си! Вдигаше вече ботушите си и тъкмо се канеше да ги хвърли, една ръка зад него го задържа; извърна се, видя Зеведей.

— Стани, дядо Йона — каза му той тихо на ухото, — да отидем вътре; да отидем вътре, нещастнико; искам да ти кажа нещо.

Тури си старият рибар ботушите под мишница, тръгна подир Зеведей, влязоха във вътрешната къща, седнаха и двамата един до друг върху един сандък.

— Дядо Йона — подхвана Зеведей, езикът му се заплиташе, защото старецът си беше пийнал повечко, за да удави гнева си. — Дядо Йона, горкичкият ми, имаше и ти двама синове, отпиши ги; имах и аз двама синове, отписах ги; баща им, казва, бил Господ, какво се месим ние? Гледат ни, сякаш ни казват: „Кой си твоя милост, старче?“. Свършекът на света е това, клети Йона! Отначало и аз се ядосвах, идеше ми да грабна харпуна и да ги изхвърля навън; но после видях,

че няма отърване, свих се в черупката си, предадох им ключовете, сдушила се е жена ми с тях, оглупя, горката, трай си тогава, дядо Зеведей, трай си, дядо Йона, това исках да ти кажа. Защо да се крием зад пръстите си? Две и две правят четири, отидохме по дяволите!

Старият Йона обу отново ботушите, загърна се в мушамата, погледна Зеведей, за да види дали има да му каже още нещо; нямаше; отвори тогава вратата, погледна небето, погледна земята, катран, черен мрак, дъжд, студ, раздвижиха се устните му: „Отидохме по дяволите — прошепна той, — отидохме по дяволите...“ — и тръгна, като шляпаше в калта, към съборетината си.

Пъхтеше и крачеше старият Йона, а синът на Мария протягаше длани към огъня, сякаш се молеше на Божия дух, скрит в пламъците, който топлеше хората; протягаше длан, сърцето му се беше отворило; говореше.

— Не мислете, че съм дошъл да отритна законите и пророците — казваше им той. — Не съм дошъл да отхвърля старите заповеди, дойдох да ги отведа още по-нататък. Видяхте издълбани върху Мойсеевите плочи: „Не убивай!“. А аз ви казвам: „И онзи, който се ядоса на брат си и вдигне ръка на него, или пък само му подхвърли някоя тежка дума, ще се провали в пламъците на ада.“ Видяхте издълбани върху Мойсеевите плочи: „Не прелюбодействай!“ А аз ви казвам: „И онзи, който дори само погледне някоя жена и я пожелае, е прелюбодействал вече в сърцето си; мътното око смъква развратника в ада...“ „Почитай баща си и майка си!“ — повелява старият закон; а аз: „Не затваряйте сърцето си в къщата на майка си и баща си, пуснете го да излезе навън, да влезе във всички къщи, да обхване целия Израил, от планината Ермон чак до Идумейската пустиня, и още по-надалеч, и Изтока, и Запада, целия свят. Наш баща е Бог, наша майка е Земята, ние сме наполовина пръст, наполовина небе, почитай майка си и баща си ще рече: почитай Небето и Земята!“

Старата Саломия въздъхна.

— Тежко е словото ти, рави — каза тя, — тежко е за една майка.

— Тежко е винаги словото Божие, стрино — отвърна Исус.

— Вземи и двамата ми синове — промълви старата майка, като скръсти ръце, — вземи ги, твои са.

Чу Исус сиротата майка и почувства, че е поел на шията си всички синове и всички дъщери на света; спомни си отново за черния

козел, дето го беше видял в пустинята, и на чиято шия бяха окачени сини муски, всички грехове на народа; наведе се безмълвно към старата Саломия, която му даваше и двамата си синове, сякаш ѝ казваше: „Ето шията ми, окачи синовете си...“

Хвърли наръч лозови пръчки в огнището, лумна огънят; дълго време гледаше Исус как пламъците поглъщаха със съскане съчките; обърна се отново към другарите си.

— Онзи, който обича баща си и майка си — каза той — повече от мен, не е достоен да дойде с мен; онзи, който обича сина си или дъщеря си повече от мен, не е достоен да дойде с мен; старите заповеди не ни побират вече, нито старите чувства на обич.

И след малко добави:

— Човекът е една граница; там, където свършва земята и започва небето; но тази граница непрекъснато се мести и отива към небето; заедно с нея се местят и вървят и Божиите заповеди; вземам Божиите заповеди от плочите на Мойсей и ги отнасям по-нататък.

— Променя ли се, тогава, волята Божия, рави? — обади се учуден Йоан.

— Не, Йоане, обични мой; ала човешкото сърце стана по-широко и побира повече воля.

— Напред, да вървим, тогава, да разгласим по света новите заповеди! — извика Петър и скочи прав. — Какво седим?

— Почакай, горкичкият ми, да спре дъждът, да не се измокрим! — процеди подигравателно Тома.

Юда поклати сърдито голямата си глава.

— Първо да прогоним римляните — каза той, — първо да освободим телата; а сетне душите; всяко нещо по реда си; да не почваме да строим от покрива; първо темелите.

— Темелите са душата, Юда.

— Темелите са тялото, това казвам аз!

— Ако не се промени душата в нас, Юда, никога няма да се промени светът извън нас; вътре е врагът, вътре са римляните, отвътре започва спасението!

Юда скочи прав, кипеше; дълго време сдържаше сърцето си да не се развика; слушаше, слушаше, трупаше, не можеше да издържи повече.

— Първо да прогоним римляните! — извика той отново, задущаваше се. — Първо римляните!

— Ами че как ще ги прогоним! — възкликна Натанаил, който беше почнал да се тревожи и поглеждаше косо към вратата. — Как, я ми кажи, Искарите?

— Въстание! — извика той. — Спомнете си за Макавеите, прогониха гърците; дойде нашият ред, новите Макавеи, да прогоним римляните; а после, богати и бедни, несправедливи и онеправдани, когато останем сами, ще ги оправим.

Никой не продумваше; не знаеха, два пътя, кой път да поемат; гледаха учителя, чакаха; а той гледаше умислен пламъците; кога най-сетне ще разберат хората, че само едно нещо има на този свят, на видимия и на невидимия — душата.

Петър стана.

— Аз — каза той — заплетени приказки не разбирам, пък прощавайте; кои са темелите, ще видим това на дело; ще се разбере посетне; учителю, дай ни право да отнесем Добрата Вест на хората ние сами; и като се върнем, пак ще си приказваме.

Вдигна Исус глава, изгледа наоколо учениците, кимна на Петър, на Йоан и на Яков да се приближат; положи тежко ръцете си върху главите им.

— Вървете с благословията ми — каза той, — разгласете Добрата Вест сред хората; не се бойте; Бог ви държи върху дланта си и няма да ви остави да се погубите; и врабче дори не пада от небето без неговата воля; а вие струвате колкото много врабци. Бог с вас! Върнете се бързо, и да сте поели на шията си хиляди души; вие сте моите Апостоли^[1]!

Взеха тримата апостоли благословията му, отвориша вратата и тръгнаха сред вятъра и дъжда и всеки пое по различен път.

Минаха дни; дворът на стария Зеведей се изпълваше с народ сутринта, опразваше се вечерта; отвред пристигаха болни, обладани от зъл дух, сакати, и плачеха, а някои се разгневяха, викаха да стори чудото си и да ги изцери Синът человечески. Нали затова го е изпратил Бог? Нека излезе на двора! А той се натъжаваше, като ги слушаше, излизаше на двора, докосваше и благославяше всекиго.

— Има два вида чудеса, братя мои — казваше им той, — чудесата на тялото и чудесата на душата; имайте вяра само на чудесата

на душата; покаяйте се, пречистете душата си и ще пречистите и плътта си; душата е дървото; болест, здраве, раят и адът са неговите плодове.

Мнозина хващаха вяра и веднага щом почваха да вярват, чувстваха как кръвта им блика и изпълва изтръпналото им тяло, хвърляха патериците, заиграваха хоро; други, щом докоснеше с ръка Исус угасналите им очи, чувстваха как някаква светлина се разлива от краищата на пръстите му, вдигаха клепачи, надаваха радостен вик: виждаха света!

Матей стискаше калема, отворени бяха очите и ушите му, не изтърчаваше нито една дума, събираше я и я полагаше върху хартията; и така, полека-лека, ден след ден, натъкмяваше се вътре в него Евангелието, Добрата вест^[2], хващаше корен, пускаше клони, превръщаше се в дърво, да даде плод, да нахрани родени и неродени. Знаеше Матей наизуст Писанията и каквото сега казва и върши учителят, вижда, че е досущ така, както още преди векове са го прогласили пророците; и ако ли пък някой път пророкуванията не уйдисваха, то беше, защото на човешкия ум му беше трудно да разбере скрития смисъл на свещения текст. Седем ката смисъл има словото Божие и Матей се мъчеше да открие на кой как могат да се натъкмят ненатъкмяемите неща; па макар по някой път и зорлем, Господ прощава; и не само прощава, ами Господ тъкмо това иска. Ами че не идва ли всеки път, когато вземе калема, един ангел и се навежда към ухото му, и му подсказва какво да пише?

За първи път днеска му стана ясно на Матей откъде трябва да започне и как трябва да подхване живота и дейността на Исус; най-напред — къде е роден, кои са родителите му и дедите му, чак до девето коляно; роден е в Назарет от бедни родители, от Йосиф Дърводелеца и от Мария, дъщеря на Йоаким и Ана. И тъй, хвана той калема, извика вътре в себе си на Господа да му просвети ума и да му даде сили; но тъкмо захвана да изписва красиво върху хартията първите думи и ръката му се вдърви; беше му я сграбчил ангелът, чу как във въздуха сърдито запляскаха криле; и чу звук на тръба в ушите си: „Не син на Йосиф! Какво казва пророк Исая? «Ето девицата ще зачене и ще роди син.» Пиши: Мария беше девица, архангел Гавриил слезе в къщата ѝ още преди да я е докоснал мъж и ѝ каза: «Здравей, благодатна Мария, Господ е с теб!» и веднага утробата ѝ се оплоди. Чуваш ли? Това да напишеш! И не в Назарет, не е роден в Назарет;

спомни си пророк Михей. «И ти, Витлеем, мъниче сред хилядите на Юда, от теб ще израсте Този, който ще се възцари в Израил и чийто корен води началото си от вечността.» Така че във Витлеем, значи, е роден Исус, и то в един обор; какво казва непогрешимият псалм? «Изведе го от обора, където бозаеха агнетата, за да го направи овчар на стадата на Яков.» Защо спираш? Пуснах ръката ти, пиши!“ Но Матей се ядоса; извърна се надясно към невидимите крила, изръмжа тихо, за да не го чуят учениците, които спяха: „Не е вярно; не искам; няма да пиша!“. Подигравателен смях се разнесе във въздуха и един глас изрече: „Какво разбираш ти, пръст, кое е вярно? Седем ката има истината, на най-горния кат се е разположила Божията истина, а тя никак не прилича на човешката истина; тази истина, Матей Евангелисте, ти подсказвам на ухото ти; пиши: «И дойдоха трима влъхви, като следваха една голяма звезда, да се поклонят на младенеца...»“

Пот се стичаше на струи по челото на Матей. „Няма да пиша! Няма да пиша!“ — викаше той, а ръката му се движеше и пишеше.

Чу Исус в съня си борбата на Матей, отвори очи; под пламъка на светилника, видя го да пъшка приведен, а калемът се движеше бързо и сърдито по хартията и така скърцаше, аха да се счупи!

— Матей, брате мой — каза той тихо, — защо ръмжиш? Кой стои над теб?

— Рави — отвърна той, а калемът продължаваше да тича по хартията, — не ме питай, бързам; спи.

„Бог ще да е над него“ — догади се Исус и затвори очи, за да не смути светото обладание.

[1] „Апостолос“ на гръцки означава „пратеник, глашатай“. — Бел.прев. ↑

[2] „Евангелист“ на гръцки значи „добра, блага вест“. — Бел.прев. ↑

XXIV

Дните и нощите минаваха; дойде една месечина, отиде си, дойде друга; дъждове, студ, запалено огнище, свети бдения в къщата на старата Саломия; идваха всяка вечер, след дневния труд, бедните и огорчените в Капернаум, слушаха новия Утешител, бедни и безутешни идваха, богати и утешени се завръщаха в сиромашките си колиби. Прехвърляше той лозята и корабите, и радостите от земята на небето, обясняваше им колко по-сигурно е небето от земята, и сърцето на нещастниците се изпълваше с търпение и надежда. И дори сърцето на стария Зеведей, онова суровото, започна да се усмирява; полека-лека думите на Исус проникваха в него, опияняваха леко мозъка му, този свят тук се разреждаше, един нов свят се рееше във въздуха над главата му, направен от нетленни богатства и вечност; и в този странен нов свят Зеведей и синовете му, и старата Саломия, а също така и петте му лодки, и пълните му сандъци, щяха да живеят вечно. Затова, да не мърмори, като гледа тези неканени гости да осъмват и замръкват в къщата му и да се нагласяват около софрата му; ще дойде, ще дойде отплатата.

Посред зима настъпиха окъпаните в слънце птичи дни; грейна слънцето, стоплиха се кокалите на земята, и бадемът, сред двора на Зеведей, се подлъга, помисли, че е дошла пролетта и започна да напъпва. Тези топли милосърдни дни чакаха и рибарчетата, за да поверят на скалите яйцата си; всички Божи птици снасят напролет, рибарчетата посред зима; и на Господ му дожаля за тях и им обеща да пуска слънцето да излиза и да топли няколко дни през зимата, за техен хатър; и сега, тези морски славеи се радват и летят, и пеят над водите и скалите на Генисаретското езеро и благодарят на Бога, задето е удържал и тази година думата си.

Пръснаха се през тези хубави дни и останалите ученици по близките села и рибарските лодки, да опитат и те крилете си; Филип и Натанаил поеха навътре към сушата, да се срещнат с приятелите си, селяни и овчари, да им възвестят словото Божие; Андрей и Тома —

към езерото, да се заемат с рибарите; саможивият Юда тръгна към планината, да се поуталожи вътре в него гневът; много от действията на учителя му харесаха, но други никак не му допадаха; кога суровият Кръстител гръмогласно говореше чрез устата му, кога познатият син на Дърводелеца блееше все още: Любов! Любов! Каква ти любов, завейний? Кой да обичаш? Гангрениясал е светът, нож му трябва! Това казвам аз!

Само Матей остана вкъщи; не можеше да се отдели от учителя, да не би да заговори и да остави думите му да ги отнесе вятърът, да не би да направи някое чудо, трябваше да го види с очите си и да го разкаже. И после, къде да отиде? На кои да говори? Никой не се доближаваше до него, понеже някога си се бе омърсил като митничар; остана, значи, вкъщи, в ъгъла, и скришом гледаше под око Исус, който седеше на двора, под напъпилия бадем, а в краката му — Магдалена, и разговаряше с нея. Говореше ѝ тихо, наостряше ушицето си Матей да долови някоя дума, ала напусто; виждаше само как ръката на рави от време на време съвсем леко докосваше косите на Магдалена, а лицето му беше строго и тъжно.

Рано-рано, днес събота, бяха тръгнали поклонници от далечните села, стопани от Тибериада, рибари от Генисаретското езеро, овчари от планините, да чуят новия пророк, да им говори за ада и за рая, за тези нещастници хората, и за милостта Божия; щяха да го вземат, слънчево беше днеска, Божа благодат, щяха да го отведат горе, в разделенилата се планина, да налягат върху стоплената морава и да го слушат, може би щяха сладко да се унесат в сън върху пролетната трева. Насъбраха се, значи, навън, на улицата, затворена беше вратата, завикаха на учителя да излезе.

— Магдалено, сестро моя — каза Исус, — слушай; дойдоха хората да ме вземат.

Ала Магдалена, потънала в очите на рави, не го чу; а и каквото ѝ беше говорил толкова време, пак нищо не беше чула; само на гласа му се радваше, гласът му ѝ казваше всичко; не беше тя мъж, нямаше нужда от думи. Веднъж му беше казала: „Защо ми говориш за бъдещи животи, рави? Ние не сме мъже, та да имаме нужда от други, вечни животи; ние сме жени, и един миг с мъжа, когото обичаме, е вечен рай; един миг далеч от мъжа, когото обичаме, е вечен ад; ние, жените, изживяваме, тук, на тази земя, вечността!“

— Магдалено, сестро моя — каза ѝ отново Исус, — дойдоха хората да ме вземат; трябва да вървя.

Стана, отвори вратата; пълна беше улицата с очи в трепетно очакване, с уста, които викаха, и болни, които стенеха и протягаха ръце... Показа се Магдалена, постави длан на устата си, за да не извика. „Звяр е народът, кръвожаден звяр, ще ми го изяде...“ — промълви тя, докато го гледаше как поема спокойно начело, и как зад него народът ръмжи...

С широки спокойни крачки Исус вървеше към планината над езерото, където веднъж беше разтворил обятията си към тълпата и бе викал: „Любов! Любов!“. Но от онзи ден досега умът му беше станал суров, пустинята беше ожесточила сърцето му, и още чувстваше като два разжарени въглена устните на Кръстителя върху своите; пламваха и угасваха в него пророчествата, възкръсваха Божествените безчовечни викове и виждаше трите Божии дъщери, Проказата, Лудостта, Огъня^[1], да разсичат небето, да се спускат.

И когато стигна на върха на хълма и отвори уста да заговори, изскочи вътре в него древният пророк и започна да вика:

— Иде страшната войска с рев от края на земята, иде страшна, затърчат. Нито един от бойците ѝ не залига уморен, нито един не дреме, нито спи; нито един колан не е отпуснат, нито един обувен ремък не е скъсан. Остри са стрелите, изпънати лъковете. Твърди камъни са копитата на конете, вихри — колелата на колесниците. Нахвърля се като лъвица, заплашително, когато сграбчи, вдига го със зъбите си и никой не може да се спаси!

— Коя е тази войска? — извика един старец, чиято бяла коса беше настръхнала.

— Коя е тази войска ли? — питате вие, хора глухи, слепи, глупави!

Вдигна Исус ръка към небето.

— Божията войска, нещастници! Отдалеч Божиите бойци изглеждат ангели, но отблизо са пламъци. За ангели ги взех и аз през лятото, на същия този камък, на който стоя сега, за ангели, и виках: „Любов! Любов!“. Сега Богът на пустинята ми отвори очите, видях: пламъци са! Не ви подкрепям вече — вика Бог, — слизам! Вопли се разнесоха в Йерусалим и Рим, вопли над планините и гробовете; оплаква земята децата си. Спускат се ангелите ми над опожарената

земя, търсят със светилници да намерят къде е бил Рим? Къде е бил Йерусалим? Стриват пепелта с пръсти, помирисват я; това ще да е бил Рим, казват, а това — Йерусалим, и я разпръскват по вятъра.

— Няма ли спасение? — извика една млада майка и притисна бебето си в прегръдките си. — Не говоря за себе си, говоря за сина си.

— Има! — отвърна ѝ Исус. — Бог, при всеки потоп, изковава по един Ковчег и вътре в него запазва маята на бъдещия свят; а аз имам ключа му!

— Кой ще се спасят за мая? Кой ще спасиш? Имаме ли време? — извика пак един старец, а долната му челюст трепереше.

— Пред мен минава целият свят и подбирам; от едната страна са тези, които са преяли, препили, прелюбили; от другата са гладните и онеправданите на тази земя; тъкмо тези, гладните и онеправданите, тях избирам; те са камъните, с които ще изградя Новия Йерусалим.

— Какъв Нов Йерусалим? — завикаха хората и очите им заблестяха.

— Да, Новият Йерусалим; не знаех това и аз, повери ми тайната Бог в пустинята; само след пламъците идва Любовта; най-напред този свят трябва да стане на пепел, а после Бог ще засади новото си лозе; по-добър тор от пепелта няма.

— По-добър тор от пепелта няма! — разнесе се, като отзвук, радостен дрезгав глас.

Извърна се Исус изненадан; сякаш беше собственият му глас, но по-дрезгав, по-радостен; видя зад себе си Юда и се изплаши; лицето му сияеше, сякаш върху него вече падаха и го осветяваха бъдните пламъци; спусна се, сграбчи ръката на Исус.

— Рави — промълви той с неочаквана нежност, — рави мой...

Никога досега през живота си Юда не бе говорил толкова нежно на някой човек; засрами се; наведе се и се престори, че търси нещо, и той не знаеше какво, откри една малка, рано цъфнала анемона и я изтръгна.

Вечерта, когато Исус се върна и седна отново на столчето пред огнището и втренчи поглед в огъня, изведнъж почувства, че Бог вътре в него бързаше; не можеше да чака повече. Печал и негодувание го обзеха, и срам; днес отново говори, размаха над главите на хората

пламъците, простодушните рибари и селяни за миг се изплашиха, но бързо се оправиха, успокоиха се, като приказка им се сториха всички тези заплахи, а някои дори заспаха върху топлата трева, люлени от гласа му.

Гледаше огъня неспокоен, безмълвен. Магдалена, права в ъгъла, го гледаше и искаше да заговори, но не смееше; понякога женската дума смекчава мъжа, понякога го разгневява; знаеше това Магдалена и мълчеше.

Тишина. Къщата миришеше на риба и розмарин; прозорецът към двора беше отворен, някъде наблизко навярно бяха цъфнали мушмулови храсти и нощният ветрец донасяше уханието им — сладко и парливо.

Исус стана, затвори прозореца; дъхът на изкушението бяха всички тези пролетни ухания, не беше това повеят на душата му; време е да тръгне, да навлезе в духа, който му подходеше, Бог бързаше.

Вратата се отвори, влезе Юда; зашариха сините му очи, видя учителя, втренчил поглед в огъня, Магдалена с високия задник, Зеведей, който беше заспал и хъркаше, и под светилника — писача, който драскаше и цапотеше хартията... Поклати едрата си глава. Това ли беше, боже, големият му поход? Така ли се тръгва да се завладее светът? Един завеян, един драскач, една шавлива жена, няколко рибари, един кърпач, един праматарин и хайлазуване в Капернаум? Сви се в ъгъла; старата Саломия беше вече сложила софрата.

— Не съм гладен — изръмжа той. — Спи ми се.

И затвори очи, за да не гледа.

Седнаха другите да вечерят; една голяма нощна пеперуда влезе през вратата, попърха около пламъка на светилника, отиде и похвърча за малко над косата на Исус, а после закръжи из къщата.

— Ще имаме гост — каза старата Саломия. — Добре дошъл да бъде!

Благослови Исус хляба, подели го, започнаха да ядат; никой не говореше; старият Зеведей, когото бяха събудили и ядеше, не можеше да търпи чак такова мълчание, свиваше му се сърцето.

— Говорете бре, момчета! — възкликна той и удари с юмрук по софрата. — Какво, умрял ли имаме отпреде си? Не сте ли чували — когато трима-четирима седят и ядат и не говорят за Бога, това е като да седят на погребална вечеря. Каза ми го това веднъж, да е жив и здрав,

стариият равин на Назарет, и още го помня. Говори тогава, сине на Мария, доведи пак Господа в дома ми! Прощавай, казвам те сине на Мария, защото още не знам как да ти викам; едни ти викат син на Дърводелеца, други — син на Давид, син Божи, син човечески, объркали са се; хората още не са решили как да ти викат.

— Дядо Зеведей — отвърна Исус, — безбройни войнства ангели летят около Божия престол; сребърни, златни, като бистроструйни води са гласовете им и славят Господа; ала отдалеч; никой ангел не се осмелява да се приближи много към него; само един.

— Кой? — възкликна Зеведей, като опули пианските си очи.

— Ангелът на мълчанието — отговори Исус и отново млъкна.

Смути се стариият домовладика, напълни си купата с вино, изпразни я на един дъх.

„Тежък човек е този гостенин — каза си той, — сякаш седиш на софрата с някой лъв.“ И щом си помисли това, изведнъж го хвана страх и стана.

— Ще отида да намеря дядо Йона, да разменим по някоя приказка като хора — каза той и се отправи към вратата.

Но тъкмо в този миг леки стъпки се чува на двора.

— Ето го госта — обади се старата Саломия и стана.

Извърнаха се всички; на прага стоеше стариият равин на Назарет.

Колко беше остарял, стопил се беше; само малко кости, обвити в спаружена кожа, му бяха останали, тъкмо толкова, колкото за какво да има да се хване душата, та да не си отиде. А в последно време стариият равин не можеше да спи; и ако понякога, на разсъмване, се унасяше, виждаше един странен сън, все същия: ангели и огньове, и Йерусалим уж беше някакъв ранен звяр, покатерил се беше на планината Сион и виеше. Онзи ден, на разсъмване, видя пак този сън, не издържа, скочи, излезе от къщи, пое по нивята, премина равнината Ездрилон, богонавестената планина Кармил се извиси пред него; пророк Илия, навярно, стоеше на върха и го теглеше, и му даваше сили да се изкачва. Слънцето залязваше, когато стариият равин стигна на върха на планината; знаеше, три големи изправени камъка стърчаха като олтар на свещения връх, а около тях — кости и рога от жертвените животни... Но когато се приближи и вдигна очи, стариият равин нададе вик: не бяха камъни, трима мъже с великански снаги стояха тази вечер на върха, облечени в снежнобели одеяния, а лицата им бяха от

светлина; в средата — Исус, синът на Мария; от лявата му страна — пророк Илия, който държеше в шепите си разжарени въглени; от дясната му страна — Мойсей, виторог, и държеше две плочи с издълбани огнени букви... Падна ничком равинът: „Адонаи! Адонаи!“ — промълви той треперещ; знаеше — Илия и Мойсей не бяха умрели, щяха да се появят отново на земята в страшния ден Господен; знак, че е настъпил краят на вековете; появиха се, ето ги, равинът трепереше; вдигна очи да види — в здрача блестяха, огрени от слънцето, три огромни камъка.

От много години старият равин разтваря Писанията, вдишва дъха на Йехова, научи се, отвъд зримите и незримите неща, да открива скрития Божии смисъл; и сега разбра; вдигна от земята патерицата си. Откъде се взе толкова сила в посталото тяло? Тръгна към Назарет, към Кана, към Магдала, към Капернаум, като питаше навред, за да намери сина на Мария. Беше научил, че се е завърнал от Идумейската пустиня, и сега, докато вървеше по следите му в Галилея, равинът виждаше как вече се стъкмяваше от селяните и рибарите митът за новия пророк — какви чудеса сторил, какви думи изрекъл, на кой камък стъпил, за да говори, и камъкът се покрил с цветя... Срещна на пътя един старец, попита го; а той вдигна ръце към небето.

— Сляп бях, докосна клепачите ми и ми възвърна светлината. „Да не го кажеш на никого“ — заръча ми той, ама аз обикалям по селата и го разправам.

— Ами сега къде се намира, старче, можеш ли да ми кажеш?

— Оставих го в къщата на стария Зеведей, в Капернаум; побързай да го свариш, преди да се качи на небето.

Пое бързо равинът по пътя, мръкна се, намери в тъмнината къщата на стария Зеведей, влезе; старата Саломия скочи да го посрещне с „добре дошъл“.

— Саломия — каза равинът, като прекрачи прага, — мир на този дом! На Авраам и на Исаак благата — връз стопаните му!

Извърна се, погледна Исус и очите му се овлажниха.

— Много птици минават над мен — каза той — и ми носят вести от теб; много труден, много дълъг е пътят, по който си поел, чедо мое; Бог с теб!

— Амин! — отвърна Исус с дълбок глас.

Старият Зеведей постави ръка на сърцето си, поздрави го.

— Кой вятър те носи в дома ми, отче? — каза той.

Но равинът, може и да не го чу, не отговори; седна край огъня, уморен беше, студено му беше, гладен беше, но не искаше да яде; два-три пътя се отваряха пред него и не знаеше кой да хване... Защо тръгна и дойде тук? За да съобщи на Исус за видението ли? Ами ако това видение не беше от Бога? Добре знаеше старият равин, че Лукавият може да приеме образа Божи, за да измами хората; ако разкрие на Исус каквото беше видял, може демонът на възгордяването да обладае душата му, и тогава е загубен, и това ще тежи на съвестта на равина. Да не му разкрие тайната си и да го следва където и да отиде ли? Ами че редно ли е, той, старият равин на Назарет, да върви подир най-дръзкия бунтар, който се хвали, че ще въведе нов закон? Сега, когато идваше насам, не завари ли цяла Кана в смут от едни противозаконни думи, които Исус бе изрекъл? Вървял, казва, в светия съботен ден през нивята и видял един човек, който работел, прокарвал вади, напоявал градината си. „Човече — рекъл му, — ако знаеш какво правиш, хвала на теб; ако не знаеш, проклет да си, защото престъпваш Закона.“ Смая се старият равин, като чу това; опасен е този бунтар, каза си той, отваряй си очите на четиринайсет, стари Симеоне, да не съгреша сега на старини!

Исус отиде и седна до него; Юда, легнал на пода, беше затворил очи, а Матей, под светилника, беше заел мястото си, държеше калема и чакаше. Но Исус не говореше; гледаше как огънят поглъща дървата и чувстваше до себе си как старият равин пъшка, сякаш още вървеше.

В това време старата Саломия постла на равина за спане; стар човек беше, трябваше му мека постеля и възглавница; сложи му до нея и стомничка с вода, ако ожаднее през нощта; а старият Зеведей, като видя, че новият гостенин не беше дошъл за него, взе тоягата си и излезе да отиде при Йона, та да поеме човешки дъх; къщата му се беше изпълнила с лъвовете. И Магдалена се оттегли заедно със Саломия във вътрешната къща, за да оставят Исус и равина сами; догаждаха се, че ще имат тежък и таен разговор двамата.

Но те не говореха; добре знаеха и двамата, че думите не могат никога да разтворят човешкото сърце, та да му олекне; само мълчанието, и мълчаха. Часовете минаваха, заспа и Матей с калема в ръка, Зеведей се наприказва, върна се, легна до старицата си. Къде полунощ намълча се и равинът, надигна се.

— Доста си казахме тази вечер, Исусе — промълви той, — утре пак!

И се оттегли с подкосени колене към постелята си.

Слънцето се издигна, пое по небето, приближаваше пладне, а равинът не си беше още отворил очите; Исус беше тръгнал по брега, говореше с рибарите, качи се в лодката на Йона, за да му помогне в риболова; а Юда се разкарваше сам, като овчарско куче.

Старата Саломия се надвеси връз равина и се послуша, за да види дали още диша; дишаше. „Слава Богу — прошепна тя, — жив е още“ и понечи да се отдръпне; но старият равин отвори очи, видя я надвесена връз него, разбра и се усмихна.

— Не се бой, стрино Саломия — каза той, — не съм умрял, не мога да умра още.

— Остаряхме — отвърна строго старата Саломия, — остаряхме и двамата, отдалечаваме се от хората, приближаваме се към Бога; никой не може да знае часа и мига си; и е грехота, мисля, да казваме: аз не мога още да умра.

— Аз не мога още да умра, стрино Саломия — настоя равинът. — Богът на Израил ми даде думата си: „Няма да умреш, Симеоне, преди да видиш Месията!“.

И едва изрече това и изблеци очи. Ами дали не беше вече видял Месията? Дали не беше този тук, Исус?! Дали видението на Кармил не е било Божие видение? Ами че тогава, значи, му е дошло време да мре! Студена пот го обля; не знаеше, да се радва ли, или да проточи вопли и ридания? Душата му се радваше: дойде Месията! Ала посталото тяло не искаше да умре... Стана, пъшкайки, затътри се и седна на прага на припек, и потъна в размисъл.

Привечер Исус се върна капнал; през целия ден беше ловил риба със стария Йона, преливаше лодката от риба, отвори уста, доволен донемайкъде, старият Йона, да заговори, но се отказа; нагази до колене сред рибите, които се мятаха, гледаше Исус и се смееше.

Същата вечер пристигнаха и учениците от околните села, налякаха около Исус, захванаха да разправят какво са видели и

сторили: обявили на селяните и на рибарите, че е дошъл денят Господен, надебелили гласа си, за да ги изплашат, ала те слушали спокойно, кърпели мрежите си, чоплели градинките си, от време на време поклащали глава, казвали: „Ще видим... ще видим...“ и променяли приказката.

И както си говореха, ето ти ги пристигат и тримата апостоли; Юда, който седеше мълчалив по-настрани, щом ги видя, не се сдържа и се разсмя.

— Какъв е този хал бре, апостоли? — извика им той. — Съсипали са ви от бой, горкичките ми!

И наистина, дясното око на Петър беше подуто и сълзеше, бузите на Йоан бяха целите издрани и изцапани с кръв, а Яков куцаше.

— Рави — рече Петър и въздъхна, — беля е словото Божие, голяма беля!

Всички се засмяха; но Исус ги гледаше замислен.

— Пребиха ни от бой — продължи Петър, който бързаше да разкрие всичко, та да му олекне. — Отначало си рекохме, всеки да поеме по друг път; но после ни хвана страх сами, събрахме се отново тримата и започнахме да проповядваме; аз се качвах на някой камък или дърво на селския площад, заплясках с ръце или пъхах пръсти в устата си и почвах да свиря, и народът се събираше; и където бяха повечето жени, говореше Йоан, затова и бузите му са целите издрани; където бяха повечето мъже, говореше Яков, с дебелия си гласище, и когато вече прегракваше, ставах и говорех аз. Какво казвахме ли? Каквото казваш и ти, твоя милост; ама нас ни замерваха с лимонови кори, освиркваха ни, защото сме искали да докараме, казва, съсипията на света, нахвърляха се отгоре ни, жените с нокти, мъжете с юмруци, и ето, вижте ни хала!

Юда се разсмя отново, но Исус се извърна, изгледа го строго и запуши наглата уста.

— Знаех си — каза той, — че ви изпращам като агнета сред вълци; ще ви ругаят, ще ви замерват с камъни, ще ви наричат безнравствени, защото се борите против безнравствеността, ще ви клеветят, че искате да съсипете вярата, семейството и отечеството, защото вярата ни е по-чиста и домът ни по-широк, а отечеството ни е светът! Запашете се стегнато, другари, простете се с хляба, радостта и сигурността; тръгваме на война!

Извърна се Натанаил, погледна неспокойно Филип; но той му направи знак, сякаш му казваше: „Не се бой, приказва ги такива, за да ни изпита...“

Равинът се беше изтегнал отново на постелята си, много уморен, но умът му беше нащрек; виждаше и слушаше всичко; беше взел вече решение, спокоен беше; един глас се беше надигнал вътре в него — негов ли, Божи ли? Може и на двамата, и му заповяда: „Симеоне, където и да отиде, следвай го!“.

Петър се канеше отново да отвори уста, имаше да каже и други неща, но Исус протегна ръка.

— Стига! — каза той.

Стана; пред очите му се възправи Йерусалим, суров, целият в кръв, на върха на отчаянието, откъдето започва надеждата. Капернаум изчезна, и простодушните рибари и селяни, потъна вътре в него и Генисаретското езеро. Къщата на стария Зеведей се стесни, четирите ѝ стени се доближиха, допряха се до него, задушаваше се; отпрати се към вратата, отвори я.

Какво седи тук и яде, и пие, и му палят огнището жените да се грее, и му застилат софрата обед-вечер, и лови риба, та да му минава времето? Така ли ще спаси света? Не го ли е срам?

Излезе на двора; топъл ветрец развигор духаше, звездите бяха нанизани на шията и на ръцете на нощта; а под краката му земята тръпнеше, сякаш от нея сучеха безброй уста.

Извърна лице на юг, към свещения Йерусалим; сякаш се заслушваше; сякаш искаше да различи в тъмнината суровото, цялото от окървавени камъни негово лице; и както, трепетен, отчаян, умът му минаваше като порой през планини и поля и наближаваше, вече достигаше свещения град, неочаквано някаква голяма сянка, сякаш се раздвижи, така му се стори, на двора, под напъпилия бадем; и изведнъж се надигна в тъмния въздух, по-тъмна и от нощта, затова и я различи, великанската снага на спътницата му; чуваше ясно, в спокойната нощ, дълбокото ѝ дихание. Не се изплаши; беше свикнал толкова време с дъха ѝ, зачака; и тежко, повелително, изпод бадема се разнесе един спокоен глас:

— Да вървим!

Йоан беше излязъл на прага, разтревожен; стори му се, че чу някакъв глас в мрака.

— Рави — прошепна той, — на кого говориш?

Но Исус вече влизаше в къщата; присегна се, взе от ъгъла овчарската тояга.

— Другари — произнесе той, — да вървим!

Отправи се към вратата, без да се извърне да види дали някой го последва.

Скочи старият равин от постелята, пристегна колана си здраво, взе патерицата си.

— Идвам с теб, чедо мое — каза той и тръгна към вратата.

И старата Саломия, която предеше, стана, остави хурката върху сандъка.

— И аз ще дойда — каза тя. — Зеведей, оставям ти ключовете; сбогом!

Откачи от пояса си ключовете, предаде ги на мъжа си; забради се стегнато, огледа дома си, поклати глава, прости се с него; сърцето ѝ изведнъж стана на два̀йсет години. И Магдалена, безмълвна, щастлива, се изправи.

Станаха и учениците, гледаха се един друг, възбудени.

— Накъде? — попита Тома и окачи на пояса си волския рог.

— В такъв час? Защо така припряно? Не може ли утре сутринта?
— обади се Натанаил и погледна начумерен Филип.

Но Исус беше вече прекосил с големи крачки двора и беше поел на юг.

[1] И трите думи на гръцки са в женски род. — Бел.прев. ↑

XXV

Раздвижиха се темелите на света, защото се раздвижи и човешкото сърце. Тежко притиснато беше то от тези камъни, дето ги викат Йерусалим, и от пророчествата, и Вторите пришествия, и анатемите, от фарисеите и садукееите, и от богатите, дето ядяха, и от бедните, дето гладуваха, и от Бога Йехова, по чиито брада и мустаци се стичаше от веки веков кръвта на хората в бездната. Откъдето и да го докоснеше човек, ръмжеше; една блага дума да му речеше, вдигаше юмрука си; искам месо, му викаше; и ако му принасяше в жертва агне или първородния си син, не искам месо, викаше, не разкъсвайте дрехите си, разкъсвайте сърцето си, превърнете плътта си в дух, а духа в молитва и го разпръснете във въздуха!

Тежко притиснато беше сърцето под 613-те писани заповеди на еврейския закон и от хилядите неписани, и не се помръдваше; под Битиетата, под Левитите, Числата, Съдиите и Царствата, и не се помръдваше.

И изведнъж, в най-неочаквания миг, появя лек ветреца, не от небето, а отдолу, от земята, и всички листенца на човешкото сърце затрептяха; и изведнъж клюмнаха, откъснаха се и започнаха да падат, отначало вътре в сърцето, после в ума, и след това върху земята — камъните, дето ги викат Йерусалим, и пророчествата, и анатемите, и фарисеите, и садукееите, и Съдиите, и Царствата — и надменният Йехова препаса пак кожената си престилка на Първомайстор, взе отново нивелира и метъра, слезе на земята и започна да събаря и той отминалите неща и да гради, заедно с хората, бъдните; и най-напред започна от Храма на евреите в Йерусалим.

Стоеше всеки ден Исус на изпръскания с кръв под от плочи, гледаше този претрупан Храм и чувстваше как сърцето му го удря като чук и го събаря; блестеше все още изправен под слънцето, като увенчан, златорог бик; чак догоре стените бяха покрити с бял мрамор със светлосини отблясъци, сякаш Храмът плуваше сред развълнувано море; една над друга, три тераси в подножието му; долната, най-

ширироката — за идолопоклонниците; средната — за народа на Израил, а най-горната — за двайсетте хиляди левити, които миеха, стържеха, запалваха и угасяваха, чистеха Храма... Ден и нощ горяха седем вида тамян, и димът беше толкова гъст, че козлите кихаха от седем мили далеч.

Скромният праотцовски Ковчег, който прадедите чергари носеха из пустинята и в който беше Законът, хвърли котва на този връх Сион, пусна корени, извиси ръст, облече се в кипарисово дърво, злато и мрамор и стана Храм. А суровият Бог от пустинята отначало не благоволяваше да влезе да обитава къща; ала толкова много му се хареса уханието на кипарисовото дърво и на тамяна, и миризмата на печено месо от жертвените животни, че прекрачи един ден прага и влезе.

Два месеца вече от деня, когато дойде от Капернаум, Исус стоеше пред Храма всеки ден и го гледаше; и всеки ден сякаш го виждаше за първи път, сякаш очакваше, всяка сутрин, да го завари рухнал, да стъпи отгоре му, да мине; не го искаше вече, не се боеше от него; той се беше вече сгромолясал в сърцето му. Веднъж, когато старият равин го попита защо не влиза и той в Храма да се поклони и помоли, тръсна глава и отвърна:

— Години обикалях около Храма; сега Храмът обикаля около мен.

— Голяма дума изрече, Исусе — възрази му равинът и свря старческата си глава сред раменете. — Не те ли е страх?

— Когато казвам „аз“ — отвърна Исус, — не говори това тяло, то е пръст; не говори синът на Мария, пръст е и той, само с една малка искра огън; „аз“ в моята уста, стари равине, ще рече: Бог.

— Още по-страшно богохулство! — извика равинът и закри лицето си.

— Аз съм Светият Богохулник, не забравяй това — отвърна Исус и се засмя.

А веднъж, когато видя учениците си да се любуват със зяпнала уста на гордата сграда, Исус се ядоса.

— Възхищавате се на Храма ли? — каза им той язвително. — За колко години са го построили? За двайсет години, десет хиляди работници, така ли? А аз, за три дни ще го срутя; гледайте го добре за последен път, простете се с него; камък върху камък няма да остане!

Стъписаха се учениците, изплашиха се. Да не би да му е мръднал умът на учителя? Беше станал напоследък рязък и особен; и опърничав. Странни променливи ветрове го облъхваха; лицето му ту светеше като изгряващо слънце, около което всичко се разсъмваше; ту лицето му беше само мрак и очите му пълни с отчаяние.

— Рави — дръзна Йоан, — не ти ли е жал за него?

— За кого?

— За Храма; защо искаш да го събориш?

— За да построя нов; за три дни ще построя нов; но преди това трябва този да ми освободи мястото.

Държеше гегата, която Филип му беше подарил, и удряше с нея по плочите; вятърът на гнева вееше сега върху му; гледаше фарисеите, които минаваха и току се блъскаха в стените и се нараняваха, уж заслепени от безмерния блясък на Бога.

— Лицемери — викаше им той, — ако Бог вземе нож и разреже сърцето ви, от него ще изскочат змии и скорпиони, и мръсотии!

Слушаха фарисеите, побесняваха; и скришом решаваха да запушат с пръст безстрашната уста.

Присегна се старият равин и постави длан върху устата на Исус, за да не вика.

— Смъртта си ли търсиш? — сопна му се той веднъж и очите му се наляха със сълзи. — Току влизат и излизат книжниците фарисеи при Пилат и искат смъртта ти, не знаеш ли това?

— Знам го, отче — отвърна Исус, — знам го; но знам и други неща още, и други неща...

Нареждаше на Тома да извири с волския рог, качваше се на обичайното си място, на патара под Соломоновата колонада, и започваше отново да прогласява:

— Дойде, дойде денят Господен!

Викаше всеки ден, от сутрин чак до залез-слънце, за да накара небето да се отвори и да изсипе огъня си; защото, добре си го знаеше той, всемогъщо заклинание е човешкият глас, викаш на огъня и на прохладата, на ада и на рая: „Ела! Ела!“, и идва. По същия начин викаше и той Огъня; той щеше да пречисти света, щеше да проправи път, за да дойде Любовта; радват се винаги краката на Любовта, когато стъпват върху пепелища...

— Рави — каза му един ден Андрей, — защо вече не се смееш, не се радваш както преди? Защо ставаш все по-суров?

Но той не отвърна. Какво да каже и как можеше да разбере наивното сърце на Андрей? Този свят трябва из основи да бъде изтръгнат, да се засади нов, старият Закон да бъде сринат, и аз ще го срина; нов Закон да се издълбае върху плочите на сърцето, и аз ще го издълбая. Ще разширя Закона, за да побере врагове и приятели, юдеи и идолопоклонници, и десетте заповеди ще разцъфтят! Затова дойдох тук, в Йерусалим; тук ще се разтворят небесата; какво ще слезе от небето ли? Великото чудо или смъртта ли? Каквото Бог пожелае; готов съм да се кача на небето или да пропадна в ада; вземи решение, Господи!

Наближаваше Пасха; неочаквана пролетна ласкавост се бе разляла върху суровото лице на Юдея; пътищата по суша и по море се бяха отворили и пристигаха поклонници от четирите еврейски краища на света; терасите на Храма мучаха, смърдяха от закланите животни и от лайната, и от хората.

Пред Соломоновата колонада се бяха събрали днес много дрипльовци и сакати, бледи изгладнели лица, горящи очи; гледаха накриво охранените садукеи и богатите засмени стопани и жените им, с тежките златни накити.

— Докога ще се смееете? — изръмжа един. — Скоро ще им прережем гърлото; учителят го каза: бедните ще убият богатите и ще си поделят имането им.

— Лошо си го чул това, Манасий — обади се един бледен човек с овчи очи и коси. — Няма да има вече бедни и богати, всички ще бъдат едно; това ще рече царство небесно.

— Царство небесно ще рече — подхвърли един дангалак, — да се махнат римляните; царство небесно с римляни не става.

— Нищо не си разбрал, Аарон, от думите на учителя — каза един старик със заешка уста, като поклати проскубаната си глава. — Няма евреи и римляни, гърци и халдейци, нито бедуини; всички са братя.

— Всички са пепел! — извика друг един. — Това разбрах аз, чух го с ушите си, учителят каза: „Ще се разтворят небесата, първият потоп е бил от вода, а този — от огън; всички, богати и бедни, евреи и римляни — пепел!“

— Маслиновото дърво ще се отърси, но ще останат две-три маслини на върха; три-четири — на края на клоните — казал го е пророк Исая; кураж, момчета, ние ще бъдем маслините, които ще останем; само да държим учителя изкъсо, да не ни избяга! — обади се един черен като опушен тиган човек с опулени очи и впери поглед в побелелия от прах път към Витания. — Бави се днеска — прошепна той, — бави се... Опичайте си ума бре, момчета, да не ни избяга!

— Къде ще отиде? — каза старикът със заешката уста. — В Йерусалим му казал Бог да воюва; тук ще воюва!

Слънцето беше сред небето, пара се вдигаше от плочите, усили се жегата и вонята. Яков, фарисеят, мина, отрупал с муски мишниците си, като разгласяваше достойнствата на всяка муска — тези церят сипаницата, бодежите, червения вятър; тези прогонват злите духове; най-голямата, най-скъпата, убива враговете ти... Видя дриплъвците и сакатите, позна ги; жлъчната му уста се усмихна ехидно.

— Пфу, да пукнете дано! — и плю три пъти във въздуха.

И както спореха дриплъвците и всеки натъкмяваше думите на учителя според мераците на сърцето си, един грамаден достолепен старец, с дълга тояга, изскочи пред тях, изпотен, потънал в прах, широкото му още несбръчкано лице сияеше.

— Мелхиседек! — извика старикът със заешката уста. — Какви добри вести от Витания? Лицето ти блести!

— Радвайте се и се прегръщайте, момчета! — извика старият първенец и запрегръща разплакан всички. — Възкръсна мъртвец, видях го с очите си, стана от гроба; проходи! Дадоха му вода и пи, дадоха му хляб, и яде, проговори!

— Кой? Кой го възкреси? Кой възкръсна?

Струпах се всички около стария първенец и го заразитваха, дочуха от съседните галерии мъже и жени, дотичаха и те, приближиха се и неколцина левити и фарисеи, тъкмо минаваше и Варава, долови ухото му глъчката, лепна се и той. Зарадва се Мелхиседек, че толкова народ го гледа в устата, подпря се на тоягата си и захвана важно да разправя:

— Лазар, синът на Елиаким, кой го познава? Умря завчера, погребяхме го; мина ден, минаха два, три, забравихме го; и ето ти на четвъртия ден, чуваме викове на улицата, изскачам навън, гледам Исус,

сина на Мария от Назарет, и двете сестри на Лазар, паднали в краката му, целуват го и оплакват брат си.

„Ако ти беше с него, рави, нямаше да умре... — пицяха те и току си скубеха косите. — Върни го обратно от другия свят, рави; повикай го и ще дойде!“

А Исус ги хвана и двете за ръка, вдигна ги.

„Да вървим“ — каза той.

Хукнахме всички след тях, стигнахме при гроба; спря се Исус, цялата му кръв нахлу в главата му, очите му се завъртяха, обърнаха се, остана само бялото им; и започна да издава нещо като мучене, сякаш вътре в него имаше същински бик; всички се изплашихме. И изведнъж, както си стоеше и трепереше цял, нададе див вик, особен вик, от друг свят; така навярно викат архангелите, когато са ядосани. „Лазаре, излез навън!“ И изведнъж чухме как вътре в гроба пръстта се размърда и се пропука, надгробният камък взе да се размества и полека-лека да се надига; ужас и безумие; никога не ме е било толкова страх от смъртта, както при това възкресение. Кълна се, ако ми рече — какво искаш повече да видиш: един лъв или едно възкресение? — щях да кажа — един лъв.

— Господи помилуй! Господи помилуй! — викаше народът и плачеше. — Разправяй, разправяй, дядо Мелхиседек!

— Жените пицяха, много от мъжете се скриха зад камъните, тези, които останахме, треперехме; а надгробният камък полека-лека се надигаше; и видяхме две жълти ръце, а сетне — една позеленяла глава, напукана, цялата в пръст; а после — мършавото тяло, обвито в саван... Изпъна единия крак, след това другия, излезе; беше Лазар.

Старият първенец замълча; избърса с широкия си ръкав потта; около него народът ревеше; едни плачеха, други танцуваха, Варава вдигна косматото си ръчище.

— Лъжа! Лъжа! — извика той. — Подучен е от римляните; нагласил е всичко с Лазар, долу предателите!

— Млък! — разнесе се един суров глас зад него. — Какви римляни?

Извърнаха се всички и изведнъж се стъписаха; центурионът Руф пристъпваше към Варава с вдигнат бич; една бледа девойка, русокоса, го беше хванала под ръка; през цялото време тя стоеше и слушаше стария Мелхиседек и сълзи течаха от големите ѝ зелени очи; Варава се

шмугна в навалищата и изчезна. След него забърза Яков, фарисеят с муските, настигна го зад една колона, и там, опрели глави, двамата подхванаха тънък разговор; разбойник и фарисей се побратимиха; Варава заговори пръв.

— Мислиш ли, че е истина? — попита неспокойно той.

— Кое?

— Че е възкресил, казва, мъртвец...

— Слушай добре какво ще ти кажа: аз съм фарисей, а ти — зилот; досега аз разправях, че Израил ще се спаси само с молитви, пости и със Свещения Закон; ами сега...

— Ами сега? — произнесе Варава и очите му блеснаха.

— Сега и аз идвам, зилоте, на твоя акъл; не стига молитва и пост; тук трябва да заиграе нож; разбра ли?

Варава се изкиска.

— На мен ли го казваш? По-добра молитва от ножа няма. И тъй?

— Да започнем с този!

— С кого? Говори без заобикалки!

— С Лазар; на всяка цена трябва да го смъкнем отново в пръстта; докато го гледа, народът ще казва: „Умрял беше и го възкреси синът на Мария; и славата на лъжепророка ще расте... Прав си, Варава; подучен е от римляните и вика: «Хич да не ви е грижа за царството земно, небето гледайте!».“ И така, докато ние ще зяпаме небето, римляните ще ни седят на гърба; разбра ли?

— И тъй? Да го очистим и него ли, макар че ти е брат?

— Не ми е брат, не го ща! — извика фарисеят и се престори, че си раздира дрехите. — Предавам ти го!

И след като изрече това, фарисеят се отдели от колоната и захвана отново да се перчи с муските си; хубаво курдиса този Варава, доволен беше.

Сиромашта пред колоната на Соломон се отчая да чака Исус, започна да се разотива; а старият Мелхиседек купи два бели гълъба, за да ги принесе в жертва, да благодари на Бога на Израил, че най-сетне се бе смилил над народа си и му прачаше, след толкова години, нов пророк.

Напекли се бяха камъните; лицата на хората, сред силната светлина, се изличиха; и неочаквано по пътя за Витания се вдигна прах, чуха се радостни викове, цялото село се бе вдигнало и идеше;

първи се появиха децата с върбови и лаврови вейки, след върбите и лаврите — Исус, лицето му сияеше, зад него — учениците, възбудени, сякаш всеки от тях беше възкресил по един мъртвец; и последни, съвсем прегракнали от викове — витанийците; и всички тичаха към Храма. По две наведнъж изкачи Исус стъпалата, премина първата тераса, стигна до втората, от лицето и ръцете му се излъчваше някаква сурова светлина и никой не можеше да се приближи до него; по едно време старият равин, който също подтичваше изнемощял след него, понечи да прекрачи невидимия кръг около учителя; но веднага се отдръпна, сякаш го бяха лизнали пламъци.

Ето, току-що беше излязъл от Божията пещ и кръвта му още вреше; не можеше още да повярва това, не искаше. Толкова голяма ли беше, значи, силата на душата? Може ли да заповяда на планините: „Елате!“ и планините да дойдат? Да разтвори земята и да извади мъртвите? Да срине за три дни света и за три дни да го изгради отново? Ами че ако е толкова всемогъща силата на душата, тогава цялата тежест на гибелта за спасението на света пада върху плещите на човека; Божията и човешката граница се сливат... Страшна, опасна мисъл, слепоочията на Исус бучаха.

Остави Лазар, увит в савана си, прав върху гроба, и тръгна със странна припряност към Йерусалимския Храм; съзнаваше, за първи път така непоколебимо, че трябваше да се сложи край на този свят тук и от гробовете да се въздигне един нов Йерусалим. Настъпил е часът, това беше очакваният знак; Лазар беше разкапаният свят, дойде часът да извика: „Свете, стани!“. Негов дълг беше; и най-страшното, сега го чувстваше: имаше и сила за това! Няма как вече да се измъкне, като каже: „Не мога!“. Може, и ако светът не се спаси, върху него трябва да падне целият грях.

Кръвта нахлу в главата на Исус; видя около себе си дрипльовците и онеправданите, гледаха го и на него възлагаха всичките си надежди; нададе див вик, скочи върху патара, струпана се около него народът, спряха се и богатите, и охранените, като скришом се подсмиваха, да чуят; извърна се, видя ги Исус, вдигна юмрук.

— Чуйте, богати! — извика той. — Чуйте, господари на този свят, не може повече да продължи неправдата, безчестието, гладът! Бог натри устните ми с разжарен въглен, викам: Докога ще се изтягате върху легла от слонова кост, върху меки постели? Докога ще ядете

месото на бедняка и ще пиете потта и кръвта, и сълзите му? Не мога да ви търпя повече! — вика моят Бог; иде огънят, възкръсват мъртвите, дойде краят на вековете!

Двама грамадни дрипльовци го грабнаха, вдигнаха го на ръце, струпа се тълпата, като размахваше върбовите клонки; пара се вдигаше от пламтящата глава на пророка.

— Не дойдох — извика той — да донеса мир на света, а нож! Ще всея раздор в домовете, ще вдигне ръка синът на баща си, дъщерята — на майка си, снахата — на свекърва си, заради мен. Онзи, който ме следва, зарязва всичко; онзи, който иска да спаси на този свят живота си, ще го загуби; а онзи, който загуби заради мен този преходен свой живот, печели го във вечността.

— Какво казва Законът, бунтарينو? — разнесе се един груб глас. — Какво казват Свещените Писания, Сатана?

— Какво казват големите пророци, Йеремиа, Йезекиил? — отвърна Исус и очите му заблестяха. — Ще отменя Закона, който е издълбан върху плочите на Мойсей и ще издълбая нов Закон в човешкото сърце; ще извадя каменното сърце, което имат сега хората, и ще им сложа сърце от плът; и вътре в това сърце ще посадя една нова Надежда! Аз издълбавам в новите сърца новия Закон и аз съм новата Надежда! Разпростирам любовта, отварям и четирите големи Божии врати — Изтока, Запада, Севера и Юга, за да влязат всички народи; не е еврейско лоното Божие, побира целия свят! Не е израилтянин Бог, а безсмъртен Дух!

Старият равин закри лицето си с ръце; искаше да извика: „Исусе, мълчи; това е голямо богохулство!“, но не свари; диви ликуващи викове избухнаха, ревяха от радост бедните, дюдюкаха левитите, а Яков, фарисеят, разкъса дрехите си и плюеше във въздуха; и тогава равинът пое накъдето му видят очите. „Погуби се — мълвеше той, плачеше и вървеше, — погуби се! Кой демон, кой бог е вътре в него и вика?“

Вървеше, краката му се преплитаха от умора, през всичките тези дни и седмици, дето тичаше подир Исус и се мъчеше да разбере кой е той, грохналото му тяло се беше съвсем стопило, бяха му останали само кости, покрити със спаружена кожа; вкопчила се беше в него душата и чакаше. Този ли е, не е ли този Месията, когото Бог му беше обещал? Чудесата, които вършеше, всички тях можеше да ги извърши

и Сатаната; той и мъртъвци може да възкреси; не бяха достатъчни чудесата, за да отсъди старият равин. И пророчествата, и те не бяха достатъчни; могъщ и много лукав е Сатаната, може да натъкми до съвършенство словата и делата си със свещените пророчества, за да изиграе хората. Затова равинът не можеше да спи нощем и молеше Бога да се смили над него и да му даде сигурен знак... Какъв знак? Равинът го знаеше добре — смъртта, смъртта му; мислеше си за този знак и потръпваше.

Бързаше сред праха, препъваше се; показва се на върха на хълма, цялата разядена от слънцето, Витания; пое задъхан по нагорнището.

Отворена беше къщата на Лазар и селяните влизаха и излизаха, за да видят и да пипнат възкръсналия, да се послушат дали диша, дали говори, дали наистина е жив, или пък е призрак? А той седеше в най-вътрешния ъгъл на къщата, понеже светлината го дразнеше, уморен, и почти не говореше; краката, ръцете, коремът му бяха подути, позеленели, като на четиридневен мъртвец; лицето му, подпухнало, беше цялото напукано и от него течеше някаква жълтобелезникава течност и цапаше белия саван, в който беше още увит; саванът беше залепнал о него и не можеха да му го махнат. В началото много смърдеше и всички, които се приближаваха до него, си стискаха носа; но полека-лека вонята намаляваше, сега той миришеше само на пръст и на тамян. От време на време раздвижваше ръце и измъкваше треволяците, които се бяха вплеели в брадата и косата му; а сестрите му, Мария и Марта, го почистваха от пръстта и от малките земни червейчета, които се бяха полепили по него. Една жалостлива съседка му беше донесла една кокошка и сега старата Саломия, клекнала пред огнището, я вареше, та да изсърба възкръсналият чорбата, да закрепне. А селяните идваха, поседяваха малко, разглеждаха го внимателно и му говореха; а той отговаряше отегчено, да, не, с няколко думи, а после идваха други, от селото и от околните села... Дойде днеска и слепият старейшина, протегна стръвно ръка, опипа го, засмя се.

— Как прекара на оня свят, добре ли? — запита го той. — Блазе ти, Лазаре, сега знаеш всички тайни на долния свят, ама не ги разкривай, нещастнико, та да не пощурее горният свят...

Наведе се към ухото му.

— Червейчета, а? Нищо друго, а? — попита го той полушеговито, полутреперещ.

Почака известно време, но Лазар не отговори; ядоса се слепият, взе тоягата си и си отиде.

Магдалена стоеше на прага и се взираше в далечината на пътя, който водеше за Йерусалим; сърцето ѝ плачеше като малко дете. Лоши сънища виждаше през всичките тези нощи, сънуваше, че Исус се жени, а това ще рече смърт, а снощи го сънува, че уж е летяща риба, разпери крилата си, изскочи от водата и падна на сушата; мятеше се върху крайбрежния чакъл, мъчеше се да разпери отново крилата си, не можеше, задушаваше се; очите му започнаха да потъмняват, извърна се, погледна я; а тя се втурна да го хване и да го пусне отново в морето, но когато се наведе и го взе в ръцете си, той беше вече умрял. Ала както го държеше и го оплакваше, и сълзите ѝ капеха върху него, той нарастваше, изпълваше обятията ѝ, превръщаше се в мъртъв човек.

— Няма да го пусна повече да отиде в Йерусалим... няма да го пусна... — въздъхна тя и продължи да се взира в белия път — дано се покаже.

Но вместо Исус, на пътя за Йерусалим се появи, прегърбен, залитащ, старият ѝ баща, равинът. „Горкото старче — помисли си Магдалена, — какво му трябва, на неговия хал, да върви като вярно старо куче подир нашия равин, където и да отиде! Чувам го как става през нощта, излиза на двора, прави метани и вика на Господа: «Помогни, дай някакъв знак!». Но Господ го оставя да се терзае, измъчва го, казва, защото го обича, и с това се утешава, горкият...”

Гледаше го сега как се изкачва, като се подпираше на патерицата си, и час по час се поспираше, поглеждаше назад към Йерусалим, разтваряше ръце, за да си поеме дъх... През всичките тези дни във Витания, когато бяха заедно, баща и дъщеря, и двамата забравиха миналите неща, говореха си сега, видя старецът, че дъщеря му беше оставила лошия път и ѝ прости; сълзите измиваха всички грехове, знаеше това старият равин, а Магдалена беше плакала много.

Старецът пристигна съвсем капнал, отмести се от вратата Магдалена, за да мине, но той се спря и я хвана умолително за ръка.

— Магдалено, дете мое — каза ѝ той, — жена си, голяма сила имат сълзите ти, голяма сила имат ласките ти, падни в краката му, моли го да не ходи повече в Йерусалим; още повече са се разлютили книжовниците и фарисеите, видях ги, разговаряха помежду си скришом, отрова капеше от устните им, смърт кроят.

— Смърт ли? — възкликна Магдалена и ѝ премаля в гърдите. — Смърт ли! Но нима той може да умре, тате?

Старият равин погледна дъщеря си, усмихна се горчиво.

— Така казваме винаги за хората, които обичаме — промълви той и замълча.

— Но равин не е човек като нас, не е! — извика отчаяно Магдалена. — Не е! Не е! — повтаряше тя непрекъснато, за да прогони страха си.

— Откъде знаеш това? — попита старецът и сърцето му потръпна, защото той вярваше в женските догадки.

— Знам го — отвърна Магдалена, — не ме питай откъде; сигурна съм. Не се бой, татко; кой смее да го закачи сега, след като възкреси Лазар?

— Сега, след като възкреси Лазар, побеснях още повече; преди това го слушаха да проповядва и повдигаха рамене; но сега, когато се разчу за чудото, народът придоби смелост, този е Месията, вика, възкресява мъртъвци, силата му е от Бога дадена, да вървим с него! Днеска мъже и жени взеха върбови вейки и тръгнаха след него, а сакатите вдигнаха патериците си и се заканват, и бедняците вдигнаха глава... Гледат всичко това книжовниците и фарисеите и побесняват, ако го оставим, казват, още малко, загубени сме; и сноват от Анна при Каяфа, и от Каяфа при Пилат и му копаят гроба... Магдалено, дете мое, прегърни коленете му, не го пускай да влезе в Йерусалим, нека се върнем в Галилея!

Пред очите му се появи една сипаничава, мрачна мутра.

— Магдалено — каза той, — сега, когато идвах, видях Варава да обикаля насам, а лицето му беше мрачно като смъртта! Щом чу стъпките ми, скри се в храстите; лош знак!

Изнемощялото му тяло се превеи; дъщеря му го обгърна през кръста, вкара го вътре; донесе му столче, старецът седна; а тя коленичи до него.

— Къде се намира? — попита тя. — Къде го остави, тате?

— При Храма; вика, огън изскача от очите му, ще подпали свещената сграда! И какви думи, Боже мой, какви богохулства! Ще отменя, казва, Мойсеевия Закон, ще туря нов! Няма да отида да се срещна с Бога на Синайския връх, ще го срещна в сърцето си!

Сниши глас старецът.

— По някой път, дете мое — произнесе той треперещ, — по някой път ме е страх да не му мръдне умът; да не би пък Сатаната...

— Мълчи! — възкликна Магдалена и постави и двете си длани върху устата на стареца.

Двамата още си говореха, когато на прага се появиха, един след друг, учениците; Магдалена скочи, изгледа ги, Исус не беше сред тях.

— Ами рави? — попита тя с треперещ глас. — Къде е рави?

— Не се бой — отвърна ѝ Петър намръщен, — не се бой, сега ще дойде.

Скочи и Мария от нозете на брат си, приближи се неспокойна към учениците; мрачни и разтревожени бяха лицата им, мътни — очите им; опря се на стената.

— Ами рави? — попита тя премаляла.

— Сега ще дойде, Мария, иде... — отговори Йоан. — Ако беше в беда, щяхме ли да го изоставим?

Пръснаха се из къщата учениците, начумерени; далеч един от друг.

Измъкна Матей от пазвата си книжата и се наклони да пише.

— Кажи ти, Матей — обади се старият равин, — казвай, жив да си!

— Отче — отвърна Матей, — сега, като се връщаме всички заедно, на входа на Йерусалим ни настигна центурионът Руф. „Чакайте! — извика. — Имам заповед!“ Омръзнахме се от страх; но рави протегна спокойно ръка на римлянина. „Добре дошъл, приятелю! — каза му той. — За какво ти трябва?“ — „Не аз — отговори Руф, — Пилат те вика; моля те, ела с мен!“ — „Ще дойда“ — каза несмутимо Исус и извърна лице към Йерусалим. А ние се струпвахме около него. „Къде отиваш, рави? — викахме. — Няма да те пуснем!“ Намеси се центурионът. „Не се бойте, за добро е — каза ни той. — Давам ви думата си!“ — „Вървете! — нареди ни учителят. — Не се бойте; не е дошъл още часът!“ Ала Юда се обади. „Аз ще дойда с теб, учителю Няма да те оставя!“ — „Ела — каза му учителят. — И аз не те оставям.“ Поеха към Йерусалим, двамата отпред, а Юда — зад тях, като овчарско куче.

Докато Матей говореше, учениците се приближиха, седнаха на пода с кръстосани крака, безмълвни.

— Лицата ви са мрачни — произнесе равинът. — Нещо криете.

— Други грижи имаме, отче — измърмори Петър, — други...

И пак замълча.

И наистина, тъмни демони се бяха вмъкнали в тях, сега, като идваха насам, по пътя; та нали мъртвите бяха вече почнали да възкръсват, приближаваше денят Господен, щеше да се възкачи рави на престола, идеше време, значи, да си поделят длъжностите; и тогава, при разпределението, учениците започнаха да се карат.

— Аз ще седна от дясната му страна — казваше един, — мен ме обича най-много.

— Не, мен!

— Мен!

— Мен!

Скочиха всички, развикаха се.

— Аз първи го нарекох рави! — каза Андрей.

— На мен най-често ми се явява насън! — възрази им Петър.

— Мен ме нарича „любими“... — обади се Йоан.

— И мен!

— И мен!

— И мен! — отново се разнесоха и други гласове.

Кръвта на Петър закипя.

— Махайте се оттук всички! — извика той. — Не ми ли каза онзи ден: „Петре^[1], ти си камък и върху теб ще изградя новия Йерусалим!“

— Не каза новия Йерусалим! Записал съм му думите! — обади се Матей и потупа тефтера в пазвата си.

— Ами какво ми каза тогава, драскачо? Аз това чух! — възкликна ядосано Петър.

— Каза: „Ти си Петър и върху този камък ще построя Църквата си.“ Църквата си, а не Йерусалим; има голяма разлика!

— И какво още ми обеща? — извика Петър. — Защо спря? Не ти изнася да караш по-нататък, а? За ключовете... Хайде, казвай!

Матей взе неохотно тефтера, отвори го, зачете:

— И каквото вържеш на земята, ще бъде вързано на небето, и каквото развържеш на земята, ще бъде развързано на небето... Заповядай, това е всичко!

— И малко ли ти се вижда? — възкликна Петър, изгледа отвисоко учениците и се изпъчи като петел. — Малко ли ти се вижда?

Аз, чухте го всички, ще държа ключовете; аз отварям и затварям рая; ако искам, ще ви пусна вътре, ако не искам, няма да ви пусна!

Тогава вече учениците кипнаха; и щяха сигурно да се сбият, ако вече не приближаваха Витания; беше ги срам от селяните и затова потиснаха яда си; но лицата им бяха още съвсем мрачни.

[1] „Петра“ на гръцки значи „камък“. — Бел.прев. ↑

XXVI

В това време Исус и центурионът продължаваха да вървят, а зад тях — овчарското куче, Юда; навлязоха в кривите и тесни улички на Йерусалим, отправиха се към крепостта, близо до Храма, където беше дворецът на Пилат Понтийски; първи отвори уста центурионът и заговори.

— Рави — каза той развълнуван, — дъщеря ми се чувства чудесно и постоянно мисли за теб; и всеки път, когато научи, че говориш на народа, измъква ни се скришом от къщи и тича да те чуе; а днес я държах здраво за ръката, бяхме заедно и те слушахме при Храма, и тя искаше да изтича и да целуне нозете ти.

— Защо не я пусна? — възкликна Исус. — Един миг е достатъчен, за да се спаси човешката душа. Защо изтърва този миг и го остави да отиде нахалост?

„Една римлянка да целуне краката на един евреин!“ — помисли си със срам Руф, но не каза нищо.

Държеше в ръка къс бич и разбутваше шумната тълпа; голям пек, отмаляваха телата, мухите — на цели облаци; центурионът вдишваше с погнуса еврейския въздух; толкова години беше в Палестина и още не беше свикнал с миризмата на еврейско. Сега минаваха през пазара, покрит с рогозки; тук беше прохладно, забавиха ход.

— Как можеш — каза центурионът — да говориш на тази кучешка глутница?

Исус се изчерви.

— Не са кучета — отвърна той. — Души са, искри Божии; пожар е Бог, центурионе, всяка душа е искра, зачитай я.

— Аз съм римлянин — отговори Руф, — римлянин е и моят бог; прокарва пътища, строи казарми, докарва вода в градовете, прави от бронза оръжия и тръгва на война; той начело и ние след него; и душата ни, дето казваш, и тялото ни, у нас са едно цяло, и върху тях — печатът на Рим. И когато умираме, умират и двете и остават синовете ни; това

ще рече за нас безсмъртие. А тези неща, дето ги разправяш за царства небесни, ни се струват приказки, пък прощавай.

Замълча и след малко добави:

— Ние сме създадени да управляваме хората, а хората не се управляват с любовта.

— Не е невъоръжена любовта — каза Исус и погледна студените сини очи на центуриона, прясно обръснатите му бузи, дебелиите късопръсти ръце. — Влиза в бой и любовта, хвърля се в атака.

— Тогава не е любов — каза центурионът.

Наведе Исус глава. „Трябва да намеря нов мех, да наляя ново вино — помисли си той, — нови слова.“

Стигнаха вече; едновременно крепост и дворец, пред тях се извиси кулата, която пазеше в себе си надменния римски управител Пилат Понтийски. Гнусеше се той от еврейското племе, държеше благоуханна кърпичка пред носа си, когато вървеше из йерусалимските сокаци или когато беше принуден да говори с евреи. Не вярваше нито в богове, нито на хора; нито на Пилат Понтийски; на нищо. Постоянно носеше, окачен на шията му на златна верижка, един наточен малък бръснач, за да пререже вените си, когато вече му дотегне да яде, да пие, да управлява; или когато щеше да го изпрати в изгнание императорът. Слушаше често как евреите си дерат гърлата и викат Месията да дойде да ги освободи, и се смееше; посочваше острия малък бръснач и казваше на жена си: „Ето го моя Месия; той ще ме освободи!“. Но жена му извъръщаше лице и не му отговаряше.

Пред голямата врата на кулата, Исус спря.

— Центурионе — каза той, — дължиш ми една отплата, помниш ли? Дойде време да ти я поискам.

— Цялата радост на живота си на теб я дължа, Исусе Назаретянино — отвърна Руф. — Кажи, всичко каквото мога.

— Ако ме хванат, ако ме затворят, ако ме убият, не прави нищо, за да ме спасиш. Даваш ли ми думата си?

Минаха през вратата на крепостта; стражите вдигнаха ръка, поздравиха центуриона.

— Нима е отплата това, което ми искаш? — възкликна Руф изненадан. — Не разбирам евреите.

Двама грамадни негри стояха пред вратата на Пилат и го пазеха.

— Отплата е, центурионе — каза Исус. — Даваш ли ми думата си?

Руф направи знак на негрите да отворят вратата.

Сух, избръснат, с тясно чело, със сиви сурови очи, с тънки резки устни, Пилат вдигна глава и изгледа Исус, който беше застанал пред него; седеше на висок, с груби изгравирани орли, престол и четеше.

— Ти ли си Исус Назаретянина, царят на юдеите? — изсъска подигравателно той и постави благоуханната кърпичка на носа си.

— Не съм цар — отвърна Исус.

— Как? Не си ли Месията? А пък Месията не е ли онзи, когото очакват от толкова поколения сънародниците ти, авраимковците, да ги освободи и да седне на престола на Израил? Да изпъди нас, римляните? Защо тогава казваш: не съм цар?

— Царството ми не е на земята.

— А къде тогава? На водата ли? Във въздуха ли? — възкликна Пилат и прихна да се смее.

— На небето — отговори спокойно Исус.

— Добре — каза Пилат, — халал да ти е небето; земята не пипай!

Измъкна от палеца си златния пръстен, вдигна го високо към светлината и погледна червения му камък; върху него беше издълбан череп и околоръст пишеше: „Яж, пий, весели се; утре ще станеш такъв.“

— Гнус ме е от евреите — каза той, — не се мият никога и имат един Бог като тяхната мутра: немит, с дълги плитки, хищен, бърборко; и отмъстителен като камила.

— Този Бог, знай, вдигна вече юмрука си над Рим — отново изрече спокойно Исус.

— Рим е безсмъртен — отвърна Пилат и се прозя.

— Рим е грамадната статуя, която е съзрял във видението си пророк Даниил.

— Статуя ли? Каква статуя? Всичко, за което вие, евреите, копнеете наяве, го виждате насън; живеете й умирате с видения.

— Така започва походът на човека — с видения; и полека-лека сянката става плътна и крепка, духът се облича в плът и слиза на

земята; а пророк Даниил е съзрял видението, и след като го е видял, свърши вече, ще приеме плът, ще слезе на земята и ще сине Рим.

— Любувам се, Исусе Назаретянино, на дързостта или на глупостта ти; изглежда, че не се боиш от смъртта и затова говориш така свободно; харесваш ми. Разправи ми тогава за видението на Даниил.

— Пророк Даниил една нощ видял грамадна статуя; главата ѝ — златна, гърдите и мишниците — сребърни; коремът и бедрата — бронзови; пищялките ѝ — железни, ала най-долу, краката ѝ — пръстени. Внезапно някаква невидима ръка запратила един камък по пръстените крака и ги строшила; и изведнъж цялата статуя — злато, сребро, бронз, желязо — се отърколила на земята... Тази невидима ръка, Пилат Понтийски, е Богът на Израил, камъкът — аз, а грамадната статуя — Рим.

Пилат отново се прозя.

— Разбрах — каза той отегчено, — разбрах играта ти, Исусе Назаретянино, царю на юдеите! Ругаеш Рим, за да ме накараш да се ядосам, да те разпъна на кръст, да станеш и твоя милост герой; много умело си скроил всичко; започнал си дори, научавам, да възкресяваш мъртъвци, проправяш път; по същия начин и учениците ти утре ще разгласят, че не си умрял, възкръснал си, качил си се на небето... Но много късно си си направил този труд, мошеничето ми; не минава вече номерът ти, измисли друг; няма да те убия, няма да те направя герой, няма да станеш и твоя милост бог, избий си това от главата.

Исус мълчеше; през отворения прозорец виждаше, блеснал под слънцето, огромен, Храма на Йехова, като някакъв неподвижен звяр човекоядец, и отворед идеха и влизаха в отворената му черна уста пъстроцветни стада, хората. Пилат си играеше със златната си верижка, не говореше; срам го беше да отправи молба към евреин, но беше обещал на жена си, нямаше как.

— Нещо друго? — попита Исус и се извърна към вратата.

Пилат стана.

— Не си тръгвай — каза той, — искам да ти кажа нещо, затова и те повиках; жена ми те виждала, казва, всяка нощ насън, щом рече да затвори очи, и ти идваш; оплакваш ѝ се, казва, че искат да те убият, и всяка нощ я молиш да ми говори, да не позволя на сънародниците ти, на Анна и Каяфа, да те умъртвят. Нощес жена ми изпищя, скочи от сън

и се разплака; жал ѝ е за теб, казва, не знам защо, не се бъркам в женските щуротии; и падна в краката ми, да те извикам и да ти кажа да се махнеш, да се спасиш. Исусе Назаретянино, не е добър йерусалимският въздух за здравето ти; върни се в Галилея! Не искам насила, казвам ти го с добро: върни се в Галилея!

— Война е животът — отвърна му с все същия спокоен, решителен глас Исус, — война е, и ти знаеш това, защото си войник и римлянин; ала ето какво не знаеш: Бог е вожд, а ние сме войниците му; още в мига, в който човек се ражда, Бог му показва земята, и на земята — един град, едно село, една планина, морето или пустинята, и му казва: „Тук ще воюваш!“. Управителю на Юдея, Бог ме сграбчи за косата една нощ, вдигна ме и ме донесе в Йерусалим, изправи ме пред Храма и ми каза: „Тук ще воюваш!“. Няма да дезертирам, управителю на Юдея, тук ще воювам!

Пилат повдигна рамене; вече съжаляваше, че беше отправил молбата си; че беше разкрил пред един евреин своя домашна тайна; направи се, както си беше свикнал, че си измива ръцете.

— Постъпи така, както ѝ текне на дебалата ти глава — каза той, — аз си измивам и премивам ръцете; върви си!

Вдигна Исус ръка, поздрави; тъкмо когато прекрачваше прага, Пилат му извика подигравателно:

— Ей, Месия! Каква е тази страшна вест, която, чувам, носиш на света?

— Огънят — отвърна отново спокойно Исус, — огънят, да се пречисти земята.

— От римляните ли?

— Не, от неверниците; от несправедливите, от безчестните, от ситите.

— И после?

— И после, върху опалената, пречистена земя ще се изгради новият Йерусалим.

— И кой ще изгради този нов Йерусалим?

— Аз.

Пилат прихна да се смее.

— Хайде — произнесе той, — добре ѝ казвах аз на жена си — съвсем си се побъркал. Идвай от време на време да те виждам, та да ми минава времето; хайде сега, върви си; дотегна ми.

Плесна с ръце, влязоха двамата грамадни негри и изведоха Исус навън.

Юда чакаше пред кулата, неспокоен; някакъв скрит червей гризеше в последно време учителя, с всеки изминал ден лицето му чезнеше и ставаше по-сурово, а думите му — по-печални и заплашителни; и често се изкачваше сам и стоеше с часове на един хълм, Голгота, където римляните разпъваха на кръст бунтовниците. И колкото повече виждаше около себе си как жреците и първосвещениците беснеят и му копаят гроба, толкова повече се нахвърляше връз тях и им викаше отровни змии, лъжци, лицемери, дето треперите да не глътнете комара, а гълтате камилата! Стоеше по цял ден, всеки ден, пред Храма и изричаше сурови думи, сякаш си търсеше смъртта. А завчера, когато Юда го попита кога най-сетне ще хвърли от себе си агнешката кожа, та да се разкрие с цялата си слава лъвът, Исус поклати глава — никога досега Юда не беше виждал погорчива усмивка връз човешко лице. От него ден Юда не се отделяше от него; и когато го виждаше да се изкачва на Голгота, тръгваше скришом подире му, да не би някой стаен враг да вдигне ръка на него.

И сега Юда крачеше напред-назад по улицата, пред проклетата крепост и гледаше като бик римските стражи, облечени в бронз, с недодялани селяшки мутри, неподвижни, а зад тях се развяваше, на дълги копия, мерзкото знаме с орлите. За какво му беше дотрябвал на Пилат Исус, питаше се той, защо го беше повикал? Знаеше, Юда, научаваше това от зилотите в Йерусалим, току влизаха и излизаха Анна и Каяфа в тази крепост и клеветяха Исус, че искал да вдигне въстание, да прогони римляните и да стане цар; но Пилат им възразяваше. „Съвсем побъркан е, казваше, не се меси в работите на римляните, веднъж накарах нарочно поставени хора да го попитат: «Иска ли Богът на Израил да плащате данък на римляните? Какво ще кажеш твоя милост?».“ А той, много правилно, много умно, отвърнал: „Давайте кесаревото Кесарю и Божието Богу!“ Смееше се Пилат. „Не е съвсем побъркан — казваше, — а побъркан от Бога^[1]. Ако престъпва вярата ви, накажете го, измивам си ръцете; но Рим не закача.“ Това им казваше и ги гонеше; ама да не би сега да си е променил мнението?

Спря се, опря се на отсрещната стена, и току стискаше и отпускахе раздразнено юмруци.

Изведнъж се стресна; прозвучаха тръби, тълпата се отдръпна, четирима левити довтасаха и положиха полека, пред вратата на крепостта, една украсена със злато носилка; дръпнаха копринените пердета и отвътре слезе бавно, пълен, пухкав, с подпухнали клепахи, с жълто джубе, цялото от коприна, Каяфа. Разтвори се двете тежки крила на вратата и тъкмо в този миг излизаше и Исус; срещнаха се на прага двамата, лице в лице; Исус, бос, със закърпена бяла дреха, се спря и изгледа проникателно, неподвижен, първосвещеника; а той вдигна тежките си клепахи, позна го, изгледа го бързо отвисоко, козите му устни се раздвижиха.

— Какво търсиш тук, бунтарино?

Но Исус, неподвижен, впиваше в него големите си очи, строги и печални.

— Не се боя от теб, първосвещенико на Сатаната — отвърна той.

— Изхвърлете го навън! — изкрещя Каяфа на четиримата носачи и запристъпя, трътлест и кривокрак, по двора.

Четиримата носачи се спуснаха да сграбчат Исус, но Юда връхлетя.

— Долу ръцете! — изрева той.

Изблъска ги, хвана Исус под мишницата.

— Да вървим — каза му той.

Юда избутваше камилите, хората, овцете, проправяше път да мине Исус; излязоха през крепостната врата, спуснаха се в долината Кедрон, изкачиха се по отсрещния склон, поеха по пътя за Витания.

— За какво те викаше? — попита Юда и стисна тревожно ръката на Исус.

— Юда — отвърна Исус след дълго мълчание, — ще ти доверя тази вечер една страшна тайна.

Наведе Юда червенокосата си глава, зачака, зяпнал.

— По-силен си от всички наши другари, само ти можеш, мисля, да я запазиш; на другите не съм казал нищо, нито ще кажа; няма да изтраят.

Юда се изчерви от задоволство.

— Благодаря, рави — каза той, — задето ми имаш доверие; казвай ще видиш, няма да те посрамя.

— Юда, знаеш ли защо напуснах любимата ни Галилея и дойдох в Йерусалим?

— Да — отвърна Юда, — защото каквото трябва да стане, тук ще стане.

— Да, пламъкът Господен оттук ще тръгне; не можех вече да спя; стрясках се посред нощ, гледах небето. Още ли не се е отворило? Още ли не се сипят пламъци? Настъпваше денят, тичах при Храма, говорех, заплашвах, сочех небето, заповядвах, молах, заклинах огъня да слезе; гласът ми глъхнеше, затворено небето, няма, спокойно над мен. И изведнъж един ден...

Гласът му секна; наведе се Юда към него, за да чуе; но чуваше само задавено дишане и тракането на зъбите на Исус.

— И после? И после? — питаше Юда, премаял.

Пое си Исус дъх, заговори отново:

— Един ден, както се бях изтегнал, съвсем сам, на връх Голгота, възправи се вътре в ума ми пророк Исая. Не, не вътре в ума ми; видях го цял-целеничък пред себе си, върху камънаците на Голгота, и държеше една разчесана кожа на козел, с четирите му крака, с главата и рогата му и с окачените муски, сякаш това беше черният козел, дето го бях виждал в пустинята; и върху кожата — букви. Прочети! — каза ми повелително той и изпъна пред мен, във въздуха, козела; и едва-що чух гласа му и изчезнаха — и пророкът, и козелът, и във въздуха останаха само буквите, черни с червени главни.

Впери Исус очи в светлината, пребледня, стисна мишницата на Юда, вкопчи се в него.

— Ето ги! — промълви изплашено той. — Изпълниха въздуха!

— Чети! — произнесе Юда, също разтреперан.

И Исус започна, дрезгаво, задъхано, да срича; и сякаш буквите бяха живи зверове, и той ги гонеше, а те се противяха. Сричаше и току си бършеше потта.

— Пое връз себе си греховете ни, прегрешенията ни го нараниха, беззаконията ни го съкрушиха; и той, печален, многострадален, не отвори уста. Изоставен, пренебрегнат от всички, тръгна, без съпротива, като агне, което водят в кланицата да го колят.

Исус млъкна; беше станал съвсем блед.

— Не разбирам — каза Юда и захвана да разбутва камъните с палеца на крака си, — не разбирам; кой е агнето, дето го карат в

кланицата? Кой ще умре?

— Юда — произнесе бавно Исус — Юда, брате мой — аз!

— Ти ли? Ти ли? — възкликна Юда и отстъпи крачка. — Не си ли Месията тогава?

— Аз съм Месията.

— Не разбирам! — отново извика Юда и разкървави пръстите на краката си о камъните.

— Този е пътът, Юда, не викай; за да се спаси светът, трябва аз, доброволно, да умра. И аз не знаех това; напразно ми изпращаше Бог знамения; кога видения във въздуха, кога сънища, кога умрелия козел с всички грехове на хората на врата му, в пустинята; а една сянка, от деня, в който напуснах майчината си къща, ме следва като куче, а понякога тича пред мен и ми сочи пътя. Кой път ли? На Кръста!

Плъзна Исус бавно поглед наоколо; зад него — Йерусалим, планина от бели черепи, пред него — камъни и редки сребролисти маслини и черни кедри; слънцето залязваше, пясъкът в кръв.

Юда отскубваше косми от брадата си и ги захвърляше. Другояче очакваше той Месията, със сабя, па да викне, та да изскочат от Йосафатската долина, от гробовете си, всички поколения умрели евреи, да се съберат с живите, да възкръснат заедно с тях и конете, и камилите на евреите, и всички, пешаци и конници, да връхлетят, да изколят римляните; и да седне Месията на престола на Давид и, като възглавница под краката си, да стъпи върху Света. Такъв беше, такъв, Месията, който Юда Искаротски очакваше, а сега!...

Изглежда като бик Исуса, прехапа устни, за да не изтърве някоя тежка дума; и пак захвана с пета да кърти камъните. Видя това Исус, стана му жал за него.

— Смелост, Юда, брате мой — каза му той, като смекчи гласа си. — И аз си давам смелост; няма как иначе, този е пътът.

— Ами после? — промълви Юда, впил очи в камъните. — Ами после?

— Ще се върна в цялата си слава да съдя живи и мъртви.

— Кога?

— Мнозина от сегашното поколение няма да умрат, преди да ме видят.

— Да вървим! — изрече Юда и тръгна с бързи крачки.

Зад него Исус, задъхан, се мъчеше да го настигне; слънцето вече се готвеше да се сгромоляса зад планините на Юдея, чуха се първите чакали, далече, откъм Мъртво море, събуждаха се.

Юда се мъкнеше напред и ръмжеше; земетръс ставаше вътре в него, всичко рухваше. Нямаше той вяра на смъртта, този път му се струваше най-лошият, а от Лазар, дето възкръсна, му се гадеше; поумрял му изглеждаше от всички умрели, по-смордлив. А и самият Месия, как щеше да се оправи в тази му борба със Смъртта? Не, не, нямаше той вяра на смъртта!

Извърна се, за да възрази на Исус, да му подхвърли тежката дума, която му се въртеше в устата, та дано го накара да поеме по друг път, да не мине през смъртта, но като се обърна, нададе вик от ужас: една огромна сянка падаше от тялото на Исус; не беше човешка сянка, а огромен кръст. Сграбчи Исус за ръката.

— Гледай! — възкликна той и му посочи сянката.

Исус потръпна.

— Мълчи — каза той тихо, — мълчи, Юда, брате мой.

И така, прихванати през кръста и раменете, двамата поеха по лекото нагорнище към Витания; коленете на Исус се подгъваха и Юда го подкрепяше; мълчаха. По едно време Исус се наведе, взе от земята един камък, топъл; известно време го стискаше в ръката си. Камък ли беше това или ръка на любим човек? Огледа се; цялата земя, която беше умряла през зимата, сега как се бе покрила с трева, как бе разцъфнала!

— Юда, брате мой — каза той, — не се опечалявай; житото как влиза в земята и Бог изпраща дъжда, и набъбва земята, и от рохкавата пръст израства класът и храни хората? Ако житното зърно не умираше, щеше ли въобще да възкръсне класът? Така е и със Сина човечески.

Ала Юда беше неутешим, не говореше и се изкачваше; слънцето се спусна зад планините, нощта се издигна от пръстта, първите светилници вече затрепкаха на върха на хълма.

— Спомни си за Лазар... — отново каза Исус.

Но на Юда му се догади, изплю се и продължи да върви.

Марта запали светилника и Лазар постави длан пред очите си; нараняваше го още светлината. Петър хвана под ръка Матей, седнаха и

двамата под светилника; старата Саломия беше намерила една къделя черна вълна, предеше и мислеше за двамата си синове; бави се да дойде, Господи, денят, когато ще ги види да блестят със златна панделка на косите си; и цялото Генисаретско езеро да е тяхно...

А Магдалена беше поела и тя, и се спускаше по пътеката, бавеше се да се върне равни, голяма беше мъката ѝ, не я побираше вече къщата, и затова тръгна, та дано да пресрещне любимия си; учениците, приседнали на двора, хвърляха коси погледи към външната врата и мълчаха; кипеше още в тях гневът. Тишина в цялата къща, никакъв звук и не се чуваше, сгодно време, Петър отдавна гореше от желание да види какво пише всяка вечер в тефтера си митничарят; и сега, след кавгата с другите, не изтрая повече; трябваше да знае какво казва за него, нечестно племе са това писачите, да си опича ума, да не го орезали пред бъдните поколения; ако беше посмял да му погоди такова нещо, щеше да му хвърли тефтерите и калемите, още тази вечер, в огъня. И затова го хвана угоднически под ръка, седнаха и двамата с кръстосани крака под светилника.

— Прочети ми, Матей, жив да си — помоли го той, — искам да узная какво пишеш, божем, за учителя.

Матей, като чу това, много се зарадва; извади полека от пазвата си тефтера, увит в извезана женска забрадка, подарена му от Мария на Лазар, отви го внимателно, сякаш беше нещо живо и наранено, разтвори го, започна да полюлява тялото си напред-назад, разпали се и захвана, полунапевно, полупрочитно, да изрича:

— Книга за родословието на Исус Христос, син Давидов, син Авраамов. Авраам роди Исаак, Исаак роди Яков, Яков роди Юда и неговите братя, а Юда роди Фарес и Зара...

Петър затвори очи и заслуша; преминаваха поколенията на евреите пред него, от Авраам до Давид, поколения четиринадесет; от Давид до Вавилонското преселение, поколения четиринадесет; от Вавилонското преселение до Христос, поколения четиринадесет... Какъв народ, каква войска безбройна, безсмъртна! Каква велика радост, каква гордост, че си и ти един от евреите! Опрял глава на стената, Петър слушаше; минаха поколенията, стигнаха до годините на Исус, слушаше; колко чудеса бяха станали, а той и хабер си нямаше! Родил се беше, значи, Исус във Витлеем, негов баща не беше Йосиф Дърводелецът, а Свети Дух; и дошли трима влхви и му се поклонили,

и какви бяха тези думи, които гълъбът подхвърлил от небето при кръщението? Той, Петър, не ги чу. Кой му ги е казал на Матей, дето пък и той не е бил там? Полека-лека Петър не чуваше вече думите, само някаква музика, приспивна, монотонна, тъжна, и тихо-кротко се унесе в сън... И сега, в съня си, чуваше съвсем ясно музиката и думите; ала всяка дума му се струваше, в съня му, като нар, като онези нарове, които яде лани в Йерихон, и се пръскаше във въздуха, и отвътре изскачаха кога пламъци, кога ангели и крила, и тръби...

Изведнъж, сред голямата сладост на съня, чу глъчка и радостни гласове, скочи; видя пред себе си Матей с тефтера на коленете, все тъй да чете; спомни си, засрами се, че беше заспал, хвърли се върху него, прегърна го и го целуна в устата.

— Прости ми, братко Матей — каза той, — но както те слушах, и влязох в рая.

Исус се появи на прага, а зад него — Магдалена, която сияеше от радост; от очите ѝ, от устните ѝ и от разголената ѝ шия хвърчаха пламъци; Исус видя как Петър прегърна и целуна митничаря, лицето му се смекчи; посочи двамата прегърнати.

— Това е царството небесно — каза той.

Пристъпи към Лазар, който понечи да се надигне, но кръстът му го прищрака, изплаши се да не се прекърши, седна отново; присегна се и докосна с върха на пръстите си ръката на Исус и той потръпна; много студена беше ръката на Лазар, и черна, и миришеше на пръст.

Исус отново излезе на двора, за да подиша въздух; този, възкръсналият, още се мятеше между живота и смъртта, не можеше още Бог да надвие вътре в него гнилотата; никога досега смъртта не беше показвала колко е силна, както при този възкръснал човек; страх обхвана Исус и печал голяма.

Старата Саломия, с хурката под мишница, се приближи до него и се повдигна на пръсти, за да му прошепне нещо тайно на ухото.

— Рави... — каза му тя и Исус се приведе, за да я чуе.

— Кажу, стрино Саломия...

— Рави, когато се качиш на престола, имам към теб една молба; видя какво направихме ние за теб...

— Кажу, стрино... — сърцето на Исус се сви. „Кога ще осъзнаят хората — помисли си той, — че доброто дело не приема отплата?...“

— Сега, като се качиш на престола, чедо, да туриш от дясната си страна Йоан, а от лявата си — Яков, синовете ми...

Прехапа Исус устни, за да не проговори, и заби поглед в земята.

— Чу ли, чедо? Йоан...

Прекрачи с един скок Исус прага, влезе вътре; застана до светилника, видя, че Матей още държи разтворен тефтера върху коленете си, беше затворил очи, погълнат още от това, което беше прочел.

— Матей — каза Исус, — дай тук тефтерите си; какво пишеш?

Матей стана, зарадван, подаде писанията си.

— Рави — каза той, — тук разказвам, за бъдните хора, живота и делата ти.

Исус седна с кръстосани крака под светилника, започна да чете.

Стресна се още от първите думи; обръщаше припряно листовете, четеше трескаво, лицето му ставаше все по-червено и гневно; Матей го гледаше, притаи се в ъгъла изплашен и зачака. Прелистваше, прелистваше Исус, не издържа повече, изправи се, захвърли възмутен Евангелието на Матей на земята.

— Какви са тия работи? — извика той. — Лъжи! Лъжи! Лъжи! Месията няма нужда от чудеса, той самият е чудото, друго не трябва! Роден съм в Назарет, а не във Витлеем, никога не съм и стъпвал във Витлеем, не помня никакви влъхви, не съм ходил никога в Египет, и това, дете пишеш, че гълъбът ми казал, когато се кръщавах: „Това е любимият ми син“, кой ти го е разправил? Аз не чух ясно; а ти, дете не беше там, откъде го измисли?

— Разкри ми го ангелът — отвърна треперещ Матей.

— Ангелът ли? Кой ангел?

— Този, дете идва всяка вечер, когато взема калема и навежда се към ухото ми и ми диктува, и аз пиша.

— Един ангел ли? — възкликна развълнуван Исус. — Един ангел ти диктува, и ти пишеш?

Матей се покуражи:

— Да, един ангел; понякога дори го виждам, но винаги го чувам; устните му докосват дясното ми ухо и чувствам как крилата му ме обгръщат; като пеленаче съм повит в крилото на ангела и пиша; не пиша, а записвам каквото ми каже. Ами че как? От себе си ли щях да напиша всички тези чудесии?

— Един ангел ли? — отново промълви Исус и потъна в размисъл.

Витлеем, влхви, Египет, ти си любимият ми син... Ами ако всичко това е истинската истина? Ами ако това е най-високият кат на истината, където обитава само Бог? Ами ако това, което ние наричаме истина, Бог го нарича лъжа?

Мълчеше; наведе се, дигна внимателно от земята тефтерите, които беше захвърлил, и ги подаде на Матей; а той ги уви отново във везаната забрадка и ги скри на голо в пазвата си.

— Пиши каквото ти диктува ангелът — каза Исус, — аз вече... — но не довърши думата си.

В това време учениците бяха наобиколили на двора Юда и го разпитваха да им каже какво искаше Пилат от техния рави, та го беше повикал; но Юда дори не се обърна да ги погледне, излезе и застана пред външната врата; гнус го беше да ги гледа и да ги слуша; само с рави можеше вече да говори, страшна тайна ги свързваше и ги отделяше от останалите... Юда гледаше нощта, която беше погълнала света; и над себе си — първите звездни кандила, които почваха да се запалват.

„Боже на Израил — изръмжа той в себе си, — помогни ми да не ми мръдне умът.“

Магдалена, неспокойна, отиде и застана до Юда; той понечи да се махне, но Магдалена го хвана за края на дрехата.

— Юда — каза тя, — на мен можеш да довериш тайната си, без да се боиш; познаваш ме.

— Каква тайна? Пилат го повика, за да му каже да си опича ума; Каяфа...

— Не тази, другата.

— Каква друга? Пак си се распалила, Магдалена, разжарени въглени са очите ти.

Засмя се престорено.

— Заплачи — каза ѝ той, — та да угаснат.

Но Магдалена ухапа забрадката си, разкъса я със зъби.

— Защо е избрал теб — прошепна тя, — теб, Юда Искаримски?

Ала сега червенобрадият се ядоса; сграбчи Магдалена под мишницата.

— Кого искаш ти да избере, Мария от Магдала? Онази вятърна мелница, Петър ли? Или онзи глупчо, Йоан ли? Или пък, да не би да си искала да избере твоя милост, една жена? Аз съм кремък от пустинята и издържам, затова ме избра мен!

Очите на Магдалена плувнаха в сълзи.

— Имаш право, аз съм жена, хилаво и болнаво същество... — промълви тя, прибра се вътре и се свря до огнището, свита на кълбо.

Марта беше застлала софрата за вечеря; прибраха се учениците от двора, седнаха с кръстосани нозе; Лазар беше изпил чорбата от кокошката, превърна се в кръв в него; позакрепна; полека-лека, от въздуха, от светлината, от яденето, пропуканото му тяло се накалафатеше и заякваше.

Вратата се отвори и влезе, бледен, въздушен като привидение, старият равин; опираше се тежко на патерицата си, защото коленете му вече отказваха да го държат; видя Исуса, направи му знак, че иска да му говори, и Исус стана, прихвана го и го сложи да седне до Лазар.

— Отче — каза му той, — и аз искам да ти говоря.

— Ще се жалвам днеска от теб, чедо мое — каза старият равин и го погледна със строга нежност. — Казвам го открито пред всички; нека ни чуят и жените, и мъжете, и Лазар, дето излезе от гроба и навярно знае много тайни; нека ни чуят всички и отсъдят.

— Какво могат да знаят хората? — отвърна Исус. — Един ангел, попитайте Матей, лети в тази къща и слуша; нека той отсъди. Каква жалба имаш, отче?

— Защо искаш да отмениш свещения Закон? Досега го зачиташе, както синът трябва да почита стария си баща; днес, пред Храма, си вдигнал свой байрак. Докъде тогава ще стигне бунтът на сърцето ти?

— До любовта, отче; до Божиите нозе; там ще се отпусне и ще си отдъхне.

— Не можеш ли да стигнеш дотам със свещения Закон? Не знаеш ли какво казват Свещените Писания? Деветстотин и четиринайсет поколения, преди Бог да изгради света, Законът е бил вече написан; ала не върху пергаменти, нямало е още животни, за да дадат кожата си; нито върху дърво; нямало е още дървета; нито върху камък; нямало е още камъни; бил е написан с черни пламъци върху бял огън на лявото рамо на Господа; и съобразно с този свят Закон, знай, Бог създал света.

— Не! Не! — извика Исус, тъй като не можеше повече да издържи. — Не!

Старият равин го хвана нежно за ръката.

— Защо викаш така, чедо мое?

Исус се изчерви, засрами се; изтървал беше от ръцете си юздите; не можеше вече да обуздава душата си; сякаш беше, от главата до петите, изранен; където и да го докоснеше човек, колкото и леко да го докоснеше, викаше, защото го болеше.

Извика, поуспокои се, и сега взе ръката на стария равин, сниши глас.

— Свещени Писания, отче — каза той, — са дълбините на сърцето ми; всичко друго съм накъсал^[2].

Но едва изрече това и се разкая.

— Не аз... не аз... — промълви той. — А Бог, който ме е изпратил...

Старият равин, както си седеше до Исус и коленете им се допираха, почувства как някаква неудържима огнена сила изскача от тялото на Исус, и когато внезапно през отворения прозорец духна силен вятър и угаси светилника, равинът видя в тъмнината, целия в сияние, като огнен стълб, прав сред стаята, сина на Мария. Погледна от дясната и от лявата му страна да не би да види пак Мойсей и Илия, не видя никого; съвсем сам сред сиянието беше Исус, а главата му стигаше догоре и обгаряше тръстиковия таван.

И тъкмо старият равин понечи да извика, Исус разпери ръце и се превърна в кръст, който пламъците лижеха...

Марта стана, запали светилника; и всичко изведнъж се върна на мястото си, и Исус седеше все тъй със сведена глава и мислеше. Хвърли равинът поглед наоколо, никой не беше видял нищо в тъмнината, всички се бяха нагласили около софрата и се канеха спокойно да вечерят. „Бог ме държи — помисли си той — в ръцете си и си играе; седем ката има истината; сваля ме и ме качва от кат на кат, та ми се завива свят...“

Исус не беше гладен, не седна да яде; нито старият равин; останаха и двамата до Лазар, който беше затворил очи и изглеждаше заспал; ала не спеше, размишляваше. Какъв беше този сън, дето беше

видял; уж беше умрял, бяха го проснали долу, в пръстта, и изведнъж беше чул някакъв страшен глас: „Лазаре, излез навън!“, и скочи със савана и излезе навън, и се събуди, и се видя повит в саван, досущ като онзи, дето го беше сънувал? Да не би да не е било сън? Да не би наистина да беше отишъл на онзи свят?

Старият равин се наведе към Исус.

— Защо го извади от гроба, чедо мое?

— Не исках това — отвърна Исус тихо, — не исках това, отче; когато го видях да повдига надгробния камък, се изплаших; понечих да побягна, но се засрамах; останах там и треперех.

— Всичко мога да понеса — изрече равинът, — всичко, освен вонята на разкапващо се тяло. Видях и друго едно ужасно тяло, което беше още живо, ядеше, говореше, въздишаше — и се разкапваше. На цар Ирод. Велика обречена душа, уби жената, която обичаше, красивата Мариана, уби приятелите си, пълководците си, синовете си; завладя царства, построи крепости, дворци, градове и свещения Йерусалимски Храм, още по-пищен от стария Храм на Соломон; издълба дълбоко името си върху камъка, върху бронза, върху златото; жадуваше за безсмъртие. И внезапно, на върха на славата си, пръстът Божи го докосна по шията; и изведнъж започна да се скапва. Гладен беше, ядеше непрекъснато и никога не се насищаше; червата му бяха една проточена воняща рана и толкова го болеше, че чакалите слушаха през нощта ревовете му и трепереха. Започна да се подува коремът му, краката му, подмишниците му; червеи излизаха от срамотиите му; те първи се разкапаха; и такава беше вонята, че човек не можеше да се приближи до него; робите припадаха. Занесоха го на топлите извори при Калирои, близо до Йордан-река, но стана по-зле; натопиха го в топло олио, стана още по-зле. Беше ми излязло тогава име, че лекувам и прогонвам болестите, казаха това на царя, повика ме. По онова време го бяха отнесли в Йерихон, сред градините; от Йерусалим чак до Йордан-река стигаше вонята му; когато се приближих за първи път към него, припаднах; приготвих му мехлеми, мажех го; навеждах скришом глава и повръщах; този е цар, казвах си, това ли е, значи, човекът, мръсотия и смрад, ами къде е душата да тури ред?

Много тихо говореше равинът, не биваше да чуят другите такива думи, тъкмо когато ядяха; а Исус, приведен, отчаян, слушаше; тъкмо това искаше да помоли тази вечер той равина, да му поговори за

смъртта; да посъбере кураж; трябваше да вижда смъртта пред себе си, да посвиква с нея, ала сега... Понечи да се присегне да прекъсне стария равин, да му извика: „Стига!“, но той къде ти да се сдържи вече! Бързаше да изрече цялата смрад, да я изхвърли от паметта си, да се пречисти!

— Напразни бяха мехлемите, ядяха ги и тях червеите, но един демон все още властваше вътре в тази мръсотия и издаваше заповеди; нареди да се съберат всички богати и знатни хора на Израил и ги запря в двора си; умираше и изкрещя на сестра си Саломия: „Когато издъхна, избий ги всички тези, за да не се радват на смъртта ми!“. Псовиса. Псовиса великият Ирод, последният цар на Юда, дойде благословеният час, предречен от Мойсей в неговия Завет: „Ще дойде накрая един цар, безпътен и развратен; а синовете му — неспособни, и ще дойдат варварски войски и един цар от Запада, и ще завладеят свещената Земя. И тогава ще дойде краят на вековете!“. Това казва пророк Мойсей, всичко се сбъдна, дойде краят на вековете.

Исус се стресна; за първи път чуваше такова пророчество.

— Къде е записано? — извика той. — Кой е пророкът? За първи път чувам това!

— Преди немного години се намери един стар пергамент в една делва, в една пещера в Идумейската пустиня; намерил го един калугер, разгънал го, видял най-отгоре, с червени букви: „Заветът на Мойсей“. Преди да умре, великият патриарх повикал приемника си, Исус Навин, и му продиктувал всичко, което трябвало да стане; и ето, стигнахме до годините, които той предрекъл: развратният цар беше Ирод, варварските войски — римляните, а краят на вековете, ако вдигнеш глава, ще го видиш да влиза през вратата!

Исус стана, не го свърташе в къщата; мина между другарите си, които ядяха безгрижни, излезе на двора, вдигна глава; голям, печален се изкачваше в този миг иззад моавските планини месецът; приближаваше да се изпълни целият, да стане пълнолуние, да доведе Пасхата.

И сякаш за първи път в живота си виждаше луна и я гледаше учудено; какво е това, дете се издига от планините и кучетата се плашат от него, присвиват опашка между краката си и го лаят? А то се издига в страшната пустош безмълвно и лее горчилка; в яма се превръща човешкото сърце и се изпълва с горчилка; Исус усети как

един език, отровен, започна да го лиже по бузите, по шията и ръцете, да обгръща в бяла светлина лицето му, а тялото му — в бял саван.

Догади се Йоан за мъката на учителя и излезе на двора: видя го целият облян от луната.

— Рави — произнесе той тихо, за да не го уплаши, и се приближи на пръсти към него.

Исус се извърна, изгледа го; голобрадият нежен младеж изчезна, един престарял старец стоеше сред двора, под месечината, и държеше неизписана отворена книга в едната си ръка, а в другата — калем, дълъг като медновърхо копие; а брадата му се стелеше, снежнобяла, чак до коленете.

— Сине на Гърма — извика му Исус обезумял, — пиши: Аз съм алфата и омегата, този, който е бил, е и ще бъде, Господът на Силите. Чу ли силен глас като тръба?

Йоан се изплаши; мръднал му е умът на рави! Знаеше си той, месечината опиянява; затова и излезе на двора, да го вземе, да го прибере вътре; но дойде, уви, много късно!

— Рави — каза той, — мълчи; аз съм Йоан, когото обичаш; да вървим вътре; това е къщата на Лазар.

— Пиши! — разнесе се отново повелителният глас на Исус: — Седем ангели има около престола Божи и всеки е опрял връз устата си тръба; виждаш ли ги, Сине на Гърма? Пиши! Първият ангел хвърли върху земята град и огън, размесен с кръв; изгоря една трета от сушата, една трета от дърветата, една трета от зелената трева. Затръби вторият ангел: планина от огън падна в морето и една трета от морето се превърна в кръв, една трета от рибите измряха, една трета от корабите потънаха.

Затръби третият ангел: голяма звезда падна от небето, и една трета от реките, от езерата и от изворите станаха отровни; затръби четвъртият: потъмня една трета от слънцето, една трета от месечината, една трета от звездите. Затръби петият: друга звезда се сгромоляса, разтвори се произподнята и изскочи облак дим, и в облака — скакалци и се нахвърлиха не на тревите, не на дърветата, а върху хората, и косите им бяха дълги като женските, а зъбите им — лъвски; носеха железни доспехи и крилата им гърмяха като многоконни колесници, които се втурват в бой. Шестият ангел затръби...

Но Йоан не можа да издържи повече; избухна в плач, падна в краката на Исус.

— Рави — извика той, — мълчи... мълчи...

Исус чу плача, стресна се, наведе се, видя в нозете си любимия си ученик.

— Йоане — каза той, — обични, защо плачеш?

Срамуваше се Йоан да признае, че за миг, под месечината, умът на учителя бе мръднал.

— Рави — произнесе той, — да влезем вътре; отецът пита какво е станало с теб, а учениците те викат.

— И затова ли плачеш, Йоане, обични? Да вървим вътре.

Влезе вътре, седна отново до стария равин; беше много уморен, ръцете му се бяха изпотили; изгаряше и зъзнеше; старецът го погледна изплашено.

— Не гледай, чедо мое, месечината — каза му той и хвана изпотената му ръка. — Разправят, че тя е нянката на голямата любовница на Сатаната, Нощта, и се излива...

Но Исус мислеше за смъртта.

— Отче — каза той, — лошо, струва ми се, говори за смъртта; смъртта няма лицето на Ирод; не, тя е голям велможа, ключар на Бога, и отваря вратата. Спомни си, отче, и за други смърти, и ме утеши.

Учениците се бяха наiali, прекъснаха приказките си, за да чуят; Марта раздига софрата, двете Марии се тръшнаха в краката на равин и от време на време си оглеждаха скришом една друга мишниците, гърдите, очите, устата, косите и се питаха неспокойно коя беше по-красива.

— Чедо мое — каза равинът, — имаш право; лошо говорих за черния Божи архангел; той винаги приема лицето на умирация; ако умира Ирод, става Ирод; но ако умира някой светец, лицето му блести като седмосияйно слънце; голям велможа, иде с колесницата си и вдига светеца от пръстта и го изкачва на небето. Искаш ли да видиш, човече, лицето си, вечното, гледай как ще се появи в последния ти час пред теб смъртта.

Всички слушаха със зяпнала уста и всеки претегляше, неспокойно, в себе си, душата си; доста време всички мълчаха, сякаш всеки се мъчеше да види лицето на своята смърт. Най-сетне Исус отвори уста.

— Отче — каза той, — когато бях на дванайсет години, чух те в синагогата да разказваш на хората от Назарет как е бил измъчван и убит пророк Исайя; но години има оттогава и съм забравил това; и тази вечер много ми се прииска отново да чуя за смъртта му, за да се смекчи душата ми и да се помиря със смъртта; защото много раздразни душата ми с Ирод, отче.

— Защо искаш да говорим за смъртта тази вечер, чедо мое? Тази ли молба имаш към мен?

— Тази; по-голяма от нея няма.

Обърна се към учениците.

— Не се бойте от смъртта, другари; благословена да бъде! Ако я нямаше нея, как щяхме да можем да стигнем завинаги при Бога? Истина ви казвам, тя държи ключовете и отваря вратата.

Старият равин го погледна учудено.

— Как говориш с такава любов и увереност за смъртта, Исусе? Отдавна не съм чувал гласа ти да звучи толкова нежно!

— Говори ни за смъртта на пророк Исайя и ще видиш, че съм прав.

Старият равин се отмести, за да не се допира до Лазар.

— Беззаконният цар Манасий забравил заветите на баща си, богобоязливия Йезекиил, вмъкнал се Сатаната в него и го обладал. Не можел повече Манасий да слуша гласа на Бога, Исайя; и изпратил, значи, из цяла Юдея убийци да го намерят и да му прережат гърлото, та да не вика. Ала Исайя се бил скрил във Витлеем, вътре в един голям кедър; постел и се молел, та Бог да се смили и да спаси Израил. Но ето че веднъж минал един предрешен самарянин, а ръката на пророка, който се молел, се подавала извън дървото; видял я предрешеният самарянин и веднага изтичал при царя и го издал. Грабнали пророка, отвели го при царя. „Донесете трион, с който режат дърветата, срежете го!“ — заповядал трижди прокълнатият! Проснали го на земята, двама мъже хванали от двата му края триона, започнали да го режат. „Отречи се от пророчествата си — извикал му царят, — та да ти подаря живота!“ Но Исайя бил вече влязъл в рая, не чувал вече земните гласове. „Отречи се от Бога — извикал му отново царят — и ще накарам народа си да падне в краката ти и да ти се покланя!“ — „В твоя власт е само — отвърнал му тогава пророкът — да убиеш тялото ми; душата ми не можеш да я досегнеш; нито да заглушиш гласа ми.

Безсмъртни са и двете; душата ми се възнася при Бога, а гласът ми ще остане вечно на земята и ще вика.“ И щом изрекъл това, дошла смъртта в огнена колесница, с венец от златни кедрови листа на косите, и го отнесла.

Исус стана, очите му блестяха; една огнена колесница застана над него.

— Другари — каза той и изгледа един по един учениците, — любими мои спътници, чуйте, ако ме обичате, думите, които ще ви кажа тази вечер: Бъдете винаги стегнати, препасани, готови; тези от вас, които имат сандали — със сандалите; онези от вас, които имат тояга — с тоягата; готови за големия поход. Какво е тялото? Шатрата на душата. „Вдигаме шатрите, тръгваме!“ — да казвате всеки миг; тръгваме, връщаме се в отечеството. Кое отечество ли? Небето! Другари, още тази последна дума искам да ви кажа тази вечер: когато се озовете пред гроба на някой любим човек, не започвайте да плачете; винаги имайте в мислите си тази голяма утеха: смъртта е вратата на безсмъртието; друга врата няма; любимият човек не е умрял; станал е безсмъртен.

[1] Непреводимо игрословие — „теопалавос“: „съвсем побъркан“, и „теопалавоменос“: „побъркан от Бога“ или „побъркал се по Бога“. Частичката „тео“, като представка, в зависимост от случая означава „съвсем, много, напълно“ или „божие, бого... богу...“ и т.н. — Бел.прев. ↑

[2] Изразът е напълно непреводим и затова образността на авторската реч се губи. На гръцки „филокарди“ или „та фила тис кардиас му“ буквално значи „листата на сърцето ми“ в смисъл, според случая, „дълбините на сърцето ми“, „от все сърце“ и пр. — Бел.прев. ↑

XXVII

Още от зорите Божии, през целия ден, но още повече през нощта, когато не я виждаше никой, отместваше полека-лека камъните и пръстта, и се възземаше от земята на Израил — Пролетта. За една нощ равините Сарон в Самария и Ездрилон в Галилея се изпълниха с жълти маргаритки и диви лилии; и сред суровите камънаци на Юдея поникнаха — едри капки кръв! — червени мимолетни анемони. Пуснаха мустачки лозите и във всяка розово-зелена тяхна пъпка набираха сили, за да изскочат, ягоридите, гроздовете и новото вино; и още по-надълбоко, в сърцето на всяка пъпка — песните на хората. За всяко листенце се грижи един ангел-хранител и му помага да израсте; сякаш се връщат отново първите дни на сътворението, когато всяко Божие слово, което е падало върху младата още пръст, е било изпълнено с дървета и диви цветя, и зеленина.

От кладенеца на Яков, в подножието на свещената планина Гаризим, тази сутрин пълнеше пак стомната си Самарянката и гледаше в далечината, по пътя за Галилея, сякаш още копнееше да се появи бледият младеж, който веднъж ѝ бе говорил за живата вода; и сега, през пролетта, веселата вдовица беше разкрила още повече изпотената си двувърха гръд.

През тази пролетна нощ безсмъртната душа на Израил се преобразяваше и се превръщаше в славей, и кацваше на отворения прозорец на всяка неомъжена млада еврейка, и пееше чак до зори, и не я оставяше да спи. „Какво спиш сама? — пееше ѝ тя и ѝ се караше. — Защо, мислиш, съм ти дала дълги коси и двойна гръд, и закръглени широки слабини? Стани, накичи се, излез на прозореца си, застани рано-рано на прага, вземи стомната и върви на кладенеца; намигвай на ергените евреи, които ще срещнеш по пътя си, и добий за мен деца от тях. Много врагове имаме ние, евреите, но докато дъщерите ми раждат деца, аз съм безсмъртна; мразя неизораните ниви и неашладисаните дървета по земята на Израил, и девствениците.“

И в богохранимия Хеврон, в Идумейската пустиня, около пресветия гроб на Авраам, еврейчетата се събудиха и захванаха да си играят, рано-рано, на Месия; бяха си направили лъкове от върбови клонки и мяха тръстикови стрели към небето и викаха да слезе вече, с дълъг меч и златен шлем, царят на Израил, Месията; проснали бяха върху свещения гроб една овча кожа, за да седне като на трон; изкараха му и песен, и пляскаха с ръце, та да се появи. И неочаквано, иззад гроба се разнесоха тъпани и радостни възгласи, и се появи, с ръмжене, наперен, с нацапотена свирепа мутра, с брада и мустаци от царевична свила, Месията; държеше дълъг меч от палмов клон, удряше наред всички деца по врата и те падаха заклани.

Разсъмваше се и във Витания, в къщата на Лазар, а Исус не беше още мигнал; прекалено дълго продължи терзанието, никакъв път не се отваряше пред него; само един — смъртта. За мен са говорили пророчествата, мислеше си той, аз съм агнето, което трябва да поеме върху себе си греховете на целия свят и да бъде заклано на тази Пасха. Да го заколят тогава час по-скоро; слаба е плътта, нямам ѝ вяра, може в последния миг да се изплаши; сега, когато чувствам все още изправена душата си, нека дойде смъртта... Ах, кога ще се съмне, да отида в Храма и да сложа днес някакъв край на всичко това!

Взе решение, поуспокои се умът му; затвори очи, унесе се в сън, засънува; уж небето беше някаква градина с желязна ограда и пълна със зверове; звяр беше и той, и играеше с тях; и както си играеше, прескочи оградата и падна на земята; и тогава, като го видяха, хората ги обхвана ужас, разпищяха се жените и прибраха децата си от улиците, за да не ги изяде звярът; грабнаха мъжете маждраци, камъни, мечове и се спуснаха да го гонят... Кръв течеше отвсякъде по него и изведнъж се строполи по очи на земята. И тогава, уж, се събраха около него съдници да го съдят; но не бяха, уж, хора, а лисици, кучета, свине и вълци. Съдиха го и го осъдиха на смърт; но докато го водеха да го убият, сети се, че той не можеше да умре, беше безсмъртен небесен звяр; и тъкмо се сети за това, и една жена го хвана за ръка, и уж беше Мария Магдалена, и го изведе извън града, на нивите. „Не отивай на небето — каза му тя, — дойде пролетта, останни при нас...“ Вървяха, вървяха, стигнаха до границите на Самария и се появи Самарянката със стомна на рамо; даде му да пие, а после го хвана и тя за ръка и го отведе, мълчаливо, до границите на Галилея; и тогава се появи, под

старите цъфнали маслинови дървета, майка му; носеше черен чембер и плачеше; видя кървищата по него, раните, и един трънен венец на главата му; вдигна ръце: „Както ти ме изгори — каза му тя, — така и теб Бог да те изгори; тури ме в устата на хората и сега целият свят гърми за теб; вдигнал си глава срещу Отечеството, срещу Закона, срещу Бога на Израил; не се ли побоя от Бога, не се ли засрами от хората? Не помисли ли за майка си и баща си? Проклет да си от мен!“ — изрева тя и изчезна.

Стресна се и се събуди потънал в пот; около него, налягалите ученици хъркаха; навън на двора пропя петел; чу го Петър, полуотвори очи; видя Исус изправен.

— Рави — каза му той, — тъкмо сънувах, когато петелът пропя; уж ти беше взел две парчета дърво на кръст, и в ръцете ти те се превърнаха в лира и лък, и ти свиреше, и пееше, и от всички краища на света се стичаха зверовете и те слушаха... Какво ще рече това? Ще попитам стария равин.

— Не свършва дотук сънят ти, Петре — отвърна Исус. — Защо побърза да се събудиш? Сънят продължава по-нататък.

— По-нататък ли? Не разбирам. Да не би ти да си го видял целия, равин?

— Зверовете, като чуха песента, се нахвърлиха и изядоха певеца.

Петър изблеци очи; сърцето му се догади за нещо, но умът му не се помръдна.

— Не разбирам — каза той.

— Ще разбереш — отвърна Исус — някоя друга сутрин, когато чуеш петела отново да пропее.

Побутна с крак един по един другарите си.

— Събудете се, мързеливци! — каза той. — Много работа имаме днеска.

— Тръгваме ли? — попита Филип, като търкаше очи. — Аз казвам да се върнем в Галилея, на сигурно място.

Юда скръцна със зъби, но не каза нищо.

Събудиха се и жените във вътрешната къща, чуха се тънките им гласове; старата Саломия излезе да запали огъня, учениците бяха вече на двора и чакаха Исус, който, приведен, разговаряше тихо със стария равин; той лежеше, тежко болен, във вътрешния ъгъл на стаята.

— Къде отиваш пак, чедо мое? — питаше го старецът. — Накъде поемаш? Пак ли към Йерусалим? Пак ли ще вдигнеш ръка да събориш Храма? Защото, знаеш това, словото става дело, когато излиза от някоя голяма душа; а твоята душа е голяма и носиш отговорност за всичко, което казваш. Ако кажеш: ще рухне Храмът, ще рухне някой ден, мери си думите!

— Меря си думите, отче; целият свят е в ума ми, когато говоря, избирам какво ще остане, какво няма да остане; поемам върху себе си отговорността.

— Ех, да можех да доживея да видя кой си ти! Но остарях; светът се превърна в привидение, обикаля около главата ми, иска да влезе; ала всички врати са затворени.

— Дръж се още няколко дни, отче; до Пасха; стискай със зъби душата си и ще видиш. Не е дошъл още часът.

Равинът поклати глава.

— Кога ще дойде този час? — прошепна той огорчено. — Измами ли ме Бог? Къде му е думата, дето ми даде? Умирам, умирам, а къде е Месията?

Вкопчи се старият равин в раменете на Исус с цялата сила, която му бе останала.

— Дръж се още до Пасха, отче; ще видиш, Бог удържа на думата си!

Изрече това, изтръгна се от вклучените пръсти на стареца, излезе на двора.

— Натанаиле — каза Исус, — и ти, Филипе, идете на края на селото, в последната къща, и там ще намерите, вързана за халката на вратата, една магарица с магаренцето ѝ; развържете я и я докарайте тук; и ако някой ви попита: „Къде я водите?“, отговорете: „Трябва му на рави, ще я върнем“.

— Ще си намерим, май, белята — измърмори Натанаил на приятеля си.

— Да вървим — отвърна Филип, — прави каквото ти казва, пък да става каквото ще!

Матей беше взел рано-рано калема и си отваряше и ушите, и очите на четиринайсет.

„Боже на Израил — мислеше си той, — как всичко става така, както са го нагласили, с Божие просветление, пророците! Какво казва

пророк Захария? «Радвай се и ликувай, дъще на Сион; надай радостен вик, щерко на Йерусалим; виж, иде при теб твоят цар, яхнал магаре, със смирение, макар че е победител!»“

— Рави — обади се Матей, за да го изпита, — умори ли се, та не можеш да отидеш пеш до Йерусалим?

— Не — отвърна Исус. — Защо питаш? Изведнъж ми се дощя да отида, яхнал магаре.

— Да отидеш, яхнал бял кон! — възкликна Петър. — Не си ли ти царят на Израил? Така че, на бял кон ти подобава да влезеш в столицата си!

Исус хвърли бърз поглед към Юда и не отвърна.

В това време Магдалена излезе и застана на прага; не беше мигнала цяла нощ и големите ѝ очи бяха посърнали. Опря се на рамката на вратата и загледа Исус; гледаше го дълбоко, безутешно, сякаш се прощаваше с него; искаше да му каже: „Не отивай!“, но гърлото ѝ се беше свило. Видя я Матей, че току отваря и затваря уста и не може да изрече ни дума, разбра. „Не ѝ дават пророците да заговори — помисли си той, — не ѝ дават да попречи на рави да завърши това, което са предрекли; ще яхне магарето и ще отиде в Йерусалим и да ще, и да не ще Магдалена, и да ще, и да не ще самият рави; писано е!“

В този миг влизаха, радостни, Филип и Натанаил, и теглеха за въжето майката и неоседланото ѝ магаренце.

— Стана точно така, както го каза ти, рави — обади се Филип. — Яхвай я сега и да вървим.

Исус се извърна назад; жените стояха със скръстени ръце, печални, но безмълвни, и гледаха; старата Саломия и двете сестри; и отпред — Магдалена.

— Марта — попита Исус, — намира ли ви се вкъщи някой камшик?

— Не, рави — отвърна Марта. — Само остенът на брат ни.

— Дай ми го.

Учениците бяха разстлали дрехите си върху кроткото животно, та учителят им да седне на меко, а Мария метна отгоре и една червена покривка, украсена околоръст с черни кипарисчета, която тя беше изтъкала.

— Готови ли сте всички? — попита Исус. — Сърцето на място ли е?

— На място е — отвърна Петър, застана начело, хванал поводата на животното, и ги поведе.

Чуха витанийците, че минава някаква група, заотваряха се вратите.

— Къде отивате, момчета? Защо днеска пророкът е яхнал магаре?

А учениците се привеждаха и им доверяваха тайната.

— Отива да седне днеска на престола си.

— На кой престол, бре?

— Мълчи, това е тайна; този, дето го гледате, е царят на Израил.

— А бре, какво приказвате! — възкликваха жениците. — Да вървим с него!

И народът току се стичаше все повече и повече.

Децата кършеха върбови клонки, излизаха най-отпред, пееха радостно „Благословен е идещият в името Господне!“, а мъжете сваляха дрехите си и застилаха пътя, за да мине по тях. Как тичаха! Каква пролет само беше тази, колко бурно разцъфнаха тази година цветята, как чуруликаха тази сутрин птичките и летяха и те подир тях, към Йерусалим!

Яков се наведе към брат си.

— Вчера майка ни му казала да ни сложи от двете си страни, сега, когато ще се възкачи на престола на славата; но той не отвърнал нищо; може и да се е ядосал; лицето му, казва, потъмняло.

— Сигурно се е ядосал — отвърна Йоан. — Не е трябвало.

— Ами че какво? Да ни остави така ли, и кой знае, да даде първото място на Юда Искаротски ли? Видя ли, че през всичките тези дни двамата си шушукаха и не се отделяха един от друг? Опичай си ума, Йоане, хайде, поговори му и ти, да не ни сполети някоя поразия; приближава времето, когато ще се разпределят постове!

Но Йоан поклати глава.

— Братко — каза той, — погледни го колко е тъжен; сякаш отива на смърт.

„Ще ми се да знам — мислеше си Матей, докато вървеше съвсем сам след другите, — какво ли предстои да стане сега? Пророците не го казват нещо много ясно; едни казват престол, други — смърт; кое от двете пророчества ще се сбъдне? Никой не може да изтълкува едно пророчество, докато случаят не завърши; само тогава разбираме какво

е искал да каже пророкът; да потърпим, значи, да видим какво ще стане, а вечерта, като се върнем, ще пишем, за да си бъдем наред!“

В това време добрата вест беше полетяла и стигнала до близките села и колибите, пръснати сред маслиновите градини и лозята; стичаха се отвред селяните, разстилаха на земята наметалата си, а селянките — забрадките си, за да мине по тях пророкът... Много недъгави, болни, дрипльовци; от време на време извъръщаше назад глава Исус и гледаше войската си; и изведнъж почувства голяма пустота. Извърна се, извика:

— Юда!

Но саможивият ученик вървеше по-назад, не го чу.

— Юда! — отново извика Исус отчаяно.

— Тук! — отвърна червенобрадият и разбута учениците, за да мине. — За какво ме викаш, рави?

— Застани до мен, Юда, бъди ми дружина.

— Не бери грижа, няма да те оставя, рави! — каза той, грабна от ръката на Петър въжето и поведе.

— Не ме оставяй сам, Юда, брате мой — каза отново Исус.

— Защо да те оставя, рави? Нали се уговорихме!

Наближаваха вече Йерусалим; свещеният град се извиси пред тях, върху планината Сион, ослепително бял под безмилостното слънце; минаваха през едно малко селце и от единия до другия край на къщите се носеше оплакване, тихо, нежно, като топъл пролетен дъжд.

— Кого оплакват? Кой е умрял? — попита Исус и потръпна.

Но селяните, които тичаха подире му, се засмяха.

— Не се тревожи, учителю; никой не е умрял; селските девойки въртят ръчни мелници и нареждат.

— Ами защо?

— За да свикнат, учителю; да знаят да оплакват, като му дойде времето.

Изкачиха се по застлания с камъни път, влязоха в града-човекоядец; шумни, пъстроцветни тълпи евреи от всички краища на света, всеки донасяше миризмата и вонята на своя край, прегръщаха се, целуваха се, вдругиден е безсмъртният празник, всички евреи са братя! Гледаха Исус, яхнал кроткото си магаренце, и множеството зад него с върбови вейки, смееха се.

— Кой е пък този?

А сакатите, болните, дриплъовците, вдигаха юмруците си и заплашваха:

— Сега ще видите; този е Исус Назаретянина, цар на юдеите!

Спеша се Исус, изкачи по две наведнъж стъпалата на Храма, бързаше; стигна до галерията на Соломон, спря. Огледа наоколо: бяха сковали бараки, хиляди хора купуваха-продаваха, пазаряха се, караха се, разгласяваха стоката си, търговци, сарафи, кръчмари, блудници. Кръвта нахлу в главата на Исус, свещена ярост го обзе; вдигна остена, захвана наред пивниците, гостилниците, работилниците, прекатурваше масите, ръгаше с остена търговците и пристъпяше. „Вън! Вън! Вън!“ — викаше той и размахваше остена; а вътре в себе си отправяше тиха молба, изпълнена с много горчивина: „Господи, Господи, каквото си решил да стане, нека стане; но бързо; друга милост не искам от теб; бързо, сега, докато още мога да издържа!“.

Нахвърляше се след него и тълпата, викаше и тя побесняла: „Вън! Вън!“ и разграбваше бараките. При царската галерия, над долината Кедрон, Исус се спря; пара се вдигаше от цялото му тяло, дългите му гарвановочерни коси се разливаха на вълни върху раменете му; пламъци изскачаха от очите му.

— Дойдох да подпаля света! — извика той. — Йоан разгласяваше в пустинята: „Покайте се! Покайте се! Наближава денят Господен!“. Аз ви казвам: „Нямате вече време за покаяние, дойде, дойде, аз съм денят Господен! Йоан в пустинята кръщаваха с вода, аз — с пламъци; кръщавам хората, планините, градовете, корабите, вече виждам как огънят обхваща четирите краища на земята, четирите краища на душата, и се радвам; дойде денят Господен, моят ден!“.

— Огън! Огън! — викаше тълпата. — Да подпалим, да изгорим света!

Грабнаха левитите копия и мечове, застана начело братът на Исус, Яков, с окачените на шията му муски, спуснаха се да го хванат; но народът се разяри, покуражиха се и учениците, нахвърлиха се и те, всички наведнъж, с рев; отвисоко, от кулата на двореца, римските стражи ги гледаха и се смееха.

Петър грабна от една барака горяща главня.

— Връз тях, братя! — извика той. — Огън, момчета, дойде часът!

И тогава вече щеше да се пролее много кръв в Божия двор, ако не бяха заехтели заплашително от кулата на Пилат тръбите на римляните; излезе и първосвещеникът Каяфа от Храма и заповяда на левитите да свалят оръжията си; изкопал беше вече много умело гроба на бунтовника и той щеше да падне в него сигурно и без шум.

Учениците бяха обкръжили Исус и го гледаха с тревога; ще даде ли, няма ли да даде знак? Какво чакаше? Докога ще чака? Защо се бави и вместо да вдигне ръка и да даде знак на небето, гледа надолу към земята Той може и да не бърза, санким; ала те са бедни хора, пожертваха всичко заради него, дойде време да им се отплати.

— Рави — каза Петър разпалено, — вземи решение; дай знак!

Исус, неподвижен, беше затворил очи и потта се стичаше на капки по челото му. „Наближава твоят ден, Господи, дойде краят на вековете; аз ще го доведа, знам, аз, но като умра...“ — току си повтаряше в себе си той и си вдъхваше смелост.

И Яков се приближи до него; докосна го по рамото, за да отвори очи, побутна го.

— Ако не дадеш сега знак — каза той, — загубени сме; това, което днес направи, означава — смърт!

— Означава смърт! — обади се и Тома. — Ала ние не искаме да умрем, да го знаеш.

— Да умрем ли! — извикаха Филип и Натанаил изплашено. — Ами че ние, драги, дойдохме тук, за да царуваме!

И Йоан се наведе към гърдите на Исус.

— Рави — попита го той, — какво си се замислил?

Но Исус го избута настрани.

— Юда, ела тук до мен — каза той и се опря на тежкото му рамо.

— Смелост, рави — прошепна му червенобрадият, — дойде часът, да не се посраим!

Яков изгледа с ненавист Юда; преди учителят не се и обръщаше да го погледне, а сега какви са тия интимности и скришни шушукания? Нещо кроят двамата...

— Какво ще кажеш и ти, Матей?

— Аз не казвам нищо; слушам какво казвате и какво вършите вие, и пиша; това ми е работата.

Исус стисна мишницата на Юда; за миг му се зави свят; Юда го прихвана.

— Умори ли се, рави? — попита го той.

— Да, уморих се.

— Спомни си за Бога, за да се отмориш — отвърна му червенобрадият.

Посъвзе се Исус, обърна се към учениците.

— Да вървим — каза той.

Но учениците се колебаеха; не искаха да тръгнат. Къде? Пак ли във Витания? Докога? Стига това сноване насам-натам!

— Май че се подиграва с нас — каза тихо Натанаил на приятеля си. — Не отивам никъде!

— Потърпи — отвърна му Филип.

— Още ли да търпя? — изръмжа Натанаил. — Докато му дойде кеф на началството, на бедния душата му ще излезе! Не отивам никъде! — каза той и последва другите ученици, които се завръщаха намръщени обратно във Витания.

Зад тях левитите и фарисеите се смееха гръмко; един млад левит, грозничък, гърбавичък, запрати една лимонова кора и удари Петър право в лицето.

— Хвала на ръката ти, Савле! — чуха се гласове. — Улучи го точно на място!

Петър понечи да се върне, да се нахвърли върху левита, но Андрей го задържа.

— Потърпи, брате — каза му той, — ще дойде и нашият ред.

— Кога бре, Андрей? — промълви Петър. — Кога? Не виждаш ли хала ни?

Посрамени, безмълвни, тръгнаха на път; народът зад тях се беше разпръснал, като ругаеше; никой вече не ги следваше, никой не разстилаше дрипите си, та рави да стъпи на тях; сега Филип теглеше магарето, а отзад Натанаил държеше опашката му, бързаха и двамата да го върнат на стопанина му, за да не си намерят белята. Слънцето жареше, духаше горещ вятър, вдигна се прах и ги задуши; приближаваха вече Витания и ето ти го пред тях Варава с двама свои другари, свирепи мустаклии.

— Къде го карате учителя си? — извика им той. — А бре, ами че той умря от страх.

— Карат го при Лазар, да го възкреси! — отвърнаха спътниците на Варава и избухнаха в смях.

Когато стигнаха във Витания и влязоха в къщата, завариха стария равин на издъхване; жените, коленичили около него, го гледаха как си отива, безмълвни, неподвижни; знаеха си, не можеха да сторят нищо, за да го върнат към живот. Исус се приближи, постави ръка върху челото на стареца и той се усмихна, но не отвори очи.

Приседнаха учениците на двора, горчеше им в устата, мълчаха; Исус направи знак на Юда.

— Юда, брате мой, дойде часът. Готов ли си?

— Още веднъж, рави — защо избра мен?

— Ти си най-силният, знаеш това; другите няма да издържат; отиде ли, говори ли с първосвещеника Каяфа?

— Говорих; иска, казва, да знае кога и къде?

— В нощта на Пасха, да му кажеш, след пасхалната вечеря, в Гетсиманската градина; смелост, Юда, брате мой; аз също си давам смелост.

Юда поклати глава, не каза нищо; излезе навън на улицата и зачака да се покаже луната.

— Какво стана в Йерусалим? — попита старата Саломия синовете си. — Какво сте си изпатили, та не говорите?

— Струва ми се, майко, че градяхме върху пясък — отговори Яков. — Май че го загазихме!

— Ами рави? Ами почестите? Ами златотканите коприни? Ами престолите? Измами ни, значи? — питаше старицата, гледаше синовете си, пляскаше с ръце, но никой не ѝ отвърщаше.

Месечината се показва, тъжна, съвсем кръгла, иззад моабитските планини; поспря се за миг на билото на планината, поколеба се, поогледа света, и изведнъж се реши, откъсна се от планината и започна да се изкачва; тъмното селце на Лазар сякаш внезапно се вароса, блесна съвсем бяло.

Сипна се Божията зора, събраха се учениците около учителя; не им говореше, оглеждаше ги един по един, сякаш ги виждаше за първи или за последен път; къде пладне отвори уста.

— Пожелах, другари, да отпразнувам заедно с вас светата Пасха; в един такъв ден прадедите ни тръгнали, оставили зад себе си земята на робството и навлезли в свободната пустиня; излизаме и ние, за

първи път, през тази Пасха, от друго робство и навлизаме в друга свобода; който има уши да слуша, нека слуша!

Всички мълчаха; тъмни бяха думите, кое е новото робство, коя е новата свобода? Не разбираха. След известно време Петър заговори:

— Едно нещо знам аз, рави. Пасха без агне не става; къде ще намерим агне?

Исус се усмихна горчиво.

— Агнето е готово, Петре; ей сега, в този час, то само отива да го заколят, да отпразнува световната сиромашия новата Пасха; така че не се тревожи за агне.

Лазар, който седеше в ъгъла и мълчеше, стана; постави мършавата си ръка на гърдите, заговори:

— Рави — каза той, — аз ти дължа живота си; и такъв, какъвто е, пак е по-добър от мрака на другия свят; затова аз ще ви донеса подарък едно агне за Пасха; имам един приятел овчар в планината, отивам.

Учениците се спогледаха изненадани; откъде намери толкова сили, та стана и тръгна към вратата полужив, полумъртъв този! Двете му сестри се спуснаха и го хванаха, за да не върви; но той ги отстрани спокойно, взе една тръстикова пръчка, за да се опира на нея, и прекрачи прага.

Пое по селските улички, отваряха се вратите при преминаването му, подаваха се жените, изплашени, учудени, и се любуваха на походката на клечковидните му крака, и на кръста му, който се кършеше, но не се прекършваше! Болеше го, но той си даваше смелост и от време на време се опитваше да си подсвирква, за да покаже, че уж се е подмладил, но устните му не се присвиваха добре; затова зарязва свиренето и пое, сериозен, по планинското нагорнище, към кошарата на приятеля си.

Но не беше изминал и един хвърлей камък и неочаквано иззад избуялите посеви пред него изскочи Варава. От толкова дни обикаляше около селото и чакаше този миг; да си подаде носа от къщата си този проклетник, дето беше възкръснал, та да го затрие, да не го виждат хората и да се сецат за чудото; понеже нещо много вирна глава синът на Мария, откакто го възкреси; да се сгромоляса отново в гроба, та да се отървем!

— А бре, беглецо от пъклото! — извика му той. — Добре, че те срещнах. Я ми кажи, Бога ти, как прекара там, долу? Кой е по-хубав,

животът или смъртта?

— Хвани единия, удари другия! — отвърна Лазар и понечи да отmine.

Но Варава протегна ръка и му препречи пътя.

— Прощавай, върколако — каза той, — ала Пасха иде, агне нямам, и тази сутрин се заклех в Бога, първото живо нещо, което ще срещна на пътя си, да го заколя вместо агне, да изкарам Пасха и аз; изпъни, значи, шията си, късмет си имал, ще отидеш курбан за Господа!

Лазар започна да пици; Варава го сграбчи за гръкляна, но се изплаши; беше хванал нещо меко-меко, като памук; още по-меко, като въздух; ноктите на Варава потъваха и излизаха от него, без нито капка кръв. „Има си хас да е призрак?“ — помисли си той и недодяланата му сипаничава мутра пребледня.

— Боли ли те? — попита той.

— Не — отвърна Лазар и се изплъзна от ръцете на Варава, за да избяга.

— Стой! — изрева Варава и го сграбчи този път за косата.

Но косата, заедно с кожата на главата, остана в ръката му; лъсна черепът на Лазар, жълто-бял под слънцето.

— Проклет да си! — измърмори Варава треперещ. — Да не би да си призрак, бре?

Сграбчи го за дясната ръка и започна да я друса.

Но както го друсаше, изведнъж тя остана в ръката му. Ужас обхвана Варава, захвърли скапаната ръка сред избуялите посеви, изплю се погнусен. Косата му беше настръхнала от страх; грабна ножа си, бързаше да го довърши, та да се отърве; хвана го внимателно за врата, опря шията му на един камък, започна да го коли; колеше, колеше, но ножът не потъваше, сякаш колеше къделя вълна. Подкосиха му се краката на Варава. Има си хас да коля умрял — помисли си той; понечи да се спусне по надолнището и да избяга, но го видя, че още мърда, изплаши се да не би да го намери и пак да го възкреси онзи трижди прокълнатият му приятел, надви страха си, хвана го от двата края, както се изстискава мокра дреха, за да се простре, усука го, сетне налегна още, прекърши му гръбнака, пречупи се на две парчета на кръста, зарови ги под посевите и побягна. Тичаше, тичаше, за първи път през живота си се беше уплашил, не смееше да се извърне назад

„Ох, да сваря да вляза в Йерусалим — шепнеше той, — да намеря Яков, да ми даде една муска, да прогоня дявола!“

В това време в къщата на Лазар Исус се беше заловил с учениците си и се мъчеше да просвети малко ума им, та да не се потресат от това, което им предстоеше да видят, и да не се разбягат.

— Аз съм пътят — казваше им той, — и домът, в който отиваш; аз съм и пътникът; аз съм и този, когото отиваш да срещнеш. Имайте вяра в мен, не се плашете, каквото и да видите, аз не мога да умра. Чувате ли? Аз не мога да умра.

Юда беше останал съвсем сам на двора и откъртваше с палците на краката си застлания чакъл; Исус току извърщаше очи, поглеждаше го и по лицето му се разливаше неизразима печал.

— Рави — каза Йоан недовошно, — защо все го викаш при теб? Ако се взреш в гледеца на окото му, ще видиш един нож.

— Не, Йоане, обични — отвърна Исус, — не нож, а кръст.

Спогледаха се учениците, разтревожени.

— Кръст ли! — възкликна Йоан и се хвърли в прегръдките на Исус. — Рави, и кой е разпнатият?

— Който и да се наведе връз тази зеница и погледне, ще види лицето си върху кръста; надзърнах и аз и видях лицето си.

Ала учениците не разбраха, някои се засмяха.

— Добре, че ни каза, рави — обади се Тома, — няма да надникна аз никога в очите на червенобрадия.

— Ще надникнат децата ти и внуците ти, Тома — каза Исус и хвърли кос поглед през прозореца към Юда, който сега беше застанал на прага и гледаше към Йерусалим.

— Тъмни са думите ти, рави — каза недовошно Матей, който от толкова време държеше калема, но не можеше да разбере нищо, за да го запише. — Тъмни са думите ти, как искаш да ги положи на хартията ми?

— Не говоря, за да пишеш, Матей — отговори Исус огорчено. — Добре ви викат на вас, писачите, петли; мислите, че слънцето няма да се покаже, ако не го повикате; иде ми да грабна тефтерите и калемите ти и да ги хвърля в огъня!

Матей прибра бързо тефтерите си, спотаи се; гневът на Исус не беше стихнал.

— Едно казвам, друго пишете вие, трето разбират тези, които ви четат! Казвам: кръст, смърт, царство небесно, Бог, а какво разбирате? Всеки от вас влага във всяко от тези свети слова своите болки и изгоди, и желаня, и словото ми се губи, душата ми се губи, не мога повече!

Изправи се, задушаваше се; изведнъж почувства, че умът и сърцето му се изпълват с пясък.

Учениците се спотаиха; сякаш равни държеше все още остена и ги ръчкаше; сякаш те бяха лениви волове и не искаха да се помръднат; кола беше светът, а те — впрегнати в ярема и Исус ги ръчкаше, но те се дърпаха, не тръгваха. Гледаше ги Исус и чезнеше; дълъг беше пътът от земята до небето, а тия тук стояха като заковани.

— Докога ще бъда сред вас? — извика той. — Онези от вас, които таят в себе си някой труден въпрос, побързайте, попитайте ме; онези от вас, които искат да ми кажат някоя ласкава дума, кажете ми я бързо, ще ми дойде добре. Да не ви стане жално, когато си отида, и да казвате: „Ах, не сварихме да му кажем една добра дума, никога не му дадохме да разбере колко го обичаме!“. Но тогава ще бъде вече много късно.

Жените, сгушени в ъгъла, сврели брадичка между коленете си, слушаха; от време на време въздишаха, разбираха всичко те, но нищо не можеха да кажат; и изведнъж Магдалена изпищя, догади се първа тя и избухна в надгробно ридание. Скочи права, влезе във вътрешната стая, бръкна под възглавницата си, намери кристалното стъкълце, което си бе донесла, пълно със скъпо арабско благоухание; беше ѝ го дал един някогашен неин любовник, плата за една нощ. Носеше го винаги в себе си, докато следваше Исус, и си казваше, горката, че кой знае, велик е Бог, може да дойде ден да облее с това скъпо благовоние косите на любимия си; може да дойде ден да пожелае да застане до нея като жених. Такива скрити копнежи носеше в сърцето си тя, а сега видя зад тялото на любимия смъртта, не любовта, а смъртта, и за нея трябва, като за любовта, благоухания; взе кристалното шишенце изпод възглавницата си, притисна го връз гърдите си и започна да плаче. Плачеше тихо, за да не я чуят, стискаше го и го люлееше връз гърдите си като пеленаче, сетне избърса очите си, излезе и се строполи в нозете на Исус. И още преди той да се наведе, за да я повдигне, тя беше

строшила стъкълцето и изливаше върху светите нозе благоуханието; после разпусна косата си и избърса, плачейки, благовонните нозе; а останалия аромат изля върху любимата глава; и изведнъж се строполи отново в краката на рави и ги зацелува.

Учениците се смутиха.

— Жалко, че отиде нахалост толкова скъпо ливанто! — възкликна Тома праматаринът. — Ако го продадохме, можехме да нахраним много сиромаси.

— Да дадем прикя на сирачки — обади се Натанаил.

— Да купим овце — каза Филип.

— Лоша прокоба — измърмори Йоан и въздъхна. — С такива благовония мажат богатите покойници; не трябваше да го правиш, Мария. Ами ако подуши любимото си ухание Смъртта и дойде?

Исус се усмихна.

— Бедните ще бъдат винаги с вас — каза той, — но аз — не; затова, няма значение, че е било прахосано заради мен едно шишенце с благовоние. Има мигове, когато и Разточителството също се изкачва на небето и сяда до трижди благородната си сестра Щедростта; а ти, Йоане обични, не се натъжавай; Смъртта неизбежно идва; по-добре да дойде с благоуханни коси.

Къщата се изпълни с ухание като богата гробница; влезе Юда, хвърли бърз поглед към рави — да не би да е разкрил тайната им на учениците, та са почнали да мажат обречения с погребални благовония! Но Исус се усмихна.

— Юда, брате мой — каза той, — по-бързо от елена по земята лети лястовицата във въздуха; по-бърз от лястовицата е умът на мъжа; по-бързо и от ума на мъжа е сърцето на жената.

И като изрече това, посочи с очи Магдалена.

Отвори уста Петър.

— Много неща казахме, но най-важното забравихме: къде ще прекараме в Йерусалим Пасха, рави? Аз казвам, в кръчмата на Симон Киренееца.

— Другояче е наредил това Бог — каза Исус. — Вдигни се, Петре, вземи и Йоан, идете в Йерусалим, там ще видите един човек със стомна на рамо, тръгнете след него; ще влезе в една къща, влезте и вие и кажете на стопанина: „Поздрави от нашия учител, който те пита: Къде са застлани масите, за да ям с учениците през Пасха?“ А той ще

отговори: „Много поздрави на учителя ви; всичко е готово. Добре ми е дошъл!“

Спогледаха се учениците, като се дивяха глупаво; Петър изблеци очи.

— Право ли казваш, рави? Всичко ли е готово? И агнето, и ръженът, и виното, всичко?

— Всичко — отвърна Исус. — Вървете, имайте ми вяра; ние тук седим и си приказваме, ала Бог не седи, не приказва, работи за хората.

Откъм вътрешния ъгъл на стаята в този миг се чу хъркане, много тихо; всички се извърнаха засрамени; бяха забравили и оставили през цялото това време стария равин да бере душа. Спусна се Магдалена, подире ѝ и трите жени, довтасаха и учениците; положи Исус отново ръка върху вледенената уста на стареца; отвори той очи, видя го, усмихна му се; помръдна ръка, направи знак на мъжете и жените да се махнат; когато останаха сами, Исус се наведе и го целуна по устата, очите и челото; старецът го гледаше в очите и лицето му сияеше.

— Видях пак тримата — промълви той. — Илия, Мойсей и теб; вече съм сигурен; отивам си.

— Хайде, на добър час, отче! Доволен ли си?

— Доволен съм; дай ми ръката си да я целуна.

Сграбчи ръката на Исус и прилепи връз нея вледенените си устни, дълго време.

Гледаше го възторжено, сбогуваше се с него, мълчаливо.

— Кога ще дойдеш и ти там горе? — попита го той след малко.

— Утре, през Пасха; добра среща, отче!

— Отпусни сега, Господи, роба твой! — прошепна той. — Видяха очите ми Спасителя ми!

XXVIII

Слънцето беше вече ниско и се готвеше да залезе, огненочервено; на другия, отсрещния край на небето, изтокът започна вече да просветва синкавобял, след малко щеше да се покаже, огромна, мълчалива, пасхалната луна. Все още проникваха, бледи, слънчевите лъчи, огряваха косо слабото лице на Исус, падаха върху челата, носовете, ръцете на учениците и отиваха да погаят в тъгъла, успокоено, радостно, безсмъртно вече, лицето на стария равин. Мария седеше на стана си, дълбоко в сянка, и никой не виждаше сълзите, които се стичаха тихо по бузите, по брадичката ѝ и по полуизтъканото платно. Благоухаеше още къщата, а от пръстите на Исус се лееше аромат.

И неочаквано, както си седяха мълчаливо и със свечеряването сърцата на всички все повече се свиваха, една лястовица влезе стремително през прозореца, описа три кръга над главите, изчурулика радостно, извърна се към светлината и излетя пак като стрела; едва свариха да зърнат стреловидните ѝ криле и белия ѝ корем.

И сякаш очакваше този тайнствен знак, Исус стана.

— Дойде часът — каза той.

Плъзна бавно поглед наоколо — по огнището, по сечивата, по покъщнината, по светилника, по стомната, по стана, после по четирите жени, старата Саломия, Марта, Магдалена, Мария тъкачката; и накрая по побелелия старец, който беше влязъл в безсмъртието.

— Сбогом! — произнесе той и размаха ръце.

Никоя от трите девойки не можа да отвърне; само старата Саломия.

— Не ни гледай така, чедо мое — каза тя, — сякаш се прощаваш с нас завинаги.

— Сбогом! — отново изрече Исус и пристъпи към жените.

Положи ръка върху косата на Магдалена, после върху Марта; тогава стана и се приближи и тъкачката, и сведе и тя глава; сякаш ги

благославяше, сякаш ги прегръщаше, сякаш ги вземаше и трите със себе си, завинаги. И изведнъж проточиха и трите глас и го заоплакваха.

Излязоха на двора; след него вървяха учениците; един храст орлови нокти беше цъфнал на дворната ограда, над кладенеца; и сега, когато се беше свечерило, уханието му се разля наоколо; и Исус се присегна, откъсна един цвят и втъкна стъбълцето му между зъбите си; „Бог да ми даде сили — пожела си той в душата си. — Бог да ми даде сили да държа със зъби това крехко цвете, и сред мъките на разпъването, да не го прехапя!“

На външната врата, на прага, отново спря; вдигна ръка.

— Жени — извика той с дълбок глас, — жени, сбогом!

Никой не отвърна; ридания избухнаха на двора.

Застана начело Исус, тръгнаха по пътя към Йерусалим; пълната луна се издигаше от моабитските планини, слънцето се спускаше зад планините на Юдея; спряха се за миг тези две големи небесни украшения и се погледнаха; и после, едното пое нагоре, а другото потъна.

Исус кимна на Юда и той дойде до него; навярно двамата си приказваха нещо тайно, защото говореха тихо, и ту Исус свеждаше глава, ту Юда, и добре претегляха думите си, преди да си отговорят един на друг.

— Прости ми, Юда, брате мой — казваше Исус, — но трябва.

— И друг път съм те питал, рави, няма ли друг път?

— Не, Юда, брате мой; и аз бих искал това, надявах се досега и аз и чаках; напусто; не, друг път няма; дойде крайт на вековете; ще се сгромоляса този свят, царството на Лукавия; ще дойде царството небесно; аз ще го установя. Как ли? Като умра; друг път няма. Не се стряскай, Юда, брате мой; след три дни ще възкръсна.

— Казваш ми това, за да ме утешиш, за да ме накараш да те предам, без да се разкъса от мъка сърцето ми; казваш, че издържам, за да ми вдъхнеш смелост; не, колкото повече се приближаваме към страшния миг, не, толкова по-не издържам, рави!

— Ще издържиш, Юда, брате мой; Бог ще ти даде сили, колкото не ти достигат, защото трябва; трябва аз да бъда убит, а ти да ме предадеш; ние двамата трябва да спасим света; помогни ми.

Юда сведе глава и след малко произнесе:

— Ако трябваше ти да предадеш учителя си, щеше ли да го сториш?

Дълго остана замислен Исус; най-сетне изрече:

— Не, боя се, че нямаше да мога; затова и Бог се смили над мен и ми вмени по-лесния дълг; да бъда разпнат.

Хвана го под ръка Исус и му заговори тихо, лъстиво:

— Само не ме изоставяй, помогни ми. Нали говори с първосвещеника Каяфа? Нали са готови, въоръжени, слугите на Храма, дето ще ме заловят? Нали всичко стана така, както се бяхме уговорили, Юда, брате мой? Така че, нека отпразнуваме тази нощ Пасха всички заедно, а аз ще ти дам знак кога да станеш и да отидеш да ги доведеш. Три са черните дни, ще минат като един миг; и ще ликуваме, и ще танцуваме всички заедно, на третия, на възкресението!

— Ами другите ще знаят ли? — попита Юда и посочи с палец отзад групата на учениците.

— Ще им кажа тази нощ да не оказват съпротива на войниците и на левитите, които ще ме заловят.

Юда смръщи презрително вежди.

— Те ли съпротива? — възкликна той. — Как ги избра до един все такива, рави?

Исус сведе глава и не отговори.

Луната се издигаше, разливаше се върху земята, лижеше камъните, дърветата, хората; сенките падаха тъмносини върху земята. Отзад учениците, скупчени, приказваха и спореха; едни се облизваха, като си мислеха за застланите трапези, други, неспокойни, прехвърляха двусмислените думи на рави; а пък Тома се сети за клетия равин.

— Отиде си и той; хайде, да ни се връща!

— Какво? И ние ли да умрем? — възкликна Натанаил изплашено. — Нали казахме, че тръгнахме към безсмъртие?

— Добре, ама първо трябва, казва, да минем през смъртта — обясни му Тома.

Натанаил поклати глава.

— По лош път поемаме към безсмъртието — промълви той. — Ще си намерим белята долу, на другия свят, помнете ми думата!

Сега Йерусалим се извисяваше пред тях във въздуха, целият облян от луната, бял и ефирен като привидение; къщите се бяха сякаш отлепили сред лунната светлина и висяха във въздуха; и все по-ясно се

издигаше смесената глъчка от хора, които пееха псалми, и животни, които се колежа.

На източната врата стояха и ги чакаха Петър и Йоан; под лунния обстрел лицата им блестяха; изтичаха радостни да ги посрещнат.

— Всичко стана така, както ти ни го описа, рави; масите са застлани, заповядай да ядем!

— А пък, ако попитате за домакина — каза Йоан със смях, — пригответи всичко и изчезна.

Исус се усмихна.

— Това е върховното гостоприемство — каза той, — домакинът да изчезва.

Всички ускориша крачка; улиците бяха пълни с хора и запалени фенери, и мирти; зад затворените врати се носеше тържествено пасхалният псалм:

*Когато Израил излезе от Египет,
когато домът на Яков се избави от варварите,
морето го видя и се отдръпна
и Йордан потече обратно.
Планините подскочиха като овни,
хълмовете като агнета.
Какво ти стана, море, та се отдръпна,
и ти, Йордан, та потече назад?
Какво ви стана, планини, та подскачате като овни,
и вие, хълмове, като агнета?
Трепери пред Господа, о, Земя,
пред Бога на Израил;
той докосва скалите и те се превръщат в езера,
а от камъка извира студена вода.*

Вървяха учениците, подхващаха пасхалния псалм, запяваха го и те, Петър и Йоан водеха най-отпред. Всички, освен Исус и Юда, бяха забравили грижите и страховете си и бързаха към застланите маси.

Петър и Йоан се спряха; бутнаха една врата, белязана с петно, направено с пръст, топнат в кръвта на закланото агне, и влязоха; а след тях и Исус, и гладната му свита. Прекосиха двора, изкачиха се по една

каменна стълба, стигнаха на горния кат; застлани бяха масите, и три седемраменни свещника осветяваха агнето, виното, мацата^[1] и другите яденета; а също така и тоягите, които трябваше да държат, докато се хранят, сякаш за да бъдат готови за дълъг път.

— Добре сме те заварили! — каза Исус, вдигна ръка и благослови невидимия домакин.

Учениците се засмяха.

— Кого поздравяваш, рави?

— Невидимия — отвърна Исус и ги погледна строго.

Препаса широк пешкир, взе вода, коленичи, започна да мие краката на учениците.

— Рави, никога няма да приема ти да ми измиеш краката! — извика Петър.

— Петре, ако не ти измия краката, няма да влезеш заедно с мен в царството небесно.

— Е, тогава, рави, не само краката, ами и ръцете, и главата ми — отвърна Петър.

Нагласиха се около масите; гладни бяха, но никой не смееше да се присегне; строго беше тази вечер лицето на учителя, а устните му — изпълнени с огорчение. Гледаше Исус един по един учениците, от дясната му страна — Петър, от лявата — Йоан, всички; и насреща — недодяланият, суров, червенобрад свой съратник.

— Най-напред — каза той — да прием от солената вода, да си спомним за сълзите, пролети от бащите ни в земята на робството.

Взе стомната със солена вода, напълни догоре чашата на Юда, после отля по няколко глътки и в чашите на другите, и накрая напълни до преливане своята.

— Да си спомним за сълзите, за мъките, за борбата на човека да се освободи! — каза той и изпразни на един дъх препълнената си чаша.

Пиха и останалите, поизкривиха устни; Юда изпразни и той чашата си на един дъх, показва я на Исус, преобърна я; не беше останала и капка.

— Юнак си, Юда! — каза му той и му се усмихна. — Издържаш и на най-голямата горчилка!

Взе мацата, подели я; после агнето, подели и него; присегна се всеки и сложи в своя дял горчивите билки, както повеляваше Законът

— риган, чубрица, дафинов лист; а сетне заляха месото с червен сос, за да напомни за червените тухли, които дедите им са изработвали през време на робството си. Ядяха бързо, както повеляваше Законът — всеки стискаше тоягата си и беше повдигнал единия си крак — готови да тръгнат.

Исус ги гледаше как ядат, но той не ядеше; държеше и той тоягата си, повдигнал беше десния си крак, готов за големия път. Всички мълчаха; чуваше се само чаткането на челюстите, мляскането на езиците, които облизваха кокалите, почукването на чашите с вино; през прозорчето над тях навлизаше луната; половината маси бяха изцяло осветени, останалите — потънали в теменужен мрак.

След дълго, дълбоко мълчание, Исус отвори уста:

— Пасха — каза той, — верни мои спътници, означава преминаване; преминаване от мрака в светлината, от робството в свободата; но тази Пасха, която празнуваме тази вечер, отива още по-далеч — тазвечерната Пасха ще рече: преминаването от смъртта в безсмъртието; вървя отпред, другари, и ви проправам път.

Петър се стресна.

— Рави — каза той, — пак говориш за смърт; думите ти пак са двуостър нож; ако над теб е надвиснала някаква беда, говори свободно; мъже сме.

— Вярно, по-горчиви и от тези горчиви билки са думите ти, рави — каза и Йоан. — Съжали ни и ни говори ясно.

Исус взе непокътнатия си пай хляб и го раздаде залък по залък на учениците си.

— Вземете и яжте — каза той, — това е тялото ми.

Взе и пълната с вино чаша, подаде я от уста на уста, пиха всички.

— Вземете и пийте — каза той, — това е кръвта ми.

Изяде всеки от учениците своя залък хляб, изпи своята глътка вино, пообърка им се умът; гъсто, солено им се стори виното, като кръв, а залъкът хляб слезе като горящ въглен във вътрешността им; изведнъж всички с ужас почувстваха как Исус се вращава в тях и започва да разяжда недрата им. Петър опря лакти на масата и се разплака, а Йоан се наведе към гърдите на Исус.

— Искаш да си отидеш, рави — изломоти той, — искаш да си отидеш... да си отидеш... — и не можеше да изрече нищо друго.

— Никъде няма да вървиш! — извика Андрей. — Завчера каза: „Онзи, който няма нож, да продаде дрехата си и да си купи!“. Ще продадем дрехите си, ще се въоръжим, и нека Смъртта да заповяда, ако смее, да те докосне!

— Всички ще ме изоставите — каза Исус без укор, — всички.

— Аз — никога! — извика Петър, като бършеше сълзите си. — Никога!

— Петре, Петре, преди да пропее петелът, ще се отречеш три пъти от мен.

— Аз ли? Аз ли? — изрева Петър и се заудря с юмрук по гърдите. — Аз да се отрека от теб? С теб съм до смърт!

— До смърт! — извикаха всички ученици разпалено и скочиха прави.

— Седнете — каза спокойно Исус, — не е дошъл още часът. Искам, на тази Пасха, да ви доверя една голяма тайна; отворете ума си, отворете сърцето си, не се плашете!

— Казвай, рави — промълви Йоан, а сърцето му трепереше като тръстиков лист.

— Наядохте ли се? Не сте ли още гладни? Насити ли се тялото? Може ли вече да остави душата ви спокойно да слуша?

Всички, треперещи, загледаха Исус в устата.

— Другари мои любими — извика той, — сбогом! Отивам си!

Развикаха се учениците, струпаха се около него, задържаха го да не си върви; мнозина плачеха.

Но Исус се обърна спокойно към Матей.

— Матей — каза той, — ти знаеш Писанията наизуст; стани и им кажи високо пророческите слова на Исая, та да укрепне сърцето им; помниш ли: „Извиси се в очите на Господа като слабо дръвче...“?

Зарадва се силно Матей, скочи прав: гърбушко си беше, кривокрак, спаружен; а дългите му тънки пръсти бяха постоянно изпоцапани; но как изведнъж гърбицата му се изправи, как пламнаха бузите му, а шията му се изду, и отекнаха под високия таван на стаята, изпълнени с огорчение и сила, словата на пророка:

*Извиси се в очите на Господа като слабо дръвче,
което израства от безводната земя.*

*Нямаше нито красота, нито блясък, за да извърнем
очи да го погледнем;
нищо нямаше в лицето му, което да ни хареса.
Презрян, изоставен от хората,
душа изтерзана, многострадална,
извърнахме настрани лице и го пренебрегнахме.
И все пак той пое връз себе си всичките ни болки,
нараниха го греховете ни,
съкрушиха го беззаконията ни;
и раните му ни изцериха.
Бичуваха го, изтезаваха го,
но не отвори уста;
като агне, което водят в кланицата,
не отвори уста...*

— Стига... — произнесе Исус и въздъхна.

Извърна се към другарите си.

— Аз съм това — каза той спокойно, — за мен говори пророк Исая; аз съм агнето и ме водят в кланицата и няма да отворя уста.

Помълча, и след малко додаде:

— От деня, в който съм се родил, ме водят в кланицата.

Объркани, зяпнали, учениците го гледаха; мъчеха се да разберат какво им беше казал; и внезапно, всички наведнъж, се стовариха по очи върху масите и започнаха да ридаят.

Изплаши се за миг сърцето на Исус; как да остави тези свои другари, които ридаят, и да си отиде? Вдигна очи, погледна Юда; но той от дълго време бе впил суровите си сини очи в Исус, подушил бе какво ставаше в него и как любовта можеше да скове силите му; срещнаха се и се пребориха мълниеносно двата погледа във въздуха; строг единият, безмилостен; умолителен другият и печален. Само за миг, и веднага Исус тръсна глава, усмихна се горчиво на Юда и се обърна отново към учениците.

— Защо плачете? — каза им той. — Защо се боите от най-милостивия и човеколюбив Божи архангел — Смъртта? Трябва да изтърпя страдания, да бъда разпнат, да отида в задгробния свят; но

след три дни ще изскоча от гроба си и ще се възнеса на небето, ще седна редом до Отеца.

— Пак ли ще ни напуснеш? — извика през плач Йоан. — И в задгробния свят, и на небето, вземи ни със себе си, рави!

— Трудно е делото и на земята, Йоане обични; тук, на пръстта, трябва да останете да работите всички. Борете се на земята, обичайте, чакайте, ще дойде!

Но Яков се беше вече примирил със смъртта на рави и прехвърляше в ума си какво щяха да правят, когато останеха на земята без учителя.

— Не можем да се противим на волята Божия — каза той — и на волята на учителя; твой дълг е, рави, както го казват и пророците, да умреш, наш дълг е да живеем; да не се загубят изречените от теб думи, да ги закрепим в нови Свещени Писания, да създадем закони, да построим наши си синагоги, да изберем наши си първосвещеници, книжовници и фарисеи.

Исус се изплаши.

— Така разпъваш на кръст духа. Якове! — извика той. — Не, не, не искам!

— Само така духът няма да може да се превърне във въздух и да си отиде! — възрази му Яков.

— Но няма да бъде вече свободен, няма да бъде дух!

— Няма значение, ще прилича на дух; а това, за нашата работа, ни стига, рави!

Студена пот обля Исус; хвърли бърз поглед към учениците, никой не вдигаше глава да възрази; Петър гледаше с гордост сина на Заведей; плодовит беше умът му, намери му колая, нали е свикнал да се оправя с бащините си лодки! Сега, ще видиш, ще тури на място и самия рави... Отчаян, Исус протегна ръце, сякаш търсеше помощ.

— Ще ви изпратя Утешителя — каза той, — духът на истината; той ще ви води.

— Изпрати ни Утешителя бързо — извика Йоан, — за да не кривнем от пътя и не те намерим вече, рави!

Яков поклати коравата си упорита глава.

— И той, този дух на истината, дето казваш, и той ще бъде разпнат; докато има, рави, хора, духът ще бива разпъван, да го знаеш! Но няма значение; все нещо остава, и то, казвам ти, ни стига!

— Не ми стига на мен! — извика Исус отчаян.

Развълнува се Яков, като чу този вик на болка, пристъпи, хвана ръката на учителя.

— Не ти стига, рави — каза той, — и затова ще бъдеш разпнат; прости ми, че ти възразих.

Положи Исус ръка върху упоритата глава.

— Ако така желае Бог, духът вечно да бъде разпъван на земята, благословен да бъде кръстът; нека го вдигаме на раменете си с любов, с търпение, с вяра; и ще се превърне един ден, на раменете ни, в крила.

Замълчаха; месечината се беше изкачила вече високо на небето; мъртворешка светлина се разля върху масите; Исус скръсти ръце.

— Свърши работният ден — каза той, — каквото имах да свърша, го свърших; каквото имах да кажа, го казах; мисля, че изпълних дълга си; скръствам ръце.

И след като каза това, направи насреща знак на Юда; и той стана, пристегна кожения си колан, сграбчи кривака си. Исус замахна с ръка, сякаш се сбогуваше с него.

— Ще отидем да се помолим тази вечер — каза той — под маслиновите дървета на Гетсиманската градина, отвъд долината Кедрон. Хайде, с Божията благословия, Бог с теб, Юда, брате мой.

Отвори уста Юда, искаше да изрече една дума, но се отказа; вратата беше отворена, изскочи навън; и се чу как грубите му ходила стъпваха тежко, надолу по каменната стълба.

— Къде отива? — попита неспокойно Петър и понечи да стане да го проследи.

Но Исус го възпря.

— Завъртя се колелото Божие — каза той, — не се намесвай!

Беше се вдигнал вятър и пламъчетата на седмораменните светилници се разлюляха; и изведнъж силен порив на вятъра нахлу и светилниците угаснаха; луната влезе вътре цялата. Натанаил се изплаши, наведе се към приятеля си.

— Не е вятър това, Филипе; някой влезе вътре. Олеле, ами ако е смъртта?

— Ами и тя да е, теб какво те е еня? — отвърна му овчарят. — Не е за нас.

Потупа приятеля си по гърба, който още не можеше да се съвземе.

— Големи кораби — каза му той, — големи бури; ние, слава Богу, сме лодки и орехови черупки.

Луната беше сграбчила лицето на Исус и го беше изпила; бяха останали само две съвсем черни очи; Йоан се изплаши; протегна скришом ръка към лицето на рави, за да види дали го има.

— Рави — прошепна той, — къде си?

— Не съм си отишъл още, Йоане обични — отговори Исус. — За миг изчезнах, защото си мислех за думите, които ми каза веднъж един отшелник на свещената планина Кармил: „Аз, казва, се бях потопил в петте копани на тялото си, като свиня“. — „Ами как се отърва, дядо? — попитах го аз. — Много ли се бори?“ — „Никак! — отвърна ми той. — Една сутрин видях един цъфнал бадем и се отървах.“ Като цъфнал бадем, Йоане обични, ми се стори в един миг тази вечер смъртта.

Изправи се.

— Да вървим! — каза той. — Дойде часът!

Застана начело Исус, зад него — учениците, умислени.

— Хайде да избягаме — каза скришом Натанаил на приятеля си. — Подушвам бели.

— И на мен ми дойде наум — отвърна Филип, — ама да вземем и Тома.

Потърсиха под лунния светлик Тома, но той беше вече офейкал из тесните улички. Двамата поизостанаха и тъкмо когато минаваха през долината Кедрон, пуснаха другите да ги отминат и си плюха на петите.

Спусна се Исус с тези, които бяха останали, в долината Кедрон, изкачи се по отсрещния склон, пое по пътеката към Гетсиманската маслинова градина; колко нощи само бяха прекарвали, без да мигнат, под тези стари маслинови дървета, в разговори за милостта Божия и за беззаконията на хората!

Спряха се; много бяха яли тази вечер учениците, много бяха пили, спеше им се; поразчистиха с крака земята, избутаха настрани камъните, приготвиха се да легнат.

— Липсват трима — каза учителят, като се огледа. — Какво стана?

— Избягаха... — отвърна ядосано Андрей.

Исус се усмихна.

— Не ги укорявай, Андрей — каза той, — един ден те ще се върнат, ще видиш, ще се върнат и тримата, и всеки от тях ще носи на главата си венец, най-царския венец, направен от тръни и щир...^[2]

И след като изрече това, Исус се облегна на една маслина, сякаш изведнъж бе почувствал голяма умора.

Учениците се бяха вече изтегнали; намериха големи камъни, вместо възглавници, нагласиха се.

— Ела, равни, легни между нас — каза Петър и се прозя. — Андрей ще остане да варди.

Исус се отдели от дървото.

— Петре, Якове, Йоане — каза той, — елате с мен!

Изпълнен с печал и повеля беше гласът му.

Петър се престори, че не го е чул, изтегна се на земята, прозя се отново; но синовете на Зеведей го хванаха за ръцете, вдигнаха го.

— Да вървим — казаха му те, — не те ли е срам!

Петър се приближи към брат си.

— Андрей, не знаеш какво може да стане; дай ми ножа си.

Исус вървеше отпред, излязоха от маслиновата градина, стигнаха на открито; насреща им блестеше Йерусалим, облян от луната, съвсем бял; като мляко беше над тях небето, без нито една звезда, а пълната луна, която преди това гледаха как се изкачва забързана, сега висеше сред небето, неподвижна.

— Отче — промълви Исус. — Отче, който си на небето, Отче, който си на земята, хубав е светът, който си създал и който виждаме, хубав е и светът, който не виждаме, не знам, прости ми, не знам кой е по-хубав!

Наведе се, гребна шепа пръст, помириша я; миризмата проникна дълбоко в недрата му; навярно някъде наблизо имаше сакъзови дървета, та пръстта миришеше на смола и мед; допря я на бузата си, на шията, на устните си.

— Какво ухание — промълви той, — каква топлина, какво братство!

Сълзи бликнаха от очите му; държеше в шепата си пръстта и не искаше да се раздели с нея.

— Заедно — прошепна той, — заедно ще влезем в смъртта, сестро моя; друг другар си нямам.

— Не мога повече — произнесе Петър с досада, — къде ни води? Не отивам по-нататък; тук ще легна.

Но докато търсеше наоколо някоя удобна трапчина, за да легне, видя, че Исус иде бавно към тях, изведнъж понабра смелост и избърза напред да го пресрещне.

— Наближава полунощ, рави — каза той, — добре ще бъде да легнем тук.

— Деца мои — каза Исус, — скръбна е душата ми до смърт; вие се върнете да си легнете под дърветата, а аз ще остана тук, на открито, да се помоля; моля ви, не заспивайте; бодърствайте, молете се и вие тази нощ с мен; помогнете ми, деца мои, да премина този труден час.

Извърна лице към Йерусалим.

— Вървете — каза той, — оставете ме сам.

Отдалечиха се учениците на един хвърлей камък, свряха се под маслиновите дървета; а той се строполи долу и прилепи устни връз земята; ум, сърце, устни, не се откъсваха от пръстта, бяха станали и те пръст.

— Отче — мълвеше той. — Отче, добре съм си тук, пръст с пръстта, остави ме; горчива е чашата, която ми даваш да изпия, много горчива, не мога да издържа... Ако е възможно, Отче, отдръпни я от устните ми.

Замълча; послуша се, дано чуе в нощта гласа на Отеца; затвори очи, кой знае, добър е Бог, може да види вътре в себе си Отеца как се усмихва състрадателно и му кима; чака, чака, трепереше; не чу нищо, не видя нищо. Огледа се, беше съвсем сам; изплаши се, скочи да намери другарите си, да закрепне сърцето му. Завари ги и тримата заспали; побутна с крак Петър, после Йоан и Яков.

— Не ви ли е срам? — каза им той огорчено. — Не можете ли да издържите поне малко да се помолите с мен?

— Рави — обади се Петър, който не можеше да държи клепачите си отворени, — рави, душата е готова, но плътта е слаба; прости ни.

Върна се Исус на откритото място, падна на колене върху камъните.

— Отче — извика той отново, — много е горчива, много е горчива чашата, която ми даваш; отдалечи я от устата ми.

И едва изрече това и видя в лунния светлик, над себе си, един ангел, много блед, строг, който се спускаше; крилата му бяха от лунна

светлина, и с двете си длани държеше сребърен дископотир; Исус закри с ръце лицето си и се строполи на земята.

— Това ли е, Отче, твойт отговор? Нямах ли милост?

Почака малко; съвсем бавно, със страх, отмести пръстите си, за да види дали ангелът още стои над него; беше се спуснал още по-ниско и сега опря дископотира до устните му — Исус нададе вик, протегна ръце и падна по гръб.

Когато се съвзе, луната се беше придвижила една длан от върха на небето, а ангелът се беше разсеял в лунния светлик; а в далечината, по пътя за Йерусалим, се появиха пръснати светлини, като от запалени борини; движеха се — идеха ли, отдалечаваха ли се? Къде отиваха? Отново го обхвана страх и силно желание да види хора, да чуе човешки глас, да докосне любими ръце; спусна се тичешком да намери тримата си другари.

Пак спяха и тримата, лицата им, облени в лунна светлина, бяха отнесени, спокойни; възглавието на Йоан беше рамото на Петър, а на Петър — гърдите на Яков; а той пък беше положил тъмнокосата си глава върху един камък, с разперени към небето ръце, и сред гарвановочерните му мустаци и брада проблясваха зъбите му; навярно сънуваше нещо хубаво, та се усмихваше. Хвана го жал Исус за тях, сега не ги сбута, за да ги събуди, върна се обратно, като стъпваше на пръсти; и отново се строполи по лице на земята и започна да плаче.

— Отче — произнесе той съвсем тихо, сякаш искаше Бог да не го чуе. — Отче, нека не бъде моята воля; не; а твоята воля, Отче.

Надигна се, погледна отново към пътя за Йерусалим; светлините сега бяха наближили, ясно се виждаха сенки, които се движеха около тях, и проблясването на бронзови доспехи.

— Идат... идат... — промълви той и коленете му се подкосиха.

И тъкмо в този миг, на едно младо кипарисче срещу него, долетя и кацна славей; изпъна нагоре шия, опиянен от многото лунна светлина, от пролетните ухания, от влажната топла нощ; един всемогъщ Бог беше в него, същият Бог, който беше създал небето и земята, и човешките души — и започна да пее. Повдигна глава Исус, заслуша се; да не би пък наистина той да беше Бог, истинският Бог на хората, който обича пръстта и малките гърдички на птичките и прохладните обятия? Изскочи вътре в него и кацна на върха на сърцето му и отвърна на зова на славея друг един славей, и започна и той да

възпява вечните болки, вечните радости — Бога, любовта, надеждата...

Пееше, а Исус трепереше; не знаеше, че има толкова богатства в себе си и толкова неразкрити, много сладки, радости и грехове; разцъфна сърцето му, заплете се славеят в цъфналите клони, и вече не можеше, вече не искаше да си отиде. Къде да отиде? Защо да си отиде? Тази земя е раят... И както слушаше Исус двойното чуруликане и навлизаше, без да загуби тялото си, в рая, изведнъж се разнесоха дрезгави гласове, приближаваха се запалени борини, бронзови доспехи, и сред отблясъците и дима, сякаш различни Юда и усети как две силни ръце го прегърнаха и една червена брада набоде лицето му — нададе вик, за миг изгуби съзнание, така му се стори. Но се съвзе и почувства тежкия дъх на Юда, устата му се прилепи о неговата и чу дрезгавия му отчаян глас:

— Здравей, рави!

Луната вече почти докосваше синьо-белите планини на Юдея; леден хлад се надигна, ноктите и устните на Исус посиняха, а Йерусалим се извисяваше сред лунния светлик сляп и съвсем блед.

Извърна се Исус, изгледа войниците и левитите.

— Добре сте дошли, пратеници на моя Бог — каза той, — да вървим!

В един миг, сред глъчката, зърна Петър, който измъкна ножа си, за да отреже ухото на един левит.

— Пъхни ножа в ножницата му! — заповяда му той. — Ако отвърщаме с нож на ножа, кога ще престанат на този свят посичанията.

[1] Вид безквасен пасхален хляб. — Бел.прев. ↑

[2] На гръцки „стефанос“ означава „венец“, но в някои случаи може да се приеме и като „корона“; а наименованието на „щир“ е „амарантос“, сиреч „неувяхващ“; цветовете на някои видове „амарантос“ са яркочервени. Ето защо образността на израза и вложеният в него смисъл се губят на български. — Бел.прев. ↑

XXIX

Сграбчиха Исус с дюдюкания, повлякоха го по камъните, сред кипарисите и маслиновите дървета, смъкнаха го в долината Кедрон, влязоха в Йерусалим, стигнаха в двореца на Каяфа; Синедрионът беше свикан там и очакваше бунтовника, за да го съди.

Беше студено, слугите бяха запалили огънове на двора и се грееха; час по час отвътре излизаха левити и носеха вести — на какви изтезания го подлагали, та да му настръхнат на човек косите, какви богохулства изрекъл трижди прокълнатият за Бога на Израил, за Закона на Израил, за светия Храм, щял, вика, да го срине и да посипе мястото му със сол!

Плътно загърнат, със сведена глава, Петър се промъкна в двора; протегна ръце към огъня, грееше се и слушаше разтреперан вестите; мина една слугиня, видя го, спря се.

— Ей, старче — подвикна му тя, — какво ни се криеш? Вдигни глава да те видим; май че и твоя милост беше с него!

Чуха думите й неколцина левити, приближиха се; изплаши се Петър, вдигна ръка.

— Кълна се — каза той, — не познавам човека!

И се отправи към вратата.

Мина друга слугиня, видя го, че иска да се измъкне, протегна ръце.

— Ей, старче, къде отиваш? И ти беше с него, видях те!

— Не познавам човека! — извика отново Петър, избута момичето и продължи. Но на прага двама левити го спряха; сграбчиха го за раменете и го раздрусаха.

— Говорът ти те издава! — извикаха му те. — Галилеец си, негов ученик!

И тогава вече Петър почна да се кълне, да проклина и да вика:

— Не познавам човека!

В този миг на двора пропя петел; Петър занемая; спомни си думите на рави: „Петре, Петре, още преди да пропее петелът, три пъти

ще се отречеш от мен..." Излезе навън, строполи се на земята и избухна в ридания.

Разсъмваше се; червено стана, като кръв, небето; един бледен левит изскочи отвътре потресен.

— Първосвещеникът раздира дрехите си; ей сега на, злодеят каза: „Аз съм Христос, син Божи!“. Всички старейшини скочиха на крака, раздират дрехите си и викат: „Смърт! Смърт!“.

Появи се друг левит.

— Сега ще го отведат при Пилат; само той има право да убива. Сторете път да минат; вратите се отварят!

Вратите се отвориха, появиха се първенците на Израил; и първи, с тежка стъпка, възбуден, първосвещеникът Каяфа; зад него — много брадища, лукави очи, беззъби уста, зли езици — старейшините; и всички кипяха, залитаха от ярост. Зад тях Исус, спокоен, печален, от главата му течеше кръв, защото го бяха удряли.

Дюдюкания избухнаха на двора, смехове, ругатни; Петър скочи, опря се на рамката на външната врата, сълзи се стичаха по лицето му. „Петре, Петре — прошепна той, — страхливецо, лъжецо, предателю! Вдигни се, извирай: «Аз съм с теб!», и нека те убият!“ Подмамваше, предизвикваше душата си, но тялото му не се помръдваше, стоеше опряно на рамката на вратата и трепереше.

На прага Исус се препъна; политна, протегна ръка да се хване някъде, хвана се за рамото на Петър; а той се вкамени от страх, не издаде никакъв звук, не се помръдна; чувстваше ръката на учителя вкопчена в него, и не го пускаше. Не беше се развиделило още добре, синкав мрак, и Исус не се извърна да види за какво се беше хванал, за да не падне; закрепи се, и пое отново, зад старейшините, сред войниците, към крепостта на Пилат.

Пилат се беше събудил; изкъпа се, намаза се с благоуханно масло, закрачи нервно напред-назад по високата веранда на двореца си; никога не бе обичал този ден, Пасха; щяха да се развилнеят евреите, опиянени от своя Бог, и щяха да се заядат пак с римските войници, и можеше тази година да започне клане, пък Рим нямаше изгода от това. А тазгодишната Пасха създаваше и други грижи; евреите искаха на всяка цена да разпнат онзи нещастник, Назаретянина, побъркания. Подло племе!

Пилат стисна юмрук; беше се заинатил да спаси този щурак, не защото беше невинен — какво ще рече невинен? Нито защото го беше жал за него; тежко му и горко, ако почнеше сега да съжалява и евреите; ами за да ядоса това мръсно еврейско племе!

Под прозорците на крепостта се разнесе силна врява; надвеси се Пилат, погледна, изпълни се дворът с еврейска сбирщина, галериите и терасите на Храма преливаха от побесняла тълпа; едни държаха тояги, други — прашки, блъскаха, ритаха и освиркваха Исуса; а римските войници го пазеха и го бутаха към голямата врата на крепостта.

Пилат влезе, седна на грубо украсения с резба свой престол; отвори се вратата, двамата грамадни негри изблъскаха вътре Исус; съвсем раздрани бяха дрехите му, лицето му беше цялото в кръв, но главата му беше изправена, а в очите му грееше някаква спокойна и неземна светлина.

Пилат се усмихна.

— Отново те виждам пред себе си, Исусе Назаретянино, царю на юдеите; искат, казват, да те убият!

Исус гледаше през прозореца небето, и умът, и тялото му си бяха вече отишли; не отговори.

Пилат се ядоса.

— Остави небето — извика той, — мене гледай; не знаеш ли, че имам власт да те освободя или да те разпна?

— Нямах никаква власт над мен — отвърна спокойно Исус. — Само Бог!

Долу се разнесоха яростни викове:

— Смърт! Смърт!

— Защо са побеснели толкова? — попита Пилат. — Какво си им сторил?

— Защото им проповядвах истината — отвърна Исус.

Пилат се усмихна.

— Коя истина? Какво ще рече истина?

Сви се сърцето на Исус; това е светът, това са властелините на света, пита какво е истина и се смее.

Показа се на прозореца Пилат; сети се, че тъкмо вчера бяха заловили Варава, задето беше убил Лазар; по стар обичай, в деня на Пасха римляните освобождаваха един осъден.

— Кого искате да ви освободя? — извика той. — Исус, царя на юдеите, или Варава, разбойника?

— Варава! Варава! — закрещя народът.

Повика Пилат стражите си, посочи им Исус, заповяда:

— Бийте го с бич, турете му трънен венец, загърнете го с червено платно и му дайте да държи дълга тръстика вместо царски жезъл; цар е, облечете го царски.

Намисли да се изхитри, като го представи на народа в такъв хал, та дано се смили над него.

Грабнаха го стражите, завързаха го за една колона и започнаха да го бият и да го заплюват, изплетоха му венец от тръни, набиха му го на главата, бликна кръв от челото и слепоочията на Исус; метнаха му на раменете парче червено платно, тикнаха му в ръцете една дълга тръстика и го отведоха пак при Пилат; а той, като го видя, не можа да сдържи смеха си.

— Добре си дошъл, Величество! — каза му той. — Ела да те покажа на твоя народ.

Хвана го за ръка, излязоха на терасата.

— Ето човека! — извика им той.

— Разпни го! Разпни го! — отново закрещя народът.

Пилат заповяда да му донесат леген и кана с вода; наведе се, изми пред народа ръцете си.

— Измивам си ръцете! — каза той. — Не аз проливам кръвта му; невинен съм; грехът да падне ли върху вас?

— Кръвта му — върху главите ни и върху главите на нашите деца! — изрева народът.

— Вземете го — каза Пилат. — Халал да ви е!

Грабнаха го, натовариха му кръста, заплюваха го, биеха го, изритваха го към Голгота; а той залиташе, тежък беше кръстът, поглеждаше наоколо, дано да види някой от учениците си, да му кимне, да го съжали; гледаше, гледаше — никой; въздъхна.

— Благословена да бъде смъртта — промълви той. — Слава Богу!

В това време учениците се бяха сврели в кръчмата на Симон Киренееца и чакаха да свърши разпъването, да падне нощта, за да не

ги види никой, и да избягат. Сгушени зад бъчвите, и наострили уши, те се заслушваха навън към улицата, по която минаваше радостен народът, всички тичаха, мъже и жени, към Голгота, бяха прекарали добре Пасха, яли бяха месо, пили вино в изобилие, и сега с разпъването щеше да им мине времето, и бързаха.

Ослушваха се учениците в уличния шум и трепереха; от време на време се чуваше тихият плач на Йоан, а понякога Андрей ставаше, крачеше напред-назад из кръчмата и се заканваше; а Петър ругаеше и псуваше, задето беше страхлив и нямаше смелост да излезе навън, да загине заедно с учителя... Колко пъти му се беше клел: „С теб, равви, до смърт!“. А сега, когато смъртта се появи, свря се зад бъчвите!

Яков се ядоса.

— Йоане — обади се той, — зарежи вече този плач, мъж си; а твоя милост, Андрей, юначагата ми, не сучи мустак, сядай долу; елате всички тук да вземем някакво решение. Ами ако е наистина Месията и ако след три дни възкръсне, с какво лице ще застанем пред него? Дошло ли ви е въобще това наум? Какво ще кажеш и ти, Петре?

— Ако е Месията, загазихме я, това казвам — отвърна Петър отчаяно. — Казах ви вече, три пъти се отрекох от него.

— Ама и да не е Месията, пак сме я загазили — възкликна Яков. — Какво ще кажеш ти, Натанаиле?

— Аз казвам да офейкаме; дали е, или не е Месията, все сме я загазили!

— И да го изоставим така беззащитен? Как ви дава сърце това? — възкликна Андрей и понечи да се втурне към вратата.

Но Петър го сграбчи за дрехата.

— Сядай долу, ще те направят на парчета, нещастнико! Друг цяр да му намерим!

— Какъв цяр, лицемери и фарисеи? — изсъска Тома. — Да си го кажем тук всичко, без да се червим; захванахме се с едно предприятие, турихме всичките си капитали; да, търговия, какво ми се блещите такива? Ами че търговия захванахме, дай ми, за да ти дам; аз дадох стоката си, гребените, кълбетата конци, огледалцата, за да взема царството небесно; същото и вие; един — лодката си, друг — овцете си, трети — рахатлъка си; а сега работата отиде по дяволите, фалирахме, отидоха по дяволите капиталите ни, варда да не си загубим и живота! И така, какъв съвет давам ли? Дим да ни няма!

— Съгласни сме! — извикаха Филип и Натанаил. — Дим да ни няма!

Петър се извърна неспокойно към Матей, който седеше понастрани и беше наострил ушищата си и слушаше, без да каже дума.

— За бога, Матей — каза му той, — не ги пиши тези неща; престори се на глух; да не ни направиш за резил вовеки веков!

— Не бери грижа — отвърна Матей, — знам си аз работата; много неща виждам, много неща чувам, ала подбирам; само за едно ви моля, вземете някакво смело решение, покажете се юнаци, та да мога да го запиша, да се прославите, нещастници! Апостоли сте, не е шега работа!

В този миг Симон Киренееца блъсна вратата на кръчмата, отвори я и влезе; дрехите му бяха раздрани, лицето и гърдите — целите в кръв, а дясното му око беше подутото и сълзеше. Ругаеше и ръмжеше; смъкна от себе си дрипите, които му бяха останали, натопи си главата във ведрото, в което миеше винените чаши, грабна един пешкир, избърса се от кръста нагоре, като продължаваше да ръмжи и да плюе; след това налапа канелата на бъчвата; пи; чу врява зад бъчвите, наведе се, видя струпаните накуп ученици; ядоса се.

— Пфу, да пукнете дано, негодници недни! — извика им той. — Така ли, бре, се изоставя водачът, така ли се духва от боя, мръсни галилейци, мръсни самаряни, нехранимайковци такива!

— Душата ни искаше бре, Симоне — осмели се да се обади Петър, — душата ни искаше, на, Господ вижда, ама тялото...

— Млък, дърдорко! А бре, когато душата иска, какво ще рече тялото? Всичко става душа, и сопата, дето държиш, и дрехата, която носиш, и камъкът, на който стъпяш, всичко, всичко! На, погледнете бре, страхопъзльовци, месата ми, целите в синини! Парцали станаха дрехите ми, за малко да ми изтекат и очите! Защо? Да се не видите макар, тъпанари ученици! Защото, бре, защитих учителя ви, счепках се с хората, аз, аз, кръчмарят, загубеният киренеец! И защо го сторих? Защото мислех, че е Месията ли, и че на другия ден ще ме направи голяма клечка ли? Никак, ама никак! А защото ми се засегна честолюбието, проклето да е, но не се разкайвам!

Крачеше напред-назад, блъскаше се в столчетата, плюеше и ругаеше. А Матей седеше като на тръни, искаше да узнае какво е

станало при Каяфа, какво — при Пилат, какво е казал учителят, какво е викал народът, та да ги запише в тефтерите си.

— За Бога, Симоне, брате мой — каза му той, — успокой се и ни разкажи какво стана, как, кога и къде, и дали е казал нещо учителят.

— Ами, разбира се, че каза! — отвърна Симон, — „Да се не видите макар, ученици!“, ето какво каза, запиши го тогава; какво ме гледаш? Вземи калема, пиши: „Да се не видите макар!“.

Ридания избухнаха зад бъчвите, Йоан се търкаляше по земята и пицеше, а Петър си удряше главата о стената.

— Ако вярваш в Бога, Симоне — замоли го отново Матей, — кажи истината, да я запиша; ама не разбираш ли, че от твоята уста зависи в този миг светът!

Петър все тъй си удряше главата о стената.

— А бре, не се отчайвай, Петре — подметна му кръчмарят, — аз ще ти кажа какво да сториш, за да се прославиш вовеки веков; слушай тогава: сега ще го преведат оттук, ето чувам вече врявата; ще станеш, ще отвориш мъжки вратата и ще отидеш да му вземеш кръста, ще го натовариш на гърба си; тежък е, проклетникът му неден, а вашият бог е нещо много деликатен и е капнал.

Засмя се, вдигна крак, срита Петър.

— Ще го сториш ли? А сега да те видя!

— Щях да го сторя, кълна ти се, ако не беше тълпата — захленчи Петър. — Ще ме направи на кайма.

Кръчмарят се изплю сърдито.

— Да пукнете дано! — извика той. — Никой от вас ли няма да го стори? И ти ли няма, Натанаиле, дангалако, нито ти ли, Андрей, главорез такъв? Никой ли? Никой ли? Пфу, да пукнете дано! Е, клети Месия, какви пълководци взе, че си избра, за да покориш света! Мен трябваше да избереш, мен, па макар че съм от кол и въже! Но имам честолюбие; а когато имаш честолюбие, ако ще да си и пияница, и разбойник, и лъжец — мъж си! Но когато нямаш честолюбие, ако ще да си и невинна гълъбица, плюя на теб, пукната пара не струваш!

Изплю се отново, отиде и отвори вратата и застана на прага, като пухтеше. Улиците бяха пълни с хора — мъже, жени, тичаха, викаха:

— Иде, иде, иде царят на юдеите! Уууу!

Учениците се свряха отново зад бъчвите; Симон се извърна.

— А бре, безсрамници такива! — извика той. — Защо не излезете навън да го видите? Да ви види и той, да се поразтуши, горкият! Е, тогава, аз ще изляза и ще му махна, тук съм, Симон Киренееца — налице!

И след като изрече това, с един скок излезе на улицата.

Тълпата минаваше на вълни на вълни; най-отпред — римляни конници; зад тях — Исус, нарамил кръста, кръв се стичаше по него, а дрехите му висяха на парцали; нямаше вече сили да ходи, току се препъваше и политаше да падне с главата напред, и все го изправяха и с ритници го караха да върви. Тичаха подире му куците, слепите, сакатите, разгневени, задето не ги беше изцерил, ругаеха го и го удряха с патериците и тоягите си. А той току се оглеждаше — няма ли да се появи някой от другарите му? Какво станаха милите?

Пред кръчмата Исус се извърна, видя, че кръчмарят му маха; зарадва се сърцето му; понечи да кимне, за да отвърне на поздрава му, но се препъна на един камък и се строполи на земята, с кръста на гръб; изръмжа от болка.

Спусна се Киренееца, повдигна Исус, пое кръста, натовари го на гърба си, извърна се, усмихна се на Исус.

— Смелост — каза му той, — тук съм, не се бой!

Излязоха пред вратата на Давид, поеа по нагорнището; приближаваха вече върха на Голгота; навред само камънаци и тръни, и кости; тук разпъваха бунтовниците, оставяха разпнатите да бъдат изядени от хищните птици, въздухът смърдеше на леш.

Смъкна Киренееца кръста от гърба си, двама войници започнаха да копаят, за да го забият дълбоко сред камънаците; Исус седна на един камък и зачака; слънцето трептеше високо, небето беше побеляло, нажежено; и затворено; нито пламъци, нито ангели, ни най-малък знак, че някой там, горе, вижда какво става долу, на земята... И както си седеше и чакаше, и стриваше между пръстите си бучка пръст, почувства, че някой е застанал пред него и го гледа; вдигна спокойно, без да бърза, глава, погледна, позна я.

— Добре дошла — прошепна той, — вярна спътнице, тук свършва пътят; стана каквото ти искаше, стана каквото исках и аз; през целия си живот се мъчех да превърна Проклятието в благословия; превърнах го, помирихме се. Сбогом, Майко! — произнесе той и махна леко с ръка на суровата сянка.

Двама войници сграбчиха Исус за раменете.

— Ставай, Величество! — извикаха му те. — Качи се на престола си!

Съблякоха го, показа се слабото тяло, цялото в кръв. Голяма беше жегата, умори се народът да си дере гърлото, гледаше мълчаливо.

— Дай му да пие вино, да набере смелост — каза един войник.

Но Исус отблъсна купата, протегна ръце към кръста.

— Отче — промълви той, — да бъде волята ти!

— Лъжецо! Подлецо! Демагог такъв! — закрещяха сега слепите, прокажените, сакатите.

— Къде е царството небесно? И фурните с хляб? — ревяха дрипльовците и току го замерваха с лимонови кори и камъни.

Протегна Исус ръце, отвори уста да извика: „Братя!“. Но войниците го грабнаха и го качиха на кръста и повикаха циганите с пироните. И щом вдигнаха чуковете и се чу първият удар, слънцето закри lika си; а когато прозвуча вторият — небето потъмня и се появиха звездите; не бяха звезди, а едри сълзи, които закапаха върху земята.

Страх обхвана народа; конете на римляните се изплашиха, изправиха се на задните си крака, започнаха да тичат като бесни и да тъпчат тълпата от евреи. И изведнъж и земя, и небе, и въздух занемяха, като преди земетресение; просна се по очи върху камъните Симон Киренееца, много пъти се бе тресъл под краката му светът, и се изплаши.

— Ох! — прошепна той. — Сега земята ще се отвори и ще ни погълне!

Вдигна глава, погледа наоколо; светът сякаш беше изпаднал в несвяст и просветваше мъждиво, бледен, сред синкавия мрак. Главите на хората изчезнаха, и само очите им, черни дупки, пронизваха въздуха; гъсто ято гарвани, които бяха подушили кръвта и се бяха устремили към Голгота, сега бяха изплашени донемайкъде. Тихо, жално, задавено дишане долиташе горе от кръста, и Киренееца се престраши, вдигна очи, погледна; и изведнъж нададе вик: не бяха цигани тези, дето приковаваха разпнатия, множество ангели се бяха спуснали от небето, държаха чукове и гвоздеи, пърхаха около Исус, размахваха чуковете радостно и приковаваха ръцете, краката, а други връзваха здраво тялото на разпнатия с дебели въжета, за да не падне; а

един малък ангел, с розови бузи, със златисти къдри, държеше копие и пробождаше с него сърцето на Исус.

— Какво е това? — прошепна треперещ Киренееца. — Сам Бог, сам Бог го разпъва!

И тогава — по-голям страх, по-силна болка Киренееца не беше изпитал през живота си — силен вик процепи въздуха от горе до долу, сърцераздирателен, изпълнен с жалба:

— Или... Или...^[1]

Не можеше да извика нищо повече, искаше, но не можеше, дъхът му секна, главата на Разпнатия клюмна и той падна в несвяст.

^[1] „Господи... Господи...“ (евр.). — Бел.прев. ↑

XXX

Клепачите му затрепкаха радостно, учудено; не беше това кръст, а грамадно дърво, от земята до небето, и беше пролет, и дървото цялото бе цъфнало; и на всеки клон, съвсем накрая, над бездната, беше кацнала по една птичка и чуруликаше... А той, изправен, се опираше с цялото си тяло върху разцъфналото дърво, и беше вдигнал глава, и ги броеше; една, две, три...

— Трийсет и три — промълви той, — колкото са и годините ми; трийсет и три птички, и чуруликат.

Очите му се разшириха, преляха, покриха лицето му; и сега виждаше навред, без да се извърща, целия свят разцъфтял. Ушите му, две усукани раковини, поемаха глъчката, ругатните и риданията на света и ги превръщаха в песен; и едно копие пронизваше сърцето му, и от него течеше кръв.

Един по един, състрадателно, без повей, цветовете окапваха върху заплетените му с тръни коси и върху окървавените му ръце; и докато се мъчеше, от дълбините на птичата песен, да си спомни кой беше и къде се намираше, изведнъж въздухът се завихри, сгъсти се — и пред него застана един ангел. И в този миг се съмна.

Много ангели беше виждал и насън, и наяве; но такъв ангел не беше виждал никога. Каква топла човешка красота беше това, какъв къдрав, нежен мъх по бузите и по горната му устна! А очите му как само проблясваха игриво, изпълнени със страст, като на влюбена жена, като на влюбен юноша. Тялото му беше стройно и крепко, а прасците му и закръглените му бедра бяха покрити чак догоре с възбуждащ, синкав мъх; а подмишниците му ухаеха на любимия мирис на човешка пот.

Исус се развълнува.

— Кой си ти? — попита го той, а сърцето му биеше силно.

Ангелът се усмихна и цялото му лице се смекчи по човешки, сви широките си зелени крила, сякаш искаше да не изплаши твърде много Исус.

— И аз съм като теб — отвърна той. — Твоят ангел-хранител; имай ми вяра.

Дълбок и гальовен беше гласът му, съчувствен и близък, като на човек; досега гласовете на ангелите, които беше чувал, бяха строги и все му се караха; зарадва се; погледна умолително ангела и зачака да заговори отново.

А той се досети за това и склони да изпълни желанието на мъжа, усмихна се.

— Изпрати ме Бог да подсладя устните ти; с много горчилки те напои и небето, страда, бори се, и дори ден сладост през целия си живот не видя; майка ти, братята ти, учениците ти, бедните, сакатите, онеправданите, всички, всички, в сетния страшен миг, те изоставиха; остана съвсем сам, беззащитен, върху една скала, сред мрака. И тогава Бог Отец те съжали: „Ей, какво седиш — извика ми той. — Не си ли ти неговият ангел-хранител? Слез и го спаси; не искам да бъде разпнат, стига вече!“. — „Господи на Силите — отвърнах му аз треперещ, — не го ли изпрати на земята, за да бъде разпнат? Да спаси хората? Затова си стоях тук спокойно; мислех си, че такава е волята ти.“ — „Нека бъде разпнат насън — отвърна ми Бог, — все същия ужас ще изпита, все същата болка.“

— Ангеле-хранителю — извика Исус и се хвана с две ръце за главата, за да не му се откачи. — Ангеле-хранителю, момчето ми, ще се побъркам! Не бях ли разпнат?

Ангелът постави снежнобялата си ръка върху развълнуваното сърце на Исус, за да го умири.

— Успокой се, любими — каза му той и игривите му очи го загледаха гальовно, — не се вълнувай; не си бил разпнат!

— Сън ли са били, значи, кръстът, болките потъмнялото слънце?

— Сън; преживял си насън всичките си страдания; качиха те на кръста, приковаха те насън, отвориха се петте рани на ръцете, на краката и на сърцето ти с такава сила, че погледни, още тече кръв от тях...

Исус се огледа като обезумял. Къде се намираше? Какво е това поле и разцъфналите дървета, и водите? Ами Йерусалим? Ами душата му? Извърна се към ангела, докосна го по рамото, колко свежа беше плътта му, колко стегната!

— Хранителю мой, ангеле, момчето ми — каза му той, — докато говориш, плътта ми олеква, кръстът се превръща в сянка на кръст, гвоздеите — в сенки на гвоздеи, а разпъването се рее над мен, в небето, като облак...

Ангелът го прихвана през кръста.

— Да вървим — каза той и взе да крачи, като подхвъркваше по обсипаната с цветя трева, — големи радости те очакват, Исусе Назаретянино; Бог ми даде право да те накарам да изпиташ всичките радости, за които си копнял скришом през живота си, любими... Хубава е земята, ще видиш, хубаво е и виното, и смехът, и устата на жената и подрусването на първия син на коленете ти... А ние, ангелите, ще повярваш ли, често се навеждаме от небето, гледаме земята и въздишаме.

Размаха големите си зелени крила, прегърна го.

— Извърни глава — каза му той, — погледни зад себе си.

Извърна Исус глава и какво да види? В далечината, високо горе, хълмът на Назарет блестеше под изгряващото слънце; отворени бяха крепостните врати и през тях излизаше хиляден народ, все благородници и благороднички, облечени в злато, яхнали бели коне, а във въздуха се вееха снежнобели копринени знамена със златни лилии. Спускаха се сред потънали в цвят планини, минаваха през царски крепости, обикаляха, заобикаляха, обгръщаха хълмовете, преброждаха реките, чуваше се смесена глъчка от смехове, тънки приказки и сладки, иззад най-гъстите дървета, въздишки...

— Ангеле-хранителю мой, момчето ми — произнесе Исус смаян, — какво е това благородническо гъмжило? Кои са тези царе и царици? Къде отиват?

— Царско сватбено шествие — отвърна с усмивка ангелът. — Отиват на сватба.

— Кой се жени?

Закачливите очи на ангела заиграха.

— Ти — отвърна той. — Това е първата радост, която ти доставям.

Кръвта нахлу в главата на Исус; и веднага се досети коя е невестата; цялата му плът заликува. Бързаше сега.

— Да вървим — каза той.

И изведнъж видя, че и той яздеше бял кон със златни седло и юзда; огледа себе си. Кога се беше превърнала сиромашката му, безброй пъти кърпена дреха в кадифе и златна сърма? И едно синьо перо се развяваше горе на главата му.

— Това ли е царството небесно — попита той, — което възвестявах на хората? Това ли е, момчето ми?

— Не, не — отвърна със смях ангелът. — Това е земята.

— Как се е променила така!

— Не се е променила; ти се промени; сърцето ти, едно време, не я искаше, сърцето ти се опъваше на желанието си; сега я иска; това е цялата загадка. Съгласие между земя и сърце, Исусе Назаретянино, това е царството небесно... Но защо си губим времето в думи? Да вървим; невестата чака.

Сега и ангелът яздеше един бял кон, пое на път; зад тях цвилеха планините от царската конница, която се спускаше по тях; а и женските смехове бяха станали още по-силни. Птиците размахваха криле във въздуха, летяха всички на юг и пееха: „Иде! Иде! Иде“. Птичка беше станало и сърцето на Исус, кацнала беше на главата му и пееше: „Ида! Ида! Ида!“.

Изведнъж, както препускаше сред всеобщото ликуване, се сети за учениците си. Извърна се назад, заоглежда благородническото множество, затърси ги, не ги откри; погледна учудено спътника си.

— Ами учениците ми? — попита той. — Не ги виждам; къде ли се намират?

Отвърна му подигравателен смях.

— Пръснаха се.

— Защо?

— Страх.

— И Юда ли дори?

— Всички! Всички! Завърнаха се при лодките си, скриха се в избите си, кълнат се, че не са те виждали, че не те познават... Не гледай назад, не мисли за тях; гледай напред.

Опияняващ мирис на лимонови цветчета изпълни до задушаване въздуха.

— Стигнахме — каза ангелът и се спеша.

Конят се превърна в светлина, изчезна.

Дълбоко, жално мучене се разнесе изсред маслиновата гора, изпълнено с мъка и нежност; развълнува се Исус, сякаш неговите недра викаха; погледна; вързан за ствола на една маслина, венцеров, с мощна задница, с изправена опашка, блестеше черен белочел бик; никога досега не беше виждал Исус такава сила и такъв блясък, такива яки рога и толкова тъмни очи, изпълнени с мъжественост! Изплаши се; не е бик това, помисли си той, това е едно от тъмните, безсмъртни лица на Всемогъщия Бог.

Ангелът стоеше до него и се усмихваше лукаво.

— Не се плаши, Исусе Назаретянино, бик е, младичко биче, девствено; погледни; току вади език, облизва влажните си ноздри, навежда глава и блъска маслината, за да се бори с нея; мята се, за да скъса въжето и да избяга... Погледни там долу, на ливадата, какво виждаш?

— Юници, юнички... Пасат.

— Не пасат; чакат бичето да скъса въжето. Чуй го как мучи! Каква нежност, каква молба, каква сила! Наистина, като тъжен и ранен бог... Защо стана такава свирепост лицето ти? Исусе Назаретянино, защо ме гледаш с такива мрачни, невесели очи?

— Да вървим — измуча тихо Исус и гласът му беше изпълнен с нежност, молба и сила.

— Да развържа по-напред бичето — отвърна ангелът със смях.
— Не ти ли е жал за него?

Пристъпи, развърза въжето, за миг девственият звяр застина; и изведнъж разбра, беше свободен, подскочи буйно и се втурна към ливадата.

И тъкмо в този миг откъм лимоновата градина се разнесе нежно звънтене на гривни и гердани; извърна се Исус: Мария Магдалена, срамежлива, трепереща, с венец от лимонови цветчета, стоеше пред него.

Исус се спусна, сграбчи я в прегръдките си.

— Магдалена, любима! — извика той. — Колко, колко години копнях за този миг! Кой се намесваше и ни пречеше? Бог ли? Защо плачеш?

— От много радост, любими, от силен копнеж; да вървим!

— Да вървим; води!

Извърна се да се сбогува със спътника си; ангелът беше изчезнал във въздуха; отзад, голямото царско шествие — благородници, благороднички, царе, бели коне, бели лилии — беше изчезнало; долу, на ливадата, бикът покриваше юниците.

— Кого търсиш, любими? Какво гледаш назад? Само ние двамата останахме на този свят. Целувам петте ти рани, на краката ти, на ръцете ти, на сърцето ти; каква радост само, каква Пасха! Възкръсна светът! Ела!

— Къде? Дай ми ръката си, води; имам ти вяра!

— В една просторна градина; гонят те, за да те хванат; всичко беше готово — кръстът, гвоздеите, народът, Пилат... И изведнъж дойде един ангел и те грабна. Ела, преди да се е вдигнало високо слънцето и да те видят; побеснях, искат смъртта ти.

— Какво съм им сторил?

— Доброто им искаше, спасението им; как искаш да ти простят някога това? Дай ми ръка, любими, следвай жената; тя винаги безпогрешно намира пътя.

Хвана го за ръка; булото ѝ, огненочервено, се издуваше, докато вървеше забързана под цъфналите и вързали лимонови дървета; пръстите ѝ, преплетени с пръстите на мъжа, горяха; а устата ѝ миришеше на лимонов лист.

Спря се за миг, задъхана, погледна Исус, и той потръпна; видя как очите ѝ заиграха закачливо, лукаво, като очите на ангела. Но тя му се усмихна.

— Не се бой, любими, — каза му тя. — От години и години едно нещо все ми се въртеше в устата, но нямах смелост да ти го кажа; но сега ще ти го разкрия.

— Какво нещо? Говори без страх вече, любима.

— Ако си на седмото небе и някой минувач ти поиска чаша вода, слез от седмото небе, за да му я дадеш; ако си свят отшелник и някоя жена ти поиска една целувка, слез от светостта си, за да ѝ я дадеш; иначе няма да се спасиш.

Сграбчи я Исус, наведе главата ѝ назад, целуна я в устата.

Пребледняха силно и двамата, подкосиха им се коленете, не можеха да вървят по-нататък; отърколиха се под едно цъфнало лимоново дърво.

Слънцето дойде и застана над тях; повя вятър, западаха върху двете голи тела лимонови цветчета; едно зелено гущерче се беше залепило срещу тях върху един камък и ги гледаше с кръглите си неподвижни очи. От време на време, отдалеч, се чуваше мученето на бика, сега спокойно, утолено. Заръмя тихо; падаха капките и двете пламнали тела се разхлаждаха; пръстта замириса.

Мария Магдалена прегръщаше мъжа, не го пускаше да се откъсне от нея, гугукаше.

— Никога не ме е целувал мъж, никога не съм усещала върху устните и бузите си мъжка брада и между коленете си мъжки колене; днес се родих! Дете мое, плачеш ли?

— Не знаех, жена любима, че светът е толкова хубав и плътта толкова свята, дъщеря и тя Божия, прелестна сестра на душата; и че телесната радост не е грях!

— Защо тръгна да завладяваш небето и въздишаше, и търсеше живата вода? Аз съм живата вода, наведе се, успокои се. Дете мое, въздишаш ли още? Какво мислиш?

— Йерихонска роза повехнала, която се съживява и се разтваря във водата, е сърцето ми; извор жива вода, о жена, сега разбрах.

— Какво, дете мое?

— Този е пътят.

— Пътят ли? Какъв път, Исусе любими?

— Как смъртният става безсмъртен; как Бог слиза на земята с човешки образ. Бях се заблудил; търсех пътя извън плътта; в облаците, в дълбоките размишления, в смъртта; жена, скъпа сътруднице на Бога, прости ми! Навеждам се и ти се покланям, Майко на Бога; сина, който ще добием, как ще го наречем?

— Отнеси го на Йордан-река и го кръсти както искаш; твой е.

— Нека го наречем Утешител^[1]!

— Мълчи; чувам, че някой иде насам през дърветата; навярно е моето предано арапче; поставих го да варди наоколо да не дойде някой; ето го!

— Господарке, Савел...

Арапчето въртеше белите си очи, а цялото му закръглено тяло беше потънало в пяна, като на дълго препускал кон. Магдалена скочи, протегна ръка, затули устата му.

— Мълчи!

Извърна се към Исус.

— Любими мой мъжо — каза тя, — умори се, поспи си; скоро ще се върна.

Но той беше вече затворил очи, сладък сън се бе разлял върху клепачите и слепоочията му, и не видя как Магдалена се отдалечи сред лимоновите дървета и се изгуби по пустия път.

Но умът му скочи, остави долу плътта да спи и тръгна след Магдалена. Къде отиваше? Защо плувнаха изведнъж в сълзи очите ѝ и светът потъмня? Като сокол летеше над нея и гледаше да не я изтърве.

Арапчето се кършеше отпред, изплашено; преминаха маслиновата градина, слънцето не беше още залязло, навлязоха в ливадата, юниците, полегнали върху тревата, преживяха; спуснаха се в сенчест дол, само камънаци; чуха се викове и кучешки лай, и запъхтяно човешко дишане. Страх обхвана арапчето.

— Отивам си! — каза то и забърза.

Магдалена остана сама; погледна наоколо — камъни, кремъчни камънаци; малко тръни, една безплодна дива смокиня, наклонена над стръмнината, два гарвана на най-високата скала, караул; щом зърнаха Магдалена, започнаха да грачат силно, сякаш викаха другарите си.

Разклатиха се камъните, хора се заизкачваха по урвата, едно черно куче с червени петна се появи, изплезило език. Изпълни се долът с кипариси и върби, като гробище; и се чу глас, спокоен, доволен:

— Добре дошла!

Магдалена се огледа.

— Кой заговори? Кой ме поздравя?

— Аз.

— Кой си ти?

— Бог.

— Бог ли! Покривам косите си, потулям гърдите си, извърни лицето си, за да не видиш голотата ми, Господи; срам ме е. Защо ме доведе в тази дива пустош? Къде се намирам? Виждам само кипариси и върби.

— Това е, което е нужно за смъртта и безсмъртието. Доведох те, Великомъченице, там, където исках; пригответи се да умреш, Магдалена, да станеш безсмъртна.

— Не искам да умра, не искам да стана безсмъртна, да живея искам на земята, а после ме превърни в пепел.

— Керван, натоварен с подправки и благоухания е смъртта, не се бой; качи се на черната камила и влез в небесната пустиня, Магдалена.

— О, кои са тези побеснели странници, дето се появиха иззад кипарисите?

— Не се бой, Магдалена, това са моите водачи; засенчи очите си с длан; не виждаш ли черната камила със самар от червено кадифе, дето я водят, за да я яхнеш? Не се противи.

— Господи, не се боя от смъртта, но ме хваща жал. За първи път им бе дадена милостта да имат същата уста плътта и душата ми, за първи път бяха целунати ведно и двете — и да умра!

— Добър е този миг, за да умреш, Магдалена, по-добър няма да намериш, не се противи.

— О, какви са тези викове и заплахи, и гръмки смехове, които чувам? Господи, не ме изоставяй; ще ме убият.

И тогава се чу, този път от много далеч, все тъй спокоен и доволен, гласът:

— Ти стигна, Магдалена, до върховната радост в живота си; повече не можеш; добра е смъртта. Добра среща, Първомъченице!

Изгуби се гласът и иззад една извивка на дола се появи шайката — побеснели левити и кръвопийци слуги на Каяфа, с ножове и секири. Видяха Магдалена, нахвърлиха се върху нея — брадви, кучетата и хора.

— Мария Магдалена, блуднице! — крещяха те и се смееха гръмко.

Черен облак закри слънцето, светът потъмня.

— Не съм аз! Не съм аз! — извика клетницата. — Бях, не съм, днес се родих!

— Мария Магдалена, блуднице!

— Бях, не съм, кълна се; не ме убивайте, милост! Кой си ти, с плешивата глава, с големия корем, с кривите крака, гърбавият? Не ме докосвай!

— Мария Магдалена, блуднице, аз съм Савел, изпрати ме Богът на Израил от Дамаск и ме овласти да го убия!

— Кого?

— Любовника ти!

Обърна се към тайфата си:

— Дръжте я, момчета, тази е любовницата му, сигурно знае; казвай, безсрамнице, къде си го скрила?

— Няма да кажа!

— Ще те убия!

— Във Витания!

— Лъжкиня! Оттам идем; някъде тук си го скрила; казвай истината!

— Не ме сграбчвай за косата! Защо искаш да го убиеш? Какво ти е сторил?

— Който вдигне глава срещу Свещения Закон — смърт!

Говореше гърбавият и я гледаше жадно, и пристъпяше към нея, дъхът му пареше. Очите на Магдалена заиграха хитро.

— Савле — каза тя, — погледни гърдите ми, мишниците ми, шията ми; не е ли жалко да се затрият? Не ги убивай!

Савел се приближи още повече; гласът му беше задавен, дрезгав.

— Разкрий ми къде е и няма да те убия; харесват ми гърдите ти, мишниците ти, шията ти; съжали се над хубостта си, кажи къде е! Какво ме гледаш? Какво мислиш?

— Мисля си и въздишам, какво чудо щеше да сториш, Савле, ако изведнъж Бог засияеше вътре в теб и ти видеше истината! Такива ученици като теб трябваше да има моят любим, за да завладее света; а не рибари, праматари и овчари; пламъци като теб, Савле!

— Да завладее света! Искал е да завладее света ли? Как? Кажи, Магдалена! И аз искам.

— Чрез любовта.

— Чрез любовта ли?

— Савле, слушай какво ще ти кажа; разкарай другите, за да не ни слушат. Този, когото гониш и искаш да го убиеш, е син Божи, Спасител на света, Месията; да, кълна се в душата си, която ще предам Богу!

Един слаб, охтичав левит с рядка сива брадичка, изсъска:

— Савле, Савле, капан за ловене на вълци са мишниците й; опичай си ума!

— Махай се!

Обърна се отново към Магдалена:

— Чрез любовта ли? И аз искам да завладее света, отивам на пристанищата, гледам заминаващите кораби и сърцето ми изгаря от

мъка; искам да тръгна по безкрайния свят, но не като роб и просяк евреин, а като цар, с меча си. Но как? Не мога, и ми иде да се убия от мъка; и затова убивам, за да ми олеква.

Помълча, и след малко пристъпи още по-близо до жената.

— Къде е учителят ти, Магдалена? — попита той с ласкав глас.
— Кажи ми, за да отида да го намеря, да поговоря с него, да ми каже какво е любовта. Коя е тази любов, дето ще завладее света. Чуваш ли какво ти казвам? Защо плачеш?

— Защото искам да ти разкрия къде се намира, да се срещнете двамата, той е самата благост, ти си самият плам, двамата ще завладеете света; но ти нямам доверие. Нямам ти доверие, Савле, и затова плача.

Тя още говореше, когато един камък процепи със свистене въздуха и строши челюстта ѝ.

— Братя, в името на Бога на Авраам, Исаак и Яков, удрайте! — изкрещя охтичавият левит.

Той първи беше грабнал камък и бе ударил.

Гръмотевици закънтяха на небето; в далечината, западът стана кървав.

— По безброй пъти целуваната ѝ уста! — изкрещя един от слугите на Каяфа.

И зъбите на Магдалена се разпиляха по земята.

— А аз в корема!

— А аз в сърцето!

— А аз между веждите!

Магдалена свря глава между раменете си, за да я предпази; кръв течеше от устата, от гърдите, от корема ѝ; започна предсмъртното хъркане.

Плесна криле соколът, кръглите му очи обхванаха всичко, нададе пронизителен крясък и се върна назад; намери тялото си, което лежеше още под лимоновите дървета, влезе в него. Потрепнаха клепачите на Исус, едра дъждовна капка падна върху устните му, събуди се. Приседна на тежката пръст, умислен; не помнеше съня, който беше видял; само някакви камъни бяха останали в паметта му, и една жена, и кървища... Да не би тази жена да е била Магдалена? Образът ѝ

трептеше, течеше като вода, не можеше да се закрепя, за да го види. И докато се мъчеше да го различи, камъните и кървищата се превърнаха уж в стан, и жената сега седеше на стана и тъчеше, и пееше: меден, само жалба беше гласът ѝ.

Сред тъмния листак над главата му проблясваха златистите лимони; опря длани върху влажната земя, почувства прохладата и пролетната ѝ топлина, хвърли бърз поглед наоколо, никой не го гледаше, наведе се, целуна земята.

— Майко — каза ѝ той тихо, — дръж ме здраво, и аз те държа здраво; Майко, защо да не си ти моят Бог?

Лимоновите листа потрепнаха, леки стъпки се чува по влажната земя, един невидим кос изсвири; вдигна очи Исус и видя, застанал пред него, доволен, засмян, ангелът-хранител със зелените крила; къдравият мъх по тялото му проблясваше под косите лъчи на залязващото слънце.

— Добре дошъл — каза Исус. — Лицето ти сияе; каква нова добра вест ми носиш? Имам ти вяра: крилата ти са зелени като земната трева.

Ангелът се засмя, сви крилата си, приседна до него; стри един лимонов цвят и жадно го вдъхна; погледна в далечината към залеза — беше станал вишнев; приятен вятрец се вдигна от земята и всички листа на лимоновите дървета зашумоляха радостно; затанцуваха.

— Колко ли щастливи трябва да сте вие, хората — каза той. — Направени сте от пръст и вода, а всичко на земята е направено от пръст и вода и затова си допадате — мъже и жени, и месо, и треви, и плодове... Нали сте от същата пръст? От същата вода? Всички искате да се слеете. На, сега като идвах, чух, че една жена те викаше.

— Защо ме вика? За какво съм ѝ?

Ангелът се усмихна.

— Нейните вода и пръст викат твоите вода и пръст; седи на стана, тъче и пее; преминава планините песента ѝ, разлива се из полето и те търси; ето, сега ще стигне чак дотук, до лимоните. Мълчи, ето я, чуваш ли? Мислех, че пее; не пее, проточила е жалба; послушай се, какво чуваш?

— Чувам как птиците се завръщат в гнездата си, свечери се.

— Нищо друго ли? Напреди всички сили, остави душата си да се измъкне от тялото ти, да чуе.

— Чувам! Чувам! Един женски глас, много надалеч, много надалеч, и плаче; но не различавам думите.

— Аз ги чувам съвсем ясно; чуй ги и ти; какво оплаква?

Надигна се Исус, напреди всички сили, душата му литна, стигна в селото, влезе в къщата, спря се на двора.

— Чувам... — произнесе Исус и постави пръст на устните си.

— Казвай.

— *Плоча сребърна, плоча златна,*

плоча от злато тежко,

устни алени не преяждай,

черни очи не поглъщай,

не поглъщай и езичето му,

славейногласното...

— Позна ли гласа ѝ, Исусе Назаретянино?

— Да.

— Мария на Лазар; още тъче прикята си; мисли, че си умрял и плаче. Разголена е снежната ѝ шия, тежък гердан от тюркоази пада връз гърдите ѝ, цялото ѝ тяло е влажно от пот, мирише. Мирише като току-що изваден хляб, като зряла дюля, като земя, връз която ръми; ставай, да вървим да я утешим.

— Ами Магдалена? — извика Исус изплашено. — Магдалена?

Ангелът хвана Исус за мишницата, накара го да седне отново.

— Магдалена ли? — произнесе той спокойно. — Вярно, забравих да ти кажа, умря.

— Умря ли?

— Убиха я. Ей, къде отиваш, Исусе Назаретянино, със стиснати юмруци? Кого отиваш да биеш? Бога ли? Той я уби. Сядай долу! Метна Всеблагият стрела, прониза я на най-високия връх на щастieto, и Магдалена остана там, горе, безсмъртна. Има ли по-голяма радост от тази за жената? Няма да види любовта да повяхва, сърцето да става страхливо, плътта ѝ да се скапва. Бях там, тъкмо когато я убиваше, видях, вдигна ръце към небето и извика: „Благодаря ти, Боже, това исках!“.

Ала Исус беше пламнал.

— Такава жажда за покорство — извика той — имат само кучетата и ангелите; не съм куче, не съм ангел, човек съм и викам: „Несправедливо е, несправедливо е, Всемогъщи, несправедливо е да я убиеш! И най-грубите дървари треперят и не смеят да отсекаят дърво в разцвета му; а Магдалена беше разцъфнала от корена до върха!“

Ангелът го прегърна, започна да го гали по косите, по раменете, по коленете; говореше му тихо, нежно; смрачи се вече, повя ветрец, облаците се разсеяха и се показа една голяма звезда; навярно беше Вечерницата.

— Търпение — казваше му ангелът, — покорство, не се отчайвай; само една жена има на този свят, една, с безброй лица; едното пада, другото се издига, умря Мария Магдалена, жива е Мария на Лазар, чака ни, чака те, тя е самата Магдалена, с друго лице, слушай: пак въздъхна. Да вървим да я утешим. Тя носи в пазвата си, носи за теб, Исусе Назаретянино, най-голямата радост, сина, твоя син. Да вървим!

Милваше ангелът нежно и повдигаше от земята, съвсем полека, приятеля си; сега и двамата стояха прави под лимоновите дървета; Вечерницата се надвеси връз тях и се засмя.

И сърцето на Исус полека-лека се смекчаваше, лицата на Мария Магдалена и на Лазаровата Мария се сливаха във влажния полумрак, превръщаха се в едно... Дойде нощта, изпълнена с ухания, и ги покри.

— Да вървим! — изгугука ангелът и прекара заоблената си мъхната ръка около кръста на Исус.

На мокра пръст и на индийско орехче ухаеше дъхът му; и Исус се облегна на него, затвори очи, за да вдишва дълбоко, да прониква до недрата му дъхът на ангела-хранител.

Усмихна се ангелът, разпери едното си крило, заедно с нощта се беше спуснал и силен мраз, и обгърна с гъстите си зелени пера Исус, за да не му е студено; и отново се разнесе, във влажния въздух, като тих, ситен пролетен дъждец, жалбата на жената: „Плоча сребърна, плоча златна...“

— Да вървим — каза Исус и се усмихна.

[1] Едно от наименованията на Свети Дух. — Бел.прев. ↑

XXXI

През цялата нощ, обгърнат от зеленото крило, стиснал здраво ангела през кръста, Исус летеше ниско над земята. Една голяма луна се беше изкачила тази нощ на небето, странна, засмяна, не се виждаха вече на нея как Каин и Авел се избиват, а широка, щастлива уста и две спокойни очи, и две охранени, облени в светлина бузи; кръгло лице на влюбена жена, която обикаля нощем. Бягаха дърветата, нощните птици говореха като хора, планините се разтваряха, грабваха вътре в себе си двамата нощни странници и отново се затваряха след тях.

— Какво блаженство само е това, как летя бръснещо над земята, както летим в сънищата си!

„Животът стана сън, да не би тъкмо това да е раят?“ — понечи Исус да попита ангела, но не каза нищо; боеше се да не би да се събуди, ако заговори.

Огледа се; колко леки бяха станали духовете на камъка, на въздуха, на планината! Както — когато седиш с приятели и ти е тежко на сърцето, и идва прохладното вино и пиеш — на ума ти, постепенно, му олеква, издига се, рее се над главата ти, превръща се в розов облак, и на него, обърнат наопаки, се оглежда, само злато и въздух, светът.

Понечи отново да се извърне и да заговори на ангела, но той постави кръст на устните си, усмихна му се и му каза нежно:

— Мълчи!

Навярно приближаваха някакво село, петли закукуригаха, съмваше се. Луната се беше вече отърколила зад планината, зората осветяваше спокойно света; изтрезня земята, вразуми се отново времето, върнаха се планината, селото, маслиновата гора, и застанаха пак там, където ги беше поставил Бог да стоят и да чакат края на вековете. Ето го любимия път, ето го милостивото село, сред маслините, смокините и лозята — Витания; ето я и прохладната гостоприемна къща, със светия стан и запаленото огнище, и двете сестри, двата неугасими пламъка...

— Стигаме — каза ангелът.

Дим се издигаше от комина на покрива, двете сестри навярно се бяха събудили и кладяха огъня.

— Исусе Назаретянино — каза ангелът, като отгърна крилото си и пусна Исус, — накладоха огъня двете сестри, издоиха овцете рано-рано и сега ти приготвят млякото. Какво ще рече рай, нали това искаше да ме попиташ по пътя? Хиляди малки радости, Исусе Назаретянино; да тропаш на една врата, да ти отваря една жена, да сядаш край огнището, да ти слага софрата, и като се мръкне хубаво, да угасява светилника и да те взема в прегръдките си; така, полека-лека, от прегръдка на прегръдка, от син на син, идва Спасението; това е пътят.

— Разбрах — каза Исус, спря пред синята врата, хвана чукалото, за да потропа.

Но ангелът го възпря.

— Не бързай — каза той, — слушай; не искам да се разделяме повече; страх ме е да те оставя сам, беззащитен; ще дойда с теб. Ще се превърна в арапче, онова арапче, дето го видя под лимоновите дървета, и ще казваш, че съм твое робче и ще те обслужвам; не искам вече да поемеш по лош път, да се погубиш.

И едва изрече това и едно арапче застана пред него; стигаше му до коленете, с широки бели зъби и с две златни халки на ушите; носеше един препълнен панер.

— Господарю — каза то с усмивка, — дарове за двете сестри: копринени дрехи, обеци и гривни, и ветрила от скъпи пера, всички оръжия на жената; почукай сега на вратата.

Похлопа на вратата Исус, разнесе се потропване на налъми по двора и един нежен глас:

— Кой е?

Исус се изчерви целият, позна го; беше гласът на Мария; вратата се отвори, паднаха в нозете му и двете сестри.

— Рави, прекланяме се пред страданията ти; поздравяваме свялото ти възкресение; добре си ни дошъл!

— Остави ме да се докосна, рави, до гърдите ти, да видя дали си наистина ти — каза Мария.

— Истинска плът е, Мария — обади се Марта, — плът като нас, не го ли виждаш? А ето и сянката му върху прага ни!

Исус слушаше и се усмихваше; усещаше как двете сестри го докосваха, подушваха го и се радваха.

— Марта, Мария, пламъци близнаци, добре съм ви заварил; спокоен, скромн, гостопрнемен човешки дом, добре съм те заварил; живи сме още, гладни сме още, смеем се и плачем, слава Богу!

Говореше, поздравяваше и пристъпяше навътре в къщата.

— Добре съм ви заварил, огнище и стан, и нощви, и софра, и стомна, и светилнико любим! Предани слуги и приятели на жената, навеждам се и се прекланям пред милостта ви; когато стигне жената пред вратата на рая, ще се спре и ще попита: „Ще влязат ли вътре и другарите ми, Господи?“ — „Кои другари?“ — ще я запита Бог. „Ами на, нощвите, люлката, светилникът, стомната, станът; ако не влязат те, не влизам!“ И Бог благодушно ще се засмее: „Жени сте — ще рече, — мога ли да ви строша хатъра? Влизайте всички вътре; напълни се с корита, и люлки, и станове раят; няма вече къде да туря светиите.“

Засмяха се двете жени; извърнаха се, видяха арапчето с препълнения панер.

— Какво е това арапче, равн? — каза Мария. — Харесват ми зъбите му.

Седна Исус край огнището; донесоха му мляко, мед, пшеничен хляб.

Очите на Исус се наляха със сълзи.

— Седемте небеса не ме побираха — каза той, — седемте големи добродетели, седемте големи идеи; а сега, какво е това чудо, сестри мои? Една малка къщичка ме побира, и един залък хляб, и една проста женска дума!

Сновеше насам-натам из къщата като стопанин, взе от двора наръч лозови пръчки, подкладе огъня, лумнаха пламъци; наведе се над кладенеца, извади вода, протегна ръце, положи ги върху раменете на Марта и Мария, привлече ги към себе си.

— Променям си името, Марта, Мария, обични мои — каза той. — Убиха брат ви, когото бях възкресил, идвам и сядам на мястото, където седеше той, тук, в ъгъла, вземам остена му, ора, сея, жъна нивите му; връщам се привечер, сестрите ми измиват уморените ми крака, застилат ми софрата, сядам край огнището, на столчето си; казват ме Лазар.

Говореше, а арапчето го приласкаваше с големите си очи; и колкото повече го гледаше, толкова повече лицето на Исус се променяше, а и цялото му тяло, главата, гърдите, бедрата, ръцете,

краката; и все повече заприличваше на Лазар; но един Лазар налят, само сила и здраве; с изпечени гърди, с мазолести ръчища, с врат на бик. Двете сестри го гледаха как се преобразява в полумрака и трепереха.

— Променям тяло, променям душа, добре съм ви заварил! Обявявам война на постите, на целомъдрието, на бедността. Жив звяр е душата, иска да яде, и тази уста тук, между брадата и мустаците ми, е нейна уста; друга уста тя няма. Едно пеленаче седи, смълчано, сковано, в лоното на всяка жена; неродено, с двете си ръчички към светлината и иска да излезе; мъжът държи ключа; отворете му вратите! Онзи, който не ражда, убива! Плачеш ли, Мария?

— Как другояче искаш да отвърна, рави? Друг отговор ние, жените, нямаме.

И Марта разтвори прегръдките си.

— Ние, жените — каза тя, — сме две ръце неизлечимо разтворени; влез, рави, седни, дай нареждания; ти си стопанинът.

Сияеше лицето на Исус.

— Не се боря вече с Бога — каза той, — помирихме се; няма да правя вече кръстове; ще правя корита, люлки и легла; ще обадя да ми донесат сечивата ми от Назарет; да дойде и измъчената ми майка да отгледа внучетата си, да ѝ се подслади и на нея, горката, устата.

Едната жена бе опряла гърдите си върху коленете му, другата му държеше ръката и не я пускаше. А арапчето беше опряло буза върху коленете си, край огъня, и се правеше, че спи; ала през дългите мигли черните му очи гледаха Исус и двете жени, и то се усмихваше, хитро и доволно.

Опряла гърдите си върху коленете на Исус, Мария му говореше:

— Седях на стана и изтъкавах, рави, върху бяла вълнена покривка, Страданията ти; един кръст и наоколо хиляди, хиляди лястовици; втъкавах черните, червените конци и те оплаках; и ти ме чу, съжали ме и дойде.

А Марта изчака спокойно да си довърши думата Мария, и поде:

— Аз знам само да меся хляб, да пера дрехи и да казвам „да“; други радости, рави, нямам. Догаждам се, че за жена ще избереш сестра ми, но остави ме и аз да вдъхвам заедно с вас женитбения въздух, да застилам и да разтурям леглата ви и да върша домашната шетня.

Помълча, въздъхна, и след малко додаде:

— Една песен, много горка, пеят девойките от селото ни, напролет, в дните, когато птиците мътят яйцата си; ще ти я изпея, та да разбереш; защото в напева се е утаила горчилката ѝ.

*Ей вие, голобради левенти,
дотегна ми да продавам и да се продавам
и да не намирам купувач.
Разпродавам и се разпродавам!
Който свари, да вземе!
Който ми даде лястовиче яйце,
ще му дам устата си;
който ми даде орлово яйце,
ще му дам гърдите си.
А който ме пронизе с нож,
ще му дам сърцето си!*

Очите ѝ се наляха със сълзи; Мария протегна ръце и сграбчи през кръста мъжа, сякаш се изплаши да не ѝ го вземат. А Марта почувства нож в сърцето си, но събра смелост, заговори отново:

— Рави, ще ти кажа още две думи и ставам, оставям те на Мария: живеел някога тук, наблизо, във Витлеем, един богат стопанин, Бооз; било лятно време, слугите му били ожънали, овършал, отвеял и натрупал на хармана, отдясно — житото, отляво — сламата, и между житото и сламата легнал и заспал. И дошла, посред нощ, една бедна женица, Рут я казвали, тихо, за да не го събуди, и се свила в краката му; вдовица била, нямала дете, мъчно ѝ било. Почувствал мъжът на ходилата си топлината на тялото ѝ, протегнал ръка, поопипал, открил я, притеглил я до гърдите си... Разбра ли, рави?

— Разбрах, мълчи — отвърна Исус.

— Отивам си — каза Марта и стана.

Останаха сами двамата; взеха една рогозка и покривката с изтъканите по нея кръст и лястовици, и се качиха на къщната тераса; един съчувствен облак дойде и закри слънцето; скриха се под извезаната покривка, да не ги гледа Бог, и почнаха да се милват... И когато по едно време се отвиха, отвори Исус очи и видя, че арапчето

седи на края на покрива, държи кавал, гледа в далечината, към Йерусалим, и свири...

На другия ден цялото село се извървя да се полюбува на новия Лазар; арапчето сновеше чевръсто, изпълняваше поръченията, вадеше вода от кладенеца, доеше овцете, помагаше на Марта да накладе огън, а сетне се свиваше на прага и свиреше с кавала; селяните идваха с даровете си — мляко, мамули, фурми, мед — за да му рекат „добре дошъл“ на странния гостенин, който толкова приличаше на Лазар; гледаха арапчето на прага, закачаха го и се смееха; смееше се и то.

Влезе и слепият старейшина, протегна ръчището си и заопипва коленете, бедрата, плещите на Исус, поклащаше глава; прихна да се смее.

— А бре, окъоравяхте ли? — викна той на селяните, които бяха изпълнили двора. — Не е Лазар този; другояче мирише дъхът му, другояче е омесена плътта му, а пък и кокалите му са добре залепени за месото му; с балтия не можеш ги отдели!

А Исус, седнал на двора, плетеше лъжи и истини, и се смееше.

— Не съм Лазар бре, момчета, не се бойте; отиде си той! Само дето ме викат и мен Лазар, майстор Лазар, дърводелец съм; един ангел със зелени крила ме донесе в тази къща и влязох! — каза той и погледна арапчето, което примираше от смях.

Течеше Времето като живата вода и напояваше света; класовете се наляха, гроздовете лъснаха, маслините се облажиха; а цъфналите нарове се отрупаха с плод. Дойде есента, налегна зимата, роди се синът; лехусата, Мария тъкачката, лежеше и се любуваше на новороденото и не можеше да му се нагледа; как излезе, Боже мой, от утробата ѝ, това чудо? Пих от живата вода, мислеше си Мария, пих от живата вода, няма да умра.

Дълбока нощ, вали, разтваря се земята и поема небето в недрата си и го превръща в кал; а майстор Лазар, изтегнат върху талаша в работилницата си, сред незавършени люлки и корита, дълбока нощ, мисли за новородения си син, мисли за Бога, слуша дъжда и се радва; за първи път в съзнанието му Бог прие образа на малко дете, и сега го чува, в съседната стая, как плаче и се смее и подскача в скута на майка си. Толкова близо ли е бил, значи, Бог, мисли си той и глади черната си брада, толкова нежни ли са розовите му ходила, толкова лесно ли го е гъдел и се смее, този Всемогъщия, когато го галят човешките пръсти?

Арапчето, което се преструваше, че спи, в другия ъгъл до вратата, се прозя; слушаше подрусването на новороденото и се усмихваше, доволно; сега, през нощта, когато никой не го гледаше, беше станал отново ангел, беше разперил зелените си крила върху талаша и си отдъхваше.

— Исусе — прошепна то в тъмнината. — Исусе, спиш ли?

Исус се престори, че не е чул, защото му беше много приятно да слуша мълчаливо, сред тишината на нощта, новороденото; само се усмихна; много беше обикнал това арапче; по цял ден му прислужваше, помагаше му да обработва дървото, и привечер, когато работният ден свършваше, сядаше на прага и му свиреше на кавала; слушаше го Исус и забравяше тежката умора. И когато изгряваше първата звезда, сядаха да ядат всички заедно около същата софра, и арапчето безспирно се шегуваше и се кикотеше, задяваше горката Марта, дразнеше целомъдрието ѝ и се смееше.

— Ние, там, в родината ми, в Арапската земя — казваше то и поглеждаше закачливо с крайчеца на окото си Марта, — за каквото ламтим, не го крием в себе си, та да вехнем и чезнем като вас, евреите; казваме го открито, честно, и го извършваме; яде ми се банан, мой или чужд, какво ще рече това? Изяждам го; иска ми се да поплувам, плувам; иска ми се да целуна някоя жена, целувам я. А нашият Бог не ни се кара, арапин е и той, обича арапите, носи златни халки на ушите си и върши и той каквото му се ще; той е големият ни Брат, и двамата имаме една и съща Майка — Нощта.

— Ами умира ли вашият Бог, арапче? — попита го тази вечер Марта, за да го подкачи.

— Докато е жив дори само един арапин, ще живее и той! — отвърна арапчето и се наведе да погъделичка Марта по ходилата.

Всяка вечер, след като угасяваше светилниците, разперваше в тъмнината крилата си ангелът-хранител, и отиваше да се изтегне до другаря си; говореха си тихичко, за да не ги чуят, напътстваше го ангелът за идния ден; и сетне отново се превръщаше в арапче, примъкваше се в талаша и заспиваше. Но тази вечер не му се спеше.

— Исусе — каза то по-високо. — Исусе, спиш ли?

Но като видя, че не му се отговаря, скочи, приближи се до Исус, побутна го.

— Ей, майстор Лазаре, знам, че не спиш; защо не ми отговаряш?

— Не ми се ще да говоря, щастлив съм — отвърна Исус и затвори очи.

— Доволен ли си от мен? — попита ангелът горделиво. — Имаш ли някакво оплакване?

— Никакво, момчето ми, никакво...

Посгръ му се сърцето, понадигна се.

— По какъв крив път бях тръгнал — промълви той, — по какво пусто, с безброй пропасти нагорнище, за да намеря Бога! Виках, блъскаше се гласът ми в безлюдната планина, връщаше се обратно, а аз мислех, че това е отговор!

Ангелът се засмя.

— Сам човек не може да намери Бога, трябва двама, мъж и жена. Ти не знаеше това, аз ти го казах; и така, заедно с Мария, намери Бога, когото толкова години търсеше; и сега седиш в тъмнината и го слушаш как се смее и плаче, и се радваш...

— Това ще рече Бог, това ще рече човек, този е пътят — прошепна Исус и отново затвори очи...

Като мълния мина през ума му предишният му живот, въздъхна; присегна се, хвана ръката на ангела.

— Ангеле, хранителю мой — каза той нежно, — момчето ми, ако не беше ти, бях загубен; никога не ме напускай.

— Няма да си отида, не се бой; няма да те оставя; харесваш ми.

— Докога ще продължи това щастие?

— Докато съм с теб, докато си с мен, Исусе Назаретянино.

— Вечно ли?

Ангелът се засмя.

— Какво ще рече вечно? Още ли не можеш да се отървеш от големите думи, Исусе Назаретянино? От големите думи, от големите идеи, от царствата небесни? И синът ти ли дори не може да те изцери?

Удари с юмрук по пода.

— Това е царството небесно, пръстта; това е Бог, синът ти; това е вечността, всеки миг, Исусе Назаретянино, всеки изминал миг. Не те ли задоволява мигът? Е, тогава и вечността, да го знаеш, няма да те задоволи!

Замълча; чуха се леки стъпки по двора, нечийи голи ходила се приближаваха.

— Кой е? — попита Исус и се понадигна.

— Една жена — отвърна ангелът усмихнат и отиде да дръпне мандалото на вратата.

— Коя?

Ангелът му се закани с пръст, сякаш му се караше.

— И друг път съм ти казвал, забравил ли си го? Няма две жени на този свят, само една; една, с безброй лица; едно от тези лица иде; стани да го посрещнеш с „добре дошъл“. Аз си отивам.

Пропълзя като змия навътре в талаша и изчезна.

Голите ходила се спряха пред вратата; Исус се извърна към стената, затвори очи и се престори, че спи. Една ръка бутна вратата, отвори я; една жена се промъкна вътре, притаила дъх; пристъпи бавно, стигна до ъгъла, където лежеше Исус, и безмълвно, безшумно, се сви на кълбо в краката му.

Исус почувства как топлината на жената се заизкачва от ходилата му към коленете, към бедрата, към сърцето, към гърлото му; протегна ръка, набара плитки, опипа в тъмнината лицето, шията, гърдите на жената; а тя се привеждаше, цялата само очакване и покорство, и мълчеше; и все трепереше, а тялото ѝ беше цялото оросено от пот.

Тих, нежен, изпълнен със съчувствие, прозвуча гласът на мъжа:

— Коя си ти?

Жената трепереше, мълчеше; и Исус съжали, задето я беше попитал, пак беше забравил думите на ангела. Какво ще рече — как се казваше, откъде беше дошла, каква беше формата, какъв беше цветът, красотата или грозотата на лицето ѝ? То беше женското лице на земята, гърдта ѝ я задушаваше, много синове и дъщери носеше вътре в себе си, задъхваха се, не можеха да излязат, и дойде да намери мъжа, да им отвори. Преля сърцето на Исус от милост.

— Ела — каза ѝ той тихо и я притегли към гърдите си. — Прости ми, че те попитах коя си.

— Аз съм Рут — прошепна треперееща жената.

— Рут ли? Коя Рут?

— Марта.

XXXII

Минават дните, месеците, годините; множат се в къщата на майстор Лазар синовете и дъщерите; надпреварват се Марта и Мария коя да роди повече. А мъжът, кога в работилница се бори с бора, с дъба, с кипариса, поваля ги и ги принуждава да станат оръдия на човека; кога на нивите се бори с ветровете, с къртиците, с копривата и се прибира капнал привечер, и сяда на двора си; и идват жените му и му измиват ходилата, и прасците, и му наклаждат огън, и му застилат софрата, и му разтварят прегръдките си. И той, така както обработва дървото и освобождава вътре от него люлките, така както обработва земята и освобождава вътре от нея гроздовете и класовете, така обработва и жените, и освобождава вътре от тях Бога.

Какво щастие е това само, мислеше си Исус, каква дълбока съгласуваност между тяло и душа, между човек и земя! А Марта и Мария протягаха ръце, докосваха да видят истина ли е цялата тази радост и блаженство и мъжът, когото обичат, и децата, които излизат от тях двете и приличат на него? Прекалено голямо им се струваше цялото това щастие, и трепереваха. И една нощ Мария видя ужасен сън; стана, излезе на двора, видя Исус, който се беше измил и седеше на земята, опрял длани на нея, щастлив. Приблужи се, седна до него.

— Рави — каза му тя тихо, — какво са сънищата? От какво са направени? Кой ги изпраща?

— Не са нито ангели, нито дяволи — отвърна ѝ Исус. — Когато Луцифер вдигнал бунт срещу Бога, сънищата застанали нерешително между дяволите и ангелите; и Бог ги запратил в мрачните бездни на съня... Защо ме питаш? Какъв сън сънува, Мария?

Но Мария избухна в плач; мълчеше. Исус я погали по ръката.

— Докато го държиш в себе си, Мария, ще ти гризе вътрешностите; извади го на светло, та да се махне!

Мария понечи да започне, дъхът ѝ се пресече; помилва я Исус, покуражи се.

— През цялата тази нощ имаше много луна, не можех да заспя; но на разсъмване ще да съм се унесла в сън, защото видях една птичка, не, не беше птичка, имаше шест огнени крила, ще да е бил един от серафимите, които са около престола Божи... Дойде, похвърча безшумно около мен и изведнъж се спусна, обгърна с крилете си главата ми... Пъхна човката си в ухото ми и ми заговори... Рави, падам, целувам краката ти; заповядай ми да млъкна.

— Смелост, Мария; нали съм с теб, от какво те е страх? Заговори ти и какво ти каза?

— Че всичко това, рави, е...

Секна ѝ отново дъхът; обгърна коленете на Исус и ги стисна силно.

— Че всичко това е... Какво е, Мария, обична?

— Сън... — промълви тя и избухна в плач.

Исус се стресна.

— Сън ли? — възкликна той.

— Да, рави, сън било всичко това...

— Кое всичко това?

— Ти, аз, Марта, и прегръщането през нощта, и децата... Всичко, всичко е лъжа. Създал ги е Лукавия, за да ни измами; взел сън и смърт, и въздух, и ги сътворил... Рави, помощ!

Строполи се на земята, замята се за миг и изведнъж се вдърви. Изтича Марта, донесе оцет от рози, разтри слепоочията ѝ, съвзе се. Отвори очи, видя Исус, вкопчи се в него.

— Мърда устните си, рави — каза Марта, — наведи се, иска да ти каже нещо.

Наведе се Исус, повдигна главата ѝ; а тя мърдаше устни и говореше...

— Какво каза, Мария, обична? Не чух.

Мария напрегна всички сили.

— И че ти, рави — прошепна тя, — ти, рави...

— Че аз?... Кажи!

— Че те разпнаха! — изрече тя и отново се строполи на земята в несвяст.

Сложиха я да легне в постелята ѝ, Марта остана до нея, а Исус отвори вратата, пое през нивята; задушаваше се. Чу стъпки зад себе си, извърна се; беше арапчето.

— Какво искаш? — извика му той ядосан. — Искам да остана сам!

— Не искам да те оставя сам, Исусе Назаретянино — отвърна арапчето и очите му блеснаха. — Труден е този миг; може да ти мръдне умът.

— Това искам, да мръдне; има мигове, когато умът, проклет да е, ми пречи да видя.

Арапчето се засмя.

— Жена ли си? — каза то. — Вярваш ли на сънищата? Остави жените да плачат; жени са, не могат да издържат на голямата радост и плачат; ала ние издържаме. Не издържаме ли?

— Издържаме; мълчи!

Вървяха бързо; изкачиха един зелен хълм; сред тревата — анемони и жълти маргаритки; земята миришеше на мащерка. Исус различи през маслиновите дървета къщата си; дим се издигаше спокойно над покрива; душата на Исус се посмекчи; съвзеха се жените, помисли си той, приклегнаха край огнището, запалиха огън.

— Да се връщаме — каза той на арапчето, — и си дръж устата; жени са, съжали ги.

Минаха дни; една привечер мина някакъв странен пътник, полупиян; беше събота, Исус не работеше, седеше на прага, беше сложил на коленете си най-малкия си син и най-малката си дъщеря и си играеше с тях. Сутринта беше валяло, следобед времето се беше оправило; и сега към запад плуваха редки вишневи облаци, а между тях небето беше съвсем зелено, като ливада. Два гълъба гугукаха на плоския покрив; Мария седеше до него, с тежки провиснали гърди.

Пътникът спря, хвърли кос поглед на Исус, засмя се.

— Ей, мастор Лазаре — каза му той, езикът му се заплиташе, — ей, майстор Лазаре, кой като теб! Минават и отминават пред вратата ти годините, а ти си седиш като патриарха Яков с двете му жени, Лия и Рахил, с двете си жени и твоя милост, Марта и Мария. И едната, както съм чувал, има грижата за къщата, а другата — грижата за теб, а ти — грижата за всичко: за дървото, за земята, за жената; и за Бога. Ами че излез навън, подай си носа от вратата, засенчи очите си с ръка и погледни какво става там по света... Чувал ли си за Пилат, за Пилат Понтийски, кокалите му да не останат дано?

Исус, който беше познал пияния пътник, се усмихна.

— Симоне Киренеецо — каза той, — човече Божи и на виното, добре си ни дошъл; вземи едно столче, седни. Марта, паница вино за стария приятел.

Седна на столчето пътникът, пое с две ръце паницата.

— Всички ме познават мен — каза той гордо, — всички са минали през кръчмата ми да се поклонят; ще да си минал и твоя милост, майстор Лазаре. Ама не отклонявай приказката; питам те, чувал ли си за Пилат, за Пилат Понтийски? Виждал ли си го някога?

Арапчето се показва, облегна се на рамката на вратата, заслуша.

— Като рехав облак — отвърна Исус и се мъчеше да си спомни, — като рехав облак ми се върти нещо в ума; две студени очи, сиви като на сокол, и смях, изпълнен с присмех, и един златен пръстен; нищо друго не си спомням. И един сребърен леген, дето му го донесоха и си изми ръцете; нищо друго. Сън е било навярно, слана на ума, изгря слънцето, изчезна. Ала сега, Киренеецо, като ме подсети за това, си спомних; насън много ме измъчи тогава Пилат.

— Проклет да бъде! Чувал съм, че в Божиите очи сънят тежи повече от дневната истина. Ала Бог наказва Пилат; разпнаха го!

Исус извика:

— Разпнаха ли го?

— Защо се изплаши? Така му се пада! Вчера на разсъмване го намериха разпнат. Та нали умът му беше мръднал; не можел да мигне, ставал, вземал леген; миел си по цяла нощ ръцете и викал: „Измивам си ръцете, невинен съм!“. Ала кръвта не се махала от ръцете му, вземал отново вода, пак се измивал... Излизал, обикалял по Голгота, не намирал покой; имал двама предани роби арапи, заповядвал им всяка вечер: „Вземете бича ми, бийте ме!“. Събирал тръни, правел от тях венци, забивал ги на главата си, руквала кръв.

— Спомням си... Спомням си... Спомням си... — мълвеше Исус и хвърляше от време на време крадешком поглед към арапчето, което, опряно на рамката на вратата, надаваше ухо.

— Удари го след това на пиене, обикаляше кръчмите, идваше и в моята кръчма, пиеше, перчеше се като петел, ставаше свиня... Жена му се погнуси от него и го заряза, и дойде заповед от Рим, уволниха го... Майстор Лазаре, слушаш ли? Защо въздишаш?

Исус беше навел глава към земята, не отвърна; арапчето напълни отново паницата на Симон Киренееца.

— Мълчи — пошушна му то на ухото, — върви си!

Но Симон се ядоса.

— Защо да мълча? Но да не се разпростираме много-много; вчера призори намерили този ти хубостник Пилат, на върха на Голгота, разпнат!

Исус изведнъж почувства като удар с нож в сърцето, сякаш го прободоха с копие; и четирите синкави белега на ръцете и краката му се подуха и се зачервиха.

Мария го видя, че пребледнява, приближи се, погали го по коленете.

— Любими — каза тя, — измори се; влез вътре да полегнеш.

Слънцето беше вече залязло, въздухът захладя. Арапчето сграбчи Симон под мишницата, беше вече съвсем пьян, уморил се бе и да говори, унесе се в сън; напъна се, вдигна го, дотътри го извън селото.

— Премного говори — каза му то ядосано, — махай се!

И му посочи пътя, който водеше за Йерусалим.

Арапчето се върна неспокойно в къщата; Исус, излегнат в работилницата си, беше вперил очи в прозорчето; Марта приготвяше вечерята, а Мария кърмеше последното новородено и гледаше безмълвно мъжа. Арапчето влезе; очите му святкаха все тъй сърдито.

— Отиде си — каза то, — беше съвсем пьян, не знаеше какво говори.

Исус се извърна, погледна арапчето с тревога, прехапа устни, да не би да проговорят.

Извърна се отново към арапчето, сякаш търсеше от него помощ; но то сложи пръст на устните си, усмихна му се.

— Спи — каза то, — спи...

И Исус затвори очи, устните му се отпуснаха, челото му се отбърчи; потъна в сън. И на другия ден, призори, когато се събуди, почувства радост и облекчение, сякаш беше избегнал голяма опасност. Арапчето също се беше събудило, подреждаше работилницата и тихо се смееше.

— Защо се смееш, арапче? — обади се Исус и му намигна.

— Смея се на хората, Исусе Назаретянино — отвърна то тихо, за да не го чуят жените. — Какви ли ужаси преживява горкият ви ум всеки миг! Отдясно пропаст, отляво пропаст, отзад пропаст, и само отпред едно изпънато въже над хаоса!

— За миг — каза Исус и също се засмя — умът ми се олюля на възето, дето казваш, и за малко да падне в хаоса; но се спасих!

Жените влязоха, промениха се приказките, запламтя огнището, започна денят; юрнаха се на двора цяла сюррия деца, смееха се, заиграха на сляпа баба.

— Мария — каза Исус със смях, — колко деца имаме? Марта, напълни се дворът; трябва да разширим къщата или да спрем да раждаме.

— Да разширим къщата — отвърна Марта.

— Още малко и ще почнат да се катерят по стените и дърветата на двора като невестулки и катерички. Обявихме война на Смъртта, Мария; благословена да бъде утробата на жената; пълна е с яйца като на рибите, и всяко яйце е и един човек. Няма да ни тръшне Смъртта.

— Няма да ни тръшне Смъртта, любими; ти да си жив и здрав! — отвърна Мария.

Исус беше в настроение, искаше да се пошегува с нея; а пък и днес Мария много му се харесваше, такава една неразсънена още, както стоеше пред него и се решеше.

— Мария — каза ѝ той, — не мислиш ли никога за смъртта, не молиш ли Бога за милост, не се ли тревожиш какво ще стане с теб на другия свят?

Мария тръсна дългата си коса, засмя се.

— Мъжки грижи — отвърна тя. — Не, не моля Бога за милост, жена съм, моля за милост мъжа; нито пък тропам по Божията врата да прося райските радости; аз прегръщам мъжа, когото обичам, и друг рай не искам. Вечните радости — за мъжете.

— Вечните радости за мъжете ли? — възкликна Исус и погали голото рамо на Мария. — Тясно кътче е земята, жено любима. Как можеш да се затвориш там, вътре, и да не искаш да излезеш?

— Само в граници е щастлива жената, знаеш това, рави; щерна, божем, е жената, не е извор.

Марта влезе тичешком.

— Един човек търси къщата ни — каза тя — и иде; нисък, дебел, гърбушко, главата му гола като гулия, като яйце; преплита кривите си крака клечки и иде.

Влезе и арапчето, запъхтяно.

— Не ми харесва видът му, ще му затръшна вратата; ще дойде и този да ни обърка всичко.

Исус се изблеци на арапчето.

— Какво се боиш? — каза той. — Кой е той, та да му се боиш? Отвори вратата!

Арапчето му намигна.

— Изгони го! — прошепна му то.

— Защо? Кой е той?

— Изгони го — повтори арапчето — и не питай.

Исус се ядоса.

— Не съм ли свободен? Не правя ли каквото си искам? Отвори вратата!

В това време на улицата се чуха стъпки; спряха; на вратата се почука.

— Кой е? — попита Исус и изскочи на двора.

— Един пратеник Божи, отворете! — чу се тънък пресеклив глас.

Вратата се отвори, един нисък и дебел гърбушко, плешив, млад още, стоеше на прага; очите му горяха. Двете жени, които бяха изтичали да го видят, се дръпнаха назад.

— Радвайте се и ликувайте, братя! — каза гостът, като отвори обятията си. — Нося ви Добрата Вест!

Исус го гледаше, мъчеше се да си спомни, беше го виждал някъде, студени тръпки полазиха по тялото му.

— Кой си ти? Някъде, струва ми се, съм те срещал; в двореца на Каяфа ли? На някое разпъване ли?

Арапчето, свито в един ъгъл на двора, се изкиска:

— Ами че той е Савел, Савел кръволоктът!

— Савел ли си? — попита Исус ужасен.

— Бях, не съм вече Савел кръволоктът; видях истинската светлина, аз съм Павел. Прославно да бъде Божието име, спасих се и тръгнах да спася света, не Юдея, не Палестина, а целия свят. За Добрата Вест, която нося, са нужни морета и далечни градове, голям простор; не клати глава, майстор Лазаре, не се усмихвай, не се присмивай; ще го спася!...

— Аз ида оттам, където ти отиваш, юначето ми! — отвърна Исус. — Когато бях млад, като твоя милост, помня, бях тръгнал и аз да спасявам света. Ами че нали това значи да си млад? Да искаш да

спасиш света! Обикалях бос, дрипав, препасал ремък с пирони, като някогашните пророци, и виках: „Любов! Любов!“, и много други такива, дето не искам вече да си ги спомням; подбраха ме с лимонови кори, строшиха ме от бой, замалко да ме разпнат; същото ще си изпатиш и твоя милост, момчето ми!

Беше се разпалил, забрави, че се правеше на майстор Лазар, разкриваше тайните си на чужд човек.

Арапчето се уплаши, намеси се, за да отклони разговора на другаде.

— Не му говори, господарю, и аз искам да му кажа нещо, остави ме да му поговоря.

Обърна се към новодошлия.

— Не си ли твоя милост, проклетнико, дето уби безчестно, безчестно, Мария от Магдала? Кръв капе от ръцете ти! Пръждосай се от този почтен двор!

— Ти ли? Ти ли? — възкликна Исус настръхнал.

— Аз — отвърна Павел и въздъхна тежко. — Удрям се по гърдите, раздирам дрехите си, викам: „Прости ми! Виновен съм! Получих указания да убивам всеки, който престъпваше Мойсеевия Закон, убих, когото можах.“ И се завръщах в Дамаск; но ето че, изведнъж, от небето падна гръм и ме събори на земята; силният му блясък ме заслепи, не виждах; и над главата си чух изпълнен с жалба глас: „Савле, Савле, защо ме гониш? Какво ти сторих?“ — „Кой си, Господи?“ — извиках. „Аз съм Исус, този, когото гониш; вдигни се, иди в Дамаск, и там моите верни хора ще ти кажат какво да правиш.“ А аз скочих прав, треперещ, очите ми бяха отворени, но не виждах; хванаха ме другарите ми за ръка и ме отведоха в Дамаск. И в къщурката, където отидох да отседна, дойде един ученик на Исус, Ананий, да е жив и здрав! Сложи ръка на главата ми и се помоли: „Христе, върни му светлината, да обикаля света, да разгласява Добрата Вест!“. И щом изрече това, люспите паднаха от очите ми, видях светлината, кръстих се; кръстих се, станах Павел, Апостолът на Езичниците, разгласявам по суша и море Добрата Вест. Какво блещиш очи и ме гледаш? Защо стана, майстор Лазаре, такъв един възбуден?

Крачеше Исус напред-назад из двора, със стиснати юмруци, с пяна на уста; видя жените, които стояха пребледнели в ъгъла, видя децата, които плачеха, хванали се за майките си.

— Махайте се — заповяда им той, — оставете ни сами!

Арапчето се приближи раздразнено, за да го заговори, но той го отстрани ядосано.

— Не съм ли свободен? — каза му той. — Не издържам повече, ще говоря!

Извърна се към Павел, гласът му трепереше.

— Каква Добра Вест? — изръмжа той.

— Исус Назаретянина, чувал си навярно за него, не беше син на Йосиф и Мария, беше син Божи, слезе на земята, прие човешка плът, за да спаси човека; а безчестните жреци и фарисеи го хванаха, отведоха го при Пилат, разпнаха го; но на третия ден възкръсна и се възнесе на небето; победена бе Смъртта, братя, опростени бяха греховете, отвориха се вратите на рая!

— Ти видя ли го възкръснал Исус Назаретянина? — изръмжа Исус. — Видя ли го с очите си? Какъв беше?

— Светкавица, светкавица, която говореше!

— Лъжец!

— Видели са го учениците му; събрали се, след разпъването, в един таван, вратите били затворени; и изведнъж той дошъл и застанал пред тях и казал: „Мир вам!“. Всички го видели и очите им се заслепили. Тома не повярвал, турил пръст в раните му, дал му да изяде и една риба...

— Лъжец!

Но Павел се беше разпалил, прегърбеното му тяло се беше изправило, очите му блестяха.

— Не е роден от мъж, а майка му е била девица; слязъл ангел Гавриил от небето и й казал: „Здравей, Мария!“, и словото паднало като семе в утробата ѝ; така е роден.

— Лъжец! Лъжец!

Павел замълча учудено; стана арапчето, мандалоса вратата; съседите бяха чули виковете, открехнаха вратите си и нададоха ухо, двете жени отново бяха излезли на двора, изплашени; но арапчето пак ги запря вътре. Исус се беше разгорещил, не можеше вече да удържи сърцето си; приближи се до Павел, сграбчи го за рамото, разтърси го.

— Лъжец! Лъжец! — извика му той. — Аз съм Исус Назаретянина, никога не съм бил разпнат, никога не съм възкръсвал, син съм на Мария и Йосиф Дърводелеца от Назарет, не съм син Божи,

и аз съм, като всички, син человечески. Какви са тези богохулства? Какви срамотии? Какви лъжи? И с такива лъжи ти се осмеляваш да спасиш света, безбожнико?

— Ти ли? Ти ли? — прошепна Павел смаян.

Докато майстор Лазар говореше и се пенеше, той беше забелязал на ръцете и краката му синкави белези, като от гвоздеи, и още една рана, върху сърцето му.

— Какво въртиш очи? — извика Исус. — Какво гледаш ръцете и краката ми? Тези белези, дето виждаш, ми ги наби Бог — Бог или Лукавия? — още не мога да разбера — насън; сънувах, че съм разпнат и ме заболя, но нададох вик, събудих се; и се успокоих. Каквото трябваше да изстрадам наяве, изстрадах го насън, и се отървах!

— Мълчи! Мълчи! — изръмжа Павел и стисна слепоочията си, за да не се пръснат. — Мълчи!

Ала къде ти да замълчи Исус! Сякаш с години му се бяха трупали в сърцето му тези слова, и сега разтворило се бе сърцето, изливаха се. Арапчето увисна на мишницата му.

— Мълчи! Мълчи! — казваше му то, но той с един замах го запрати на земята, обърна се към Павел.

— Да, да, всичко ще кажа, да ми олекне! Каквото трябваше да изстрадам наяве, изстрадах го насън, отървах се, и дойдох в това селце под друго име, с друго тяло, и живея човешкия живот — ям, пия, работя, правя деца, стихнаха големите пожари, станах и аз един кротък, спокоен огън, свих се край огнището, а жена ми сготвя яденето за децата ни. Тръгнах да завладеем света и хвърлих котва в това домашно корито; това е, не се оплаквам; син человечески съм, ти казвам, не съм син Божи; и не обикалай по света да разгласяваш лъжи; ще се вдигна и ще кажа високо истината!

Сега вече и Павел избухна.

— Запуши вече тази безсрамна уста! — извика му той и се нахвърли върху него. — Мълчи, да не те чуят хората, че ще им се пукне жлъчката! В този свят на разложение, на неправда и бедност, Исус Разпнатия, Исус Възкръсналия, е единствената утеха за честния и онеправдан човек. Лъжа или истина — какво ме е еня мен? Стига да бъде спасен светът!

— По-добре светът да се погуби чрез истината, отколкото да се спаси чрез лъжата; в сърцевината на такова спасение седи великият

Червей — Сатаната.

— Какво ще рече истина? Какво ще рече лъжа? Истина е това, което придава криле на човека, което ражда велики дела и велики души, и ни издига с цял ръст над земята; а лъжа — това, което подрязва крилата на човека!

— Няма ли да млъкнеш, сине на Сатаната! Такива са, като твоите, и крилата на Луцифер!

— Няма да млъкна; не ме е еня мен за истини и лъжи, видял ли съм го, не съм ли го видял, разпнат ли е бил, или не е бил разпнат; аз, с упорството, с копнежа, с вярата, създавам истината, не се мъча да я открия, изкалъпвам я. Измайсторявам я по-голяма от ръста на човека, и така правя човека по-голям. Нужно е, чуваш ли, много е нужно, за да се спаси светът, да бъдеш разпнат — и аз ще те разпна, щеш не щеш; нужно е да възкръснеш, и аз ще те възкреса, щеш не щеш; а пък твоя милост седи си тук, в селцето си, майстори си люлки и корита, и деца. Ще накарам, да го знаеш, въздуха да приеме твоя образ, твоето тяло, трънения венец, гвоздеите, кървищата; всички тези неща се включиха в оръдията на спасението, не може вече без тях. И безброй очи, чак от края на света, ще се вдигнат и ще те виждат разпнат във въздуха; ще плачат, и сълзите им ще пречистват душата им от всички грехове. Но на третия ден ще те възкреса; защото без възкресение, няма спасение. Последният, най-ужасният враг, е смъртта; ще я затрия! Как ли? Като те възкреса, Исусе, сине Божи, Месия!

— Това не е вярно! Ще се вдигна и ще извикам: Не съм бил разпнат, не съм възкръснал, не съм Бог! Защо се смееш?

— Викай, като си нямаш работа; не ме е страх от теб, нито пък ми трябваш вече; търкулна се колелото, което ти завъртя, кой може сега да го спре? Вярно е, че по едно време, когато ти говореше, дойде ми да се нахвърля върху теб, да те удуша, да не би да разкриеш кой си и горките хора да видят, че не си бил разпнат; но бързо се успокоих; викай, като щеш! Ще те сграбчат твоите хора и ще те качат на кладата, задето богохулстваш, и ще те изгорят!

— Аз изрекох само едно слово, само една вест донесох: Любов, Любов, нищо друго.

— Казал си Любов и си отприщил всички ангели и демони, които дремят в недрата на човека; това не е, както си мислиш, проста, кротка дума; в нея има много кръв, и войски, които се избиват едни

други, и горящи градове. Реки от кръв, реки от сълзи, промени се лицето на земята; дери си сега гърлото колкото си щеш и викай: Не исках да кажа това, не е това любов, не се избивайте, братя сме всички, спрете! Къде ти да спрат, нещастнико! Свърши вече!

— Смееш се като демон.

— Смея се като апостол; аз ще стана твой апостол, щеш не щеш; аз ще измайсторя и теб, и живота ти, и учението ти, и разпването ти, и възкресението ти, както си искам; не те е родил Йосиф, дърводелецът от Назарет, родих те аз, Павел, писачът от Тарс в Киликия.

— Не искам! Не искам!

— Кой те пита? Нямам нужда от твоето разрешение. Какво се бъркаш в делото ми?

Исус се тръшна върху патара на двора; свря отчаян глава между коленете си. Как можеше да се бори с този демон?

— Как може да бъде спасен светът от теб, майстор Лазаре? — Павел застана над слоения Исус и му заговори пренебрежително. — Ами че какъв възвишен пример му даваш, та да те последва, да надмогне природата си, да окрили душата си? Мен ще слуша светът, ако иска да се спаси, мен!

Огледа се; пуст беше дворът, арапчето, свито в един ъгъл, въртеше белите си очи и виеше като вързано овчарско куче; жените се бяха скрили, съседите си бяха отишли; но на Павел дворът му се стори сякаш безкраен, като някакъв голям площад, изпълнен с хора, скочи, качи се на патара и започна да проповядва на невидимото множество:

— Братя, вдигнете очи, погледнете; от една страна — майстор Лазар, от другата — аз, Христовият слуга; изберете! Ако тръгнете с този, майстор Лазар, животът ви ще мине сиромашки, впрегнат на долапа, ще живеете и ще умрете, както живеят и умират овцете, оставят след себе си малко вълна, малко блеене и много тор; ако дойдете с мен, любов, борба, война, ще завладеем света! Избирайте; от едната страна — Христос, син Божи, спасението на света, от другата страна — майстор Лазар!

Беше се разпалил; оглеждаше с кръглите си орлови очи невидимото множество; кръвта му кипеше; сгромоляса се дворът, арапчето и майстор Лазар изчезнаха. Чу глас във въздуха:

— Апостоле на Езичниците, велика душа, ти, който създаваш с кръвта и сълзите си лъжата и я превръщаш в истина, застани начело,

води! Докъде ще отидем?

И Павел протегна ръце, прегърна света, извика:

— Докъдето стига човешкото око; и още по-далеч; докъдето стига човешкото сърце! Голям е светът, слава Богу! Отвъд земята на Израил — Египет, Сирия, Финикия, Изтокът, Гърция и големите ѝ богати острови Кипър, Родос, Крит. И още по-нататък — Рим; и още по-нататък — варварите, с дългите си руси плитки, с двойните си секири... Каква радост е само да тръгваме рано-рано, да ни шиба планинският вятър към морето и да носим Кръста, да го побиваме в камъните и сърцата и да завладяваме света! Каква радост е да ни прогонват с кресъци, да ни бият, да ни хвърлят в пресъхналите кладенци, да ни убиват заради Христос!

Дойде на себе си, успокои се, невидимото множество се стопи във въздуха; извърна се и видя, че сега Исус, облегнат на стената, го слуша крайно изплашен.

— Заради Христос, не заради теб, майстор Лазаре, а заради истинския, моя!

Исус не можа да издържи повече; избухна в ридания.

Арапчето се приближи до него.

— Исусе Назаретянино — каза му то тихо, — плачеш ли? Защо плачеш?

— Как може, тайни мой друже — прошепна Исус, — човек да гледа по какъв начин само може да бъде спасен светът и да не се разплаче?

Сега Павел слезе от патара, пара се вдигаше изсред редките му косми на главата. Събу сандалите си, изтупа ги, за да ги отърси от праха, извърна се към външната врата.

— Отърсих от сандалите си праха от твоята къща, сбогом! — каза той на Исус, който стоеше вцепенен сред двора. — Хубаво ядене, хубаво вино, хубаво любене, майстор Лазаре, хубави старини! И да не посмееш да се бъркаш в делото ми, затрих те! Чуваш ли, майстор Лазаре, затрих те! Ала, да не мислиш, много се радвам, че се срещнах с теб; отървах се! Това исках, да се отърва от теб; отървах се; сега съм свободен, нямам никого над главата си. Сбогом!

И след като изрече това, дръпна мандалото на вратата, с един скок се озова навън и пое по главния път към Йерусалим.

— Колко бърза, как се запретна и тича като гладен вълк; отива да изяде света... — каза арапчето, излезе на прага и го гледаше ядосано.

Извърна се, за да обае Исус и да прогони опасния небесен дух, който бе дошъл да го изкуши; но Исус беше вече прекрачил прага, стоеше сред пътя и гледаше с тревога, с ламтеж суровия апостол, който се отдалечаваше тичешком; заплахи, съвсем забравени спомени изникваха в него, и копнежи...

Арапчето се изплаши; сграбчи го под мишницата.

— Исусе — произнесе то тихо, повелително. — Исусе Назаретянино, мръдна ти нещо умът! Какво гледаш? Влизай вътре!

Но Исус, безмълвен, бледен, рязко отхвърли от себе си ръката на ангела.

— Влизай вътре! — повтори му той ядосано. — Слушай какво ти казвам! Добре знаеш кой съм!

— Остави ме! — изръмжа Исус, вперил очи в Павел, който вече изчезваше на края на пътя.

— С него ли искаш да отидеш?

— Остави ме! — изръмжа отново Исус и зъбите му тракаха; изведнъж го бяха обхванали тръпки.

— Мария! — извика арапчето. — Марта!

И стисна здраво през кръста Исус, за да не избяга.

Чуха го двете жени, изтичаха, а зад тях цялата сюрня деца. Околните врати се отвориха, излязоха съседите, наобиколиха Исуса; а той, жълт като восък, стоеше сред пътя; и изведнъж обърна нагоре очи, и тихо, полека, се свлече на земята.

Усети, че го вдигнаха, положиха го на леглото му, наквасиха с розова вода слепоочията му, дадоха му да помирише оцет от рози, отвори очи, видя двете си жени, усмихна се, видя арапчето, присегна се, хвана го за ръката.

— Дръж ме здраво — промълви той, — не ме оставяй да избягам; добре съм си тук.

XXXIII

Исус седеше под старата лозница на двора си, снежнобялата му брада се разстилаше върху разкритите му гърди. Пасха беше днес, изкъпа се, премени се с чисти дрехи, напръска с благовоние косите, брадата, подмишниците си, затворена е вратата, няма никой край него, жените му, децата, внуците се смееха и играеха във вътрешната къща, а арапчето, още от зори се беше покатирило на покрива и се вираше към Йерусалим, мълчаливо и ядосано.

Гледаше Исус ръцете си, бяха много загрубели и разкривени, вените изпъкваха, втвърдени и синьо-черни, а по изкорубените му длани старите загадъчни белези от рани бяха започнали да се губят и заличават... Поклати прорязаната си с дълбоки бръчки, съвсем побеляла глава, въздъхна.

— Как минаха толкова бързо годините, как остарях! Остаряха и жените ми, и дърветата на двора ми, и вратите, и прозорците, и камъните, по които стъпвам...

Изплаши се; затвори очи и се заслуша как тече, отвисоко, от извора на мозъка му, и минава през шията му, през гърдите, слабините, бедрата и се излива през ходилата му, като вода, Времето.

Чу стъпки по двора, отвори очи, беше Мария; видя, че е потънал в размисъл и дойде да седне в краката му. Исус положи ръка върху косите ѝ, побелели бяха и те, гарвановочерните. Обзе го неизразима нежност; „В ръцете ми побеля — помисли си той, — в ръцете ми побеля...“ Приведе се, заговори ѝ:

— Колко пъти, Мария, любима, помниш ли, дойдоха лястовиците, от онзи благословен ден, в който прекрачих като стопанин прага на къщата ви? В който разтворих, като стопанин, пазвата ти, Мария? Колко пъти засяхме, ожънахме, обрахме заедно гроздето и маслините? Побеляха косите ти, и на теб, Мария, прелестната, побеляха и на Марта, сърцатата.

— Да, любими, побеляхме — отвърна Мария, — минават годините... Тази лозница, под чиято сянка седим сега, я посадихме в

годината, когато дойде онзи проклетник гърбушкото, дето ти направи магия, та ти припадна, помниш ли? Колко години вече ядем гроздето й?

Арапчето се смъкна безшумно от стряхата, застана пред тях; Мария стана и си отиде; не й допадаше този странен чирак, не растеше, не остаряваше, не беше човек, беше дух, лош дух, влезе в къщата им и не ще вече да си върви; а и очите му, присмехулни и игриви, не й се нравеха; нито шушуканията му с Исус нощем.

Арапчето се приближи; очите му бяха изпълнени с присмех; зъбите му блестяха, остри и снежнобели.

— Исусе Назаретянино — каза то тихо, — наближава вече краят.

Исус се извърна изненадан.

— Какъв край?

Арапчето постави пръст на устните си.

— Наближава вече краят — повтори то и приседна срещу него; гледаше го и се смееше.

— Ще ме напуснеш ли?

Изведнъж Исус почувства странна радост и облекчение.

— Да, дойде краят. Защо се усмихваш, Исусе Назаретянино?

— Добър ти път, арапче! Порадвах се на всичко, каквото си пожелах; не ми трябваш вече.

— Така ли се разделяш с мен, неблагодарнико? Напразно, значи, се трепах заради теб толкова години, да ти дам всички радости, които пожела?

— Ако намерението ти е било да ме удавиш като пчела в меда, напразно са отишли усилията ти, арапче; ядох мед колкото исках, колкото можех, но не натопах в него крилете си.

— Какви криле, завеяни човече?

— Душата ми.

Арапчето се изкиска злобно.

— Мислиш, че имаш душа ли, нещастнико?

— Имам; и тя няма нужда от ангел-хранител и арапчета; свободна е.

Ангел-хранителят побесня.

— Бунтарино! — изкрещя той.

Изкърти един камък от двора, стри го в дланите си, направи го на прах и го разпръсна във въздуха.

— Добре — каза той, — ще видим.
И се отправи към вратата, като ругаеше.

Разнесоха се яростни викове, ридания и вайкане, коне цвилеха, пътят се изпълни с тълпи от хора, които тичаха и викаха:

— Йерусалим гори! Превзеха Йерусалим! Загубени сме!

От месеци вече го бяха обсадили римляните, ала Израил се уповаваше на Йехова, сигурен беше — няма да изгори свещеният град, не се бои свещеният град, на всяка крепостна врата стои по един ангел с тежък двуостър меч! Ала сега...

Изскочиха навън жените, скубеха си косите и пицяха; раздираха мъжете дрехите си и викаха Бога да се появи. Вдигна се Исус, хвана за ръка Мария и Марта, вкара ги вътре, залости вратата.

— Какво плачете? — каза им той съчувствено. — Защо се противите на Божията воля? Чуйте думите, които ще ви кажа, и не се плашете: Огън е Времето, жени любими, огън е Времето, а Бог държи ръжена и всяка година върти на него по едно пасхално агне; тази година пасхалното агне е Йерусалим, на другата ще бъде Рим, на следната...

— Мълчи, рави! — извика Мария. — Забравяш, жени сме, не издържаме...

— Прости ми, Мария — каза Исус, — забравих; забравя сърцето, няма милост сърцето, когато поеме по нагорнище...

И както си говореха, тежки стъпки се чува навън на пътя, и запъхтени гърди, и дебели тояги заудряха силно по вратата.

Арапчето скочи, хвана мандалото, погледна Исус и се усмихна подигравателно.

— Да отворя ли? — попита то и с усилие сдържаше смеха си. — Старите ти другари са това, Исусе Назаретянино.

— Старите ми другари ли?

— Сега ще ги видиш! — каза арапчето и отвори широко вратата.

Показаха се на вратата, затътриха се по двора, променени, неузнаваеми, опираха се един о друг, цяла сюриса старчета; сякаш бяха залепнали и не можеха да се отлепят.

Пристъпи крачка Исус, спря се; понечи да подаде ръка, да ги поздрави с „добре дошли“, но изведнъж непоносимо огорчение

налегна душата му, огорчение и негодувание, и състрадание; стисна юмрук и зачака. Тежка воня на въглен и опърлени коси, и открити рани; усмърдя се въздухът; арапчето, покачено на пезула, ги гледаше и се смееше.

Пристъпи още крачка Исус, обърна се към стареца, който се влачеше най-отпред.

— Ела тук, ти, водачо — каза той. — Чакай да отмахна от теб разрухата на времето, да видя кой си; сърцето ми бие, ала тези провиснали мяса и тези сълзливи очи не ги разпознавам.

— Не ме ли разпознаваш, рави?

— Петре! Ти ли си скалата, върху която исках някога, през лудориите на младостта, да изградя Църквата си? Докъде изпадна, сине на Йона! Не камък вече, а сюнгер с безброй дупки!

— Годините, рави...

— Кои години? Не са криви годините; докато душата стои изправена, държи тялото си високо и не позволява на годините да го засегнат, душата ти е изпаднала, Петре, душата ти!

— Грабнаха ме житейските грижи, ожених се, народиха ми се деца, побърках се, видях как Йерусалим гори, човек съм, рухнах.

— Човек си, рухнал си... — промълви съчувствено Исус. — Клети Петре, светът е изпаднал сега дотам, че не е достатъчно вече да си човек, трябва да си и демон, и Бог, за да издържиш.

Обърна се към друг един, който се подаваше иззад рамото на Петър.

— Ами ти? — каза Исус. — Отрязали са ти носа, на череп е заприличало лицето ти, само дупки, как искаш да те позная? Я заговори, стари друже, я извикай: „Рави!“, та дано се сетя кой си!

Развалината извика силно:

— Рави!

Наведе глава и замълча.

— Яков! Първородният на Зеведей, здравият разум, якият мъжага!

— Останките му, рави — каза, като помръкна Яков. — Свирепа буря ме осакати, пропука се килът, зейна бордът, строши се мачтата; завръщам се корабокрушенец в пристанището.

— Кое пристанище?

— При теб, рави.

— Какво да те правя? Не съм корабостроителница, та да те накалафатя; тежка е думата, която ще изрека, ала права; пристанище за теб вече, Якове, е морското дъно; две и две правят четири, както казваше баща ти Зеведей.

И изведнъж го обхвана печал и негодувание; обърна се към друг низ от старци.

— Ами вие тримата? Ей, дангалашко тяло, не беше ли ти някога Натанаил? Спаружи се, провиснаха, спуздриха се бедрата ти, тумбакът ти, гушата ти... Какво направи стегнатите си месища, Натанаиле? Сега си вече скелет на трикатна къща; останали са само гредите. Ала не въздишай; и те стигат, Натанаиле, за да отидеш на небето.

Но Натанаил се ядоса.

— Кое небе? Не ми е, че загубих ушите си, пръстите си и едното си око, ами ми е, че всички тези неща, дето ти ни дрънкаше, врелите-некипелите, измишльотините, големствата, царствата небесни, бяха някакво пиянство, и изтресняхме. Какво ще кажеш и ти, Филипе, прав ли съм?

— Какво да ти кажа, Натанаиле — отвърна изсред купчината едно старче и въздъхна. — Какво да ти кажа, брате! Грях ми на душата заради теб!

Исус поклати съчувствено глава, хвана за ръка старчето, дето се казваше Филип.

— Твърде много те бях обикнал, Филип кехая, защото нямаше овце; имаше само гега и подкарваше въздуха; изкарваше на паша нощем ветровете, запалваше наум огньовете, слагаше наум големите казани, сваряваше млякото и го изливаше от върха на планината в полето, та да яде сиромашията. Цялото ти богатство беше вътре в сърцето ти; а навън — беднотия, пустош, освиркване и глад. Това ще рече мой ученик! А сега... Филипе, Филип кехая, как изпадна! Жадувал си, уви, за истински овце, със същинска вълна, със същинско месо; затри се!

— Гладен съм! — отвърна Филип. — Гладен съм! Какво искаш да правя?

— Мисли за Бога, за да се наситиш! — отвърна Исус; неочаквано сърцето му отново бе станало сурово.

Обърна се към едно прегърбено старче, което се бе свлякло в коритото за водопой и зъзнеше; повдигна дрипите му, отмести веждите

му, не можа да разбере кой е; придръпна нагоре косите му, откри под тях едно ушище и един много стар счупен калем, пъхнат над ушището; засмя се.

— Добре дошло, голямо ухо! — изрече той за поздрав; голямо, щръкнало, цялото в косми, мърдаше като заешко, само страх, любопитство и глад. — Добре дошли, изпоцапани с мастило пръсти и сърце-мастилница! Мацотиш ли още хартията, Матей, писачо мой? Калемът, макар и изпотрошен, е все още пъхнат над ухото ти. С този ли маждрак воюва?

— Защо ми се подиграваш? — изрече Матей кисело. — Още ли ще ни се подиграваш? Бях захванал така величаво да описвам твоя живот и дейност и щях да стана и аз покрай теб безсмъртен; а сега? Проскуба се паунът; не беше паун, беше кокошка. Жалко за труда ми!

Исус изведнъж почувства, че коленете му се подкосяват; сведе глава; но бързо ядосано я изправи, вдигна пръст и се закани на Матей.

— Мълчи! — каза той. — Мълчи, безсрамна уста!

Едно съсухрено, разноголедо старче се промъкна през мотовилите на Натанаил и се захили; Исус се извърна, видя го и веднага го позна.

— Тома, седмачето ми, добре дошъл! Къде си посял зъбите си, какво направи двата косъма, дето ги имаше на чутурата си, и от кой козел си изскубал тази мазна брадичка, която ти виси на ченето? Двуличнико, кривогледецо, хитрецо Тома, ти ли си?

— Цял-целеничък! Само зъбите ми ги няма, изпадаха ми по пътя; и двата косъма; всичко останало е на мястото си.

— Ами умът?

— Същинско петле! Кацва върху гюбрето, добре знае, че не той докарва слънцето, ама кукурига всяка сутрин и го довежда; защото знае кога трябва да изкукурига.

— Ами би ли се и твоя милост, храбрейши, за да спасиш Йерусалим?

— Да се бия ли? Да не съм щур? Правех се на пророк.

— На пророк ли? Да не би и на мравешкия ум да са му израснали криле? Бог ли те вдъхнови?

— Какво ще се бърка тук Бог? Умът ми сам откри тайната.

— Каква тайна?

— Какво ще рече пророк; знаеше това и светиня ти някога, ама май че си го забравил!

— Я ми го припомни, хитрецо Тома, може да ми трябва отново. Какво е пророк?

— Пророк е онзи, дето, когато всички се отчайват, той пък се надява; и когато всички се надяват, той пък се отчайва. Защо? — ще ме попиташ. Защото знае Голямата Тайна: че Колелото се върти!

— Опасно е да говори човек с теб, Тома — каза Исус и му намигна. — В кривогледите ти игриви очички съзирам една опашка и два рога; и искрица светлина, която гори.

— Истинската светлина гори, рави; знаеш това, но ти е жал за хората. Жал го е сърцето, затова и светът е в тъмнина; ума не го е жал, затова и светът гори... Правиш ми знак да млъкна, прав си, млъквам; не трябва да разкриваме тайните пред тези благодрушни хорица, не могат да издържат. Само един може да издържи; ей този!

— Кой този?

Тома се дотърри до външната врата и посочи, без да се докосне до него, един мъжага, който стоеше на прага, суховат, с още червени на корените им коса и брада.

— Този! — каза той и се отдръпна. — Юда, само той е още твърд, як, непреклонен! Опичай си ума, рави; говори му меко, подхвани го с добро; погледни, пара се вдига от коравата му глава от лютоост.

„Нека го подхванем тогава кротката, лъва на пустинята, та да не ни ухапе! Дотам я докарахме!“ — помисли си Исус.

Повиши глас:

— Юда, брате мой, царски тигър е Времето и яде хора; яде и градове, и царства; и, Боже, прости ме, но и богове! Ала теб не те е докоснало; не си се смирил, не си се нагодил; различавам още в пазвата ти несломимия ти нож, и в очите ти — големите пламъци на младостта: омразата, гнева, надеждата. Добре си дошъл!

— Юда — прошепна Йоан, който се бе свлякъл в краката на Исус, неузнаваем, със снежнобяла брада и две дълбоки рани на бузите и шията. — Юда, не чу ли? Учителят те поздравява; отвърни му на поздрава!

— Дебелоглав е, необщителен — каза Петър. — Хапе устни, за да не заговори.

Но Исус бе вперил очи в суровия си стар другар и му говореше с благодост:

— Прелетяха, Юда, над покрива на къщата ми сладкопойните птици вестоносци и пуснаха в двора ми вестите; хванал си, казва, балкана и си се бил с тираните, местните и чуждите! А сетне си слязъл в Йерусалим и си залавял предателите садукееи, връзвал си им червени панделки и си ги колел като агнета върху жертвеника на Бога на Израил. Велика душа си ти, мрачна и отчаяна; от деня, в който се разделихме, Юда, брате мой, бял ден не си видял; много бях петимен за теб. Добре си ни дошъл!

Йоан гледаше със страх Юда, който все тъй хапеше устни, за да не проговори.

— Все повече се сгъстява и се вие димът над главата му — прошепна Йоан и се затътри обратно.

— Опичай си ума, рави! — каза Петър. — Оглежда те отвсякъде и обмисля откъде да ти се нахвърли!

— Говоря ти, Юда, брате мой — продължи Исус, — не чуваш ли? Поздравявам те, не поставяш длан върху сърцето си да кажеш: „Добре съм те заварил!“. Онемал ли си от мъка за Йерусалим? Не хапи устни, мъж си, дръж се, да не започнеш да ридаеш! Изпълнил си юнашки дълга си; тежките ти рани по мишниците, по гърдите, по лицето ти, всички са отпред и високо разгласяват, че си се бил като лъв. Ала какво може човек срещу Бога? Борил си се с Бога, като си се борил да спасиш Йерусалим; превърнал се бе отдавна той в пепел от Божиата ярост.

— Пристъпи крачка — прошепна Филип изплашено, — свря глава сред раменете си, като бик; сега ще се нахвърли.

— Да се отдръпнем по-настрана, момчета — обади се Натанаил. — Сега вдига юмрука си.

— Рави, рави — завикаха Мария и Марта и пристъпиха към Исус, — внимавай!

Но Исус продължи спокойно; ала устните му бяха почнали леко да треперят.

— Воювах и аз, както можах, Юда, брате мой; когато бях млад — като младеж: тръгнах да спасявам света; после, като ми съзря умът, влязох и аз в редиците на хората: залових се за работа, орах земята, прокопах кладенци, засадох лозя и маслини; взех в ръцете си женското тяло и създадох хора; победих смъртта. Не съм ли казвал винаги това? Удържах думата си; победих смъртта!

Изведнъж Юда пристъпи бързо напред, избута Петър и жените, които бяха застанали пред него, и нададе силен, див вик:

— Предател!

Всички се стаиха; Исус пребледня, постави ръце върху гърдите си.

— Аз ли? Аз ли, Юда? — промълви той. — Тежка дума изрече, вземи си я назад!

— Предател! Отстъпник!

Старчетата пребледнях като платно, извърнаха се към външната врата; Тома беше вече прекрачил прага. Двете жени скочиха.

— Братя — извика Мария, — не си отивайте! Сатаната вдигна ръка на рави; сега ще го удари!

— Петре, къде отиваш? — възкликна Марта и сграбчи Петър, който се тътреше към вратата, за да си отиде. — Пак ли, пак ли ще се отречеш от него?

— Аз не се бъркам — обади се Филип. — Як е Искаротския, а аз остарях; да си вървим, Натанаиле!

Сега Юда беше застанал лице с лице пред Исус, пара се вдигаше от тялото му, миришеше на пот и на разкапани рани.

— Предател! — отново изръмжа той. — Отстъпник! Постът ти беше горе на кръста, там те постави да воюваш Богът на Израил; ала те обля студена пот и когато смъртта се изправи пред теб, дим да те няма! Избяга и се свря в полите на Марта и Мария, бълзливоце! И си промени името, и лицето, Лъже-Лазаре, за да се спасиш!

— Юда Искаротски — извика тогава Петър, комуто жените бяха вдъхнали смелост. — Юда Искаротски, така ли се говори на учителя? Нямах ли уважение?

— Кой учител? — изкрещя Юда и протегна юмрук. — Този ли? Ами че нямате ли очи да го видите? Ум — да прецените? Този тук — учителят? Какво ни казваше? Какво ни обещаваше? Къде е войската от ангели, дето щяха да се спуснат да спасят Израил? Къде е кръстът, който щеше да ни даде сили да се изкачим на небето? Щом видя кръста, този Лъже-Месия загуби и ума и дума, припадна, грабнаха го жениците и го туриха да им прави деца... Воювал, казва, и той, воювал храбро, и се перчи; ала твойт пост, отстъпнико, беше, знаеш това, горе на кръста; други нека разорават земята и жените, твойт дълг — горе на кръста! Това казвам аз! Хвалиш се, че си победил Смъртта. Горко ти!

Така ли се побеждава Смъртта? Направил си деца — зальци за Смъртта? Зальци за Смъртта! Какво ще рече деца? Зальци за Смъртта! Стана неин касапин и й носиш месо да яде, предател, отстъпник, страхливец!

— Юда, брате мой — промълви Исус и сега започна да трепери цял. — Юда, брате мой, говори по-милостиво...

— Изгори ми сърцето, сине на Дърводецеца — изръмжа Юда, — изгори ми сърцето, как искаш да ти говоря милостиво? Иде ми да проточа жалба като вдовица и да си удрям главата в камъните! Проклет да бъде денят, в който си се родил, в който съм се родил, в който те срещнах и изпълни сърцето ми с надежди! Когато вървеше като вожд и ни повличаше след себе си, и ни говореше за земята и небето, каква радост беше тогава, каква свобода, какво богатство! Гроздовете ни изглеждаха големи като дванайсетгодишни деца, с едно житно зърно се насищаме, пет хляба имаме веднъж и нахранихме хиляди хора и ни останаха още дванайсет коша; а пък звездите, какъв блясък беше само, какво сияние заливаше небето! Не бяха звезди, бяха ангели; не бяха ангели, бяхме ние, ние, учениците ти, и изгрявахме, и залязвахме, а ти стоеше по средата, неподвижен, като полярната звезда, и около теб всички ние танцувахме! Беше ме прегърнал, помниш ли, и ме молеше: „Предай ме, предай ме, да бъда разпнат, да възкръсна, да спасим света!“.

Юда помълча за миг, въздъхна, отвори се раните му и започнаха да кървят.

А старчетата се долепиха пак едно до друго, сведоха глави и се мъчеха да си спомнят, и да се съживят.

Една сълза бликна в очите на Юда; изтри я, смачка я сърдито, не беше се разтоварило сърцето му; отново завика:

— „Аз съм агнецът Божи — блееше ти, — и отивам да ме заколят, да спася света... Юда, брате мой, не се бой, смъртта е вратата към безсмъртието; през тази врата трябва да мина, помогни ми!“ И толкова те обичах, толкова ти имах вяра, че казах „да“, отидох и те предадох... А ти... ти...

Пяна му излезе на устата, сграбчи Исус за рамото, разтърси го силно, залепи го на стената; и отново захвана да ръмжи:

— Какво търсиш тук? Защо не бе разпнат? Страхливец, отстъпник, предател! Това ли беше всичко? Не те ли е срам? Вдигам

юмрука си и те питам: Защо, защо не бе разпнат?

— Мълчи! Мълчи! — молеше го Исус, а от петте му рани започна да тече кръв.

— Юда Искаротски — обади се отново Петър, — нямаш ли ти милост? Не виждаш ли краката му? Ръцете му? Постави ръка на реброто му, като не вярваш — тече кръв.

Но Юда се засмя сухо, изплю се на земята, извика:

— Ей, сине на Дърводелеца, не можеш ме измами ти мен, не! Дойде през нощта твойт ангел-хранител...

Исус се стресна.

— Моят ангел-хранител ли?... — промълви той и потръпна.

— Твойт ангел-хранител, Сатаната, и ти наби тези червени белези на ръцете, краката и сърцето ти, за да измамваш и да се самоизмамваш... Какво ме гледаш? Защо не отговаряш? Страхливец, отстъпник, предател!

Исус затвори очи, прилоша му, но успя, задържа се прав.

— Юда — каза той с разтреперан глас, — винаги си бил неговорчив и див, и не си приемал човешките предели; забравяш — стрела е човешката душа, полита към небето, колкото може по-високо, но пада обратно долу; земен живот ще рече проскубване на перата.

Юда побесня, като чу това.

— Не те е срам! — извика той. — Дотам ли изпадна, ти, синът Давидов, синът Божи, Месията! Земен живот ще рече: да ядеш хляб, и да превръщаш хляба в крила; да пиеш вода, и да превръщаш водата в крила; земен живот ще рече: израстване на криле. Тези неща ни ги разправяше ти, предателю, не са мои думи, твои думи са; и ако си ги забравил, аз ти ги припомням! Къде си, Матей, писачо? Ела тук! Отвори тефтерите си, носиш ги винаги на голо със себе си, както пък аз нося ножа си; отвори си писанията, разяде ги времето, молците, потта; но се разчитат още доста букви; отвори си писанията, чети, Матей, да чуе този тук, та да си спомни: една нощ, един от големите първенци на Йерусалим, Никодим по име, дойде скришом, намери го и го попита: „Кой си ти? Какво работиш?“, и ти, сине на Дърводелеца, му отвърна, спомни си: „Изковавам крила!“. И щом изрече това, всички почувствахме, че на плещите ни израснаха крила. А сега докъде изпадна, проскубан петел такъв! Хленчиш и казваш: „Земен живот ще рече проскубване на крилата“. Уу, пръждосай се оттук,

бъзливце! Ако не съм светкавица и гръм, за какво ми е животът? Не се доближавай към мен. Петре, ветропоказател такъв! И твоя милост, Андрей, юначаго! Не пицете, жени! Няма да го закача; защо да вдигна ръка връз него? Умря, псовиса; стои още прав на краката си, говори, плаче, ала псовиса; Бог да го прости! Бог, защото аз не мога; кръвта, сълзите, пепелта на Израил — върху неговата глава!

Старчетата не издържаха повече, строполиха се всички на земята; събуди се в тях паметта, започнаха да се съживяват, спомниха си за царството небесно, за престолите, за величията, и захванаха изведнъж да ридаят; оплакваха, плачеха, удряха си челата връз камъните.

И внезапно и Исус избухна в плач, захлипа, понечи да се хвърли в прегръдките на Юда, извика:

— Юда, брате мой, прости ми!

Но Юда отскочи назад, протегна ръце, не му даде да се приближи.

— Не ме докосвай! — извика той. — Не вярвам вече на нищо, не вярвам на никого, изгори ми сърцето!

Исус се олюля; огледа се — къде да се хване? Жените, паднали по очи, пицяха и си скубеха косите, учениците вдигаха очи и го гледаха с яд и злоба; арапчето беше изчезнало.

— Предател съм — промълви той, — отстъпник, страхливец... Сега осъзнавам това, загубен съм! Да, да, трябваше да бъда разпнат, проявих малодушие, избягах... Братя, простете ми, измамих ви... Ах, да можех да започна живота си отначало!

Говореше, строполи се на земята и започна да удря сега главата си о камъните на двора.

— Другари, стари мои приятели, кажете ми една добра дума, утешете ме, загивам, загинах! Протягам ръце; никой от вас ли няма да стане, да опре ръка връз моята, да ми каже една добра дума? Никой ли? Никой ли? И ти ли не, Йоане обични И ти ли не, Петре?

— Как да говоря, какво да кажа? — ридаше любимият ученик. — Каква магия ни направи, сине на Мария?

— Измами ни — каза Петър, като си бършеше сълзите. — Измами ни, прав е Юда, престъпи думата си; отиде ни животът нахалост.

И изведнъж от купчината старчета се надигна смесен плачлив вой:

— Страхливец! Отстъпник! Предател!

— Страхливец! Отстъпник! Предател!

И Матей проточи жалба:

— Жалко, жалко, жалко за труда ми! Колко майсторски ги бях натъкмил думите ти и делата ти според пророците! Много беше трудно, но ги нагласих; казвах си: ще разтварят вярващите, в бъдещите синагоги, дебели книги със златна подвързия и ще казват: „От Матея святаго Евангелия чтение“, и това ме окриляше и пишех; а сега всички тези величия — дим! И затова ти си виновен, неблагодарник, невежа, предател! Трябваше, та дори само за мой хатър, за да бъдат спасени всички тези писания, да бъдеш разпнат!

Надигна се отново от купчината старчета смесеният плачлив вой:

— Страхливец! Отстъпник! Предател!

— Страхливец! Отстъпник! Предател!

Но в този миг Тома се втурна от прага.

— Аз няма да те изоставя, рави — каза той, — сега, когато всички те зарязват и те наричат предател! Аз няма да те изоставя, аз, Тома, пророкът! Казахме: Колелото се върти; така че няма да се отделя от теб: чакам Колелото да се завърти.

Петър стана.

— Ние да си вървим! — извика той. — Застани начело, Юда, води!

Наставаха с пъшкане старчетата, вдигнаха юмруци над Исус, който, проснал се по очи с разперени ръце, заемаше целия двор.

— Страхливец! Отстъпник! Предател! — викаха му старчетата едно по едно. — Страхливец! Отстъпник! Предател!

И изчезваха.

Завъртя с мъчителна тревога Исус очи, погледна; беше останал сам; изчезнали бяха дворът и къщата, дърветата, селските врати, селото, и само, под краката му — окървавени камъни; камъни, и по-нататък, по-ниско, в мрака, хиляди глави народ.

Напрегна всички сили да види къде се намира, кой беше, защо изпитваше болки; искаше да завърши вопъла си, да извика „Лама сабахтани...“^[1], понечи да раздвижи устните си, не можеше; зави му се свят, губеше сваят, пропадеше в съзнанието си и изчезваше...

Но изведнъж, както пропадеше и изчезваше, някой, долу, на земята, навярно го съжали, една тръстика се протегна към него, и една гъба, натопена в оцет, се допря до устните и ноздрите му. Исус вдъхна дълбоко острата миризма, съвзе се; изду гърди, погледна небето и нададе сърцераздирателен вик:

— Лама сабахтани! — и отпусна изведнъж глава, изтощен.

Чувстваше страшни болки по ръцете, по краката и в сърцето си; поизбистри се погледът му, видя трънения венец, кървищата, кръста, и сред помръкналото слънце проблясваха две златни халки и два реда остри снежнобели зъби; разнесе се кръшен подигравателен смях, халките и зъбите изчезнаха; остана Исус увиснал във въздуха, сам.

Тръсна глава и изведнъж си спомни къде се намиреше, кой беше и защо изпитваше болки; буйна, неудържима радост го обхвана; не, не беше страхливец, отстъпник, предател; не, не, прикован беше на кръста, достойно устоя докрай, удържа на думата си; за миг, тъкмо когато извика „Или! Или!“ и припадна, Изкушението го грабна и го поведе; лъжа бяха радостите, женитбите, децата; лъжа бяха грохналите изпаднали старчета, които го наричаха страхливец, отстъпник, предател; всичко, всичко беше измислица, привидения на Лукавия! Живи и здрави са Учениците му, тръгнаха по суша и по море и прогласяват Добрата Вест. Всичко стана както трябва, слава Богу!

Нададе ликуващ вик:

— Завърших!

И сякаш казваше: Всичко започва.

[1] Защо ме изостави (евр.). — Бел.прев. ↑

Издание:

Никос Казандзакис. Последното изкушение

Гръцка. Първо издание

Издателство „Народна култура“, София, 1989

Редактор: Розия Самуилова

Художник: Веселин Дамянов

Художник-редактор: Росица Скорчева

Технически редактор: Олга Стоянова

Коректори: Йорданка Киркова, Евгения Джамбазова

Рецензент: Марин Жечев

Литературна група — ХЛ.

04/95366794115557-90-89

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.